www.Ghaemiyeh.com
www.Ghaemiyeh.org
www.Ghaemiyeh.net
www.Ghaemiyeh.ir

از غدیر تا عاشورا

مجموعه مقالات برگزیده کنگره علمی

بسم الله الرحمن الرحیم

از غدیر تا عاشورا : مقالات برگزیده کنگره علمی از غدیر تا عاشورا

نویسنده:

دبیرخانه کنگره از غدیر تا عاشورا

ناشر چاپي:

وثوق

ناشر دیجیتالي:

مرکز تحقیقات رایانه‌اي قائمیه اصفهان

فهرست

فهرست ----- ۵

از غدیر تا عاشورا : مقالات برگزیده کنگره علمی از غدیر تا عاشورا ----- ۲۵

مشخصات کتاب ----- ۲۵

اشاره ----- ۲۵

فهرست مطالب ----- ۲۷

سخن نخست ----- ۲۹

«عزت حسینی» در فرهنگ عاشورا / دکتر سید حسین ابراهیمیان ----- ۳۱

اشاره ----- ۳۱

چکیده مقاله ----- ۳۱

مفهوم شناسی عزت ----- ۳۲

عزت در قرآن ----- ۳۲

«عزّت» در فرهنگ عاشورا ----- ۳۵

نتیجه گیری ----- ۴۰

منابع ----- ۴۱

اصلاح طلبی در نهضت حسینی / دکتر علی اکبر ابو الحسینی ----- ۴۴

اشاره ----- ۴۴

مقدمه ----- ۴۴

اشاره ----- ۴۴

الف - اندیشه ----- ۴۵

ب - موزون سازی ----- ۴۷

ج - کارآمدی ----- ۴۹

د - تدریج و تدرج ----- ۵۰

اشاره ----- ۵۰

۱- حوزه و میدان سیاست ----- ۵۳

۲- میدان دین ---------- ۵۷
اشاره ---------- ۵۷
اصلاحات در شناخت و فهم دین ---------- ۵۸
اشاره ---------- ۵۸
۱- فهم مصلحت گرایانه از دین ---------- ۵۸
۲- روش فهم ---------- ۵۸
اصلاحات در حضور دین ---------- ۵۹
روش های اصلاحات در فهم و حضور دین ---------- ۵۹
اصلاحات از پایین ---------- ۶۰
۳- میدان اقتصاد ---------- ۶۱
منابع و مأخذ ---------- ۶۴
زمینه ها و عوامل مؤثر در قیام حسینی از سقیفه تا عاشورا / دکتر بهرام اخوان کاظمی ---------- ۶۶
اشاره ---------- ۶۶
مقدمه ---------- ۶۶
چکیده ---------- ۶۷
اشاره ---------- ۶۷
الف - عصر زرین نبوی صلی الله علیه وآله وسلم ---------- ۶۷
ب - عناصر اساسی انحراف سیاسی در دهه اول هجری ---------- ۷۰
ج- انحراف بنیادین در ماجرای سقیفه ---------- ۷۴
د - پیامدهای سنگین انحراف در سقیفه و غصب حکومت از امامت ---------- ۷۵
ه- - سیاست جعل اسرائیلیات و منع کتابت و روایت احادیث ---------- ۷۷
و- تشدید انحرافات سیاسی از عصر خلیفه سوم ---------- ۸۰
ز - انحراف اساسی تبدیل خلافت به ملوکیت و سلطنت ---------- ۸۲
اشاره ---------- ۸۲
۱- دگرگونی در قانون تعیین خلیفه ---------- ۸۵
۲- دگرگونی در روش زندگی خلفا ---------- ۸۵

۳- دگرگونی در کیفیت مصرف بیت المال و وضع مالیات ---- ۸۵
۴- پایان آزادی ابراز عقیده یا زوال حریت رأی ---- ۸۵
۵- پایان آزادی قوه قضاییه یا زوال حریت قضاء ---- ۸۶
۶- پایان حکومت شورا ---- ۸۶
۷- ظهور عصبیت ها و تعصب های نژادی و قومی ---- ۸۶
۸- زوال سیادت و برتری قانون ---- ۸۷
ح- روش های تحریفی معاویه در توقف و استحاله مشی نبوی و علوی ---- ۸۷
اشاره ---- ۸۷
۱- جعل احادیث و رواج اکاذیب و شایعات ---- ۸۷
۲- ترویج جبرگرایی جهت توجیه حکومت و ایجاد فرقه های مجعول مذهبی سیاسی به نام اسلام ---- ۸۸
۳- اعمال سیاست تحمیلی تبری جوی از امام علی علیه السلام و اهل بیت علیهم السلام ---- ۸۹
۴- اعمال شدیدترین شیوه های سرکوب و اعمال خشونت بویژه علیه شیعیان ---- ۹۰
۵- احیای اختلافات نژادی و قبیله ای ---- ۹۰
۶-تحقق شدید نشانه ها و شاخص های ملوکیت ---- ۹۰
استنتاج ---- ۹۱
عزّت و افتخار در سیره حسینی / دکتر علی اکبر ایزدی فرد ---- ۹۲
اشاره ---- ۹۲
چکیده ---- ۹۲
مقدمه ---- ۹۲
مفهوم عزت و افتخار ---- ۹۴
ابعاد عزت و افتخار در سیره حسینی علیه السلام ---- ۹۴
اشاره ---- ۹۴
۱- عزت و افتخار حسینی علیه السلام در بعد شخصیتی و عبادی ---- ۹۵
۲- عزت و افتخار حسینی علیه السلام در بعد زندگی و معیشت ---- ۹۷
۳- عزت و افتخار حسینی علیه السلام در بعد اخلاقی و رفتاری ---- ۱۰۰
۴- عزت و افتخار حسینی علیه السلام در بعد گفتگو و مناظره با دیگران ---- ۱۰۳

۵- عزت و افتخار حسینی علیه السلام در برابر دشمنان ---- ۱۱۰
۶- عزت و افتخار حسینی علیه السلام در حماسه عاشورا ---- ۱۱۳
فهرست منابع ---- ۱۱۷
مؤلفه های فاجعه عاشورا / طیبه بیضایی ---- ۱۱۹
اشاره ---- ۱۱۹
مقدمه ---- ۱۱۹
مؤلفه های فاجعه عاشورا ---- ۱۲۰
نتیجه ---- ۱۳۱
منابع ---- ۱۳۲
اسیران پیروز و ماندگاری عاشورا / دکتر محمدرضا جواهری ---- ۱۳۳
اشاره ---- ۱۳۳
خلاصه مقاله ---- ۱۳۳
فرهنگ زینبیه ---- ۱۳۶
دو کار بزرگ ---- ۱۳۸
رساندن پیام ---- ۱۳۹
نقش پیامبری حضرت زینب علیها السلام در انقلاب عاشورا از منظر امام خمینی رحمه الله علیه ---- ۱۴۹
مبارزه با تحریف و خنثی کردن تبلیغات دشمن ---- ۱۵۱
سیمای زینب کبری در آیینه کلام و رفتار معصومین علیهم السلام ---- ۱۵۹
پیامبر اسلام صلی الله علیه وآله وسلم و زینب علیها السلام ---- ۱۵۹
گریه پیامبر صلی الله علیه وآله وسلم ---- ۱۶۰
ثواب گریه بر مصایب زینب علیها السلام ---- ۱۶۱
احترام امامان بر زینب علیها السلام ---- ۱۶۱
تفسیر قرآن توسط زینب کبری علیها السلام ---- ۱۶۲
زینب علیها السلام محدثه و معصومه است ---- ۱۶۲
زینب علیها السلام از آینده خبر داشت ---- ۱۶۴
تهجد، شب زنده داری، نماز شب زینب علیها السلام ---- ۱۶۵

عشق به اهل بیت و حمایت از امامان علیهم السلام ---- ۱۶۶
نیابت خاصه و حمل علوم امامت ---- ۱۶۹
گزار شکر صادق وقایع کربلا ---- ۱۷۰
سرکشی از بازماندگان شهیدان کربلا ---- ۱۷۱
نتیجه گیری ---- ۱۷۲
منابع و مآخذ ---- ۱۷۳
بررسی و تحلیل مردم شناسی کوفه در قیام کربلا / دکتر محمد علی چلونگر ---- ۱۷۶
اشاره ---- ۱۷۶
چکیده ---- ۱۷۶
مقدمه ---- ۱۷۷
کوفه از تأسیس تا قیام کربلا ---- ۱۷۸
ترکیب جمعیت کوفه از نظر نژادی و عقیدتی ---- ۱۸۰
الف - نژادی ---- ۱۸۰
ب - عقیدتی ---- ۱۸۱
ویژگی های روحی و خلقیات کوفیان ---- ۱۸۵
نقش روساء و اشراف قبایل کوفه ---- ۱۸۸
وابستگی کوفیان به مقرری و عطا ---- ۱۹۲
نتیجه ---- ۱۹۳
فهرست منابع ---- ۱۹۴
جایگاه زنان در نهضت عاشورا / ملیحه خادری ---- ۱۹۶
اشاره ---- ۱۹۶
دیباچه ---- ۱۹۶
جایگاه زنان در نهضت عاشورا ---- ۲۰۲
زنی که ثروت خود را در راه نهضت عاشورا بخشید ---- ۲۰۲
دلهم همسر فداکار زهیر ---- ۲۰۵
زنان شجاعی که در کربلا حضور داشتند ---- ۲۰۸

ام وهب بن عبدالله ---------- ۲۰۹
شهیده کربلا ---------- ۲۰۹
خانم تازه مسلمانی که پسرش را فدای امام حسین علیه السلام کرد ---------- ۲۱۰
ام عمرو شیرزنی که شوهر و پسرش در کربلا شهید شدند ---------- ۲۱۰
شیرزنی در میان لشکر عمر سعد ---------- ۲۱۱
چرا امام حسین علیه السلام اهل بیت علیهم السلام را به کربلا آورد؟ ---------- ۲۱۱
زنان شجاع اهل بیت علیهم السلام ---------- ۲۱۲
زینب کبری علیها السلام ---------- ۲۱۲
ام کلثوم علیها السلام ---------- ۲۱۵
فاطمه صغری علیها السلام دختر امام حسین علیه السلام ---------- ۲۱۶
رباب علیها السلام مادر سکینه و علی اصغر ---------- ۲۱۶
سکینه علیها السلام دختر امام حسین علیه السلام راوی کربلا ---------- ۲۱۷
لبابه همسر ابو الفضل علیه السلام ---------- ۲۱۷
منابع و مأخذ ---------- ۲۱۹
اسوه های تربیتی و اخلاقی در نهضت حسینی / سعید خومحمدی خیرآبادی ---------- ۲۲۲
اشاره ---------- ۲۲۲
چکیده ---------- ۲۲۲
مسلم سفیر امام حسین علیه السلام ---------- ۲۲۳
تربیت چیست؟ ---------- ۲۲۴
دلاوری ها و کظم غیظ مسلم ---------- ۲۲۵
وصیتنامه مسلم ---------- ۲۲۵
بازتاب شهادت مسلم ---------- ۲۲۶
وصیت نامه اباعبدالله الحسین علیه السلام ---------- ۲۲۸
جلوه هایی از حقیقت اسلام ---------- ۲۲۹
شب عاشورا ---------- ۲۲۹
روز عاشورا ---------- ۲۳۰

خطبه های امام حسین علیه السلام ----- ۲۳۱
روحیه اصحاب حسین علیه السلام ----- ۲۳۲
ارزش های اخلاقی در حادثه کربلا ----- ۲۳۴
مروت ----- ۲۳۴
ایثار ----- ۲۳۴
مساوات ----- ۲۳۴
انتخاب انقلابی حر ----- ۲۳۵
بانوی کربلا زینب کبری علیها السلام ----- ۲۳۷
رسالت امام سجاد علیه السلام ----- ۲۳۸
منابع و مأخذ ----- ۲۳۹
اصول ماندگاری و جاودانگی اندیشه امام حسین علیه السلام در قلوب و تاریخ اندیشه ها / بهرام درخشان ----- ۲۴۰
اشاره ----- ۲۴۰
مقدمه ----- ۲۴۰
تعریف واژگان ----- ۲۴۳
اهداف ----- ۲۴۳
سؤال اساسی ----- ۲۴۴
روش مورد مطالعه ----- ۲۴۴
علل و عوامل ماندگاری و جاودانگی اندیشه امام حسین علیه السلام ----- ۲۴۴
اشاره ----- ۲۴۴
۱- اصل خدا ترسی و ترس ناپذیری از غیر خدا ----- ۲۴۴
۲- اصل حق محوری و حق طلبی ----- ۲۴۶
۳- اصل حریت و آزادگی ----- ۲۴۶
۴- اصل پارسایی و وارستگی ----- ۲۴۷
۵- اصل عدالت خواهی و ظلم ستیزی ----- ۲۴۸
۶- اصل حفظ حدود الهی و مرزبانی ----- ۲۴۹
۷- اصل بینایی و بیدار دلی ----- ۲۴۹

۸- اصل حمیّت و سازش ناپذیری ---- ۲۵۰
۹- اصل شجاعت و دلیری ---- ۲۵۱
۱۰- اصل پروا پیشگی و خودنگهداری ---- ۲۵۲
۱۱- اصل کرامتمندی و عزت مندی ---- ۲۵۲
۱۲- اصل پایبندی به عهد و پیمان و وفاداری ---- ۲۵۴
۱۳- اصل تنسک و عبادت پیشگی ---- ۲۵۴
۱۴- اصل تواضع و فروتنی ---- ۲۵۵
۱۵- اصل نفی خودکامگی و خودکامگلی پذیری ---- ۲۵۵
۱۶- اصل غیرت دینی ---- ۲۵۶
۱۷- اصل از خودگذشتگی و فداکاری ---- ۲۵۷
نتیجه گیری ---- ۲۵۷
پیشنهادات ---- ۲۵۹
منابع و مأخذ ---- ۲۶۰
رمز پویایی و ماندگاری نهضت عاشورا / حجة الاسلام والمسلمین حسین ذاکری خطیر ---- ۲۶۴
اشاره ---- ۲۶۴
چکیده ---- ۲۶۴
مقدمه ---- ۲۶۵
اشاره ---- ۲۶۵
۱- احیای فطرت و راز پویایی و ماندگاری ---- ۲۶۶
۲- احیای اصول و مبانی دین و پویایی و ماندگاری عاشورا ---- ۲۶۷
۳- احیای مبانی سیاسی اسلام با پویایی و ماندگاری نهضت عاشورا ---- ۲۶۹
۴- رابطه احیای احکام اسلامی پویایی و ماندگاری نهضت عاشورا ---- ۲۷۰
سخنان رسول خدا صلی الله علیه وآله وسلم و ماندگاری نهضت عاشورا ---- ۲۷۲
جزییات قیام به فرمان رسول خدا صلی الله علیه وآله وسلم بوده است ---- ۲۷۴
شخصیت امام حسین علیه السلام با پویایی و ماندگاری نهضت کربلا ---- ۲۷۵
۱- امام حسین علیه السلام جلوه خداست ---- ۲۷۵

۲- شخصیت عرفانی امام حسین علیه السلام و ماندگاری نهضت ---- ۲۷۶
۳- مقام عبادی امام حسین علیه السلام با پویایی و ماندگاری نهضت ---- ۲۷۸
۴- سیره اخلاقی امام حسین علیه السلام و پویایی و ماندگاری عاشورا ---- ۲۷۹
نوع مبارزه امام حسین علیه السلام با پویایی و ماندگاری نهضت عاشورا ---- ۲۸۰
اشاره ---- ۲۸۰
۱- مبارزه با مرکز فساد ---- ۲۸۱
۲- شفاعت سازی نهضت عاشورا و ماندگاری ---- ۲۸۲
۳- دفاع از حقوق مردم و ماندگاری نهضت عاشورا ---- ۲۸۳
۴- شجاعت رهبری نهضت و ماندگاری ---- ۲۸۴
۵- شکیبایی امام حسین و نهضت عاشورا ---- ۲۸۵
۶- منظومه بودن نهضت عاشورا و ماندگاری ---- ۲۸۶
فجایع کربلا و ماندگاری نهضت ---- ۲۸۸
شکیبایی یاران امام حسین علیه السلام و ماندگاری نهضت ---- ۲۹۰
نهضت سجادی و زینبی و ماندگاری کربلا ---- ۲۹۲
تلاش امامان علیه السلام در ماندگاری کربلا ---- ۲۹۴
نکته ها ---- ۲۹۶
انقلاب ها و ماندگاری نهضت حسینی علیه السلام ---- ۲۹۷
اشاره ---- ۲۹۷
۱- قیام حره ---- ۲۹۷
۲- قیام توابین در سال ۶۵ هجرت ---- ۲۹۸
۳- قیام مختار بن ابی عبیده ثقفی ---- ۲۹۸
۴- قیام زید بن علی علیهما السلام در سال ۱۲۰ هجری ---- ۲۹۹
۵- قیام یحیی بن زید بن علی علیهما السلام در سال ۱۲۵ هجری ---- ۲۹۹
۶- قیام محمد بن عبدالله بن حسن بن حسن بن علی علیهما السلام ---- ۲۹۹
تلاش علمای تشیع و ماندگاری نهضت کربلا ---- ۳۰۰
مؤمنان و کمک به ماندگاری نهضت حسینی ---- ۳۰۱

نقش ایران و ماندگاری کربلا ---------- ۳۰۳
نتیجه ---------- ۳۰۴
منابع و مآخذ ---------- ۳۰۵
عزت و افتخار حسینی، نکته ها و پیام ها / دکتر سید علی اکبر ربیع نتاج ---------- ۳۰۹
اشاره ---------- ۳۰۹
چکیده ---------- ۳۰۹
مقدمه ---------- ۳۱۰
اشاره ---------- ۳۱۰
۱- مفهوم شناسی عزت و افتخار ---------- ۳۱۰
۱-۱- عزت و افتخار در لغت و اصطلاح ---------- ۳۱۰
۱-۲- عزت ذاتی و عزت عرضی ---------- ۳۱۲
۱-۳- عزت از نظر ظهور ---------- ۳۱۳
اشاره ---------- ۳۱۳
۱-۳-۱- عزت فردی عزت نفس ---------- ۳۱۳
۱-۳-۲- عزت سازمانی ---------- ۳۱۴
۱-۳-۳- عزت ملی ---------- ۳۱۴
۱-۴- عزت ممدوح و عزت مذموم ---------- ۳۱۵
۱-۵- اسلام دین عزت و افتخار ---------- ۳۱۶
۲- عزت و افتخار حسینی، نکته ها و پیام ها ---------- ۳۱۷
اشاره ---------- ۳۱۷
۲-۱- عزت و افتخار حسینی و عدم پذیرش ذلت ---------- ۳۱۹
۲-۲- عزت و افتخار حسینی و یافتن هویت دینی ---------- ۳۲۰
۲-۳- عزت و افتخار حسینی و اصلاحات ---------- ۳۲۲
نتیجه گیری ---------- ۳۲۵
منابع و مآخذ ---------- ۳۲۵
عزّت و معنویت / دکتر علی اصغر زکوی ---------- ۳۲۷

اشاره ---------- ۳۲۷
چکیده ---------- ۳۲۷
پیش گفتار ---------- ۳۲۸
پیشینه بحث ---------- ۳۲۹
نسبت میان عزّت و معنویت ---------- ۳۳۰
اما گنج عزت را از کدام سرچشمه باید جست؟ ---------- ۳۳۱
مؤلفه های عزت آفرین در متون اسلامی ---------- ۳۳۲
اشاره ---------- ۳۳۲
الف - عوامل عزت فردی در متون اسلامی ---------- ۳۳۳
ب - عوامل عزت اجتماعی در متون اسلامی ---------- ۳۳۶
جلوه های عزت در حماسه عاشورا ---------- ۳۳۹
چگونگی کسب عزت و افتخار در جامعه ما و پرهیز از ذلت و خواری ---------- ۳۴۲
جمع بندی و نتیجه گیری ---------- ۳۴۷
منابع و مآخذ مهم ---------- ۳۵۰
زمینه ها و عوامل مؤثر در واقعه عاشورا از غدیر خم تا کربلا / حجه الاسلام والمسلمین ناصر شکریان ---------- ۳۵۲
اشاره ---------- ۳۵۲
مقدمه ---------- ۳۵۲
اشاره ---------- ۳۵۲
الف: مراحل انحراف جامعه اسلامی ---------- ۳۵۵
اشاره ---------- ۳۵۵
۱- انزوای اهل بیت علیهم السلام با شعار حسبنا کتاب الله ---------- ۳۵۹
اشاره ---------- ۳۵۹
عکس العمل پیامبر صلی الله علیه وآله وسلم ---------- ۳۶۰
۲- جمع آوری و نابودی احادیث نبوی ---------- ۳۶۱
۳- ممنوعیت نقل و کتابت احادیث ---------- ۳۶۲
۴- شخصیت تراشی ---------- ۳۶۶

۵- خونخواهی عثمان ---------- ۳۶۸
۶- ممنوعیت نقل فضایل علیه السلام ---------- ۳۷۱
اشاره ---------- ۳۷۱
عبرت ---------- ۳۷۳
۷- جعل فضایل بنی امیه ---------- ۳۷۴
۸- ترور شخصیت امیرالمؤمنین علیه السلام ---------- ۳۷۵
الف : بسیج تمام امکانات و نیرو ---------- ۳۷۵
ب : ایجاد جو رعب و وحشت ---------- ۳۷۶
ج : عوامل انحراف جامعه اسلامی ---------- ۳۸۴
اشاره ---------- ۳۸۴
۱- تبلیغات ---------- ۳۸۴
۲- تطمیع ---------- ۳۸۵
۳- تهدید ---------- ۳۸۹
نتیجه گیری ---------- ۳۹۲
منابع و مآخذ ---------- ۳۹۴
استفاده ابزاری از دین از غدیر تا عاشورا / میکاییل صفایی ---------- ۳۹۷
اشاره ---------- ۳۹۷
پیش گفتار ---------- ۳۹۷
دولت دینی و دین دولتی در متون اسلامی ---------- ۳۹۹
اشاره ---------- ۳۹۹
• قرآن ---------- ۳۹۹
• تحریف سخن و قانون الهی ---------- ۳۹۹
اشاره ---------- ۳۹۹
الف) تحریف آگاهانه و هدفمند ---------- ۳۹۹
ب) موافق میل خود را بپذیر ---------- ۴۰۰
ج) مذبذبین ---------- ۴۰۰

د) دوستی مومن با استهزاء کننده دین ممنوع ---- ۴۰۰
ه-) افراط و تفریط در دین ممنوع ---- ۴۰۱
و) دین خود را سرگرمی و بازی دادن؟! ---- ۴۰۱
• روایات اسلامی ---- ۴۰۱
• انگیزه های استفاده ابزاری از دین ---- ۴۰۲
اشاره ---- ۴۰۲
۱- مشروعیت بخشیدن به حاکمیت ---- ۴۰۲
۲- دنیا پرستی و حب ثروت ---- ۴۰۳
۳- حب ریاست ---- ۴۰۳
۴- حسادت ---- ۴۰۴
۵- کم اطلاعی و بی اطلاعی ---- ۴۰۵
۶- نفاق ---- ۴۰۵
مسأله خلافت رسول صلی الله علیه وآله وسلم ---- ۴۰۶
نمونه هایی ابزار انگارانه به دین ---- ۴۰۶
مسأله خلافت رسول صلی الله علیه وآله وسلم ---- ۴۰۷
مکانیزم های تعیین خلیفه رسول صلی الله علیه وآله وسلم ---- ۴۰۷
مشروع و قانونی جلوه دادن سلطه خود ---- ۴۰۸
خلیفه اول و تحکیم پایه های حاکمیت! ---- ۴۰۸
اشاره ---- ۴۰۸
الف) حدیث فدک ---- ۴۰۸
ب) جریان ارتداد بعد از رسول اکرم صلی الله علیه وآله وسلم ---- ۴۰۹
عمر و نگاه ابزار انگارانه به دین ---- ۴۱۰
اجتهاد در مقابل نص ---- ۴۱۰
تحریم متعتان ---- ۴۱۰
عمر و رواج تبعیض نژادی ---- ۴۱۱
عثمان و اجتهاد ---- ۴۱۱

عدم اجرای حدود الهی ---------- ۴۱۲
معاویه و نگرش ابزار انگارانه به دین ---------- ۴۱۴
جنگ من با شما بخاطر حکومت بود نه احکام دین ---------- ۴۱۴
نکات قابل توجه در سخنان معاویه ---------- ۴۱۵
خدا اولین مدافع دین ---------- ۴۱۶
تکلیف موحدان در قبال انحرافات دینی ---------- ۴۱۸
مرزبانان دین و حکومت اسلامی ---------- ۴۱۹
پیامبر اسلام صلی الله علیه وآله وسلم ---------- ۴۱۹
دستور اعدام توسط پیامبر صلی الله علیه وآله وسلم ---------- ۴۲۰
دستور تخریب مسجد ضرار ---------- ۴۲۰
علی علیه السلام و دولت دین یا دین دولتی؟! ---------- ۴۲۱
تنها قرآن و سنت نبوی صلی الله علیه وآله وسلم قابل تأسی... ---------- ۴۲۱
تحقق دولت اسلامی عدل در زعامت علی علیه السلام ---------- ۴۲۳
آیا سنت پیامبر شایسته تبعیت است...؟! ---------- ۴۲۳
حکومت هدف یا وسیله؟! ---------- ۴۲۴
تحمل خار در چشم و استخوان در گلو!! ---------- ۴۲۵
آیا با جور و گناه به پیروزی برسم؟! ---------- ۴۲۶
حکومت جز ابزار احقاق حق نیست ---------- ۴۲۸
تجلی اهداف غدیر در عاشورا ---------- ۴۳۰
قیام علیه حکومت نامشروع! ---------- ۴۳۱
حریم مقدسات و عدم استفاده ابزاری از آن ها ---------- ۴۳۱
حج ناتمام! ---------- ۴۳۲
تقبیح نگاه ابزاری به دین! ---------- ۴۳۲
متون اسلامی و انتقاد از استفاده ابزار انگارانه از دین ---------- ۴۳۳
انگیزه های استفاده ابزاری از دین ---------- ۴۳۴
مرزبانان دین و حکومت اسلامی ---------- ۴۳۴

نتیجه ---------- ۴۳۵
اصلاح طلبی در نهضت عاشورا / حجة الاسلام والمسلمین مرتضی عمرانی ---------- ۴۳۸
چکیده ---------- ۴۳۸
معنا و مفهوم اصلاحات ---------- ۴۳۸
اصلاح طلبی در نهضت عاشورا ---------- ۴۳۹
مقدمه ---------- ۴۳۹
معنا و مفهوم اصلاحات ---------- ۴۴۱
* مبحث اول : معنای لغوی ---------- ۴۴۱
* مبحث دوم : معنای اصطلاحی ---------- ۴۴۲
* مبحث سوم : اصلاحات از دیدگاه مکاتب ---------- ۴۴۲
اصلاحات در متون اسلامی ---------- ۴۴۴
* مبحث اول : اصلاح طلبی از منظر قرآن کریم ---------- ۴۴۴
* مبحث دوم : اصلاح طلبی از منظر نهج البلاغه ---------- ۴۴۶
* مبحث سوم : اصلاح طلبی از دیدگاه مقام معظم رهبری ---------- ۴۵۲
عاشورا و اصلاحات ---------- ۴۵۳
* مبحث اول : اهمیت امر به معروف و نهی از منکر و رابطه آن با اصلاحات ---------- ۴۵۳
* مبحث دوم : مبانی و ابعاد قیام امام حسین علیه السلام ---------- ۴۵۵
* مبحث سوم : عزت و افتخار حسینی و وظایف خواص در اصلاحات جامعه دینی ---------- ۴۵۷
نتیجه ---------- ۴۵۹
منابع و مأخذ ---------- ۴۶۰
ارجمندی ولایت مداران عاشورایی / دکتر علیرضا فرقانی ---------- ۴۶۲
اشاره ---------- ۴۶۲
چکیده ---------- ۴۶۲
مقدمه ---------- ۴۶۳
عزت و ارجمندی چیست؟ ---------- ۴۶۴
تأثیر عزت علوی بر عزت جویی اهل بیت نبوی علیهم السلام ---------- ۴۶۵

فرهنگ عزت حسینی ---------- ۴۶۶
پاسداران عزت عاشورایی ---------- ۴۶۸
توفندگی جنبش های عاشورایی ---------- ۴۷۳
سرانجام غریوهای عاشورایی ---------- ۴۷۴
کتابنامه ---------- ۴۷۵
مبانی و جلوه های عزت و افتخار در کلام و سیره امام حسین علیه السلام / دکتر غلامرضا منتظری ---------- ۴۷۷
اشاره ---------- ۴۷۷
مقدمه ---------- ۴۷۷
چکیده ---------- ۴۷۸
اشاره ---------- ۴۷۸
الف) مبانی اعتقادی ---------- ۴۷۹
ب) مبانی اخلاقی و معنوی ---------- ۴۷۹
ج) مبانی سیاسی و اجتماعی ---------- ۴۷۹
تعریف واژگان ---------- ۴۸۰
۱- مبانی (اصول) ---------- ۴۸۰
۲- جلوه ها ---------- ۴۸۰
۳- عزت ---------- ۴۸۰
۴- کلام و سیره ---------- ۴۸۱
۵- امام حسین علیه السلام ---------- ۴۸۱
مسأله تحقیق ---------- ۴۸۱
روش و روی آورد تحقیق ---------- ۴۸۱
مبانی و جلوه های عزت و افتخار در کلام و سیره امام حسین علیه السلام ---------- ۴۸۲
عزت و ارجمندی در نگاه امام علیه السلام ---------- ۴۸۲
اشاره ---------- ۴۸۲
الف) مبانی اعتقادی ---------- ۴۸۳
۱- عقیده به مبدأ و معاد ---------- ۴۸۳

۲- بندگی و عبودیت راز عزت و کرامت ---- ۴۸۴
۳- تسلیم در برابر فرمان خدا (تسلیم امر الهی) ---- ۴۸۷
۴- توکل ---- ۴۸۸
۵- شناخت وظیفه و عمل به تکلیف ---- ۴۹۰
۶- گزینش احسن در دو راهی دین و دنیا (رجحان دین بر دنیا) ---- ۴۹۲
اشاره ---- ۴۹۲
جلوه هایی از نکوهش دنیا دوستی و هشدار به خودباختگان دنیا ---- ۴۹۳
فریبندگی دنیا ---- ۴۹۳
ترجیح آخرت ---- ۴۹۴
دین داران در محک آزمون ---- ۴۹۴
تعلقات مادی و حاکمیت فاسدان ---- ۴۹۵
حب دنیا زمینه ساز ذلت و پستی ---- ۴۹۵
هشدار مقام معظم رهبری ---- ۴۹۸
۷- پیروی از امام و رهبری صالح ---- ۴۹۹
یاری امام و کرامت جامعه ---- ۴۹۹
تحکیم پیوند امام و امت ---- ۴۹۹
مواضع امام مبنای گفتار و کردار ---- ۵۰۰
مواضع شفاف و صادقانه ---- ۵۰۱
وفاداری به آرمان های امام ---- ۵۰۲
دو تصویر متفاوت از کوفیان در کلام امام علیه السلام ---- ۵۰۲
مسلم بن عوسجه اسدی ---- ۵۰۲
اشاره ---- ۵۰۲
الف) تقدیر و تکریم ---- ۵۰۴
ب) نکوهش و سرزنش ---- ۵۰۵
اشاره ---- ۵۰۵
پیامی به همه عصرها و نسل ها از سرزمین کربلا ---- ۵۰۶

ب) عوامل اخلاقی و معنوی ----- ۵۰۷
۱- تقوی و پرهیزکاری ----- ۵۰۷
۲- طهارت رزق و پاکی معیشت ----- ۵۰۸
۳- صداقت و راستگویی ----- ۵۰۸
۴- صبر و استقامت در راه هدف ----- ۵۰۹
اشاره ----- ۵۰۹
جلوه هایی دیگر از توصیه به صبر و استقامت ----- ۵۱۰
۱- توصیه خواهر به بردباری و صبوری ----- ۵۱۰
۲- کرامت و عزت هدیه صابران است ----- ۵۱۱
۳- تحمل تلخ کامی ها و ناگواری ها در دفاع از حق ----- ۵۱۱
۴- ناشکیبایی و تسلط ستم گران ----- ۵۱۲
۵- حریت و آزادگی ----- ۵۱۲
جلوه هایی از آزادی و آزادگی ----- ۵۱۳
الف) امام حسین علیه السلام اسوه عزت و آزادگی ----- ۵۱۳
ب) آزادی عمل یاران امام علیه السلام ----- ۵۱۴
ج) منشوری جهانی و جاودانه از قربانگاه آزادی ----- ۵۱۵
۵- روحیه ایثار و شهادت طلبی ----- ۵۱۵
اشاره ----- ۵۱۵
شهادت جولانگاه کرامت ----- ۵۱۶
شهادت رمز بقاء و احیاء دین ----- ۵۱۷
پیوند شهادت و عزت ----- ۵۱۸
قلمرو شهادت فراتر از کشته شمشیر ----- ۵۱۹
جلوه هایی از روحیه جهاد و شهادت طلبی ----- ۵۲۰
الف) آگاهی امام از شهادت و فرجام کار ----- ۵۲۰
ب) شاهدانی که گوی سبقت ربودند ----- ۵۲۱
اشاره ----- ۵۲۱

سعید بن عبدالله حنفی ---------- ۵۲۱
زهیر بن قین ---------- ۵۲۲
ج) جلوه ای با شکوه از سبقت در خیر ---------- ۵۲۲
اشاره ---------- ۵۲۲
تجلیل و تکریم از پیشگامان جهاد و شهادت ---------- ۵۲۳
قدردانی برای تیراندازی ابی الشعثاء ---------- ۵۲۴
دعا و قدردانی از «جون» غلام اباذر ---------- ۵۲۴
قدردانی از حبیب بن مظاهر ---------- ۵۲۵
۶- غیرت دینی ---------- ۵۲۵
اشاره ---------- ۵۲۵
جلوه هایی از غیرت و حمیت ---------- ۵۲۷
الف) غیرت در حفظ اموال ---------- ۵۲۷
ب) غیرت دینی ---------- ۵۲۷
ج) غیرت در عرض و حرم (ناموس) ---------- ۵۲۸
۷- پاسداری از ارزش های دینی ---------- ۵۲۹
۸- صداقت در گفتار و کردار ---------- ۵۳۱
۹- پرهیز از تملق و چاپلوسی ---------- ۵۳۱
ج) مبانی سیاسی و اجتماعی ---------- ۵۳۲
۱- آگاهی و بصیرت ---------- ۵۳۲
اشاره ---------- ۵۳۲
جلوه هایی از بصیرت حماسه آفرینان عاشورا ---------- ۵۳۳
ضرورت آگاهی و بصیرت در کلام امام علیه السلام ---------- ۵۳۳
آگاه نمودن یاران از فرجام کار ---------- ۵۳۴
آگاهی و بصیرت یاران امام ---------- ۵۳۴
نکوهش کوفیان بی بصیرت ---------- ۵۳۵
اشاره ---------- ۵۳۵

الف) انتقاد از کرگوشی و بی بصیرتی کوفیان ---------- ۵۳۵
ب) انتقاد و نکوهش امام حسین علیه السلام ---------- ۵۳۶
۲- دشمن شناسی ---------- ۵۳۶
اشاره ---------- ۵۳۶
الف) افشای جنایات و ترفندهای معاویه ---------- ۵۳۷
ب) افشای ماهیت یزید ---------- ۵۳۷
ج) خطابه آتشین حضرت زینب علیها السلام در اسارت ---------- ۵۳۸
۳- تولی و تبری (دوستی با دوستان خدا و دشمنی با دشمنان خدا) ---------- ۵۳۹
اشاره ---------- ۵۳۹
جلوه هایی از تولی و تبری ---------- ۵۳۹
برائت از منافقین ---------- ۵۳۹
لعنت و نفرین بر ستم گران ---------- ۵۴۰
۴- روحیه تسلیم ناپذیری و استکبار ستیزی ---------- ۵۴۲
اشاره ---------- ۵۴۲
هیهات از ذلت و خواری ---------- ۵۴۲
نفرین ابدی بر اندیشه سازش با ستم گران ---------- ۵۴۳
۵- امر به معروف و نهی از منکر ---------- ۵۴۴
امر به معروف و نهی از منکر، مبنای حرکت عزت بخش امام علیه السلام ---------- ۵۴۴
امر به معروف و نهی از منکر، مسئولیت همگانی ---------- ۵۴۵
سقوط و ذلت، ره آورد ترک امر به معروف و نهی از منکر ---------- ۵۴۶
۶- تقویت بنیه دفاعی و حضور فعال در عرصه های سیاسی و اجتماعی ---------- ۵۴۷
۷- تدبیر و برنامه ریزی در امور ---------- ۵۴۸
کتاب نامه ---------- ۵۵۰
درباره مرکز ---------- ۵۵۳

از غدیر تا عاشورا : مقالات برگزیده کنگره علمی از غدیر تا عاشورا

مشخصات کتاب

از غدیر تا عاشورا

مقالات برگزیده کنگره علمی از غدیر تا عاشورا

گردآورنده :

دبیرخانه کنگره از غدیر تا عاشورا

بابل - اسفند 1381

خیراندیش دیجیتالی : انجمن مددکاری امام زمان (عج) اصفهان

ویراستار کتاب : خانم نرگس قمی

ص: 1

اشاره

برگزار کنندگان کنگره :

- سازمان تبلیغات اسلامی استان مازندران
- صندوق قرض الحسنه حضرت ولی عصر عجل الله تعالی فرجه الشریف بابل
- نهاد نمایندگی مقام معظم رهبری در دانشگاه آزاد اسلامی منطقه 3
- دانشگاه علوم پزشکی و خدمات درمانی بابل

از غدیر تا عاشورا

مقالات برگزیده کنگره علمی از غدیر تا عاشورا

گردآورنده : دبیرخانه کنگره از غدیر تا عاشورا

ناشر : انتشارات وثوق (0251-7735700)

صفحه آرایی : سجاد - قم 09112510620

چاپ : نهضت

نوبت چاپ : اول، زمستان 1381

تیراژ : 1500 جلد :

قیمت : 2500 تومان

شابک : 1 - 40 - 7250-964 1 - 40 - 7250 - 964 :ISBN

همه حقوق محفوظ است

ص: 2

فهرست مطالب

«عزت حسینی» در فرهنگ عاشورا / دکتر سید حسین ابراهیمیان 7

اصلاح طلبی در نهضت حسینی / دکتر علی اکبر ابوالحسینی 19

زمینه ها و عوامل مؤثر در قیام حسینی / دکتر بهرام اخوان کاظمی 41

عزّت و افتخار در سیره حسینی / دکتر علی اکبر ایزدی فرد 67

مؤلفههای فاجعه عاشورا / طیبه بیضایی 93

اسیران پیروز و ماندگاری عاشورا / دکتر محمدرضا جواهری 107

بررسی و تحلیل مردم شناسی کوفه در قیام کربلا / دکتر محمدعلی چلونگر 149

جایگاه زنان در نهضت عاشورا / ملیحه خادری 169

اسوه های تربیتی و اخلاقی در نهضت حسینی / سعید خومحمدی خیرآبادی 195

اصول ماندگاری و جاودانگی اندیشه امام حسین علیه السلام / بهرام درخشان 213

رمز پویایی و ماندگاری نهضت عاشورا / حجة الاسلام والمسلمین حسین ذاکری خطیر 235

عزت و افتخار حسینی نکته ها و پیام ها / دکتر سید علی اکبر ربیع نتاج 279

عزّت و معنویّت / دکتر علی اصغر زکوی 297

زمینه ها و عوامل مؤثر در واقعه عاشورا / حجه الاسلام والمسلمین ناصر شکریان 321

استفاده ابزاری از دین از غدیر تا عاشورا / میکاییل صفایی 365

اصلاح طلبی در نهضت عاشورا / حجة الاسلام والمسلمین مرتضی عمرانی 405

ارجمندی ولایت مداران عاشورایی / دکتر علیرضا فرقانی 429

مبانی و جلوه های عزت و افتخار در کلام و سیره امام حسین علیه السلام / دکتر غلامرضا منتظری 443

باسمه تعالی

سخن نخست

در سایه عنایات خداوند و توجهات حضرت بقیة الله الاعظم امام زمان عجل الله تعالی فرجه الشریف سازمان تبلیغات اسلامی استان مازندران با همکاری و مساعی دستگاه های فرهنگی و علمی استان در راستای تحقق منویات ارزشمند مقام معظم رهبری حضرت آیة الله العظمی خامنه ای در نامگذاری سال 1381 به سال عزت و افتخار حسینی، اقدام به برگزاری کنگره علمی از غدیر تا عاشورا و فراخوانی مقاله در سه محور: «ارتباط غدیر و عاشورا»، «غدیر، عاشورا، هشدارها و پیام ها» و «عزت و افتخار حسینی» نمود.

اگر چه علما، دانشمندان، محققان، پژوهشگران، نویسندگان و خطبا، در مورد واقعهٔ مسرورانه غدیر خُم و ترسیم چهرهٔ تابناک ولایت و امامت و حماسهٔ خونین عاشورای حسینی، تحقیقات و مطالب ارزشمندی به یادگار گذاشته اند ولی با گذشت بیش از چهارده قرن، هنوز زوایای ناشناخته زیادی از این دو حماسهٔ بزرگ وجود داشته که نیاز به بررسی و تحقیق دارد.

از ویژگی های بارز این همایش علمی، پردازش و تبیین پیوند مبارک و ناگسستنی عزت و ولایت و نقش خورشید درخشان غدیر و حماسه سرخ عاشورا در پویایی و بالندگی اسلام و تأثیر متقابل آن ها، تحلیل وقایع عبرت آموز مسیر غدیر تا عاشورا و ترسیم مراحل و عوامل انحرافی جامعه اسلامی و انزوا و مظلومیت اهل بیت عصمت و طهارت علیهم السلام در حد فاصل حماسه سبز غدیر و نهضت سرخ کربلا می باشد تا جایی که مدعیان دروغین پیروی از پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله وسلم تلخ ترین حادثه تاریخ اسلام را در صحرای کربلا رقم زدند و فرزند رسول مکرم اسلام صلی الله علیه وآله وسلم را به شهادت رساندند.

رانت خواران به ظاهر مسلمان که از خوان مطهر نبوی ارتزاق کرده بودند، متأسفانه در میثاق با امیر المؤمنین علیه السلام نقض عهد کرده و با چهره ای حق مدارانه حریم عدالت و حقانیت را بی شرمانه شکستند و موجبات انحراف جامعه اسلامی را فراهم نمودند و در جبهه ای دیگر، با ایجاد صحنه ای دل خراش تر، قلب های آزادگان عالم را در آتش کینه خود سوزاندند.

واقعهٔ جان کاه عاشورا، ترسیمی از شقی ترین و فاسق ترین دنیا خواهانی است که به نام دین و دین مداری در مقابل حسین بن علی علیه السلام قرار گرفتند و آوردند بر سر اسلام آنچه که می توانستند.

ویژگی دیگر این کنگره تبیین مفـاهیم، مبانی، مصادیق عزت و افتخار حسـینی و نکته ها و پیام های نام گـذاری سال جاری به سال عزّت و افتخار حسینی می باشد.

آنچه در کتاب حاضـر بـدان همت گمارده شـده، مجموعه مقالات برتر «از غدیر تا عاشورا» توسط صاحبان قلم و اندیشه و خرد از حوزه و دانشـگاه می باشد که نگارندگان ماهر و فهیم مقالات، زوایای زیبا و برهه های عبرت آموز از حماسه های بزرگ و بی مانند غدیر و عاشورا را با کمال شـیوایی تدوین و در تبیین وقایع درس آموز تاریخ اسـلامی و مطابقت و تحلیلی موزون آن با رویکرد زمامداران و زعمای کنونی در بلاد اسلامی به ویژه ایران پرداختند.

با اظهار امتنان وافر از همهٔ پژوهشـگران و شـعرای متعهد که نسـبت به تدوین و ارسال مقالات و آثار ادبی صـمیمانه بذل توجه داشتند و بر غنـای این محفـل نورانی افزودنـد، وظیفـهٔ خود می دانم از خـدمات و زحمـات مخلصـانه اعضای بزرگوار هیأت علمی اساتیـد مجرب و برجسـته و صاحبـان قلم و انـدیشه حوزه و دانشـگاه که حقا و انصافا با حضور جـدی و امعان نظر کافی به بررسـی و مطالعه دقیق مقالات رسیده پرداخته اند نهایت تقدیر و تشکر را بنمایم .

در خاتمه اینجانب، برخود فرض و لازم می دانم از تلاش و مساعی همه عزیزانی که ما را در برپایی هر چه باشـکوه تر این همایش آسـمانی یاری نموده اند علی الخصوص از عنایت ویژه مؤسـسه بابرکت صـندوق قرض الحسـنه حضـرت ولی عصر عجل الله تعالی فرجه الشریف بابل، نهاد نمایندگی مقام معظم رهبری در دانشـگاه آزاد اسلامی منطقه سه و دانشگاه علوم پزشکی و خدمات درمانی بابل و عوامل اجرایی خصوصـاً برادر پرتلاـش حـاج مهـدی نوری کمـال امتنـان را بعمـل آورم، امیـد است مشـمول عنـایت ویژه صاحبان این کنگره حضـرت امیرالمؤمنین علی و سیدالشهداء علیهما السلام در دنیا و آخرت واقع شویم.

از درگاه خداوند سـبحان خاضـعانه مسألت دارم تا این ناچیز تحفه را از همه تلاشگران و مخلصان و ارادتمندان به اهل بیت علیهم السلام قبول فرموده و مجموعه حاضـر را ره توشه ای منـاسب برای رهروان ولاـیت و پوینـدگان اسـلام نـاب محمـدی و عامل افزایش بصـیرت و هوشـیاری جـامعه اسـلامی خصوصـا جوانـان عزیز ثبت و توفیق خـدمت و تلاـش بیش از پیش در جهت اشاعه فرهنگ غنی اسـلام ناب محمدی صلی الله علیه وآله وسلم و فرهنگ حیات بخش اهل بیت عصمت و طهارت با عنایت فرماید.

اللهم وفقنا لما تحب وترضی واجعلنا من المتمسکین

بولایه علی ابن ابیطالب والائمة المعصومین علیهم السلام

ناصر شکریان

دبیر کنگره – اسفند 1381

«عزت حسینی» در فرهنگ عاشورا / دکتر سید حسین ابراهیمیان

اشاره

عضو هیئت علمی دانشگاه صنعت نفت

چکیده مقاله

ما در این مقاله ابتـدا به مفهوم شناسـی واژه «عزت» در فرهنگ لغت پرداخته و آنگاه به جسـتجوی معانی این واژه در فرهنگ قرآنی پرداخته ایم و کاربردها و موارد استعمال گوناگون عزت را در آیات قرآنی و نیز راه های دستیابی به عزّت از دیدگاه قرآن را مورد بحث قرار داده ایم؛ و سپس وارد مبحث اصـلی مقاله که همان «عزّت حسینی» در فرهنگ عاشورا بود، شده ایم و با استناد به خطبه ها، نامه ها و سروده های آن حضرت، جلوه های گوناگون عزّت در عاشورا و نیز پیام های تربیتی این واژه مقدس را بر شمردیم .

آنچه از این مقاله اسـتنتاج می شود این است که هر مکتب تربیتی برای تربیت انسان ها راه و رسـمی را بر می گزیند و در مکتب حسین بن علی علیه السلام ، اساس تربیت انسان ها عزّت مداری و زندگی همراه با عزت و شرافت انسانی است. انسانی که در این مکتب پرورش می یابد، فلسـفه مرگ و حیات را به زیباترین شکل آن دریافته و در هر شرایطی بر حفظ عزت پافشاری نموده و مرگ باعزت را بر زندگی همراه با ذلت و خواری ترجیـح می دهد؛ و هرگز حاضـر نمی شود یک لحظه زیر بار حرف زور و ذلت بار برود. او «قتیل العزه» نامیده شد تا درس سازش ناپذیری و روح عزتمندی را به پیروانش منتقل سازد.

مفهوم شناسی عزت

مفهوم «عزّت» به گفته راغب اصفهانی در کتاب وزین «مفردات القرآن» به معنای آن حالتی است که انسان را مستحکم و شکست ناپذیر می سازد و نمی گذارد آدمی در پیچ و خم زندگی، مقهور عوامل درونی و بیرونی شده و شکست بخورد. (1) به همین جهت، زمین صفت و سختی که نفوذ ناپذیر است «ارض عزاز» می گویند و به چیزی که وجودش کمیاب باشد «عزیزالوجود» می گویند. مثلاً به گوشت نایابی که نمی توان به آن دست یافت «تعزز اللحم» می گویند، و نیز به کسی که پر صلابت است و هرگز مقهور کسی نمی شود، «عزیز» می گویند. (2)

در قرآن کریم نیز واژهٔ «عزّت» هم در معنای فوق بکار رفته است. مانند: (فَاِنَّ العِزَّةِ لِلَّهِ جَمِيعاً) (نساء / 139) یعنی شکست ناپذیری و قاهریت تنها از آن خداوند است. و هم به معنای «صعوبت و سختی» بکار رفته است. مانند (عَزِيزَ عَلَيهِ مَا عَنِتُّمْ) (3) سخت و گران است بر او رنج شما. و به علاوه معنای «غیرت و حمیت» نیز آمده است. مانند: (بَلِ الَّذِينَ كَفَرُوا فِي عِزَّةٍ وَ شِقاقٍ) (4) بلکه آن ها که کافر شدند گرفتار غیرت هستند. و همچنین در معنای «غلبه و سیطره» نیز بکار برده شد، مانند: (وَ عِزَّنِي فِي الْخِطَّابِ) (5) یعنی در سخن گفتن بر من غلبه کرد . (6)

عزت در قرآن

واژهٔ عزت 92 بار در قرآن تکرار شده و یکی از اسماء حسنی خداوند «عزیز» است.

قرآن کریم تمام عزّت را تنها از آن خداوند می داند (وَ لِلَّهِ العِزَّةِ جَمِيعاً) (7) و عزیز واقعی را فقط خدا می نامد و بس؛ زیرا تنها موجود قاهر و شکست ناپذیر این عالم که مقهور چیزی نمی شود، فقط خداوند است؛ و سایر مخلوقات بخاطر فقر ذاتی و محدودیتشان قابل شکست می باشند. و چون تمامی عزت از آن اوست، لذا همه مخلوقات می بایست مقام عزت

1- ابو القاسم الحسين بن محمد الراغب الأصفهاني المفردات فی غريب القرآن، تحقيق و ضبط محمد سيد گيلانی، دارالمعرفه، بيروت، مادهٔ «عز»، ص 232.

2- کلمه عزیز در آیه 88 سوره یوسف «یا ایها العزیز» به همین معنای قاهر آمده است که مقهور احدی نمی شود.

3- سوره توبه، آیه 128 .

4- سوره ص، آیه 2 .

5- سوره ص، آیه 23

6- السيد محمد حسين الطباطبايی، «الميزان فی تفسير القرآن»، دار الكتاب الاسلامی، قم، 1293 ق ج 17، ص 22 .

7- سوره فاطر، آیه 10 .

را تنهـا از او مطالبه نماینـد تا سـهمی از عزت نصـیب آنان نمایـد. (مَنْ کانَ یُرِیـدُ العِزَّةِ فَلِلّهِ الْعِزَّةُ جَمِیعاً) همان طوری که همین کار را با ایمان آورندگان انجام داده و سهمی از عزتش را به آنان عطا فرمود: (وَ لِلَّهِ الْعِزَّةُ وَ لِرَسُولِهِ وَ لِلْمُؤْمِنِینَ) (1) عزت خاص خداوند و رسول او و مؤمنین است.

اگر پیامبر و مؤمنین عزیزند، این عزت را در پرتو عزت خداوند کسب نموده اند؛ زیرا بندگی و اطاعت از خداوند عزیز عزّت آفرین است.

لذا در حدیثی از پیامبر اکرم نقل شده است که فرمود: (انَّ رَبُّکُم یَقُولُ کُلَّ یَوْمٍ أَنَا الْعَزِیزِ ، فَمَنْ أَرَادَ عَزَّ الدَّارَیْنِ فَلْیُطِعِ العَزِیز) (2) پروردگار شما همه روزه می گوید منم عزیز و هر کس عزت دو جهان خواهد باید اطاعت عزیز کند.

در آیه دیگری نیز عزّت و ذلت انسـان را به دست خـدا می دانـد و می فرمایـد: (الَّذِینَ یَتَّخِذُونَ الْکـافِرِینَ أَوْلِیاءَ مِنْ دُونِ الْمُؤْمِنِینَ اَیَبتَغُونَ عِنْدَهُمْ العِزَّةِ فَاِنَّ العِزَّةِ لِلَّهِ جَمِیعاً) (3) آنـان که به جـای مـؤمنین کفـار را ولی و دوست خود بر می گزیننـد و عزت خود را در نزد آن ها جستجو می کنند این را بدانند که عزّت تنها به دست اوست.

عزت حقیقی و جاودانه، عزت خداونـد و پیامبر و مؤمنان است و عزّتی که کافران از آن بهره مندند «تعزّز» است نه عزت؛ یعنی در حقیقت ذلت و خواری است. چنان چه رسول اکرم صـلی الله علیه وآله وسـلم فرمود: (کُلُّ عَزَّ لَیْسَ بِاللَّهِ فَهُوَ ذَلَّ) (4) هر عزتی که از خدا نیست ذلت است.

و در آیه دیگر راه دستیـابی به عزت و نیز راه ذلّت و زبونی را بیـان فرمود: (مَنْ کَانَ یُرِیـدُ الْعِزَّةَ فَلِلَّهِ الْعِزَّةُ جَمِیعاً اِلَیهِ یَصْعَدُ الْکَلِمُ الطَّیِّبُ وَ الْعَمَلُ الصَّالِحُ یَرْفَعُهُ) (5) راه عزت تنهـا ایمـان و عمـل صالـح است و غیر از این راه، ذلت و خـواری است: (انَّ الَّذِینَ اتَّخَذُوا الْعِجْلَ سَیَنالُهُمْ غَضَبُ مِنْ رَبِّهِمْ وَ ذُلُّهُ فِي الحَیوةِ الدُّنْیَا) (6) لذا بنی اسراییل را که از راه ایمان و عمل صالح فاصله گرفته اند،

1- سوره منافقون، آیه 81

2- محمدی ری شهری «میزان الحکمه»، ج 5، ص 1957 ، مؤسسه دارالحدیث، قم، 1416 ه-. ق.

3- سوره نساء/ 139.

4- المفردات فی غریب القرآن، ص 333

5- سوره فاطر آیه، 10، یعنی کسـی که خواهان عزت است باید بداند که تمامی عزت برای خداست سـخنان پاکیزه به سوی او صعود می کند و عمل صالح آن را بالا می برد.

6- سوره اعراف، آیه 152 یعنی آنان که گوساله پرستی را انتخاب نمودند بزودی غضب الهی آنان را فرا گرفته و در زندگی دنیا ذلیل خواهند بود.

به عنوان افرادی که ذلیل شده اند نام می برد (ضُرِبَتْ عَلَیْهِمُ الذله وَ الْمَسْکَنَةِ) (1)

پس هر کس که از راه عبودیت و بندگی خدا عزت را جستجو نماید، قطعاً به عزت حقیقی دست خواهد یافت. (فَإِنَّهُ قَدْ تَکَفَّلَ بِاعزازِ مِنْ أَعِزَّهَ) (2) خداوند عزت بخشیدن هر که او را عزیز دارد بر عهده گرفته است.

اساساً فرهنگ قرآنی انسان مسلمان را از پذیرفتن هر نوع ذلّت و خواری، تسلیم فرومایگان شدن اطاعت از کافران و فاجران نهی می کند؛ تا آنجا که حتی در فقه ما یکی از موارد جواز تیمم با وجود آب آن جاست که اگر انسان بخواهد از کسی آب بگیرد، همراه با منت، ذلت و خواری باشد، در اینجا نمازگزار می تواند بجای وضو تیمم نماید تا ذلّت طلب آب از دیگری را تحمل نکند. (3)

اگر در قرآن کریم، تمسخر و تحقیر دیگران فحش و ناسزاگویی، منت گذاشتن و امثال آن ممنوع اعلام شده است، همه برای آن است که عزت و کرامت انسان ها در هم نشکند. و این که بر اساس آداب اسلامی انسان مسلمان حق ندارد نقاط ضعف عیوب و گناهان خود را نزد کسی افشا و اظهار نماید بخاطر حفظ عزت نفس است.

اگر قرآن می فرماید عزّت خواستن از غیر خدا ممنوع است (اَیَبتَغُونَ عِنْدَهُمُ الْعِزَّةِ) و نیز تعریف و تمجید ستمگران از گناهان کبیره شمرده شده است، بخاطر این است که افراد ناشایست عزیز نشوند و افراد شایسته ذلیل نگردند .

در بینش اسلامی ریشه همه زشتی ها ستمگری ها، تبهکاری ها و گناهان «ذلّت نفس» معرفی شده و بهترین راه اصلاح این امور نیز عزت بخشی به جامعه اسلامی و عزت آفرینی در افراد جامعه است. امام علی علیه السلام می فرماید: (مِنْ هَانَتْ عَلَیهِ نَفْسِهِ فَلا تَرجُ خِیَّرَة) (4) کسی که گرفتار پستی و ذلت نفس باشد، به خیرش امیدی نداشته باش. و امام صادق علیه السلام در روایتی فرمود: (انَّ اللَّهِ تَبارَک وَ تَعالی فَوَّضَ الَیَّ الْمُؤْمِنِ کُلَّ شَیيٍ الَّا اَذلالِ نَفْسِهِ) (5) خداوند همه امور را

1- بقره / 61

2- نهج البلاغه، صبحی صالح نامه 53، دار الکتاب اللبنانی

3- امام خمینی رحمه الله علیه تحریر الوسیله، ج 1، ص 104، انتشارات دارالعلم، قم.

4- عبدالواحد التمیمی الامدی، «غرر الحکم و دررالحکم»، مؤسسه الاعلمی للمطبوعات بیروت، 1407 ق ج 2، ص 237 .

5- ابو جعفر محمد بن یعقوب الکلیني، «الکافی» صححه و علق علیه اکبر الغفاری، دارالکتب الاسلامیه، طهران، 1388ق، ج 5، ص 63 .

به خود مؤمن واگذار نمود جز آنکه خود را به ذلت و خواری بکشاند.

لازم به ذکر است که در فرهنگ قرآن عزت بر دو گونه است:

الف – عزت ممدوح و شایسته چنانکه ذات پاک خدا را به عزیز توصیف می کنیم.

ب – عزت مذموم و آن نفوذ ناپذیری در مقابل حق و تکبّر از پذیرش واقعیات می باشد، و این عزّت در حقیقت ذلّت است .

(وَ اذا قِیلَ لَهُمْ اتَّقِ اللَّهَ أَخَذَتْهُ العِزَّةَ بِالاِثمِ فَحَسْبُهُمْ جَهَنَّمَ وَ لَبِیسِ الْمِهادُ) (1) .

قرآن برای بیدار ساختن این مغروران غافل، از تاریخ و سرنوشت اقوام متکبر مثال می آورد. (وَ کم أَهْلَکْنا مِنْ قَبْلِهِمْ مِنْ قَرْنٍ). (2)

«عزّت» در فرهنگ عاشورا

عزّت به عنوان یک خصلت متعالی نفسانی و به معنای نفوذناپذیر بودن، صلابت نفس، شکست ناپذیری، مقهور عوامل بیرونی نشدن، کرامت و والایی روح انسانی، در مقابل واژهٔ ذلّت قرار دارد که به معنای تن به پستی و دنانت دادن، ستم پذیری، زیر بار منّت رفتن و تحمّل سلطه باطل است.

از زیباترین خصلت ها و روحیاتی که در عاشورا تجلّی نمود، جلوه های گوناگون «عزت» بود. دودمان بنی امیه می خواستند ذلت بیعت با خویش را بر حسین ابن علی علیه السلام تحمیل نمایند، ولی روح بلند حسین علیه السلام و یارانش این ذلّت و فرومایگی را تحمل ننمود و فریاد

1- بقره / 206

2- در بینش و فرهنگ اسلامی عوامل عزّت به شرح ذیل می باشد: 1- جهاد در راه خدا (الجهاد عزّ للاسلام). 2- قناعت (القناعه عزّ). 3- دانش و معرفت (العلم عزّ – لا عزّ اشرف من العلم). 4- جود و بخشش (الجود عزّ موجود) 5- شجاعت و شهامت (الشجاعه عزّ حاضر). 6- طاعت و بندگی (الطاعه أبقی عزّ – لا عزّ کالطاعه). 7- سپاهی بودن (الجنود عزالدین) 8- صبر و مقاومت (واصبر – تعزّ فی دنیاک و تعزّ فی آخریک) 9- حلم و بردباری (لا عزّ ارفع من العلم). 10 تقوا و پرهیزکاری (لا عزّ اعزّ من التقوی). (غرر الحکم و درر الحکم ج 237/2 به بعد).

برآورد که: «لا اعطیکم بیدی اعطاء الذلیل» (1) هیچ گاه همانند انسان های پست و ذلیل، دست بیعت با شما نخواهم داد.

امام علیه السلام در یکی از شور انگیزترین سخنانش در کربلا فرمود: «الدّعی و ابن الدّعی قدر کزنی بین اثنتین، بین السلّه و الذله، هیهات منا الذله» (2) یزید بن معاویه مرا میان کشته شدن و ذلت مخیّر نمود، ولی من هرگز جانب ذلت و خواری را نمی گیرم. بعد در ادامه فرمود: این را خدا و رسول و دامان پاک عترت و نفوس با عزّت نمی پذیرند. من هرگز اطاعت از ستمگران را بر شهادت عزت بخش ترجیح نخواهم داد. به خدا قسم آنچه را از من می خواهند، نخواهم پذیرفت (ذلت و خواری) را تا این که خدا را آغشته به خون خویش دیدار نمایم.

این سخن بلند و حیات بخش اوست که در رجزخوانی های روز عاشورایش می فرمود: «الموت اولی من رکوب العار» (3) مرگ نزد من از ننگ و خواری برتر است. و باز می فرمود: «موت في عزّ خیر من حیاه فی ذلّ» (4) مرگ با عزت از زندگی همراه با ذلت برتر و بالاتر است. و در دعاهای بلندشان به ما آموختند که چگونه طلب عزت نماییم: «اللهم و في صدور الکافرین فعظّمني و في اعین المؤمنین فجللني و في نفسي و اهل بیتي فذللنی» (5) خداوندا مرا در نزد بیگانگان عظیم و عزّتمند و در نزد مؤمنین بزرگوار و در نزد خودم حقیر و بدور از تکبر گردان در دعای روز عرفه، از فرزندش امام سجاد علیه السلام می خوانیم «ذللنی بین یدیک و اعزّنی عند خلقک وارفعنی بین عبادک... » (6)

خدایا مرا نزد خودم حقیر گردان؛ و نزد مردم عزیز گردان؛ و بین بندگان خود رفعت بخش. در فرهنگ عاشورا آموختیم که اگر دستیابی به عزّت راهی جز مرگ و کشته شدن نداشته باشد باید این راه را پیمود تا به ساحل شرافت و عزّت برسیم. لذا امام علیه السلام پس از برخورد با سپاه حرّ فرمود :

«من از مرگ، پاکی ندارم، مرگ راحت ترین راه برای رسیدن به عزت است. مرگ با

1- شیخ مفید «الارشاد»، ج 2، ص 98 انتشارات اسلامی وابسته به جامعه مدرسین حوزه علمیه قم.
2- اسد حیدر، «موسوعه کلمات الامام الحسین علیه السلام» ، دار التعارف للمطبوعات، بیروت، 1398 ق، ص 423 .
3- ابن شهر آشوب، «المناقب»، مکتبه بنی هاشم، تبریز، ج 4، ص 68 .
4- همان مدرک و نیز المجلسی، محمد باقر، «بحارالانوار» چاپ دوم، دار احیاء التراث العربي، بیروت، 1403 ق، ج 44، ص56 .
5- علامه مجلسی، بحار الانوار، ج 98، ص 51 .
6- الصحیفة السجادیه، الدعا، 20 و 47 .

عزت، حیات ابدی است و زندگی ذلت بار، مرگ واقعی است. آیا مرا از مرگ می ترسانید؟ چه خیال باطلی، هرگز از ترس مرگ، ظلم و ذلت را تحمل نمی کنم. درود بر مرگ در راه خدا شما با کشتن من نمی توانید شکوه و عزت و شرافت مرا از بین ببرید، هیچ هراسی از مردن ندارم.» (1)

امام حسین علیه السلام این روحیه زیبای عزتمند را به اصحاب و یاران و فرزندانش نیز منتقل نمود. لذا می بینیم قاسم ابن الحسن در آن بیان زیبایش می گوید :

«وقتی زمامداران نظام ما افراد فاسدی همچون یزید و ابن زیاد باشند در این صورت مرگ برای من از عسل شیرین تر و زندگی با ستمگران مایه ننگ و خواری خواهد بود.» (2)

و برادرش عباس ابن علی پذیرفتن امان نامه ابن زیاد را ننگ و ذلت ابدی تلقی نموده و به شدت رد می نماید. در صورتی که اگر می پذیرفت جان سالم بدر می برد، فریاد برآورد: مرگت باد ای شمر! نفرین خدا بر تو و امام تو باد. از من می خواهی که زیر بار ستم و ذلت تو بروم و از یاری امامم دست بردارم؟ (3)

امام علیه السلام در آخرین لحظات وداع نیز خطاب به کودکان خردسالش فرمود:

«پس از من دشمن شما را اسیر می کند، ولی هرگز ذلیل نمی شوید. او شما را به اسارت می برد ولی نمی تواند به ذلّت بکشاند؛ شما خاندان عزت، کرامت و شرافت هستید». (4)

و فرزندش امام سجاد علیه السلام در خطبه آتشین شام خطاب به رژیم بنی امیه فرمود:

«ای یزید! خیال کرده ای با اسیر گرفتن ما و به این سو و آن سو کشیدنمان، ما خوار و ذلیل شده ایم و تو عزیز و شریف گشته ای؟! به خدا قسم نه یاد ما محو می شود؛ و نه وحی ما می میرد؛ و نه ننگ این حادثه از دامان تو پاک می گردد.» (5)

یکی از درس های حیات بخش عاشورایی این است که هم فرد مسلمان باید عزیز زندگی کند و هم جامعه اسلامی باید با عزت و سربلندی به پیش برود عزّت فردی را خود فرد باید

1- الامین الأملی، السید محسن، اعیان الشیعه، ج 1، ص 581، دارالتعارف، بیروت.
2- الخوارزمی، مقتل الحسین تحقیق و تعلیق محمد السماوی مکتبه المفید، قم، ص 184 .
3- بحار الانوار، ج 44، ص 391 .
4- اعیان الشیعه، ج 1، ص 600 .
5- الشهرستانی، «حیاه الامام الحسین بن علی علیه السلام» ، دار الکتاب العربی، بیروت، ج 3، ص 380 .

پاسداری نماید و عزّت اجتماعی را در درجه نخست حاکمان و زمامداران جامعه باید حفظ نمایند. در تفکر عاشورایی نه فرد حق دارد عزت و آقایی خود را بفروشد و زیر بار حقارت و ذلّت برود و نه جامعه. فلسفه جهاد در اسلام همانا حفظ عزّت جامعه اسلامی است. «جعل الله الجهاد عزّاً للاسلام» (1) و یکی از فلسفه های دعا و نیایش نیز برای حراست از عزت و آبروست، تا از غیر خدا طلب نکنیم و همه حوایج و نیازهایمان را تنها از خداوند مطالبه نماییم .«اطلبوا الحوایج بعزه الانفس.» (2)

جمعی از اصحاب خدمت رسول گرامی اسلام عرض نمودند: بهشت را برای ما ضمانت نما فرمود: «ان لا تسأل الناس شیئاً» (3) به شرط اینکه هیچ گاه دست نیاز به سوی مردم دراز نکنید و عزت و کرامت نفس خود را از دست ندهید.

رسول اکرم صلی الله علیه وآله وسلم هنگامی که سوار بر مرکب بود، هرگز اجازه نمی داد کسی پیاده پشت سرش حرکت نماید و این را نوعی تحقیر نفس بحساب می آورد.

در تفکر اسلامی هر چیزی که زمینه ساز ذلت می شود مورد نهی قرار گرفته است. امام سجاد علیه السلام می فرماید: «ما احب ان لی بذل نفسی حمر النعم» (4) دوست ندارم دارای شتران سرخ مو (ثروت کلان) باشم ولی در برابر تحصیل آن لحظه ای تن به ذلت بدهم.

در تفکر حسینی، شکستی که برای دست یابی به عزّت باشد، شکست نیست، بلکه پیروزی واقعی است. لذا در روز عاشورا می فرماید: «... و ان نغلب فغیر مغلبینا» (5) اگر شکست بخوریم و کشته شویم، هرگز شکست نخورده ایم، در این راه ما را شکستی نیست.

آن آموزگار بزرگ عزّت و افتخار در اولین خطبه ای که هنگام ورود به کربلا ایراد نمود، چنین فرمود:

«فانّی لا اری الموت الاسعاده والحیوة مع الظالمین الا برما» (6)

1- علامه مجلسی، بحارالانوار، ج 47، ص 160

2- فروع کافی، ج 5 ص 75 .

3- بحارالانوار علامه مجلسی، ج 96، ص 50.

4- مستدرک الوسائل، ج 2، ص 101 ، داراحیاء التراث العربی، بیروت، 1403 ق .

5- رضی الدین ابو القاسم علی بن موسی ابن طاووس، «اللهوف علی قتلی الطفوف»، ترجمه سید احمد فهری زنجانی، انتشارات جهان، تهران، ص 98 .

6- ابو جعفر محمد بن جریر طبری، «تاریخ الطبري»، تحقیق محمد ابو الفضل ابراهیم، طبع چهارم، دارالمعارف، قاهره ج 5، ص 404 .

من مرگ را جز سعادت و خوشبختی نمی دانم و زندگی با ستمکاران را جز ملامت نکبت و بدبختی نمی بینم .

او مرگ باعزت را زندگی واقعی می دید و زندگی با ذلت را مرگ و نابودی می دانست. (1)

ابن ابی الحدید معتزلی می گوید: حسین علیه السلام چون نمی خواست تن به ذلت بدهد و می دانست که ابن زیاد اگر هم او را نکشد، به خواری و ذلتش خواهد کشاند، شهادت را بر چنین زندگی برگزید. او شخصیتی بود که ستم پذیری را ننگ و عار می دانست. (2)

حدیث عزتمندی و شرافت مداری حسین ابن علی علیه السلام از آغاز نهضت کربلا تا پایانش این بود که می فرمود: «و انه لا اعطی الدنیه من نفسي ابداً» (3) من هرگز تن به ذلت نخواهم داد و زیر بار پستی نخواهم رفت.

از اشعار حماسه آفرینی که همواره زمزمه زیر لب آن برترین نمونه عزّت و شرف تاریخ بشریت بود. این سروده بلند بود که می فرمود:

و ان تکن الا بدان للموت انشئت *** فقتل امریی بالسیف فی الله افضل

اقدم نفسی لا ارید بقاءها *** لتقلی خمیساً في الهیاج عرمرها (4)

اگر بدن های انسان ها برای مرگ و مردن آفریده شد پس کشته شدن انسان با شمشیر در راه خدا برتر و شرافت مندانه تر است من جان خود را فدا می کنم و ماندن را نمی خواهم و بزودی در نبردی سخت با خصمی بزرگ به مقابله خواهم پرداخت.

این جملات و اشعار، اوج عزتمندی پیشوای بزرگ شیعه را می رساند که با کشته شدنش به شیعیانش آموخت که فلسفه زندگی و حیات چیست و پیروزی نهایی از آن کیست؟

شیعه حسین بن علی علیه السلام باید معنای مرگ و زندگی را از مولایش بیاموزد که، چگونه وقتی لشکر ابن زیاد راه را بر کاروان آن حضرت بست، و او را به مرگ تهدید نمود فرمود:

1- چنانچه ابو نصر بن نباته در وصف امام علیه السلام می گوید: «الحسین الذی رأی الموت فی العز حیاه و العیش في الذل قتلاً» (ر.ک جواد شبر، ادب الطف او شعراء الحسین علیه السلام ، دار المرتضی ، بیروت، 1409 ق، ج 2، ص 223).

2- شرح ابن ابی الحدید، ج 3، ص 249 .

3- سید ابن طاووس، «اللهوف»، ص 26.

4- فخر الدین بن محمد الطریحي، «المنتخب في جمع المراثی و الخطب»، مؤسسه الاعلمی للمطبوعات، بیروت، ص 111.

«مـا اهون الموت على سبيل نيل العزّ و احياء الحق، ليس الموت في سبيل العزّ الا حياه خالـد. و ليست الحياه مع الـذل الّا الموت الـذى لاحياه معه» (1)

چگونه مرگ و مردنی که برای دستیابی به عزت و شـرف و احیاء دین باشـد، راحت و سـبکی است. مرگ در راه شـرافت و عزت جز زنـدگی ابدی و جاوید نیست و زندگی همراه با خواری و ذلّت جز مرگ و فنا نیست .

نتیجه گیری

آنچه از این مقـاله اسـتنتاج می شود این است که هر مکتب تربیتی برای تربیت انسان ها، اصول و راه و رسـمی را پیشـنهاد می نمایـد و در مکتب حسـین ابن علی علیه السـلام ، اساس تربیت انسان ها «عزّت مداری» و زندگی همراه با عزّت و شرافت انسانی است. انسانی که در این مکتب پرورش می یابد، فلسـفه مرگ و زندگی را بخوبی دریافته و در هر شـرایطی بر حفظ عزت پافشاری نموده و هرگز حاضـر نمیشود حیات با ذلت و خواری را بر مرگ باعزت و شـرافت ترجیـح دهد. او «قتیل العزه» نامیده شد تا درس سازش ناپذیری و روح عزتمندی را به پیروانش منتقل سازد .

او به انسان ها آموخت که نقش عزّت در تربیت، نقش اساسی است به طوری که اگر عزت نباشد انسان به هر زشتی و پستی تن می دهد و به هر گناهی آلوده می گردد. ذلت نفس منشأ همه بدی ها و فسادها است. لذا بهترین راه برای اصـلاح فرد و اجتماع، انتقال روح عزت مندی به آنـان است. روح عزّت است که انسان ها را در برابر خداونـد خاضع و فروتن می سازد و در برابر غیر خـدا تسـلیم ناپـذیر و سـربلند می نماید.

حسین ابن علی علیه السلام با قیام و نهضتی که در تاریخ برپا نمود و با مکتبی که به عنوان مظهر عزت و کرامت انسانی آفرید، انسان ها را به عزت حقیقی که همان ذلت در برابر ربّ و سازش ناپذیری در برابر غیر ربّ بود، رهنمون ساخت .

1- القاضی نورالله تستری، «احقاق الحق و ازهاق الباطل» مکتبه المرعشي النجفي، قم، ج 11، ص 601 .

منابع

1- قرآن کریم.

2- نهج البلاغه

3- ابو قاسم الحسين بن محمد الراغب الأصفهاني «المفردات فی غريب القرآن»، دار المعرفه، بيروت.

4- «الكافی» ابو جعفر محمد بن يعقوب الكليني، دار الكتب الاسلاميه، طهران، 1388 ق.

5- السيد محمد حسين الطباطبائي «الميزان في التفسير القرآن»، دار الكتاب الاسلامی، قم، 1293 ق .

6- امام خمینی ره «تحرير الوسيله»، انتشارات دارالعلم، قم.

7- ابن شهر آشوب، «المناقب»، مكتبه بنی هاشم، تبريز

8- اسد حيدر، «مؤسسه كلمات الامام الحسين عليه السلام» ، دار التعارف للمطبوعات، بيروت، 1398 ق.

9- ابو جعفر محمد بن جرير طبری، «تاريخ طبری»، دار المعارف، قاهره.

10 - المجلسی، «بحار الانوار»، محمد باقر، چاپ دوم، دار احياء التراث العربی، بيروت، 1403 ق.

11 - الأمين الآملی، «اعيان الشيعه»، السيد محسن، دارالتعارف، بيروت.

12 - الخوارزمی، «مقتل الحسين»، مكتبه المفيد، قم.

13- الشهرستانی، «حياه الامام الحسين بن علی عليه السلام» ، دار الكتاب العربي، بيروت .

14 - القاضی نورالله تستوی «احقاق الحق و ازهاق الباطل»، مكتبه المرعشي النجفي، قم.

15 - الصحفية السجاديه .

16- «ميزان الحكمه» محمد ری شهری، مؤسسه دارالحديث، قم، 1416 ه .ق.

17 - «غرر الحكم و دررالحكم و درر الحكم»، عبد الواحد التميمي الا مدی، مؤسسه الاعلمی للمطبوعات، بيروت، 1407 ق.

18 - «مستدرک الوسائل» دار احياء التراث العربی، بيروت، 1403 ق.

19 - شيخ مفيد «الارشاد»، انتشارات اسلامی وابسته به جامعه مدرسين حوزه علميه قم.

20- رضی الدين ابولقاسم علی بن موسی ابن طاووس، «اللهوف علی قتلی الطفوف»، ترجمه سيد احمد قهری زنجانی، انتشارات جهان،

تهران .

21- شرح ابن ابی الحدید .

22- فخرالدین بن محمد الطریحي «المنتخب في جمع المراثي والخطب»، مؤسسه الاعلمی للمطبوعات، بیروت .

23 - نهج البلاغه، صبحی صالح، دار الکتاب البناني .

ص: 17

اصلاح طلبی در نهضت حسینی / دکتر علي اکبر ابو الحسيني

اشاره

عضو هیئت علمی دانشگاه آزاد اسلامی واحد بابل

مقدمه

اشاره

کلمه اصـلاحات نه تنها به عنوان واژه بلکه معنی و زیر ساخت هستی و نظام آفرینش، حیات فردی و اجتماعی انسان و نیز یک فرآینـد نظام منـد در نظام تکوین و تشـریع می باشـد. لذا اصـلاحات را نمی توان مربوط به مرحله ای و مقطعی خاص دانست. یعنی همانطوری که در گذشـته و حال واقع شده و وجود داشـته، در آینده نیز چنان خواهد بود. اگر چه در یک دورانی حساسـیت های مضاعف و بیشتری برای آن حاصل می شود.

اصـلاحات عبارت است از: یک فرآیند و جریان تغییر دهنده فراگیر که تمامی شؤون حیات انسانی را در برگرفته و پوشش می دهد. و از این رو نمی شود اصلاحات را به بخشی از حیات و شؤون آن اختصاص داد و چنین اختصاصی هم خلاف هویت و کارکرد اصلاحات است و هم یک نوع تحمیل تنگناهایی برای چنین جریانی را به دنبال دارد.

بعضـی در تعریف و تصویری که از اصـلاحات ارایه دادنـد، معتقدند که اصـلاحات: موضع گیری و معنای جامع تر آن، عرضه اندیشه ای است که منشأ تحول در درون اجتماع و بافت جامعه شود. در یک جامعه دینی که نظم و تعامل اجتماعی بر مبنای دین سامان می یابد،

طبعاً دین به عنوان یک سازه اصـیل در درون یک سیسـتم به هم مرتبط از خاسـتگاه و جایگاه بلنـد مرتبه ای برخوردار است. از این رو هر گونه دگرگونی و تغییری که در عرصه هایی چون اقتصاد، سـیاست و فرهنگ پدید می آید بر دین نیز تأثیر می گذارد. همچنین اصلاحاتی که در معرفت دینی و نوع نگرش به دین رخ می دهد، بر تمامی حوزه های دیگر هم تاثیر می گذارد و هم مسـبوق به اصلاحات حوزه های یاد شده می باشد همین ترابط و تعامل دو سویه میان دین و سایر شؤون حیات انسانی فضا و وضـعیتی را پدید آورده است که: فربه شدن دیگر بخش ها بـدون فربه شـدن دین کارساز نخواهد بود. از این رو در چنین جوامعی اصـلاحات دنیوی باید بر محور و مبنای اصـلاحات دینی صورت پذیرد و گرنه چالش های ویران گری را تجربه خواهند کرد. زیرا در این فرض اصـلاحاتی که در حوزه های دیگر انجام می پذیرد، به بار نخواهد نشست. (1) چنان که در سـخن مولا علی علیه السـلام می خوانیم: «لا یترك الناس شـیئاً من امر دینهم لاستصلاح دنیاهم الا فتح الله علیهم ما هم اضرّ منه» یعنی مردمی که دین را برای اصلاح دنیای خود ترک نمودند جز این نیست که خداوند ضررهای بزرگ تری را بر آن ها وارد آورده است.

ویژگی هایی که مقوم اصلاحات در حیات انسانی به شمار می آیند:

الف - اندیشه

در توضـیح آن باید گفت: هر گونه اصـلاحات می بایست مسبوق به ارایه طرح و نظریه و اندیشه باشد. این سخن به این معنی است که: اگر قرار باشد اصـلاحی در حوزه ای از زندگی فردی یا اجتماعی آغاز شود باید قبلاً نظریه و اندیشه ای جایگزین در همان عرصه داشـته باشیم. چون بدون اندیشه ای جایگزین، اصلاحاتی رخ نمی دهد.

امام حسـین علیه السلام هنگامی که آهنگ عراق فرمود، نامه ای را که در حکم وصیت نامه بود به برادرش «محمد بن علی» معروف به ابن حنفیه نوشت که در آن دکترین و اندیشه اصلاح طلبانه و مبانی معرفتی و اعتقادی خود را این گونه مطرح ساختند :

(بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِیمِ هَذَا مَا أَوْصـَی بِهِ الْحُسَیْنُ بْنُ عَلِیُّ بْنُ أَبِیطَالِبِ الَیَّ أَخِیهِ مُحَمَّدِ الْمَعْرُوفِ بِابْنِ الحنفیه انَّ الْحُسَیْنِ یَشْهَدُ أَنْ لَا اله الَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شریک لَهُ وَ انَّ مُحَمَّداً عَبْدُهُ وَ

1- اندیشه حوزه جلد 27 ص 138

رَسُولُهُ جَاءَ بِالْحَقِّ مِنْ عِنْدِهِ وَ انَّ الجنه وَ النَّارَ حَقٌّ وَ انَّ الساعه آتِيهِ لَا رَيْبَ فِيهَا وَ انَّ اللّهَ يَبْعَثُ مَنْ فِي الْقُبُورِ وَ أَنِّی لَمْ اخْرُجْ أَشَراً وَ لَا بَطَراً وَ لَا مُفْسِداً وَ لَا ظَالِماً وَ أَنَّمَا خَرَجَتْ لِطَلَبِ الاِصلاحِ فِي أُمِّهِ جدی وَ شَيِّعْهُ أَبِي عَلِيُّ بْنُ أَبِيطَالِبٍ) (1)

یعنی این وصیت حسین بن علی بن ابیطالب است به برادر خود محمد معروف به «ابن حنفیه» من که حسین بن علی (علیهما السلام) هستم شهادت می دهم که خدا یکی است و به یکتایی او اقرار و اعتراف دارم او خدایی است که شریک و نظیر ندارد و نیز شهادت می دهم که محمد بنده ی او و فرستاده اوست و از جانب پروردگار براستی و درستی و حق و حقیقت به رسالت برخاست.

گواهی می دهم که بهشت و دوزخ حق است و روز رستاخیز یعنی روزی که تمام آفریدگان در برابر میزان عدل الهی بر خود می لرزند قابل انکار نیست؛ در آن روز است که همه، سر از خاک گور بر می دارند و در محضر عدل الهی پیشانی تضرع بر خاک می سایند و خداوند قهار میان بندگانش داوری می کند. من شهادت می دهم که قیام و نهضت من برای حرص به مقام و خوش گذارانی یا دامن زدن بر آتش ظلم و فساد نیست و من ستم کار و مفسد و تباهکار نیستم، بلکه برخاسته ام تا زنجیر بدبختی و اسارت را از دست و پای ستم دیدگان باز کنم .

برخاسته ام تا پیروان جد ارجمندم «محمد بن عبدالله صلی الله علیه وآله وسلم » و پدر بزرگوارم «علی» را از زیر بار شکنجه ها و مصیبت ها رهایی بخشم.

در واقع رؤوس کلی و مبانی معرفتی و اندیشه رهبری آن در قیام عاشورا و نهضت حسینی در محورهای زیر خلاصه می شود.

1- جهان بینی توحیدی : یعنی جهان و همه اجزای آن بر محور حق حرکت می کند و درستی و نادرستی هر حادثه بر این مبنا سنجیده می شود. مبارزاتی الهی است که، بر پایه حق شکل گرفته باشد. از هر نوع که باشد: اعتقادی، سیاسی و یا نظامی و زیستن و شهادت در این مسیر فرق نمی کند.

2- جامعیت و کمال دین: دین اندیشه ای الهی، راهی کامل، برنامه ای همه جانبه و نظامی فراگیر برای زندگی انسان است و هرگونه تحلیل و تفسیر یک پدیده دینی تنها در ذیل چنین

1- سهیلی، مهدی، سخنان حسین بن علی (علیهما السلام) ص 156.

تعریفی معنی می یابد .

3- امامت : امامت استمرار رهبری الهی پیامبر صلی الله علیه وآله وسلم در جهت پاسداری از دستاوردهای مکتب، تبیین و تفسیر آن، حفظ حاکمیت دین بر جامعه و ایستادگی در برابر هر گونه تحریف و انحراف بوده تمامی اعمال و حرکات امام علیه السلام در هر میدان و به هر شکلی، بر این پایه قابل بررسی است.

4- حکومت: نظامی است که در راستای حاکمیت حق بر همه شؤون و مقررات و تلاش های همه جانبه خود قرار می دهد. در این نوع حکومت: دین و دنیا با یکدیگر گره خورده، هر نوع تلاش و مبارزه در این مسیر جز حرکت در مسیر کلی حق هویت دیگری ندارد .

5- امر به معروف و نهی از منکر و جهاد : از نصیحت و خیرخواهی تا برخورد قهرآمیز با هر گونه فساد و تبهکاری، تحریف و انحراف به عنوان یک وظیفه شناخته شده و تعریف شده دینی و پیروزی و شهادت در اندیشه توحیدی دو فرد از کلی است. (1)

ب - موزون سازی

هر حرکت و اندیشه اصلاحی باید موزون و هماهنگ و همه جانبه صورت بگیرد. به عبارت دیگر اصلاحات و موزون سازی حوزه های اصلاح پذیر توأمان هستند. اصلاحاتی که در هر قلمرو و بخشی آغاز می گردد عدم توازن پدید آمده را شناسایی و سپس فرآیند موزون سازی میان بخش های آن را آغاز می کند. مثلاً اصلاحات در عرصه سیاست، زمانی موضوعیت پیدا می کند که: در رابطه میان مردم و دولت ساختار قدرت و حاکمیت ناموزونی رخ نموده باشد. قدرت در دست طبقه یا صنفی خاص انباشته می گردد مردم از سرنوشتی که در انتظارشان است بیگانه نگه داشته می شوند و به عبارت دیگر سرنوشت و آینده ای از پیش ساخته برای آن ها تدارک دیده می شود. اصلاحات در چنین وضعیتی همان توزیع متوازن قدرت میان ملت و دولت و حاکمیت است و هر جریانی که برای ایجاد چنین توازنی راه نیفتد نمی تواند فرآیند اصلاحاتی داشته باشد. (2)

امام حسین علیه السلام از چنین شکاف و ناموزونی که در قدرت پدید آمده بود سخت رنج می برد

1- اندیشه حوزه، سال چهارم، بهار 1378، جلد 16 ص 9 و 10 .

2- منبع قبلی جلد 27 ص 133 .

او بخاطر نبود توازن در ساختار حکومت عصر خویش و معرفی عدم مشروعیت آن ها به روشن گری و اصلاحات در حوزه های معرفت دینی و فرهنگی و سیاسی و.... دست زد.

حضرت در محلی به نام «بیضه» حر و یارانش را مخاطب قرار داد و بعد از شکر و سپاس خداوند فرمود: ای مردم! جدم رسول خدا صلی الله علیه وآله وسلم فرمود: هر یک از شمار فرمان روای ستکمار بدکار و قلدری را بنگرد که به حقوق خداوند تجاوز می کند و پیمان او ا می شکند و با فرامین الهی و روش پیامبر صلی الله علیه وآله وسلم او مخالفت می ورزد و در میان مردم به تعدی و تجاوز حکومت می کند و با این همه او را از زشتکاری باز ندارد، بر خدا واجب است که چنین کسی را به آتش غضبش بسوزاند این چنین فرمانروایان جایر و شریر، بندگان شیطاند و از بندگی پرودرگار سر باز زده اند.

این ها در زمین فساد می کنند و حدود و فرامین خداوندی را زیر پا می گذارند و هر چه از اموال و غنایم است برای خود گرد می آورند حلال خدا را حرام می کنند و حرام خدا را حلال می شمارند و این چنین دیو سیرتان بدسرشت شایسته حکومت و فرماندهی نیستند.

من از هر کسی برای رهبری و قیادت مسلمانان شایسته ترم، زیرا از نزدیکان رسول خدا صلی الله علیه وآله وسلم هستم. «وانی احق بهذا الامر لقرابتي من رسول الله صلی الله علیه وآله وسلم». (1)

امام علیه السلام از یک منظر شاهد رشد ناموزون دین بود او می دید که دین در عرصه اجتماع و سیاست کم پیدا و پنهان است و چنین ناموزونی را هم برای دین و هم برای جامعه دینی زیان بار و فساد آور می دانست از این رو حرکت اصلاحی را در راستای تثبیت و حضور دین در تعاملات سیاسی و اجتماعی پی گرفت .

در نهضت امام حسین علیه السلام یک درک قوی و یک بصیرت نافذ وجود داشت که پشت پرده ظواهر را می بیند؛ و به عبارت معروف «در خشت خام می بیند چیزی را که دیگران در آینه نمی بینند» یعنی جریان پشت پرده ضد اسلامی امویان را که مردم ظاهر بین نمی دیدند، می دید.

دیدگاه حزبی و سلطنتی ابوسفیان در مورد حکومت خواندنی است. او در خانه عثمان می گوید: «یا بنی امیه تلقفوها تلقف (2) الکره اما و الذی یحلف به ابوسفیان لا جنه و لا نار و مازلت

1- سهیلی، مهدی، سخنان حسین بن علی (علیهما السلام) ص 74.

2- تلقف یعنی چیزی را به سرعت ربودن، لقمه را به سرعت فرو بردن / لقف: تلقف الشيء: یعنی در هوا گرفت، در حال سقوط گرفت یعنی حکومت و سلطنت را همچون توپ به سرعت آن را در اختیار خود بگیرید (و نگذارید به دیگران منتقل شود).

ارجوها لکم ولتصیرن الی ابناء کم وراثة» یعنی ای بنی امیه! توپ ملک و سلطنت را نگذارید از تیپ شما خارج شود (به همدیگر پاس بدهید و نگذارید از میان شما خارج شود) حق و بهشت و جهنم همه دروغ است و حکومت و سلطنت را موروثی کنید.

و موضوع ولایت عهدی یزید و بیعت گرفتن از مردم و در پیشاپیش همه، از امام حسین علیه السلام ، جامه عمل پوشاندن به تفکر خطرناک ابوسفیانی یعنی تفکر حزبی بود. ولی مردم ظاهربین و گول تظاهر خور و حمل به ظاهر کن، هیچ گونه توجهی به این امور نداشتند. (1)

ج - کارآمدی

از جمله عناصر و سازه های جریان اصلاحات کارآمدی است اصلاحات همیشه رو به سوی کارآمدی و کارآمد شدن دارد اصلاحات در حوزه دین و آگاه سازی مردم و دادن بینش درست و فهم عمیق نیز چنین حکمی دارد هر اصلاح دینی در حوزه معرفت و باورها اگر کارآمدی و کارآمد شدن معرفت دینی درست را در پی نداشته باشد آن نه صلاح است بلکه افساد است. (2)

بخاطر همین امام حسین علیه السلام در حقیقت بایزید تنها مبارزه نمی کرد. او بالاتر از این بود که هدفش فرد و شخص باشد. هدف او اصولی و کلی بود در حقیقت امام حسین علیه السلام با جهل و ظلم مبارزه می کرد؛ و در پی دادن فهم درست از دین جد بزرگوارش و راست و مستقیم کردن آن در میان مردم بود. چنان که در زیارت به ما تلقین کردهاند و تعلیم داده اند که هدف اصلی این مبارزه از بین بردن جهل و گمراهی و کارآمد کردن دین جد بزرگوارش است چنان که در زیارت اربعین آمده است: «و بذل مهجته (3) فیک لیستنقذ عبادک من الجهاله وحیره الضلاله» یعنی خون قلب خویش را در راه تو نثار کرد تا بندگان تو را از نادانی و حیرت گمراهی نجات بخشد.

مقصود از جهالت مردم این نبود که چون مردم بی سواد بودند درس نخوانده بودند مرتکب چنین عملی شدند و اگر درس خوانده و تحصیل کرده بودند نمی کردند نه در اصطلاح دین جهالت بیشتر در مقابل عقل گفته می شود؛ و مقصود از آن «تنبه عقلی» است که

1- مطهری، مرتضی، حماسه حسینی، جلد سوم ص 45 و 46.

2- اندیشه حوزه، سال ششم، شماره پنجم، فروردین و اردیبهشت، جلد 27 ص 134 .

3- مهجه یعنی خون، خون دل، روح روان

مردم باید داشته باشند. (علم حفظ و ضبط کلیات است و عقل قوه تجزیه و تحلیل است)

امام حسین علیه السلام در گفتاری در نکوهش مردم کوفه می فرماید: «مرگ بر شما باد ای جماعت خون خوار و خون ریز که مانند گرگ دهان باز کرده اید، مگر شما نامردهای پست نبودید که به من نامه نوشتید و استغاثه و التماس کردید تا به سوی شما بیایم؟ اکنون که دعوت شما را اجابت کرده و به سوی شما شتافته ام برخلاف عهد و پیمان شمشیر های خود را از نیام به روی من کشیده اید و آتشی را که می باید برای دشمنان خدا برافروزید برای سوختن ریشه و بنیان پسر پیامبر صلی الله علیه وآله وسلم و نور چشم فاطمه زهرا علیها السلام برافروخته اید.

شما بودید که دم از دین و شریعت پیامبر صلی الله علیه وآله وسلم می زدید، چه شد که صفحه حیاتتان ورق خورد و با دوستان خود دشمنی ورزیدید و به نفع دشمنانتان برای منکوب کردن دوستان خود آستین بالا زدید؟ (1)

د - تدریج و تدرج

اشاره

تدریج و تدرج از خصوصیات و ویژگی های اصلاحات هستند که تدریج دلالت بر زمان مند بودن و تدرج نشانگر مرحله دار بودن آن می باشد. از این رو اصلاحات در صورتی زایش و تولید خواهد داشت و به بار می نشیند که: اولاً بستر و مسیر طولانی را که آمیخته به صبر ، تحمل، استقامت و چالش ها و... است. تجربه و سپری شود، یعنی اصلاحات آزمون بدهد و آزمون شود. ثانیاً برنامه ریزی و مدیریت پشتوانه آن باشد بنابراین آزمون، برنامه ریزی و مدیریت شرط و اساس کارآمدی و به ثمر نشستن اصلاحات را سامان می دهد. (2)

در بعضی از بیانات امام علیه السلام به همین تدریج و تدرج و تحمل سختی ها و صبر در مقابل ناملایمات و مبارزات تدریجی جهت به بار نشستن مبارزات اشاره شده است. از جمله در نزدیکی کوفه مردی به نام «اباهرم» از حضرت سؤال کرد: چه کسی شما را از حرم خدا بیرون کرد؟ حضرت در پاسخ فرمود :

«یا ابا هرم! ان بنی امیه شتموا عرضی فصبرت و اخذوا مالی فصبرت و طلبوا دمی فهربت و ایم الله لیقتلونني فیلبسهم الله ذلاً شاملاً و سیفا قاطعاً ویسلط علیهم من یذلّهم حتی یکونوا اذل من قوم سبأ اذ ملکتهم امرأه فحکمت في اموالهم ودمائهم»

1- سهیلی، مهدی، سخنان حسین بن علی (علیهما السلام)، ص 98 و 99 .

2- اندیشه حوزه، 27 / 134 و 135 .

یعنی ای ابا هرم! بنی امیه به آبروی من لطمه زدند و من صبر کردم، مال و اموالم را گرفتند شکیبایی ورزیدم، ولی آنان به این اعمال هم اکتفا نکردند و خواستند خونم را بریزند از این رو از دست آنان گریختم، ولی به خدا سوگند که عاقبت اینها مرا می کشند. ولی چیزی نمی گذرد که خداوند جامه ننگ و ادبار و خواری و فرومایگی را بر قامت منحوس و نازیبای آنان می پوشاند و شمشیر برنده ای بر سر آنان فرود می آورد و کسی را بر این طایفه گمراه مسلط می کند که یک یک آنان را از سریر قلدری به خاک خواری و پستی بکشد، تا اینکه از قوم «سبأ» هم که زنی بر آنان حکومت می کرد و بر مال و جانشان تسلط داشت پست تر و ذلیل تر شوند.

و همچنین هنگامی که حضرت با عیال و خاندان خود وداع می کردند و همه را به صبر و شکیبایی دعوت نمودند و این سخنان را ایراد فرمودند:

«استعدّوا للبلاء واعلموا ان الله حامیکم و حافظکم و سینجیکم من شر الاعداء و یجعل عاقبه امرکم الی خیر و یعذب عدوکم بانواع العذاب و یعوّضکم عن هذه البلیه بانواع النّعم و الکرامه فلا تشکوا ولا تقولوا بالسنتکم ما ینقص عن قدرکم» یعنی برای تحمل رنج ها و مصیبت ها و ناکامی ها و ناروایی ها، خویش را آماد کنید و دل قوی دارید که قادر یکتا، پشتیبان و نگهبان شماست و تنها اوست که شما را از شر دشمنان بداندیش نجات می بخشد. خدای مهربان شما را سرافراز خواهد کرد و سرانجام پیروزی از آن شما خواهد بود.

شما بردباری به خرج دهید و صبور باشید و در محنت ها و اسارت ها پای ثبات خویش را نلغزانید این مصیبت های زودگذر تمام شدنی است، ولی به پاداش این جان فشانی ها به نعمت های ابدی و جاویدان خداوندی خواهید رسید و بر سر کرامت و بزرگواری تکیه خواهید زد. اگر می خواهید در مقام و عظمت شما خللی وارد نشود،

هیچ گاه زبان به شکایت نگشایید و د رهر لحظه و هر مقام که اندوه سینه شما را می فشارد خاموشی گزینید. آری در بلاها بردبار باشید.

اهداف اصلاحات: هر نظام و حرکت و جریانی نمی تواند بدون تعیین هدف یا اهدافی به حیات و وجودش ادامه دهد و چنان که گفته شد اصلاحات فرآیند و جریان تغییر دهنده و.... می باشد. که قهراً هدف یا اهدافی فراسوی آن وجود دارد و همین اهداف جایگاه و ارزش آن

را مشخص می کند.

اصلاحات در هر قلمر و اهداف یا هدف متناسب به همان حوزه را دارد. همچنین رسیدن به هدف هر قلمرو (سیاست، دین، اقتصاد ، فرهنگ و....) شیوه و روش خاص و مناسب آن را می طلبد. آنچه در فرآیند اصلاحات از ارزش و کارکرد بالایی برخوردار است، شناخت و استفاده از شیوه و روش های منطقی و کارآمد است.

در نگاه امام حسین علیه السلام در کنار اهداف میان مدت و کوتاه مدت که برای اصلاحات معین شده است بلند مدت ترین و اساسی ترین هدف اصلاحات درد و چیز تبلور و نمود دارد:

1 – تامین حقوق الهی

2 – تامین حقوق انسانی

امام علیه السلام در بخشی از جواب نامه به معاویه می فرماید: «فترکت سنه رسول الله تعمداً و تبعت هواک بغیر هدی من الله» یعنی تو به عمد پشت پا به سنت و روش پیامبر بزرگوار زدی و آنچه طبع هوس باز و دماغ پر نخوتت خواست آنچنان کردی و از راه خداوند سرپیچیدی.

و در خطبه ای که به نام امر به معروف و نهی از منکر معروف است می فرماید: «شما با چشمان خود بخوبی می بیند که حقوق خداوندی ادا نمی شود و پیمان او را می شکنند و دم بر نمی آورید ولی برای پشیزی حقوق از دست رفته پدرانتان فریاد می کشید و ضجه می زنید. حقوق رسول خدا را پامال می کنند و به یغما می برند، هزار کر و کور و بینوا در شهرستان ها از بینوایی ناله می زنند و شما به این مناظر شگفت انگیز می نگرید.»

و امام علیه السلام در دفاع از حقوق انسانی و مسلمانان در همان جواب به معاویه می فرماید: «ثم سلّطه علی اهل الاسلام یقتلهم و یقطع ایدیهم وأرجلهم و یسمل اعینهم و یصلبهم جذوع النخل کانك لست من هذه الامه ولیسوامنک »

یعنی باز به همین اکتفا نکردی و یک خطازاده خطاکار را بر مسلمانان حکومت دادی تا خونشان را بریزد و دست و پای آن ها را از پیکرشان جدا سازد و چشمان آن ها را کور کند و امت ارادتمند محمد صلی الله علیه وآله وسلم را، به شاخه های درخت خرما به چهار میخ بکشد، ای معاویه! گویی که تو از این امت نیستی و این امت هم از تو نیستند.

عدالت، برابری، آزادی، استقلال و دینداری که در پاره ای از سخنان آن حضرت به مثابه اهداف آمده اند، همه در نهایت برای تحقق و هدف یاد شده می باشند عدالت دینداری و.... از

آن جهت مطلوبند که بوسیله آن ها حقوق الهی و انسانی تامین می گردد.

راز نگاه کلان حضرت امام حسین علیه السلام به هدف اصلاحات در نهضت خودش برخاسته از آن است که: حوزه ها و قلمروهایی که باید اصلاح شوند در ارتباط زنجیره ای قرار دارند: اصلاحات سیاسی جدای از اصلاحات اقتصادی دست یافتنی نیست، چنان که اصلاحات اقتصای بدون اصلاح حوزه سیاست، کارآمد نخواهد بود. اصلاحات سیاسی، اقتصادی نیز بدون اصلاحات فرهنگی و اجتماعی ره به جایی نمی برند.

در نگاه آن حضرت پیوند اصلاحات فرهنگی و اجتماعی، سیاسی و اقتصادی و... به صورت روشن آمده است. در یک جامعه دینی که نظم و تعامل اجتماعی بر مبنای دین سامان می یابد، طبعاً دین به عنوان یک سازه اصیل و اصلی در دورن سیستم به هم مرتبط، از خاستگاه و جایگاه بلند مرتبه ای برخوردار است.

به عبارت دیگر پهنا و گستره میدان اصلاحات در منظر امام حسین علیه السلام به وسعت ابعاد و شخصیت وجودی انسان است. یعنی شخصیت فردی و معنوی و شخصیت مادی و معنوی جامعه خاستگاه اصلاحات می باشد. تمامی ابعاد شخصیتی انسان و میدان های یاد شده در نگاه امام حسین علیه السلام در ترابط و تعاملند. از این رو اصلاحات در یک بخش به بخش های دیگر نیز سرایت می کند در این مقاله از میان همه میدان ها تنها میدان سیاسی، اقتصادی، فرهنگی و دینی مورد بحث قرار می گیرد.

1- حوزه و میدان سیاست

بعد از رسول اکرم صلی الله علیه وآله وسلم در حوزه سیاست کج اندیشی ها و کج رفتاری های مختلف انجام پذیرفت؛ و روز به روز حکومت و سیاست، از الگوی حکومتی در نظام سیاسی که به وسیله رسول خدا حضرت محمد صلی الله علیه وآله وسلم ترسیم و پایه گذاری گردیده بود، فاصله می گرفت و تا زمان امام علیه السلام گستره کج اندیشی و کج رفتاری توسعه پیدا کرد.

یکی از روش هایی که حضرت در عرصه سیاست برگزید اصلاحات از بالا بود و محورهای زیر مورد تهاجم امواج اصلاحی قرار گرفت :

الف: کادر رهبری از جهت تخصص و کاردانی تعهد و تقوای شغلی، داشتن معیارهای لازم برای ورود در جمع کارگزاران و نیز مشروعیت نسبت به رأس قدرت، باید اصلاح

می گردید.

لذا حضـرت اصلاحات را متوجه دو امر نموده است: 1- مشروعیت 2- کاردانی و تخصـص. در بیانات حضرت عدم تعهد دینی و شغلی در کادر رهبری جامعه اسـلامی به مثابه آفت بزرگی تشخیص داده شده که باید آفت زدایی شود و معیارها و روش های نادرست رسیدن به رهبری را در جامعه اسلامی باز نمایانده، اصلاحات را در آن ها لازم می بینند. (1)

امام حسـین علیه السـلام در بخشـی از جواب نامه به مردم کوفه بعضـی از معیارهای رهبری را در جامعه اسـلامی اشاره می فرمایـد و می گوید:

« فلعمری ما الامام الا الحاکم (2) بالکتاب القایم بالقسط، و الداین بدین الله الحاسب نفسه علی ذات الله و السلام» (3)

یعنی به جان خودم سوگند، هیچ کس شایسـته نیست بر مسـند پیشوایی و امامت بنشیند، مگر آنکه با کتاب آسمانی آشنایی داشته باشد و بر طبق احکام قرآن حکومت کند امام و پیشوا کسـی است که تکیه بر مسند عدالت بزند و داد ستم دیده را از ستم کار بازستاند و امام و پیشوا کسی است که دینش دین خدا باشد و در راه خدا و دین خدا از سر جان برخیزد والسلام .

حضرت در جواب یکی از نامه های معاویه نوشته است :

اما بعد: نامه ای از تو به من رسـید و در آن نامه نوشـته بودی که کار حکومت و خلافت به تو محول شده و من نزد تو سزاوار آن نیستم و نیز یادآور شده ای که جمعی از قول من سخنانی به تو گفته اند.

ای معـاویه! آنـان که این مطلب را به تو بـاز گفته انـد مردمی چاپلوس و متملق و خبرچین و فتنه انگیزنـد که کارشان نمامی و سـخن چینی است و می خواهند سنگ تفرقه در میان جمع بیندازند اینان دروغگو و گمراه کننده اند.

... تو و دوسـتان و یاران تو حزب و فرقه ای ستم کارید که دست دوستی به سوی شیطان دراز کرده اید آیا تو قاتل «حجر بن عدی» و یاران نمازگزار و خداپرست او نیستی؟ ... تو چنین

1- اندیشه حوزه، سال ششم، شماره پنجم، فروردین و اردیبهشت، جلد 27 ص 145 و 146 .

2- حکم حکمـا و حکومه بالامر وبینهم: قضـی و فصل یعنی داوری و قضاوت کرد. حکم بالکتاب: یعنی بر اساس کتاب (قرآن) حکم و قضاوت کرد.

3- سهیلی، مهدی، سخنان حسین بن علی (علیهما السلام)، ص 146.

مردان پاک سرشت و پاکدل را از دم شمشیر گذراندی .

تو آنان را به سوگندهای غلاظ و شداد و پیمان های محکم و استوار مطمئن کردی و پس از آن به عهد و پیمان خداوند هم پشت پا زدی و پیمان او را ناچیز شمردی ... وای.... که تو چه گستاخ و بی پروایی.

آیا تو کشنده «عمروبن الحمق» همنشین پیامبر صلی الله علیه وآله وسلم خدا نبودی؟ آیا هیچ می دانی خون چه نازنین مردی را بر خاک ریختی؟ او پارسا مردی بود که در عبادت خدا جسمش نحیف و لاغر و رنگش زرد شد.

آیا تو قاتل «حضرمی» نیستی؟ «زیاد بن سمیه» به تو نوشت که «حضرمی» بر دین علی بن ابیطالب است و تو خونخوار جبار در پاسخ او نوشتی که هر که بر روش علی علیه السلام است او را از دم شمشیر بگذرانید؛ و او هم به امر تو چنین کرد و خون پاک حضرمی و دیگر یاران علی را بیرحمانه بخاک ریخت و پیکر آن آزاد مردان مسلمان را قطعه قطعه کرد .

ای معاویه! دین علی همان دین پسر عمش پیغمبر بزرگوار است. تو محمد بن عبدالله را می شناسی و می دانی که او کیست؟ او همان کسی است که تو اکنون به نام او بر جایگاهش تکیه زده ای و بر جان و مال مسلمانان حکومت می کنی.

ولی ای بدبخت فرومایه تو و خاندان تو این بزرگواری و شرافت را ندارید که بر مسند پیشوای مسلمانان و بزرگ ترین رادمرد جهان یعنی محمد تکیه بزنید. بلکه تونیز باید مانند پدرانت از این شهر به آن شهر کوچ کنی و به سوداگری بپردازی .

ای معاویه به تو می گویم هر چه بخواهی بر ضد من حیله گری کن من از حیله جنبنده ناچیزی چون تو باک ندارم و بخدا امیدوارم و می دانم که حیله گری ها و مکاری های تو کوچک ترین آسیبی به من نمی تواند برساند.

... همین تویی که بندگان شایسته و صالح خدا را با گمانی بی اساس می گیری و در بند می افکنی و با تهمتی ناروا ریششان را به خونشان خضاب می کنی.

تو گستاخ بی حیا دوستان خدا را از خانه هایشان و از کنار زن و فرزندانشان به شهرهای دوردست و ناشناس تبعید می کنی تا برای پسر نادان شراب خوار و سگ بازی بیعت بگیری. تو به گفته های نابخردانه «عمر و عاص» سفیه، گوش فرا می دهی و پرهیزگاری و پاکدامنی را ناچیز می شماری. (1)

1- سهیلی مهدی - سخنان حسین بن علی علیهما السلام ، ص 136 الی 142 .

در دوران بعد از رحلت رسول اکرم صلی الله علیه وآله وسلم رویکرد و تلقی بخش بزرگی از مسئولان و کارگزاران از سیاست، ابزاری و شغلی می شود؛ و چنین رویکردی آفاتی فراوان را به همراه دارد که برخی از آن ها را می توان نام برد :

1- مفاهیم و واقعیت های حقوقی مثل حقوق الهی و حقوق اساسی و حقوق اجتماعی و حقوق طبیعی به بازی گرفته می شود.

2- سیاست به مثابه یک ابزار به کار گرفته شده از هویت معرفتی و علمی تهی می گردد.

3- توجه و همت زمامداران به افزودن درآمد و حفظ قدرت است تا ارایه خدمت .

4- تملق، چاپلوسی، دروغ، فریب، زبان بازی، قومیت و زور به عنوان شیوه و معیار ورود در حوزه سیاست، جایگاه ویژه ای دارند.

5- دین و مردم از ساز و کارهای مبانی مشروعیت و مقبولیت نظام سیاسی محسوب نمی شوند. به عبارت دیگر یک مبنای ثابت (خواه دین و خواه مردم) مشروعیت و مقبولیت نظام سیاسی وجود ندارد. (1)

از منظر نگاه امام حسین علیه السلام نظام سیاسی نظامی است که معرفت دینی ریشه و اساس آن را می سازد و خادم بودن این نظام را سمت و سوی الهی می دهد به هیمن جهت بازی با واقعیت های حقیقی و حقوقی، نگاه شغلی و ابزاری به سیاست، ابهام و تزلزل مبانی مشروعیت نظام، روابط گرایی به جای شایسته سالاری و ضوابط پذیری و... در چنین نظامی از لحظا تیوریک مفقود و مردود است و از حیث عملی دارای کم ترین ارزش برخوردار نیست که سرنوشت محتوم آن نابودی در دراز مدت است.

از روش هایی که حضرت علیه السلام در فرآیند اصلاحات برگزیده اصلاحات همه جانبه بود اصلاحات همه جانبه به روش های مختلفی اطلاق می شود از جمله اینکه برنامه اصلاحی را به طور آشکار به همه اعلام کند یا اصلاحات را به طور ضربتی به پیش ببرد و یا این که اصلاحات را به طور همزمان در تمامی حوزه های حیاتی آغاز کند. سالم و صحیح شدن همه جانبه کارگزاران و مسئولان بلند پایه سرچشمه اصلاح جامعه است و استقامت جامعه پرورش دهنده رهبران و کارگزاران سالم و صلاح می باشد.

امام علیه السلام در قسمتی از خطبه ای به نام امر به معروف و نهی از منکر در خطاب به مردم و

1- اندیشه حوزه - جلد 27 ص 150 .

برخی از خواص جامعه این چنین می فرمایـد: بزرگ ترین مصـیبت و رنـج از آن شـماست که دست از وظایف خود کشـیدید و در اجرای احکام حلال و حرام خداوند کوتاهی ورزیدید... رشته کار از دست شما در رفت و به دست زورگویان ستم پیشه افتاد و شما نشسته اید و به فجایع نگاه می کنید و احکام و امور خداوند را تسـلیمشان کرده اید و این سـتم گران خیره سـر در پی شـهوت رانی و کام جویی خویشند. شما برای اینکه از مرگ می ترسـید و برای اینکه به چند روز عمر گذران علاقمندید خدا را فراموش کرده اید و با ستمکاران مماشات روا می دارید. آنان به ستم خویش مشغول هستند و شما سرگرم زندگانی آلوده و بی حقیقت خود هستید. از حقوق بدبختان دفاع نمی کنید و مشتی بیچاره ها از پا افتاده را زیر دست و پای جابرین قلدرها رها کرده اید.

و این سـتم کـاران خـدا ناشـناس گروهی ضـعیف بینوا را به اطراف و اکنـاف تبعیـد می کننـد، کشور با آراء ناصوابشان زیر و رو می شود و گروهی بزرگوار در برابر خودرایی و خیره سری آنان خوار می شوند.

چند تن مداح و چاپلوس برای سـیم و زر در شـهرها و ولایات بر فراز منبرها می روند و در تحسـین و تمجید این ستمگران فریاد می زنند و گلو پاره می کننـد، شـگفتا که این سـنگ دلان چه ظلم هایی در زمین می کننـد و حکام و نمایندگان آنان چه زورهایی به مردم می گویند، بالاخره خداوند عادل بین ما و ایشان حکم می کند. (1)

2- میدان دین

اشاره

منظور از اصـلاحات دینی اصـلاح دین نیست، زیرا آن هیچ گونه اعوجاج و نقصـی بر نداشـته تا نیاز به اسـتوار ساختن و کامل کردن داشته باشد. بلکه مقصود اصـلاح فهم و شـناخت دین و تصحیح دین داری افراد جامعه است. زیرا در زمان امام حسین علیه السلام همین بخش دین به شدت آفت برداشـته بود و امام علیه السلام پس از آسیب شناسی به دنبال آفت زدایی بودند. بنابراین می توان گفت: اصلاحات دینی که حضرت در پی آن بود در دو بخش زیر تبلور و نمود داشته است:

1- شناخت و فهم درست دین

2- کارکرد و بکارگیری و حضور دین در ذهنیت و عینیت فرد و جامعه .

1- سهیلی، مهدی - سخنان حسین بن علی (علیهما السلام) ، ص 56 و 57 .

اصلاحات در شناخت و فهم دین

اشاره

در بخش نخست یعنی فهم دین آفات زیر فهم دین را دشوار ساخته بود :

1- ظاهر نگری و ظاهر فهمی آسیب بزرگی بود که بر فهم دینی جامعه سایه افکنده بود، این گونه فهم، دست کم دو پیامد منفی از خود به جای می گذارد :

الف - جلوگیری از تعمق و تنوع فهم و مشروعیت دادن به فهم واحد و ساده از دین.

ب - ناتوان ساختن دین از حضور در عرصه ها و عصرهای مختلف و متفاوت. زیرا چنین حضوری متوقف بر سیال و شناور بودن هویت دین است و این مهم تنها از راه عمق بخشیدن و فهم درست از دین میسر می گردد.

1- فهم مصلحت گرایانه از دین

چنین فهمی دین را تا حد یک ابزار تنزل می دهد و از هویت یک پارچه دین می کاهد و آن را قطعه قطعه می کند، که در واقع دین از نظام داوری به زیر کشیده می شود و مصلحت عملی و جهت دار معیار و داور قرار می گیرد.

لذا این وضعیت بر امام حسین علیه السلام گران تمام می شود و او را ناراحت می کند و در پی تغییر چنین تفکری می افتد و قرآن را داور قرار می دهد و نیز با استفاده ابزاری و معامله بر دین را مطرود می داند.

2- روش فهم

با اندک تأمل، در می یابیم که ظاهر فهمی و فهم مصلحت گرایانه از دین، برآمده از به کارگیری روش های نامناسب در فهم معنی و مصداق کلام باری تعالی بوده است. از این رو حضرت سخت تلاش داشت تا روش های صحیح و مناسب فهم دین را معرفی نماید. منظور از این روش شناخت واحد از دین و قرآن نیست. بلکه منظور حضرت معرفی شیوه و روش صحیح است که به فهم های متنوع از دین می انجامد. لذا حضرت روشی را برای فهم دین صحیح و مناسب می داند که روش و مبانی معرفت بشری در کنار روش وحیانی و معارف کارشناسان اصیل دین (ائمه معصومین علیهم السلام) ساز و کار آن را بسازند. بخاطر همین حضرت توصیه میکند تا از راهش آن را فراگیرند.

با توجه به روش یاد شده، روشی که از هر گونه مبانی معرفتی (فلسفی، علمی، منطقی، عرفانی، تاریخی و...) تهی می باشد، به ظاهر بینی و جمود فکری و یا آنارشیسم معرفتی می انجامد و همین طور اگر پر از مبانی معارف بشری باشد به دور از مبنای وحیانی سر از تفسیر و فهم به رأی بیرون می آورد؛ و این هر دو شیوه ناکارآمد و ناتوان از درک عمیق معانی و مصادیق کلام خداوند متعال می باشند؛ و بدین منظور، حضرت، اصلاحات روش فهم قرآن و دین را در برنامه هایش گنجانده بود.

اصلاحات در حضور دین

در بخش دوم که کارکرد و حضور دین در ذهن و عینی جامعه و فرد است، شکاف ها و نابسامانی های جدی وجود داشت که حضرت، اصلاح آن را، پی گرفت. زیرا امام علیه السلام می دید آنچه در بیرون واقع شده است و بر رفتار مردم سایه افکنده چیزی غیر از دین است. و آن چیزها عبارتند از:

1 - جهل، که پیامد آن، مرگ حق گرایی و واقع بینی است که از زنده ترین پیام های دین هستند.

2- زنده شدن تعصب، که لازمه آن گریز از طریق هدایت و روش نو و مقاومت در مقابل استدلال محکم و منطقی می باشد. از همین رو است که حضرت انگیزه نهضت را برای اقامه حق می داند تا پرده تعصب را بدرد و استدلال پذیری را در ذهن ها بدمد.

3- سرگرم شدن فرد و جامعه به محدود نگری است.

4- حضور تعلقات زبانی، قومی و نژادی و خانوادگی در مقام داوری و تعاملات اجتماعی و سیاسی، نتیجه قهری سیطره یاد شده بر رفتار و اذهان جامعه و فرد عدم حضور فعال دین در شیون مختلف حیات بشری توأم با سستی و کسالت در امر دین داری می باشد. (1)

روش های اصلاحات در فهم و حضور دین

روشی که حضرت، هم در فهم دین و هم در بخش حضور دین برای اصلاحات آن دو محور، در پیش گرفت، به طور عمده به این قرار است:

1- اندیشه حوزه، جلد 27 ص 158 و 159 .

1- اصلاحات از بالا: که عمدتاً شامل رهبران دینی، و سلاطین و کارگزاران می شود و می باید کسانی که در این بدنه قرار دارند و یا قرار می گیرند هم فهم درستی از دین داشته باشند و هم دین در اعمال و رفتار آن ها بروز یابد. قصد حضرت علیه السلام بیان فساد و انحراف فرهنگی و دینی در سطوح بالای جامعه است و قیام حضرت به خاطر زدودن چنین انحرافات و فسادهایی است؛ تا دین آرام گیرد و استوار گردد. و این دو مهم جز با فهم درست از دین و نیز حضور فعال و کارکرد عینی دین به دست نمی آید.

اصلاحات از پایین

در زمان امام حسین علیه السلام در میان توده مردم فهم دین و کارکرد و حضور آن به آفت هایی آلوده گردیده بود طبعاً کار آمدترین شیوه در این وضعیت روش اصلاحات از پایین است و حضرت با استفاده از همین روش بر عناصر زیر تأکید و توجه نمود :

1- پر رنگ کردن ارزش های دینی در میان مردم مثل همنشینی با انسان های فقیر و مستضعف، فرق نگذاشتن میان مردم شریف و توده مردم، امتیاز دهی بر حسب تقوا و دانایی، مذمت غیبت و ثنا و مدحگویی غیر منصفانه و بیجا و چاپلوسی، تأکید بر وحدت امت

اسلامی و .....

2- سعی می شود که دین به مثابه تعامل و ارتباط اجتماعی و سیاسی، اقتصادی و خانوادگی قرار گیرد، تا در سایه آن وحدت، محبت، صداقت، همدلی و.... که جوهره و هویت کارکردی دین را می سازد میان امت اسلامی گسترش یابند.

3- توسعه نهادها، سازمان ها و تشکیلات دینی جهت تعمیق، تکامل و کارآمد شدن عناصر دینی .

4- ابتدا حضرت اصلاحات با روش از بالا را به طور آرام و تدریجی و با صبر و حوصله انجام دادند؛ یعنی روشی که حضرت برای سلامت فهم دین و کارکرد و حضور دین در جامعه برگزید، شیوه آرام و تدریجی بود. زیرا این دو حرکت و هدف بیشتر صبغه و هویت فرهنگی دارد و از این رو حرکت تدریجی را طلب می کنند. (1)

1- اندیشه حوزه، جلد 27 ص 160 و 161 .

3- میدان اقتصاد

اقتصاد و معیشت از میدان هایی بود که حضرت علیه السلام اصلاحات در آن را خیلی لازم و حیاتی می دانست، چون در زمان حضرت علیه السلام حجم خرابی و فساد در این حوزه خیلی چشم گیر بود و انحصار بر چهره توزیع گسترده شده بود معمولاً سرمایه و کالا و خدمات برای جمعی محدود که بیشتر سران اقوام و قبایل و نزدیکان و خویشان خلیفه و نیز شخص خلیفه آن را تشکیل می داد توزیع می شد و به صورت مالکیت انحصاری از آن ها بهره برداری می نمودند. طبیعتاً این وضعیت از نظر امام حسین علیه السلام که تأمین حقوق الهی و انسانی مهم ترین اهدافش بود قابل قبول نمود. در زمان پیامبر اسلام صلی الله علیه وآله وسلم آن حضرت هیچ کار اساسی را به بنی امیه واگذار نکرد، ولی بعد از پیامبر صلی الله علیه وآله وسلم به تدریجاً بنی امیه در دستگاه های اسلامی نفوذ کردند و بزرگ ترین اشتباه تاریخی و سیاسی که در زمان خلیفه دوم رخ داد این بود که: یکی از پسران ابوسفیان به نام یزید والی شام شد و بعد از او معاویه حاکم شام شد و بیست سال یعنی تا آخر حکومت عثمان بر شامات سوریه که مشتمل بر سوریه فعلی و قسمتی از ترکیه فعلی و لبنان فعلی و فلسطین فعلی بود حکومت می کردند. لذا یک جای پا برای بنی امیه پیدا شد. عثمان که خلیفه شد، پای بنی امیه به طور وسیعی در دستگاه اسلامی باز شد. بسیاری از مناصب اسلامی مثل حکومت های مهم و بزرگ مصر، کوفه و بصره به دست بنی امیه افتاد. حتی وزارت خود عثمان به دست مروان حکم افتاد و این قدم بسیار بزرگی بود که بنی امیه به طرف مقاصد خودشان پیش رفتند.

معاویه هم روز به روز وضع خودش را تحکیم می کرد تا زمان عثمان. اینها فقط دو نیرو در اختیار داشتند: یکی پست های مهم سیاسی، قدرت سیاسی و دیگر بیت المال، قدرت اقتصادی. به اصطلاح رؤسا از رشوه آبستن بودند: «اما رؤساهم فقد اعظمت رشوتهم و ملیت غرایز هم» (1) آن ها جوال هایشان (2) پر شده بود، به اصطلاح حواله های کلان بانکی دریافت کرده بودند، لیره و دلار سبیل برای آن ها بود. (3)

امام حسین علیه السلام که خود حلقه ای در سلسله ولایت کبری الهیه و اوصیاء محمدیه است، از آنجا که تار و پود جامعه را از هم گسیخته می بیند ابتدا همچون انبیاء و اولیای الهی علاج را در

1- غرایز جمع غراره و جمع غریزه و غراره یعنی جوال، تور کاهکشی در فارسی عزار می گویند.

2- جوال: گودال، جوبال کیسه بزرگ که از نخ ضخیم یا پارچه خشن درست کنند برای حمل بار .

3- مطهری، مرتضی، حماسه حسینی، جلد 3 ص 462 .

رویکرد به اصول اخلاقی و به اصطلاح کار فرهنگی با جامعه می شناسد زیرا تا مبانی اخلاقی جامعه عوض نشود، هم چنان گزینش ها بر معیارهای غیر اخلاقی انجام خواهد شد و یا دست کم پس از اندکی به ابشخور عصیان و طغیان و فساد بر خواهد گشت. امام علیه السلام می داند که مسئولان امور جامعه منتخبان همان جامعه هستند و اگر فرهنگ عمومی جامعه ای دارای ارزش ها و هنجارهای نفسانی و حیوانی باشد، حاکمان و متصدیان امور کسانی نخواهند بود که از فضایل اخلاقی و مکارم عادات و آداب برخوردار بوده و دم از حق و عدل و انصاف بزنند و از آن حمایت کنند.

بخاطر همین است که می بینیم بخش بزرگی از بیانات و سخنان امام، پند و اندرز و توجه دادن به معارف الهی و در جهت انسان سازی است. لذا امام خواهان ایجاد یک تحول عظیم و فراگیری است که قبل از هر چیز بتواند فرهنگ جامعه اسلامی را از نو بسازد و خرابی آن را بازسازی نماید و دادن علم و آگاهی صحیح به مردم از مهم ترین ابزار اصلاحاتی است که امام حسین علیه السلام پرداختن به آن را در رأس برنامه های خود قرار می دهد.

امام برای انجام اصلاحات فرهنگی جامعه معمولاً بر روش قولی و زندگی عملی خویش تکیه می نمود و با عمل خویش درس آموز دیگران و تثبیت کننده سخن خویش در مردم بود و در این راه نسبت به دیگران پیش قدم بود. تعدادی از بیانات امام علیه السلام که به گونه خطابه، وعظ، نصیحت و در قالب بیان و یا مکتوب آمده است در مجموعه خود دستورالعمل و راهکارهای عملی است که در آن روزگار جنبه اصلاحی داشته است و برای همیشه زندگی در همه عصرها و مکان ها جنبه «منشور» زندگی دارد.

امام حسین علیه السلام در خطبه ای که تحت عنوان امر به معروف و نهی از منکر معروف است ضمن ارشاد مردم گروهی از خواص و بزرگان قوم را مخاطب قرار داده است و می فرماید:

... خداوند این شوکت و قدرت را به شما ارزانی داشت که از حقوق خداوند دفاع کنید، ولی شما آسوده خاطر نشسته اید و جنبش نمی کنید.

حق ضعفا و بینوایان تضییع میشود و شما تماشاگر هستید و دم بر نمی آورید، ولی تا حق خودتان به مخاطره می افتد به دست و پا می افتید و به هر سو می روید و حاضر نیستید در راه خدا جزیی مخاطره ای شما را تهدید کند فقط در فکر جلب نفع برای خود و فامیل خود هستید و با این حال آرزو دارید در قیامت شعله عذاب الهی دامان شمار را نگیرد و بهشت را

مالک شوید و همنشین پیامبران باشید.

ای راحت طلبانی که بهشت را آرزو می کنید من می ترسم که در روز جزا به جای شهد نعمت زهر عذاب و درد به شما چشانده شود و این آرزوهای بی جای شما سرابی بیش نباشد می ترسم که با این بی اعتنایی به احکام خداوند عاقبت در معاصی بمانید در آرزوی زلال

نجات با لب تشنه به هر سو بدوید و عاقبت در کویر بدنامی و ناکامی جان بسپارید. (1)

به نظر حضرت آنچه محرومیت ها را در جامعه سبب شده و هر روز دامنه آن را گسترده تر می سازد قبل از آن که ریشه در مسایل اقتصادی داشته باشد ریشه در بینش ها، باورها و ارزش های فرهنگی جامعه دارد. به عنوان مثال در جامعه ای که نظام طبقاتی و ارزش های برخاسته از فرهنگ تبعیض نژادی و عصبیت های حزبی و قومی حاکم است و این نوع گرایش خود به خود فقر و محرومیت را برای گروهی و رفاه و آسایش و ثروت را برای دسته ای فراهم می سازد. از این رو به نظر حضرت راه حل آن تغییر باورهای غلط و از بین بردن فرهنگ جاهلیت اشرافی در جامعه است.

ولی سرانجام پس از این همه فساد و تباهی موضع آل محمد صلی الله علیه وآله وسلم در برابر دشمنان قرآن و سنت دوباره موضع قیام شد و از این پس امام حسین علیه السلام به سوی بر پا کردن مشعل عاشورا روان گشت و در روزگاران بعد فرزندان آن حضرت و فرزند زادگان او یکی پس از دیگری مشعل «حماسه جاوید» را به دوش کشیدند خون خود را تقدیم آستان اسلام کردند و در دل تاریکی ها روشنی آفریدند به گفته استاد دانشگاه اسکندریه دکتر علی سامی النشار مصری:

«و بدأ ابناء فاطمه یکتبون بدمائهم اکبر الملاحم»

فرزندان فاطمه رفتند تا با خون خویش بزرگ ترین حماسه ها را رقم زنند .

و بدین گونه بود که پس از روز «بعثت» روز بلوغ، روز «غدیر» روز بلوغ حق، روز سوم پدید آمد، یعنی روز «عاشورا» روز بلوغ خون و حماسه.

(2)

1- سهیل، مهدی، سخنان حسین بن علی (علیهما السلام)، ص 54 و 55 .

2- حکیمی محمدرضا، امام در غیبت جامعه ، ص 233 .

منابع و مأخذ

1- اندیشه حوزه، موسسه چاپ و انتشارات آستان قدس رضوی، مشهد، چاپ دوم، سال 1380 .

2- حکیمی، محمدرضا، امام در عینیت جامعه، دفتر نشر فرهنگ اسلامی، تهران، چاپ اول .

3- سهیلی، مهدی، سخنان حسین بن علی علیه السلام ، (نامه ها، خطبه ها، کلمات قصار)، سازمان انتشار اشرافی، تهران .

4- شریعتی، محمد تقی، چرا حسین قیام کرد، موسسه انتشارات بعثت ، تهران، 5، 1336 .

5- علامه امینی، عبدالحسین، امامت و ولایت، نشر علم و دین، قم.

6- مطهری، مرتضی، حماسه حسینی، انتشارات صدرا، تهران، چاپ دوازدهم، سال 1366 .

7- نهج البلاغه، ترجمه محمد دشتی، موسسه چاپ الهادی، قم، چاپ دوازدهم، سال 1379 .

ص: 39

زمینه ها و عوامل مؤثر در قیام حسینی از سقیفه تا عاشورا / دکتر بهرام اخوان کاظمی

اشاره

استادیار دانشکده حقوق و علوم سیاسی دانشگاه شیراز

مقدمه

مکتب انسان ساز و متعالی اسلام با ظهور خود در عصر جاهلی، موجد تغییرات و لزمیات عظیم مادی و معنوی در افراد اجتماع آن روز گردید.

اما متأسفانه این عصر زرین دیری نپایید و حرکت تعالی بخش مزبور با موانع و انحرافات عمیقی روبرو شد که مسیر تکاملی جامعه اسلامی را نه تنها متوقف کرد بلکه آنرا منحرف نیز ساخت. بخش اساسی این انحراف که به شهادت سه امام نخستین عالم تشیع و بروز فاجعه کربلا - به ترتیب در سال های چهل، چهل و نه، و شصت و یک هجری انجامید؛ در نیمه اول قرن یکم هجری اتفاق افتاد.

این نوشتار در حقیقت به دنبال بازنمایی و تبیین اصلی ترین عناصر این انحراف، بویژه در عرصه سیاست اسلامی در مقطع مزبور است و انحرافات زمینه ساز قیام حسینی بویژه در عصر خلفا و دوران حکومت معاویه را تشریح می کند.

چکیده

اشاره

اصلی ترین انحراف سیاسی امت اسلامی در نیمه اول قرن هجری و در طول تاریخ، از ماجرای سقیفه آغاز می شود که در خلال آن پس از تمرد از دستور و نص صریح نبوی مبنی بر اولویت امام علی علیه السلام جهت جانشینی، امامت و ولایت در عرصه ظاهری و دنیوی از امام علیه السلام غصب گردید و پس از آن با احیاء ریشه های ارتجاعی زندگی سیاسی - اجتماعی جاهلی و قبیله ای، روند برگشت به این دوران تیره آغاز و به شدت دنبال گردید. تبدیل خلافت به ملوکیت و تبعات منفی بعدی آن، انحراف برخاسته از قضیه سقیفه را کامل ساخت و با افزایش گمراهی مردم و هواپرستی و هوس زدگی آن ها توسط سیاست های مزدورانه وقت بویژه بوسیله معاویه - امام علی علیه السلام و امام حسن علیه السلام به تدریج یاوری مردمی را از دست دادند و با تحمیل جنگ های عدیده به آن ها و توقف عملیات اصلاحیشان، سرانجام در نهایت مظلومیت به شهادت رسیدند. آنچه مسلم است تحقق انحراف مزبور از اسلام اصیل و راستین، به صورت تدریجی و سلسله مراتبی بود و می توان شدت این انحراف را از عصر حکومت: 1- خلفای اول و دوم 2- عصر خلیفه سوم 3- دوران حکومت معاویه، از کم به زیاد و بسیار زیاد، مرتبه بندی کرد. آنچه متقین است در این سه دوره حتی در دوره معاویه، هنوز به صراحت از هدم و نابودی اسلام سخن رانده نمی شد. و هنوز تظاهر به اسلام و اسلام خواهی رواج داشت. اما با مرگ معاویه در سال شصت هجری و روی کار آمدن یزید، شرایط به گونه ای گردید که این خلیفه شراب خوار و متظاهر به فسق، علناً از محو اسلام و نابودی آن و ضرورت برگشت به عصر جاهلیت سخن راند و همین امر بود که باعث شد امام حسین علیه السلام این وضعیت غیر قابل تحمل را بر نتابد و در جهت اصلاح و اعمال امر به معروف و نهی از منکر، جان خویش را در راه احیا سنت نبوی و علوی فدا نماید و بدین وسیله حیات مجدد اسلام راستین را با خون خویش تضمین کند.

الف - عصر زرین نبوی صلی الله علیه وآله وسلم

پیامبر گرامی اسلام حضرت محمد صلی الله علیه وآله وسلم طی بیست و سه سال مجاهدت، از بعثت تا وفات مأمور ابلاغ و اجرای اسلام شد و به انقلابی عظیم و تمدن ساز دست زد و در همه ابعاد و زمینه های فکری، فرهنگی، اقتصادی، اجتماعی و سیاسی حرکتی عدالت گستر و توحیدی

برپا کرد که با محتوای اصیل و جامع اسلام به عنوان آخرین و کامل ترین دین آسمانی، برای همه زمان ها و مکان ها و همه مردم تناسب داشت. وی با نفی افکار، آیین ها و ارزش های ظالمانه جاهلی و قومی و قبیله ایی، خونی و نژادی، مالی و طبقاتی و شرک و بت پرستی، و در هم شکستن ساختارها و مناسبات مبتنی بر آن ها، اساس نظمی عادلانه، نو و انقلابی را پی ریخت. نهضت او که یک انقلاب تمام عیار بود به تغییرات عمیق و اساسی در ذهنیت ها و عینیت های حاکم انجامید. پیامبری که به تعبیر علی علیه السلام سیره اش میانه روی و اعتدال و سنتش رشد و تکامل و سخنش جدا کننده حق از باطل و حکم و فرمانش به عدل و درستکاری بود. (1)

پیامبر اسلام در قبل و بعد از بعثت دارای حس عدالت خواهی عمیقی بود و هدف توحیدی وی نفی تبعیض های ظالمانه جاهلی آنروز و برقراری قسط و عدل بود. جامعه ای که رعایت عدالت در آن فقط به گونه سلبی همانند تلافی و مجازات و پرداخت خون بها صورت می گرفت و از شکل عدالت مثبت (انصاف، میانه روی، و توازن) خبری نبود. رسول اکرم صلی الله علیه وآله وسلم با شعار «انی بعثت لاتمم مکارم الاخلاق» و با هدف تکمیل و تتمیم مکارم اخلاقی، اجرای عدالت را سر لوحه رسالت خویش قرار داد و مساوات و برابری و اخوت را محقق ساخت اما فقط به جنبه اخلاقی و نصیحت و دعوت ایمانی بسنده نکرد، بلکه موجبات کینه ها و حسدها و انتقام جویی ها، یعنی تبعیضات حقوقی را از بین برد و وحدت و الفت و یگانگی اجتماعی را در جامعه ای متوازن بوجود آورد.

پیامبر بعد از دعوت به توحید و نفی شرک، متعاقب آن نیز مستند به آیات قرآن تاکید کرد که «گروهی گروه دیگر را غیر خدا ارباب نگیرند» (2) لذا مساوات و برابری را پیشنهاد کرد مساواتی که بنا به آیات الهی تعریف می شد و بر مبنای آن تقوا (3) ، علم (4) و جهاد (5)، مایه برتری فرد یا افراد بر دیگران میگشت بیان پیامبر در حجه الوداع؛ در حقیقت منشور مساوات و ضد تبعیض نژادی است آنجا که اظهار می دارد :

«ای مردم بدرستی که پروردگار شما یکی است و بدرستی که پدر همه شما یکی است،

1- «سیرته القصد و سنته الرشد و کلامه الفصل و حکمه العدل».

2- (وَ لا یَتَّخِذَ بَعْضُنا بَعْضاً أَرْباباً مِنْ دُونِ اللَّهِ) (آل عمران، 64)

3- حجرات، 134 .

4- زمر، 9 .

5- نساء / 95 .

همه شـما فرزنـد آدم هستیـد و آدم نیز از خاک بوجود آمده است (پس همه از خاکید) عرب بر غیر عرب هیچ فضل و برتری ندارد و برتری فقط به تقوا است» (1)

سیره عـادله نبوی و مساوات خواهی پیامبر جنبه های عینی و عملی فراوانی داشت مثلاً عنایت داشت که در مجالس، اصـحاب گرد و حلقه وار به دور هم بنشـینند، و مجلس بالا و پایین نداشـته باشـد، دسـتور می داد و تأکیـد می کرد که هر وقت وارد مجلس می شوید هر جاکه خالی است همان جا بنشـینید و نقطه ایی معین را برای مکان خودتان تعیین نماییـد اگر ایشان وارد مجلسـی می شد خوشـش نمی آمد که جلوی پای وی بلند شوند و این کار را منع می کرد. حاضـر نمی شد وقتی سواره هست پیاده ای همراهش حرکت کند، آن پیاده را سوار می کرد و یا به او می گفت جلوتر یا بعد از وی حرکت کند بدین ترتیب همواره حرکت پیادگان را رکابش نهی می کرد. نبی مکرم اسلام به روی خاک می نشست و با دست خودش از بز شیر می دوشید (2) کما اینکه می فرمود:

«خداوند خوش ندارد که بنده اش را ببیند در حالی که او در میان یارانش برای خود امتیازی نسبت به دیگران قایل شده است» (3)

و یا می فرمود :

«کدام بنده از من بنده تر است.» (4)

این سـیره مساوات جویانه که نافی سـنت های تبعیض گـذار جاهلی بود در حوزه عملی و اجرایی در عصـر پیامبر باعث شد که غلامان و غلامزادگان دانشـمند و متقی از جمله عبدالله بن مسـعود به سـیادت و بزرگواری برسـند و شخصـیت های نالایق عصر جاهلیت مانند ابو جهل ها و ابولهب ها و ولید بن مغیره ها به خاک ذلت رسیده و سرافکندگی شامل آن ها شود.

بدین ترتیب سـیره نبوی بر محوریت توحید و عدالت، با بهم ریختن نظم جاهلی سابق، نظام و توازن جدیدی برپا ساخت و فرودست های سابق به نیروی لیاقت، علم و تقوی به فرادستی رسیدند همچنان که پیامبر به یکی از اصحاب فقیر و سیاه پوستش بنام جویبر

1- «یا ایها الناس ان ربکم واحـد، و ان اباکم واحـد کلکم من آدم وأدم من تراب لافضل لعربي علی عجمي الا بالتقوی». (تحف العقول، ص 34)

2- مطهری، بیست گفتار، قم، دفتر انتشارات اسلامی، ششم 1361، ص 141 .

3- ان الله یکره من عبده ان یراه متمیزاً بین اصحابه (محدث قمی، کحل البصر، ص 68)

4- ای عبدا عبد منی (مکارم الاخلاق، ص 16)

می فرماید:

«جویبر! خداوند به سبب اسلام ارزش ها را تغییر داد. بهای بسیاری چیزها را که در سابق پایین بود بالا برد و بهای بسیار چیزها را که در گذشته بالا بود پایین آورد. بسیاری از افراد در نظام غلط جاهلیت محترم بودند و اسلام آن ها را سرنگون کرد و از اعتبار انداخت و بسیاری در جاهلیت حقیر و بیارزش بودند و اسلام آن ها را بلند کرد. امروز مردم همان طور شناخته می شوند که هستند. اسلام به آن چشم به همه نگاه می کند که سفید و سیاه و قرشی و غیر قریشی و عرب و عجم همه فرزند آدماند و آدم هم از خاک آفریده شده اند.» (1)

ب - عناصر اساسی انحراف سیاسی در دهه اول هجری

بدیهی است که در مقابل حرکت عظیم و تمدن ساز پیامبر صلی الله علیه وآله وسلم مقاومت های جاهلی در خلال بیست و سه سال مجاهدت ایشان صورت پذیرد و متأسفانه باید اذعان داشت که ریشه های جاهلیت، شرک و اشرافیت قریش و باندهای سیاسی - اقتصادی فاسد گذشته همچنان زنده ماند. این عناصر منحط فرصت طلب و مرتجع، در ساختارهای جدید، یا حل و هضم نشدند و یا اینکه فریب کارانه و ریاکارانه خود را جزء گروندگان و مومنین به اسلام جای زدند. این حرکت های منافقانه و ریا محور؛ همواره مایه نگرانی پیامبر بود و با ارتحال آن رهبر الهی، همان ریشه ها و حرکت ها دوباره سر برآورد و انقلاب و حرکت انسان ساز و معنوی نبوی را متوقف و منحرف ساخت. پیامبر مکرم اسلام با پیش بینی چنین وضعی در زمان حیات خویش فرموده اند :

«اسلام با غربت آغاز شد و بزودی غریب می شود، پس خوشا غریبانی که مصلحند آنچه را از سنت من پس از من فاسد شده دوباره اصلاح نمایند » (2)

«این امت در فرجام و نهایت خویش تنها بواسطه آنچه ابتدا با آن به صلاح رسیده بود، اصلاح گشته و سامان می یابد» (3)

1- مطهری، پیشین، ص 137

2- «بدأ الاسلام غريباً وسيعود غريباً، فطوبى الغربا الذين يصلحون ما افسد الناس بعدي من سنتي» ابن ابی الحدید شرح نهج البلاغه، ج 10، ص 98.

3- «لا يصلح آخر هذه الامه الا بما صلح به اولها» علی اصغر حلمی تاریخ نهضت های دینی- سیاسی معاصر، تهران، بهبهانی 1372 ، ص 2 .

یکی از مقاطع مهم در دوره رسول خدا صلی الله علیه وآله وسلم فتح مکه است. با وارد شدن مکه در حوزه دارالاسلام، قریش اسلام را پذیرفت. گرچه این پذیرفتن در برخی موارد به هیچ روی از روی صمیمیت و اعتقاد قلبی نبود. در چنین وضعی جمعیت زیادی با حفظ ساختارهای قبیله ای، عرفیات عربی جاهلی و با انگیزه هایی که عمدتاً نا استوار و غیر صمیمی بود به حوزه اسلام وارد شده بودند. یکی از مشکلات دولت نبوی در مدینه، حسادت برخی از قبایل متنفذ بود که اساساً تصورشان از اسلام پیروزی قبیله ای خاص بر قبایل دیگر بود؛ درست به همان صورت که زمانی برخی از قریشیان، مطرح شدن اسلام را بهانه ای از سوی بنی هاشم برای غلبه بر دیگر خاندان های قریشی تلقی می کردند. حتی در سال های آخر حیات پیامبر، شورش هایی مانند شورش «اسود عنسی»، «مسیلمه» بر مبنای همین تصورات و انگیزه های جاهلی برپا شد مسیلمه در نامه خود خطاب به پیامبر خواهان مشارکت در نصف حکومت نبوی شد و غلبه اسلام را غلبه قریش تلقی می نمود. از سویی برخی قبایل مانند بنی عامر از همان دوران بعثت در اندیشه جانشینی رسول الله صلی الله علیه وآله وسلم بودند و حتی اسلام آوردن خود را منوط به این می دانستند که پیامبر پس از خویش «امر» و حکومت را به آنان تفویض کند. گرچه عامه مهاجران و تمامی انصار هیچ تردید نداشته اند که پس از رحلت پیامبر، علی علیه السلام صاحب امر خواهد بود. اما آنچه مسلم است رقابت های آشکار و نهانی حتی در بین صحابه جهت تصاحب جانشینی مزبور وجود داشته است. (1)

پیدایش نبوت در میان بنی هاشم، نه تنها بنی امیه بلکه سایر تیره های مهم قریشی مکه را نیز به حسادت واداشت. این حسادت تا حدی بود که رسما به نبوت پیامبر اعتراض کرده و کسان دیگری را مستحق نبوت می دانستند. این گونه مسایل پیش بینی بود که قریش، یا به تعبیری اکثریت قریش، و یا حتی به تعبیر بهتر بنیامیه و برخی از هم پیمانان آن مثل بنی مخزوم را، در برابر اسلام قرار داد. اینان که نماینده شان پس از کشته شدن سران آن ها در بدر ابوسفیان بود، هنگام فتح مکه ایمان آوردند و روشن بود که فقط مصالح موقت بود که آنان را به پذیرش اسلام و ادار کرده بود. این دسته را «طلقا» می نامیدند، این نامی بود که رسول خدا صلی الله علیه وآله وسلم برای آنان برگزیده بود.

1- رسول جعفریان، تاریخ تحول دولت و خلافت، قم، دفتر تبلیغات اسلامی، چ دوم 1377، ص 65-66 .

مغضوبیت بنی هاشم در نزد همه جناح های قریش بویژه بنی امیه افزون بر سوابق تاریخی پیش از اسلام بواسطه به هلاکت رسیدن بسیاری از افراد و سران این جناح ها بدست علی علیه السلام و حمزه عموی پیامبر هم بود. دشمنی های میله ایی و جاهلی مزبور با بنی هاشم و امام علی علیه السلام در دمادم ارتحال پیامبر افزونی بیشتری یافت و شرایط چنان گشت که رسول الله صلی الله علیه وآله وسلم در اظهار فرمان الهی درباره امامت و جانشینی علی علیه السلام با دشواری ها و بیم هایی مواجه گشت. همچنان که گرچه رسول خدا صلی الله علیه وآله وسلم ، علی 0ع) را در غدیر به جای خویش تعیین کرد و «نص» بر امامت او را از سوی خدای تبارک و تعالی اعلام نمود اما تلاش آن حضرت به ثمر نرسید و مانع تراشی و توطئه های فراوان دیگری مانع از اجرای «نص» شد.

حادثه دوم، رخداد واقعه «یوم الخمیس» است که اکثر کتب معتبر اهل سنت آنرا نقل کرده اند بنابه این روایت؛ پیامبر صلی الله علیه وآله وسلم در دو ماه پایانی حیات خویش فرمود: کتاب و دواتی برایم بیاورید تا چیزی بنگارم که پس از من گمراه نشوید» در این میان خلیفه دوم برخاست و گفت: «آن مرد گرفتار تب شده (و هذیان می گوید)؛ کتاب خدا ما را کفایت می کند» (1) پس از این مخالفت رسول الله صلی الله علیه وآله وسلم فرمود: «برخیزید و بروید که نباید در حضور پیامبری ندای اختلاف برخیزد». بنا به نقل بخاری و ابن سعد، ابن عباس در حالی که اشک چونان سیل بر گونه هایش جاری بود، می گفت: «تمام مصیبت و بدبختی همان است که با اختلاف و شلوغ کاری خود، مانع از نوشتن کتاب، توسط رسول خدا صلی الله علیه وآله وسلم شدند و گفتند که رسول خدا هذیان می گوید» (2) این در حالی بود که بر همگان آشکار بود که نبی اسلام قصد داشت به صراحت نام علی علیه السلام را جهت جانشینی خود مکتوب نماید. بعد از این واقعه خلیفه دوم در گفت گویی با ابن عباس، بیانی دارد که نشان می دهد وی این دستور رسول خدا صلی الله علیه وآله وسلم را تصمیمی خلاف مصلحت و غیر قابل اطاعت تلقی کرده است. وی به ابن عباس درباره امام علی علیه السلام می گوید:

«آری از رسول خدا صلی الله علیه وآله وسلم درباره وی مطلبی بود که حجت نتواند بود آن حضرت در هنگام بیماری، سر آن داشت تا به اسم او تصریح کند، اما من به خاطر اسلام از این کار ممانعت کردم، زیرا هیچ گاه قریش بر او «اجتماع» نمی کردند و اگر او بر سر کار می آمد عرب از سراسر نقاط

1- ر.ک، همان، ص 71، (به نقل از بخاری، کتاب العلم، ج 1، ص 22-23)

2- ر.ک، همان (به نقل از طبقات الکبری، ج 2، ص 242 و 245، مسند احمد ج 1، ص 325)

به مخالفت با او می پرداخت رسول خدا صلی الله علیه وآله وسلم از تصمیم درونی من آگاه شد و از این کار خودداری کرد.» (1)

ابو جعفر نقیب، استاد ابن ابی الحدید، بر این باور است که صحابه (با ریاست افرادی مانند خلفای اول و دوم) خلافت را همچون نماز و روزه از معارف دینی نمی دانسته و پیروی از «نص رسول الله» را در این مورد در صورت تشخیص عدم مصلحت در اطاعت از آن ها لازم نمی دیدند. او می افزاید که صحابه متفقاً بسیاری از «نصوص» رسول خدا صلی الله علیه وآله وسلم را با توجه به مصلحتی که تشخیص می دادند ترک کردند. (2) همچنین عدم اطاعت از تنصیص امامت علی علیه السلام از سوی پیامبر در حالی است که ایشان در نصوص و توصیه های فراوانی مانند «حدیث ثقلین» نسبت به حفظ اهل بیت در کنار قرآن و ضرورت دوست داری و تولی آن ها بارها تأکید کرده بود.

عدم اطاعت از فرمان های پیامبر به همین جا ختم نمی شود در 26 صفر یعنی چند روز قبل از ارتحال پیامبر صلی الله علیه وآله وسلم، ایشان از باب ضرورت و جهت تثبیت ولایت امام علی علیه السلام دستور اعزام سپاه به فرماندهی جوانی بیست ساله بنام «اسامه» بسوی «موته» را صادر نمودند با این حال بسیاری از صحابه و از جمله دو خلیفه اول از این دستور ابا کردند و کم سنی فرمانده مزبور را دلیل آوردند. رخداد دیگر انکار رحلت پیامبر در زمان درگذشت ایشان توسط خلیفه دوم بود که با مدعای جلوگیری از آشوب و بر مبنای این باور جاهلی که پیامبر پس از تمامی اصحابش خواهد مرد شکل گرفته بود.

موضوع دیگری که در روزهای پایانی حیات پیامبر شکل گرفت قصه نماز خواندن ابوبکر بجای پیامبر و استناد به آن برای تنصیص خلافت خلیفه اول است که در حقیقت نوعی نص سازی برای استخلاف وی از سوی متأخرین بوده است. امام علی در این باره بر این باور بود که عایشه به ظاهر از طرف رسول خدا صلی الله علیه وآله وسلم گفته بود که خلیفه اول به جای او نماز بخواند. (3) مجموعه این رخدادها، آشفته سازی اوضاع سیاسی در ارتباط با مسأله جانشینی، توسط مخالفین زعامت امام علی علیه السلام و توقف و انحراف سیاسی نهضت نبوی را نشان می دهد.

1- ابن ابی الحدید، شرح نهج البلاغه، ج 12، ص 21.

2- همان، صص 82-83 .

3- ر.ک، همان، ج 9، صص 198-197.

ج- انحراف بنیادین در ماجرای سقیفه

نقطه اوج و نهایی این انحراف در قضیه سقیفه ظاهر گردید که در آن پس از کنار گذاشتن بیعت مخصوص با امام علی علیه السلام یک رقابت قبیله ای آغاز شد و عاقبت با استناد به «برتری قبیله ای» که قریش داشت، علی رغم محدودیت نفوذ آنان در مدینه آن روز، و البته با استفاده از عنادهای داخلی انصار، و استفاده از اهرم زور و خشونت، قریش با زعامت خلیفه اول به خلافت رسید و این در حالی بود که هم زمان با اجتماع صحابه و سران قبایلی مانند اوس و خزرج در آن محل، علی (ع9 مشغول غسل پیامبر بود. در این جلسه خلیفه اول، انصار را در درجه دوم قرار داد و خلافت را با این دلیل شایسته مهاجرین دانست که عرب، زیر بار حکومت غیر قریش نخواهد رفت و حدیثی هم از پیامبر روایت کرد که: «الایمه من قریش» و گفته تا زیان برای این کار جز طایفه قریش، طایفه دیگری را سزاوار نمی شناسند، چه آنان به نسب و دودمان مرکز و مدار عرب اند. (1)

از عمر خطاب نقل کرده اند که گفت: «بیعت با ابوبکر فلته یی بود (یعنی کاری شتابزده و نه از سر اندیشه) که خدا مردم را از شر آن باز نگاه داشت و اگر کسی شما را به مانند آن فراخواند او را بکشید (2) فردای آن روز نیز ابوبکر بیاناتی در عجز خود ایراد نمود که بیانگر آن است که لازم نیست، امامت و سیادت اسلامی بدست افضل و اسوه امت قرار گیرد وی گفت:

«من ولی امر شما شدم ولی بهترین شما نیستم، از من کار پیامبر را چشم مدارید که او مصون بود ولی من شیطانی دارم که گاهی مرا فرو می گیرد، ولیکن بر شماست که در کار درست مرا یاری دهید و اگر کژ رفتم راستم کنید» (3)

امام علی علیه السلام و گروهی از صحابه ابتدا تن به این بیعت ندادند. علمای شیعی و از جمله سید مرتضی و علامه حلی نوشته اند؛ چون امام از بیعت امتناع کرد، ابوبکر گروهی را به در خانه علی علیه السلام فرستاد و آن گروه در آنجا آتش گشودند، در حالی که فاطمه علیها السلام و جماعتی از بنی هاشم در آنجا بودند، علی علیه السلام را به زور بیرون آوردند و شمشیر زبیر را که با او در خانه بود شکستند و هر که را خواستند از خانه بیرون بردند و فاطمه را نیز زدند تا جنینی سقط نمود که

1- ر.ک، علی اصغر حلبی، تاریخ اندیشه های سیاسی در ایران و جهان اسلامی، تهران، بهبهانی، 1372، ص6، (به نقل از الشافی، چاپ تهران، 1341ه- . ش ، ص 192)

2- ابن ابی الحدید، پیشین، ج 2، ص 29 .

3- حلبی، تاریخ اندیشه ها پیشین، ص 7 (به نقل از: تاریخ طبری، ج 3، ص 114-113)

نامش محسن بود. (1)

از سویی وقتی با ابوبکر بیعت کردند و او به منبر رفت حسنین علیهما السلام با جماعتی از بنی هاشم خلافت او را در همانجا انکار کردند و از جمله حسنین گفتند: «این مقام جد ماست و تو سزاوار آن جایگاه نیستی» و چون وفات ابو بکر نزدیک شد، گفت کاشکی خانه فاطمه را ترک می کردم و هرگز آن را نمی گشودم. (2)

شایان ذکر است که امیرالمؤمنین و فاطمه زهرا علیهما السلام تلاش زیادی برای بازگرداندن امر خلافت از خلیفه اول و بیعت با امام علی علیه السلام کردند اما تلاش آن ها ثمری نبخشید. علی علیه السلام مدت شش ماه یعنی تا زمانی که حضرت فاطمه زنده بود بیعت نکرد ولی پس از وفات او و فقدان یاوری از سوی مردم و اجبار موجود، بیعت نمود.

د - پیامدهای سنگین انحراف در سقیفه و غصب حکومت از امامت

از دیدگاه شیعیان، ماجرای سقیفه و سپس انتخاب دو خلیفه آتی - نقطه آغاز انحرا اساسی در امر خطیر امامت و رهبری جامعه اسلامی بود، زیرا کسانی که برای پیامبر صلی الله علیه وآله وسلم حق نصب و وصایت جانشین قایل نبودند، خود به نام شورا و مشورت، به همان شیوه سنتی

قبیله ای به تعیین خلیفه و جانشین رهبری و یا تعیین خلیفه وقت بنا به نص خلیفه سابق به استثنای علی علیه السلام پرداختند. بدین ترتیب نظام سیاسی بعد از شهادت آن حضرت و کنار زدن امام حسن علیه السلام و با تبدیل نظام خلافت به سلطنت، بر مبنای زور و قدرت تعیین گشت و بعدها نیز اهمیت خلافت را در اندیشه اهل سنت دچار تشتت و تلون نمود. بدین ترتیب با تأثیر از دوره خلفای سه گانه، ماهیت خلافت در دیدگاه اهل تسنن بر خلاف امامت تشیع، فارغ از سه اصل و تقدس حاصل از نصب الهی «صلاحیت های شخصی» مبتنی بر عصمت و عدالت و «اقبال عامه» ناشی از بیعت مختار گشت . در حالی که رأی شیعه در باب شراط تحقق خلافت حقه امام معصوم و عادل، سراحت دارد. آرای اهل سنت در مسئله نصب و مشروعیت و عزل خلیفه متشتت است یکی از علل این تشتت و تلون مزاج سیاسی، محافظه کاری و ناچاری به اصطلاح «واقع گرایانه» علمای سنی مذهب در توجیه تمامی صورت های متفاوت به خلافت رسیدن

1- همان، ص 11 (به نقل از کشف المراد، ص 296) .

2- همان.

خلفای راشدین و خلفای متعاقب ایشان، به عنوان جانشینان رسول الله صلی الله علیه وآله وسلم بوده است.

می توان اضافه نمود آنان با استناد به نحوهٔ به خلافت رسیدن خلیفه اول «اجماع اهل حل و عقد» را مبنای تعیین خلیفه گرفته اند و با نظر به نصب و تعیین خلیفه دوم توسط خلیفه ماقبل، رویه «استخلاف» را اختیار کرده اند و همچنین به روش گزینش «شورایی» با ترکیب انتصابی نیز که در تعیین خلیفه سوم بکار رفت، صحه گذارده اند، و در حالی که نسبت به «بیعت عمومی» که طریقه به خلافت گزیدن خلیفه چهارم حضرت علی علیه السلام بود سکوت اختیار می نمایند و در تلاش برای توجیه خلافت اموی و عباسی که با مهر و غلبه محقق گردید به مشروعیت «خلافت و استیلا» نیز گردن نهاده اند. (1)

خلافت «شوکت و استیلا» یا رهبری «تغلبیه» و «امامت قهریه» از بعد از دوره ،راشدین در حوزه نظریه نظریه فراگیر «رهبری تغلبیه و استیلا»ی اهل سنت برای آنکه بتواند به کمک براهین نقلی و فقهی، مشروعیت اقتدار مسلط را به هر شکل ممکن اثبات نماید، وجوب احراز هرگونه صنعت و شرط خاص از جمله عدالت برای حاکم را منکر شد و با طرح نظریه «عدالت صحابه» و عادل شمردن بسیاری از صحابه دروغین، و نقل بسیاری از روایات کاذب توسط آن ها به چند منظور مهم جهت توجیه حکام جور دست یافت. از سویی مستند شرعی و روایی لازم جهت این توجیه را فراهم ساخت و از سوی دیگر احادیث واقعی پیامبر و ائمه علیهم السلام را محجور نمود، سپس خلفای جایری مانند معاویه و یزید و حجاج بن یوسف را صحابی پیامبر و عادل شمرد، یعنی با حذف اسوه های واقعی عدالت، جرثومه های خودکامگی و جور را به عنوان اسوه معرفی نمود و آن ها را لازم الاتباع جهت سایر خلفاء دانست. بدین سان شرط عدالت حاکم و سایر مناصب شرعی وی، در نظریه امامت تغلبیه و فقه حکومتی اهل سنت در محافظه کاری به اصطلاح واقع گرایانه آن ها محو شد و ایشان عدالت را به نفع امنیت ادعایی خویش عقب راندند و برد و عنصر «اقتداء» و «اطاعت» تصریح نمودند. اساس این دیدگاه بر تصویب همه خلفاء و تأکید بر اقتدار و ولایت الهی آنان است که از نظر کلامی بر نظریه جبر و لزوم اطاعت جامعه مسلمانان از متولیان قدرت استوار است.

بهای «واقع گرایی» مزبور و انعطاف مسلمانان یاد شده در قبال خودکامگی جایرین، همانا تقدیس استبداد بود که بزودی آموزه سیاسی غالب در میان اکثر مسلمانان شد و دوره های

1- ر.ک: علیرضا شجاعی زند، مشروعیت دینی و دولت و اقتدار سیاسی دین، تهران، قبیان، 1376، ص13.

طولانی استبداد بر پاگشت. سپس یک دوره طولانی رخوت و رکود در اندیشه سیاسی و بواقع در اکثر فعالیت های فکری پیش آمد و از شکوفایی مسلمانان در تمام زمینه ها جلوگیری نمود، که با برچیده شدن خلافت عثمانی در دهه دوم قرن بیستم پایان یافت. محور این رکود و رخوت، تبدیل فقه غالب فرق تسنن به فقه الخلافه یا فقه الحکومه یا ایدیولوژی خادم حکومت بود. آن گونه که در نتیجه آن، امنیت و حفظ نظام بر شرط عدالت و تأمین آن در همه مواضع ترجیع یافت و واقع گرایی زور خور جانشین آرمانگرایی سعادت محور گردید.

ه- - سیاست جعل اسرائیلیات و منع کتابت و روایت احادیث

با ارتحال پیامبر صلی الله علیه وآله وسلم جعل احادیث در بستر منع تدوین احادیث ایشان، قوت روزافزونی یافت. خلفای نخستین بنابر انگیزه های شخصی و سیاسی، سیاست ضدیت با احادیث نبوی را در پیش گرفته و به بهانه محفوظ داشتن قرآن مجید از آمیزش با مطالب حدیثی و شعارهای دیگر، کمر به نابودی دفترهای حدیث و جلوگیری از انتشار و کتابت و تدوین رسمی آن ها گرفتند. در ضمن نقل شفاهی احادیث ممنوع و یا محدود و مشروط به شرایطی شد. در این عملاً با بسرکار آمدن ابوبکر (خلیفهٔ اول) که احادیث مکتوبه خود را (طبق روایت عایشه) به آتش کشید، آغاز گردید تا سال 99 هجری که عمر بن عبدالعزیز به حکومت رسید ادامه داشت. (1)

در این دوره، ائمه شیعه و بزرگان آن ها از سیاست رسمی دستگاه خلافت سرپیچی کرده و همچنین در کتابت، نقل و نگارش حدیث کوشیدند و نگذاشتند که در تسلسل تاریخی احادیث، توقف و انقطاعی بوجود آید. (2)

در طبقات ابن سعد آمده است؛ «در روزگار عمر بن خطاب احادیث فزونی یافت و عمر از مردم خواست که احادیث را پیش او آوردند. و چون آن ها را آوردند دستور داد همه را بسوزانند (3)

1- احمد عابدینی «بررسی تطبیقی منابع حدیثی شیعه و اهل سنت» نامه مفید، سال دوم، شماره هفتم، پاییز 1375، ص 68 .

2- همان، ص 54 .

3- علامه سید مرتضی عسگری، پژوهشی و بررسی تحلیلی مبانی اندیشههای اسلامی در دیدگاه دو مکتب، ج دوم، ترجمع معالم المدرستین جلیل تجلیل، تهران، نشر رایزن، زمستان 1375، ص 34 (به نقل از طبقات ابن سعد، ج 5، ص 140)

همچنین ذهبی روایت می کند که عمر سه نفر را محبوس کرد، ابن مسعود و ابوالدراء و ابو مسعود انصاری گفت شما از پیامبر خیلی حدیث نقل کرده اید. (1)

مکتب خلفاء چنان که اشاره شد، پس از منع نقل حدیث از پیامبر به فتح باب پردازندگان اسرائیلیات و احادیث جعلی توسط صحابه دروغین پرداخت که از جمله آن ها «تمیم داری»، «راهب نصرانی» و ««کعب الاحبار» یهودی است که با توسعه اسلام، بظاهر مسلمان شدند. آن ها با تقرب به خلفاء اجازه جعل احادیث را یافتند. «خلیفه عمر برای «تمیم داری» در هر هفته ساعتی معین کرد که پیش از نماز جمعه در مسجد پیامبر حدیث بگوید و عثمان نیز در عهد خود، این مدت را به دو ساعت در روز افزایش داد (2) عجیب تر آن است که صحابه ای مانند انس بن مالک و ابی هریره و عبدالله بن زبیر... از این دو نقل روایت کرده اند.

بدین گونه احادیث ساختگی بسیار و بهتان شایع در همه جا بوسیله صحابی های به اصطلاح عادل پدید آمد و «فقیهان و قاضیان و فرمان روایان با این احادیث انجام وظیفه می کردند و در این میان بلای قاریان ریاکار و تحت سلطه ای که کمال خشوع و احترام را در برابر قدرت ها داشتند، بیش از این همه بود، اینان حدیث می ساختند تا از حاکمان بهره برند و به آن ها تقریب جویند و جاه و ثروت یابند و املاک و منازل به دست آورند. (3)

بسیاری از احادیث نبوی که در پشتیبانی سلاطین جائر و عدم جواز حق شورش علیه آن ها توسط اهل سنت نقل می شود از جمله احادیث مجعول پیش گفته است.

این دوره که یکی از سه دوره مهم اندیشه سیاسی اهل سنت می باشد و به نام دوره نص گرایی صحابه مشهور است، (4) با رحلت پیامبر بزرگ اسلام و تحقق خلافت مدینه آغاز می شود «مهم ترین ویژگی این مرحله از تاریخ تفکر مسلمین، فقدان یک منظومه یا نظریه سیاسی منسجم، و نقش برجسته صحابه در داوری نهایی منازعات و تصمیم گیری های سیاسی است. افکار عمومی تقریباً بر محور صحابه دور می زند و اظهار نظرها و مواضع آنان ملاک نهایی مشروعیت حاکمان بود و در فقه الخلافه اهل سنت مواضع سیاسی صحابه را

1- همان ص 35 (به نقل از تذکره الحفاظ، ج 1، ص 7)

2- همان، ص 38-39 .

3- همان، ص 43 .

4- برخی دوران های سه گانه تاریخ اندیشه های سیاسی اهل سنت را این گونه تقسیم بندی نموده اند: الف - دوران نص گرایی صحابه ب - دورة فقه الخلافه ج - دوره اندیشه های جدید

کاشف از ولایت حاکم اصلح و نه لزوماً افضل می دانستند. (1)

با چنین نقش برجسته ای که صحابه و تابعین در حوزه مشروعیت سیاسی حکام داشتند تلاش در جهت عادل شمردن و افزایش کمیشان بخوبی قابل توجیه است و هر چند با افزایش مناقشات مذهبی و ترور امام علی علیه السلام دوره نص گرایی صحابه به پایان رسید ولی همچنان اصحاب و تابعین و شاگردان آن ها از جایگاه تقدس ویژه ای بخصوص جهت توجیه حکومت و خلافت جور بهره مند بودند. البته ملوک و خلفای اموی و عباسی نیز با گام نهی در این مسیر تلاش نمودند با افزایش شأن صحابه و سعی در گسترش دامنه کمی ایشان و همواره عادل شمردنشان، اهداف متعدد و مهم سیاسی را مطمح نظر گیرند از جمله اولاً با بالابردن منزلت فوق العاده آن ها، می توانستند مناقب و فضایل علی علیه السلام و اهل بیت را به عنوان زمامداران صالح بالقوه و رقبای سیاسی بالفعل، کم رنگ جلوه دهند و ثانیاً با جعل اسرائیلیات و احادیث مجعول، مشروعیت و اقتدارشان را تضمین کنند. در تایید این مدعاها گفته معاویه قابل نقل است که همواره می گفت: «هیچ فضیلتی از ابو تراب را که هر مسلمانی نقل کرده، و امنهید مگر آنکه ضد آن را در شأن صحابه برایم بیاورید.» (2)

به نوشته علامه عسگری «سیاست معاویه اقتضاء می کرد، توجه مردم را از مدرسه اهل بیت علیهم السلام منحرف و به مدرسه خلفاء جلب کند، و بعلاوه معاویه نیاز شدید داشت که دیدگاه مسلمانان را از امام علی علیه السلام پیش تر از پیش تغییر دهد. چرا که تلقی مسلمانان از حاکم و زمامدار اسلامی اول یعنی پیامبر صلی الله علیه وآله وسلم یک نمونه کامل انسانی بود که از هیچ گناهی سر نمی زد، و به دنبال هوای نفس نبود. و این تلقی افراد امت را به استثنای منحرفان، از اینکه دنبال معاویه بروند باز می داشت و مانع از آن بود که یزید را که علناً شراب می خورد و تجاهر به فسق می کرد، به ولایت عهدی بپذیرند، و روی این اصل بود که معاویه نیاز داشت، این تلقی مردم را از پیامبر و حاکم که (برترین نمونه انسانی بود)، تغییر دهد، و بدین لحاظ احادیثی پیدا شد که پیامبر خدا را در سطح یزید و معاویه تنزل می داد و انحراف و پیروی از

1- ر.ک، داود فیرحی، «مبانی اندیشه های سیاسی اهل سنت» حکومت اسلامی، سال اول، شماره دوم زمستان 1375 ، ص 122_123 .

2- ر.ک: محمد مسجد جامعی، زمینه های تفکر سیاسی در قلمرو تشیع و تسنن، تهران، انتشارات الهدی، 1369، ص 108 .

هوا و هوس را به او نسبت می داد. (1)

و- تشدید انحرافات سیاسی از عصر خلیفه سوم

انحرافات و نابسامانی های فراوان سیاسی و اجتماعی و فرهنگی و اقتصادی را بشدت دامن زد تا جایی که این شرایط اسف بار، موجب شورش مردم مصر و حجاز و عراق و نهایتاً قتل عثمان گردید. لجام گسیختگی، ضعف و سستی، اسراف و تبذیر، تبعیض و بی عدالتی، فساد و هرج و مرج، دخالت های بی جای در بار خلافت و باندهای فاسد مروانی و اموی در امور کشور پهناور اسلامی و به کار گماردن افراد فاسد و نالایق و عیاش بر مسند امور مسلمانان و حیف و میل وسیع بیت المال و تقسیم ناعادلانه امکانات و منابع و ثروت های عمومی و انفال و زمنی های عمومی و پرخوری فراوان تعدادی انگشت شمار وابسته به دربار خلافت و محرومیت اکثریت جامعه و تسلط سفیهان و فاجران و فرومایگان و ده ها موضوع خرد و کلان دیگر، مسایل و موضوعاتی بود که امام علی علیه السلام در آستانه پذیرش خلافت با آن روبرو بود.

محیطی که در دوره مروان حکم و معاویه و خلیفه سوم و ایادی آن ها و حزب اموی و طرفداران آن ها به وجود آمده بود و سوء استفاده های فراوان مالی و اجتماعی و سیاسی و قدرت طلبی و تملک اموال و املاک عمومی توسط اشخاص حقیقی و حقوقی و خانواده های هزار فامیل و باندهای تبهکار که بر اساس تعصبات غلط و تمایلات نابجاء ضعف و همراهی دستگاه حکومت شکل گرفته بود، تبدیل به یک معضل عظیم سیاسی، اجتماعی و فرهنگی شده بود که جز با یک انقلاب پایدار و فراگیر و همه جانبه و جهاد و فداکاری عمیق امکان اصلاح آن نبود و ریشه های فتنه، آن قدر عمیق و فراگیر و فریبکارانه رشد کرده بود که به سادگی امکان تحول و اصلاح در آن میسر نمی شد. (2)

1- عسگری، پیشین، ص 48. البته در اعقاد به عصمت پیامبر هم، میان اهل سنت و شیعه اختلاف وجود دارد در حالی که اهل سنت «عصمت نبوی» را تنها در امر ابلاغ وحی جاری میدانند و بعضاً در احادیث منقول در صحاح سته، حضرت را مرتکب خطا و نسیان، سب و لعن و ایذاء مؤمین می دانند، شیعه، پیامبر را صاحب عصمت کامل و مصون از هر خطاء و سهو و نیسان می شمارند. (برای اطلاع بیشتر در این باره ر.ک، علامه محمد علی کرمانشاهی، راهبر اهل سنت به مسأله امامت، قم، انصاریان 1373 ، ص 9-5)

2- ر.ک، قربانعلی دری نجف آبادی، مبارزه با فساد در حکومت علوی «حکومت اسلامی» شماره 17، پاییز 1379، ص 258 .

امام علی علیه السلام در فقرات متعددی به تشریح این اوضاع اسفبار پیش از خود پرداخته است از جمله در نامه خود به مالک اشتر می فرماید:

«این دین در دست اشرار اسیر بود که در آن به هوس می راندند و به نام دین دنیا خواهی می کردند.» (1)

یا در جای دیگر می فرماید:

«امروز ما از آن روی با برادران مسلمانمان وارد جنگ شده ایم که انحراف، کجی، شبه و تأویل در اسلام وارد شده است.» (2)

تا قبل از زعامت و قبول حکومت توسط امام علی علیه السلام ، رفاه، زدگی غنایم فراوان به دست آمده در اثر فتوحات، باندبازی و سلطه عناصر ناشایست و فرومایه منجر به تضعیف آرمان های دینی و الهی اسلامی و از جمله عدالت اجتماعی شده و باعث احیای مجدد رسوبات و سنت های غلط جاهلی و چیرگی فرومایگان بی بندوبار بر سرنوشت امت اسلامی گشته بود. تعبیر امام علی علیه السلام در تشریح این وضعیت تیره و تار چنین است:

«بدانید خدایتان رحمت کند، شما در زمانی به سر می برید که گوینده حق در آن اندک است و زبان از گفتن راست ناتوان، آنان که همراه حق اند خوارند و مردم به نافرمانی گرفتار و در برقراری مداهنه با یکدیگر سازگار، جوانشان بدخو و پیرشان گنهکار، عالمشان منافق و قاریشان سودجو، نه خردسان سالمند را حرمت نهد و نه توانگرشان مستمند را کمک کند.» (3)

امام علی علیه السلام، رخ دادن چنین وضعیتی را در خلافت کسانی می داند که «اسلام را از روی طوع و رغبت پذیرا نشدند بلکه به ضرب شمشیر تسلیم شدند و کفر را مخفی کردند و چون بر آن یارانی یافتند آن را آشکار ساختند» (4)

پس از خلیفه سوم، امام علی علیه السلام با اصرار فوق العاده مردم منصب حکومت را در

1- «فان هذ الدین کال اسیراً فی ایدی الاشرار یعمل فیه بالهوی و تطلب به الدنیا» نهج البلاغه فیض الاس نامه 53، بند 42، ص 1010 .

2- «ولکنا انما اصبحنا نقایل اخواننا في الاسلام علی ما دخل فیه من الزیغ و الاعوجاج و الشبهه و التاویل» همان، خطبه 121 بند 9، ص 378 .

3- همان، خطبه 233 ، ص 769 .

4- «ما اسلموا و لکن استسلموا و اسرو الکفر فلما وجداوا أعوانا علیه اظهروه» همان، نامه 16 بند 3، ص 862 .

چهار سال و نه ماه و اندی پذیرفتند اما واقعیت آن است که پس از انحراف بزرگ در سقیفه، و تحزب و قطب بندی های سیاسی - اقتصادی اشـراف قریش و سران بنی امیه با آن همه کارشکنی ها و تحمیل جنگ های متعدد به دست قاسطین، ناکثین و مارقین. موجب شد تا تلاش فکری و عملی امام علی علیه السـلام و حرکت اصـلاحی ایشان برای برگرداندن مسیر ارتجاعی جامعه و انقلاب به سوی اسلام اصیل دوره پیامبر صـلی الله علیه وآله وسـلم و قانون الهی (قرآن) به نتیجه نرسد و توسـعه، تعمیم و حاکمیت نیابد. البته در این میان کوتاهی مردم در همراهی امام نیز مؤثر بود زیرا اکثر مردم زمانه ایشان، فاقد فهم و انگیزه کسب سـعادت و فرزانگی بودند و همچنان در گمراهی های عصـر جاهلی غوطه ور به دنبال هوا و هوس های خود سیر می کردند و به همین خاطر امام علیه السلام از آنان این گونه شکایت می کند :

«پروردگارا ! من آنان را خسـته کردم. آنان نیز مرا خسـته کردنـد! آنان از من به سـتوه انـد و من از آنان دلشکسـته. پس ای خدا! به جای آنان بهترشان را به من عنایت فرما و بدتر از من را نصیبشان فرما!» (1)

پس از ترور و شـهادت مظلومـانه آن حضـرت، نظـام خلافت به نظامی ارتجاعی و قبیله ای تر یعنی به سـلطنت موروثی اسـتبدادی مطابق الگوی «قیصرها» و «کسراها» آنهم با سردمداری اموی ها و سپس عباسی ها تبدیل شد.

ز - انحراف اساسی تبدیل خلافت به ملوکیت و سلطنت

اشاره

معاویه، بنیانگذار دولت اموی، سمبل اشرافیت قریش و تعصبات قومی، قبیله ای و نژادی اعراب و اولین پادشاه در دوره اسلامی است که با شهادت امام علی علیه السـلام روی کار آمـد. حکومت وی اولین تجربه حاکمی بود که در میان اختلافات دینی - سیاسـی، و احیاناً قبیله ای، توانست به وسـیله زور و با بهره گیری از تزویر و حیله گری های سیاسـی، قدرت را به دست آورد. پیرو سـیاست های گسترش قلمرو و امپراتوری اسـلامی که او در پیش گرفت، ایران و روم، شام و مصر و آفریقای شمالی تا سواحل اقیانوس اطلس و حدود قفقاز و رود جیحون و شط سـند به تصـرف مسـلمانان درآمد و نظام سـلطنتی متمرکز و اسـتبدادی و قبیله ای خشنی بوجود آمد که دامنه فتوحات آن، مدیترانه، آسیای صغیر، ماوراء النهر، افغانستان و حتی اسپانیا را نیز در برگرفت.

1- همان، خطبه 25، بند 4، ص 89 .

ابن خلـدون نیز از این تبـدیل خلافـت به سـلطنت در یک رونـد تـدریجی سـخن گفته و فصـلی را با عنوان «در تحول و تبـدیل خلافت به پادشاهای» در «مقدمه» اختصاص داده است. (1) اما سـلطنت که اسم از آن سـلطان است، در لغت به معنی تسلط و فرو گرفتن است و حدود 35 بار با مشـتقات خویش در قرآن به کار رفته است. پس از صدر اسـلام این عنصـر جدید به نام «سلطنت» و یا «ملک» در جهان اسلامی و حتی احادیث و منقولات تاریخی وارد شد. در تاریخ آمده است که وقتی خلیفه دوم بر سر راه خود به فلسطین از کناره های شام عبور می کرد به سواران مجلل و محتشـمی برخورد. رئیس این سواران معاویه بود. عمر با دیـدن جاه و جلال او اظهار تعجب کرد و گفت: «این وضع آیا محمدی صلی الله علیه وآله وسلم است یا کسروی؟»

معاویه پاسـخی نـداشت اما از روی سـیاست فوراً گفت: «چون من در مرزهای اسـلامی زنـدگی می کنم جاه و جلال من نشانه عظمت و حشمت اسلام است».

مورخان می گویند: عمر به ظاهر از این جواب راضی شد ولی همچنان معاویه را به قناعت و سادگی پند داد. (2) اما حقیقت این است که با افتادن کار به دست معاویه (بنی امیه و بنی مروان) آن سادگی و زهد و معنویت زندگی سیاسی صدر اسلام رخت بربسته بود.

آغاز این وضع حتی در زمان عثمان مشـهود بود، زیرا معروف است که ابوذر غفاری نزد معاویه رفت و او را در مورد ساختن کاخ سبز رنگ خود ملامـت کرد؛ معـاویه گفت: «ترا به کار خلفا چه کار است؟» اما ابوذر ساکت نشـد و گفت: این کاخ را یا از بیت المال می سازی که جور است نسبت به مسلمانان، و یا از مال خودت میسازی که آن نیز اسراف است و خدا از آن نهی کرده است» می گویند معاویه به عثمان نامه نوشت و از تعرض ابوذر شـکایت کرد. عثمان ابوذر را به مدینه احضار کرد و مورد عتابش قرار داد. ابوذر در جواب عثمان گفت: «آغاز زوال اسـلام فرا رسـیده است. عثمان گفت «چرا؟» گفت: «برای اینکه من در نصیحت امیری از امرای تو قرآن و حدیث می خوانم و تو که خلیفه مسلمینی منعم می کنی؟ عثمان دستور داد که ابوذر را به ربذه تبعید کردند. (3)

این وضع یعنی پرداختن به حکومت دنیوی ملوکانه و بریدن از سنت نبوی روز به روز

1- ر.ک : عبـدالرحمن ابن خلدون، مقدمه ابن خلدون، محمد پروین گنابادی، ج اول، تهران، مرکز انتشارات علمی و فرهنگی، چ چهارم، 1362، ص 387-400 و 291 .

2- ر.ک: حلبی تاریخ اندیشه ها ، پیشین، ص 121 .

3- ر.ک: همان ص 122 (به نقل از ابن ابی الحدید، پیشین، ج 5، ص 297-291، ج 11، ص 252-251)

شـدت گرفت چنان که در تمام دوران حکومت بنی امیه و بنی مروان به اسـتثنای روزگار عمر بن عبـدالعزیز و همینطور تمام دوره عباسـی، شیوه سلطنت شاهنشاهان ساسانی و امپرتوران رومی در بلاد اسلامی رایج شد.

عناصـر و شاخصه های اصلی ملوکیت و سلطنت معاویه و سپس اموی ها که انحراف جامعه اسلامی را بیش از پیش نمود عبارت بودند از: سلطه و اسـتبداد مطلق، موروثی شدن سلطنت، امتیازان و تبعیضات نژادی و سیاست های نژاد پرستانه عربی علیه غیر عرب، شکنجه، قتل و کشـتار مسـلمانان طوایف مختلف و سرکوب آزادی ها، غارت بیت المال، شخصی کردن اراضی دولتی ناشی از فتوحات، رواج رشوه و فسـاد و تبـاهی های فراوان مالی، سیاسـی، اخلاقی، شـکاف و اختلافات طبقاتی شدیـد، اخـذ مالیات های سـنگین به عناوین مختلف از مسـلمانان و غیر مسـلمانان، تفرقه و تشـتت آرای مذهبی، نارسایی ها و نابسامانی های ناشـی از حاکمیت اسـتبدادی و همچنین شهادت منادیان اصلاح انقلابی و بازگشت به اسلام دورهٔ پیامبر و قرآن و پس از آن سرکوب سلسله قیام های داخلی شیعیان خوارج، شعوبیه و امثال آن، تمرکز ثروت و تکاثر آن .

این عوامل باعث توقف نهضت اصـیل اسـلامی و تثبیت مجدد ساختارها و مناسـبات غلط گذشـته و انحراف بیشتر آن به سـبک نظام های طبقاتی و اشـرافی ایران و روم شـد. توسـعه طلبی های اراضـی در این دوره بجای ملل اسـلام خواهانه، اهداف جاه طلبانه و سـلطه جویانه یافت. (1)

در دوران معاصـر اندیشـمند اهل تسـنن پاکسـتانی یعنی ابوالاعلی مودودی، در کتاب خویش با عنوان «الخلافه و الملک» (2) خلافت و ملوکیت – در مقام مقایسه دو نظام مزبور به ریشه یابی معضلات جهان اسلام پرداخته و به عواملی اشاره دارد که در حقیقت می توان از آن ها به عنوان پاره ای از عناصـر اصـلی انحراف سیاسـی و دینی در بعد از رحلت پیامبر و بویژه در دوره معاویه و امویان یاد کرد این عوامل با تشریح بیشتر نگارنده این سطور بدین قرارند:

1- ر.ک: احمد موثقی، جنبش های اسلامی معاصر، تهران سمت 1374، ص 19 .

2- ر.ک: ابوالاعلی مودودها خلافت و ملوکیت، خلیل احمد حامدی، پاوه، بیان، 1405 ه-. ق، ص 209-187 .

1- دگرگونی در قانون تعیین خلیفه

خلیفه مسلمین که در دوره خلفای راشدین – غیر از مورد علی علیه السلام – به نص خلیفه قبلی تعیین می شد از معاویه به بعد موروثی، انتصابی و به زور صورت گرفت و خود او از طریق پیکار و نبرد به مقام خلافت رسید و این امر آغاز پادشاهی و تخطی از قاعده خلافت بود. معاویه حتی برای تثبیت خلافت پسرش یزید، همه مخالفان احتمالی آینده را کشت یا زهر داد و یا به بخشیدن اقطاعات و سیلات بسیار و با پرداخت حق السکوت از سر راه برداشت.

2- دگرگونی در روش زندگی خلفا

خلفای اسلامی شیوه ملوک و پادشاهان اختیار کرد، و ضمن جلوس در کاخ های شاهی، گارد شاهی تشکیل داده و با بریدن از مردم و زندگی ساده پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله وسلم به استخدام صاحب و دربان پرداختند و میان خود و رعیت حجاب ساختند و پیوند و ارتباط مستقیمشان با مردم قطع گردید و همین امر باعث گردید از آگاهی درست از حکومت شوندگان بی خبر بمانند.

3- دگرگونی در کیفیت مصرف بیت المال و وضع مالیات

در این دوره دیگر بیت المال امانت خلق و خالق نزد خلیفه و حکومت او به شمار نمی آمد بلکه تعدی و دست اندازی به آن نه تنها توسط خلیفه بلکه سایر دست اندرکاران حکومت رایج گردید و خزینه ثروت پادشاهی و دودمان شاهی شد و رعیت تنها مالیات پرداز پادشاه گردید و کسی نمی توانست از حکومت در این باره بازخواست کند.

4- پایان آزادی ابراز عقیده یا زوال حریت رأی

در این عنصر آزادی امر به معروف و نهی از منکر و آزادی اندیشه از مسلمانان سلب شد، در حالی که اسلام آن را حق مسلمانان بلکه حتی فرض بر آن ها قرار داده بود و قایم بودن حکومت و جامعه اسلامی براین منحصر بود که وجدان مردم زنده و زبان هایشان آزاد باشد. اما در عهد پادشاهی وجدان ها زندانی و زبان ها حبس شدند و رسم شد که لب ها فقط برای تعریف و ستایش گشوده شود و گرنه مهر سکوت بر آن ها زده می شود و در صورت مقاومت انواع تنبیه ها و شکنجه ها و حتی قتل در انتظار صاحبان نقد و انتقاد بود. برخی شروع این شیوه را از زمان معاویه و از قتل حجر بن عدي (سال 51 ه-) یار باوفا و شیعه امام علی علیه السلام و امام حسن علیه السلام و صحابی بلند مرتبه زاهد و عابد می دانند.

5- پایان آزادی قوه قضاییه یا زوال حریت قضاء

با اینکه در زمان خلفای راشـدین، قاضـیان به فرمان خلفاء تعیین می شدنـد با این همه از هرگونه قید و سـخت گیری، جز ترس از خدا آزاد بودند و کسـی حق دخالت در کار داوری ایشان را نداشت اما با تبدیل خلافت به ملوکیت نیز از این اصل مهم دولت اسلامی نشانی نماند و حتی والیان و حاکمان خرده پا نیز به عزل و نصب قضات پرداختند و مقام قضات منعط و نازل گردید.

6- پایان حکومت شورا

در عصـر پیامبر بنا بر حکم صریح قرآن (1) کـار امت به مشورت اداره می شـد و افراد دانشـمند و متقی و مورد وثوق و صاحب رأی مورد مشورت قرار می گرفتنـد و این گروه اهل حل و عقـد، با آزادی و شـجاعت نظر مسـتقل خود را بیان می کردنـد. اما در دوره سـلطنت، این قاعـده به طور کلی دگرگون شـد و شورا جایش را به اسـتبداد شخصـی داد. پادشاه از اشـخاص حق شـناس و حق پرست گریزان بود و این اشخاص هم از پادشاه رویگردان بودند.

7- ظهور عصبیت ها و تعصب های نژادی و قومی

در زمـان خلیفه دوم دیوان عطایا، حقوق و بیت المال براساس سوابق اسـلامی افراد و ترکیب قبیله ای و مهاجرت و طبقه بنـدی امت بر پایه قومیت و نژاد و سـابقه گرایش به اسـلام و ماننـد آن شـکل گرفت و در نتیجه اختلاـف بین طبقـات اجتماعی افزایش یافت و یا پدیـد آمـد و توقعات و مطالبات شدت یافت و جامعه به طبقه خواص و عوام یا عامه و خاصه تقسیم شد.

با گسترش فتوحات اسـلامی، اختلاط نژادهای مختلف عرب و عجم از اقوام گوناگون غیر عرب و عرب بوجود آمد اسـیران جنگی و بردگان بسـیاری به قبایل عربی تعلق گرفتند و مفاهیمی مانند عرب و موالی و به تعبیر امروزی شهروندی درجه یک و دو مطرح شد و نظام ملوکیت بر مبنـای قوم پرستی قبیله ای بخش عظیمی از این نودینـال تـازه وارد را از حقوق کمتری برخوردار نمود و بـاعث بـازگشت عصبیت هـای جاهلانه قومی و جنسـی و وطنی و قبلی گردید. امویان بویژه بر مسـلمانان جدید که از نژاد عرب نبودند جزیه و خراج سنگین بستند و حتی ائمه جماعات و قضات را از اعراب قرار دادند و از هیچ گونه خفت و خواری

1- ر.ک: (آل عمران، آیه 159) و (شوری، آیه 38)

در حق غیر تازیان کوتاهی نورزیدند و بار برده گونه با آن ها این ذهنیت را در آنان ایجاد کردند که ایشان حتی پس از تشرف به اسلام نیز از حقوق مساوی با تازیان مسلمان برخوردار نیستند. این رفتار موهوم باعث باروری تخم کینه در دل غیر تازیان نسبت به اعراب گشته و مایه ظهور نهضت های مانند شعوبیه گردید.

8- زوال سیادت و برتری قانون

اصل برتری قانون و تقدم شریعت و پایبندی به آن و مساوات همه در برابر قانون از اصول اساسی حکومت نبوی و علوی بود اما با تبدیل خلافت به سلطنت، پادشاهان برای مصالح شخصی و اغراض سیاسی و بویژه قوام و بقای حکومت خودشان، در عمل هر قید شرعی و هر حد قانونی را زیر پای خود نهادند و در شکست حدود شریعت و تخطی از آن لحظه ایی درنگ نکردند .

ح- روش های تحریفی معاویه در توقف و استحاله مشی نبوی و علوی

اشاره

باید خاطر نشان کرد که پس از شهادت امام علی علیه السلام و تشکیل ملوکیت اموی به سرکردگی معاویه، وی با حیله گیری و تهدید و تطمیع یاران امام حسن علیه السلام و از جمله خرید سرداران سپاه او با مانند «عبدالله ابن عباس» ابتدا در جنگ روانی علیه طرفداران امام پیروز شد و پس از منزول نمودن ایشان و پراکنده کردن یاران وی، صلح خود را به ایشان تحمیل کرد و امام حسن نیز به دلیل فقدان یاوری از سوی مردم و از سویی بدلیل امکان سوء استفاده امپراتوری روم شرقی در حمله به بلاد اسلامی، به صلح تحمیلی مزبور با امضای صلحنامه ایی که چهره مزدورانه و واقعی معاویه را مشخص می ساخت تن داد. پس از این مقطع معاویه تمام تلاش خود را در تغییر ماهیت اسلامی حکومت و توقف و استحاله مشی نبوی و علوی، با روش های مختلف از جمله موارد زیر بکار بست .

1- جعل احادیث و رواج اکاذیب و شایعات

در بدگویی و مذمت امام علی علیه السلام و مشوه نمودن و اخفای چهره اسلام راستین. بدین واسطه احادیث عمرو بن عاص و ابو هریره، و مغیره بن شعبه و عمرو بن زبیر، افکار عمومی را نسبت به اصل اسلام و امام علی علیه السلام و اهل بیت زهرآگین می ساخت و نتیجه آن، تسلیم و

تبعیت تمام و کمال و اطلاعات کورکورانه مردم از حکومت بنی امیه بود.

از سویی معـاویه به جعـل احادیثی در منقبت خود پرداخت از وی نقل شـده که گفت است: «نحن شـجره رسول الله صـلی الله علیه وآله وسلم» (1) یعنی ما از شـجره رسول خدا هستیم. او همچنین با عنوان کاتب وحی و خال المومنین کوشید تا موقعیت دینی خود را تحکیم کند. کسانی از راویان حدیث را نیز وا داشت تا ده ها حدیث در فضـیلت او بسازند و رواج دهند (2) گفته اند نخستین کسی که «مالک یوم الدین» را «ملک یوم الدین» خواند معاویه بود. (3) وی به کرات جمله «انا اول الملکوک» را تکرار می کرد و حدیث مشکوک در انتساب به پیامبر، که «خلافت سی سال است و پس از آن ملوکیت می باشد.» (4) را ترویج می کرد.

2- ترویج جبرگرایی جهت توجیه حکومت و ایجاد فرقه های مجعول مذهبی سیاسی به نام اسلام

نخستین کسـی که از جبر سـخن گفت و از آن دفاع کرد معاویه بود او می خواست چنین وانمود کند که هر پیشامدی از جانب خدا است و این فکر را وسـیله و بهانه کار خود قرار داد و تا به مردم چنین تلقین کنـد که خداونـد او را خلیفه ولی امر خود قرار داده است. معاویه اغلب این آیه کریمه اسـتناد می جست که (یُؤتِی المِلـکَ لِمَنْ یَشـاءَ) یعنی «خداونـد حکومت را به هرکس که بخواهـد عطا می فرمایـد» بر این اساس قصد داشت مشـروعیت الهی حکومت خود را اعلام نماید. البته اعتقاد به جبر دارای پیشـینه جاهلی در عصر پیش از اسلام است و حتی اسـتفاده از این اصل در بحث خلافت، در همان سـخن معروفی است که به عثمان نسـبت می دهند و وی در پاسخ درخواست خلع خویش از خلافت گفت «لباسی را که خداوند به وی پوشانده از تن به در نخواهد آورد». (5)

همچنین معاویه در ایجاد و فرق کلامی سیاسـی به نام اسـلام جهت ارایه تفسـیرهای مجهول از اسـلام دست داشت همانطور که طبع وی نسبت به ایجاد و تقویت فرقه مرجیه که معتقد به سکوت و قعود سیاسی بود مساعد افتاد. فرقه ایی که معتقد بر بقای اسلامیت امام

1- ر.ک: جعفریان، پیشین، ص 187 ، (به نقل از مختصر تاریخ دمشق، ج 11، ص 87).

2- نمونه آن چنین است که از قول رسول خدا صـلی الله علیه وآله وسلم نقل شده: الامناء عند الله ثلاثه: جبرئیل و انا و معاویه ر.ک همان (به نقل از مختصر، ج 25، ص 16-5).

3- ر.ک: همان ص 200 (به نقل از: اخبار اصبهان، ج 2، ص 255)

4- «الخلافه ثلاثون عام ثم یکون بعد ذلك الملك»

5- ر.ک: همان، ص 195 .

جایر و گنهکار بوده و بر لزوم اطاعت از وی و صحت اقتدای نماز به او و بیزاری از قیام پای می فشردند و بعدها نیز این فرقه بشدت مطلوب دستگاه و حکومت های جوربیشه وقت گردید. این مذهب با سکوت و تسلیم و اهل رضا بودن، و با آسان گیری و خشونت گریزی و بی اعتنایی به سیاست، حق قضاوت در مورد خلیفه را نفی می کردند. دو خلیفه امر به معروف و نهی از منکر را قبول نداشتند و قیام علیه معاویه و سپس امویان را نامشروع محسوب می نمودند، از دید آن ها پیامبر برای حفظ وحدت و مصالح امت، جانشینی انتخاب نکرد و چون امامت تنها با اجماع کل جامعه برقرار می شود و خلفای پس از پیامبر هم که همان مصالح را دنبال نموده و مورد اجماع امت بودند باید مورد اطاعت قرار گیرند. لذا آنان با این اعتقادات و جدی نگرفتن حیات، از تشهیر سیف و قیام برضد معاویه طفره می رفتند و حتی قیام علیه او را نفی می کردند و ارتکاب معاصی وی را به خدا ارجاع می دادند و ایمان زبانی و نه عملی را برای همه و از جمله معاویه کافی دانسته و به همین دلیل وی را مؤمن و لازم الاتباع به شمار می آوردند. لذا این فرقه هم کار و تکیه گاه معاویه و موجه خلافت ملوکانه و سایر اسلاف جایر وی گردید. خلیفه ایی که امارت ملوکانه خود را عطیه الهی به خویش قلمداد می کرد و آن را مطابق جبر الهی تفسیر می نمود همچنان که اذعان می داشت به خدا سوگند مقاتله و جنگ من برای اقامه نماز، گرفتن روزه و گذاردن حج و دادن زکات نبود. اینها را که شما انجام می دادید، من با شما جنگیدم تا بر شما امارت یابم و خداوند آن را به من داد در حالی که شما از آن ناخشنود بودید. (1)

3- اعمال سیاست تحمیلی تبری جوی از امام علی علیه السلام و اهل بیت علیهم السلام

معاویه و بعدها بنی امیه سعی می کردند کسانی را که در مورد رسول گرامی صلی الله علیه وآله وسلم مرتکب جعل و دروغ و جعل نمی شوند با تهدید و فشار خاموش سازند تا مفاهیم و اندیشه های رهبری صحیح را بر زبان نیاورند. وی به همه فرمانداران خود نوشت که از هر کس که در باب فضایل علی علیه السلام و اهل بیت او سخنی بر زبان آورند، تبری و دوری جویند لذا وضعیت به گونه ای شد که هر خطیبی در هر کوی و برزن به امام علی علیه السلام دشنام می داد و از آن بزرگوار تبری می جست . معاویه حتی از مردم کوفه نسبت به بیزاری از علی علیه السلام با اعمال زور بیعت گرفت.

1- ابن ابی الحدید، پیشین، ج 16، ص 465 .

4- اعمال شدیدترین شیوه های سرکوب و اعمال خشونت بویژه علیه شیعیان

معاویه بارها اعلام کرده بود که کسی که با وی بیعت نکند از هیچ امنیتی برخوردار نیست و این سیاست را در صورت عدم کارگر افتادن تهدید و تطمیع، به شدیدترین وجهی اعمال نمود. بقول استاد عادل ادیب در کوفه که شیعیان علی علیه السلام فراوان بودند مصیبت مردم بیشتر بود. زیاد بن سمیه که حکومت آنجا را از سوی معاویه، ضمیمه حکومت بصره کرد، شیعیان را سخت تعقیب می نمود و می کشت و یا دست و پایشان را می برید و یا چشمانشان را کور می کرد و آنان را به دار می آویخت و یا از عراق آواره می کرد. همچنان که پنجاه هزار تن از مردم کوفه را جبراً به خراسان کوچ داد تا مخالفان را در هر دو ایالت سرکوبی کرده باشد.

از سویی عراق و کوفه به عنوان پایگاه امام علی علیه السلام مورد غصب معاویه نیز بود همچنان که سیاست وی، کاستن مستمری مردم عراق و افزایش مستمری اهل شام بود. عذرا و این بود که می گفت: «زمین به خداوند تعلق دارد و من خلیفه خدایم و هر مالی که بر می دارم از آنِ من می شود و مالی را هم که بر نمی دارم تصرف آن بر من رواست.» (1)

5- احیای اختلافات نژادی و قبیله ای

دامن زدن به این اختلافات از سیاست های مزدورانه معاویه بود. نخست به منظور تضمین و جلب دوستی قبایل نسبت به خود و هنگامی که از قدرت قبیله بیم ناک می گردید، آنان را به دست قبیله ای دیگر سرکوب می کرد و تعصب نژادی عرب را علیه مسلمانان غیر عرب که مورخان به آنان موالی اطلاق می کنند، برانگیخت.

6-تحقق شدید نشانه ها و شاخص های ملوکیت

یعقوبی در تاریخ خود کارهای معاویه را که از نشانه های ملوکیت است چنین برشمرده است: یکی نشستن بر تختگاه و نشاندن دیگران در پایین آن، همچنین انتخاب بهترین مال های مردم و اختصاص آن ها به خود از این نمونه ها است وی دستور داد آنچه را که پادشاهان ایرانی از اموال اختصاصی در مزارع و غیر آن داشته اند به او اختصاص داده شود. (2)

معاویه پس از سی سال حکومت داری که ده سال آن به عنوان والی خلفا و بیست سال آن به

1- ر.ک: عادل ادیب، زندگانی تحلیلی پیشوایان ما ائمه دوازده گانه علیهم السلام، اسد الله مبشری، تهران - دفتر نشر فرهنگ اسلامی، 1361، ص 136-134 .

2- ر.ک - جعفریان - پیشین - ص 200 (به نقل از تاریخ الیعقوبی، ج 2، ص 232)

عنوان خلیفه اسلامی سپری گشت، بالاخره در ماه رجب سال شصت هجری در حالی وفات یافت که با تبدیل خلافت به ملوکیت، فرایند انحراف اساسی نخستین در سقیفه را کامل کرد و با حذف اسوه های هدایت و تمهید روی کار آمدن فرزندش یزید، جهان اسلام را مبتلا به رنج ها و مصیبت هایی نمود که آثار آن تا به امروز باقی است.

استنتاج

اصلی ترین انحراف سیاسی امت اسلامی در نیمه اول قرن هجری و در طول تاریخ، از ماجرای سقیفه آغاز می شود که در خلال آن پس از تمرد از دستور و نص صریح نبوی مبنی بر اولویت امام علی علیه السلام جهت جانشینی، امامت و ولایت در عرصه ظاهری و دنیوی از امام علیه السلام غصب گردید و پس از آن با احیاء ریشه های ارتجاعی زندگی سیاسی - اجتماعی جاهلی و قبیله ای، روند برگشت به این دوران تیره آغاز و به شدت دنبال گردید. تبدیل خلافت به ملوکیت و تبعات منفی بعدی آن، انحراف برخاسته از قضیه سقیفه را کامل ساخت و با افزایش گمراهی مردم و هواپرستی و هوس زدگی آن ها توسط سیاست های مزورانه وقت بویژه بوسیله معاویه، امام علی علیه السلام و امام حسن علیه السلام به تدریج یاوری مردمی را از دست دادند و با تحمیل جنگ های عدیده به آن ها و توقف عملیات اصلاحیشان سرانجام در نهایت مظلومیت به شهادت رسیدند. آنچه مسلم است تحقق انحراف مزبور از اسلام اصیل و راستین، به صورت تدریجی و سلسله مراتبی بود و میتوان شدت این انحراف را از عصر حکومت 1- خلفای اول و دوم 2- عصر خلیفه سوم 3- دوران حکومت معاویه، از کم به زیاد و بسیار زیاد، مرتبه بندی کرد. آنچه متقین است در این سه دوره حتی در دوره معاویه، هنوز به صراحت از هدم و نابودی اسلام سخن رانده نمی شد. و هنوز تظاهر به اسلام و اسلام خواهی رواج داشت اما با مرگ معاویه در سال شصت هجری و روی کار آمدن یزید، شرایط به گونه ای گردید که این خلیفه شراب خوار و متظاهر به فسق، علناً از محو اسلام و نابودی آن و ضرورت برگشت به عصر جاهلیت سخن راند و همین امر بود که باعث شد امام حسین علیه السلام این وضعیت غیر قابل تحمل را بر نتابد و در جهت اصلاح و اعمال امر به معروف و نهی از منکر جان خویش را در راه احیا سنت نبوی و علوی فدا نماید و بدین وسیله حیات مجدد اسلام راستین را با خون خویش تضمین کند.

عزّت و افتخار در سیره حسینی / دکتر علی اکبر ایزدی فرد

اشاره

دانشیار و عضو هیئت علمی دانشگاه مازندران

چکیده

بررسی موضوع عزت و افتخار در سیره حسینی علیه السلام تحقیقی است که هدف اصلی، در نگارش این مقاله را به خود اختصاص داده است.

مفهوم عزت و افتخار و تعمیم آن در ابعاد مختلف زندگی امام حسین علیه السلام از جمله شخصیت، عبادت، معیشت، اخلاق و رفتار، گفتگو با دیگران، در برابر دشمنان و در حماسه عاشورا با استفاده از گفتار و رفتار حسینی علیه السلام از جمله مسایلی هستند که در این نوشتار پیرامون آن بحث و بررسی به عمل می آید.

مقدمه

در میان اهل بیت عصمت و طهارت علیهم السلام امام حسین علیه السلام از جایگاه ویژه و ممتازی برخوردار است. زیر آن حضرت در دامن پرمهر رسول خدا صلی الله علیه وآله وسلم و دامن قدسی فاطمه زهرا علیها السلام و در مکتب حقیقت پرور ولی خدا امیر مؤمنان علی علیه السلام رشد و تربیت یافت. او به

عنوان سید جوانان اهل بهشت، (1) گل بوستان نبوی، (2) برخوردار از شرافت نسبی (3)، میوه شجره طیبه (4)، مصداق بارز آیه تطهیر (5)، محبوب خدا و رسول او (6)، چراغ هدایت، کشتی نجات، مایه عزت و فخر، دریای دانش و ذخیره الهی (7) و... می تواند بهترین الگو برای همه انسان ها در همه ابعاد زندگی باشد. امروز سخن گفتن از آن حضرت، منحصر به مذهب تشیع و دین اسلام نیست، بلکه بعد جهانی و فرا دینی پیدا کرده، تا جایی که اندیشمندان و عدالت خواهان جهان، آن حضرت را به عنوان انسانی کامل، هادی بشر، پیشوای همه آزادگان و کسی که حاضر شد برای دفاع و احیای ارزش های انسانی و الهی از جان خود و عزیزانش بگذرد، به دیگران معرفی می کنند. حسن ختام مقدمه را با بیانی از رسول گرامی اسلام صلی الله علیه وآله وسلم به پایان می برم، حضرت فرمودند :

«من احب ان یرکب سفینه النجاه و یستمسک بالعروه الوثقی و یعتصم بحبل الله المتین فلیوال علیاً بعدی ولیعاد عدوه ولیاتم بالهداه من ولده، فانهم خلفایی و اوصیایی و حجج الله علی الخلق بعدی و ساده امتی و قاده الاتقیاء الی الجنه حزبهم حزبی و حزبی حزب الله عزوجل و حزب اعدایهم حزب الشیطان.» (8)

یعنی: هر کس که خواهد سوار کشتی نجات شده و به دست آویز محکم چنگ اندازد و به ریسمان استوار الهی در آویزد، باید پس از من ولایت علی علیه السلام را بپذیرد و با دشمن اش دشمن باشد و به فرزندان هدایت گر او اقتداء کند چه این که آنان جانشینان و اوصیای من و حجت های خدا در میان خلق پس از من می باشند آنان بزرگان امت و رهبران پرهیزکاران در هدایت به سوی بهشت هستند. حزب آنان

حزب من است و حزب من حزب خداوند عزوجل است؛ و حزب دشمنان آنان، حزب شیطان است.

1- علامه مجلسی، بحار الانوار 43 / 291 .

2- همان / 306

3- شیخ طوسی، امالی 2/ 113 .

4- ابراهیم / 24 ، ر.ک: طبرسی، مجمع البیان 6-312/5 - اربلی، کشف الغمه 46/1 و 84/2

5- احزاب / 23 ر.ک: طبرسی، مجمع البیان 3567-8 .

6- علامه مجلسی، بحارالانور 74/37 و 44/ 324 .

7- همان 36/ 205 .

8- همان 23/ 144 .

مفهوم عزت و افتخار

عزت در لغت به معنای صلابت، ارجمندی، ارجمندی و گرامی شدن است. در «منتهی الارب» آمده است: عزة ضد ذلت و به معنای قوت و شدت است. عَزّو عِزّاً و عِزّةً وعَزازَةً یعنی: ارجمند گردید، قوی شد. عزّت در اشتقاقات دیگرش به معنای کمیابی، روانی، یقین و استواری، یاری، دشواری و بزرگی نیز آمده است. (1) در «لسان العرب» عزت علاوه بر قوت و شدت به معنای غلبه، رفعت و فراوانی نیز آمده است و عَزاز به زمین سخت و سفت گویند. (2) رَجُلٌ عَزیز یعنی: انسان ارجمند، قوی و کمیاب و آن صفتی از صفات باری تعالی است. (3)

افتخار در لغت به معنای فخر کردن، نازیدن و سرافرازی آمده است. در منتهی الارب افتخار در اشتقاقات مختلفش به معنای بزرگی نمودن، نازیدن، فضل، بزرگی، افزون شدن و نیکویی کردن است. فاخر یعنی تازنده و بهترین هر چیز و گرانمایه. (4)

ابعاد عزت و افتخار در سیره حسینی علیه السلام

اشاره

زندگی پربار امام حسین علیه السلام سراسر مشحون از عزت و افتخار یعنی بزرگی و بزرگواری، استواری و یقین، قاطعیت و قوت در برابر کینه توزی های دشمنان، فضل و نیکویی در برابر دوستان، مقاومت و ایستادگی در برابر شداید و مشکلات در همه ابعاد می باشد، چه در بعد فردی و شخصیتی و چه در بعد معنوی و عبادی و چه در بعد اجتماعی و سیاسی و چه در مقام گفتگو و مناظره با دیگران و چه در برابر دشمنان و در نهایت در واقعه عاشورا .

شهید مطهری می گوید :

«تا حدودی که من حسین علیه السلام را شناخته و تاریخچه زندگی او را خوانده، تاریخ عاشورا و خطابه ها و نصایح و شعارهای آن حضرت را به دست آورده ام، می توانم بگویم که از نظر من کلید شخصیت حسین علیه السلام، حماسه، شور، عظمت، صلابت، شدت، ایستادگی و حق پرستی است.» (5)

1- صفی پور، منتهی الارب 4-3/ 828.

2- ابن منظور، لسان العرب 187/9 و 1881 .

3- منتهی الارب 4-3 : 828 .

4- منتهی الارب 4-3/ 948 - لسان العرب 10 / 199 .

5- شورای سیاست گذاری ائمه جمعه یاد ایام 2 / 245 .

حال در تکمیل آنچه گذشت، در این قسمت از بحث به ذکر نمونه هایی از ابعاد مختلف عزت و افتخار حسینی علیه السلام می پردازیم :

1- عزت و افتخار حسینی علیه السلام در بعد شخصیتی و عبادی

ویژگی های شخصیتی و عبادی امام حسین علیه السلام ، همانند امامان معصوم دیگر، منحصر به فرد و ممتاز بود فاطمه زهرا علیها السلام فرمود :

«هنگامی که جنین من به شش ماهگی رسید، نوری که از جانب وی بر من ساطع شده بود چنان اثربخش بود که من در شب های تاریک نیاز به چراغ و روشنایی نداشتم. هم چنین هنگامی که در مصلای خویش به ذکر و عبادت می پرداختم، صدای تسبیح و تقدیس وی را از درونم می شنیدم.» (1)

امام حسین علیه السلام شبیه ترین مردم به پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله وسلم و نیز به رسولان و پیامبران الهی علیهم السلام بود. (2) روایت شده است که هر گاه امام حسین علیه السلام در تاریکی شب، در جایی می نشست از نور پیشانی اش شناخته می شد و این نور افراد را به سوی او هدایت می کرد. (3)

الف - امام حسین علیه السلام از لحاظ شخصیتی و فردی از وقار و شکوه خاصی برخوردار بود و هر بیننده ای را مجذوب عظمت خود می کرد. مؤمنان و محبان اهل بیت علیهم السلام با دیدن او به یاد رسول خدا صلی الله علیه وآله وسلم و علی علیه السلام می افتادند. روایت شده که امام حسن مجتبی علیه السلام برای امام حسین علیه السلام احترام ویژه ای قایل بود و چنان وی را تعظیم و تکریم می کرد؛ که گویا آن حضرت از او بزرگ تر است. ابن عباس سبب این همه تعظیم و تکریم را از امام حسن علیه السلام پرسید. حضرت در پاسخ فرمود: «من هیبت و عظمت پدرم امیر مؤمنان علیه السلام را در برادرم حسین علیه السلام می بینم و او را همانند پدرم گرامی می دارم.» (4)

وقار و شکوه حضرت آن چنان بود که حتی دشمنان اهل بیت علیهم السلام جرات مبارزه کلامی و سیاسی با آن حضرت را به صورت مستقیم در خود نمی دیدند.

1- قطب الدین راوندی، الخرائج و الجرائح 2 / 844.

2- تمیمی مغربی، شرح الاخبار في فضائل الائمه الاطهار علیهم السلام 3 / 97 - صحیح بخاری (جزء 5) / 101 - کلینی، الکافي 233/8 .

3- تمیمی مغربی، شرح الاخبار في فضائل الائمه الاطهار علیهم السلام 3 / 112 .

4- شیخ عباس قمی، منتهی الامال 1 / 288 .

معاویة بن ابی سفیان که پس از شهادت امام حسن مجتبی علیه السلام یکه تاز عالم اسلام بود و در کمال خود کامگی بر مسلمانان فرمان می راند، چون به امام حسین علیه السلام می رسید و با وی روبرو می شد، تغییر حالت می داد و در برابر آن حضرت فروتنی می نمود و از گفتار انتقادی و اعتراضی آن حضرت خشم خود را فرو می برد و جز تسلیم و تواضع چاره ای در خود نمی دید. (1)

در مقاتل نقل شده است که امام حسین علیه السلام هنگامی که در گودی قتلگاه افتاده بود و بر اثر زخم تیر، نیزه و شمشیرهای دشمنان اسلام توان از کف داده و رمقی در تن نداشت، آن هایی که قصد کشتن آن حضرت را در سر می پروریدند، شمشیرها را کشیده و به نزدیکی آن

حضرت می رفتند، ولی وقار و شکوه مجسمه تقوا و یقین حضرت ابا عبد الله الحسین علیه السلام لرزه بر اندامشان می انداخت و بی اختیار به عقب باز می گشتند . (2)

ب - از لحاظ علمی امام حسین علیه السلام به فرموده رسول اکرم صلی الله علیه وآله وسلم دریای دانش و ذخیره الهی (3) بود؛ و بعد از پیامبر صلی الله علیه وآله وسلم و حضرت علی علیه السلام و امام حسن علیه السلام تنها مرجع علمی، فقهی، تفسیری و کلامی دانشمندان، فقیهان، مفسران و متکلمان بشمار می رفت. در ارتباط با مقام علمی امام حسین علیه السلام روایات زیاد است که ذکر همه آن ها از حوصله این نوشتار خارج می باشد، (4) عنوان نمونه به یک مورد اشاره می شود:

امام حسن مجتبی علیه السلام فرمود :

«خدا را دو شهر است در مغرب و مشرق و هر یک از آن دو را دیواری آهنین احاطه کرده است. در هر یک از این دو شهر هزار هزار (یک میلیون) مصراع و در هر مصراعی هزار هزار لغت قرار داده شده که هر لغتی با لغت دیگر متفاوت است. من به تمامی آن لغات و آنچه در این دو شهر و مابین آن هاست، آگاهم و به جز من و برادرم حسین، بر این دو شهر حجت دیگری نیست.» (5)

ج - علاوه بر عظمت شخصیتی و علمی عبادت امام حسین علیه السلام نیز در حد اعلاء و کمال

1- سید تقی واردی، پرتوی از عترت / 481 .

2- شیخ عباس قمی، منتهی الامال 395/1 .

3- علامه مجلسی، بحارالانوار 36/ 205 .

4- ر.ک راوندی، الخرائج و الجرائح 795/2 - مسند الامام احمد بن حنبل 174/6 - شیخ حرانی، تحف العقول / 246 .

5- کلینی رازی، الکافی 1/ 462 .

بود. حضـرت در همه حـال حتی در میـدان نبرد از یـاد خداونـد غافـل نبود و در گرمـاگرم جنگ و درگیری با دشـمن به راز و نیاز با معبود خویش و اسـتعانت از ذات مقدس حق مبادرت می جست. به عنوان نمونه در عصـر نهم ماه محرم سال 61 هجری پس از آن کـه عمر بن سعد از مصالحه با امام حسـین علیه السـلام و پایان دادن مسالمت آمیز مخالفت آن حضـرت با یزید بن معاویه مأیوس شد، دستور حمله فراگیر لشـکریان به خیمه گاه اباعبدالله الحسـین علیه السـلام را صادر کرد. امام حسـین علیه السلام به برادرش عباس فرمان داد: «به سوی آنـان برو و به آنان بگو امشب را تأمل کننـد و این جنگ را به فردا موکول نماینـد تا امشب - به عنوان آخرین شب عمرمان - بیش تر نماز به جای آوریم و خـدای خود را بخوانیم و از وی طلب مغفرت کنیم. خـدا می داند که من چه قدر به نماز، تلاوت قرآن نیایش، اسـتغفار و راز نیاز با معبود بی همتا علاقه مندم.» (1)

نمونه دیگر: امام حسـین علیه السـلام در روز عاشورا با این که بسـیاری از عزیزان و یاران خود را از دست داده بود و درگیری شدیدی نیز با دشـمن داشت، اما همین که ابوثمامه صـیداوی موقع ظهر حضـرت را به یاد نماز می اندازد، امام علیه السـلام فرمود: نماز را به یاد آوردی، خداونـد تو را از نمازگـذاران و ذاکران قرار دهد. آری، اینک هنگام نماز است. از این قوم بخواهید که زمانی دست از نبرد بردارند تا ما نماز بگذاریم.» دشمنان به خواسته حضرت اعتنایی نکرده و به جنگ خود شدت بخشدند اما حضرت تصمیم خود را گرفت و نماز را به صورت نماز خوف اقامه کرد. به این ترتیب که یاران وی دو دسـته شدند؛ دسته ای به آن حضرت اقتداء کرده و دسته ای دیگر به دفاع مشغول شدند و پس از دقـایقی جای یکـدیگر را عوض نمودنـد. بـدین ترتیب بازمانـدگان از یاران امام حسـین علیه السـلام نیز نماز ظهر را به امامت آن حضرت به جای آوردند. (2)

2- عزت و افتخار حسینی علیه السلام در بعد زندگی و معیشت

از دیـدگاه امام حسـین علیه السـلام عزت و افتخار انسان در دنیا طلبی، تجملی گرایی و رفاه مادی نیست، بلکه به این است که مال را از راه حلال به دست آورد و آن را در راه خـدا انفاق کند، زیرا «هر کس پس از این جهان در گرو کار خویش بوده و در مواقف حساب باید پاسـخ گوی اعمال

1- شیخ مفید، الارشاد 90/2 .

2- شیخ عباس قمی، منتهی الامال 360/1 .

خود باشد، نه وزیری دارد که او را نگه دارد و نه پشتیبانی که از او دفاع کند.» (1)

امام حسین علیه السلام هیچ گاه شخصیت خود را برای رسیدن به رفاه مادی خوار نکرد، به همین جهت هر مالی که به وی می رسید، نمی پذیرفت مگر این که حلال بودن آن بروی معلوم گردد.

الف – روایت شده که معاویه سالی به مکه معظمه رفت. در آن سال امام حسین علیه السلام نیز برای زیارت خانه خدا به مکه رفته بود. معاویه برای آن حضرت مال فراوانی از قبیل در هم و دینار، پارچه و لباس های رنگارنگ به عنوان هدیه فرستاد، اما امام حسین علیه السلام با متانت طبع همه آن ها را برگرداند و هیچ کدامشان را قبول نکرد. (2)

ب – امام حسین علیه السلام نسبت به دنیا به دیده ابزار و وسیله می نگریستند نه به دیده غایی و هدف اصلی. از این رو با اینکه از همه نعمت های مادی و رفاهی خدادادی برخوردار بود اما لحظه ای به دنیا و زندگی مادی دل نبست و بزرگ زاهد عصر خویش بود. روایت شده که آن حضرت بارها پیاده از مدینه به مکه رفت تا حج گذارد و این در حالی بود که شتران و محمل ها را از پشت سر او می آوردند. (3) امام حسین علیه السلام در ایام کودکی و نوجوانی از غذای مخصوص پدرش امیرمؤمنان علی علیه السلام یعنی نان جوین می خورد و در اعراض از دنیا و تحمل سختی معیشت به پدرش اقتداء می کرد. (4) حضرت در اعراض از دنیاگرایی این اشعار را انشاد فرمود

وان و ان تکن الدنیا تعد نفیسه *** فدار ثواب الله اعلی و انبل

و ان تکن الابدان للموت انشات *** فقتل امرء بالسیف فی الله افضل

و ان تکن الارزاق قسما مقدراً *** فقله حرص المرء في الکسب اجمل

و ان تکن الاموال للترك جمعها *** فما بال متروک به المرء یبخل (5)

– و اگر چنین است که دنیا نفیس به شمار می آید پس باید دانست که آخرت که خانه ثواب و مزد الهی است بسی بلند پایه تر و شریف تر است.

– و اگر چنین است که بدن های آدمیان برای مرگ آفریده و انشاء شده، پس باید دانست که کشته شدن با شمشیر در راه خدا بسی برتر است.

باید

1– شیخ حرانی، تحف العقول / 244 .

2– دخیل، ایمتنا 191/1 .

3– شیخ عباس قمی، منتهی الامال 1 288 – شیخ مفید الارشاد 128/2 .

4– واردی، پرتوی از عترت / 462

5- دخیل، امتنا 223/1 - علامه حسینی تهرانی، لمعات الحسین علیه السلام / 33 و 34 .

– و اگر چنین است که روزی هـای خلایق به مقـدار معین تقسـیم گردیـده است، پس بایـد دانست که کمتر حریص بودن مردم در کسـب روزی جمیل تر و نیکوتر است.

– و اگر چنین است که نتیجه انـدوختن اموال ترک نمودن آن است، پس چیزی که متروک خواهـد شـد چه ارزش دارد که آدمی بـدان بخل ورزد.

ج – یکی از نکات بر جسـته در زندگی امام حسـین علیه السـلام همدمی و هم نشینی با فقراء و طبقات ضعیف جامعه، شرکت در مجالس شان وجود و بخشـش نسـبت به آن ها بود. آن حضرت چون خود در زندگی دنیوی ،قانع ساده زیست و متواضع بود، از این رو از نشست و برخاست با مستمندان و بیچارگان هیچ گونه ابایی نداشت و چه بسا آنان را به خانه خود دعوت می کرد و ایشان را اطعام می کرد.

روایت شـده روزی امام حسـین علیه السـلام از مسـیری عبور میکرد که عـده ای از فقراء نان خشک در عبا ریخته و می خوردنـد. آن ها تا حضـرت را دیدند او را دعوت به خوردن غذا کردند. حضرت اباعبدالله الحسین علیه السلام با مهربانی در کنار آن ها نشست و با آن ها هم غذا شد، آنگاه فرمود: (انَّ اللَّهَ لا یُحِبُّ الْمُسْتَکْبِرِینَ) (1)، خداوند گردن کشان و متکبران را دوست ندارد. سـپس فرمود: من دعوت شما را اجابت کردم، شما هم دعوت مرا بپذیرید و به میهمانی من حاضر شوید. آن ها به خانه حضرت آمدند و امام علیه السلام دستور داد تا از آن ها با تهیه انواع غذا بهترین پذیرایی به عمل آید و آن ها را با اطعام و اکرام خویش خوشنود ساخت. (2)

3- عزت و افتخار حسینی علیه السلام در بعد اخلاقی و رفتاری

بررسـی شخصیت امام حسین علیه السلام را از لحاظ صفات اخلاقی و ویژگی های رفتاری به خوبی ما را به این نکته رهنمون می سازد که آن حضـرت از خصوصـیات ویژه و ممتازی در این زمینه برخودار بوده اند. تمام این ویژگی های اخلاقی و رفتاری از عزت، شرف، بزرگی، ایثار، خوی پسندیده، متانت طبع، وقار، جوانمردی، تقوی و نیکویی حکایت می کند. ابو رافع از اصحاب وفادار حضرت علی علیه السلام روایت کرده که روزی حضـرت فاطمه زهرا علیها السـلام دست حسن و حسـین را که خرد سال بودند، در دست گرفت و به محضر رسول خدا صلی الله علیه وآله وسلم آورد و عرض کرد: ای

1- نحل / 23

2- علامه مجلسی 189/44

رسول خدا این دو پسـران تو هسـتند، آنان را چشم روشـنی. میراثی عطا فرما. پیامبر اکرم صـلی الله علیه وآله وسـلم فرمودند: «آری، آنان پسران من هستند. و قار و شکوه و بردباری را به حسن وب بخشندگی و گشاده دستی و مردانگی و دلیری را به حسین عطاکردم». (1)

الف – روایت شده که روزی بادیه نشـینی وارد مدینه شد و سراغ کریم ترین انسان ها را گرفت. او را به خانه امام حسین علیه السلام هدایت کردنـد. امام علیه السـلام که مشـغول عبادت بود پس از پایان نماز به قنبر فرمود: آیا از آنچه از حجاز رسـیده چیزی باقی مانـده است؟ قنبر گفت: بلی، چهار هزار دینار باقی است. امام حسـین علیه السـلام فرمود: آن ها را بیاور و به کسـی که نسـبت به آن سـزاوار است بده. آنگاه حضرت دینارها را در پارچه ای کتانی پیچید و از پشت در به اعرابی داد تا مبادا مرد اعرابی هنگام گرفتن آن شرمسار گردد. امام حسین علیه السلام حین دادن دینارها شعری سرود و از کم بودن آن ها عذرخواهی کرد!! اعرابی دینارها را گرفت و به شدت گریه کرد. حضرت پرسید : آیا آنچه به تو بخشیدم تو را کفایت نمی کند؟ اعرابی گفت: گریه من به علت کمی دینارها نیست، بلکه از این گریه می کنم که خاک چگونه «پس از شهادتت» بزرگواری و بخشندگی تو را فرو می برد و به فراموشی می سپارد . (2)

ب – روزی یکی از خدمت گزاران امام حسـین علیه السـلام مرتکب خطا و جرمی شد که مسـتوجب کیفر گردید. امام حسین علیه السلام جهت تادیب وی دسـتور داد او را شلاق بزنند. خدمت گزار حضرت با حالت تضرع این بخش از آیه را قرائت کرد: (وَ الکاظِمِینَ الغَیظِ). امام حسین علیه السلام به احترام آیه شریفه فرمود: از او دست بردارید. آنگاه گفت: مولای من (وَ الْعافِینَ عَنِ النَّاسِ). حضرت فرمود: من نیز به پاس این آیه از تو گذشـتم. سپس گفت: مولای من (وَ اللَّهُ یُحِبُّ الْمُحْسِنِینَ) (3) امام حسین علیه السلام فرمود: تو آزادی، من تو را در راه خدا آزاد کردم و از این پس دو برابری مقرریات به تو می پردازم. (4)

ج – «عصـام بن مصـطلق» از ساکنـان شام و تربیت شـده مکتب شـیطانی معاویه روزی وارد مـدینه شـد و با مردی روبرو گردیـد که رفتار پسـندیده و جمال دلربا داشت از اطرافیان نام او را پرسـید. گفتند: او حسـین بن علی علیه السلام است. عصام گفت: من تا نام حسین علیه السلام و نام پدرش

1- تمیمی مغربی، شرح الاخبار في فضائل الائمه الاطهار علیهم السلام 100/3 .

2- دخیل، ائمتنا 1 / 196 .

3- آل عمران / 134: (.. وَ الْکاظِمِینَ الْغَیْظَ وَ الْعافِینَ عَنِ النَّاسِ وَ اللَّهُ یُحِبُّ الْمُحْسِنِینَ).

4- دخیل، ائمتنا 1 / 190 .

علی بن ابیطالب علیه السلام را شنیدم، زخم کهنه دشمنی و عداوت شامیان با اهل بیت علیهم السلام در من زنده شد، نزد آن حضرت رفتم و پرسیدم ایا تو پسر ابو ترابی؟ امام علیه السلام فرمود: آری، من حسین فرزند امیر مؤمنان هستم. عصام گوید: به او و پدرش دشنام دادم و در این کار زیاده روی کردم. امام حسین علیه السلام که بدون هیچ گونه ناراحتی به سخنان ناپسند من گوش می داد، نگاه مهربانی به من کرد و فرمود: (أَعُوذُ بِاللَّهِ مِنَ الشَّيْطانِ الرَّجِيمِ بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ : خُذِ الْعَفْوَ وَ أْمُرْ بِالْمَعْرُوفِ وَ اعْرِضْ عَنِ الجاهِلِين) (1) گذشت را پیشه کن و به کار پسندیده فرمان ده و از نادانان رخ برتاب.

عصام گوید: امام حسین علیه السلام پس از خواندن آیه فوق به من فرمود: «شتاب مکن و کارت را آسان و سبک گردان و از خدای بخشنده برای خودت طلب آمرزش کن».

آنگاه فرمود: «ای مرد تازه وارد اگر از ما یاری بخواهی یاری ات می کنیم و اگر دهش ما را خواسته باشی تو را بی نیاز می کنیم و اگر از ما ارشاد و راهنمایی بجویی، ارشادت کرده و قلبت را صاف می گردانیم».

سپس حضرت به عصام فرمود: آیا تو از شامی؟ گفت: آری امام علیه السلام فرمود: «این بدعتی است که معاویه آن را پایه گذاری کرده و مردم را به آنان عادت داده است. به هر حال امروز هر حاجتی داری بازگو تا در حد امکان آن ها را برآورده کنیم، چرا که چیزی بهتر از آنچه می پنداشتی نزد ما می یابی» عصام گوید: امام حسین علیه السلام با این رفتار بزرگوارانه چنان مرا خلع سلاح کرد که دیگر قدرت سخن گفتن نداشتم و از آن خطای بزرگی که از من سرزده بود، بسی پشیمان بودم و از خدا میخواستم که زمین دهان گشاید و مرا فرو برد. به ناچار از نزد آن حضرت خارج شدم و طوری از او دور گردیدم که متوجه من نگردد. من در حالی که خود را در میان مردم گم کرده بودم، دوستی شگفت آوری از علی علیه السلام و اولاد اطهار او در قلبم احساس می کردم، گویا هیچ کس را بیش از آن ها دوست ندارم. (2)

د - هنگامی که امام حسین علیه السلام به دعوت کوفیان عازم کوفه شد، عبیدالله بن زیاد تمامی راه های بین حجاز و عراق را از لشکریان مزدور خود آکنده ساخت تا از ورود آن حضرت به کوفه جلوگیری کنند. از جمله این نیروها سپاهی به استعداد یک هزار نفر و به فرماندهی

1- اعراف : 199 .

2- شیخ عباس قمی، منتهی الامال 286/1 .

«حر بن یزیـد ریاحی» بود که به یکی از آن معبرها فرسـتاد. این سـپاه نخسـتن گروه از لشـکریان عبیدالله بود که در بین راه مکه و کوفه، در نزدیکی کوه «ذو حسم» به آن حضـرت رسـید. امام حسین علیه السلام منازل متعددی را طی کرده بود تا به منزل «شراف» رسید و در آنجا دسـتور داد که یارانش آب زیادی با خود بردارنـد. پس از حرکت از شـراف، در بین روز لشـکر حربن یزید – که مامور تعقیب آن حضـرت بودند – روبرو شدند و آثار خسـتگی و تشـنگی مفرط در چهره سـپاه حر آشـکار بود. امام حسین علیه السلام بدون هیچ گونه توجه به نیات پلید آنان که آمده بودند تا راه را بر حضـرت ببندند – از روی مهربانی و دلسوزی دسـتور داد که به لشکریان تشنه کام و مرکب های خسته و تشنه آن ها آب داده و سیرابشان کنند.

«علی بن طعان محاربی» از جمله یاران حربن یزیـد بود که در برخورد اباعبدالله الحسـین علیه السـلام از دلجویی آن حضـرت برخوردار گردید. وی گفت: من آخرین نفری بودم که به لشـکرگاه امام حسـین علیه السلام رسیدم و تشنگی به شدت من و اسبم را بی تاب کرده بود. امـام حسـین علیه السـلام چون حال مرا دیـد فرمود: «یابن الاخ انـخ الجمل»؛ برادر زاده آن شتری که آب بار او است بخوابان و از آن آب خودت را سـیراب گردان. من شتر را خواباندم و مشک آبی را برداشـته و از آن نوشـیدم، اما از شدت تشـنگی و شتاب زدگی نمی توانستم به خوبی آب بیاشامم و آب از دهنه مشک به زمین می ریخت. حضـرت به آرامی جلو آمـد و دهنه مشک را گرفت و مرا سـیراب کرد، سـپس دستور داد که از همان آب به مرکب تشنه ام نیز آب دهم و سیرابش کنم . (1)

4- عزت و افتخار حسینی علیه السلام در بعد گفتگو و مناظره با دیگران

گفتگو و منـاظره با دیگران براساس منطق و اسـتدلال همراه با دلسوزی و خیر خواهی به منظور حفظ عزت، سـربلندی و مصـلحت جامعه اسـلامی و نیز کشف توطئه و جنایت مخالفان دین و اهل بیت علیهم السلام و تبیین حق از نکات بارز در سیره حسینی علیه السلام است. امام حسـین علیه السـلام در این مناظرات علاوه بر پند و موعظه، سـعی می کرد مردم را نسبت به هدف قیام خود و خیانت حکام جور آگاه کرده و آن ها را به مبارزه در برابر آنان فرا می خواند.

الف – «حجر بن عدی» از یاران و اصحاب حضرت علی علیه السلام پس از صلح امام حسن علیه السلام در

1- محمد بن جریر طبری، تاریخ طبری 401/5 .

کوفه از ولایت و تشیع دفاع می کرد و در برابر عاملان زبون معاویه و بدگویی های آنان، ساکت نمی نشست و با آنان به مشاجره و مناظره بر می خاست، آنان را در جمع مردم تحقیر و پیوسته از امیرمؤمنان علی بن ابیطالب علیه السلام به نیکی سخن گفته و از او تمجید می کرد. سرانجام به دست مزدوران زیاد بن ابیه – عامل معاویه در کوفه – دستگیر گردید و همراه تعدادی از یارانش به شام فرستاد شد و به دستور معاویه بن ابی سفیان به شهادت رسیدند. (1)

پس از این واقعه، معاویه با امام حسین علیه السلام ملاقات کرد و درباره جنایت خود نسبت به حجر بن عدی گفت: ای اباعبدالله، از آن چه نسبت به حجر و یاران او – که از اصحاب پدرت علی بن ابیطالب 0ع) بودند – انجام دادم و آنان را به قتل رساندم خبری به تو رسید؟ امام حسینعلیه السلام فرمود: نه! معاویه گفت: ما آنان را کشتیم، سپس بدون آن ها را تجهیز کرده و بر آنان نماز گزاردیم. امام حسین علیه السلام تبسمی کرد و فرمود: «ای معاویه آن گروه در روز قیامت با تو مخاصمه خواهند کرد. بدان به خدا سوگند که اگر ما بر گروه تو دست یابیم و آنان را بکشیم، نه آن ها را کفن کرده و نه بر آن ها نماز می خوانیم. از آنچه نسبت به پدرم روا داشتی و هم اکنون مرتکب آن می شوی و بر بنی هاشم عیب می گیری با خبرم. به خدا سوگند که تو از کمان خود تیر نمی اندازی و هدف خود را نشانه نمی زنی و دشمنی را از نزدیک فرا گرفته ای همانا از مردی – یعنی عمرو بن عاص – که نه ایمان او پیشینه دارد و نه نفاق او جدید است، پیروی کرده ای، در حالی که او نظر دوستی به تو ندارد. پس در کردار خود بیاندیش یا این – عمروبن عاص – را رها کن.» (2)

در این گفتگو و مناظره امام حسین علیه السلام ضمن تبیین عدم مشروعیت حکومت معاویه نزدیکی معاویه با عمرو بن عاص را عامل توطئه و جنایت می داند و از معاویه می خواهد که از این شخص فاصله گیرد، شاید از شدت جنایت و خیانتش کاسته شود و به فکر عزت و مصلحت جامعه اسلامی باشد .

ب – امام حسین علیه السلام پس از شهادت برادرش امام حسین مجتبی علیه السلام با معاویه بن ابی سفیان دیدارهایی داشته و نامه هایی بین طرفین رد و بدل گردید. در تمامی این دیدارها و نامه ها، امام حسین علیه السلام تلاش می کرد که معاویه را از کردارهای ناپسندش باز دارد و او را وادار کند که

1– القرشي، حياه الامام الحسن بن على عليه السلام 2/ 358.

2– اربلی، کشف الغمه 25/2 .

در جامعه اسلامی به عدالت رفتار نماید. لیکن این فریب کار و دروغ پیشه به تمام وعده ها و پیمان های خود خیانت می ورزید و به هیچ کدام از آن ها پایبند نبود. مهمترین خلف وعده و خیانت او زیر پاگذاشتن صلحنامه امام حسن علیه السلام بود. امام حسین علیه السلام با نوشتن نامه تاریخی به معاویه، وی را در برابر کردار و رفتارهایش نکوهش نمود. مضمون نامه امام علیه السلام چنین است :

«اما بعد، نامه تو به دستم رسید. نوشته ای که خبرهایی از من به تو رسیده است که به گمان تو هیچ پوقت زیبنده من نبود؛ و تو آن ها را درخور شأن من نمی دانسته ای ! باید بگویم تنها خداوند است که انسان را به کارهای نیک هدایت نموده و توفیق اعمال خیر را به انسان می دهد. اما آنچه از ناحیه من به تو رسید یک مشت سخنان بی اساس است، که چاپلوسان و سخن چینان تفرقه انداز و دروغ پرداز از خود ساخته و پرداخته اند. من نه تدارک جنگی بر ضد تو دیده ام و نه قصد خروج علیه تو را داشته ام . این نه به دلیل ترس و بیم عذرخواهی از تو و یا دوستان ستمگر و بی دین تو است، که آنان پیروان حزب ستمگران و برادران شیطانند. بلکه به سبب ترس از خدا است. (1) آیا تو نبودی که «حجربن عدی» و یاران او را که همه از نمازگزاران و پرستش کنندگان خدا بودند کشتی؟ آیا حجر و یارانش گناهی غیر از این داشتند که با ظلم مبارزه می کردند، بدعت ها را ناروا می شمردند، امر به معروف و نهی از منکر می نمودند و در راه خدا از سرزنش هیچ سرزنش کنندهای باک نداشتند، توبه حجر و یارانش امان دادی و سوگندهای اکیدی یاد کردی و به آنان اطمینان کامل دادی که به جهت حوادث گذشته آزارشان نکنی، ولی پس از آن همه امان ها و سوگندها، دست به خون پاک آن ها آلودی و مرتکب ستم و تجاوز شدی و در پیشگاه خدا به خود جرأت گناه دادی و سوگند خدایی را سبک شمردی .

صلی الله آیا تو قاتل «عمر و بن حمق» یار پیامبر صلی الله علیه وآله وسلم و بنده پاکدامن خدا نیستی که پس از دادن امان، او را به قتل رساندی؟ آیا این تو نبودی که زیاد پسر سمیه را – که از بستر

1- لازم به ذکر است که امام حسین علیه السلام پس از شهادت برادرش امام حسن مجتبی علیه السلام در سال 50 هجری تا زمان مرگ معاویه در سال 60 هجری حکومت معاویه را تحمل کرده و با تمام نقد و اعتراضاتی که بر آن وارد می نمود، هیچ گاه بر ضد این حکومت ننگین، دست به قیام مسلحانه نزد و این بنا به علل گوناگونی بوده است از جمله: ناهماهنگی جبهه مخالفان معاویه، شخصیت و نفوذ معاویه در جامعه و پایبندی حضرت به پیمان صلح (ر.ک شمس الدین، ارزیابی انقلاب حسین علیه السلام / 156)

آلوده چند تن از فرومایگان ثقیف به وجود آمده بود - برادر خود و پسر ابوسفیان خواندی و فرمایش پیامبر صلی الله علیه وآله وسلم را که «الولد للفراش و للعاهر الحجر» (1) زیر پا گذاشته چشم از هدایت الهی فروبستی و از هوی و هوس خود پیروی کردی؟ ای کاش جریان به همین جا خاتمه می یافت، اما چنین نشد، بلکه زیاد پسر سمیه را پس از برادر خواندگی بر ملت مسلمان مسلط ساختی و او با اتکاء به قدرت مسلمانان را کشت، دست ها و پاهایشان را قطع کرد، چشم هایشان را نابینا ساخت وبر شاخه های نخل به دار اویخت. خلاصه آن که عرصه را چنان بر مسلمانان تنگ کردی که انگار تو از این امت نبوده ای و این ملت از تو نبوده اند! آیا تو نبودی که به جرم دوستی علی علیه السلام فرمان قتل مردم «حضر موت» (2) را صادر کردی؟ و هنگامی که پسر سمیه به تو اطلاع داد که مردم حضرت موت پیرو دین علی علیه السلام هستند، به وی نوشتی که هر کس پیرو دین علی علیه السلام است بکش؟ پسر سمیه - زیاد بن ابیه - نیز به دستور تو آن ها را کشت و مثله نمود و حال آن که دین علی علیه السلام اسلام است و برای همان دین بود که شمشیر او بر فرق تو و پدرت فرود می آمد و به نام همان دین پیامبر صلی الله علیه وآله وسلم است که اکنون بر اریکه حکومت و قدرت تکیه زده ای!

ای معاویه! یکی از سخنان تو این بود که من مواظب رفتار و دین خود و است محمد صلی الله علیه وآله وسلم باشم و در میان این امت ایجاد اختلاف و فتنه نکنم. من هیچ فتنه ای بزرگ تر از حکومت تو بر این امت، سراغ ندارم! من وقتی که به وظیفه خود می اندیشم و به دین خود و امت محمد صلی الله علیه وآله وسلم نظر می افکنم، وظیفه ای بزرگ تر از این نمی دانم که با

تو بجنگم. ای معاویه! یکی دیگر از سخنان تو این بود که اگر من به تو بدی کنم، با من بدی خواهی کرد؛ و اگر با تو دشمنی کنم دشمنی خواهی نمود. به تو اعلام می کنم هر قدر می توانی دشمنی کن، چه آن که امیدوارم دشمنی تو زیانی به من نرساند و زیان بداندیشی های تو بیش از همه متوجه خودت گردد. تو بر مرکب جهالت سوار شده و

بر پیمان شکنی حریص گشته ای. به جانم سوگند تو در همه عمرت حتی به یک شرط خود عمل نکرده ای! پس از آن همه صلح و سازش و امان و پیمان، تعهدات

1- فرزند به پدر خود ملحق می شود و زناکار باید سنگار گردد.

2- «حضر موت» سرزمینی است در جنوب جزیره العرب و ما بین عربستان سعودی یمن و دریای عمان قرار دارد.

خود را زیر پا گذاشتی و این عده بیگناه را کشتی؛ و همه می دانند که آن ها را فقط به جرم این که فضیلت و عظمت ما را بیان نموده و احترام ما را نگه می داشتند، به قتل رساندی. خداوند هرگز این سیاه کاری های تو را فراموش نخواهد کرد که اشخاص بی گناه را به صرف تهمت و گمان مؤاخذه می کنی، بندگان نیک خدا را با اتهامات بی اساس می کشی و اولیای خدا را از خانه و کاشانه گرم خود به غربت تبعید می کنی.» (1)

ج - معاویه با اینکه در صلح خود با امام حسن مجتبی علیه السلام متعهد شده بود که خلافت اسلامی پس از او به امام حسن علیه السلام و در نبود حضرت به امام حسین علیه السلام - و بنا به روایتی به شورای مسلمانان - واگذار گردد، اما پس از شهادت امام حسن علیه السلام همیشه در این اندیشه بود که خلافت را از خاندان خود خارج نسازد. از این رو مسئله ولایت عهدی یزید را مطرح کرد و با تطمیع و تهدید، بزرگان و سرشناسان شهرهای اسلامی را وادار به پذیرش آن نمود، اما امام حسین علیه السلام ولایت عهدی یزید را مغایر با شریعت اسلام می دانست و آن را در مجالس و محافل مردمی و یا در مکاتبات خود با معاویه به استهزاء می گرفت. (2)

امام حسین علیه السلام یک سال پیش از مرگ معاویه، در مراسم حج اعتراض خود را نسبت به ولایت عهدی یزید فراگیر کرد و به اطلاع بزرگان مهاجر و انصار، تابعین و نمایندگان سرزمین های اسلامی رسانید. آن حضرت مردم را در «منی» گردآورد و در حضور نزدیک به

یک هزار تن از حاضران برخاست و خطبه بلیغی را ایراد کرد. امام علیه السلام پس از حمد و ثنای الهی و درود بر پیامبر صلی الله علیه وآله وسلم و اهل بیت علیهم السلام در بخشی از خطبه خود فرمود: «اما بعد همانا این سرکش (معاویه) نسبت به ما و شعیان ما رفتار و کرداری را مرتکب شد که شما دیدید و دانستید و بر آن شهادت می دهید. من می خواهم از شما چیزهایی بپرسم، اگر راست گفتم تصدیقم کنید و اگر دروغ گفتم تکذیبم نمایید. سخن مرا بشنوید و گفتار مرا بنویسید، سپس به شهرها و

قبایلتان برگردید. هر کس را که امانت دار و مورد اطمینان یافتید، آنچه از حق ما اهل بیت علیهم السلام می دانید بر ایشان بخوانید و آن ها را آگاه گردانید. زیرا می ترسم این امر - دین ناب محمدی - مندرس شده و وارونه گردد. خداوند متعال کامل کننده نور و هدایت خود است، اگر چه

1- شمس الدین، ارزیابی انقلاب حسین علیه السلام / 157 .

2- ر.ک: القرشي، حیاه الامام الحسین بن علی علیه السلام 2 / 178 - مقدم، وقایع عاشورا / 121 .

کافران را ناخوش آید.» آنگاه امام حسین علیه السلام در ادامه این خطبه حقایق زیادی را برای مردم بیان کرد و آنان را با دروغ پردازی ها و خیانت کاریهای معاویه آشنا نمود. (1)

د – بعد از مرگ معاویه یزید به عامل خود ولید بن عتبه در مدینه فرمان داد که از مخالفان از جمله حسین علیه السلام بیعت بگیرد و هر کس بیعت نکرد سرش را برای او ارسال نماید. (2) ولید پس از مشورت با مروان بن حکم افرادی را به سراغ امام حسین علیه السلام فرستاد و پیام ولید را به حضرت ابلاغ کردند. حضرت با عده ای از یاران خود وارد خانه والی مدینه شد. در آنجا مروان بن حکم نیز حضور داشت و با ولید مشغول گفتگو بود. امام حسین علیه السلام پس از تعارفات مرسوم، علت احضار خود را پرسید؟ ولید خبر مرگ معاویه را به امام حسین علیه السلام داد و نامه یزید را برای وی خواند و از او درخواست بیعت با یزید را نمود. امام حسین علیه السلام فرمود: «ای امیر، ما خاندان نبوت و معدن رسالتیم. ماییم که فرشتگان به خانه ما آمد و شد دارند. خداوند رحمت خود را با ما آغاز نموده و با ما نیز به پایان خواهد برد. اما یزید فردی است فاسق، شرابخوار، خون ریز، متجاهر به فسق و شخصی مانند من با چون او هرگز بیعت نمی کند، ولی شما امشب را به صبح برسانید. و ما نیز شب را به صبح می بریم. شما نیک بنگرید و ما هم تأملی در کار خود می کنیم که کدامیک از ما برای مقام خلافت شایسته تریم؟» (3)

روز بعد مروان به امام حسین علیه السلام عرض کرد: من به تو سفارش می کنم که با یزیدبن معاویه بیعت کنی، زیرا این کار برای دنیا و آخرت تو بهتر است!

امام حسین علیه السلام فرمود: «انا لله و انا الیه راجعون و علی الاسلام السلام اذقد بلیت الامه براع مثل یزید. و لقد سمعت جدی رسول الله صلی الله علیه وآله وسلم یقول : الخلافه محرمه علی ال ابی سفیان»؛ (4) ما همه از خداییم و به سوی او باز خواهیم گشت. هر گاه امت اسلام به حاکمی مانند یزید مبتلا گردد، باید فاتحه اسلام را خواند. من از جدم رسول خدا صلی الله علیه وآله وسلم شنیدم که فرمود: «خلافت بر فرزندان ابوسفیان حرام است».

ه– – پس از مخالفت امام حسین علیه السلام با بیعت یزید، حضرت مدینه را برای ماندن مناسب ندید و تصمیم گرفت به مکه هجرت کند. آنگاه امام علیه السلام کاغذ و قلم درخواست کرد و وصیت

1– ر.ک: القرشي، حیاه الامام الحسین بن علی علیه السلام 2/ 228 .

2– مقدم، وقایع عاشورا / 156 .

3– علامه عسکری، معالم المدرستین 3/ 55 تا 57 – مقدم، وقایع عاشورا / 160 .

4– لهوف سید بن طاوس / 38 .

نامه ای به شرح ذیل برای محمد بن حنفیه نوشت:

«به نام خداوند بخشنده مهربان. این وصیت من حسین بن علی بن ابیطالب علیه السلام به برادرش محمد معروف به پسر حنفیه است. به راستی حسین گواهی می دهد که خدایی جز خدای یکتا نیست، او تنها و بی شریک است. محمد صلی الله علیه وآله وسلم بنده و فرستاده اوست که از جانب حق و به راستی و حقیقت آمده است و بهشت و جهنم حق است و روز قیامت که تردیدی در آن نیست خواهد آمد و خدا همه آنانی را که در گورهای خویش خفته اند، بر می انگیزاند. همانا من برای شرارت، دهشت، فساد و ستم خروج نکرده ام، بلکه خروج و قیام من برای اصلاح در امت جدم محمد صلی الله علیه وآله وسلم است. می خواهم امر به معروف و نهی از منکر نمایم و سیره جدم محمد صلی الله علیه وآله وسلم و پدرم علی بن ابیطالب علیه السلام را در پیش گیرم. هر کس مرا به پذیرش حق پذیرفت خداوند سزاوار به حق است و هر کسی مرا در این امر رد کرد و نپذیرفت شکیبایی می نمایم تا خدای سبحان میان من و این مردم به حق داوری کند، چه اینکه او بهترین داور است. ای برادر این وصیت من به تو است. توفیقی برایم نیست جز از سوی خدا، به او توکل کرده و به سوی او انابه می نمایم.» (1)

و - هنگامی که حربن یزید ریاحی مانع حرکت امام حسین علیه السلام به کوفه و نیز مراجعت وی به مدینه شد، حضرت در «ذی حسم» بپا خاست و پس از حمد و ثنای خداوند، فرمود :

«اما بعد این شدت و بلایی که بر ما فرود آمده است شما در مرای و مسمع خود می بینید، دنیا و جریان امور روزگار واژگونه شده و چهره زشت و کریه خود را نشان داده است ، نیکویی های دنیا همه پشت کرده اند و دنیا بر همین روش شتابان می گذرد و چیزی از آن نمانده است مگر اندکی که مانند قطرات آب در ته ظرف جمع شود، یا زندگی پست و ناچیزی که چون چراگاه درو شده، خراب و درهم باشد. آیا نمی بینید که به حق عمل نمی شود؟ و از باطل جلوگیری به عمل نمی آید؟! و در این صورت حتماً باید مؤمن حق جو، طالب دیدار خدا و لقای حق بوده باشد. من مرگ را جز سعادت نمی بینم و زندگی با ستم کاران را جز ملالت و خستگی و کسالت نمی نگرم.» (2)

1- علامه عسکری، معالم المدرستین 3/61 - علامه تهرانی، لعمات الحسین / 12 تا 14 - مقدم، وقایع عاشورا/ 173 .

2- علامه تهرانی، لمعات الحسین علیه السلام / 36 و 37 .

آنگاه اصحاب خود و اصحاب حر را در «بیضه» جمع نموده و فرمود:

«ای مردم رسول خدا صلی الله علیه وآله وسلم فرمود: هر کس ببیند سلطان ستمگری را که حرام خدا را حلال شمرد و عهد خدا را بشکند و خلاف سنت رسول خدا صلی الله علیه وآله وسلم رفتار کند و در میان بندگان خدا به گناه و ستم عمل کند و آن شخص بیننده سکوت اختیار کند، و نه از راه کردار و نه از راه گفتار او را سرزنش نکند و در مقام انکار و عیب گویی برنیاید، بر خداوند واجب است که او را به همان جایی ببرد که آن سلطانی جائر را می برد. آگاه باشد که این طایفه ستمگر و حکام جایر بنی امیه پیوسته از شیطان پیروی نموده و طاعت او را برخود لازم دانستند، اطاعت خداوند رحمان را ترک گفتند و زشتی و فساد را ظاهر نمودند، حدود خدا را تعطیل کردند و غنایم وفیی را که متعلق به همه مسلمین است، به خود اختصاص دادند، حرام خدا را حلال شمردند و حلال خدا را حرام شمردند... و شما با من بیعت کرده اید که مرا تسلیم دشمن نکنید و مرا تنها و بی یاور نگذارید و مخذول و منکوب ننمایید!! حال اگر بر بیعت خود پایداری می کنید، راه رشد و صواب همین است....و هر کس که پیمان بشکند عواقب وخیم و عکس العمل پیمان شکنی بر عهده خود اوست.» (1)

5- عزت و افتخار حسینی علیه السلام در برابر دشمنان

یکی از صفات بارز امام حسین علیه السلام وقار و شکوه اعتماد به نفس و خودباوری در برابر دشمنان و افشای چهره کریه آن ها بوده است. وقار و شکوه آن حضرت - چنان که آمد - به گونه ای بود که دشمنان اهل بیت علیهم السلام با دیدن او اندوهگین و ترسناک می شدند و جرأت مبارزه کلامی و سیاسی با آن حضرت را به صورت مستقیم در خود نمی دیدند. اعتماد به نفس امام حسین علیه السلام در حدی بود که مصلحت اندیشی های دیگران ذره ای تصمیم و اراده اش را متزلزل نمی کرد و او را در راه رسیدن به مقصودش مصمم تر می نمود. همچنین وجود شخصیت های قدرتمند در عرصه سیاست آن عصر، مانع ابراز عقیده در برابر دشمنان و بیان حقیقت از سوی آن حضرت نمی شد .

الف - امام حسین علیه السلام در پاسخ به نامه معاویه که از او دعوت به همکاری و عدم مخالفت با

1- همان / 43 تا 465 .

خود نمود، چنین مرقوم فرمود:

« و اني لا اعلم فتنه اعظم علی هذه الامه من ولایتك علیها و لا اعلم نظرا لنفسی و لدیني ولامه محمد صلی الله علیه و اله علینا أفضل من أن اجاهدك، فان فعلت فانه قربه الی الله و ان ترکته فانی استغفر الله لذنبی و أساله توفیقه لارشاد امری...» . (1)

«همانا من فتنه ای بزرگ تر از حکومت تو بر این امت نمی شناسم و دیدگاهی روشن تر از این برای خودم، دینم و امت محمد صلی الله علیه وآله وسلم که برتر از مبارزه با تو باشد، نمی دانم. پس اگر با تو به مبارزه برخیزم، کاری است که موجب قرب به خدای سبحان می گردد و اگر مبارزه با تو را کنار گذاشته و تن به سازش دهم، باید برای گناهم از حضرت احدیت طلب آمرزش کنم. از خداوند بزرگ مسیلت دارم که توفیقش را رفیق را هم قرار دهد.»

ب - فرزدق می گوید: پس از مدتی درنگ در کوفه، امام حسین علیه السلام مرا در راه بازگشت دیدار کرد و فرمود: ای ابو فراس! پشت سرت چه خبر بود؟ گفتم: راستش را به تو بگویم؟! فرمود: آری، من راستش را می خواهم. گفتم: دل های کوفیان همه با توست ولی شمشیرهایشان همه بر کمک و مساعدت بنی امیه است و یاری و نصرت هم از جانب خداست. امام علیه السلام فرمود:

«آری، این سخنی است که تو از روی صدق و راستی گفتی! مردم همگی بردگان و بندگان مال دنیا هستند و تلفظ به دینداری فقط کلام لغو و بی محتوایی است که بر سر زبان هایشان جاری است. پاسداری از دینشان فقط در محدوده ای است که در پرتو آن معیشت های فراوان به دست آورند و چون با غربال امتحان و ابتلاء آزمایش شوند معلوم می شود که دین داران واقعی چه بسیاراند کند.» (2)

ج - عبدالله بن حوزه تمیمی در کربلا نزد امام حسین علیه السلام رفت و گستاخانه حضرت را به نام صدا زد: حسین! حسین! امام علیه السلام پاسخی نداد ولی او چند بار این کار را تکرار کرد. آنگاه امام حسین علیه السلام فرمود: منم حسین، چه کاری با من داری؟

1- علامه مجلسی، بحار الانوار 213/44 .

2- علامه تهرانی، لمعات الحسین علیه السلام / 35 و 36 .

گفت: آمدم تو را به آتش دوزخ بشارت دهم! حضـرت فرمود: هرگز این چنین نیست، من به حضور پروردگار مهربان خود می شـتابم و من شفیع مطاع امت در روز قیامت هستم. سپس پرسید: این مرد کیست؟ یاران گفتند: این فرومایه «ابن حوزه» است. امام حسین علیه السلام دست به آسـمان برداشت و عرض کرد: بارالهـا! وی را در آتش دوزخ خـود معـذب گردان! در این هنگـام ابن حوزه بـا عصـانیت از نزد آن حضـرت خارج و سوار بر مرکب خود شد، ولی چندان راهی نپیمود که اسـبش در عبور از جویی لغزید و ابن حوزه از زین سـرنگون شد و یک پای وی در رکاب گیر کرد و پای دیگرش رها بود. اسـبش چون سوار خود را چنین دیـد، چموشـی کرد و سوار خود را به هر سویی می برد. بنا به روایت شاهـدان ماجرا، آن قـدر سـر و بدن نحس این پلید به سـنگ ها و تنه درختان اصابت کرد که سـر، دست، اسـتخوان های سینه، قـدم و ران بر اثر اصابت به سـنگ و درخت خرد و تکه تکه شـد. مقداری از یک طرف بدنش در رکاب ماند و اسب آن را برای عبرت دیگران به هر سو می برد. گروهی با دیدن این ماجرا به خود آمده و لشکر کفر و ضلالت را رها کردند. (1)

د - پس از صـلح تحمیلی امام حسن علیه السـلام با معاویه مروان بن حکم از سوی معاویه به فرمانـداری مـدینه منصوب شـد. در یکی از روزهای جمعه امام حسن مجتبی علیه السـلام وارد مسـجد پیامبر صـلی الله علیه وآله وسـلم شد. در آن حال مروان مشغول برگزاری نماز جمعه بود و در خطبه نماز به مقام

شامخ امیر مؤمنان علیه السلام و امام حسن مجتبی علیه السلام اهانت می کرد. «عمر بن اسحاق» که راوی این حدیث است گوید: مروان بن حکم نه تنها از گفتار ناپسـندش در نماز جمعه ناراحت نبود، بلکه پس از نماز فردی را به همراه پیامی نزد امام حسن علیه السلام فرستاد و در آن پیام به مقام شامخ آن حضـرت و پدر و مادر ارجمندش اهانت کرده و به آنان ناسـزا گفته بود. امام حسن علیه السلام به آن شخص فرمود: به سوی مروان برگرد و به او بگو: «من سوگنـد به خـدا یاد کرده ام که هرگز از تو در نمی گـذرم. روزی خواهـد رسـید که من و تو در محضـر خداونـد حاضـر شویم و باید پاسخ گوی کردار و گفتارمان باشـیم. اگر در آن روز معلوم شد که تو راست گو بوده ای، خدا به پاس راست گویی به تو پاداش نیک عطا می کنـد و اگر معلوم شـد که دروغ گو، بـدزبان و بی ادب بوده ای، بـدان که عذاب الهی شدید است.» هنگامی که امام حسین علیه السلام متوجه ماجرا گردید بسیار ناراحت شد و توسط آن شخص برای مروان به این مضمون پیام فرستاد که تو و پدر تو

1- تاریخ طبری / 430 .

و طایفه تو سزاوار همان چیزهایی هستید که به ما نسبت داده ای و بر توست که از بین من و خودت، برشانه کسی دست بگذاری که رسول خدا صلی الله علیه وآله وسلم وی و پدرش را لعنت کرده است. (1)

برخوردهای قهرامیز و پاسخ های دندان شکن امام حسین علیه السلام مروان را در میان مسلمانان و مؤمنان رسوا میکرد و بر حقارت و فرومایگی او می افزود.

ه- - امام حسین علیه السلام در مسیر خود به کوفه، در بین راه در محل «تنعیم» به کاروانی برخورد کرد که از یمن به سوی شام در حرکت بود. این کاروان حامل کالاهای ارزشمند «بحیرین ریسان حمیری» عامل یمن برای یزید بن معاویه در شام بود. امام حسین علیه السلام که امام امت بود و طبق صلحنامه معاویه پس از شهادت امام حسن مجتبی علیه السلام و هلاکت معاویه بن ابی سفیان باید خلیفه مسلمانان گردد و با حرکت خود از مدینه به مکه و از مکه به سوی کوفه اعتراض خود را نسبت به حکومت غیر قانونی یزید نیز ابراز کرده بود، به عنوان امام مسلمانان اموال عامل یمن را مصادره کرد. آن حضرت به قافله سالار و نگهبانان کاروان فرمود: «هر یک از شما اگر بخواهید با ما باشید، ما به سوی عراق می رویم، هم مزد شما را می دهیم و هم همراهان خوبی برای شما خواهیم بود، و هر یک از شما که قصد بازگشت دارد، مزدان مقدار راهی را که تا اینجا پیموده به او می دهیم و همه شما را به خدا می سپاریم.» تعدادی از آنان کرایه خود را گرفته و از آن حضرت جدا شدند و عده ای دیگر کرایه خود را گرفته ولی از آن حضرت جدا نشده و با امام حسین علیه السلام رهسپار عراق شدند. (2) در حقیقت امام حسین علیه السلام با این اقدام، عدم مشروعیت حکومت وقت و وظیفه مسلمانان در برخورد با آن را به مسلمین متذکر شدند.

6- عزت و افتخار حسینی علیه السلام در حماسه عاشورا

امام حسین علیه السلام پس از مخالفت بیعت با یزید، تصمیم گرفت تا از مدینه هجرت کند؛ هجرتی بزرگ و سرنوشت ساز که در تاریخ اسلام و نهضت های اسلامی و عدالت خواه منزلتی بس بزرگ و بی مانند پیدا کرده و در نهایت به حماسه عاشورا منتهی شد. آنچه در این قسمت از بحث مورد توجه قرار می گیرد وقایعی است که همه حاوی یک دنیا عزت، شرف، سربلندی، استقلال، ایمان، حقیقت جویی، توکل، یقین، صبر، ثبات فتوت و جوانمردی،

1- بصری، ترجمه الحسین و مقتله / 33، توضیح اینکه پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله وسلم در چند مورد به مروان و طایفه اش لعنت فرستاد.

2- تاریخ طبری / 385

دلسوزی برای دیگران، ایثار و از خودگذشتگی است، به عنوان نمونه به چند مورد اشاره می شود :

الف – امام حسین علیه السلام در روز عاشورا پس از صف آرایی سپاه و تنظیم امور دفاعی، دست به دعا برداشت و عرضه داشت:

«پروردگارا در تمام پیش آمدهای ناگوار پشتیبان من هستی و در هر سختی به تو امید دارم و تو در هر اتفاقی که برای من روی دهد یار و یاور منی و اطمینان من به توست. چه بسیار اندوه هایی که به من روی می آورد قلب را ناتوان می کند، را چاره را مسدود می سازد، دوست را خوار و دشمن به جهت آن شماتت می نماید. همه را برخود هموار ساختم و به جز تو با دیگری در میان نگذاشتم و به جز وصول به حضرت تو به دیگری اعتنایی ننمودم و تو در گشایش را برای من بازی کردی و صاحب همه نعمت ها و همه نیکی ها هستی و تمام خواسته ها به درگاه تو می باشد.» (1)

ب – امام حسین علیه السلام هنگامی که نبرد طرفین را قریب الوقوع دید، برای اتمام حجت و هدایت و راهنمایی ملت گمراه و فریب خورده، سوار بر مرکبی شد و به سپاه دشمن نزدیک گردید و با صدای بلند به طوری که همگی آن را میشنیدند خطبه بلیغی را ایراد نمود. آن حضرت فرمودند:

«ای مردم! گفتار مرا بشنوید! و شتاب نکنید تا آنچه حق شما بر من است از اندرز و موعظه، شما را بدان پند دهم و عذر خود را در حرکت از مکه به سوی شما برای شما بیان کنم! پس اگر از در انصاف در آیید و عذر مرا بپذیرید که البته نیک بخت باشید! و دیگر راه مقاتله و جنگ با من برروی شما بسته میگ ردد و اگر عذر مرا نپذیرید و حجت مرا کافی ندانید! پس در آن هنگام رأی خود و شریکان خود را روی هم گرد آورده، تا این که کار شما و امر شما بر شما پوشیده نماند، سپس بدون هیچ مهلتی به من بپردازید و کار خود را یک سره کنید بدانید که صاحب اختیار و ولی من خداست که قرآن کریم را فرستاد و او زمام امور مردمان صالح را در دست دارد. ای مردم خوب توجه کنید و ببینید که من کیستم و با چه کسی نسبت دارم، آنگاه به خود خواهید آمد

1- شیخ مفید، الارشاد / 447 – شیخ عباس قمی منتهی الامال 342/1 – علامه عسکری، معالم المدرستین 114/3 .

و خویشتن را سرزنش خواهید کرد! آیا کشتن من برای شما سزاوار است؟ آیا هتک حرمت من بر شما جایز است؟ مگر من پسر دختر پیامبر شما نیستم؟ مگر من پسر وصی پیغمبر و پسر عموی او که او مؤمن و تصدیق آورندهٔ به رسول الله و به آنچه از جانب او نازل شده بود نیستم؟ آیا حمزه سیدالشهداء عموی من نیست؟ آیا جعفر طیار که با دو بال خود در بهشت پرواز می کند، عموی من نیست؟ آیا این حدیث پیامبر صلی الله علیه وآله وسلم درباره من و برادرم حسن مجتبی علیه السلام به شما نرسیده است که فرمود: «این دو سید جوانان اهل بهشت اند.» آیا این اوصاف برای شما کافی نیست تا از نبرد با من و ریختن خون من بپرهیزید... وای بر شما آیا کسی از شما را کشته ام که به طلب قصاص گرد آمده اید؟ یا مالی را از شما تملک نموده ام؟ یا جراحتی و زخمی زده ام که برای تلافی آمده اید؟»

در این هنگام سکوت سنگینی بر سپاه عمر بن سعد حاکم گردید و همه سرافکنده به فکر فرو رفته بودند و کسی پاسخ آن حضرت را نمی داد. آنگاه امام حسین علیه السلام با صدای بلند فرمود: «ای شبث بن ربعی و ای حجاربن ابجر و ای قیس بن اشعث و ای یزید بن حارث آیا شما به من در نامه ننوشتید که: میوه های درختان رسیده است! و اطراف زمین سرسبز گردیده است! اگر به سوی ما بیایی، به سوی لشکری آمادهٔ معاونت و کمک در تحت فرمان خود، خواهی آمد؟!» قیس بن اشعث گفت: ما نمی دانیم تو چه می گویی؟ ولی حکم و فرمان پسر عمویت - یزید - را بپذیر، آنان برای تو نمی خواهند مگر آنچه را که تو بپسندی! حضرت سید الشهداء علیه السلام در این حال فرمود: «نه، سوگند به خدا چون ذلیلان دست ذلت به شما ندهم و مانند بردگان بار ظلم و ستم شما را به دوش نمی کشم». سپس فرمود :

«ای بندگان خدا! من پناه می برم به پروردگار خودم و پروردگار شما از این که مرا سنگ باران کنید! و من پناه می برم به پروردگار شما از هر متکبری که به روز پاداش و حساب ایمان ندارد.» (1)

ج - هم چنین امام حسین علیه السلام در روز عاشورا در حالی که با مرگ فاصله ای نداشت و جز تن دادن به خواسته های دشمن راهی برای گریز از مردن نمی دید، در برابر لشکر آراسته عمر بن سعد ایستاد و خطبه بلیغی ایراد نمود، در بخشی از آن فرمود:

1- علامه تهرانی، لمعات الحسین / 51 تا 54 .

«آگاه باشـید که آن زنازاده پسـر حرام زاده، ما را بر سـر دو راهی مردن و ذلت پذیری قرار داده است، هیهات که ما زیر بار ذلت برویم، زیرا پست منشـی از مـا بـدور است و خداونـد و پیـامبرش و مؤمنان و دامن های مقدسـی که ما را پرورش داده انـد، نمی پذیرنـد که ما ذلت را بپذیریم و طاعت لئیمان پست فطرت را بر جانبازی راد مردان ترجیح دهیم». (1)

د – هنگامی که لشـکر ابن زیاد امام حسـین علیه السلام را در پره گرفتند در حالی که آن حضرت را از آب منع کرده و همه اصحاب او را به شهادت رساندند، تیری به سوی طفل صـغیر آن حضـرت آمد و او را به شـهادت رساند. امام حسـین علیه السـلام علی اصغرش را به خون هایش آغشـته کرد و با شمشـیر چاله ای کند و او را در آن مدفون ساخت، سـپس در مقابل لشـکر دشمن ایستاد و با خواندن رجز مفصلی، حمله جانانه ای نمود؛ در بخشی از آن چنین آمده است:

«این جماعت کافر شدند و از زمان پیشـین از ثواب خداوند که پروردگار جن و انس است، اعراض کرده و روی گردانیده اند. این گروه علی بن ابی طالب را کشـتند و پسـر او حسن را نیز که از ناحیه پـدر و مادر، بزرگوار و کریم بود کشـتند. آن ها از روی حقد و کینه ای که در دل داشتند؛ گفته اند: «جمع شوید تا همگی اینک بر حسین یورش بریم» این کینه توزی و سلطه جویی آنان، نه از جهت جرم و جنایتی است که از من سـرزده است، بلکه تنهـا به جهت افتخار من به دو سـتاره فروزان است، یعنی علی بن ابیطالب علیه السـلام که بهترین افراد روی زمین بعد از پیامبر است و رسول خدا صـلی الله علیه وآله وسلم که هم از ناحیه پدر و هم از ناحیه مادر قرشی است... و فاطمه زهرا علیها السلام مادرم که پسندیده ترین و برگزیده ترین مردم است.... حال ببینید که این امت بدسرشت و بدکردار با عترت پاک پیامبر نیکو کردار و علی بن ابیطالب چه کردند.»

در این هنگام چهار هزار نفر تیر انداز آن حضـرت را احاطه کرده و بین او خیام حرمش جدایی افکندند. حضـرت سیدالشهداء علیه السلام فریاد زد: «ای شیعیان و پیروان ال ابی سفیان! اگر برای شما دینی نیست و رویه شما این است که از معاد نیز نمی ترسید!

پس در زنـدگانی دنیای خود از آزادگان باشـید و اگر هم چنان که می پنداریـد از طایفه عرب هستید به حسب های خود برگردید و از اعمال ناجوان مردانه احتراز کنید.» (2)

1- شیخ حرانی، تحف العقول / 245 – دخیل، ائمتنا 1 / 201 .

2- علامه تهرانی، لمعات الحسین / 64 تا 69 .

فهرست منابع

1- قرآن مجید

2- ابن منظور، محمد بن مکرم، لسان العرب، بیروت، دار احیاء التراث العربي و مؤسسه التاریخ العربی، چاپ دوم، 1417 ق.

3- احمد بن حنبل، مسند الامام احمد بن حنبل، بیروت، دار احیاء التراث العربي.

4- اربلی، علی بن عیسی، کشف الغمه فی معرفه الائمه علیهم السلام، قم، نشر ادب الحوزه 1364 ش.

5- بخاری، محمد بن اسماعیل، صحیح البخاری، بیروت، دار الفکر، 1401 ق.

6- بصری، محمد بن سعد، ترجمه الحسین و مقتله، بیروت، مؤسسه آل البیت علیهم السلام ، دار صادر.

7- تمیمی مغربی ، نعمان بن محمد، شرح الاخبار في فضائل الائمه الاطهار علیهم السلام، مؤسسه النشر الاسلامي.

8- دخیل، علی محمد علی، ایمتنا، بیروت، دار مکتبه الامام الرضاء علیه السلام ، 1402 ق.

9- راوندی، قطب الدین سعید بن هبة الله، الخرائج و الجرائح، مؤسسه امام المهدی علیه السلام.

10- سید بن طاووس، علی بن موسی، لهوف سیدبن طاووس، ترجمه عقیقی بخشایشی، قم نوید اسلام، 1378 ش.

11- شمس الدین، محمدمهدی، ارزیابی انقلاب حسین علیه السلام ، ترجمه مهدی پیشوایی، قم، انتشارات توحید، 1362 ش.

12- شیخ حرانی، ابو محمد الحسن، تحف العقول، تهران، کتابفروشی اسلامیه، 1398 ق.

13 - شیخ طوسی، محمد بن الحسن، امالی، قم، داوری .

14 - شیخ مفید، محمد بن نعمان، الارشاد فی معرفه حجج الله علی العباد، ترجمه محمد باقر ساعدی خراسانی، تهران، کتابفروشی اسلامیه، 1376 ش.

15 - صفی پور، عبدالرحیم بن عبد الکریم، منتهی الارب في لغة العرب، انتشارات کتابخانه سنایی.

16- طبرسی، ابو علی الفضل بن الحسن، مجمع البیان في تفسیر القرآن، تهران، مکتبه العلمیه الإسلامیة.

17- طبری، محمدبن جریر، تاریخ الطبری، مصر، دار المعارف .

18- علامه تهرانی، سید محمد حسین حسینی، لمعات الحسین، تهران، انتشارات صدرا، چاپ دوم، 1407 ق.

19- علامه عسکری، سید مرتضی، معالم المدرستین، تهران، المجمع العلمی الاسلامی، 1416 ق.

20- علامه مجلسی، محمدباقر، بحار الانوار، بیروت، مؤسسه الوفاء، چاپ دوم، 1403ق.

21- الفرشی، باقر شریف، حیاة الامام الحسن بن علی علیه السلام ، نجف اشرف، مطبعه الادب، 1393 ق.

22- همو حیاه الامام الحسین بن علی علیه السلام ، نجف اشرف، مطبعه الادب، 1396 ق.

23- قمی، شیخ عباس، منتهی الامال، تهران، کتابفروشی اسلامیه، 1338 ش.

24- کلینی رازی، محمد بن یعقوب، الکافی، بیروت، دار التعاریف.

25- معاونت فرهنگی شورای سیاست گذاری ائمه جمعه، یاد ایام ، تهران، شورای سیاست گذاری ائمه جمعه، چاپ اول، 1375 ش.

26- مقدم، سید محمد تقی، وقایع عاشورا، مشهد مقدس، مقدم، 1315 ش.

27- واردی، سیدتقی، پرتوی از عترت، تهران، بیمه ایران 1379 ش.

ص: 92

مؤلفه های فاجعه عاشورا / طیبه بیضایی

اشاره

دبیر – شهرستان نیشابور

مقدمه

فهم تاریخ اگر برای اجرا در برهه کنونی کاربرد نداشته باشد، حداقل شناخت بیش تر و جامع تری نصیب پژوهنده می سازد. اما تاریخ اسلام، به ویژه صدر نهضت و حوادث اجتماعی کم نظیر آن، همواره مایه هایی غنی از تکرار و تجربه را در خود دارند، که این امر به تعامل اجتماعی نهفته در آموزه های این دین باز می گردد. از همین روست که طی سال های اخیر و بنابر ملاحظات خاص اجتماع کنونی، بازنگری حوادث نیم قرن نخست هجری یعنی از غدیر تا عاشورا، مورد اهتمام قرار گرفته است. و حتی در چند نوبت مقام معظم رهبری، خواص و پژوهشگران را به تفکر در ماهیت این رویدادها فرا خوانده اند. از جمله ایشان طی سخنرانی مبسوطی در حسینیه لشکر حضرت محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم فرموده اند:

«در این تاریخ چیزی هست که اگر بخواهیم از آن عبرت بگیریم باید دغدغه داشته باشیم. زیرا عبرت آموز است. مگر ما از جامعه زمان پیغمبر و امیرالمؤمنین محکم تریم؟ اگر این قضایا تحلیل نشوند ممکن است چند سال دیگر، جامعه اسلامی مانیز کارش به آنجا بکشد!» (1)

1- عبرت های عاشورا، بیانات مقام معظم رهبری در لشکر 27 محمد رسول الله صص 24،25 و 27 .

به گفته ایشـان، تحلیـل این رویـدادها یـک جنبه تاریخی دارد (که نگارنـده نیز اعظم همت خود را مصـروف آن ساخته است) و یک جنبه تطبیقی با شـرایط امروز شـکل گیری رویدادهای بین دو فصل مهم غدیر تا عاشورا نیز بر دورکن خواص و عوام جامعه استوار است. از بین این دورکن نیز نگارنده به لحاظ اهمیت خواص و نقش موثر موضع گیری های آنان بیش تر به تحلیل عملکرد آن ها پرداخته است.

مؤلفه های فاجعه عاشورا

واقعه حیرت آور قتـل خـانواده پیغمبر در جامعه اسـلامی بر مبنای مؤلفه هایی اجتماعی شـکل گرفته است، که اگرچه تکرار آن ها با همان شدت و روش بعید می نماید، اما چون در هر جامعه دارای تعامل امکان انحراف از اصول وجود دارد شناخت امروزین آن محورها با توجه به عصر پیامبر صلی الله علیه وآله وسلم و رویدادهای مهم پس از ایشان ضروری است.

«در حقیقت کسانی که به پیامبر گرویده بودند، دو دسته بودند: مؤمنان فداکار و جز آنان. دسته دوم خود گروه های چندی بودند: یکی آنان که هنوز بسـیاری از منش های جاهلیت در ایشان زنده بود. دیگر آنان که توسعه تعلیمات اسلام هر گونه استفاده نامشروع و قدرت شیطانی را از آنان سـلب کرده بود، و سوم منافقان و دورویان پلیدی که در جستجوی فرصتی مناسب بودند تا از اجرای تعالیم اسلام بکاهند. کاری که در حیات پیامبر صلی الله علیه وآله وسلم عملی نمی شد و شخصیت او مانع از این کار بود.» (1)

اگر گروه نخست جبهه دوم را عـوام جـامعه اسـلامی تلقی کنیم، به خطـا نرفته ایم چرا که بسـیاری از مسـلمانان جزیره العرب که از آغـاز نهضت اسـلام همراه آن نبودند، و پس از پایار کار قریش مسـلمانی اختیار کردند، به حقیقت دین دست نیافته و به اخلاق اسـلامی آراسـته نگشـته بودند. گروه های دیگر این جبهه نیز یا آنانی که بر اثر ملاحظات سیاسـی و اجتماعی تر به پذیرش اسلام داده بودند و از این حرکت جدید طمع منفعتی دنیوی و اعتباری داشـتند. و با مهتران و افراد خاصـی بودند که با پیروزی قاطع اسـلام چاره ای جز تمکین مصلحتی و مترصد فرصت بودن را پیش روی خود نمی دیدند.

رحلت پیامبر صلی الله علیه وآله وسلم به قولی برای مسلمانان آزمایشی بزرگ بود. زیرا آنان می توانستند به

1- بعثت، غدیر عاشورا، مهدی: محمدرضا حکیمی، ص 59 .

صراحت قرآن مجیـد از بازگشت به دوران جاهلیت ابا کنند. اما آیا چنین شد؟ بررسـی وقایع آن هنگام و تأثیری که بر رویدادهای مهم بعد از خود نهاد خلاف این را می گوید. البته برخی محققان نیک اندیش پرسـش های متعددی را در این خصوص مطرح کرده اند و ضـمن آن می گویند آنان که در آن روز چنان راهی را پیش پای مسـلمانان نهادند غم دین داشـتند یا بیم فرو ریختن حکومت؟ یا امارت مسـلمانان را چون ریاست قبیله می دانستند؟

«آیا اصل حکومت و انتخاب زمامدار را می توان از دین جدا ساخت؟ به خصوص که شارع اسـلام خود این اصل را تثبیت کرده باشد؟ هر چه باشـد سـخن شهرسـتانی در الملل والنحل ج 1، ص 16 سـخن بسـیار پر معنی است که می گویـد: «در اسـلام در هیـچ زمان هیچ شمشیری همچون شمشیری که به خاطر امامت کشیده شد بر بنیاد دین آمیخته نگردید.» (1)

حوادث نشان می دهند که متأسـفانه بسیاری از خواص جامعه از آزمایش الهی فوق الذکر موفق بیرون نیامدند. حادثه عجیب هجوم به بیت پیامبر (که بعـدها جوازی مشابه در کربلا یافت) حاکی از پای مال کردن حقوق حقه خواص مثبت جامعه، آن هم به دلیل تعـداد انـدکشان می باشد، و حتی نحوه به خاکسـپاری صدیقه طاهره علیها السـلام بر ملا کننده بسیاری از وقایع و ادعاها می باشد چرا «حضرت علی علیه السلام صورت قبر یا بیش تر را ترتیب داده بود تا قبر فاطمه علیها السلام مشخص نباشد.» (2)

در این گونه مقاطع حساس تاریخی و تأثیر گذار، موضع گیری خواص بسیار حایز اهمیت است چراکه می تواند سرنوشت توده های انبوه را نیز رقم زند در برابر اقدامات خواص جامعه موضع علی علیه السـلام چه بود؟ ایشان و حدت کلمه و عدم تضعیف قدرت مرکزی را، آن هم در حالی که امثال ابوسـفیان چشم به دو دسـتگی مسـلمانان داشـتند، بر هر امر دیگری مقدم داشتند. اما در به خلافت رسیدن ابوبکر، می بینیم نخستین کسـی که با او بیعت کرد سالاری از سالارهای قبیله خزرج یعنی بشیر بن سعد، و پس از او اسید بن حضیر بزرگ قبیله اوس است که نخستین ایشان به واسـطه رشک و دیگری به واسـطه بیم از فزونی گرفتن قدرت سعد بن عباده با ابوبکر بیعت کردند، و چون ایشان بیعت کردند دیگران نیز، و به خصوص همه افراد قبیله اوس، بی تأمل بیعت کردند. به قولی :

1- زندگانی فاطمه زهرا علیها السلام، جعفر شهیدی، صص 112 و 113.

2- تبسم روح، جلال الدین سیوطی .

«در واقع رأس هـا، رأی ها را آورد، و دست ها کورکورانه بر دست رؤسا قرار گرفت، و این حرکت، بازگشتی تمام عیار به جاهلیت و تبعیت کور از بزرگان بود.» (1)

لذا کافی است نگاهی به فهرست اسامی بزرگان این حرکت بیاندازیم. در سـقیفه سـعد بن عباده (آنهم در حالی که بیمار بود و سخنانش را برای جمعیت دوباره گویی می کردنـد) گروه انصار را به بیعت با خود دعوت کرد، اسـید بن خضـیر بزرگ قبیله اوس و رقیب وی نیز تلاش می کرد تا به هر وسـیله ای او را از کسب مقام خلافت مانع شود. در این بین عویم بن ساعده اوسـی، و معن بن عدی که نسبت به سعد بن عباده حسادت و کینه داشـتند. شـتابان ابوبکر و عمر را مطلع ساختند، و آنان نیز همراه گروهی از مهاجران مانند ابو عبیده جراح، خود را به سقیفه رساندند، و پس از مشاجرات لفظی، بشـیر بن سـعد (پسـر عموی سـعد بن عباده) در رقابتی قومی و قبیله ای، شتابان با ابوبکر بیعت کرد.

پس از کودتای سقیفه، تلاشی همه جانبه صورت گرفت تا این حرکت توفیقی عمومی و توده ای پیدا کند و در این هدف از هر وسیله ای من جمله ارعاب، تطمیع، تهدید، تحبیب و تحریف بهره گرفته شد.

اسـتفاده از گروهی چماقـدار جهت ارعاب مردم عادی (که این گروه افراد قبیله بنی اسـلم بودنـد و برای تهیه خواروبار به شـهر مـدینه آمده بودنـد، و عمر کمک هزینه تهیه مایحتاج را در قبال اجبار مردم به بیعت تعهـد کرد) و یا تطمیع افراد ذی نفوذ نظیر عباس بن عبدالمطلب با قول قرار دادن بهره ای از حکومت (که البته وی نپـذیرفت) و در نهایت تهاجم به مرکز مقاومت یعنی خانه دختر پیغمبر صـلی الله علیه وآله وسـلم ، بخشی از تحرکات آشکار خواص جامعه بود. در این بین حتی «آنان برای کسب آرای بخشی از جامعه، شیوه ای تازه به کار بردند، و اموالی میان زنان تقسیم کردند تا از حمایت آنان نیز برخوردار باشند». (2)

به عبارتی دادن رشوه، و خریدن دین مردم، در کنار اقدامات دیگر، نشانه های سیاست

1- میراث ربوده تحلیلی بر رویداد سـقیفه، مصطفی دلشاد تهرانی، ص 48 . سـقیفه به معنای صفه و سایبان، نام مکانی بود در مدینه، تالار مانندی که سقفی به عنوان سایبان داشت، و محل شورا و حل و فصل مسایل تیره بنی ساعده از قبیله خزرج به شمار می رفت. این مکان به عنوان سـقیفه بنی ساعده مشـهور بود، و سعد بن عباده بزرگ قبیله خزرج نیز از این تیره بود. پس از رحلت پیامبر صلی الله علیه وآله وسلم بیشتر از انصار در سـقیفه گرد آمدنـد تا سـعد بن عباده را خلافت کنند، اما شـتاب آن ها به واسـطه حسادت ها و رقابت های قبیلگی ناکام ماند.

2- میراث ربوده تحلیلی بر رویداد سقیفه، مصطفی دلشاد تهرانی، ص 75 .

دنیوی، به جـای حکمت دینی بود، و خواص به خود اجـازه می دادنـد تا با ارایه مخلوطی از معیارهای دینی (نظیر سـبقت در جهاد، وادی واجبات و ...) سـیاست مورد نظر خود را برای تحکیم قدرت، به هر نحو که صلاح می دانستند، اجرا نمایند حرکتی که به تعبیر پیامبر صلی الله علیه وآله وسلم چون فتنه های شب تار بود که امت اسلامی را فرا گرفت، و ادامه این منش بدعت گونه، بعدها به خویشان عثمان، یعنی بنی امیه میدان داد تا توده خو گرفته به سیاست بازی بزرگان را، آن گونه که می خواهند در اختیار بگیرند و با نام اسلام ریشه آن را بزنند.

فضایل بی شـمار علی علیه السـلام و به خصوص سازش ناپذیری او دربارهٔ اقامه حق علاوه بر دشمنان آشکار دین که کینه و بغض او را در دل داشتند بر خواص جامعه اسلامی نیز گران می آمد، و رؤسای قبایل که صراحت و صداقت و قاطعیت علی علیه السلام را بر نمی تافتند، سیادت بر اعراب را تنها راه به فراموشـی سپردن فضایل ایشان بر می شـمردند. که رویداد سـقیفه نیز بهترین موقعیت را برای این گروه فراهم نمود، و بر رقابت ها و حسادت های قبیله ای مهر تأیید زد.

عوامل زمینه ساز موفقیت سیاست بازان سقیفه، بنابر واقعیت های جامعه آن روز، چند حوزه مهم بودند که اجازه استحمار خواص از عوام مردم را فراهم نمود. حوزه هـای فرهنـگ جـاهلی و بقایای محسوس و نامحسوس آن، حزب گرایی و قبیله گرایی و ناپایـداری توده مردم در اقامه حق از آن جمله اند. برای مثال استناد خواص به کم تجربه بودن علی علیه السلام و جانبداری آنان از تیره و حزب خود، نشان می دهد که معیارهای فرهنگ جاهلی، همچنان مطرح بوده است. فراتر از این، اقدام به سرکوبی مخالفان و یا ترور آن ها (نظیر کشتن سعد بن عباده و نسبت دادن آن به جنیان!!) از آماده بودن مردم برای عوام فریبی و یا پذیرایی رعب و هراس خبر می دهد.

سرعت عمل گردانندگان سـقیفه نیز ضـمن آنکه از هماهنگی های پشت پرده خبر می دهد، نگذاشت برخی تصمیمات خواص مثبت برای هدایت توده مردم ثمر دهد.

«سـرکردگان جنبش تشیع در جمع بزرگان و توده مسلمانان سخن ها گفتند و آشکارا حقایق را بیان کردند: اما حرکتی در جامعه ایجاد شد برخی مانند: سلمان، ابوذر، عباده بن صامت، ابو الهیثم بن تیهان، عمار بن یاسر و حذیفه بن یمان، شبانه جلسه ای مخفی برپا کردند تا امر خلافت را به شورایی ترکیب یافته از مهاجران باز گردانند که این اقدام نیز میسر نشد. زیرا با

سقیفه مناسباتی جدید در عرصه فرهنگ، سیاست، حکومت و جامعه پدید آمده بود که صورتی از دین و حقیقتی از جاهلیت داشت.» (1)

البته نباید بپنداریم که حرکات خواص، مثبت و مثمر ثمر نبود، بلکه بازگو کردن حقایق و اتمام حجت برای نسل های آینده، جبهه ولایت را تقویت می کرد. این حرکت ها به خصوص از جانب کسانی بود که همواره به شعله فروزنده غدیر خم استناد می کردند مثلاً «مالک بن نویره، رئیس قبیله بنی خلیفه در نزدیکی مدینه، و از حاضرات در غدیر، پس از رحلت رسول اکرم صلی الله علیه وآله وسلم به مدینه آمد و با تعجب ابوبکر را بر منبر پیامبر صلی الله علیه وآله وسلم دید. لذا خطاب به او گفت: ای ابوبکر! بیعت با علی علیه السلام را در روز غدیرخم فراموش کرده ای؟ این منبر جای تو نیست که بر آن خطابه می خوانی. ابوبکر نیز به عنوان انتقام، خالدبن ولید را با لشکری فرستاد و مالک و اصحابش را کشتند و زنانشان را اسیر کردند و به مدینه آوردند دوازده شخص دیگر نیز با اجازه امیرالمؤمنین علی علیه السلام در نماز جمعه مقابل ابوبکر به اقامه اعتراض برخاستند، و مطالبی به عنوان اتمام حجت گفتند. بلال حبشی، ابو الهیثم بن تیهان، ابی بن کعب و که استناد تمام ایشان به واقعه غدیرخم و حقانیت آشکار علی علیه السلام بود.» (2)

اما علی رغم تمامی این اقدامات من جمله خطبه حضرت زهرا علیها السلام عصبیت های جاهلی و تفوق جمعی قبایل، مستقر شد، و البته انحرافات متعددی را در جامعه ایجاد کرد. مانند:

- انحراف در جهت گیری اعمال و خلط آن ها با مقاصد دنیوی (نظیر جهاد).

- اجتهاد غیر صواب و گشودن باب فرقه گرایی مذهبی و فکری و کلامی .

- منزوی کردن اصحاب پیامبر صلی الله علیه وآله وسلم (و ناقلان حدیث) و میدان دادن به خواص منفی.

این چند مورد شاخص تنها سرفصل هایی از یک بستر سازی نوین فرهنگی محسوب می شوند. چرا که موارد بدعت بیش از این هاست و عجیب این که خواص سعی در اصلاح اشتباهات نکردند، مانند سعد بن ابی وقاص، که خدمات وافری برای گردانندگان سقیفه انجام داد، و علی رغم اقرار به واقعه غدیر حتی پس از قتل عثمان با علی علیه السلام بیعت نکرد.

این نبود مگر آنکه بسیاری از خواص جامعه - و به تبع و پیروی ایشان توده عوام نیز - آلوده مطامع دنیوی، مانند جاه طلبی و ثروت اندوزی شده بودند و گرنه چرا فاتح ایران

1- میراث ربوده تحلیلی بر رویداد سقیفه، مصطفی دلشاد تهرانی، صص 229 و 230 .

2- اسرار غدیر، محمد باقر انصاری، صص 284 و 286 .

(ابی وقاص) ضـمن اقرار به حقانیت غـدیر، تن به ولایت علی علیه السـلام نداد؟ به راستی چگونه مسـلمانانی که برای رضای خدا از مال و خانمان می گذشـتند، و به شـکنجه ها و هجرت ها تن می دادنـد، در برابر حقایق مسـلم تسـلیم نمی شدنـد؟ به دلیل بـدعت ها چنان که «جهاد در زمان امیرالمؤمنین علیه السلام (مانند جهاد زمان پیامبر صلی الله علیه وآله وسلم) جهاد در راه دین بود، اما از آنجا که جهاد در زمان خلفا چنین معنا شـده بود که جهاد می کردند تا گنجینه های کسـری و قیصـر را به دست آورند، دین و دنیا برایشان جمع شده بود. از این جهت چون حضـرت امیر علیه السـلام اجازه نمی داد اموال مسلمانانی را که با آن حضرت جنگیده بودند بگیرند در آخر خلافتش، آن حضرت را اجابت نمی کردند. چراکه مردم نزدشان جهاد برای احیای دین بدون دنیا مفهومی نداشت.» (1)

به عبارت دیگر، با خلع ولایت علی بن ابیطالب علیه السـلام ، تنها صورتی از مناسک دینی بر جای ماند تا بر طبق خواسـته خواص جامعه اجرا شود. توده مردمان نیز در غزا و صوم و صـلوه حاضـر می شدند، لکن همراه آن شبهاتی را هم که از جانب افراد به اصطلاح صحابی بر پیکره معرفت دینی رسوخ کرده بود، به مرور جذب می کردند.

«مـا واقعیت هـا را بپـذیریم یـا خود را به خوش بـاوری بزنیم که همه یاران پیامبر صـلی الله علیه وآله وسـلم در یک درجه از پرهیزگاری و اخلاص بوده اند، حقایق را دگرگون نمی سازد. مجریان حکومت برای اسـتقرار اهداف خود باید قدرت را یکپارچه می کردند، و برای تأمین این قدرت باید هرگونه مخالفت و یا اندیشه ای سرکوب گردد و یا تعدیل گردد، و این دگرگونی شرایط، مستلزم دگرگونی در منطق و معتقدات نیز می شود.» (2)

برای به دست گرفتن قدرت است که عمرو بن عاص و ابوسـفیان نیز به کار حکومت دعوت می شوند، والا چگونه می توان پذیرفت که اینان نیز غم دین داشـته اند؟ بلکه تغییر شرایط قدرت، تغییر منطق و گفتگو را نیز ایجاب می کرد، حتی در ضبط آیات و احادیث «همراه با نزول قرآن، بیان و تفسـیرش نیز بر پیامبر صـلی الله علیه وآله وسـلم وحی می شد، و پیامبر صـلی الله علیه وآله وسـلم نیز بر اصحاب تعلیم می فرمود. و صحابه تفسیر آیه ای مثل (وَالشَّجَرَةِ الطَّعُونَهِ فِي الْقُرْآنِ وَ نَخوَ فَهُمْ فَما يَزِيدُهُمْ الَّا طُغْياناً كَبِيراً) (3) را که خطاب به بنی امیه است حفظ و ثبت می کردند. اما سیاست خلفا

1- شهید احیای دین، مرتضی عسکری، ص 62 .

2- زندگانی فاطمه زهرا علیها السلام، جعفر شهیدی صص 147 و 148.

3- اسراء / 60 .

مبتنی شد بر نوشتن قرآن بدون تفسیر و این کار از همان زمان ابوبکر شروع شد.» (1)

حادثه فدک نیز نشان داد که حاکم مسلمانان به مقتضای رأی و اجتهاد خود فدک را که در تصرف پیغمبر صلی الله علیه وآله وسلم بود، جزء بیت المال مسلمانان می داند! و از اینجا اصول قرآنی و سیره پیامبر صلی الله علیه وآله وسلم نیز که باید توسط آگاهان، بی غرض تفسیر می شد، دستخوش شبهه گردید.

برای مثال در قرآن کریم امروز تأکید بر اقامه نماز وادی حج وجود دارد، اما اینکه اینگونه نیایش و مناسک چگونه باید انجام گیرد، تنها با مراجعه به سیره رسول اکرم صلی الله علیه وسلم و امامان به حق (راسخان در علم دین) و یا احادیث منسوب به ایشان به دست می آید. ولی اکنون در غربت خواص اصحاب پیامبر صلی الله علیه وآله وسلم و منع آنان از تفسیر و ضبط حدیث، بازگشت به روش های جاهلیت نیز بعید نبود. چنانکه «دستور عمر صادر شد تا حدیث پیامبر را ننویسند و قسمتی از احادیث را هم که صحابه نوشته بودند سوزاندند. برخی احکام نیز مانند زمان جاهلیت شد. نظیر به جا نیاوردن حج و عمره با هم که رسمی در عهد پیش از اسلام بود، و پیامبر صلی الله علیه وآله وسلم در حجه الوداع از جانب خداوند دستور داد تا حج و عمره را با هم انجام دهند و چنین شد.» (2)

چند دهه بعد که معاویه حکومت خود را در شام مستحکم می سازد، برای علی علیه السلام و امام حسین علیه السلام ، فرصت و فراغتی نیست تا هم به زدودن رسوبات این گونه انحرافات عقیدتی به طور کامل بپردازند، و هم با سیاست مزدورانه معاویه بستیزند، و هم توده خو گرفته به جهل و بدعت را با آموزه های راستین دین آشتی دهند. به تعبیر علی علیه السلام اسلام چون پوستین وارونه ای بر تن جامعه پوشانده بود، و به قول پیامبر صلی الله علیه وآله وسلم این بدعت متوجه خواص بود. چنان که ابن عساکر، بخاری (در صحیح) و... روایت می کنند که حضرت رسول صلی الله علیه وسلم فرمود:

هنگامی که از دنیا رفتم، قبل از شما به حوض کوثر وارد می شوم، در قیامت گروهی از مردم بر من وارد خواهند شد، لیکن آنان را به طرف حوض راهنمایی نمی کنند و بین من و آن ها جدایی می اندازند. می گویم خداوندا اینان اصحاب من هستند. خداوند می فرماید: اینان پس از تو بدعت ها ایجاد کردند، مرتد شدند و به عقاید و مذهب گذشتگان خود برگشتند!»

بدون شک این بدعت ها اجتماعی و موجب انحرافات عمیق و شقاق در جامعه اسلامی حسوب می شوند، و نه کژروی های فردی. لذا می توان گفت: واقعه سقیفه که روز اول یک

1- شهید احیای دین بررسی قیام حضرت سیدالشهداء، مرتضی عسکری صص 37 و 38 .

2- منبع پیشین، همانجا.

چهره داشت به چهره هایی مانند جمل، صفین، نهروان و یا منجر به پیدایی حوادثی مانند قتل عثمان، و پیدایی حکمیت و اختلاف نظر وسیع بین مسلمانان و انحرافات بسیار غیر منتظره تبدیل شد. مثلاً خوارج نظر به نام سردسته های خود به چندین فرقه تقسیم شدند و تا پانزده فرقه از آنان نام برده شد. الارزقیه، النجداف، العجاره، الخارمیه، الثعالبه، الجرودیه، الصفریه، الاباضیه و... از آن جمله اند.» (1)

اگر خوارج پس از جریان حکمیت، ولایت علی علیه السلام و حکومت معاویه و بنی امیه هر دو را مخالف بودند: اما گروه های مختلف دیگری با شبهات و منازعات جدید هویدا شدند که مرجیه با بنی امیه موافق بودند، و چون عقیده آنان با وضع دینی خلفاء بنی امیه که از هیچ کبیره احتراز نداشتند موافق بود. لذا همواره مورد حمایت حکام اموی قرار داشتند گرچه مرجیه خود به فرق متعددی تقسیم شدند!! و اگر بر این منوال بخواهیم از فلسفه سیاسی و تاریخ بدعت های فکری و نظری سخن بگوییم، فهرست طویلی از فرقه های دیگر مانند: قدریه، مجبره، اشاعره، ماتریدیده، و - که باز هر یک از آن ها نیز به گروه های دیگری تقسیم می شوند - را پیش رو خواهیم داشت.

البته یک نکته مسلم را باید در نظر داشته باشیم و آن این که آشنایی مسلمانان با طرز تفکر همسایگان جدید اجتناب ناپذیر بوده است، چنان که مثلاً پیدایش بحث درباره قضا و قدر و جبر و اختیار پس از برخورد عقیدهٔ اسلامی با علم کلام ملت های نو مسلمان برای نخستین بار در کوفه پدید آمد؛ اما این که هواخواهان هر فرقه می کوشیدند برای اثبات نظریه سیاسی، حزبی یا علمی خود از قرآن و احادیث پشتوانه درست کرده و این امر را نیز به افراد کشیدند، بس خطرناک بود.

چنان که «در نتیجه یافتن گریزگاه های کلامی مرحله در دوره اموی تا آنجا پیش رفت که برای مرتکبان گناهان بزرگ مامنی یافت، و یزید نیز کشتن امام را با آیات قرآن تقدیر خدا می شمرد» (2)

مجموع این تحولات جامعه آن روز را به ستمی برد که در آن خبر شگفت آمده است:

«طبرانی از ابوبرزه روایت می کند که حضرت رسول صلی الله علیه وآله وسلم فرمود: پس از من امامانی

1- تاریخ اندیشه های سیاسی در ایران و اسلام، عسکر حقوقی، ص 151 به بعد.
2- قیام حسین علیه السلام جعفر شهیدی، صص 108 و 67 .

خواهند آمد که اگر از آنان اطاعت کنید شما را خواهند کشت. آن ها امامان کفر و روسای ضلال هستند.» (1)

به عبارتی گردانندگان سقیفه که توده مسلمانان را معتقد کردند اسلام همان است که آن ها معرفی کنند، میراثی برای بنی امیه باقی گذاشتند که دین داری را در اطاعت از خلفا جلوه می داد و بس؛ و از همین خاستگاه توانستند برای یزید نیز بیعت بگیرند!!

بدین ترتیب روند تحولات اجتماعی پس از حادثه یا کودتای سقیفه، به گونه ای پیش رفت که معاویه توانست بقایای حکومت دینی اسلامی را به قول مورخانی چون ابن خلدون و یعقوبی به حکومت سیاسی دنیوی تغییر دهد. بدعتی آشکار که حتی داینهادت پیتر

دوزی، مستشرق هلندی و از علمای بزرگ زبان عرب (1883-1820) می نویسد:

«فیروزی بنی امیه در حقیقت فیروزی فرقه یی بود که قلباً با اسلام دشمنی داشت، و اولاد سرسخت ترین و قدیمی ترین اعدای پیغمبر، اکنون بی آنکه قلباً تغییری کرده باشند، مدعی خلافت و نیابت حقه پیامبر شدند، و کسانی را که جرأت می کردند ضد بدعت های آنان زمزمه یی آغاز کنند با شمشیر ساکت می کردند.» (2)

بنی امیه در کار سیاست و حکومت روش خاصی داشتند که از افکار بنیان گذار آن نشأت می گرفت، و شرح نیرنگ ها و فریب کاری های سیاسی آنان در این مجال مقدور نیست، اما به نظر یک مورخ آگاه مسیحی یعنی جرجی زیدان (1914-1861م) در کتاب نفیس «تاریخ تمدن اسلام» در همان چند دهه نخست هجری و با تغییر اوضاع سیاسی، اسلام به تقسیمات مختلفی مبتلا شد، یعنی :

1- پیدایش جوامع نسبی و قومی، مانند: اعراب مصر و یمن

2- پیدایش وطن جامع، مانند: اعراب عراق و شام و حجاز .

و جامعه مذهبی، مانند: سنی، ناصبی، معتزله و چه بسا که دو نفر دارای تمام این اختلاف ها بودند.» (3)

به عبارت روشن تر، اساس بقای حکومت بنی امیه تقویت شاخصه های غیر دینی، و دامن زدن به اختلافات ارث رسیده از غاصبان سقیفه، و به ویژه هدم اسلام با چهره ای

1- النصایح الکافیه، محمد بن عقیل علوی حضرمی، ص 191 .

2- تاریخ اندیشه های سیاسی در ایران و اسلام، عسکر حقوقی، ص 208 .

3- منبع پیشین، ص 205 - 204 .

اسـلام گرایـانه و مـذهبی بود و البته به اعتقـاد کلیه تحلیل گران تاریـخ، شوم ترین ضـربه ای که معاویه بر اسـلام وارد، آورد اقـدام به جعل احادیث و روایات جهت دفن کردن نور اسلام و نام پیامبر صلی الله علیه وآله وسلم و احکام ایشان بود. دو رکن زر و زور پادشاهی معاویه به دسـتگاهی تبلیغی نیاز داشت که سـرکوب های خشن شیعیان علی علیه السلام را نزد عوام توجیه کند، و تفسیری مطابق سیاست خود از اسـلام ارایه نمایـد. چنان که «معاویه چهار صـدهزار در هم از بیت المال به سـمره بن جندب داد تا وی برای مردم شام خطبه بخواند و آیه شریفه: (وَ مِنَ النَّاسِ مَنْ يُعْجِبُكَ قَوْلُهُ فِي الحياه الدُّنْيَا وَ شَهيدَ اللهِ عَلى ما فِي قَلْبِهِ وَ هُوَ أَلَدُّ الْخِصامِ وَ اذا تَوَلَّى سَعْيُ فِي الارض لِيُفْسِدَ فِيها وَ يُهْلِكَ الْحَرْثَ وَ النَّسْلَ وَ اللَّهُ لا يُحِبُّ الْفَسَادَ) (درباره خودش) را درباره علی علیه السـلام تفسیر و تأویل کند. و او هم این عمل را انجام داد». (1)

بنابراین اگر از جبارانی مانند: بسر بن ارطا، حجاج، زیاد و .... بگذریم، باید از جاعلانی مانند مغیره بن شعبه یاد کنیم که تحریف اسلام را به یک فرهنگ و نسبت تبدیل کردند و در ادامه باید از ابن حجر (تطهیر الجنان و یا به عبارت کامل کتاب «صواعق محرقه و تطهیر الجنان» از اوست) و دیگر عاملاـن دسـتگاه سیاسـی بنی عبـاس نـام برد، و حتی دامنه نفوذ این جریانی را در آثار ابن حزم اندلسـی (که تأثیر برخی عقاید خوارج در نوشـته هایش منعکس است) پیگیری کرد. برای مثال، خلفای بنی عباس نیز هرگاه خود را در معرض خطر سیادت علویان می دیدنـد از این حربه به یادگـار مانـد. از امویان بهره می جسـتند. چنان که 150 سال بعد از شـهادت امام حسـین علیه السلام «منصور دوانیقی که نگران قیام سادات حسـنی بود، به وسـیله علی بن عبـدالله بصـری مداینی (م 225) به تهمت کثرت زنـان امـام توسل جست تا وجهه اجتماعی علویان را بکاهد. حال آن که نویسنده فوق حتی به قول علمای اهل سنت نامعتبر است.» (2)

چنان که تصـریح شد مبارزه با دین آنهم در یک چهرهٔ دینی خطرناک ترین حربه ای بود که جامعه مسلمین را به قهقرای جاهلیت بازگرداند. چرا که جاهلیت چیزی جز عدم تفقه در دین محسوب نمی شود؛ و هرگز دین حنیف اسـلام تقلید صـرف را به عنوان ایمان و باور قلبی نمی پذیرد. نتیجه رواج جاهلیت دینی انحرافات عجیبی است که عاشورا پرده نهایی آن

1- النصایح الکافیه، محمد بن عقیل علوی حضری، صص 102 103 .

2- بعثت، غدیر، عاشورا، مهدی، محمدرضا حکیمی، ص 97 .

محسوب توانـد شـد چرا که «معـاویه مسـلمانان را چنان تربیت کرده بود که دین را تنها در اطاعت از خلیفه می دانسـتند، مثلاً در سال دوم حکومت یزید، فرمانده لشکر او به مدینه یورش برد، و آنگاه عازم مکه شد تا آنجا را به منجنیق ببندد. در راه، به هنگام مرگ گفت: خدایا اگر بعـد از اطاعت از خلیفه و کشـتار اهل مـدینه مرا به جهنم ببری معلوم می شود که من خیلی بـدبختم. یعنی او کشـتار اهل مـدینه را در راه اطاعت خلیفه انجام داده، و بدان وسیله به خدا تقرب جسته بود. شمر بن ذی الجوشن نیز وقتی که بعد از شهادت حضرت سیدالشهدا علیه السـلام مورد سـرزنش قرار گرفت، گفت: وای بر شـما، کار ما اطاعت خلیفه بود. اگر ما اطاعت خلیفه وقت را نمی کردیم، مثل این چهار پایان بودیم.» (1)

چنین دین بر ساخته ای، چنان که گفته شـد توسط انبوهی از و اعضان و جاعلان احادیث رواج داده شد، و به قول جلال الدین سـیوطی (م 911 ق) «عامر شـعبی، نعمان بن راشد جزری، زهوی، مسور و... همگی از دشـمنان آشـکار حضرت رسول صلی الله علیه وآله وسلم و علی علیه السلام و یا افرادی بسیار ضعیف الایمان بودند.» (2)

این جریان البته توسط خواص سـقیفه آغاز شد و به دو جریان عمده در اسـلام انجامید. یعنی با دو دیدگاه عمده رو به روییم: فرهنگ مسلط جاهای با نشانه های دینی: (والبته از درون متشـتت و منحط) در مقابل معرفت عمیق از سـنت و قرآن در پرتو ولایت لـذا در طی نیم قرن، جامعه اسـلامی علی رغم پیشـرفت های خیره کننـده در فتـح بلاد و ترویج اسـلام، از درون فاقد انسـجام و اتفاق نظر، و عدم آمادگی برای انجـام جهش هـای انقلابی بود و حتی انتظار رعایت موازین اخلاقی نیز آسان نبود. اختلاف و تفرقه و جناح بنـدی نشانه آشـکار جامعه، و عدم فهم حقیقت قیام حسـینی دلیل آن چنان که تفاوت بارز - اما در ابتدا نامعلوم - این دو دیدگاه در این جاست که مثلاً «شکایت حسین علیه السلام از دوره حکومت معاویه این بود که بدعت زنده شد و سنت مرد؛ و هر چند گروهی از مردم عراق نیز به خاطر عرق دینی طالب تجدید سـنت عصـر پیغمبر صـلی الله علیه وآله وسـلم بودند، اما سران قبیله ها و اشراف که سر رشته کارها به دست آنان بود از این حسن نیت عاری بودند و بیشتر می خواستند عراق پیروز شوند تا کینه های سیاسی و دنیوی خود را با سلطنت شام تسویه کنند.» (3)

1- شهید احیای دین، مرتضی عسکری، صص 50-49.

2- تبسم روح، جلال الدین سیوطی، ص 48 به بعد.

3- قیام حسین علیه السلام ، جعفر شهیدی، صص 120 و 110 .

به عبـارتی نشانه های فرهنگ جاهلی در سـلطنت شام کاملاً بارز و نزد اعراب حجاز و عراق آغشـته به سـیاست دنیوی دینی بنیان گـذاران سقیفه بود. سـنت تفرقه تنهـا در دو جبهه بـارز دیـده نمی شود؛ بلکه در همه سـطوح یک جبهه نیز رسوخ کامل دارد. مثلاً شـمر در صـدد تضـعیف موقعیت عمر بن سـعد است تا خود امیر لشـکر شود. عمر سـعد موقعیت شناس برای از دست ندادن مقام، شعاری را که پدرش سعد بن ابی وقاص علیه غیر مسـلمانان به کار می برد علیه خاندان پیغمبر صـلی الله علیه وآله وسلم به کار می گیرد: یا خلیل الله ارکبی و ابشـری! بنابراین در چنین جامعه خفقان گرفته آکنـده از رقابت های ناسالم است که فاجعه عاشورا رخ می دهد، زیرا بستر جامعه غیر دینی است و «در چنین نظامی، انسان ها به مثابه مهره اند، که باید برای کاری و فرمانی نقش بازی کنند و حداکثر ارزش ها، ارزش های قبیله ای، آنهم در حوزه ای حزبی است.» (1)

نتیجه

پیـدایش واقعه حیرت انگیز عاشورا، ریشه در سه مولفه اساسـی نضج گرفته در جامعه مسـلمانان قرن نخست هجری دارد. سه مؤلفه ای که می توانند هر انقلاب نوپا و جامعه دینی را از درون متلاشـی کرده، و یا حداقل اهداف عالیه جوامع مدنی - مذهبی را ناکام و عقیم گذارند: و آن سه محور عبارتند از: رقابت، عداوت و خیانت .

هر انقلاـب اجتماعی و دینی در جهت زدودن رسوبات منفی پیش از تحقق خود در لایه های جامعه و اسـتقرار ارزش های مثبت نوین، به عواملی چنـد از جمله: زمان کافی، نیروهای مؤمن و رهبری خردمند نیاز دارد، که حتی در صورت عدم وجود مؤلفه های منفی فوق الذکر، باز هم با چالش های محتمل و غیر محتملی مواجه خواهـد بود. حال اگر، بر اثر غفلت ها، عدم خودسازی و عدم تثبیت ارزش های دینی و الهی در افراد به ویژه خواص جـامعه و نهادهـا و توده مردم و تعاملاـت اجتمـاع صورت پـذیرد، پیـدایش بحران هـای عمیق و وسـیع نیز اجتناب ناپـذیر خواهـد بود. چنان که تاریـخ نیم قرن ابتدایی اسـلام نشان می دهد چگونه نیروی عظیم نهضت پیامبر علیه السـلام صـرف منازعـات، مجادلاـت و تلاش های دنیوی (با لایه ای از مناسک دینی) شـد، و در نهایت بار دیگر شاخصه های جامعه جاهای به بـدترین صورت ممکن خودنمایی کرد، و شکاف و شقاقی که از این مؤلفه ها نصیب جامعه اسلامی شد تا عصر

1- پیام آور عاشورا، عطاء الله مهاجرانی، ص 214 .

حاضر نیز مانع از تحقق اهداف عالیه اسلام شده است.

البته حکومت مثالی و آرمانی امیرالمؤمنین علیه السلام همراه حکمت سیاسی امام حسن علیه السلام و اقدام نظامی اباعبدالله الحسین علیه السلام ، به منزله یک جریان هماهنگ توانست اسلام را نجات بخشد. اما به گواهی تاریخ نیرو و بهایی غیر قابل سنجش در این راه به کار گرفته شد. م

منابع

1- «اسرار غدیر گزارش تحلیلی از واقعه غدیر خم»، محمد باقر انصاری زنجانی، اول 1379، مولود کعبه، قم.

2- «النصایح الکافیه یا اندرز به هواداران معاویه»، محمد بن عقیل علوی خضرمی، ترجمه عزیرالله عطاردی، اول 1373، عطارد، تهران.

3- «بعثت غدیر، عاشورا مهدی» محمدرضا حکیمی، ششم 1368 ، دفتر نشر فرهنگ اسلامی، تهران .

4- «پیام آور عاشورا» عطاء الله مهاجرانی، چهارم، 1376، اطلاعات، تهران.

5- «تاریخ اندیشه های سیاسی در ایران و اسلام (فلسفه سیاسی اسلام)» عسکر حقوقی، اول، 1374، هیرمند، تهران .

6- «تبسم روح در فضایل الگوی زنان فاطمه علیها السلام» جلال الدین سیوطی، ترجمه هادی رستگار مقدم گوهری، اول 1373 سناباد و محقق، مشهد.

7- «زندگانی فاطمه زهرا علیها السلام» جعفر شهیدی، هجدهم 1373 ، دفتر نشر فرهنگ اسلامی، تهران.

8- «شهید احیای دین بررسی آثار قدیم حضرت سیدالشهداء علیه السلام» مرتضی عسکری، به کوشش مهدی دشتی، دوم 1379، کنگره، تهران .

9- «عبرت های عاشورا نگاهی دیگر به خواص عاشورایی» بیانات رهبر معظم انقلاب در حسینیه لشکر 27 حضرت محمدرسول الله صلی الله علیه وآله وسلم ، اول 1376، بنیاد حفظ آثار و ارزش های دفاع مقدس.

10- «قیام حسین علیه السلام» جعفر شهیدی، بیست و پنجم، 1379 دفتر نشر فرهنگ اسلامی، تهران .

11- «میراث ربوده تحلیلی بر رویداد سقیفه» مصطفی دلشاد تهرانی، اول 1379، سازمان چاپ و انتشارات وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی .

اسیران پیروز و ماندگاری عاشورا / دکتر محمدرضا جواهری

اشاره

عضو هیئت علمی

دانشگاه فردوسی – مشهد

خلاصه مقاله

نویسنده در این مقاله پس از توضیح ضرورت وجود الگوها و لزوم شناسایی آنان، زمینه های نیاز نسل جوان در جامعه امروز به ایران به اسوههای حسنه و الگوهای عالی را ترسیم نموده است. و به دنبال آن زینب کبری علیها السلام را به عنوان یک انسان کامل و الگوی جامع، جاویدان و جهانی، و نمونه عالی شایسته پیروی در عصر حاضر، به عموم مردم به ویژه جوانان معرفی می نماید و در ادامه پژوهش، خویش رسالت بزرگ آن حضرت در تداوم انقلاب کربلا را در دو محور کلی: 1- رساندن پیام عاشورا و حماسه حسینی علیه السلام به مسلمانان و تبیین فلسفه قیام امام حسین علیه السلام 2- مبارزهٔ علمی و آگاهانه با تحریف نهضت توسط دشمنان و کوشش در جهت خنثی کردن تبلیغات مسموم و گمراه کننده دستگاه تبلیغاتی امویان و پاسداری از پیام خون شهیدان کربلا، بیان نموده و سپس برخی جلوه ها و مظاهر اقدامات عملی حضرت زینب علیها السلام در این دو بعد را ذکر کرده و در پایان هم دلایل و مستندات درک وظایف و عمل به آن ها توسط آن حضرت را ارایه می نماید. نویسنده در ادامه این مقاله بهترین راه های شناخت شخصیت حضرت زینب علیها السلام را دو راه زیر می داند :

الف – شناسایی آن حضرت با بررسی رفتار و گفتار پیامبر صلی الله علیه وآله وسلم و امامان علیهم السلام درباره ایشان .

ب – مراجعه به تاریخ زندگانی حضرت زینب علیها السلام و درک کلام و بررسی رفتار ایشان .

او پس از بان این دو راه کوشش می کند که از راه اول با موضوعات متعددی نظیر نامگذاری حضرت زینب علیها السلام توسط پیامبر صلی الله علیه وآله وسلم ، زینب علیها السلام و محدثه و معصومه بودن، و در راه دوم با موضوعاتی نظیر آگاهی از آینده، تفسیر قرآن توسط زینب کبری علیها السلام ، تهجد، و شب زنده داری و تقبل به نماز شب، عشق به اهل بیت علیهم السلام و حمایت از امامان، در راه معرفی حضرت زینب علیها السلام گام بردارد.

نسل جوان در جامعه امروز ایران اسلامی دنبال الگو می گردد و نیازمند شناخت انسان کامل و اسوه حسنه است. باید الگوهای عالی و نمونه های کامل انسانیت را به او شناساند! در جهان اسلام و در جامعه اسلامی چه کسانی باید اسوه قرار گیرند و سرمشق و الگو باشند؟ روشن است که معصومان علیهم السلام ، پیامبر صلی الله علیه وآله وسلم، امامان علیهم السلام و حضرت زهرا علیها السلام، و آنان که در مکتب اهل بیت رشد یافته و با پیروزی از این نمونه ها، انسان کامل شده اند، بهترین الگوها و عالی ترین اسوه ها هستند، و التزام عملی به پیروی از این الگوهای جاویدان، انسان را به سعادت و رستگاری و درجات عالی تکامل می رساند.

از ستارگان درخشان مکتب اهل بیت عصمت و طهارت زینب کبری علیها السلام است. او در خانه علی علیه السلام و فاطمه علیها السلام، تربیت شد و در شعاع هدایت معصومین علیهم السلام رشد یافت و انسان کامل و نمونه شد. بنابراین او برای همه مسلمین و مردم جهان «اسوه» است؛ و همه باید از او پیروی کنند. اگر کسی بگوید زینب بهترین الگو برای زنان است فقط نیمی از حقیقت را بیان کرده است. آری زینب از آن جهت که زن است در اخلاق ویژه بانوان، بهترین سرمشق برای آنان است؛ اما در اخلاق انسانی و بشری و فضایل و کمالات الهی برای همگان اسوه است.

در مثل مناقشه نیست، در صدر اسلام، شاعره ای به نام خنساء بوده که در ادبیات عرب و سرودن شعر، بسیار توانا و زبر دست است او از شعرایی است که در اصطلاح ادباء محضرم یا مخضرم نامیدهشده اند. این اصطلاح برای کسانی که جاهلیت و اسلام، هر دو را درک کرده و در هر دو مرحله شعر سروده اند به کار می رود. دیوان شعری دارد که در لبنان، بیروت چاپ شده است. طبع شعری بسیار قوی داشته و اشعار عجیب و غریبی دارد. در عصر جاهلیت در

مکانی به نام سوق عکاظ، هیأت داوران و متخصصین در ارزیابی اشعار، بهترین شعر و شاعر سال را تعیین و معرفی می کرده اند. در یک برنامه معرفی شاعر سال، خنساء حاضر بوده است. شعری را از شاعر سال می خوانند و خنساء به یک بیت آن، شش ایراد می گیرد. هیأت داوران با دیدن توانایی خنساء، که بر بهترین شعر سال شش اشکال اساسی می خوانند به او گفتند: انت اشعر النساء حقا، تو به حق بهترین شاعر در بین زنان هستی! خنسا تا این جمله را شنید ناراحت شد و گفت: بل انا اشعر الناس حقاً، من بهترین شاعر در بین همه مردم هستم! بنا ندارم کسی را با حضرت زینب کبری مقایسه نمایم فقط خواستم این حقیقت را روشن کنم که رسالت و کار بزرگ زینب و فضایل و مناقب او که در تاریخ بی نظیر است، برای همگان شایسته پیروی می باشد و زندگی این الگوی الهی برای مردان و زنان در ابعاد مختلف، درس و پیام دارد. پس باید زینب را شناخت و شناساند و پیام های زندگانی او را برای نسل انقلاب بازیافت و ارایه کرد .

امروز نوجوانان و جوانان، باید با رسالت و کار زینب در نهضت حسینی، به ویژه داوران پس از شهادت ابا عبدالله علیه السلام و یاران باوفایش، آشنا گردند و همان گونه که او یک لحظه از دفاع و حمایت از آرمان شهیدان کربلا و سیدالشهداء علیه السلام ، و ادامه راه آنان کوتاهی نکرد، این ها نیز با سعی و کوشش همه جانبه در راه شناخت آرمان شهیدان و امام شهداء انقلاب اسلامی، با پاسداری از آرمان شهیدان و ادامه راه آنان، در صراط مستقیم تداوم انقلاب اسلامی گام بردارند. پیامبر اسلام فرمودند: (عِنْدَ ذِکرَ الصَّالِحِینَ تَنْزِلُ الرَّحْمَةُ). در هنگام یادآوری صالحین و سخن گفتن از آنان و شناختن و شناساندن آنان رحمت الهی نازل می گردد. مرحوم مولی محسن فیض کاشانی این حدیث را نقل کرده و سپس به شرح حدیث و تبیین منظور آن روی آورده و با تأکید بر تأثیر پذیری انسان از «الگوها» به علت و راز نزول رحمت به هنگام یادکردن صالحان می پردازد و می نویسد: رحمت، ورود به بهشت و لقاء الله است، و با یادآوری نیکان و صالحان عین این رحمت نازل نمی شود و روی نمی دهد، ولی سبب آن پدید می آید و آن رغبت قلبی و تحرک و اراده برای اقتداء و تأسی به «الگوها» است. پس مبدأ رحمت، فعل خیر است و همین معنای نزول رحمت می باشد. (1)

1- المحجة البیضاء في تهذیب الاحیاء، مولی محسن فیض کاشانی، دفتر انتشارات اسلامی وابسته به جامعه مدرسین حوزه علمیه قم، چاپ دوم، بی تا، ج 4، ص 17؛ مجموعه مقالات دومین کنگره بین المللی امام خمینی و فرهنگ عاشورا، ج 3، ص 106.

حضرت زینب کبری علیها السلام عصاره فضایل بود در خاندانی به دنیا آمد که «وقار»، «عفاف»، علم و «شجاعت» را زیور زندگی ساخته بودنـد. در دامـان مادری همچون «فاطمه» تربیت شـد که زینت آفرینش و مرور همه زنان عالـم بود. برادرانی چون حسن و حسـین علیهما السـلام داشت. خلقت و طبیعت همه شـرایط را برای رشد و بالندگی او و رسیدن به مرحله «اسوه» برای شیرزنان جهان فراهم ساخته بود و این همه با تدبیر و حکمت ازلی آفریدگار بود....

باری ....زینب است و یک وسعت تاریخ حریت و شجاعت. زینب است و یک آغوش معطر عفاف وحیا. زینب است و یک دهان فریاد و خروش بر ضد سـتم و افشاگری برضد سلطه فریب! مردانمام از او درس جوانمردی می آموزند، زنانمان در مکتب او الفبای دینداری و حق مداری و دفاع از امام و رهبر و پرستاری از روح ها خسته و دل های آزرده می آموزند. (1)

فرهنگ زینبیه

چگونه می توان با زینب همراه شد؟ همدلی و همزمانی و همراهی با حضـرت زینب علیها السلام چگونه میسر می گردد؟ چگونه می تواند همراه زینب علیها السـلام از حساس ترین و مهم ترین عقبات تاریخ اسـلام در عصـر حاضر با تداوم انقلاب اسلامی ایران گذشت؟ درس ها و پیام ها و عبرتها و کرامات زینبیه برای پیروان حضـرت زینب علیها السلام در شرایط امروز ایران اسلامی چیست؟ اقدامات و مبارزات و سـخنرانی ها و مواضع اصولی زینب کبری علیها السـلام در تـداوم انقلاب عاشورا و حماسه حسـینی، چه شـرایط و عواملی را برای بقا و دوام و تکامل انقلاب اسـلامی ایران و حماسه خمینی لازم و قطع می نماید؟ «زینب گونه بودن» و «زینبی زیستن» چگونه است؟ «فرهنگ زینبی» چه مشـخصه ها و مؤلفه هایی دارد؟ این مقاله برای ارایه پاسخ مناسب به همین پرسـش ها به نگارش درآمده است و درون مطالب این نوشـتار از آغاز تا پایان پاسـخ های این پرسـش نهفته است. شـناخت فرهنگ ارزشـمند زینبی و آشـنایی با رفتار و گفتار آن حضـرت و معرفت مقـام شامـخ این اسوه الهی برای همه اقشار در جامعه اسـلامی لازم و سودمنـد است. چون سـیره اخلاقی و اجتماعی و زنـدگانی سیاسی زینب کبری علیها السلام درس ها و

پیام های فراوانی برای عموم مردم به ویژه جوانان و دانشجویان و دختران و پسران و

1- روایت انقلاب، جواد محدثی، انتشارات مدرسه، چاپ دوم، 1375، ج 3، ص 39 و ص 41.

بازماندگان شهیدان دارد. در اینجا «فهرست وار» امتیازات، ویژگی ها، درس ها و مؤلفه های «فرهنگ زینبی» بیان می گردد .

1- پاسداری از دین و دفاع همه جانبه و با تمام توان از مکتب اسلام و قرآن و اهل بیت پیامبر صلی الله علیه وآله وسلم.

2- امر به معروف و نهی از منکر و کوشش در راه مبارزه با فساد و تلاش برای اصلاح ساختار کلی جامعه و حکومت زمامداران و فداکاری برای تشکیل حکومت اسلامی .

3- رساندن پیام قیام امام حسین علیه السلام و تبیین فلسفه انقلاب عاشورا و معرفی سیمای تابناک اهل بیت پیامبر صلی الله علیه وآله وسلم .

4- مبارزه با تحریف و تلاش برای خنثی نمودن تبلیغات مسموم و گمراه کننده یزیدیان و اقدامات فریبکارانه و مزورانه اربابان زر و زور و تزویر.

5- حق گویی و حق گرایی و دفاع از حق و اعلام موضع صریح و شفاف در برابراهل باطل.

6- شجاعت و شهامت و قاطعیت در برخورد با دیکتاتوری و استبداد رژیم سلطنتی فاسد سوی و کارگزاران حکومت طاغوتی

7- حضور در صحنه سیاست و اجتماع بر پایه دیانت، پویایی سیاسی با زیربنای اسلامی، تحرک و فعالیت سیاسی با اخلاص و تقوا و انگیزهٔ الهی، پیوند دین و سیاسیت.

8- بهره گیری از فرصت ها برای بیدارگری و هوشیاری خفتگان و هدایت ارشاد نا آگاهان .

9- هوشیاری سیاسی و دشمن شناسی و رویارویی با دشمنان اسلام ناب محمدی صلی الله علیه وآله وسلم و درک نقشه های دشمنان فرهنگ عاشورا و خنثی نمودن توطئه های آنان و بهره گیری از مجلس جشن پیروزی دشمن برای افشای ماهیت آنان .

10- مدیریت آرمانی و ارزش در شرایط بحرانی و مهار خشونت دشمنان و تأمین حداقل سازهای اسیران با عزت و سرافرازی و بازگرداندن آنان با سلامت و عافیت و با آبرو و عظمت به مدینه .

11- شکست ناپذیری صبر و استقامت و پایداری در راه رسیدن به اهداف مقدس و مشروع.

12- شهادت طلبی و شهید پروری و تربیت فرزندان مؤمن شهادت طلب و افتخار به شهادت در راه خدا.

13- آموزش راه زنده و جاوید شدن نام و یاد و خاطره شهیدان کربلا، ستارگان

روشنایی بخش ماندگار و اسوه های پایدار و دفاع از راه و آرمان و شخصیت شهیدان.

14- رسیدگی به بازماندگان شهیدان و تعظیم و تکریم و تجلیل از آنان و رفع مشکلات و سرکشی و دلداری دادن و تقویت روحیه آنان .

15 - اسوه عـالی و الگوی چگونه بودن و رفتار و گفتار مطلوب و مناسب برای مادران و خواهران و همسـران و عمه ها و بازمانـدگان و تبار «شهیدان».

16- ارزش و اهمیت «حجاب اسـلامی» و حضور زنان در «سـیاست» و اجتماع و مبارزه و انقلاب و سازندگی با رعایت عفت و حجاب کامل و پاکی.

17- ناامید نشدن از شکست های ظاهری و ناملایمات و سختی ها و رنج ها و بهره گیری از آن ها در راه پیروزی و عزت و سربلندی.

18 - مهارت و تدبیر در تبدیل و تعویض شرایط اسارت و تبعید به رهایی و آزادگی و نشان دادن سیمای اسیر آزادی بخش .

19- توانایی در رویش جوانه های دلبستگی به انقلاب عاشورا و خونخواهی شهیدان کربلا و هدایت و نجات غافلان و جاهلان.

20- نهراسـیدن از زیادی امکانات پیروان باطل و زیادی و فراوانی جمعیت دشمنان و اکثریت داشتن یاران شیطان و آشکار نمودن اینکه نه تنها «رأی اکثریت» بلکه حضور علنی و فیزیکی «اکثریت» و گرایش آنان به یک عقیده و روش، نشانه و دلیل و معیار «حقانیت» نیست.

دو کار بزرگ

گرچه همه کارهای زینب کبری، ارزشـمند و شایسته پیروی است اما دو کار بزرگ او در رهبری انقلاب کربلا، پس از شهادت امام حسین علیه السـلام و اصـحاب ایشان باید راهنمای ما در حال و آینده انقلاب اسـلامی باشد. مهم ترین کارهای حضـرت زینب، پس از شهادت برادر، دو کار بسیار ارزشمند و بزرگ و مؤثر بوده است :

الف - رساندن پیام عاشورا به مسلمانان جهان و تبیین فلسفه قیام و معرفی سیمای اهل بیت علیهم السلام.

ب - مبارزه با تحریف و تلاش برای خنثی نمودن تبلیغات مسموم و گمراه کننده یزیدیان و اربابان زر و زور و تزویر .

ص: 112

رساندن پیام

زینب همه جا در دوران اسارت راه امام حسین علیه السلام را ادامه داد و امر به معروف و نهی از منکر کرد. هدف از انقلاب کربلا، آرمان شهیدان و ارزش های حماسه حسینی و فلسفه قیام را برای مسلمانان تبیین کرد. «آری هر انقلابی دو چهره دارد: خون و پیام! رسالت نخستین را حسین و یارانش روز عاشورا گزاردند، رسالت خون را رسالت دوم: رسالت پیام است، پیام شهادت را به گوش دنیا رساندن است. زبان گویای خون های جوشان و تنهای خاموش، در میان مردگان متحرک بودن است. رسالت پیام از عصر عاشورا آغاز می شود این رسالت بر دوش های ظریف یک زن «زینب» زنی که مردانگی در رکاب او جوانمردی آموخته است! رسالت زینب دشوارتر و سنگین تر از رسالت برادرش. آن هایی که گستاخی آن را دارند که مرگ خویش را انتخاب کنند، تنها به یک انتخاب بزرگ دست زده اند، اما کار آن ها که از آن پس زنده می مانند دشوار است و سنگین و زینب مانده است، کاروان اسیران در پی اش، و صف های دشمن تا افق در پیش راهش، و رسالت رساندن پیام برادر بر دوشش، وارد شهر می شود، از صحنه بر می گردد، آن باغ های سرخ شهادت را پشت سر گذاشته و از پیراهنش بوی گل های سرخ به مشام می رسد، وارد شهر جنایت، پایتخت قدرت، پایتخت ستم و جلادی شده است، آرام پیروز، سراپا افتخار بر سر قدرت و قساوت بر سر بردگان مزدور و جلادان و بردگان استعمار و استبداد فریاد می زند: سپاس خداوند را که این همه کرامت و این همه عزت به خاندان ما عطا کرد افتخار نبوت، افتخار شهادت....»

زینب رسالت رساندن پیام شهیدان زنده امام خاموش را به دوش گرفته است، زیرا پس از شهیدان او بجا مانده است و اوست که باید زبان کسانی باشد که تیغ جلادان زبانشان را بریده است. اگر یک خون پیام نداشته باشد در تاریخ گنگ می ماند و اگر یک خون، پیام خویش را به همه نسل ها نگذارد، جلاد شهید را در حصار یک عصر و یک زمان محبوس کرده است. اگر زینب پیام کربلا را به تاریخ باز نگوید، کربلا در تاریخ می ماند و کسانی که به این پیام نیازمندند از آن محروم می مانند؛ و کسانی که با خون خویش با همه نسل ها سخن می گویند، سخنشان را کسی نمی شنود. این است که رسالت زینب سنگین و دشوار است . رسالت زینب پیامی است به همه انسان ها .... که: ای همه! هر که با این خاندان پیوند و پیمان داری و ای هر کس که به پیام محمد مؤمنی، خود بیاندیش، انتخاب کن! در هر عصری و در هر نسلی و در هر

سرزمینی که آمده ای، پیام شهیدان کربلا را بشنو، بشنو که گفته اند: کسانی می توانند خوب زندگی کنند که می توانند خوب بمیرند. بگو ای همه کسانی که به پیام توحیـد، به پیام قرآن، و به راه علی و خاندان او معتقدند، خاندان ما پیامشان به شـما، ای همه کسانی که پس از ما می آیید، این است که این خاندانی است که هم هنر خوب زیستن را به بشریت آموخته است و هم هنر خوب مردان را، زیرا هر کس انچنان می میرد که زنـدگی می کنـد؛ و پیام اوست به همه بشـریت که اگر دین داریـد، «دین» و اگر نداریـد «حریت» - آزادگی بشـری - مسؤولیتی به دوش شـما نهاده است، که به عنوان یک انسان دیندار یا انسان آزاده، شاهد زمان خود و شـهید حق و باطلی که در عصـر خود درگیر است باشـید؛ که شـیهدان ما ناظرند آگاهند زنده اند و همیشه حاضـرند و نمونه عمل اند و الگوی اند و گواه حق و باطل و سرگذشت و سرنوشت انسان اند. و شهید یعنی به همه این معانی!

هر انقلابی دو چهره دارد: خون و پیام. و هر کس اگر مسؤولیت پذیرفتن حق را انتخاب کرده است، و هر کسی که می داند مسؤولیت شیعه بودن یعنی چه مسؤولیت انسان ازاده بودن یعنی چه بایـد بداند که در نبرد همیشه تاریخ و همیشه زمان و همه جای زمین - که همه صـحنه ها کربلاست و همه ماه ها محرم و همه روزها عاشورا - باید انتخاب کند: یا خون را یا پیام را، یا حسین بودن را، یا زینب بودن را، یا آنچنان مردن را یا این چنین ماندن را، اگر می خواهد از صـحنه غایب باشد ... چگونه می توان از چنین معجزه ای که حسـین در تاریخ شر ساخته است و زینب پرداخته است، سـخن گفت؟ آنچه می خواسـتم بگویم حـدیث مفصـلی است که در این مجمل می گویم به عنوان رسالت زینب، پس از شهادت برادر که:

«آن ها که رفتنـد کاری حسـینی کردنـد، و آن ها که ماندند باید کاری زینبی کنند، وگرنه یدی اند!» (1) از حضـرت زینب علیها السلام دو خطبه گویـا و کوبنـده در جریـان وقـایع بعـد از عاشورا کافی است که آرامش ناجوان مردانه مردم را به هم زد و آسایش ظالمانه حاکمان را آشـفت. این دو خطبه نه تنهـا از لحـاظ واژگان و گفتار بلکه از آن جهت که محصول حرکت عاشورا و چکیـده جهاد و صبر اهل بیت بوده قابـل توجه است، و بخشـی از ادب عـاشورایی به شـمار می رود. دو خطبه ای که شورآفرین ترین انـدیشه ها را به بار آورد و اذهان خفته را اندیشناک کرد. خطبه نخست در کوفه بود و خطابه های کوبنده علی علیه السلام پدر زینب علیها السلام را به یاد مرده

1- شریعتی، علی، حسین وارث آدم، مجموعه آثار، ج 19 تهران، فروردین 1360. ص 206 تا ص 208 .

می آورد و خطابه دوم خطاب به یزید و درباریان او در دارالحکومه شام. تاریخ شاهد است که این دو خطبه غیرت آفرین، چگونه خواب گناه آلود مردم را بر هم زد و حرکت ها ایجاد نمود و دربار یزید را آشفته کرد. (1)

ترسیم خط سرخ شهادت و آزادی «هیهات منا الذله» و «کل یوم عاشورا و کل ارض کربلا» پیام جاویدان و ماندگار نهضت حسینی است. اما برای ابلاغ این پیام و به دیگر سخن تکمیل و به ثمر رساندن قیام عاشو را به پیام رسانی نیاز بود تا ضمن آگاه کردن توده های عصر خویش حقایق نهضت را که بر اثر تبلیغات گسترده، دستگاه بنی امیه در پرده ای از ابهام قرار داشت برای ثبت در تاریخ و آگاهی آیندگان بر ملا سازند، و این رسالت عظیمی بود که پس از حادثه کربلا و شهادت امام حسین علیه السلام و خاندان عصمت و طهارت علیهم السلام بر عهده اهل بیت آن حضرت قرار گرفت؛ که در رأس آنان حضرت علی بن الحسین سید الساجدین و شیرزن کربلا حضرت زینب کبری علیها السلام قرار داشتند؛ و این رسالت را به گونه ای ایفا کردند که با گذشت

زمانی کوتاه از حادثه کربلا، حقیقت ماجرا روشن شد و بسیاری از مردم به هدف مقدس حضرت امام حسین علیه السلام از قیام و نیز چهره منافقانه یزید و هواداران خودفروخته و دنیا پرستش به خوبی پی بردند و زمینه های مساعدی برای قیام های بعدی به وجود آمد و کاخ پوشالی امویان را از بیخ و بن برکند. (2) ایفای نقش توسط حضرت زینب علیها السلام در انقلاب عاشورا با تدبیر امام حسین علیه السلام صورت گرفت به همراه آوردن اهل بیت علیهم السلام مهم ترین اقدام امام حسین علیه السلام به منظور «رساندن پیام» و معرفی فلسفه قیام و سیمای اهل بیت و «خنثی نمودن تبلیغات» ناجوانمردانه بنی امیه و افشای ماهیت یزیدیان بود.

استاد شهید مطهری در این زمینه می گوید: «ابا عبد الله علیه السلام اهل بیت خودش را حرکت می دهد برای این که نقش مستقیمی در ساختن این تاریخ عظیم داشته باشند، با قافله سالاری زینب علیها السلام بدون آنکه از مدار خودشان خارج شوند.» (3)

1- مجموعه مقالات دومین کنگره بین المللی امام خمینی رحمه الله علیه و فرهنگ عاشورا، مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی رحمه الله علیه، چاپ اول بهار ،1376، ج 1، ص 178 و ص 179 نقل از مقاله سیری در ادب عاشورایی و نگاهی به تجلی آن در ادبیات انقلاب اسلامی از سید محمد علی دیباجی .

2- مجموعه مقالات دومین کنگره بین المللی امام خمینی و فرهنگ عاشورا، ج 3، ص 28، مقاله نقش اهل بیت امام حسین علیه السلام در نهضت عاشورا، علیرضا انصاری .

3- حماسه حسینی، ج 1، ص 312 .

شهید مطهری در توصیف نقش تبلیغی زینب کبری علیها السلام می گوید: «مقام شامخ زینب در «تبلیغ» بروز کرد. شما ببینید اهل بیت امام حسین علیهم السلام چه ماهرانه تبلیغ کرده اند....»

کار اباعبدالله حساب شده بود، یعنی این سفر را به دست دشمن درست کرد. دشمن این سفر را به وجود آورد. دشمن به خیال خودش اسیر حمل می کند، اما در حقیقت دارد «مبلغ» می فرستد. (1) او در زمینهٔ تأثیر قیام و حماسه حسینی بر حضرت زینب می گوید: در «حماسه حسینی» آن کسی که بیش از همه این درس را آموخت و بیش از همه این پرتو حسینی بر روح مقدس او تابید خواهر بزرگوارش زینب علیها السلام بود.

راستی که موضوع عجیبی است زینب با آن عظمتی که از اول داشته است و آن عظمت را در دامن زهرا علیها السلام و از تربیت علی علیه السلام بدست آورده بود در عین حال زینب بعد از کربلا با زینب قبل از کربلا متفاوت است. یعنی زینب بعد از کربلا یک شخصیت و عظمت بیشتری دارد. (2) ایشان اعتقاد دارد که حوادث روزهای تاسوعا و عاشورا و روحیه قوی و نیرومند امام حسین علیه السلام و دستورالعمل های حسینی بود که حضرت زینب علیها السلام را زینب دیگری کرد، زینب اسیر رنج دیده و رنج کشیده در مجلس یزید چنان موجی در جمعیت ایجاد نمود که یزید لال و ساکت شد و حضرت زینب علیها السلام توانست در شام «انقلاب» به وجود آورد. (3)

جواد محدثی می نویسد: «ای حسین ... ای عارف مسلح! کربلای تو، عشق را معنی کرد و انقلاب تو اسلام را زنده ساخت و شهادت تو، حضور همیشگی در همه زمان ها و زمین ها بود. نه تنها تو، که خانواده ات نیز، پا به پای تو در تمام لحظه ها و صحنه ها و حادثه ها در این «رسالت» شریک بودند و با «اسارت» خویش، به جنگ «اسارت مردم» رفتند. خواهر قهرمانت «زینب» آن شیرزن، آن «اسیر آزادی بخش» از خون تو پتکی ساخت و بر سر خفتگان «شهر افسوس» یزید ساخته فروکوفت و پیام آن «ثار»های جوشان و مقدس را به گوش همه بی خبران و اغفال گشتگان رساند و.... فرزندت «زین العابدین» با تیغ بیانش در شب خفقان و سانسور به چنان حمله ای دست زد که خیمه های فریب و تزویر و ارعاب و

1- حماسه حسینی استاد شهید مرتضی مطهری، انتشارات صدرا، تهران، چاپ اول، محرم 1403، 1361، ج1، ص 153.

2- حماسه حسینی، استاد شهید مرتضی مطهری، انتشارات صدرا، تهران، چاپ اول، محرم 1403، 1361، ج 1، ص 153 .

3- حماسه حسینی، ج 1، ص 154 و 155 .

ترور، دریده شد و سوخت در شعله اش خفتگان بیدار شدند.» (1)

او در بخش پایانی کتاب «خون خـدا» نیز پیرامون رسالت «پیامبری» زینب کبری علیها السـلام چنین می نگارد: «حسـین کشـته می شود ولی بار سـنگینی را که بر دوش دارد به پایان نمی برد. مسؤولیتی بزرگ و فـداکاری تاریخی می بایست انجام گیرد، و یک گام مثبت و تحول آفرین در این نقطه عطف تاریخی و در این تنگنای باریک تر از موی، زمانی لازم بود که برداشته شود. .. این مسؤولیت انجام می گیرد و آن گام برداشـته می شود و حسین با «شهادت» و زینب با «اسارت» زینب که قافله سالار اسیران است همراه دیگر کاروانیان در حالی که چتر کبود آسـمان بالای سـرشان است و سینه گسترده دشت خون گرفته کربلا به زیر پایشان، «رسالت» خود را آغاز می کند و او «پیامبر» خون های کربلاست و می رود تا خلق ها را بیا گاهاند، اینان در بامداد این روز همه چیز داشـتند ولی اینک در شامگاه هیچ ندارند. نه! بلکه همه چیز را اکنون دارنـد، آینـده از آن اینانست و حق همیشه پیروز است و مگر خورشـید می میرد؟ «زینب» در به ثمر رساندن و پیروز ساختن نهضت کربلا، نقشی دارد بس بزرگ و حیاتی. (2)

دکتر سـید جعفر شهیدی اعتقاد دارد: اثری که سخنان خواهران امام حسین علیه السلام در اجتماع کوفه و شام نهاد کمتر از اثر کشته شدن خود او نبود. (3)

محقق دیگری می نویسد: «با دست خود چنان مقدماتی فراهم کردند که اسـیران کربلا همه فضایل خود و وقایع طف و تمام رسوایی ها و ستم هـای کشـندگان امـام علیه السـلام را به مردم تبلیغ کردنـد. در کوچه ها در بازارها میـدان ها دروازه ها هر جا که شـنونده ای یافتنـد، خودشان را

معرفی نمودند؛ و بنی امیه را رسوا ساختند. حتی مجلس ابن زیاد و کاخ یزید و مسـجد دمشق نیز ولو به طور موقت صحنه تبلیغ آن مبلغان توانا شد... عترت رسول خدا صـلی الله علیه وآله وسـلم درضـمن اسارت خود تاریخ صـحیح عاشورا را مو به مو در سـینه های مردم ثبت کردند. دستگاه خلافت دیگر نتوانست جنایات و رسوایی های خود را از یاد مسلمانان ببرد.» (4)

1- روایت انقلاب (مجموعه مقالاتی به یاد ایام الله و مناسـبت های ماه های شمسی و قمری) جواد محدثی، مؤسسه انتشارات امیر کبیر. تهران چاپ چهارم ،1374، ج 1، ص 159 و ص 160.

2- خون خدا، جواد محدثی. بینا، بی جا، چاپ دوم 1360 .

3- قیام حسین علیه السلام سد جعفر شهیدی ص 121 .

4- حسـین بن علی علیه السـلام مرد مافوق انسان، سید علی اکبر قرشی، مرکز انتشارات دفتر تبلیغات اسلامی، قم، چاپ دوم 1355 ش. ص 205 .

آری زینب در کربلا، در کوفه در شام و در بین راه با خطبه ها و سخنرانی های خویش موجب بیداری و هوشیاری مسلمانان گشت؛ و در راه تبیین اهداف انقلاب حسینی و معرفی سیمای واقعی الگوهای بزرگ و بی نظیر گام برداشتند جلوه هایی از آثار بیدارگری زینب در مکتب تاریخ آمده است. زینب کبری علیها السلام در همان سرزمین کربلا با نگاه به میدان جنگ و بدن های بی سر شهیدان و کاروان اسیران در مقام شناساندن حسین بن علی علیه السلام و شهیدان اهل بیت و اسیران و نخستین ذکر مصیبت برای آنان فرمود :

«یا محمداه صلی علیک ملیک السماء هذا حسین بالعراء مرمل بالدماء مقطع الاعضاء یا محمداه و بناتک السبایا و ذریتک مقتله تسفی علیها الصبا»

«ای محمد صلی الله علیه وآله وسلم! فرشتگان آسمان بر تو درود فرستند. این حسین علیه السلام است که در هامون فتاده، در خون غلتیده است، پیکر او پاره پاره است. ای محمد صلی الله علیه وآله وسلم! دختران تو اسیر شده اند، فرزندانت کشته شده اند و باد صبا بر آنان می ورزد.» (1)

نوشته اند هنگامی که نگاه خانواده پیامبر صلی الله علیه وآله وسلم ، علی بن الحسین علیه السلام و زنان و کودکان بر اجساد شهیدان بود و زینب علیها السلام سخن می گفت : همه دوست و دشمن می گریستند و هیچ کس قرار نداشت. شاعر متعهد دعبل می گوید:

کیف القرار ؟ وفی السبایا زینب *** تدعاً بفرط خرارع یا احمد

هذا حسین بالسیوف مبضع *** متلطخ بدمایه مستشهد

چگونه می توانستند قرار و آرام یابند در حالی که در میان اسیران، زینب علیها السلام با همه گرمی دل و جانش فریاد می زد که: «یا احمد! این حسین توست که با شمشیرها پاره پاره شده است و در خون خود غلتیده و شهید گردیده است.» (2)

شید مطهری می گوید :

زینب سلام الله علیها خودش را می رساند به بدن مقدس اباعبدالله علیه السلام ، آن را به یک وضعی می بیند که تا آن وقت ندیده بود. بدنی می بیند بی سر و بی لباس، با این بدن معاشقه می کند و سخن می گوید: آن چنان دل سوز ناله کرد که «فقد ابکی والله کل عدو او صدیق» یعنی کاری کرد که اشک دشمن جاری شد دوست و دشمن را به

1- نهایه الارب فی فنون الادب، شهاب الدین احمد نوبری، ترجمه دکتر محمد مهدوی دامغانی، تهران امیرکبیر، 1364، ج 7، ص 200؛ انساب الاشراف البلاذری، بیروت 1979 م - 1400ه- . ق، ج 3، ص 206.

2- پیام آور عاشورا، ص 282 .

گریه درآمدند مجلس عزای حسین را برای اولین بار زینب ساخت.» (1)

حذیم بن شریک اسدی که از اصحاب امام زین العابدین علیه السلام شناخته شده است (2) می گوید: در ماه محرم سال شصت و یک وارد کوفه شدم و آن هنگامی بود که حضرت علی بن الحسین علیه السلام را با زنان اهل بیت وارد کوفه می کردند و لشگر بن زیاد اطراف آنان را گرفته بود و مردم کوفه از منازل خود برای تماشا بیرون آمده بودند و اهل بیت را بر شتران بی روپوش و برهنه سوار کرده بودند، علی بن الحسین علیهما السلام را دیدم که از بیماری، رنجور و ضعیف گشته و غل و زنجیر بر گردن آن حضرت نهاده و دست هایش را به گردنش مغلول کرده بودند. «نظرت الی زینب ابن علی علیه السلام یومیذ ولم ار حفره انطق منها کانها تفرع عن لسان امیر المؤمنین علی بن ابی طالب علیه السلام» آن روز زینب دختر علی را دیدم و توجه من را به سوی خود جلب نمود و زنی با حیاء و شرم، گویاتر از او ندیده بودم. گویا از زبان امیرالمؤمنین علی بن ابی طالب علیه السلام سخن می گوید، و کلمات علی علیه السلام از زبان او فرو می ریزد. «وقد اشارت الی الناس بان انصتو فارتدت الانفاس وسکنت الاجراس» حضرت زینب به مردم اشاره کرد که گوش بدهند، پس نفس ها آرام و در سینه ها حبس گردید؛ و صداها قطع گشت و زنگ ها در گردن مرکب ها ساکن شد.

حذیم بن شریک اسدی پس از اینکه به بیان رسا و فصاحت و حیاء و شرم حضرت زینب علیها السلام اشاره می کند، و زبان علی علیه السلام را در کام او می بیند، متن خطبه ارزنده و روشن گر و پیام رسان آن حضرت را می آورد و در پایان بازتاب آن خطبه و عکس العمل فوری آن را چنین ترسیم می نماید:

فوالله لقد رأیت الناس یومیذ خیاري یبکون و قد وضعوا ایدیهم في افواههم و رأیت شیخاً واقفا الی جنبی یبکی حتی اخضلت لحیته و هو یقولک بابی انتم و امی کهو لکم خیر الکهول و شبابکم خیر الشباب و نسایکم خیر النساء و نسلکم خیر نسل لا یخزی و لایبزی.

به خدا سوگند دیدم مردم، آن روز حیران و سرگردان می گریستند و دست هایشان را در هانشان نهاده بودند - دست ها را به دندان می گزیدند - دیدم پیرمردی در کنارم ایستاده گریه می کرد تا اینکه ریشش به گریه ها تر شد و او می گفت : پدر و مادرم فدایتان باد!

1- حماسه حسینی، ج 1، ص 290

2- الخویي، ابو القاسم معجم رجال الحدیث دارالزهراء للطباعة والنشر والتوزیع، بیروت، لبنان، ج 4، ص 246؛ الطوسی، ابو جعفر محمد بن الحسن (شیخ الطایفه)، الرجال، ص 88 .

پیرانتـان بهترین پیران و جوانانتـان بهترین جوانان و زنانتان بهترین زنان، و نسل و خویشاونـدانتان بهترین خویشاونـدان است؛ که نه ذلیل و خوار میگردد و نه شکست می پذیرد. (1)

جاحظ در کتاب «البیان والتبیین» پس از آوردن متن خطبه زینب کبری در کوفه از قول خزیمه اسدی چنین آورده است :

ورأیت نساء الکوفه یومیذ قیاما یندبن متهتکات الجیوب.

زنان کوفه را در آن روز دیدم که ایستاده بر شهدای کربلا ندبه و زاری و شیون می کردند، در حالی که گریبان می دریدند. (2)

درباره تأثیر سـخنان حضرت زینب علیها السلام در کوفه، «اللهوف علی قتلی الطفوف» وضعیت حضار در پایان سخنرانی را چنین گزارش می کند :

فارتفعت الاصوات بالبکاء والخیف و قالوا حسبک با ابنه الطیبین فقد احرقت قلوبنا و انفجت فحورنا و اضرمت اجوافنا فسکتت.

صداها به گریه و شـیون بلند شد و گفتند: ای دختر پاکان! بس کن که دل های ما را آتش زدی و گلوهای ما را سوزاندی و درون ما را شـعله ور نمودی. پس حضرت زینب ساکت شد و آرام گرفت. (3)

شهید مطهری در گزارشـی از وضـعیت حضرت زینب علیها السلام در زمان ایراد سخنرانی در کوفه می گوید: راوی گفت به خدا قسم «ما رأیت خطره» این «خطره» خیلی ارزش دارد. خطره یعنی زن باحیـا. این زن نیامـد مثـل یـک زن بی حیا حرف بزنـد. زینب آن خطابه را در نهایت عظمت القا کرد. در عین حال دشمن می گوید «ما رأیت خطره» یعنی آن حیای زنانگی از او پیدا بود.

1- المجلسـی، شـیخ محمد باقر، بحار الانوار الجامعة لدرر اخبار الایمه الاطهار، مؤسسه الوفاء، بیروت - لبنان، ج 45 ، ص 162 تا ص 164؛ سـید بن طـاوس، اللهوف علی قتلی الطفوف، تهران انتشـارات جهـان ترجمه سـیداحمد فهری زنجانی، ص 146 تا ص 149، این کتاب راوی را بشـیر بن خزیم اسدی دانسته است؛ فیض الاسلام سید علی نقی خاتون دوسرا تهران، 1400ه- . ق. ص 147 تا ص 152؛ الامین سـید محسن اعیان الشـیعه دارالتعارف للمطبوعات بیروت، 1403ه- . 1983م، ج 7، ص 138 . الطبرسـي، ابی منظور احمد بن علی بن ابیطـالب الاحتجـاج، مؤسـسه الاـعلمی للمطبوعات - مؤسـسه اهل البیت لبنان ج 2، ص 303 تـا ص 305؛ قمی، حاج شـیخ عباسـی منتهی الآمال في تاریـخ النبی والال، ج 1، ص 297 و ص 298؛ قمی، حاج شـیخ عباس سـفینه البحار و مدینه الحکم و الآثار دارالمرتضی، بیروت، ج 1، ص 558 .

2- خاتون دوسرا زینب کبری، ج 1، ص 153.

3- اللهوف علی قتلی الطفوف، ص154 .

شجاعت علی با حیای زنانگی در هم آمیخته بود.... این است نقش زن به شکلی که اسلام می خواهد. شخصیت در عین حیا. عفاف، عفت، پاکی و حریم. تاریخ کربلا به این دلیل مذکر - مؤنث است. تاریخی که در ساختن آن هم جنس مذکر عامل مؤثری است و در مدار خودش و هم جنس مؤنث در مدار خودش این تاریخ به دست این دو جنس ساخته شد. (1)

آیت الله خوانساری در نسخه خطی روضه های خود نوشته اند: مرحوم حجه الاسلام حاج سیداسدالله اصفهانی پسر مرحوم حاج سید محدباقر رشتی، شبی در خواب حضرت حجت عجل الله تعالی فرجه الشریف را دید. حضرت فرمودند: از آن روزی که زینب کبری علیها السلام از دنیا رفتند همه روزه

فرشتگان آسمان خطبه او را در کوفه خوانده بود، می خوانند و شورش و شیون می کنند. (2)

بیدارگری و روشنگری و رساندن پیام شهیدان کربلا به مردم، رسالت الهی کاروان اسرای انقلاب عاشورا بود در شام و در بین راه و در شام اهداف قیام و حماسه حسینی را به زیبایی تبیین نمودند. «وضع شام بر اثر سخنان امام سجاد علیه السلام و خطبه آتشین زینب کبری علیها السلام در بارگاه یزید چنان آشفته شد که مردم یزید را دشنام داده و نکوهش کردند. (3)

عباس محمود عقاد می نویسد: یزید را افراد خانواده او بیشتر از همه سرزنش و نکوهش می کردند. (4) و کار به جایی رسید که عمادالدین طبری می گوید: مردم دمشق خواستند به خانه یزید ریخته و او را بکشند. مروان بن حکم که متوجه این وضع آشفته شد بود به یزید گفت: دیگر ماندن این اسیران در شام به صلاح تو نیست. (5)

سخنان حضرت زینب علیها السلام در برابر یزید بن معاویه آن چنان مؤثر و سرنوشت ساز بود که حتی کتاب هایی که به اشاره از زینب کبری سخنی گفته اند، از خطبه او در برابر یزید و قدرت روح و بیان او تمجید کرده اند. «ابن حجر» در الاصابه و «ابن اثیر» در اسدالغابه می گویند: «سخن زینب در برابر یزید به خردمندی و نیرومندی روح او دلالت می کند.» (6)

زینب کبری علیها السلام پس از بازگشت به مدینه نیز همواره پیام آور عاشورا است و کار او ابلاغ

1- حماسه حسینی، ج 1، ص 293 و ص 294.

2- پیام آور عاشورا، ص 357 .

3- کامل ابن اثیر، ج 3، ص 300 .

4- ابوالشهدا، عباس محمود عقاد، ص197؛ حسین بن علی علیه السلام مرد ما فوق انسان، سید علی اکبر قرشی، ص 245 .

5- کامل بهایی، ج 2، ص 302 .

6- الاصابه. ابن حجر عسقلانی، بیروت. دارالکتاب العربی. بیتا، ج 4، ص 315؛ اسدالغابه فی معرفه الصحابه، ابن اثیر. بیروت، داراحیاء التراث العربی، بی تا، ج 5، ص 469؛ پیام آور عاشورا ص 322 .

آرمان شـهیدان کربلا و زنده نگه داشتن نام و یاد و خاطره شهیدان نینوا و رساندن پیام خون شهدای طف بود؛ و شعله های بیداری را بر می افروخت. حاکم مدینه نامه ای برای یزید نوشت و شـرایط پیش آمده در مدینه و نقش زینب کبری علیها السلام در امواج بیداری و مقاومت مردم را به او گزارش داد؛ یزید که طعم سـخن زینب علیها السـلام را چشـیده و اراده پولادین و بزرگی روح او را در دربار خود دیده بود، به حاکم مـدینه نوشت که باید زینب کبری علیها السـلام را از مدینه اخراج و تبعید کند. وقتی پیام یزید را حاکم مدینه به زینب علیها السـلام رساند آن حضـرت فرمود: خداوند می داند که یزید با خانواده پیامبر صـلی الله علیه وآله وسـلم چگونه رفتا کرده است. خوبان ما را کشـته است و ما را بر شتران برهنه به اسارت برده است. ما از مدینه خارج نخواهیم شد حتی اگر بخواهند خون ما را بر خاک بریزند. (1)

عبیـدلی می گویـد که زینب کبری علیها السـلام در مـدینه صـریحاً مردم را به قیام علیه یزیـد فرا می خواند و می گفت: باید حکومت یزید تاوان عاشورا را بپردازد. (2)

شهید آیت الله قاضـی طباطبایی به تردید و اشـکال برخی از نویسندگان برگزارش عبیدلی در اخبار الزینبات مبنی به این که «آیا نقش زینب کبری علیهـا السـلام در نهضت مـدینه و دعوت و برانگیختن مردم به قیـام علیه یزیـد و سـخنرانی برای مردم مـدینه با مقام شامـخ آن بانوی عصـمت تناسب و هم خوانی داشـته است؟» چنین پاسخ داده است: معلوم می شود صاحب این کلام از اشخاصـی است که: تحت نفوذ اسـتعمار نشو و نما یافته و تصور کرده که انسان باید انزوا را در امور اجتماعی اختیار کرده و در خانه نشسـته و در کنج عزلت به سر برده، نه امر به معروفی انجام دهـد، و نه در راه نهی از منکر قدمی بردارد، و اگر بتواند روزها مانند خفاش در گوشه ای خزیده و شب ها بیرون آمده، پرواز کند که عین خواسته دشمنان دین و ستم کاران روزگار است. (3)

1- مع الحسـین في نهضـته، اسد حیدر، بیروت، دارالتعارف 1399ه- . ق، ص 323 و ص 324؛ اخبـار الزینبات، ابو الحسن یحیی بن حسن حسینی عبید الی اعرجی، قم، انتشارات کتابخانه آیت الله العظمی مرعشی نجفی، بی تا، ص 116 و ص 117 .

2- اخبار الزینبات، ص 116 .

3- اول اربعین حضـرت سیدالشهداء، آیت الله قاضی طباطبایی، قم بنیاد علمی و فرهنگی شهید آیت الله قاضی طباطبایی، 1368ه- . ش ، ص 95 .

نقش پیامبری حضرت زینب علیها السلام در انقلاب عاشورا از منظر امام خمینی رحمه الله علیه

رهبر کبیر انقلاب اسلامی ایران امام خمینی رضوان الله تعالی علیه درباره اثر کار زینب کبری علیها السلام فرموده اند: «سیدالشهداء و اصحاب او و اهل بیت آموختند تکلیف را، فداکاری در میدان، تبلیغ در خارج میدان، همان مقداری که فداکاری حضرت، ارزش پیش خدای تبارک و تعالی دار و در پیشبرد نهضت حسین علیه السلام کمک کرده است. خطبه های حضرت سجاد و حضرت زینب هم به همان مقدار یا قریب آن مقدار تأثیر داشته است. آن ها به ما فهماندند که در مقابل جایر، در مقابل حکومت جور نباید زن ها بترسند، نباید مردها بترسند. در مقابل یزید، حضرت زینب علیها السلام ایستاد و آن را همچو تحقیر کرد که بنی امیه در عمرشان همچو تحقیری نشنیده بودند و صحبت هایی که در بین راه و در کوفه و در شام و این ها کردند، و منبری که حضرت سجاد علیه السلام رفت و واضح کرد به اینکه قضیه، قضیه مقابله غیر حق با حق نیست، یعنی ما را بد معرفی کرده اند. سیدالشهداء را می خواستند معرفی کنند که یک آدمی است که در مقابل حکومت وقت، خلیفه رسول الله ایستاده است. حضرت سجاد این مطلب را در حضور جمع فاش کرد و حضرت زینب هم. (1)

در جای دیگر می فرمایند: کیفیت مبارزه را، کیفیت اینکه مبارزه بین جمعیت کم با جمعیت زیاد باید چطور باشد. کیفیت اینکه قیام در مقابل یک حکومت قلدری که همه جا را در دست دارد، با یک عده معدود باید چطور باشد، این ها چیزهایی است که حضرت سیدالشهداء به ملت آموخته است و اهل بیت بزرگوار و فرزند عالی مقدار او هم فهماند که بعد از اینکه آن مصیبت واقع شد باید چه کرد، باید تسلیم شد؟ باید تخفیف در مجاهده قایل شد؟ باید همانطوری که زینب علیها السلام در دنبال آن مصیبت بزرگی که تصغر عنده المصایب ایستاد و در مقابل کفر و در مقابل ندقه صحبت کرد و هر جا موقع شد مطلب را بیان کرد. (2)

در جای دیگر از قیام برای خدا توسط زینب علیها السلام این گونه یاد می نمایند :

شما ملاحظه کنید که بهترین خلق الله در عصر خودش حضرت سیدالشهداء علیه السلام و بهترین جوانان بنی هاشم و اصحاب او شهید شدند و از این دنیا رفتند با شهادت، لکن وقتی که در آن مجلس پلید یزید صحبت میشود حضرت زینب علیها السلام قسم می خورد که «ما رأینا الا

1- صحیفه نور، ج 17، ص 359 .

2- صحیفه نور، ج 17، ص 60 .

جمیلا» رفتن یک انسان کامل شهادت یک انسان کامل در نظر اولیاء خدا جمیل است، نه برای این که جنگ کرده و کشته شده، برای اینکه جنگ برای خدا بوده است، قیام برای خدا بوده است. (1) امام خمینی در وصیت نامه سیاسی الهی خویش نیز اقدامات ارزشمند مادران شهیدان انقلاب اسلامی و سایر زنان بزرگوار و فداکار در دوران جنگ تحمیلی را «زینب گونه» نامیده و نوشته اند: آنان که توان جنگ ندارند در خدمت پشت جبهه به نحو ارزشمندی که دل ملت را از شوق و شعف به لرزه در می آورد و دل دشمنان و جاهلان بدتر از دشمنان را از خشم و غضب می لرزاند اشتغل دارند و ما مکرر دیدیم که زنان بزرگواری «زینب گونه» فریاد می زنند که فرزندان خود را از دست داده و در راه خدای تعالی و اسلام عزیز از همه چیز خود گذشته و مفتخرند به این امر و می دانند آنچه به دست آورده اند، بالاتر از جناب نعیم است. چه رسد به متاع ناچیز دنیا. (2)

بانوی اندیشمند اهل سنت، دکتر عایشه بنت الشاطی، این نقش زینب علیها السلام در رساندن حماسه حسینی و پاسداری از خون شهیدان و بیدارگری را اینگونه ترسیم نموده است: «زینب از فردای روزی که برادرش امام حسین علیه السلام، کشته شد به طور مهیجی ضایع شدن حقوق شهدای خاندان رسالت را در نظر اهل کوفه مجسم نمود؛ و با سخنرانی های خویش، احساسات دردناک آنان را که توأم با رنج حسرت و خواری و ندامت بود برانگیخت و بعد آنان را ترک نمود و رفت. اما طنین صدای زینب برجای ماند و پیوسته در گوش آنان صدا می کرد و فضای اطرافشان را پر نموده و گناهان دلخراش آنان را به یادشان می آورد؛ و این طنین همچنان پایدار ماند و با پیش آمدهایی که بعد از کشتار کربلا به وقوع پیوست از بین نرفت؛ و بالاخره انتقام شهدا را گرفت... و در حقیقت از همان ابتدای کار که بانوی قهرمان کربلا وظیفه دردناک و پرشور و مهیج خویش را بر عهده گرفت، آنان نیش ندامت و پشیمانی را در قلب خویش احساس نمودند... زینب بود که پس از شهادت حسین سرگذشت غم انگیز او را ابدیت بخشید و من نمی توانم که کدامیک از ایشان در بوجود آوردن مذهب تشیع مؤثرتر بودند. (3) زینب بود که از شب عاشورای محرم برای اظهار حزن و اندوه، سوگواری

1- صحیفه نور، ج 20، ص 64 .

2- صحیفه نور، ج 21، ص172 .

3- دکتر عایشه بنت الشاطی در دو جای کتاب از نقش زینب در ایجاد تشیع سخن گفته است. یکی همین مورد در ص 188 و دیگری در ص 180 که چنین می نویسد: «کاری مهم تر از این ها در این هنگام به وقوع پیوست و آن بنیانگذاری مذهب شیعه بود؛ که اثر زیادی در زندگی سیاسی و مذهبی ملل اسلامی مشرق زمین داشت و تنها زینب بود که برپا کننده و مؤسس آن بود؛ و من این سخن را به مبالغه از پیش خود نمی گویم، بلکه این گفته تاریخ است». در ارزیابی این سخنان یاداوری می گردد که مؤسس و بنیانگذار مذهب شیعه پیامبر گرامی اسلام بوده اند، این بیان دکتر بنت الشاطی، روشنگر نقش برجسته زینب علیها السلام این در حفظ و تقویت تشیع است.

سالیانه را بر پا نمود که هنوز هم نوادگان توابین در روز عاشورا برای زیارت به شهر مقدس کربلا می شتابند تا به این وسیله داستان غم انگیز کربلا را زنده و مجسم کنند. (1)

حضرت زینب حافظه ای نیرومند داشته که اخباری را از مادرش حضرت فاطمه علیها السلام روایت می کرده است، شیخ طبرسی رحمه الله علیه در «اعلام الوری با اعلام الهدی» در وصف زینب علیها السلام می نویسد:

و قد روت زینب عن امها فاطمه أخباراً. زینب از مادرش فاطمه اخباری را روایت نموده است. (2)

بنابراین او از همان کودکی در خانه فاطمه برای دفاع از حق و مبارزه ظلم و جور آماده می شده است، لذا «خطبه فدک» مادرش زهرا علیها السلام را که برای گرفتن حق و مبارزه با ظالمین و غاصبین ایراد گردید، حفظ کرده و برای دیگران نقل کرده است. ابو الفرج اصفهانی در «مقاتل الطالبین» در شرح حال عون بن عبدالله بن جعفر بن ابی طالب فرزند حضرت زینب که در کربلا شهید شد می نویسد: زینب همان زنی است که ابن عباس خطبه فدک فاطمه علیها السلام را از او روایت کرده، و در و در آغاز خطبه می گوید: عقیله ما زینب دختر علی علیه السلام برای من روایت کرد... (3)

مبارزه با تحریف و خنثی کردن تبلیغات دشمن

کار بزرگ و مهم دیگر زینب که در راستای همان پیام رسانی و بیدارگری قرار داشته، ایستادن در برابر دروغ پراکنی ابن زیاد و یزید و پاسخ گویی به سخنان آنان و افشاگری جنایات آنان و از بین بردن آثار تبلیغات مسموم حکمرانان جایر و باند اموی است. هنگامی

1- زینب بانوی قهرمان کربلا دکتری عایشه بنت الشاطی، ترجمه حبیب چایچیان و مهدی آیت الله زاده نائینی، مؤسسه انتشارات امیرکبیر. چاپ شانزدهم، 1372، ص 180 و 181 و 188.

2- الطبرسی، امین الاسلام ابن علی فضل بن الحسین، اعلام الوری باعلام الهدی، تهران المکتبه العلمیه الاسلامیه، 1338ه- . ق. ص 204؛ بحار الانوار، ج 42، ص93 .

3- اصفهانی، ابوالفرج، مقاتل الطالبین، ترجمه هاشم رسولی محلاتی، کتابفروشی صدوق، طهران، 1390ه- . ق 1349ه- . ق. ص 89 سفینه البحار 1 / 558

که اسـراء در کـوفه وارد بر مجلس ابن زیـاد شدنـد حضـرت زینب در گوشه ای نشـست ابن زیـاد پرسـید: این زنی که در آن گوشه نشسـت کیست؟ زینب پاسخی نداد. دوباره پرسید، یکی از اسیران گفت: هذه زینب بنت فاطمه بنت رسول الله!

این زن، زینب دختر فاطمه علیها السلام دختر پیامبر خدا است! ابن زیاد رو به زینب کرده گفت:

الحمدالله الذی فضحکم وقتلکم واکذب احدوثتکم. سپاس خدایی را که شما را رسوا ساخت و کشت! و خبر و حدیث شما را و آنچه شما گفتید. دروغ دانست!

زینب علیها السلام، در پاسخ ابن زیاد گفت: الحمد لله الذی اکرمنا بنبیه محمد صلی الله علیه وآله وسلم و طهرنا من الرجس تطهیراً، انما یفتضح الفاسق و یکذب الفاجر و هو غیرنا. الحمد لله. سـتایش خدایی را که ما را به پیامبرش حضـرت محمد صـلی الله علیه وآله وسـلم گرامی داشت و ما را از هر گونه پلیدی پاک ساخت، فقط

فاسق رسوا می شود و فاجر دروغ می گوید و او غیر ما است. الحمد لله.

ابن زیاد گفت: کیف رأیت صنع الله باخیک و اهل بیتک؟ کار خدا را در باره برادرت و اهل بیتت چگونه دیدی؟

زینب علیهـا السـلام گفت: ما رأیت الا جمیلا... ثکلتک امک یا ابن مرجانه جز خیر و خوبی و نیکویی زیبایی ندیـدم، آن ها افرادی بودند که خداوند شهادت را برای آنان مقدر کرده بود، آنان به آرامگاه های ابدی رفتند و به زودی خداوند در روز قیامت، میان تو و آنان جمع کند تا تو را محاکمه نمایند، پس نگاه کن که در آن محکمه فوز و رسـتگاری و پیروزی از کیست؟ مادرت تو را از دست دهد و در مرگت بنشیند ای پسر مرجانه!

ابن زیاد خشـمگین شـد آن چنان که گوی تصـمیم به کشـتن زینب گرفت که حضار او را از این کار بازداشـتند، و در ادامه باز هم ابن زیاد اهانت کرد و امام حسین علیه السلام را نعوذ بالله طاغوت و اهل بیت را کنهکاران و سرکشان نامید؛ و زینب نیز پاسخ او را داد و ماهیت او را افشا نمود. (1) شـهید مطهری پس از نقل این گفتگو می گویـد: «این مقـدار شـهامت و ایمان عملی، این امر به معروف و نهی از منکر است». (2)

1- شـیخ مفیـد، محمد بن محمد بن نعمان، الارشادی معرفه حجج الله علی العباد، ترجمه سـیدهاشم رسولی محلاتی، انتشارات علمیه اسـلامیه، چاپ دوم، ج 2، ص 120 ؛ بحـار الانوار، ج45، ص 115 و ص 116؛ اعیان الشـیعه، ج 7، ص 138 اعلاـم الوری باعلام الهدی، ص 247؛ اللهـوف علی قتلی الطفوف، ص 160 ؛ منتهی الآمال، ج 1، ص 299؛ خاتون دوسـرا زینب کبری، ص 160 ؛ زینب بانوی قهرمان کربلا، دکتر عایشه بنت الشاطی. ص 148.

2- حماسه حسینی، ج 2، ص 176.

به نقل ابی مخنف هنگامی که کاروان اسیران بر ابن زیاد وارد شدند او به راست و چپ نگاه می کرد و زنی را دید که رهبری آنان را بر عهده دارد گفت: من هـذه؟ این زن کیست؟ قیـل له: هـذه زینب اخت الحسـین علیه السـلام! این زینب خـواهر حسـین علیه السـلام است. از حضرت زینب خواست با او سخن بگوید و حضرت زینب فرمود:

ما تریـد منا یا عدو الله و رسوله لقد هتکتنا بین البر والفاجر چه می خواهی از ما ای دشـمن خدا و پیامبر خدا ! همانا تو ما را بین نیکوکار و بدکار هتک حرمت کردی.

ابن زیاد به آن حضـرت توهین روا داشت و با بیشـر می گفت: کیف رأیت صـنع الله بک و باخیک اذا اراد ان یأخذ الخلافه من یزید فخیب امله و قطع رجاه و امکننا الله تعالی منه. کار خدا را نسبت به خودت و برادرت چگونه دیدی، هنگامی که خواست خلافت را از یزید بگیرد پس به آرزویش نرسد و امیدش ناامید شد و خدای متعال امر او را بر ما ممکن کرد؟

حضـرت زینب در پاسـخ او فرمود: و یلـک یا بن مرجانه ان کان اخی طلب الخلافه فمیراثه من ابیه و من جـده و اما انت فاسـتعد لنفسـک جوابا اذا کان القاضی الله تعالی والخصم محمداً صلی الله علیه وآله وسلم والسجن جهنم. وای بر تو ای پسر مرجانه! اگر برادرم خلافت را طلب کرد پس میراث او از جانب پدر و جدش بود؛ و اما تو پس برای خودت جوابی آماده کن برای زمانی که قاضـی خدای متعال و خصم حضرت محمد صلی الله علیه وآله وسلم و زندان جهنم است. (1)

در این گفتگوها شـجاعت و شـهامت حضـرت زینب علیها السـلام آشکار است. در آغاز سخن خود، از ابن زیاد ستمگر و فاسد با عنوان «دشـمن خدا و پیامبر خدا» یاد می کند و سـپس به اهانت ها و تهمت های او پاسخ می دهد. ابن زیاد کوشـش کرد اقدام امام حسین علیه السـلام را صـرفاً به درگیری برای کسب قدرت و گرفتن حکومت از یزید محدود کند و آنچه بر امام حسـین علیه السلام گذشت را خواست خدا بخواند حضرت زینب علیها السلام حقیقت امر را نشان داد که اگر در اهداف امام حسین علیه السلام سرنگونی یزید و گرفتن حکومت وجود داشت حق امام و میراث پـدر و جـد او بود. ولی ابن زیاد بایـد برای محاکمه در دادگاه الهی در پیشـگاه پیامبر و سـرانجام عـذاب در جهنم آماده گردد. این سخنان زینب علیها السلام صحنه را کاملاً تغییر داد، درست در شرایطی که عبیدالله بن زیاد می خواست مردم کوفه را با نمایش پیروز مرعوب سازد و خانواده پیامبر را تحقیر شده و

1- مقتل الحسین علیه السلام و مصرع اهل بیته و اصحابه في کربلا المشتهو بمقتل ابی مخنف، منشورات الرضی، قم، چاپ سوم. 1362 ه- . ش ص 166 و 167.

رنجدیده و خرد و خسته کند، با سخنان حضرت زینب صدای گریه و ضجه مردم بلند شد و این فریاد پشیمانی آنان و صدای شکست و ناراحتی درون بود. حالا این مردم کوفه اندک چهره خود را می پوشانند مبادا در برابر نگاه پرشماتت فرزندان پیامبر قرار گیرند. (1)

بیان وقایعی که در کربلا اتفاق افتاد و ماجراهایی که در روز عاشورا گذشته بود، معرفی شهیدان و اسیران، بهترین شکل مبارزه با حاکمیت یزید بود. در آن فضای آلوده به تبلیغات زهرآگین و پرفریب و تحریفات دستگاه حکومتی امویان، زینب کبری به طور دقیق خاندان

پیامبر صلی الله علیه وآله وسلم و شهیدان و اسیران را معرفی نمود؛ و تبار و ریشه یزید و معاویه را شناساند؛ و گمراهان را به تأمل و پریشانی و درماندگی رساند.

در بین راه کوفه تا شام در یکی از منازل بین راه که کارگزاران یزید و ابن زیاد با تبلیغات زهرآگین و ناروا مردم را به دیدن «سر» یک خارجی که بر حکومت اسلامی! یزید خروج کرده و کشته شده است دعوت می کردند، و اسیران را بستگان همین خارجی معرفی می نمودند، زینب کبری علیها السلام در چنین شرایطی گریست و این ابیات را انشاء کرد :

اتشهرونا في البريه عنوه *** و والدنا اوحی الیه جلیل

کفرتم برب العرش ثم نبیه *** کان لم یجیکم فی الزمان رسول

لکم فی لظی یوم المعاد عویل *** الحاکم اله العرش یا شرامه

آیا ما را به خشونت و زورگویی در بین مردم مشهور کردید در حالی که خدای جلیل به پدر و مادر ما وحی نمود؟

به پروردگار و خدای عرش سپس پیامبر او کافر شدید به گونه ای که گویا در این زمان فرستاده ای شما را نیامده است.

برای حاکم خدای عرشای بدترین امت! برای شما روز قیامت در جهنم و دوزخ شیون و گریه و زاری است. (2)

روزی که اهل بیت علیهم السلام بر مجلس یزید بن معاویه در شام وارد شدند یزید فرمان داد تا سر مبارک امام حسین علیه السلام را در طشتی در پیش روی او نهادند و اهل بیت را در پشت سر نشاندند تا به سر حسین علیه السلام نگاه کنند و یزید با چوب دستی که در دست داشت به دو دندان بالا و

1- پیام آور عاشورا، ص 296.

2- مقتل ابی مخنف، منشورات رضی. قم، چاپ سوم، 1362 ، ص 183 .

دو دندان پایین آن حضـرت میزد و با خواندن اشـعاری اظهار خوشحالی و سرور می کرد. نظر حضرت زینب که بر سر مقدس آن حضرت افتاد، با ناله ای جانسوز و صدای حزینی که دل ها را جریحه دار می کرد، صدا زد :

«ای حسین، ای حبیب رسول خدا و ای فرزند مکه و منا ای فرزند دلبند فاطمه زهرا سرور بانوان، ای فرزند دختر مصطفی!»

مورخین درباره این صـحنه نوشته اند: «فابکت والله کل من کان فی المجلس و یزید (علیه لعان الله) ساکت». به خدا سوگند، زینب هر که را در مجلس بود به گریه درآورد و یزید (لعنت خدا بر او باد) ساکت بود. (1)

به دنبال این سخنان کوتاه زینب بود که زمینه اعتراض مردم به یزید فراهم شد؛ و از میان مردم ابو برزه اسلمی یزید را نکوهش کرد، که یزید فرمان داد او را بر روی زمین کشیدند و از مجلس بیرون انداختند. (2)

در همـان مجلس، به نقـل مقاتـل معتـبر : «فقـامت زینب بنت علی بن ابی طـالب و امهـا فـاطمه بنت رسول الله وقـالت الحمـد لله رب العالمین...» زینب، دختر علی بن ابی طالب که مادرش فاطمه دختر پیامبر خدا است، بپا خاست و خطبه مفصلی خواند.

در بخشـی از آن خطبه گفت امن العدل یابن الطلقاء؟ تخدیرک حرایرک و اما یک و سوقک بنات رسول الله سبایا. آیا از طریق عدالت است ای پسر طلقاء (3) که زنان و کنیزان خود را در پس پرده داری و دختران رسول خدا صـلی الله علیه وآله وسـلم را اسـیران! و در ادامه نفرین کرد: «اللهم خـذلنا بحقنـا و انتقم ممن ظلمنا و احلل غضـبک بمن سـفک دماینا و قتل حماتنا». بارالها بگیر حق ما را و انتقام بگیر از هر کس به ما ستم کرد و نازل گردان غضب خود را بر هر که خون ما را ریخت و حامیان

1- اللهوف علی قتلی الطفوف، ص 179 ؛ منتهی الآمال، ج 1، ص 310؛ الاحتجاج، ج 2، ص 307 .

2- اللهوف علی قتلی الطفوف، ص179، ص 180 ؛ منتهی الأمال، ج 1، ص 310 .

3- در سال هشـتم هجرت هنگامی که مکه به دست مسلمین فتح گردید پیغمبر اکرم به ابوسفیان و معاویه و ولید بن عقبه و مروان بن حکم و همه بنی امیه فرمود: اذهبوا فانتم الطلقاء بروید شـما آزادشدگان هستید. تا آن زمان این گروه اسـلام نیاورده و تا آخرین فرصت با پیامبر و دعوت اسـلامی مخالفت ورزیده و به اصطلاح امروز تا آخرین فشنگ جنگیده بودند. و باید اسیر می شدند پیامبر اسلام، آنان را عفو نموده و آزاد کردنـد و اکنون یزیـد بن معاویه، فرزنـدان پیامبر را، اسـیران قرار داده که زینب کبری یزیـد را «یابن الطلقاء» می نامـد. نگاه کنید به: «السـیره النبـویه، ابـن هشـام، بیروت، داراحیـاء الـتراث العربی، بی تـا، ج 4، ص 54 و 55 کتـاب المغـازی، واقـدی، تهران، انتشارات اسماعیلیان، بی تا، ج 2، ص 835 و ص 836، السیره النبویه ابن کثیر بیروت دارالمعرفه 1393ه- . ق 1976م، ج 3، ص 570.

ما را کشت. (1)

در بخشی از سخنرانی به یزید چنین هشدار می دهد :

و سیعلم من سول لک امکنک من رقاب المسلیمن بیس للظالمین بدلاً وایکم شر مکانا و اضعف جندا و لین جرت علی الدواهی مخاطبتك مع انی و الله یا عدو الله وابن عدوه لاستصغر قدرک و استعظم تقریع و استکثر توبیخک لکن العیون عبری والصدور حری، الا فالعجب کل العجب لقتل حزب الله النجباء بحزب الشیطان الطلقاء، فهذه الایدی تنطف من دماینا والافواه تتحلب من لحومنا.

کسی (معاویه) که تو را گمراه کرد و فریب داد و تو را بر مسلمانان مسلط ساخت به زودی خواهد دانست که برای ستمگران (تو و او و دیگران!) جزای بدی است؛ و کدام یک از شما مکان و جایگاهش برتر و لشگرش ضعیف تر و ناتوان تر است؛ و گرچه اندوه ها و پیشامدهای روزگار مرا به سخن گفتن با تو واداشت؛ با اینکه همانا من ای دشمن خدا و فرزند دشمن خدا! به خدا سوگند هر آینه قدر و اندازه تو را کوچک و ناچیز می شمارم و ملامت کردن تو را بسیار می دانم (تو را حتی قابل ملامت نمی دانم) و توبیخ و سرزنش تو را بسیار می دانم، ولی افسوس که چشم ها پر از اشک و سینه ها سوزان است.

آگاه باش و به خود آی! ای شگفتا و جای بسیار شگفتی است برای کشته شدن لشگر خدا که نجباء و گرامی اند، به دست لشگر شیطان که آزاد شدگان اند. پس از این دست ها، خون های ما می چکد، و از این دهان ها گوشت های ما سرازیر می شود.

در ادامه خطبه خویش می فرمایند:

فکدکیدک واسع سعیک و ناصب جهدک فوالله لا تمحو ذکرنا و لا تمیت و حینا و لا تدرک آمدنا و لا تدحض عنك عارها .

پس ای یزید! از مکر و فریب و کید خود دست برندار و سعی و کوششت را به کارگیر و تمام عداوت و دشمنیات را به کار گیر؛ پس به خدا سوگند نمی توانی ذکر و یاد ما را نابود کنی و و حی ما را از بین ببری و بمیرانی؛ و پایان کار ما را که سعادت همیشگی است نمی یابی و عیب و ننگ کارهایت را نمی توانی از خودت دور کنی. (2)

1- الاحتجاج، ج 2، ص 308؛ منتهی الآمال، ج 1، ص 312 خاتون دوسرا، ص 167 و ص 168 ؛ بحارالانوار، ج 45 ص 158 ؛ اللهوف علی قتلی الطفوف، ص 181 ؛ اعیان الشیعه، ج 7، ص 139 و ص 140.

2- اللهوف علی قتلی الطفوف، ص 14 و ص 185 .

حضـرت زینب با این سخنان خویش ماهیت معاویه و یزید را افشا می نماید و آنان را «ستمگران» و «دشمنان خدا» و از حزب شیطان می داند؛ و آنان را چنان تحقیر می کند و کوچک می شـمارد که حتی قابل توبیخ و سـرزنش نمی شمارد؛ قدرت یزید را نامشروع و غاصبانه و ننگین و به زور و فریب معاویه بر مردم تحمیل شده است می شـناسد؛ و اهل بیت علیهم السلام را «نجباء» و «حزب الله» و «مهبط وحی الهی» و الگوی جاویدان که یادشان ماندگار خواهد بود توصیف نموده است.

در مجلس یزید، مردی سرخ روی از مردم شام به جناب فاطمه بنت الحسین علیها السلام نظر کرد و از یزید درخواست کرد: هب لي هذه الجاریه این دخترک را به من ببخش .

جناب فاطمه بنت الحسـین می گویـد: چون این سـخن را شـنیدم به خود لرزیـدم و گمان کردم چنین کاری خواهد شد؛ پس جامه عمه ام زینب را گرفتم و گفتم: عمه یتیم شدم و اکنون باید کنیز مردم شوم.

در این شـرایط حضـرت زینب رو به آن مرد شامی کرد و گفت: کذبت والله و لؤمت، والله ما ذاک لک و لاله. به خدا سوگند دروغ گفتی و ملامت کرده شـدی؛ و خود را پست کردی! به خـدا سوگنـد این کار برای تو و یزیـد صورت نبنـدد؛ و هیـچ یک اختیار چنین امری ندارید! «فغضب یزید و قالک کذبت. ان ذلک لی و لو شیت ان افعل لفعلت». یزید خشمگین شد و گفت: دروغ گفتی! آن کار برای من رواست، اگر بخواهم انجام خواهم داد.

زینب علیهـا السـلام فرمود: لاـ والله ما جعل الله ذلك لك الا تخرج من ملتنا و تـدین بغیر دیننا. آگاه باش سـخن باطل و نادرست گفتی. هرگز چنین نیست، به خدا سوگند خداوند آن را برای تو قرار نداده، مگر آنکه از ملت ما بیرون روی و به دینی غیر از دین ما در آیی! «فاستطار یزید غضباً و قال: ایای تستقبلین بهذا الکلام؟»

خشم یزیـد زیادتر شد و گفت: با این سـخن به من روی می آوری؟ در پیش روی من چنین سـخن می گویی؟ پدر و برادرت از دین خارج شدند.

فقالت زینب: بدین ابی و اخی اهتدیت انت و ابوک و جدک ان کنت مسلماً.

زینب فرمود: به دین پدر و برادرم. تو و پدر و جدت هدایت شدید. اگر مسلمان باشی! یزید گفت: دروغ گفتی ای دشمن خدا.

حضـرت زینب علیها السـلام فرمود: ای یزید اکنون تو امیر و پادشاهی و هرچه می خواهی از روی سـتم، فحش و دشـنام می دهی و ما را مقهور می داری. گویا یزید شرم کرد و ساکت شد. (1)

آن مرد شامی دوباره سـخن خود را اعاده کرد، یزیـد گفت: دور شو خـدا مرگت دهد. آن مرد شامی از یزید پرسـید: ایشان کیسـتند؟ یزید گفت: آن فاطمه دختر حسین و این دختر علی است .

مرد شامی گفت: حسـین پسـر فاطمه و علی پسـر ابو طالب؟ یزید گفت: بلی مرد شامی گفت: لعنت خداوند بر تو ای یزید! عترت پیغمبر خود را می کشـی و ذریه او را اسـیر می کنی؟ به خدا سوگند من گمان می کردم اینان از اسیران روم هستند. یزید گفت: به خدا سوگند تو را نیز به ایشان می رسانم. و امر کرد او را گردن زدند. (2)

در همه این صـحنه ها، خط بیدارگری، افشاگری، رسوا کردن دشمنان و پاسخ گویی به آنان، مبارزه با یاوه گویی های آنان و آثار و پیامدهای آن روشن و آشکار است .

بانوی متفکر اهل سـنت، دکتر عایشه بنت الشاطی درباره این نقش زینب علیها السـلام در افشارگری و درگیری با ستم گران و نابودی آنان، چنین می نویسـد: بانو زینب بعد از برادر شـهیدش بیش از یک سال و نیم زندگی نکرد. ولی در همین مدت کوتاه، توانست جریان تاریخ را تغییر دهد. در صورتی که بنی امیه گمان می کردند که کشـته شدن حسـین و تمام خاندان او آخرین فصل داسـتان شیعیان او بوده است؛ و این گمـان از راه مبالغه یا نادانی نبود، زیرا پس از این که مردان ایشان نابود شـده و از آنان غیر از دختران یتیم و بیوه زنان کسـی باقی نمانـده بود. هرگز گمان نمی رفت که باز، کسـی از خاندان علی قیام کند... زینب نگذاشت که یزید و ابن زیاد و بنی امیه، لذت پیروزی را احساس کننـد؛ و قبل از وفات خویش، قطرات زهر کشـنده را در جام پیروزمنـدان فروریخت. لـذا شادی آنان دوامی نیافت و پیروزی شان موقتی و ناپایدار شد؛ و طولی نکشید که بالاخره به شکست و هزیمت و برچیده شدن دولت بنی امیه منتهی گردید.

هنوز زینب از مجلس یزید خارج نشده احساس نمود که شادی و سروری که از

1- الارشاد في معرفه حجـج الله علی العباد، ج 2، ص 125 و ص 126؛ اعیان الشیعه، ج 7، ص 139 ؛ الاحتجاج، ج 2، ص 310؛ زینب بانوی قهرمان کربلا دکتر عایشه بنت الشاطی، ص 154 . اعلام الوری باعلام الهدی، ص 249؛ خاتون دوسرا، ص 177 .
2- بخش پایانی این جریان را در دو کتاب زیر ببینید: اللهوف علی قتلی الطفوف، ص187؛ منتهی الآمال، ج 1، ص 5،313 .

کشته شدن حسین به یزید دست داده بود مبدل به گرفتگی نهایی شده است؛ و همین ملال خاطر بود که بعدها رو به ازدیاد نهاد تا این که به ندامت و پشیمانی مبدل گردید و سه سال تمام صفای زندگی او را تیره و مکدر ساخت و از آن آفت بسیاری به ابن زیاد رسید. (1)

معمار بزرگ انقلاب اسلامی امام خمینی رحمه الله علیه در ترسیم مبارزات زینب کبری می گویند:

«فردا روز زن است، روز زنی که عالم به او افتخار دارد، روز زنی است که دخترش در مقابل حکومت های جبار ایستاد و آن خطبه را خواند و آن حرف را زد، آن حرف ها را زد که همه می دانید. زنی که در مقابل یک جباری ایستاد که مردها نفس می کشیدند همه را می کشتند، ایستاد و محکوم کرد حکومت را، یزید را محکوم کرد، به یزید فرمود: تو قابل آدم نیستی، تو انسان نیستی، زن یک همچو مقامی باید داشته باشد.» (2)

سیمای زینب کبری در آیینه کلام و رفتار معصومین علیهم السلام

بهترین راه ها برای شناخت سیمای تابناک حضرت زینب دو راه است :

الف – شناخت او، از راه توجه به تاریخ زندگانی او و درک احکام او و بررسی رفتار او.

ب – شناخت او در آیینه کلام معصومین علیهم السلام درباره او و برخورد آنان با او.

از آغاز مقاله بانگاهی اجمالی به زندگانی و کلام و رفتار زینب کبری، گامی در راه شناخت این نمونه عمل و الگوی بزرگ و اسوه حسنه برداشتیم و اکنون در پرتو کلام و رفتار پیامبر و امامان علیهم السلام پیرامون زینب علیها السلام) در راه شناخت بیشتر آن حضرت گام بر می داریم.

پیامبر اسلام صلی الله علیه وآله وسلم و زینب علیها السلام

زمانی که زینب به دنیا آمد پیامبر اسلام در سفر بودند، حضرت فاطمه علیها السلام از همسر خود علی بن ابی طالب علیه السلام درخواست کرد نامی برای نوزاد انتخاب نماید. آن حضرت صبر کرد تا رسول خدا صلی الله علیه وآله وسلم از مسافرت بازگشتند، تقاضا نمود که نام فرزند را برگزینند، و پیامبر

1- زینب بانوی قهرمان کربلا، دکتر عایشه بنت الشاطی ص 175 ص 176.

2- صحیفه نور، مجموعه رهنمودهای امام خمینی رحمه الله علیه، انتشارات وزارت ارشاد اسلامی، چاپ اول، بهمن 61، ج 6، ص 187.

اسلام صلی الله علیه وآله وسلم هم با بهره گیری از وحی الهی نام زینب را برای نوزاد تعیین کردند. (1)

دکتر عـایشه بنت الشـاطی در کتاب «بطله کربلا» در زمینه نام گـذاری حضـرت زینب چنین اظهار می دارد: زینب نام دختر بزرگ پیغمبر اسـلام بود که بـا ابوالعـاص بن ربیع ازدواج کرد. او در بین راه مکه و مـدینه بر اثر حادثه ای از دنیا رفت. آن حادثه این بود که یکی از کفار ضربه ای به شـکم زینب زد و بر اثر آن جنینی را که در رحم داشت سقط کرد. مرگ زینب، پیغمبر خدا را آزرده و غمگین ساخت. هنگامی که نوه دختری آن حضرت به دنیا آمد او را به نام دختر خویش، زینب نامید. (2)

گریه پیامبر صلی الله علیه وآله وسلم

هنگامی که علی علیه السـلام توسط حسـین علیه السـلام از ولادت فرزند خود زینب اطلاع یافت گریست و حسـین علیه السلام نیز بر اثر گریه پـدر گریست. و از پـدر پرسـید: چرا گریه کردی؟ امام پاسخ او را به آینده واگذاشت، زمانی که زینب به حضور رسول خدا صـلی الله علیه وآله وسلم آوردند ایشان نیز گریست، قنداقه زینب را به دست گرفت و صورت او را بوسید و گریه کرد. جبرئیل نیز که برای کمک به امر نام گذاری آمده بود گریست و گفت: این نوزاد در زندگی، مصایب فراوان خواهد دید. او در مصـیبت از دست دادن پیامبر، مصـیبت مادر، مصـیبت پـدر، مصـیبت برادرش حسن، عزادار و سوگوار خواهـد بود؛ و از همه بزرگ تر، مصـیبت برادرش حسـین علیه السـلام در کربلا است. (3)

علامه سـید محسن امین در اعیان الشـیعه دربارهٔ زینب می نویسد: «سـمیت ام المصایب و حق لها ان تسـمی بذلک» زینب ام المصایب (مادر مصـیبت ها) نامیده شده و حق و شایسـته است برای او که به آن نامیده شود. علامه سـپس برخی از مصایب بزرگی که بر زینب وارد شده را می آورد. (4)

1- نجفی، محمد جواد، سـتارگان درخشان. کتابفروشی اسلامیه چاپ پنجم ،1362، ج 2 (شهبانوی اسلام، فاطمه زهرا و زینب کبری) ص 132 و ص133. خاتون دوسرا، ص 136 نقل از کتاب زینب کبری تألیف شیخ جعفر نقدی.

2- ستارگان درخشان، ج 2، ص 134 نقل از کتاب بطله کربلا تألیف دکتر عایشه بنت الشاطی، زینب بانوی قهرمان کربلا، ترجمه حبیب چایچیان و مهدی آیت الله زاده نائینی، مؤسسه انتشارات امیرکبیر، تهران، چاپ شانزدهم، 1373 ، ص 15 .

3- ستارگان درخشان، ج 2، ص 148 ؛ اعیان الشیعه، ج 7، ص 137 .

4- خاتون دوسرا زینب کبری، ص 136 .

ثواب گریه بر مصایب زینب علیها السلام

هنگامی که جبرئیل از مصایب و سختی ها و غم و اندوه ها و مشکلاتی که بر زینب وارد خواهد شد خبر داد «فبکی النبی صلی الله علیه وسلم و قالك من بکی علی مصایب هذه البنت کان کمن بکی علی اخویها الحسن والحسین» پیامبر گریست و فرمود: هرکس بر مصیبت و اندوه این دختر گریه کند، ثواب و پاداش او نزد خدای متعال، مانند کسی است که بر دو برادرش حسن و حسین گریه کند. (1)

روشن است که گریه بر مصایب اهل بیت و گریستن بر زینب علیها السلام نشانه همدردی و همراهی با آنان و اعلام و فاداری نسبت به آرمان آنان، و آینه بیانگر تولی و تبری و مرتبه ای از مراتب محبت اهل بیت و تنفر از دشمنان آنان و اظهار آمادگی برای پیروی از آنان و الگو و سر مشق قرار دادن آنان است.

احترام امامان بر زینب علیها السلام

یحیی مازنی می گوید: من مدت و زمان بسیاری در مدینه در جوار و همسایگی علی بن ابی طالب علیه السلام و نزدیک خانه ای که زینب در آن زندگی می کرد بودم. به خدا سوگند هرگز بدن و روی زینب را ندیدم و صدایش را نشنیدم. هرگاه می خواست به زیارت قبر جدش رسول

خدا صلی الله علیه وآله وسلم برود، شب می رفت و امام حسن علیه السلام جانب راست و اما حسین علیه السلام جانب چپ و امیرالمؤمنین علیه السلام در جلوی او حرکت می کرد و هنگامی که به قبر شریف می رسیدند امیر المؤمنین علیه السلام از زینب پیشی می گرفت و چراغ را خاموش می کرد و یکبار امام حسن علیه السلام سبب آن را پرسید، امام علی علیه السلام فرمود: «اخشی ان ینظر احد الی شخص اختک زینب». می ترسم کسی به شخص خواهرت زینب نگاه کند. (2)

هنگامی که امام حسن علیه السلام شنید خواهرش زینب علیها السلام می آید، در حالی که سخت بیمار بود و پاره های جگر آن حضرت داخل تشت می ریخت، فرمان داد که تشت را بردارند، زیرا نمی خواست خواهرش با دیدن آن ناراحت و افسرده گردد. (3)

برخی نوشته اند: «ان الحسین علیه السلام کان اذا زارته زینب، یقوم اجلالاً لها وکان یجلسها في

1- ستارگان درخشان، ج 2، ص 149.

2- خاتون دوسرا زینب کبری، ص 141 و ص 142 .

3- خاتون دوسرا زینب کبری، ص 142 .

مکانه» هرگاه زینب علیها السلام امام حسین علیه السلام را زیارت و دیدار می نمود آن حضرت برای تعظیم و بزرگداشت خواهرش بپا می ایستاد و او را در جای خود می نشاند. (1)

علامه سید جعفر آل بحر العلوم طباطبایی در کتاب «تحفه العالم» درباره زینب علیها السلام چنین اظهار می دارد: و یکفی فی جلاله قدرها و نباله شأنها ماورد فی بعضی الاخبار من انها دخلت علی الحسین علیه السلام و کان یقرأ القرآن فوضع القرآن علی الارض وقام لها اجلالاً. در جلالت قدر و بزرگی و برتری مقام و شأن او کافی و بس است، آنچه در برخی اخبار رسیده که زینب بر حسین علیه السلام وارد شده و امام قرآن می خواند، پس حضرت (چون دید زینب آمد) قرآن را بر زمین نهاد و برای اجلال و بزرگداشت او بپا ایستاد. (2)

تفسیر قرآن توسط زینب کبری علیها السلام

سیدنورالدین جزایری در کتاب «خصائص زینبیه» آورده است که: هنگامی که علی بن ابی طالب علیه السلام در کوفه بوده اند حضرت زینب علیها السلام در منزل خویش، جلسه تفسیر قرآن برای زنان داشته است. روزی کهیعص را تفسیر می نموده که امیرالمؤمنین علیه السلام به خانه ایشان آمده و فرمود: فرزندم کهیعص را برای زنان تفسیر می کنی؟ زینب علیها السلام عرض می کند آری. امام علی علیه السلام می فرماید: این رمز و نشانه ای است برای مصیبت و اندوهی که بر شما عترت و فرزندان رسول خدا صلی الله علیه وآله وسلم روی خواهد آورد : سپس آن مصائب و اندوه ها را بیان نموده «فبکت بکاءً عالیاً» زینب با صدای بلند گریست. (3)

زینب علیها السلام محدثه و معصومه است

پس از سخنرانی زینب کبری در میان مردم کوفه که همه را تحت تأثیر قرار داد و آثار فراوانی داشت، امام زین العابدین علیه السلام به ایشان فرمود: «یا عمه اسکتی ففی الباقی من الماضي اعتبار و انت بحمدالله عالمه غیر معلمه، فهمه غیر مفهمه». ای خواهر پدرم (عمه) آرام باش! در باقی از گذشته مایه اعتبار است. تو الحمد لله، دانا و آگاه هستی که کسی به تو نیاموخته و درک

1- خاتون دوسرا زینب کبری، ص142.

2- خاتون دوسرا زینب کبری، ص 143 .

3- خاتون دوسرا زینب کبری، ص 143 و ص 144.

کننده و فهمیده ای هستی که کسی به تو نفهمانده است. (1) این جمله امام معصوم می رساند که حضرت زینب «محدثه» بوده و از جانب خدای متعال به او الهام می شده و از علم لدنی برخوردار بوده است. (2)

مرحوم علامه مامقانی در کتاب «تنقیح المقال» می نویسد: «زینب و ما زینب و ما ادریک ما زینب؟ هی عقیله بنی هاشم....» زینب و کیست زینب و چه می دانی زینب کیست؟ او عقیله و بانوی بزرگوار و گرامی فرزندان بنی هاشم است. او صفات حمیده و ویژگی های پسندیده ای را دارا بود که پس از مادرش فاطمه زهرا علیها السلام کسی دارا نبوده است. به گونه ای که شایسته است گفته شود: او صدیقه صغری است و او در حجاب و عفاف در سطحی قرار داشت که هیچ کس از مردان در زمان پدر و برادرانش تا روز طف و کربلا، او را ندیده است. او در صبر و ثبات قدم و قدرت ایمان و تقوی یکتا و بی نظیر است. او در فصاحت و بلاغت گویا از زبان امیرالمؤمنین سخن می گفت: «ولو قلنا بعصمتها لم یکن لاحد ان ینکر ان کان عارفا باحوالها بالطف و ما بعده ککیف...» اگر ما بگوییم زینب علیها السلام دارای مقام عصمت بوده و معصوم است کسی نمی تواند انکار کند اگر به احوال او در طف و بعد آن آشنا باشد. چگونه چنین نباشد؟ اگر این نبود، امام حسین علیه السلام مقدار و بخشی از بار سنگین امامت را روزگاری که امام سجاد علیه السلام بیمار بود به او واگذار نمی کرد و امام سجاد علیه السلام او را در بیان احکام و آنچه که از آثار و نشانه های ولایت و امامت است، جانشین خویش و نایب خاص قرار نمی داد. (3)

احمد ابوکف از جاحظ نقل می کند که : زینب علیها السلام در صفا و لطف مانند مادرش زهرا علیها السلام و در دانش همچون پدرش علی علیه السلام بود. (4)

شیخ جعفر نقدی پس از نقل نظر امام سجاد علیه السلام و دربارهٔ علم حضرت زینب علیها السلام می نویسد: پرورش زینب علیها السلام در دامان پیامبر صلی الله علیه وآله وسلم و علی علیه السلام و زهرا علیها السلام و همراهی با امام حسن علیه السلام و امام حسین علیه السلام و سرانجام امام سجاد علیه السلام او را در نقطه ای از دانش قرار داده بود که فراتر از علم ظاهری و دانش آموختنی بود. (5)

1- بحارالانوار، ج 45، ص 164؛ الاحتجاج، ج 2، ص 305 سفینه البحار، ج 1، ص 558 .

2- خاتون دوسرا زینب کبری، ص 143 .

3- خاتون دوسرا زینب کبری، ص 144 .

4- آل بیت النبي في مصر، احمد ابوکف قاهره دارالمعارف، بی تا، ص 49 و ص 50 .

5- زینب الکبری، جعفر نقدی، نجف اشرف، منشورات دارالبیان، 1367ه- . ق، 1947م، ص 59 .

زینب علیها السلام از آینده خبر داشت

امام سجاد علیه السلام می فرماید: در عاشورا هنگامی که مصایب بزرگ روی داد و پدرم و همه کسانی که با او بودند از فرزندان و برادران و یاران شـهید شدنـد و اهل بیت را بر جهاز شتران سوار کردنـد تا به کوفه ببرنـد و دیدم بدن های پدرم و سایر شـهیدان روی زمین است و کسـی در صدد دفن آنان بر نمی آید خیلی بر من گران آمد و سـینه من تنگی گرفت و حالتی برای من پدید آمد که می خواست جان از بدنم پرواز کند.

عمه ام زینب کبری علیها السـلام که من را در آن حال دیـد گفت: از آنچه می بینی نگران مباش و جزع مکن، به خدا سوگند این عهدی بود از رسول خدا صـلی الله علیه وآله وسـلم ، برای جد و پدر و عموی تو که رسول خدا صـلی الله علیه وآله وسلم مصایب هر یک را به ایشان خبر داده است. خداوند از گروهی که فرعون ها آنان را نمی شناسـند ولی در آسـمان ها شناخته شده اند پیمان گرفته که این اعضای جدا از هم و بدن های در خون طپیده را دفن کنند و در کربلا بر قبر پدرت سیدالشـهداء علامتی نصب کنند که اثر آن هرگز برطرف نشود و مردم از سراسـر جهان برای زیارت قبر مطهرش به کربلا خواهند آمد و هر چه سلاطین کافر و یاران ستمگران در محو آثار آن کوشش کنند عظمت و رفعت آن افزایش خواهد یافت. (1)

حضـرت زینب می گویند هنگامی که فرق پدرم شـکافته شد و در آسـتانه شـهادت قرار گرفت آنچه را از ام ایمن به نقل از رسول خدا صلی الله علیه وآله وسـلم درباره حوادث آینـده شـنیده بودم به عرض ایشان رساندم و گفتم: دوست دارم آن حوادث را از زبان شـما بشـنوم و آن حضرت فرمود:

«یا بنیه الحدیث کما حدثتك ام ایمن» ای دخترم حدیث همان گونه که ام ایمن برایت بیان کرده هست. (2)

دکتر عایشه بنت الشاطی اعتقاد دارد زینب از حوادث ناگوار آینـده خبر داشت. نقل شده که روزی زینب در حضور پدرش مشـغول تلاوت آیاتی چند از قرآن کریم بود و از پدر تفسیر برخی آیات را خواست و پدر پاسخ او را داد، زینب با هوش و فراست تابناک خویش دریافت که به روزهـای آینـده و مسؤولیت خطیری که در انتظـار اوست اشـاره دارد و ترس و وحشت! علی وقتی افزایش یـافت که زینب با قیافه جـدی گفت: ای پدر ... آن را می دانم. مادرم

1- منتهی الأمال، ج 1 ص 292 ؛ الطراز المذهب یا زندگانی بانوی بزرگ اسـلام زینب کبری، قم، انتشارات رحیمیان، 1339 ه- . ش ، ص 218؛ ستارگان درخشان ج 2 ص 156 ؛ بحار الانوار، ج 28، ص 57-58.

2- بحار الانوار، ج 45، ص 183.

از آن خبر دارم نموده است، تا مرا برای فردا آماده نماید. (1)

تهجد، شب زنده داری، نماز شب زینب علیها السلام

حضـرت زینب علیها السـلام در عبادت، شبیه مادرش حضرت فاطمه علیها السلام بود، شب ها با تلاوت قرآن و نماز شب سیر می کرد و نماز شب آن حضـرت هیـچ گاه ترک نشـد؛ حتی در شب یازدهم محرم نماز شب را خواند. امام سـجاد علیه السـلام فرموده: «رأیتها تلك الليله تصلی من جلوس»

دیدم زینب علیها السـلام آن شب (شب یازدهم محرم) نشسته نماز می خواند. (2) و نیز می فرمایـد: «ان عمتي زینب مع تلك المصایب والمحن النازله بها في طریقنا الی الشام ما ترکت نوافلها اللیلیه». عمه ام زینب با آن آزارها و اندوه ها که به او رسـید، در راه ما به سوی شام نافله های شب را ترک نکرد. (3)

و نیز می فرماید: «ان عمتي زینب علیها السلام کانت تؤدی صلواتها من قیام الفرایض و النوافل عند سیر القوم بنا من الکوفه الی الشام و في بعض المنازل کانت تصلی من جلوس فسألتها عن سبب ،ذلک فقالت اصلی من جلوس لشدة الجوع والضعف منذ ثلاث لیال لانها کانت تقسم مـا یصـیبها من الطعـام علی الاطفال لان القوم کانوا یـدفعون لکل واحـد منا رغیفا واحـدا من الخبز فی الیوم واللیله». عمه ام زینب هنگامی که لشـگر، ما را از کوفه به شام می برد نمازهای واجب و مسـتحب خود را ایسـتاده بجا می آورد و در برخی منازل نشسته نماز می خواند، سـبب و آن را از او پرسـیدم، گفت: نشسـته نماز می خوانم چون سه شب است بسـیار گرسنه بوده و ضعف و سستی مرا در برگرفته، برای این که آنچه از طعام و خوراک به او می رسـید میان کودکان قسمت می نمود. چون لشگر به هر یک از ما در روز و شب یک گرده نان می داد. (4)

فـاطمه دختر امـام حسـین علیه السـلام نیز می گویـد: عمه ام زینب در شب دهم محرم (شب عـاشورا) همه شب را در محراب و جایگاه نمازش ایستاده و استغاثه می کرد و از پروردگار کمک و

1- زینب بانوی قهرمان کربلا، ص30 .

2- خاتون دوسرا زینب کبری ص 181؛ زینب الکبری، جعفر النقدی، نجف الاشراف دارالبیان، 1367 ه- . ش. 1947 م، ص 90 و ص 91 .

3- خاتون دوسرا، ص 181.

4- خاتون دوسرا، ص 182 .

یاری می خواست که بر اثر آه و ناله او هیچ یک از ما نخوابید. (1)

گفته اند که امام حسین علیه السلام در آخرین وداع به خواهرش زینب علیها السلام فرمود: «یا اختاه لا تنسینی فی نافله اللیل». ای خواهر، مرادر نـافله شب فراموش نکن. (2) از دعایی که از زینب علیها السـلام به یادگار مانـده است می توانـد دریافت که دریای دل او چه امواج مصیبتی را تحمل کرده است؛ و کوهسار اراده پولادین او در برابر چه توفان های کوبنده ای ایستاده است. با خدای خود می گوید :

«یا عماد من لا عمادله و یا سـند من لاسـند له یا من سـجد لک سواد اللیل و بیاض النهار و شـعاع الشمس و خفیف الشجر و اوی الماء یا الله یا الله یا الله.»

ای پناهگاه کسـی که جز تو پناهی ندارد. ای تکیه گاه کسـی که جز تو پشـتوانه ای نمی شـناسد ای خدایی که سیاهی شب و سپیدی روز و روشنایی خورشید و صدای آرام درخت و آب برای تو سجده می کنند. ای خدا! ای خدا! ای خدا! (3)

عشق به اهل بیت و حمایت از امامان علیهم السلام

فرزندان حضـرت زینب در کربلا حضور یافته و در روز عاشورا به شـهادت رسـیدند. عون و محمد در روز عاشورا هنگامی که خواستند به میدان بروند و امام حسـین علیه السـلام اجازه نمی دادند، امام را به حق مادرش قسم داده و می گفتند: «یا خالی! بحق ایک فاطمه الزهراء» ای دایی به حق مادرت زهرا به ما اجازه میدان رفتن بده. (4)

برخی اعتقـاد دارنـد که علاـوه بر عون و محمـد که فرزنـدان حضـرت زینب بودنـد عبیـدالله بن عبـدالله بن جعفر بن ابی طـالب نیز که از خصوصیات دختر حفصه است، در کربلا شهید شده است. (5)

زمانی که اسـراء را به مجلس ابن زیاد آوردند، ابن زیاد به امام سـجاد علیه السـلام رو کرد و گفت: من هذا؟ این کیست؟ گفته شد: علی بن الحسین، ابن زیاد گفت: مگر علی بن الحسین را خدا

1- خاتون دوسرا، ص 182 نقل از کتاب مشیر الاحزان شیخ شریف جواهری .

2- خاتون دوسرا، ص 181 - الخصایص الزینبیه، ص 216 .

3- آل بیت البنی فی مصر، احمد ابوکف، قاهره، دارالمعارف، بی تا، ص 52 و ص 53؛ پیام آور عاشورا، ص 288 .

4- مقاتل الطالبین، ص 9 و ص 89؛ ستارگان درخشان، ج 2، ص 138؛ اعیان الشیعه، ج 7، ص 137.

5- مقاتل الطالبین، ص90؛ زینب بانوی قهرمان کربلا، ص108 .

نکشت؟ امام فرمود: برادری داشتم به نام علی بن الحسین که مردم او را کشتند. ابن زیاد گفت: خدا او را کشت. امام فرمود: خداوند جانها را هنگام مرگ می گیرد. ابن زیاد گفت: هنوز جرأت پاسخ به من را داری؟ «اذهبوا به فاضربوا عنقه» او را ببرید و گردنش را بزنید! هنگامی که حضرت زینب علیها السلام این دستور را شنید گفت: «یا ابن زیاد! انک لم تبق منا احداً فان کنت عزمت علی قتله فاقتلنی معه». ای پسر زیاد تو کسی از ما را باقی نگذاشتی. اگر تصمیم بر کشتن او داری من را هم با او بکش.

ابن زیاد به زینب نگریست و گفت: عجب است از علاقه رحم و پیوند خویشاوندی! به خدا سوگند که من چنان یافتم که زینب از روی واقع می گوید و دوست دارد با او کشته شود، دست از او بردارید که او را همان بیماری اش کافی است. (1)

امام سجاد علیه السلام به عمه فرمود: آرام و ساکت باش! تا من به او سخن بگویم. سپس به ابن زیاد روکرده و فرمود: «ابا لقتل تهددنی یابن زیاد! اما علمت ان القتل لنا عاده وکرامتنا الشهاده» ای پسر زیاد! آیا به کشتن مرا تهدید می کنی و می ترسانی؟ آیا نمی دانی، کشته شدن عادت و روش ما است و شهادت مایه سربلندی بزرگواری و کرامت ما است. (2)

در کوفه زمانی که زینب در میان سرهای شهیدان که بر نیزه کرده بودند سر نورانی برادر را بر نیزه دید که آن را به طرف راست و چپ می گردانید روی علاقه و محبت به برادر پیشانی را چنان بر جلوه کجاوه زد که خون بر صورت آن حضرت جاری شد و از زیر مقنعه و روسری بیرون زد که تکه پارچه ای روی آن زخم نهاد. (3)

در کربلا هنگامی که علی اکبر به شهادت رسید زینب علیها السلام از خیمه بیرون آمد و با اضطراب و سرعت به سوی نعش علی اکبر شتافت و بر فرزند برادر ندبه می کرد تا خود را به او رساند و خویش را روی او افکند که امام حسین علیه السلام آمده و سر خواهر را از روی جسد فرزند خویش بلند کرد و به خیمه بازگردانید. (4)

1- الارشاد، ج 2، ص 120 وص 121؛ مقاتل الطالبین. ص 123؛ اعلام الوری باعلام الهدی، ص 247 و ص 248؛ زینب بانوی قهرمان کربلا ص 150 و ص 151 .

2- ابن بیان امام سجاد در منابع زیر آمده است: اللهوف علی قتلی الطفوف، ص 162؛ بحار الانوار، ج45، ص 117 و ص 118؛ خاتون دوسرا، ص161؛ اعیان الشیعه ج 7، ص 139؛ منتهی الآمال، ص 300 .

3- بحار الانوار، ج 45، ص 115؛ منتهی الأمال، ج 1، ص 296؛ خاتون دوسرا، ص 155.

4- اعلام الوری، باعلام الهدی. ص 242؛ مقاتل الطالبین، ص 116؛ منتهی الأمال، ج 1، ص 272 .

زینب کبری علیها السلام در دوران رهبری انقلاب حسینی همراه با سرپرستی کودکان، زنان و یتیمان، از امام سجاد علیه السلام نیز پرستاری کرده است؛ که خود امام فرموده اند: «عمتی زینب تمرضنی». عمه ام زینب بیمارداری کرده و از من پرستای می کرد. (1)

هنگامی که امام حسین علیه السلام از اسب به روی زمین افتاد و گونه راست آن حضرت روی خاک قرار گرفت و فرمود: «بسم الله و بالله و علی ملة رسول الله»

راوی می گوید: «خرجت زینب من باب الفسطاط و هي تنادی و اخاه !واسیداه! و اهل بیتاه! لیت السماء اطبقت علی الارض ولیت الجبال تدکرکت علی السهل». زینب از در خیمه ها بیرون آمد و ندا می داد: ای وای برادرم! ای وای آقا و سرورم! ای وای اهل بیتم! ای کاش آسمان بر زمین فرو می ریخت و ای کاش کوه ها به بیان ها پاشیده می شد. (2)

به نقل سیدبن طاووس، علی اکبر امام حسین علیه السلام که شهید شد «خرجت زینب بنت علی علیه السلام تناوی یا حبیباه! یا ابن اخاه! و جایت فاکبت علیه فجاء الحسین علیه السلام فاخذها و ردها الی النساء» زینب دختر علی علیه السلام خارج شد و ندا می داد: «ای محبوب و دلبندم! ای فرزند برادرم!» آمد و خود را روی جنازه برادر زاده شهیدش افکند و امام حسین علیه السلام آمد و خواهر را گرفته و به سوی زنان برگرداند. (3)

جواد محدثی می نویسد: فصل «پس از عاشورا فصلی دردآگین بود و رنجنامه زینب در این سفر اسارت جانکاه و طاقت سوز! معصوم ششم و امام چهارم، حضرت سجاد در این دوره دست به گریبان تب و بیماری بود شمع وجود زینب بود که در راه حفظ جان حجت خدا، خود را به آب و آتش می زد از کودکان سرپرستی می نمود در تحمل دردهای سخت شهادت یاران حسین در آن معرکه خون همدم برادر بود و در فدا کردن دو پسر در رکاب شهادت، همدوش با حسین، حادثه به آتش کشیدن خیمه های اهل بیت را شنیده ایم و جانفشانی زینب را در نجات جان حضرت سجاد، آوارگی کودکان را عصر عاشورا در دشت و صحرای کربلا شنیده ایم و پناهندگی آن طفلکان معصوم را به دامن زینب، مجلس ابن زیاد و یزید را در تاریخ خوانده ایم و سپر بلا شدن این بانوی بزرگ را در مقابل تصمیم قتل حضرت سجاد علیه السلام . (4)

1- اعلام الوری باعلام الهدی، ص235؛ زینب بانوی قهرمان کربلا، ص 125؛ بحار الانوار، ج45، ص 1.

2- اللهوف علی قتلی الطفوف، ص 124 و ص 125 .

3- اللهوف علی قتلی الطفوف، ص114.

4- روایت انقلاب، مجموعه مقالات ادبی به یاد ایام الله جواد محدثی، وزارت آموزش و پرورش انتشارات مدرسه، چاپ دوم، زمستان 1375، ج 3، ص 41 .

نیابت خاصه و حمل علوم امامت

یکی از فضایل مهم زینب کبری علیها السلام موضوع نیابت خاصه وی از جانب برادرش امام حسین علیه السلام است که در روز عاشورا به ایشان تفویض گردید وصیت امام حسین علیه السلام به حضرت زینب را چنین گزارش نموده اند: «اوصی الی اخته زینب بنت علی علیه السلام في الظاهر فکان ما یخرج عن علی بن الحسین علیه السلام في زمانه من علم نیسب الی زینب بنت علی علیه السلام عمته ستراً علی علی بن الحسین علیه السلام و تقیه اتقاء علیه».

امام حسین علیه السلام در ظاهر به خواهرش زینب دختر حضرت علی علیه السلام وصیت نمود پس علمی که در زمان امام سجاد علیه السلام از ایشان آشکار و خارج میشد به زینب دختر علی علیه السلام عمه امام نسبت داده می شد برای پوشش و تقیه بر علی بن الحسین علیه السلام (1) ، بنابراین حضرت زینب مخزن علوم امامت شد تا از وی نقل شود و پذیرش این کار از سوی حضرت زینب علیها السلام برای این است که امام سجاد محفوظ بماند.

زینب از آن پس نیابت امام حسین علیه السلام را بر عهده داشت تا امام سجاد بهبود حاصل کند. این نیابت خاصه افق های بی پایانی را در منظر زینب گشود او باید آمادگی پیدا کند تا مسؤولیت اداره و هدایت بازماندگان را بر دوش بگیرد. امام حسین علیه السلام به زینب مأموریت داده بود که احکام دینی را از طرف علی بن الحسین علیه السلام برای بستگان تبیین کند. سال ها بعد وقتی احمدبن ابراهیم بر حکیمه خواهر امام حسین عسگری علیه السلام در سال 282 وارد شد و دید که از ورای حجاب، مردم پرسش های خود را مطرح می کنند و حکیمه جواب می دهد، تردید در دل احمد بن ابراهیم افتاد که چگونه زنی می تواند به جای امام عمل کند؟ حکیمه گفت که امام حسین عسگری علیه السلام به امام حسین اقتدا کرده است؛ او نیز به زینب علیها السلام وصیت کرده بود. (2)

زینب از طرف امام سجاد علیه السلام نیز نیابت خاصه داشت. احکام اسلامی را برای مردم بیان می کرد و خانه او در مدینه همواره محل مراجعه مردم بود. زینب علیها السلام می دانست که بنی امیه در صددند تا بهانه ای جستجو کنند و علی بن الحسین علیه السلام را شهید نمایند. در کربلا چنین

1- الخصایص الزینبیه، ص 339؛ العیون العبری ص 176؛ مجموعه مقالات دومین کنگره بین المللی امام خمینی و فرهنگ عاشورا، موسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی، چاپ اول - بهار 1376، ج 2، ص 488 .

2- پیام آور عاشورا بررسی سیر زندگی، اندیشه و جهاد زینب کبری علیها السلام ، سید عطاء الله مهاجرانی، انتشارات اطلاعات، تهران، چاپ سوم. 1375، ص 227 مرقد العقیله زینب، ص 21 زینب الکبری، جعفر النقدی، ص 43؛ مقتل الحسین، المقرم، ص 218 .

امکانی بود که زینب در برابر خیمه علی بن الحسین علیه السلام ایستاد و از جان او مراقبت کرد. در کوفه، عبیدالله بن زیاد می خواست علی بن الحسین علیه السلام را به این جرم که او بالغ است و پاسخ ابن زیاد را داده بود، بکشد؛ که زینب علیها السلام علی بن الحسین علیه السلام را در آغوش گرفت و مانع کشته شدن او شد.

در شام شرایط آن چنان دگرگون و صدای مردم آنقدر به گریه و پشیمانی بلند بود که یزید نتوانست علی بن الحسین علیه السلام را به شهادت برساند. نمی بایست در مدینه بنی امیه چنین امکانی پیدا کنند و سلسله ولایت قطع شود.

زینب علیها السلام احکام و فتاوی را بیان می کرد و محور مراجعه مردم بود. (1)

شهید مطهری می گوید: از عصر عاشورا زینب تجلی می کند. از آن به بعد، به او واگذار شده بود. رئیس قافله اوست. (2)

گزار شکر صادق وقایع کربلا

زینب علیها السلام با حضور در انقلاب عاشورا و مشاهده مستقیم حوادث روز عاشورا توانست با امانت و صداقت گزارش مستند و درست و بدور از تحریفات از وقایع این روز را در اختیار غایبان قرار دهد. بخش هایی از این گزارش مؤثق و مورد اعتماد پیام آور عاشورا زینب کبری علیها السلام در کتاب های تاریخ عاشورا وجود دارد. ابی مخنف از قول حضرت زینب علیها السلام درباره هجوم دشمن در شام غربیان به خیمه ها چنین می آورد «کنت فی ذلک الوقت واقفه في الخیمه اذ دخل رجل ازرق العینین فاخذ ما کان فی الخیمه ونظر الی علی بن الحسین و هو علی نطع من الأدیم وکان مریضاً فخذب النطع من تحته و رماه الی الارض والتفت الی و اخذ القناع من رأسی و نظر الی قرطین کانا في اذنی...» در آن وقت من در خیمه ایستاده بودم مردی با چشمان آبی وارد خیمه شد، آنچه در خیمه بود گرفت و به علی بن الحسین نگاه کرد که بیمار بود و بر پوستی از چرم قرار داشت پوست را از زیر پای او کشید و ایشان را روی زمین پرتاب کرد. به طرف من آمد که مقنعه را از سر من بگیرد و به گوشواره هایی که در گوشم بود نگریست و آن ها را گرفت. به او گفتم: «قطع الله یدیک و رجلیک و احرقک الله تعال بنار الدنیا قبل نارالاخره»

1- پیام آور عاشورا، ص 344 و ص 345

2- حماسه حسینی: استاد شهید مرتضی مطهری، ج 1، ص 332 .

خداوند دست ها و پاهایت را قطع کند و به آتش دنیا پیش از آتش آخرت بسوزاند.

ابو مخنف در ادامه این سخنان حضرت زینب می نویسد: روزها گذشت و مختار بن ابی عبیده ثقفی به خون خواهی امام حسین علیه السلام قیام کرد و این ملعون دستگیر شد و مختار به او گفت: ما صنعت یوم کربلا؟ روز کربلا چه کردی؟ گفت: به خیمه علی بن الحسین رفتم پوست را از زیر پایش کشیدم و مقنعه و گوشواره های زینب را گرفتم مختار گریست و گفت: ما قالت لک؟ زینب چه گفت؟

پاسخ داد: گفت خداوند دستان و پاهایت را قطع نماید و به آتش دنیا پیش از آخرت بسوزاند.

مختار گفت: «فوالله لاجیبن دعوه الطاهره المظلومه علیها السلام» به خدا سوگند دعای آن طاهره مظلومه را اجابت می کنم! سپس دستان و پاهای او را قطع کرد و او را با آتش سوزاند. (1)

هنگامی که زینب کبری علیها السلام با کاروان آزادگان به مدینه بازگشتند و به مسجد النبی صلی الله علیه وسلم و زیارت قبر شریف پیامبر صلی الله علیه وآله وسلم آمدند صدای زینب علیها السلام به گوش رسید که می گفت: «یا جداه انی ناعیه الیک اخی حسین علیه السلام» ای جد ما ای رسول خدا ! همانا من خبر کشته شدن و شهادت برادرم حسین علیه السلام را آورده ام. (2)

سرکشی از بازماندگان شهیدان کربلا

زینب کبری علیها السلام در دوران رهبری کاروان آزادگان سرافراز انقلاب عاشورا از کربلا تا به کوفه و پس از آن تا شام و سپس تا مدینه از بازماندگان شهیدان کربلا سرپرستی و پرستاری و سرکشی می کرد؛ و سنگ صبور آنان و پناهگاه کودکان و زنان بود؛ و با تمام توان و نیروی خویش به آنان کمک می نمود؛ و آنان را دلداری می داد و مشکلات آنان را برطرف می نمود و به سلامتی و پوشیدگی و رفع گرسنگی و تشنگی آنان توجه ویژه و تأکید داشت و سرانجام مبارزان و آزادگان همراه انقلاب حسینی را به وطن خویش بازگرداند، علاوه بر آنچه ذکر شد در مدینه نیز بازماندگان و بستگان شهیدان کربلا را فراموش نکرد و غم خوار و مددکار و یاور آنان ماند. زینب هنگامی که از کربلا به مدینه بازگشت به ملاقات و دیدار ام البنین مادر چهار

1- مقتل الحسین، ابی مخنف، منشورات الرضی، قم، چاپ دوم، 1362، ص 154 تا ص 156.

2- زینب الکبری، جعفر النقید، ص156؛ مقتل الحسین علیه السلام ، سید عبدالرزاق، الموسوی المقرم، بیروت، دار الکتاب اسلامی، 1979م، ص 376.

شهیـد بزرگوار کربلا عباس، جعفر، عبدالله و عثمان (1) شـتافت و پس از آن هم تا زنده بود همواره روزهای عید نیز از وی دیدار می کرد. (2)

نتیجه گیری

روشن شـد که شخصـیت حضـرت زینب کبری علیهـا السـلام در بردارنـده همه امتیازات و ویژگی ها و تمام بایـدهای یک «اسوه عام» و «الگوی عالی و کامل» است. مسـلمانان و شیعیان باید او را که در مکتب وحی و در خانه امام علی علیه السلام و فاطمه زهرا علیها السلام رشد کرد و تربیت شد برای رهایی بشـریت مخصوصاً زنان از بردگی هوای نفس و ذلت خودخواهی نفس اماره و شـهوت جنسی و بیماری خودنمایی و بحران معنویت، به جهانیان معرفی نمایند. دین و مذهب سازنده این شخصیت بزرگ الهی بوده است و بنابراین امروز هم این اسوه دینی و مـذهبی می توانـد در قرن بیست و یـک نیز سـرمشق قرار گیرد و راهنمای نسل ماهواره، اینترنت و عصـر ارتباطات در دهکـده جهـانی بـه سـوی کمـال و سـعادت و فلاـح و تهـذیب نقش باشـد و آنـان را از افسـردگی و بیمـاری هـای روحی و روانی و سرگشـتگی و خودباختگی و بی هویتی و فساد اخلاقی نجات دهد. امروز ایران شیعه و عموم کشورهای اسلامی و جهان بشری سخت نیازمند پیروی از این شخصیت جامع و الگوی جاویدان و درس گرفتن از فضیلت ها و رفتار و گفتار این فرزند عاشورا و پیام رسان انقلاب کربلاست.

1- مقاتل الطالبین، ابو الفرج اصفهانی، تحقیق سیداحمد صقر، بیروت، دارالمعرفه. ص 1 و ص 83 جعفر در 19 سالگی و عثمان در 21 سالگی و عبدالله در 25 سالگی به شـهادت رسـیدند. درباره عثمان بن علی علیه السـلام روایت شده که امام فرمود: من او را به نام برادرم عثمان بن مظعون نامگذاری کردم، مقاتل الطالبین، ص 83 .

2- ام البنین نماد از خودگذشـتگی، محمدرضا عبدالامیر انصاری، ترجمه موسـی دانش، بنیاد پژوهش های آسـتان قدس رضوی، مشـهد، چاپ دوم 1379، ص 26؛ زینب الکبری، ص 25 .

منابع و مآخذ

1- آل بیت النبی فی مصر ، احمد ابو کف قاهره، دارالمعارف، بی تا.

2 - الاحتجاج. ابو منصور احمد بن علی بن ابی طالب طبرسی، بیروت، لبنان، مؤسسه الاعلمی للمطبوعات - مؤسسه اهل البیت.

3- الاشـراد الی معرفه، حجج الله علی العباد، محمد بن محمد بن نعمان (شیخ مفید). ترجمه سیدهاشم رسولی حلاتی، تهران، انتشارت علمیه اسلامیه، چاپ دوم .

4- الاصابه، ابن حجر عسقلانی. بیروت، دارالکتب العربی، بی تا.

5- اخبار الزینبیات، ابو الحسن یحیی بن حسن حسـینی عبیدالی عرجي. قم، انتشارات کتابخانه مرحوم آیت الله العظمی مرعشـی نجفی، بی تا.

6- اسد الغابه في معرفه الصحابه، ابن اثیر، بیروت، دار الاحیای التراث العربی، ج 5، بی تا.

7- السیره النبویه. ابن کثیر، بیروت، دار الاحیای التراث العربی، ج 4، بی تا.

8- السیره النبویه. ابن کثیر، بیروت، دارالمعرفه، ج 3، 1393 ه-. ق، 1976 م .

9- ام البنین نماد از خودگذشـتگی، محمدرضا عبدالامیر انصاری، ترجمه موسـی دانش، مشـهد، بنیاد پژوهش های آسـتان قدس رضوی، چاپ دوم، 1379 .

10- اعلام اموی با علام الهدی، امین الاسلام ابن علی فضل بن الحسن الطبرس، تهران، المکتبه العلمیه الاسلامیه، 1338ه- . ق .

11- اعیان الشیعه، سید محسن امین، بیروت، دار المتعارف للمطبوعات، ج 7، 1403-1983م.

12- انساب الاشراف، البلاذری، بروت 1400 ه- . ق - 1979م، ج 3.

13 - اللهوف علی قتل الطفوف، سید بن طاووس، تهران، انتشارات جهان، ترجمه سیداحمد فهوی زغبانی .

14- اولی اربعین حضرت سیدالشهداء، آیت الله قاضی طباطبایی، قم، بنیاد علمی و فرهنگی شهید قاضی طباطبایی، 1368 .

15 - بحار الانوار الجامعة لدرر اخبار الایمه الاطهار، شیخ محمدباقر مجلسی، بیروت، مؤسسه الوفاء، ج 1، 45 .

16- پیام آور عاشورا، عطاء الله مهاجرانی، تهران، انتشارات اطلاعات، چاپ سوم، 1375 .

17- حسین بن علی علیه السلام مردمان فوق انسان، سید علی اکبر قریشی، قم. مرکز انتشارات دفتر تبلیغات اسلامی، چاپ دوم، 1355 .

18 - حسین وارث آدم، علی شریعتی، مجموعه آثار، ج 19، تهران فروردین 1360 .

19 - حماسه حسینی، استاد شهید مرتضی مطهری، تهران، انتشارات صدرا، چاپ اول، محرم 1403 ه- . ق.

20- خاتون دوسراء، سید علی نقی فیض الاسلام، تهران، 1400 ه- .ق.

21- خون خدا، جواد محدثی، بی تا، بی جا، چاپ دوم 1360 .

22- روایت انقلاب، جواد محدثی، تهران، انتشارات امیرکبیر، ج 1، چاپ چهارم 1374 .

23 - زینب بانوی قهرمان کربل،ا دکتر عایشه بنت الشاطی، تهران، انتشارات امیر کبیر، چاپ شانزدهم 1373 .

24- زینب الکبری، جعفر النقدی، نجف، منشورات دارالبیان، 1367 ه- . ق - 1947 م.

25- ستارگان درخشان، محمد جواد نجفی، تهران، کتابفروشی اسلامیه، ج 2، چاپ پنجم، 1362.

26- محجه البیضاء في تهذیب الاحیاء، مولی محسن فیض کاشانی، قم، دفتر انتشارات اسلامی وابسته به جامعه مدرسین حوزه علمیه قم، چاپ دوم، ج 4 .

27- مجموعه مقالات دومین کنگره بین المللی امام خمینی، امام خمینی و فرهنگ عاشورا، تهران، موسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی چاپ اول بهار 1376.

28- عجم رجال الحدیث، ابو القاسم الخویی، بیروت - لبنان، دارالزهراء للطباعة والنشر والتوزیع، ج 4، بی تا.

29 - مع الحسین فی نهضه، اسد حیدر، بیروت، دارالمتعارف، 1399 ه- .ق.

30 - مقاتل الطالبین، ابو الفرج اصفهانی، ترجمه هاشم رسولی محلاتی، طهران، کتابفروشی صدوق، 1390 ه- . ق. 1349 ه- . ق.

31- مقتل الحسین علیه السلام ، ابی محنف، قم. منشورات الرضی، چاپ دوم، 1362 .

32- مقتل الحسین علیه السلام ، سید عبدالرزاق الموسوی المقوم، بیروت، دار الکتاب السلامی، 1979م.

33 - منتهی الآمال في تاریخ النبی والآل. حاج شیخ عباس قمی، ج 3.

34 - صحیفه نور، مجموعه رهنمودهای امام خمینی. تهران، انتشارات وزارت ارشاد اسلامی، چاپ اول، بهمن 1361، ج 6، ج 17، ج 20 و ج 21 .

35 – نهایه الارب فی فنون الادب، شهاب الدین احمد نوبری، ترجمه محمد مهدوی دامغانی، تهران، امیر کبیر.

ص: 148

بررسی و تحلیل مردم شناسی کوفه در قیام کربلا / دکتر محمد علی چلونگر

اشاره

عضو هیئت علمی گروه تاریخ دانشگاه اصفهان

چکیده

همواره همراه نام قیام کربلا، شـهر کوفه و مردم آن تـداعی می کنـد. برای محقق قیام کربلا این سؤال مطرح است چه شـد کوفیان در ابتدا با شور و علاقه از امام حسـین علیه السلام به صورت جمعی دعوت به حضور در کوفه کردند اما مدتی بعد تغییر رویه دادند و در صف مقابل امام علیه السلام صف آرایی کردند.

برخورد دوگـانه کوفیان با امام حسـین علیه السـلام موجب شـده که در منابع تاریخی و افواه عوام، مردم کوفه اهل «عـذر و خیانت» معرفی شوند که وفای به عهد در میان آنان امری نادر است.

عملکرد خیانت آمیز مردم کوفه در قیام کربلا را در دلایل سیاسی، اجتماعی، روانی و اقتصادی زیر می توان بیان کرد :

1- کوفه دارای ترکیب جمعیتی نژادی و عقیدتی ناهمگون بود. از نظر نژادی اعراب شمالی و جنوبی و موالی در آن ساکن بودند.

از نظر عقیـدتی شامـل شـیعیان، خوارج. هواداران بنی امیه و بی تفـاوت هـا بود. شـیعیان با وجودی که جمعیتی قابل توجه به حساب می آمدند، قومی و اقتصادی بود .

در قیام کربلا همه گروه ها ابتدا بر اثر جو عمومی ایجاد شده در شـهر از قیام امام پشتیبانی کردند ولی وقتی ابن زیاد وارد کوفه شد و نسـبت به آنان سخت گیری کرد به جز تعداد معدودی شیعه اعتقادی، بقیه کناره گیری کردند.

2- عامل دیگر در عدم یاری امام حسین علیه السلام به ویژگی های روانی و خلقیات کوفیان باز می گردد .

«نظام ناپـذیری» و «دنیاطلبی»، «احساساتی بودن»، «فریبکاری»، «عجول بودن» «زود رنـج بودن» در کنار «زود قانع شدن» «زود تسـلیم شدن» «و زود سرکشـی کردن» از روحیات آنان به شمار می رود. این ویژگی ها موجب گردید که کوفیان با مرگ معاویه برای مبارزه با یزید که برای مردمی چون کوفه تحملش کمی مشـکل می نمود. روی به امـام حسـین علیه السـلام آورنـد ولی چون بر پایه روحیات فوق چنین تصمیمی را گرفته بودند، وقتی اوضاع تغییر کرد و ابن زیاد مسلط بر اوضاع کوفه گردید، آنان هم نظر خود را تغییر دادند.

3- ابن زیاد برای دور کردن کوفیان از اطراف مسـلم و بسـیج بر ضد امام حسین علیه السلام از نفوذ اشراف و سران قبایل استفاده کرد. نقش دوگانه و خیانت آمیز کوفیان در قیام کربلا ارتباط تنگاتنگی با عملکرد اشراف و بزرگان قبایل دارد. در این حادثه منافع شخصی رهبران قبیله ای مورد بهره برداری امویان قرار گرفت و آنان برخلاف اصول مـذهبی و ارزش های دینی خود، در کنار ابن زیاد قرار گرفتنـد و مردم را برای کشتن امام حسین علیه السلام بسیج کردند.

4- کوفیان از نظر عطاء و مقرری وابسته به حکومت بنی امیه بودند. تطمیع به افزایش و تهدید به قطع عطا و مقرری توسط عبیدالله بن زیاد، آنان از اطراف مسلم پراکنده و برای مبارزه با امام حسین علیه السلام بسیج شدند.

مقدمه

شهر کوفه از زمان امام علی علیه السلام از سال 36 هجری که به آن نقل مکان کرد و حتی زودتر از آن، مرکز اصـلی نهضت ها، الهامات، امیدها و بعضـی اوقات کوشـش های هماهنگ شیعیان شد. در داخل و اطراف کوفه، بسیاری از حوادث آشفته که تاریخ صدر تشیع را می سازد، واقع گردید. حوادثی نظیر تجهیز قوای امام علی علیه السـلام برای جنگ های جمل وصفین قیام حجر بن عدی و قیام امام حسین از جمله آنان است.

در کنار آن ها، کوفه جایگاه موانع، ناامیدها، محرومیت ها و حتی خیانت و شکست آرزوهای شیعیان از طرف کسانی بود که نمی توانستند خاندان علوی علیه السلام را در فرمانروایی جامعه اسلامی ببینند. بررسی اوضاع اجتماعی و شرایط خاص حاکم بر آن، علل عدم موفقیت ظاهری امام حسین علیه السلام را روشن می کند .م

مهم ترین حادثه ای که در تاریخ تشیع ارتباط مستقیمی با کوفه دارد، قیام کربلا است. کوفیان جزو دعوت کنندگان امام حسین علیه السلام بودند و از طرف دیگر لشکری که امویان در روز عاشورا برای کشتن امام علیه السلام بسیج کردند، همه از آنان بود .

این مقاله در پی پاسخ به این عملکرد متضاد کوفیان در برخورد با قیام کربلا است. در این مقاله برای مردم شناسی کوفه در زمان قیام کربلا، پیشینه کوفه، بافت جمعیتی از نظر نژادی و عقیدتی، روحیه کوفیان و نقش اشراف و روسای قبایل، بررسی و تحلیل شده است.

آن چه در زمان قیام امام حسین علیه السلام در کوفه اتفاق افتاد. جدای از پیشینه شهر و عملکرد قبلی کوفیان نیست و بدون بررسی پیشینه کوفه، محقق نمی تواند، تحلیل جامعی از مردم شناسی کوفیان در قیام امام حسین علیه السلام بدست آورد.

کوفه از تأسیس تا قیام کربلا

کوفه (1) را سعد بن ابی وقاص در سال هفدهم برای جای دادن لشگریان ساخت. در آغاز کار غرض از ساختن آن جایی برای سکونت سربازان بود، اما دیری نگذشت که گروهی از اصحاب پیامبر صلی الله علیه وآله وسلم و دیگر مردم بدان شهر روی آوردند. (2) هرچه دامنه ی فتح در شرق

گسترش می یافت، دسته های بیشتری از مردم سرزمین های فتح شده به کوفه می آمدند.

امام علی علیه السلام پس از غلبه بر پیمان شکنان جمل، از بصره به کوفه رفت و آن شهر را مرکز

1- در وجه تسمیه کوفه نظرهای زیادی مطرح است. طبری می نویسد: «هر جا ریگ و شن با هم مخلوط شده باشد، آن جا را کوفه گویند. (ابو جعفر محمد بن جریر الطبری: تاریخ الطبری، بیروت، مؤسسه الاعلمی للمطبوعات، بی تا، ج 3، ص 146)، به نقلی هنگامی که سعد بن ابی وقاص، سپاه مسلمانان را به کوفه آورد، گفت: «تکوفوا في هذا الموضع» در این مکان گرد آیید» (ابو عبیدالله، بکری اندلسی: معجم ما استعجم من اسماء البلاد و المواضع. بیروت، عالم الکتب ، 1403 ق. ج 2، ص 141) یاقوت حموی درباره ی واژه کوفان می نویسد: گفته اند کوفان نام سرزمینی است که به اسم آن شهر کوفه را «کوفه» خوانده اند (ابو عبدالله شهاب الدین یاقوت حموی: معجم البلدان، بیروت، داراحیاء التراث العربي، 1399ق، ج 4، ص 489).

2- ابو الحسن البلاذري: فتوح البلدان، تصحیح رضوان محمد رضوان، بیروت، دارالکتب العلمیه، 1398 ،ق، ص 274 .

خلافت خویش کرد و تا پایان عمر به مدینه بازنگشت. برخی از عواملی که موجب شد امیرالمؤمنان علی علیه السلام کوفه را به عنوان مرکز خلافت برگزیند عبارتند از:

1- حضور بسیاری از اصحاب رسول الله صلی الله علیه وآله وسلم در این شهر که در هیچ یکی از شهرهای دیگر به این تعداد نبودند. در جنگ صفین دو هزار و ششصد نفر از صحابه ی مقیم کوفه همراه امام علیه السلام بودند.

2- موقعیت خاص نظامی این شهر در برابر شام و سرکشی معاویه .

3- حضور نام آورترین قبایل و شخصیت های مسلمان از شهرهای حجاز، یمن و دیگر شهرها در کوفه .

4- بی توجهی و عدم علاقه دیگر شهرها نسبت به اهل بیت علیهم السلام.

5- از نظر جغرافیایی در قلب جهان اسلام آن روزگار جای داشت و بر ایران، حجاز، مصر و جزیره مسلط بود.

از زمان ورود امام علی علیه السلام به کوفه، این شهر اهمیتی خاص یافت. کوفه تا زمان شهادت امیرالمؤمنان علیه السلام به سال چهلم هجری، مرکز تحولات نظامی، سیاسی و اجتماعی جهان اسلام بود. سرکشی کوفیان از رویارویی با لشکریان معاویه، غارت های ضحاک بن قیس، نعمان بن بشیر، سفیان بن عوف غامدی (1) از جمله وقایعی هستند که به کوفه و کوفیان مربوط می شود.

بعد از شهادت امام علی علیه السلام ، کوفیان با امام حسن علیه السلام بیعت کردند. سستی مردم کوفه در برابر ترفندهای بنی امیه از عواملی بود که امام حسن علیه السلام مجبور به صلح با معاویه شد (2) پس از صلح امام حسن علیه السلام و ترک کوفه توسط ایشان خاطر معاویه از درگیری با سپاهی منظم در عراق آسوده شد.

در این دوران معاویه، تا آنجا که توانست از آزار کوفیان دریغ نکرد. بسیاری از مردم دیندار را با مکر و حیله و دادن امان به دام انداخت و سپس برخلاف مسلمانی، دستور کشتن آنان را داد و چه بسیار تحقیرها که در حضور شامیان بر بزرگان کوفه روا نداشت. (3) اندک اندک

1- ر.ک. ابو اسحاق ابراهیم بن محمد ثقفی کوفی: الغارات: تصحیح میر جلال الدین حسینی ارموی، تهران، انجمن آثار ملی، 1354، ج 2، ص 416 به بعد.

2- ابو محمد عبدالله بن مسلم بن قتیبه الدینوري: الامامه والسیاسه، قم، منشورات الشریف الرضي. 1363، ص163؛ احمد بن محمد بن واضح: تاریخ الیعقوبی، بیروت، دار صادر، بی تا، ج 2، صص 214-215 .

3- ر.ک. ابن ابی الحدید، بشرح نهج البلاغه تحقیق ابو الفضل ابراهیم ،قاهره داراحیاء الکتب العربیه، 1387ق، ج 11،

کوفیان از تحمل این همه ستم ها و تحقیرها به جان آمدند و همین که معاویه مرد، کوفیان احساس کردند، فرصتی مناسب برای اقدامی تازه بدست آمده است. در این موقعیت تنها ایالتی که سرنگونی رژیم اموی را می خواست و برای اجرای این منظور عملاً دست بکار شد، کوفه بود. نامه های زیادی برای امام حسین علیه السلام نوشته شد و از او دعوت شد که به طرف کوفه حرکت کند (1) امام بر اساس خواست مردم کوفه به طرف آن شهر حرکت کرد ولی برخلاف نامه های خویش، اکثریت کوفیان به امام خیانت کردند و وی را در مقابل امویان تنها گذاشتند.

ترکیب جمعیت کوفه از نظر نژادی و عقیدتی

الف - نژادی

ترکیب جمعیتی کوفه در بعد نژادی شامل دو گروه بود. عنصر اول عرب ها شامل نزاری و یمنی بود. (2) ترکیب عنصر عرب در کوفه، بیش تر از هر شهر عربی دیگر، پیچیده بود. با دقت در فهرست گروه های قبایلی عرب و امواج متوالی تازه واردین متوجه می شویم که عنصر عرب در این شهر فوق العاده، در اصل و زمینه نامتجانس بوده است. در میان گروه های نزاری و یمنی. دسته بندی های گوناگون وجود داشته است.

عنصر اساسی دیگر جمعیت کوفه، موالی که عمدتا ایرانی ها بودند بود. عوامل فراوانی برای به حساب آوردن این جریان عظیم که در کوفه بیشتر از دیگر شهرها وجود داشتند، بود. این گروه از دوران فتوحات به بعد در این شهر ساکن شدند. حدود چهار هزار نفر از ایرانیان که معروف به دیالمه بودند در بین عرب ها وجود داشتند (3) که از آغاز تاسیس کوفه در این شهر اقامت گزیدند و بعد از آن، تعداد آنان رو به گسترش نهاد..

اعراب رفتاری متفاوت با گروه های موالی داشتند. موالی ایرانی از موقعیت مساوی با شهروندان عرب در نظام اجتماعی شهری برخوردار نبودند. آنان را موالی یا گماشتگان

ص 444 .

1- ر.ک: ابو حنیفه احمد بن داود الدینوري: اخبار الطوال، تحقیق عبد المنعم عامر، قم، منشورات الشریف الرضي، 1370 ص 229؛ ابو محمد احمد بن اعتم کوفی: الفتوح، بیروت، دا الکتب العلمیه، 1406ق، المجلد الثالث، ص 31 به بعد؛ ابو الحسن المسعودی مروج الذهب، بیروت، در الاندلس، 1966م، ج 3، ص 54 .

2- البلاذري: فتوح البلدان، ص 276.

3- همان، ص 279 .

می خواندند اصطلاحی که دلالت بر مرتبه پایین پایگاه اجتماعی داشت. با وجودی که اینان در صحنه های نظامی نقش فعالی داشتند بجز زمان امام علی علیه السلام حقوق آنان مورد توجه نبود. برخورد دون پایه اشراف عرب با آنان موجب شده بود که نفرتی بین آنان و اشراف عرب بوجود آید. توجه امام علی علیه السلام به حقوق آنان موجب گرایش آنان به خاندان علوی شد. الغارات می نویسد: در روز جمعه ای، امام علی علیه السلام بر روی منبری آجری خطبه می خواند. اشعث بن قیس کندی از اشراف یمنی به نزد امام آمد و گفت: این سرخ رویان (ایرانیان) جلو روی تو بر ما غلبه کرده اند و تو جلو این ها را نمی گیری، سپس در حالی که خشم گرفته بود، گفت: من امروز نشان خواهم داد که عرب چکاره است. امیرالمؤمنین علیه السلام فرمود: این شکم گنده ها خودشان روزها در بستر نرم استراحت می کنند، و آن ها (موالی ایرانی) روزهای گرم به خاطر خدا فعالیت می کنند و آنگاه از من می خواهند که آن ها را طرد کنم تا از ستمکاران باشم . (1)

این گونه برخوردها رابطه نزدیکی بین موالی کوفه و اهل بیت علیهم السلام ایجاد کرد. این موالی نقش برجسته ای در تاریخ سیاسی، مذهبی کوفه بخصوص در نهضت های شیعه ایفاء کردند.

ب - عقیدتی

ترکیب جمعیتی کوفه در بعد عقیدتی شامل گروه های خوارج، هواداران بنی امیه بی تفاوت ها و شیعیان بود.

خوارج از زمان رویارویی صفین به این نام خوانده شدند و مخالفتشان را هم از زمان امیرالمؤمنان علیه السلام و پس از آن بی درنگ آشکار کردند. هواداران بنی امیه، معمولاً در اشراف قبایل بودند. اینان در ساختار قدرت رسمی عراق واسطه ی حاکمیت بنی امیه و جمعیت قبیله ای بودند. آن ها علاقمند به نگهداری و برقراری موقعیت های سیاسی و امتیازات و انحصارات اقتصادی بودند و هر موقع که احساس می کردند، حمایت از اهل بیت علیهم السلام این موقعیت آنان را مورد تهدید قرار می دهد، به طرف بنی امیه متمایل می شدند. آنان در بنی امیه، تأمین موقعیت های ممتاز و منافع بی شمار خود را می دیدند. مراحل شکل گیری تشیع و

1- ابو سحاق ثقفی کوفی: الغارات، ج 2، ص 498 شیخ عباس القمی: سفینه البحار، تهران، انتشارات فراهانی، بی تا، ج 2، ص 693 .

خوارج در پیوند مخالفشان با نظم قبیله ای موجود بود.

شیعیان موجود در کوفه شامل دو دسته می شدند :

الف – برخی از «نخستین مهاجران» به کوفه که از هواداران امیرالمؤمنان علیه السلام بودند. اینان نقشی در حکومت یا سازمان قبیله ای نداشتند. از این جمله، حجر بن عدی کندی است که کاملاً تحت الشعاع اقتدار محمد بن اشعث کندی است.

ب – «مهاجرین جدید» که تا زمان امام علی علیه السلام به کوفه نیامده بودند.

اینان به امید بهبودی وضع شان در برابر قدرت قبیله ای مسلط ایستادگی می کردند. بعضی از دسته هایی که در آغاز به عنوان پرشورترین حامیان امیرالمؤمنان ظاهر شدند و بعداً حمایت خود را از امام حسین علیه السلام نشان دادند، از این گروه بودند. شیعیان درصد قابل توجهی از کوفیان را تشکیل می دادند .

ابوالفرج اصفهانی می نویسد: وقتی زیاد در بصره بود، حجر و یارانش در مسجد، یک سوم و یا نصف آن را اشغال کرده و به مذمت و بدگویی معاویه می پرداختند (1) این مساله نشان از گروه قدرتمندی از شیعیان در بین کوفیان داشت.

این شیعیان به دو دسته تقسیم می شدند :

1 – شیعیان سیاسی : که اکثریت شیعیان کوفه از این دسته بودند. آنان از امام علی علیه السلام و بعد از آن از فرزندش امام حسین علیه السلام به خاطر ملاحظات سیاسی و اقتصادی حمایت کردند. حمایت آنان از علویان به خاطر دشمنی با استیلای شامیان بود. در واقع آنان فقط در مسایل سیاسی، همراهی معینی با اولاد علی علیه السلام داشتند.

این گروه از توده های وسیع کوفی بودند. اکثر از قبایل یمنی و موالی غیر عرب بودند که ظاهراً متمایل به آرمان های رهبری شیعیان بودند ولی از مواجهه با هر خطری که امکان وقوع آن وجود داشت گریزان بودند. هرگاه، امید موفقیتی در یکی از افراد اهل البیت علیهم السلام می دیدند، با شور و هیجان در اطراف او جمع می شدند و زمانی که امیدهای موفقیت رو به زوال می گذاشت، او را رها می کردند، آنان فاقد شجاعت و شهامت لازم یا ثبات قدم در مرحله امتحان بودند.

این دسته در حوادث زمان امام علی علیه السلام ، اصلاح امام حسن علیه السلام ، قضیه مسلم بن عقیل و امام

1– علی بن الحسین، ابو الفرج الاصفهانی: الاغانی، بیروت، داراحیاء التراث العربي، 1994م، ج 17، ص 91 .

حسین علیه السلام چون قدرت سیاسی. نظامی بنی امیه را برتر احساس کردند، از اطراف اهل بیت علیهم السلام پراکنده و بعضاً دسته دسته به سوی بنی امیه فرار کردند.

2 – شیعیان اعتقادی: آنان کسانی بودند که قایل به امامت امام علی علیه السلام و فرزندانش از طریق نص بودند و معتقد بودند امامت و رهبری مسلمانان بعد از پیامبر صلی الله علیه وآله وسلم باید از طریق وحی الهی و از خاندان پیامبر صلی الله علیه وآله وسلم باشد. اینان خود را تسلیم وجود مقدس امام علی علیه السلام و فرزندان معصوم او کرده بودند. این گروه نسبت به دسته اول کم تر بودند. به فرموده ی امام باقر علیه السلام در میان یاران امام علی علیه السلام و بیعت کنندگان کمتر از پنجاه نفر معرفت حقیقی نسبت به او و مقام امامت او داشتند. (1)

ایالات مختلف اسلامی نشان دهنده آن است که ارادتمندان راستین اهل بیت علیهم السلام تنها در کوفه بوده اند، چنان که شهیدان رکاب آن حضرت در کربلا شماری چشم گیر کوفی بودند. (2)

کوفیانی که از امام حسین علیه السلام بعد از مرگ یزید بن معاویه برای رفتن به شهرستان دعوت کردند، تنها از شیعیان اعتقادی و راستین نبودند، بلکه از همه گروه هایی که نام بردیم بودند. اکثریت دعوت کنندگان با توجه به بافت جمعیتی اعتقادی شهر از گروه های غیر شیعی اعتقادی بودند. تصویری که از مردم و شرایط کوفه در آستانه خلافت یزید می توان بدست آورد، آن است که چون مردم کوفه روی ملاحظات سیاسی، اقتصادی و مذهبی حکومت بنی امیه و شخص یزید برای آنان غیر قابل تحمل بود، با مرگ معاویه بن ابی سفیان و روی کار آمدن یزید شروع به مخالفت کردند.

نقطه آغاز این مخالفت از جانب شیعیان کوفه بود. بدنبال مخالفت شیعیان، دستجاب دیگر کوفیان هم که جانشین مناسبی برای یزید نداشتند، بر اثر جو عمومی بوجود آمده، امام حسین علیه السلام را برگزیدند و همراه هواداران شیعی حسین بن علی علیه السلام شدند. در کنار اظهار علاقه شیعیان به آمدن امام علیه السلام به کوفه، کسانی که موقعیت خود را در خطر می دیدند، تحت تأثیر

1– ابو جعفر محمد بن الحسن بن علی الطوسی: اختیار معرفه الرجال المعروف برجال الکشي، تصحیح حسن المصطفوی، مشهد دانشگاه مهشد، 1348، ص 6 .

2– نک: احمد بن یحیی البلاذری، انساب الاشراف، تصحیح محمد باقر المحمودي، بیروت، دارالتعارف للمطبوعات 1397ق. الجزء الثالث. صص 167، 192–199 ، ابن اعثم الفتوح المجلد الثالث، ص 114 – 126؛ شیخ مفید، الارشاد، ترجمه و شرح سیدهاشم رسولی محلاتی، تهران، انتشارات علمیه الاسلامیه، بی تا، ص 104–110، شیخ طوسی: رجال، تصحیح محمد صادق بحر العلوم، نجف، المطبعه حیدریه، 131ق، ص 71–81؛ محمدبن علی بن شهر آشوب: مناقب آل ابی طالب، بیروت، دارالاضواء، بی تا، ج 4، صص 100–113 .

رویه دیگر مردم، اظهار حمایت از حسین بن علی علیه السلام کردند. جوی به خاطر خلاء سیاسی پس از مرگ معاویه، در کوفه ایجاد شده بود که بنی امیه نیز نتوانستند جای آن را پرکند.

در واقع، همه کسانی که امام علیه السلام را به کوفه دعوت کردند و آن دوازده یا هیجده هزار نفری (1) که با فرستاده اش، مسلم بن عقیل، بیعت کردند، احساس مذهبی نداشتند، بلکه به دلایل سیاسی، هوادار خاندان رسول الله صلی الله علیه وسلمه بودند. این نکته در درک روحیه مردم کوفه در برخورد با قیام کربلا، حتماً باید مورد نظر قرار گیرد. کوفیان صدها نامه به امضاهای گروهی (2) به سوی حسین بن علی علیه السلام فرستادند و وقتی که مسلم بن عقیل به کوفه رسید، در اطراف او گرد آمدند، ولی این اقدام برای اکثر آنان بیان آرزوهایشان یعنی سقوط استیلای شامیان بر کوفیان معنی می داد. اهدافی که به نظر آنان در آن موقعیت زمانی، امکان دسترسی بدان تنها از طریق امام حسین علیه السلام ساخته بود.

این وضعیت با وجود حاکم سهل گیری مثل نعمان بن بشیر بیشتر گسترش یافت. (3) مردم در اثر عدم شدت عمل حاکم کوفه و جو ایجاد شده، به راحتی اظهار هواداری از امام کردند. عوض شدن حاکم و جایگزین شدن عبیدالله بن زیاد که مردم کوفه و روحیات آنان را خوب می شناخت و به خاطر سیاست ماهرانه و مکارانه اش معروف بود اوضاع را به کلی تغییر داد. (4) اتخاذ اقدامات شدید و افراطی، توسط ابن زیاد، به منظور سرکوبی نهضت کوفیان، بسیاری از آنان را به هراس افکند و کسانی که زود رنج و عجولانه تصمیم گیری می کردند، خود را از ناحیه ابن زیاد، در معرض خطر دیدند. در اثر تهدید وی مبنی بر آمدن قریب الوقوع شام (5) افرادی که روی ملاحظات سیاسی، اقتصادی، نه اعتقادی از امام دعوت کرده بودند، خود را به

1- نک: احمد بن یحیی البلاذري، انساب الاشراف، تصحیح محمد باقر المحمودی، بیروت، دارالتعارف للمطبوعات، 1397ق. الجزء الثالث. صص 167،192-199، ابن اعثم: الفتوح، المجلد الثالث، ص 114 - 126؛ شیخ مفید، الارشاد، ترجمه و شرح سیدهاشم رسولی محلاتی، تهران، انتشارات علمیه الاسلامیه، بی تا، ص 104-110، شیخ طوسی: رجال، تصحیح محمد صادق بحر العلوم، نجف، المطبعه حیدریه، 131ق، ص71-81 محمد بن علی بن شهر آشوب: مناقب آل ابی طالب ، بیروت، دار الاضواء، بی تا، ج 4، صص 100-113 .

2- الطبری: تاریخ الطبری، ج 4، صص 257-261؛ عزالدین ابو الحسن ابن الأثیر: الکامل في التاریخ، تصحیح، علی شیری. بیروت، داراحیاء التراث العربي. 1989م، ج 3، ص 553 ابو حنیفه دینوری: اخبار الطوال، ص 1،229 .

3- ابو حنیفه الدینوري: اخبار الطول، ص 231، الطبري: تاریخ الطبری، ج 4، ص 265 .

4- علی بن الحسین، ابو الفرج الاصفهاني: مقاتل الطالبین، تصحیح السید احمد الصفر، بیروت، موسسه الاعلمی للمطبوعات، 1998م، صص 101 - 105 ، الطبری: تاریخ الطبری، ج 4، صص 268-280 .

5- الطبری: تاریخ الطبری، ج 4، ص 276؛ ابو الفرج الاصفهانی، مقاتل الطالبین، ص 104 .

کلی باختند و عقب نشینی کردند ویژگی عدم قاطعیت کوفیان بر افکار سیاسیشان چیره شد. از این رو آنان خود را به واقعیت موجود تسلیم کردند و حاضر نشدند، خود را به مخاطره بیندازند .

اشرافیت قبیله ای که اکنون اطمینان به حکومت اموی کوفه داشتند و تثبیت امویان را آشکار می دیدند، به حمایت از امویان پرداختند. ابن زیاد برای سرکوبی قیام از آنان سود جست و آنان را نزد قبایل خود فرستاد تا مردم را از اطراف مسلم پراکنده کنند. (1) این رگان به میان مردم رفتند و آنان را پراکنده کردند. بسیاری از مردم که مخالفت با روسای قبایل را چندان به مصلحت نمی دیدند، از اطراف مسلم پراکنده شدند. وقتی که مسلم به قصر ابن زیاد حمله کرد، همین اشراف با تهدید و تطمیح، یاران او را به حداقل رساندند و قدرت خود را بر مهار مردم خویش نشان داد.

در مقابل آنانی که به حسین بن علی علیه السلام پشت کردند، گروه کوچکی از کوفیان بودند که از نهضت نواده پیامبر صلی الله علیه وآله وسلم خالصانه و با احساسات عمیق مذهبی حمایت می کردند. این گروه، به مجردی که خبر ورود امام علیه السلام را به کربلا شنیدند، علی رغم وجود همه موانع (2) ، به هر طریقی ترتیب رساندن خود را به کربلاد دادند. آنان جان خود را در مقابل امام حسین علیه السلام و یا هر کس از اعضای خاندان آسیب دیده او نهادند. عده ای از این دسته به خاطر دستگیر شدن و یا راه بندان و مراقبت شدید جادهها نتوانستند در کربلا حضور یابند .

ویژگی های روحی و خلقیات کوفیان

آن چه که مردم این شهر در برخورد با قیام امام حسین (ع9 از خود نشان دادند، برگرفته از خلقیات و ویژگی های روانی آنان بوده است. بدون بررسی و شناخت روحیات کوفیان، نمی توان علل این گونه عکس العمل آنان را متوجه شد.

آنان مردمی پراحساس و گرم بودند تا موقعی که خطر پیش نمی آمد، جسور به نظر می آمدند، زبان و عمل ظاهرشان دو تا بود و اعتماد به نفس آنان کار مشکلی بود. ظاهرشان خوب و دلفریب اما دل های آنان نیرنگ و آلوده بود تاریخ به خوبی شاهد این مطلب است.

1- ابو الفرج الأصفهاني: مقاتل الطالبين، ص 103-104.

2- البلاذری، انساب الاشراف، ج 3، صص 178179؛ الذینوری اخبار الطوال، ص 242 .

مردم این شهر در مقاطع مختلف، مواضع متفاوتی داشتند. ترکیب قبایلی شهر بر این تغییر مواضع سریع موثر بود. حساسیت های قبیله ای آن ها را گرفتار روحی تندخویانه کرده بود به طوری که با دیدن حادثه ای مقطعی تصمیم می گرفتند. این تصمیمات عمدتاً در جهت منافع قبیله ای آنان بود و این کار مشکلی برای عدم یک پارچگی کوفیان به حساب می آمد، چیزی که بنی امیه بارها از آن بهره گرفتند.

روحیه ترس و وحشت از دشـمن و خودبـاختن در مقابل نیروی مخالف از ویژگی های دیگر آنان بود. این مسأله همیشه در شـکست ها و مغلوب شدن ها اثر مهمی داشته است.

دسـتخوش احساسات تند شدن، قابلیت تحریک آنی، عاقبت نیندیشـی، اخذ تصمیم سریع و پشیمانی از تصمیم گرفته شده، تذبذب. نظام ناپـذیری، دنیـاطلبی، تناقض در رفتار، فریب کاری، تمرد بر والیان از مختصات کوفیان است. بسـیاری از نامه هایی که به امام حسـین علیه السلام نوشته شد، (1) برخاسته از همین ویژگی های روانی بود.

آنچه به گوش این مردم کمتر فرو می رفت، سـخنی بود که از واقع بینی و خیرخواهی بر می خواست و آنچه را که به گوش جان می خریدند، گفتاری بود که عاطفه و احساس را تحریک کند.

از پایـان خلافت عثمان تا موقعی که مرکز خلافت به بغـداد منتقل شـد و حتی بعـد از آن، کوفه آرام ننشـست. هرگاه حاکمی سـتمکار و با اقتدار بر سـر آنان بود، در خانه ها می خریدند و هرگاه ضـعف حکومت بر آنان آشـکار می گشت به دسـته بندی و توطئه و سـرانجام قیام و شورش بر می خاستند. کوفه تنها زمانی آرام می گرفت که افرادی چون زیاد یا پسرش عبیدالله یا حجاج بن یوسف ثقفی بر آن حکومت می کردند. که با سیاست خشن و وحشتناک که خود نفس هاشان را در سینه خفه می کردند. بدین گونه تنها استبداد موجب فروکش کردن تنش هـای سیاسـی این شـهر بود و این ویژگی را در قیـام کربلاـ به روشـنی و وضوح می بینیم، تا وقتی نعمان بن بشـیر حاکم سـهل گیر بر کوفه حکومت می کرد، کوفیان در سر هوای شورش بر علیه بنی امیه داشت. (2) ولی وقتی عبیدالله بن زیاد بر آنان وارد شد اکثریت کوفیان خود از نهضت کنار کشیدند .

1- برای آگـاهی از متن این نـامه هـا و افرادی که آن هـا را نوشـتند رک: ابو الفرج الاصـفهانی: مقاتـل الطالبین ص 299 . الطبری، تاریخ الطبری، ج 4، صص 258-257؛ ابن الأثیر: الکامل فی التاریخ، ج 2، صص 534-533 .

2- ابن اثیر: الکامل فی التاریخ، ج 2، ص 535 .

تعبیرات امیرالمؤمنین علیه السلام نسبت به روحیات کوفیان، بسیار گویای واقعیت آنان است. امام علی علیه السلام در قالب خطبه ای دوگانگی شخصیت کوفیان و تذبذب آنان میان حقیقت و ایمان و نفاق و دورنگی را ترسیم می کند. محتوای این خطبه چهره جامعه کوفه را می نمایاند. در نگاه امام علیه السلام کوفیان به خواری تن در داده بودند و خواری ایشان را دوایی نبود :

«ای مردمی که به تن فراهمید و در خواهش ها مخالف همید. سخنانتان تیز، چنان که سنگ خاره را گدازد و کردارتان کند، چنان که دشمن را درباره شما به طمع اندازد.....» (1)

در خطبه ای دیگر امیرالمؤمنین روحیات کوفیان را تشبیه به زن حامله ای می کند که پس از تحمل درد و رنج دوران حمل در نهایت بچه خود را سقط می کند. (2) و بار دیگر آن ها را به شتران بی سرپرستی تشبیه می کند که هرگاه از یک سو گردهم آیند از سوی دیگر پراکنده می شوند. (3) این روحیه، طبیعتاً نمی توانست یک والی و زمامدار آرام و اصلاح طلب آن هم پایبند به راه های منطقی و انسانی را تحمل کند. از این روست که امام علی علیه السلام در اواخر کار، هرچه به این مردم، اصرار می کند تا علیه شام متحد شوند، آن ها حتی برای دفاع از خود عراق نیز تلاشی نمی کنند. آن وقت است که زبان ملامت امام علی علیه السلام به روی آن ها گشوده می شود :

«ای گروهی که وقتی دستوری دهم اطاعت نکرده و وقتی دعوت می کنم اجابت نمی کنید. شما را به خدا قسم آیا دینی نیست که شما را وحدت بخشد؟ آیا جمعیتی نیست که شما را به خدا تحریک کند؟ آیا تعجب نیست که معاویه، بیانگردان جاهل را بدون پول فرا می خواند و او را متابعت می کنند و من شما را دعوت می کنم در حالی که باقی مانده اسلام هستید اما نسبت به هیچ کدام از دستورات رضایت بخش من تن در نمی دهید و علیه هیچ فرمان مورد خشم من فراهم نمی آیید.» (4)تذبذب کوفیان در قیام کربلا بعد از تسلط عبیدالله بن زیاد بر اوضاع کوفه آشکار گردید. این روحیه موجب گردید که اشرافیت کوفه را در همکاری پنهانی با بنی امیه و نادیده گرفتن عصبیت های پیشین تشویق کند. در واقع آن تذبذب و این خیانت برای سلطه ی همه جانبه

1- نهج البلاغه، خطبه 29 .

2- خطبه 71 .

3- شیخ مفید: الارشاد، ج 1، ص 273 .

4- ابن ابی الحدید، شرح نهج البلاغه، ج 10، ص 67 .

یزید بر کوفه تعامل کارسازی یافتند یعنی تسلط مردی که کوفیان تا دیروز از سر غیرت و حمیت و گاه ایمان و اعتقاد او را دشمن خویش می شمردند.

بلای تسلط ابن زیاد، حاصل تذبذب و سستی اراده های کوفیان بود. این روحیه آنان موجب گردید که همه شمشیرها از کوفه بر ضد امام حسین علیه السلام به حرکت درآید، در حالی که رضای خود مردم در این کار نبود. کلام فرزدق به امام حسین علیه السلام گویای این روحیه کوفیان است.

«قلوبهم معک و سیوفهم علیک» (1) و «دل های آنان به تو هستند ولی شمشیرهایشان بر ضد تو هستند» و یا گفتار دیگرش «انت احب الناس الی الناس و القضاء في السماء والسیوف مع بنی امیه» (2) «تو محبوب ترین مردم در نزد مردم هستی اما قضا در آسمان است و شمشیرها در کنار بنی امیه» در توضیح این جمله به گفتار مجمع بن عبدالله العایذی، یکی از کوفیانی که به امام ملحق شد، می توان استناد کرد که گفت: اشراف همگی بر ضد تو هستند، اما بقیه مردم قلوبشان با توست. هر چند فردا روی تو شمشیر خواهند کشید. (3)

نقش روساء و اشراف قبایل کوفه

کوفه در آغاز برای استقرار لشکریان مسلمان مأمور فتوحات در قلمرو ایران ساسانی تأسیس شد، لذا از همان آغاز شمار بسیاری از قبایل گوناگون شمالی و جنوبی در کوفه ساکن شدند. مهاجرت قبایل از شهرهای مختلف از دوران عمر آغاز شد برخلاف سایر شهرها که دارای ترکیبی تقریباً یکدست بودند، کوفه دارای تنوع جمعیتی و قبیله ای بودند.

نخستین تقسیم بندی مردم کوفه به دو گروه کلی نزاری (عرب شمالی) و یمنی (عرب جنوبی) بود. سوی شرق مسجد که مرغوب تر بود یمنی ها و سوی غرب آن نزاری ها ساکن شدند. (4)

در دوران عمر کوفه به هفت قبیله یا هفت بخش نظامی تقسیم شد که محل تجمع و بسیج

1- الطبری: تاریخ الطبری، ج 4، ص 290؛ الدینوري: اخبال الطوال ص 245 البلاذری: انساب الاشراف، ج 3، ص 165، ابن اثیر: الکامل ج 2، ص 547 .

2- محمد بن سعد: ترجمه الامام الحسین علیه السلام (طبقات الکبری) تحقیق السید عبدالعزیز الطباطبایي، قم. مؤسسه آل البیت، 1415ق، ص62؛ ابن عساکر ترجمه الامام الحسین علیه السلام من تاریخ دمشق، تحقیق محمد باقر المحمودي، بیروت، ص 206.

3- ابن اثیر: الکامل في التاریخ، ج 2، صص 544-543 .

4- البلاذري: فتوح البلدان، ص 275 .

نیروهای نظامی و رسیدگی به حقوق و غنیمت های جنگی بود. این گروه بندی مدت نوزده سال ادامه داشت تا زمانی که امیرالمؤمنان علیه السلام در سال 36 هجری به کوفه آمد و تغییرات دیگری در آن داد. امام علی علیه السلام در حالی که گروه ها را در همان هفت گروه نگاه داشت، تغییراتی ژرف در ترکیب و صورت خارجی آن ها پدید آورد. (1) آخرین تغییر در اداره کوفه چهارده سال بعد، وقتی که زیاد بن ابیه، به عنوان والی در سال 50 به کوفه آمد، ایجاد شد. نظام قبیله ای که زیاد در کوفه پایه گذاری کرده بود، در زمان قیام امام حسین علیه السلام در آن حاکم بود. تغییر شکل در تقسیم بندی قبیله ها، متناسب با مصالحی بود که حکام در نظر می گرفتند.

با توجه به ماهیت قبیله ای کوفه در بسیاری از موارد، قدرت روسای قبایل بیش از قدرت حاکمان شهر بود و همین موجب می شد که اغلب حکام ملاحظه روساء و بزرگان قبایل را بکنند.

در حوادث قبل از قیام کربلا، مثل جنگ صفین، صلح امام حسن علیه السلام و قیام حجر بن عدی رهبران قبایل نقش مهمی ایفا کردند. رهبران قبیله ای در کوفه در دوران حاکمیت امام علی علیه السلام چون علاقمند به نگهداری و برقراری موقعیت های سیاسی و امتیازات انحصاری اقتصادی بودند و با پیروزی و موفقیت امام علیه السلام موقعیت آنان در خطر جدی قرار می گرفت. نسبت به امام علی علیه السلام بی تفاوت و به طرف معاویه متمایل شدند، زیرا در معاویه تامین موقعیت های ممتاز و منافع بی شمار خود را می دیدند. در عین حال این رهبران مردد بودند که آشکارا خود را به معاویه تسلیم کرده و بدین صورت، موقعیت جنگ و ستیز خود را از دست بدهند. به همین واسطه بود که به صورت ظاهر، در زمره ی لشکریان امیرالمؤمنان علیه السلام باقی ماندند ، در حالی که بر معاویه فشار می آوردند تا امتیازاتشان را تضمین کند. آنان چنین وانمود می کردند که از هواداران و حامیان شیعی هستند. همین رهبران قبیله ای و طایفه ای در دوران کناره گیری، امام حسن علیه السلام وقتی که معاویه بر کوفه استیلاء یافت، به خدمت گزاری در ساخت قدرت ایالت به عنوان میانجی عمل کردند. اشرافیت قبیله ای در کوفه در دوران معاویه که رویکرد گسترده ای به نظام قبیله ای داشت، موقعیت مهمی در بین مردم خود به دست آوردند.

1- سید حسین، محمد جعفر، یک تشیع در مسیر تاریخ، ترجمه سید محمد تقی آیت اللهی، تهران، دفتر نشر فرهنگ اسلامی، 1373، صص 126-130.

در قیام حجر بن عـدی، رهبران قبیله ای که بعضـی نیز از دوسـتان قدیمی حجر به حساب می آمدند، به عنوان میانجی بین او و حاکم کوفه، زیاد بن ابیه عمل کردند. زیاد که نفوذ رهبران قبایل را می دانست، برای پایان دادن به قیام حجر بن عدی به تطمیع و تهدید اشـراف و رهبران قبایـل به خصوص یمنی هـا پرداخت و خطاب به آنان گفت: اگر از حمایت حجر دست برندارید، نیروهای شامی را برای سـرکوبی کامل همگی شـما فرا می خوانم. آنان همچنین تهدید شدند که اگر حجر را تسـلیم نکنند به مرگ محکوم خواهند شد و اموالشان مصادره خواهد شد. در نهایت زیاد به یاری اشرافیت قبیله ای یاران حجر را پراکنده کرد. (1)

نقش دوگـانه و خیانت آمیز کوفیان در قیام امام حسـین علیه السـلام ارتباط تنگاتنگی با عملکرد اشـراف و رهبران قبایل دارد. در این حادثه منافع شخصی رهبران قبیله ای مورد بهره برداری امویان قرار گرفت و آنان را وادار کردند که علیه اصول مذهبی و ارزش های دینی خود قیام کنند بنی امیه همچنین در این حادثه از رقابت های قبیله ای به نفع خود سود جست.

ابن زیاد برای سـرکوبی قیام مسلم بن عقیل از نفوذ روساء قبایل و اشرافیتی که خواهان وضع موجود خود بودند و در نتیجه به راحتی در برابر تهدیـد و تطمیع حکـام سـر فرود می آوردنـد، بهره گرفت. فرهنـگ قبیله ای حـاکم بر جامعه کوفه به گونه ای بود که عموم مردم ناچار پیرو اشـراف و روسای قبایل خود بودنـد، تعصب و رقابت قبیله ای نیز بر این امر دامن می زد و منجر به تبلیغات وسـیعی گردید که در پراکندگی مردم از اطراف مسـلم نقش مهمی داشت. عدم همکاری سـران قبایل با مسـلم و حتی مخالفت آنان با ایشان حاکی از درک آنان نسبت به مصلحت هایی بود که با منافع قبیله ای سازگاری بیشتری داشت.

عبدالله بن حازم ازدی در مورد نقش روسای قبایل در پراکنده ساختن همراهان مسـلم می گوید: سران قبایل از بالا بر ما ظاهر شدند، کثیر بن شـهاب قبل از همه آغاز سـخن کرد و گفت: ای مردم نزد افراد خودتان روید و به کار شر شتاب نیاورید که خویشتن را در معرض کشته شـدن قرار می دهیـد. سـپاهیان یزید در راهند و فرا می رسـند، امیر قرار نهاده که اگر امشب به جنگ اصـرار ورزید و شـبانگاه نروید، باقی ماندگان شما را از عطاء محروم دارد و جنگیانتان را بی مقرری در نبردگاه های شام پراکنده سازد. سالم را به جای بیمار بگیرد و حاضر را به

1- الطبری: تاریخ الطبری، ج 4، صص 187-202 محمد بن سـعد: طبقات الکبری. دار بیروت، 1405ق، ج 6، صص 217 - 220 ، محمد بن یحیی البلاذری: انساب الاشراف، تحقیق احسان عباس، بیروت، دار النشر شتانیر، 1400 ق، ج 4، صص 245-254 .

جای غایب تاکسی از عصیان گران باقی نماند مگر اینکه سزای کار خویش را دیده باشد». (1)

اشـرافی که ابن زیاد برای سـرکوبی قیام مسـلم از آنان سود جست و آنان را نزد قبایل خود فرستاد تا مردم را از کنار مسلم دور کنند، عبارت بودند از: کثیر بن شـهاب حارثی، محمدبن اشـعث بن قیس کندی، قعقاع بن شور ذهلی، شـبث بن ربعی تمیمی، حجار بن ابجر عجلی و شمر بن ذی الجوشن عامری. این اشراف به میان مردم رفتند و مردم را پراکنده کردند. (2)

با همدستی اشراف، مردم از اطراف مسلم پراکنده می شدند. مردان و زنان دست فرزندان و برادران خود را گرفته و آن ها را با خود می بردند تا جایی که چون مسلم نماز مغرب خواند تنها سی نفر همراه وی بودند. هنوز از مسجد جامع نشده بودند که عده همراهانش به ده نفر نمی رسید و چون از مسجد بیرون آمد، هیچ کس با وی نبود (3).

در حادثه کربلا هم اشـرافیت یمن و نزاری کوفه برای کشـتن امام حسـین علیه السـلام بسیج شدند. عبیدالله بن زیاد ضمن اعلان حکومت نظامی در کوفه از اشـراف و سـران کوفه همچون کثیر بن شهاب حارثی محمد بن اشعث کندی، قعقاع بن سوید منقری و اسماء بن خارجه فزاری برای بسـیج مردم و حرکت آنان به طرف کربلا استفاده کرد. (4) فرماندهی سـپاه انبوهی که ابن زیاد برای جنگ با امام حسین بسیج کرد به عهده ی جمعی از اشراف و سران قبایل بود. هر کدام از این ها چندین هزار نیرو تحت فرمان داشتند. (5)

این فرماندهان از همان دعوت کنندگان پیمان شـکنی بودند که از روی خدعه و مکر از امام حسـین علیه السـلام برای آمدن به کوفه دعوت نمودنـد و اکنون در صف مقابل امام برای جنگ با ایشان فرمانده سـپاه بودند. در روز عاشوراء به سیدالشـهداء علیه السـلام به دروغ پاسـخ دادنـد که «ما نامه نوشتیم....» (6) امام علیه السـلام درباره آنان فرمود: «آنان از روی خـدعه و مکر به قصـد نزدیکی به یزیـد نامه برای من نوشتند». (7)

1- الطبری: تاریخ الطبری، ج 4، صص 277؛ ابوالفرج الاصفهاني: مقاتل الطالبین، صص 103-3.104 .

2- رک: الطبری: تاریخ الطبری، ج 4، صص 276-277؛ ابو الفرج الأصفهاني: مقاتل الطالبین، صص 102-110.

3- ابو الفرج الاصفهاني: مقاتل الطالبین، ص 104 .

4- البلاذری: انساب الاشراف، ج 3، ص 178.

5- ابن اعثم کوفی: الفتوح، المجلد الثالث، ص 99.

6- الطبری: تاریخ الطبری، ج 4، ص 323.

7- البلاذری: انساب الاشراف، ج 3، ص 185 .

وابستگی کوفیان به مقرری و عطا

برقراری مقرری و عطـا بخصوص در زمـان امویـان که بیت المال، به صورت یک صـندوق خانوادگی در آمـده بود و خلیفه به میل و رغبت خویش، آن را خرج می کرد، وسـیله ای برای جلب بیعت و رضـایت مردم بود، همچنـان که قطع آن نیز یکی از راه هـای ارعاب و عقوبت افرادی به شـمار می رفت که می خواسـتند از فرمان خلیفه یا عمال او سرپیچی کنند. به طور قطع افراد نیازمند و یا کسانی که مایل بودند از این درآمـد بی دردسـر اسـتفاده کننـد و یـا مقرری خود را بالا ببرنـد، کم نبودنـد. مقرری و عطا بهترین وسـیله ای بود که امویان با آن می توانستند به این نقاط ضعف افراد دست یابند و موجبات استحکام دولت خود و انقیاد مردم را فراهم نمایند .

معاویه بن ابی سفیان، ابتدا عطای قبایل یمنی را زیاد کرد ولی هنگامی که از نفوذ آنان بیمناک شد برای ایجاد موازنه قبایل قیسی رقیب آن ها را هم با آنان در عطا مساوی گردانـد. (1) زیاد بن ابیه وقتی که به ولایت بصـره منصوب شد برای اسـتحکام موقعیت خود، عطای اهالی را زیاد کرد ولی پس از پابرجا شـدن حکومتش، هنگامی که مورد تعرض خوارج قرار گرفت دیـد مردم در صدد مقابله آنان نیسـتند آن ها را به قطع عطا تهدید کرد. (2) در نامه هایی هم که کوفیان به امام حسـین علیه السـلام می نوشـتند، همه شکایت می کردند که یزید بن معاویه عطا را فقط به ثروتمندان و اطرافیان خود می دهد. (3)

وابسـتگی کوفیان به مقرری و عطایای حکومت موجب شـد که آنان در خـدمت اهداف عبیدالله بن زیاد قرار گیرند و شـریک هولناک واقعه کربلا شوند.

در روز عـاشورا، کوفیـان در مقابل پرسـش امام حسـین علیه السـلام که چرا قصـد جنگ و کشـتن او را داریـد، مساله ترس از قطع عطایا و مقرری را مطرح کردند. امام علیه السلام به آنان فرمود: «یا هولاء! اسمعوا یرحمکم الله مالنا ولکم ما هذا بکم یا اهل الکوفه؟» ای مردمان! بشـنوید، چه چیز بین ما و شماست. شما را ای اهل کوفه چه شده است؟» کوفیان پاسخ دادندک ما در مورد «عطا» می ترسیم. امام حسین علیه السلام پاسخ داد:

1- جولیوس و لهاوزن: تایـخ الـدوله العربیه من ظهور الاسـلام الی نهایه الـدوله الامویه الی العربیه عبـدالهادی ابوریده و حسـین مونس، قاهره، 1985م، ص 65 .

2- علی بن الحسین ابو الفرج الأصفهاني: الاغانی، قاهره، دار لکتب، 1930م، ج 16، ص 2.

3- الطبری: تاریخ الطبری، ج 4، صص 261-262 .

«ما عندالله من العطاء خیر لکم» (1) «آنچه در نزد خداست برای شما بهتر است» اما کسی به سخن امام علیه السلام توجه نکرد.

نتیجه

خیانت کوفیان در برخورد با قیام امام حسین علیه السلام نیازمند شناسایی جامعه کوفه از زمان شکل گیری این شهر است.

چون شهر کوفه دارای تنوع قبیله ای بوده، رقابت بین قبایل مساله ای بوده است که مورد استفاده بنی امیه در مواقع مختلف قرار گرفته است. در قیام امام حسین علیه السلام این مساله مورد استفاده ابن زیاد که آشنایی کامل نسبت به جامعه ی کوفی داشت، قرار گرفت.

در این شـهر گرچه برخی از قبایل شـهرت به تشـیع داشتند، اما نمی توان تشیع آنان را به مفهوم تشیع اعتقادی ارزیابی کرد. در حادثه کربلا تنها افراد معدودی و فادار به امام حسین علیه السلام قرار نگیرند، مخفی یا فرار کردند.

روحیات خاص کوفیان که برگرفته از نظام قبیله ای و بافت شـهر کوفه بود آنان را انسان هایی غیر پایبند به تصمیمات خود، زودرنج ، عجول، مذبذب بارآورده بود. تذبذب کوفیان موجب گردید، بعد از آن که عبیدالله بن زیاد بر اوضاع مسـلط شد، آنان تغییر رویه دهند. این روحیه، اشرافیت کوفه را در همکاری پنهانی با بنی امیه و نادیده گرفتن عصبیت های پیشین تشویق کرد .

اشرافت قبیله ای در کوفه که روی گسترده ای به نظام قبیله ای داشت، موقعیت مهمی بین مردم خود بدست آورده است. از این موقعیت ابن زیاد در جریان قیام امام حسـین علیه السـلام برای پراکندن مردم از اطراف مسـلم بن عقیل، اسـتفاده کرد. اشـراف که خواهان وضع موجود بودند، به راحتی در برابر تطمیع و تهدید ابن زیاد، سر فرود آوردند.

وابسـتگی مردم کوفه به عطا و مقرری و بخششـهای بنی امیه آنان را در یاری امام حسین علیه السلام متردد کرد. آنان به خاطر حفظ مقرری خود درخواست یاری امام حسین علیه السلام را در روز عاشورا رد کردند.

1- ابن سعد: ترجمه الامام الحسین علیه السلام ، ص 178

فهرست منابع

1- ابن ابی الحدید، عزالدین: شرح نهج البلاغه، تحقیق ابو الفضل ابراهیم، قاهره، دار الاحیاء الکتب العربیه، 1387ق.

2- ابن الاثیر ، عزالدین ابو الحسن الکامل في التاریخ ، تصحیح علی شیری، بیروت، دار احیاء التراث العربي، 1989م.

3- ابن اعثم الکوفي، ابو محمد احمد: الفتوح، بیروت، دارالکتب العلمیه، 1406 ق.

4- ابن سعد، محمد: ترجمه الامام الحسین (طبقات الکبری) تحقیق السید عبدالعزیز الطباطبایی، قم، موسسه ال البیت، 1415ق.

5- ابن سعد، محمد: طبقات الکبری، بیروت، دار بیروت، 1405ق.

6- ابن شهر آشوب، محمد بن علی: مناقب آل ابی طالب، بیروت، دارالاضواء، بی تا.

7- ابن عساکر: ترجمه الامام الحسین علیه السلام من تاریخ دمشق، تحقیق محمدباقر المحمودي، بیروت.

8- ابن قتیبه الدینوری، ابو محمد عبدالله بن مسلم: الامامه والسیاسه، قم، منشورات الشریف الرضی. 1363

9- ابو الفرج الأصفهانی، علی بن الحسین: الاغاني، بیروت، دار احیاء التراث العربي، 1994م.

10- ابوالفرج الأصفهانی، علی بن الحسین: الاغانی، قاهره، دار الکتب، 1930م.

11- ابو الفرج الاصفهانی، علی بن الحسین: مقاتل الطالبین، تصحیح السیداحمد الصقر. بیروت، العلمیه، 1398ق.

12 - البلاذری، احمد بن یحیی، فتوح البلدان، تصحیح رضوان محمد رضوان، بیروت، دارالکتب العلمیه، 1398 ق.

13- البلاذری، احمد بن یحیی: انساب الاشراف. تصحیح محمد باقر المحمودي، بیروت، دار التعارف للمطبوعات. ج 3، 1397 ق.

14- البلاذری، احمد بن یحیی، انساب الاشراف، تصحیح احسان عباس، بیروت، دار النشر شتانیر، ج 4، 1400ق.

15- بکری اندلسی، ابو عبید عبدالله: معجم ما استعجم من اسماء البلاد و المواضع، بیروت عالم الکتب، 1403ق.

16- ثقفی کوفی، ابو اسحاق ابراهیم بن محمد: الغارات، تصحیح میر جلال الدین حسینی ارموی،

ص: 167

تهران، انجمن آثار ملی، 1354 .

17- جعفری، سید حسین محمد: تشیع در مسیر تاریخ. ترجمه سید محمد تقی ایت اللهی، تهران دفتر نشر فرهنگ اسلامی، 1373 .

18 - الدينوري، ابو حنيفه احمد بن داود: اخبار الطوال، تحقيق عبدالمنعم عامر، قم، منشورات الشريف الرضي، 1370.

19- الطبری، محمد بن جریر: تاریخ الطبری، بیروت، موسسه الاعلمی للمطبوعات، بی تا.

20 - الطوسی، ابو جعفر محمدبن حسنک رجال، تحقیق محمد صادق بحر العلوم، نجف، المطبعه الحیدریه، 1381 ق.

21 - الطوسی، ابو جعفر محمد بن حسن: اختیار معرفه الرجال المعروف برجال الکشي. تصحیح حسن المصطفوی، مشهد، دانشگاه مشهد، 1348 .

22 - قمی، شیخ عباس: سفینه البحار، تهران، انتشارات فراهانی، بی تا.

23 - المسعودي، ابو الحسن: مروج الذهب، بیروت دار الاندلس، 1966 م.

24- مفید محمد بن النعمان: الارشاد: ترجمه و شرح سیدهاشم رسولی محلاتی، تهران، انتشارات علمیه السلامیه، بی تا.

25- ولهاوزن جولیوس: تاریخ الدوله العربیه من ظهور اسلام الی نهایه الدوله الامویه، نقله الی العربیه عبدالهادی ابوریده و حسین مؤنس 1958 م.

26- یاقوت حموی، ابو عبدالله شهاب الدین: معجم البلدان، بیروت، داراحیاء التراث العربي، 1399ق.

27- الیعقوبی، احمد بن واضح: تاریخ الیعقوب، بیروت، دار صادر، بی تا.

ص: 168

جایگاه زنان در نهضت عاشورا / ملیحه خادری

اشاره

طلبه حوزه علمیه مشهد

دیباچه

در اسلام شأن و منزلت زن بسان مرد عظیم است و خداوند در آیات متعدده قرآنیه به این مهم اشاره فرموده است، چرا که خیل انسان ها، به وجود آمده از یک زن و یک مرد به نام آدم علیه السلام و حوا می باشد چه مؤمن و چه کافر همه از یک پدر و مادر بدنیا آمده اند. (1) فقط بر اساس حکمت موهبت های خاصی به مرد و زن بر اساس ظرفیت هایشان عطا شده است. مثلاً بعضی لطافت ها و ظرافت ها در جنس زن از طرف پروردگار به ودیعه گذارده شده که در مردان کم تر به چشم می خورد!

بنابراین در اصل کرامت انسانی، زن و مرد یک سانند و آن ها که مقام والای زن را تحقیر می کنند از تعالیم عالیه اسلامی بهره ای نبرده اند، قبل از اسلام به اقتضاء جاهلیت جسم فیزیکی زن را زنده زنده به خاک می سپردند، به گمان اینکه دلتنگ می شدند و از این عار روی از قوم خود پنهان می داشتند و به فکر می افتادند که آیا دختر را با ذلت و خواری نگهدارند یا

1- سوره حجرات، آیه 13: (یا أَیُّهَا النَّاسُ أَنَا خَلَقْناکُمْ مِنْ ذَکَرٍ وَ أُنْثی...) سوره قیامت آیه 39: (اَیَحسِبَ الاِنسَانِ ... فَجَعَلَ مِنْهُ الزَّوْجَیْنِ الذَّکَرَ وَالأُنثَی)

زنده به گور کنند البته قرآن می فرماید: عاقلان آگاه باشند که آن ها بسیار بد می کردند، (1) و هنوز هم هستند کسانی که این موجود لطیف و موهبت بزرگ الهی، موجب آرامش خاطر و مودت و رأفت عالی ترین مراتب دوستی و صفا را به بازیچه ای مبدل کرده و او را ملعبه دست هوس رانان بی مروت قرار می دهند.

این گونه بهره برداری خودخواهانه نمونه ای دیگر از همان جاهلیت است که شکل مدرن به خود گرفته و هستی پرارزش زن را به کالایی فاقد ارزش مبدل نموده است و از این اشرف مخلوقات (انسان) موجودی پوچ و بی هویت ساخته است، مگر نه این است که زن هرزه در روزگار امروز در هر جامعه و هر طرز فکری که باشد، حتی در نزد مردان هرزه، کالایی یک بار مصرف تلقی می شود، این وضع نابسامان جامعه مدرن امروز در رابطه با زن بهتر از زنده بگور کردن دختران در عصر جاهلیت نیست!

استفاده ابزاری از زن در امورات مختلف اجتماعی از قبیل تبلیغات، سینما و حتی بکارگیری در اشتغال ها بدون رعایت کرامت های والای انسانی او که متأسفانه در بعضی جوامع اسلامی هم دیده می شود یک نوع نابود ساختن زنان است.

آن ها که شخصیت والای زن را از وی ستانده اند و او را پست و حقیر و لجام گسیخته در تصرف بی چون و چرای مردان هرزه قرار داده اند، در حقیقت مُهر عدم بر وجود زن زده اند، آیا این گونه نگاه به زن تفاوتی با نگاه به کالاهای مصرف دارد؟

ارزش زن به همت والای او بستگی دارد که خویشتن را بشناسد و با درک شخصیت خود به هویت ارزشمند انسانی خویش که در قرآن بدان اشاره شده، پی ببرد و بفهمد که در مرتبه ای واحد با مردان قرار دارد به شرط آنکه مسؤولیت خود را بداند و در زندگی به آن عمل کند. قرآن مجید به شکل هم طراز و مساوی با مرد بیان واقعیت کرده. مردان مسلمان و زنان مسلمان و مردان مؤمن و زنان مؤمنه و مردان و زنان اهل طاعت و عبادت و مردان و زنان راست گوی و مردان و زنان صابر و مردان و زنان خداترس خاشع و مردان و زنان خیرخواه مسکین نواز و مردان و زنان با حفاظ خوددار از تمایلات حرام و مردان و زنانی که یاد خدا بسیار کنند خدا برای همه آن ها مغفرت و پاداش بزرگ مهیا ساخته است. (2)

1- سوره نحل آیات 58 و 59 (وَ اذا بُشِّرَ أَحَدُهُمْ بالانثی ظَلَّ وَجْهُهُ مُسْوَدًّا وَ هُوَ کَظِیمُ).
2- سوره احزاب آیه 35 (انَّ الْمُسْلِینَ وَ الْمُسْلِماتِ وَ الْمُؤْمِنِینَ وَ الْمُؤْمِناتِ ...)

خلاصه، طبق رهنمود قرآن، زن برای رسیدن به قله منبع شرافت چیزی از مرد کم ندارد (1) بلکه در تراژدی تکامل بشر نقش ارزنده تر از مرد را دارد زیرا مردان برجسته تاریخ از دامان زنان پاکدامن به اوج کمال رسیده اند. بسیارند زنان تکامل یافته در طول تاریخ که کمال و عظمت خود را بر مردان تحمیل کرده اند.

آسیه بنت مزاحم، همسر مؤمنه و خداپرست فرعون نمونه ای از آن ها است، وقتی صندوق کودک (موسی) را در آب دید، فرعون اراده کرد تا بچه را بکشد، آسیه مانع شد و گفت: تو گفتی هر کودک زیر یکسال را هر کجا یافتند بکشند! و حال آن که این کودک از یک سال بیشتر است، اگر او را بکشی تو را سرزنش خواهند کرد. (2)

اصلاً این بانوی بزرگ با ایفای نقش خود، زمینه ساز نهضتی بزرگ شد که توسط موسی علیه السلام مسیر اجتماع را دگرگون ساخت، مبارزه با فرعون ها برای رسیدن به کمال و عزت انسانی از دست رفته! فرعون گفت: مبادا آن شود که منجمان گفته اند، این پسر همان باشد که تاج و تخت ما را نابود کند؟ آسیه با خونسردی گفت: نگران نباش کسی را که ما در دامان خودمان پرورش دهیم هرگز آن نمی شود!

زن از منظر اسلام، دارای شخصیت انسانی آزاد است، آزاد در عقیده و آزاد در تصرف امور مالی که هر دو به منزله سنگ زیر بنای اصلاحات اجتماعی و زندگانی است. (3)

پس در ایدیولوژی اسلامی زن هم مثل مرد مسؤول و مکلف است (4) بلکه زودتر از مردان به این کمال می رسد که خداوند او را در 9 سالگی شایسته واگذاری مسؤولیت دانسته است و مردان را در 15 سالگی! کدامین شریعت و کدام طرز تفکر به اندازه اسلام به زن کرامت بخشیده؟ نقل داستان با شکوه مریم علیها السلام آن بانوی پاکدامن، ساره، هاجر و حتی بلقیس (ملکه ای از دودمان پادشاهان کشور سبا در زمان حضرت سلیمان بن داود) که به تعبیر قرآن کریم در مقابل پیامبر خدا (سلیمان) سر تسلیم فرود آورد، این ها همه حاکی از شخصیت پردازی اسلام به جنس زن است و این داستان ها دلالت بر ظرفیت های بالای انسانی زن دارد .

1- سوره فصلت آیه 30 ، (انَّ الَّذِینَ قالُوا رَبُّنَا اللَّهُ ثُمَّ اسْتَقامُوا تَتَنَزَّلُ عَلَیْهِمُ المَلَئِکَةُ...) یعنی : آنان که (زن و مرد) گفتند محققاً پروردگار ما خدای یکتاست و بر این ایمان پایدار ماندند.

2- سوره قصص، آیه 9 به بعد .

3- سوره نساء، آیات 4 و 19 .

4- سوره آل عمران، آیه 195 و سوره نساء آیه 328 .

چه کسی می تواند نقش ایثار خدیجه علیها السلام را در پیشبرد اسلام انکار کند؟ او مصداق آیه شریفه قرآنیه: (فَضَّلَ اللّهُ الْمُجاهِدِینَ بِأَموَالِهِم وَ أَنْفُسِهِمْ ...) است. (1)

با پیدایش اسلام، زنان قدم به قدم مثل مردان بلکه جلوتر از مردان در صحنه های مختلف سیاسی اسلام حضور فعال داشته اند. خدیجه کبری علیها السلام اولین کسی بود که اسلام آورد ، (2) سمیه اولین کسی بود که در راه اسلام شهید شد. (3)

این رکورد و افتخار برای همیشه برای زن خواهد ماند. هم در اسلام آوردن و هم در حفظ و حراست از آن یعنی شهادت از مردان پیشی گرفته اند ! در مقام شامخ خدیجه علیها السلام همین بس که جبرئیل پیام آور الهی بر او سلام می فرستاد. (4)

هیچ ممنوعیت شرعی برای حضور فعال زنان در عرصه های مختلف که احساس تکلیف شود وجود ندارد. (5) حضور فعال زنان در نماز عید در زمان پیامبر (6) و یا حضور چشم گیر در غزوات (7) و مداوای زخم دیدگان و آبرسانی و پشتیبانی از رزمندگان در صدر اسلام تجربه

شده است.

البته باید خاطر نشان نمود که این حضورها با رعایت شیونات کمالیه زنان صورت می پذیرفته است.

خانمی از پیغمبر سؤال کرد اگر زنی پوششی که خود را بپوشاند نداشته باشد، آیا مانعی ندارد که از منزل بیرون بیاید و در امور خیر اسلامی شرکت کند؟ پیامبر صلی الله علیه وآله وسلم فرمود: نه نمی تواند بدون پوشش بیرون بیاید باید دوستش او را از لباس های خود بپوشاند، آنگاه در کارهای خیر و در دعوت مؤمنان حاضر گردد. (8)

شجاعت زنان در غزوات پیامبر چیزی نیست که در تاریخ مخفی مانده باشد، زیرا تاریخ

1- سوره نساء، آیه 95 .

2- کانت اول من اسلم و من امن بالله و رسوله، سیره ابن هشام، ج 1، ص ،274 چهار جلدی دارالکتب الاسلامی بیروت.

3- سمیه دختر خیاط بدست ابوجهل که نیزه بر سینه اش فرود آورد و شهیدش نمود اولین شهید اسلام است. کنز العمال، خ 27597 ، ج 13 ، ص 630 .

4- کنز العمال ، ج 13، ص 275 .

5- ... و توقیفهم علی ما اراد من مصلحه دینهم و دنیاهم و بخیرهم بما یرد علیهم... وسائل الشیعه، ج 5، ص 40.

6- اسد الغابه، ج 5، ص 181، صحیح بخاری، ج 3، ص 186، وسائل الشیعه، ج 5، ص 132 و 134.

7- شرح نهج البلاغه ابن ابی الحدید سه جلدی ، ج 3، ص 1، 378 .

8- صحصح بخاری ، ج 3، ص 186 .

اسلام سرشار است از رشادتها و ایثارگری های بانوان. سرگذشت نسیبه (ام عامر) بسیار شنیدنی است: در جنگ احد برای آبرسانی در معرکه حضور یافته بود، لشکر اسلام پیروز شده بود، ناگاه ورق برگشت (به خاطر سهل انگاری مسلمین) پیروزی مبدل به شکست شد. با حمله غافلگیرانه خالد خیلیها فرار کردند مثل عثمان و عمر ... (1)

ولی نسیبه مثل شیر غرش می کرد و مدام از پیامبر دفاع می کرد و چون شمع دور وجود پیامبر می گردید. (2) پیامبر در حق او دعا کردند که خدا او را در بهشت ملازم حضرتش قرار دهد. (3)

منظره دفاع جانانه این زن شجاع از پیامبر آن چنان بود که حیرت آور بود زیرا با شمشیر بر دشمن حمله می کرد، دشمنی که پسرش را مجروح ساخته بود و با ضربه ای محکم به ساق پای او، وی را نقش بر زمین ساخت! پیامبر از این همه جسارت به خنده افتاد به طوری که دندان های عقب ایشان آشکار شد (فضحکت حتی بدت نواجذه) در صورتی که خنده های پیامبر از حد تبسم تجاوز نمی کرد. (4)

پیامبر در تمجید این بانوی فداکار فرمودند: مقام نسیبه در احد بالاتر بود از مقام فلانی و فلانی . (5)

پایداری خانمی دیگر به نام حمنه (حمن) خواهر عبدالله بن جحش، خواهر زینب همسر پیامبر را ببینید!

خدمت پیامبر صلی الله علیه وآله وسلم رسید در حالی که دایی، برادر و شوهرش در احد شهید شده بودند پیامبر صلی الله علیه وآله وسلم فرمودند:

ای حمنه این را به حساب خدا بگذار. (احتسبی هذا) کنایه از این که کسی از تو کشته شده. حمنه با قلبی آرام و خاطری جمع گفت: چه کسی را؟ رسول خدا فرمود: داییات حمزه را !

دایی ام حمزه را؟ مگر او را کشته اند؟ فرمود: آری، حمنه با اندوه فراوان و آه سردی گفت انالله و انا.... بار دوم پیامبر فرمودند: باز هم به حساب خدا بگذار ! عرض کرد که را؟ فرمود

1- فروغ ابدیت، ج 2، ص 467 شرح نهج البلاغه ابن ابی الحدید، سه جلدی، ج 3، ص 389 .
2- سیره ابن هشام، چهار جلدی، ج 3، ص 45 .
3- اللهم اجعلهم رفقايي فی الجنه .
4- شرح نهج البلاغه ابن ابی الحدید، ج 3، ص 377 .
5- لمقام نسیبة بنت کعب الیوم خیر من فلان و فلان .

برادرت عبدالله را. (1) حمنه پس از استرجاع گفت: خدای رحمتش کند شهادت گوارایش. (2)

برای بـار سوم فرمود: بشـمار آرا گفت که را ؟ فرمود شوهرت مصـعب را؟ بی اختیـار گریست و قطرات اشـک بر گونه هـای مقـاومش فرو ریخت. با قلبی آکنده از حزن و اندوه برای شوهرش دعا کرد و خود را به رضای خدا تسلیم نمود. (3)

اینگونه استقامت در مقابل مصیبت ها در جنگ ها از قبل زنان بسیار است. (4)

حضرت فاطمه زهرا علیها السلام نیز در جنگ احد با 14 نفر دیگر برای مداوای زخمی ها و ملاقات پیامبر به معرکه احد آمدند. (5)

صفیه خواهر حمزه، عمه بزرگوار پیامبر (6) در غزوات شرکت فعالی داشت. در جنگ خندق چشمش به جاسوسی از یهودیان افتاد. مردی به نام حسان از مسـلمانان کنار صـفیه بود. به او گفت حسابش را برس! گفت: مگر به تنهایی می شود؟ صـفیه خونش به جوش آمد، سـتون خیمه را برداشت، چنان با او نبرد کرد که بالاخره او را کشت! و با فداکاری خود ثابت کرد او نخستین زنی است که مردی را به خاک و خون افکنده است. دلیری او آن چنان پیامبر را به خنده واداشت که پیامبر صلی الله علیه وآله وسلم را تا آن زمان آن گونه خندان ندیده بودند. (7)

پیامبر اسلام صلی الله علیه وآله وسلم به این زنان فرمودند: برای شما هم مکانی مثل مردان شما در بهشت است. (8)

با ذکر این مقـدمه نسـبتاً طولانی روشن است که زنان در طول تاریخ اسـلام در پرتو حمایت های همه جانبه اسـلام عزیز نه تنها نقش بیدار کننـده، تأیید کننده و آرام کننده مردان فداکار و مجاهد را داشـته اند، بلکه خود با حضور آگاهانه، جایگاه اصـلی خود را در تاریخ به اثبات رسانیده اند .

1- عبدالله جحش در یک قبر با حمزه دفن شد، سیره نبویه ابن هشام چهار جلدی، ج 3، ص 60 .

2- ...و هنیئاً له الشهاده.

3- تاریخ طبری پنج جلدی، ج 2 ص 74 شرح نهج البلاغه ابن ابی الحدید، سه جلدی، ج 3، ص 388 .

4- سعدی دختر قیس خودش جنازه دو پسرش را به مدینه برد تا به خاک بسپارد، شرح نهج البلاغه ابن ابی الحدید، ج 3، ص 395 .

5- مدرک قبلی ص 394 .

6- صـفیه بن عبدالمطلب، به همراه عانتکه عمه دیگر پیامبر صلی الله علیه وآله وسلم در بقیع کنار فاطمه ام البنین مادر عباس علیه السلام دفن است.

7- سیره نبویه ابن هشام، ج 3 ص ،179 ، کنز العمال، خ 37600 و 37601، ج 1، ص 632 موسسه الرساله بیروت 1409ه-.

8- شرح نهج البلاغه ابن ابی الحدید، ج 3، ص 388 .

جایگاه زنان در نهضت عاشورا

اکنون به نقش زنان والامقام و حماسه ساز در عاشورا و نهضت امام حسین علیه السلام نخواهیم پرداخت:

زنی که ثروت خود را در راه نهضت عاشورا بخشید

ماریه دختر منقذ معروف به عبدیه بصریه (1) خانه اش محل ألفت شیعیان بود که در آن جا بحث علمی می کردند و مذهب امامیه (شیعه اثنی عشری) را رواج می دادند . او در امتداد همان رسالتی که خدیجه علیها السلام در بذل ثروت خود در راه نشر اسلام کوشید قدم برداشت، این بار ماریه ثروت خود را در خدمت نهضت عاشورا قرار داد، او که همسر و فرزندانش در رکاب حضرت علی علیه السلام در واقعه جمل شهید شده بودند، از این رو در راه به ثمر رسیدن نهضت امام حسین علیه السلام از هیچ بذل و بخششی ابا نمی کرد و گاهی هم با گریه های احساسی خود، مردان را به یاری امام حسین علیه السلام تشویق و تحریض می کرد. (2)

درست از وقتی که معاویه به درک واصل شد (3) و یزید سلطنت استبدادی (4) و موروثی پدر را به دست گرفت و امام حسین علیه السلام هم سر ناسازگاری و مبارزه با یزید را در دستور کار خود قرار دادند، از همان بدو حرکت از مدینه از حضور زنان و اهل بیت در کاروان به عنوان مکمل و تمام کننده نهضت یاد می کردند. (5)

و در این راستا اهل بیت خود را به عنوان یار و یاور اصلی خویش به همراه بردند و هیچ کس نتوانست امام را از این مهم منصرف کند، زیرا اراده خدا بر این بود که اهل بیت، با اسارت خود مراحل تکمیلی و جاودانگی نهضت خون بار عاشورا را به انجام برسانند. طوعه بانویی که یک تنه جور مردان کوفه را بر دوش کشید.

در این میان زنان آزادهٔ دیگری هم برحسب تکلیف الهی خود در این نهضت حضور پیدا

1- ریاحین الشریعه، ج 5، ص 63 ذبیح اله محلاتی دار الکتب الاسلامیه تهران .

2- مدرک قبلی .

3- (ارشاد مفید با ترجمه محمد باقر ساعدی، ص 373: در سال 60 هجری نیمه ماه رجب) (تاریخ طبری، پنج جلدی، ج 3، ص 261 و 262 حدود هشتاد سالگی).

4- الامام علی بن ابیطالب علیه السلام ، ج 2، ص 6 عبد الفتاح عبدالمقصود، امام حسین علیه السلام و ایران، ص 520 نوشته کورت فریشلر آلمانی .

5- ملهوف، ص 128، دارالاسوه للطباعه، تهران تاریخ طبری 5 جلدی، ج 3، سنه 60 ه-... ان الله شاء ان یراهن سبایا.

کرده و نقش زرین فداکاری های خودشان را با تارک مقدس نهضت به یادگار گذاردند، از آن جمله طوعه بود.

نهضت با حرکت امام حسین علیه السلام از مدینه به مکه آغاز شد، امام برای بررسی و تحقیق دعوت کوفیان، سفیری شجاع به نام مسلم بن عقیلعلیه السلام به کوفه فرستاد تا از نزدیک اوضاع کوفه را برای امام گزارش دهد .

در ابتدا عده ای بسیار از مردم (1) با مسلم بیعت کردند و مسلم بر آن اساس نامه ای برای امام علیه السلام نوشت تا امام به کوفه بیایند ولی با تهدید عبیدالله (2) مردم خیلی زود رنگ عوض کردند و هویت اصلی خود را به نمایش گذاردند، آن قدر بی وفایی کردند که شبانگاهی مسلم پس از نماز (3) خود را تنهای تنها دید. نه رفیقی نه منزلی، غریب و آواره کوچه های کوفه شده بود، درست وقتی که او بود و تنهایی اش و سکوت و خفقان شب کوفه، از بس از این کوچه به آن کوچه رفته بود، خسته شد و تکیه به دیواری داد تا اندکی استراحت کند، آن دیوار خانه زنی بود به نام طوعه، او مؤمنه پرهیزگاری بود که باید نقش تاریخی خود را در این شب تاریک ایفا کند، (4) او منتظر پسرش بود، مسلم او را سلام کرد پس او جواب مسلم را داد البته با سنگینی و وقار و مواظبت! سپس گفت: چه حاجتی داری؟

مسلم گفت: کمی آب بده (اسقنی ماء). او مقداری آب آورد و مسلم نوشید، اما مسلم همچنان ایستاده بود!

طوعه گفت: مگر آب نخوردی؟ فرمود: چرا! گفت پس چرا نمی روی به سوی اهل و عیالت، اینجا که ایستادی قدری برای من زشت است، اما مسلم سکوت کرد، زن گفتارش را دوباره تکرار نمود، باز سکوت کرد. مرتبه سوم قدری فریاد کشید: پناه بر خدا، من راضی نیستم نزد خانه من بنشینی! (انی لا احل لک الجلوس علی بابی!)

اینجا دیگر مسلم چاره ای نداشت، باید می رفت اما با صدای حزینی گفت: من را در این شهر نه اهل و عیالی است نه خانه ای و کاشانه ای، آیا می شود امشب مرا پناه بدهی و میهمان کنی؟ فردا می روم! در این هنگام طوعه فهمید که این مرد غریب است سؤال کرد کیستی؟

1- 18 هزار نفر، بحار، 44، ص336 - 12هزار نفر تاریخ طبری 5 جلدی، ج 3، ص 275 .

2- بحارالانوار، ج 44، ص 349 .

3- مدرک قبلی، ص 350، ملهوف، ص 119 .

4- و نام او تا ابد در دایره گیتی باقی بماند، ریاحین الشریعه، ج 4، ص 374 دار الکتب الاسلامیه تهران .

فرمود: من مسلم بن عقیل هستم، این مردم دروغگو مرا فریب داده اند، پیمان شکنی کرده اند!

طوعه در نهـایت بهت زدگی و دهشت گفت: راستی تو مسـلم هستی؟ طوعه خوب می دانست این میهمـانی و پناه دادن به قیمت سـنگینی تمام خواهد شد اما فرصت را مغتنم شـمرد. بار خدایا، این من و میزبانی نماینده حسـین بن علی علیه السـلام ؟ من کجا و سفیر و نهضت حسین علیه السلام کجا ؟

گرخانه محقر است و تاریک *** بر دیده روشنت نشانم

خانه را برای او آماده کرد و غذا به او داد و لکن ناراحتی مسلم و نگرانی اش از اوضاع، اجازه نمی داد غذا بخورد، (1) حتی مختصری ! بعد از ساعتی چنـد پسـرش که انتظارش را می کشـید آمـد، صدا زد مادر آیا میهمانی در خانه داری ؟ گفت: آری، اما به تو نمی گویم کیست ، مگر قول بدهی و قسم بخوری که افشایش نکنی! (2)

البته قول داد و قسم خورد که کتمان کند و به احدی خبر ندهد، ظاهراً این طور خودش را گرفته بود !

مسـلم شب را در این خانه در تفکر قضایای به وجود آمده سپری کرد، ناراحت از اوضاع و ناخرسند از حوادث، لکن با خواندن قرآن و دعا و ثنا به مصاف این وضع دردناک رفت، طوعه این زن فهیمه و دانا، خـدا را شـکر کرد بر این نعمت بزرگ، این را توفیق بزرگی برای خود می دانست، اما پسـرش بلال افکار شـیطانی در سـر داشت او می دانست همه جا سـخن از مسـلم و دسـتگیری او است، رؤیای جایزه در سر داشت، او برعکس مادرش فرصت شیطانی را مغتنم شمرد و البته نفسش این عمل را برایش زیبا جلوه می داد، جایزه، پول، ثروت و .....

همه با یک افشاء کردن مسـلم تحقق می شود، خیلی سـریع شـیطان در او اثر گذارد صبح زود بیرون رفت و به ابن زیاد امیر کوفه خبر داد، لشکر دور خانه طوعه گرد آمدند، (3) طوعه انجام وظیفه کرده بود و خوب از امتحان سـرافراز بیرون آمـده بود نامش در تاریخ جاودان شد، زیرا در آن مقطع حساس که همه اشـتباه رجال پشت به مسـلم کرده بودند و او را تنها گذارده بودند صـحنه را خالی نکرد، او در آن زمان از مردان جلوتر و برتر بود و در انجام وظیفه انقلابی

1- ارشاد مفید با ترجمه صفحات 401 تا 2404 ملهوف صفحات 122-119.

2- ارشاد مفید با ترجمه صفحات 401 تا 2404 ملهوف صفحات 122-119.

3- ارشاد مفید با ترجمه صفحات 401 تا 2404 ملهوف صفحات 122-119.

خویش موفق تر! او رستگار تاریخ، فرزندش نابکار تاریخ .

مسلم همچنان رجز می خواند و بی باکی خود از مرگ را می سرود، خیلی طول نکشید مسلم را نابکارانه و ناجوانمردانه به طرز فجیعی به شهادت رساندند و پیکر مطهرش را از بالای بام دارالاماره به زیر افکندند.

مسلم شهید شد و طوعه در غم از دست دادن میهمان غریبش آرام و قرار نداشت، آفرین به این احساس مسؤولیت. (1)

یزید بن معاویه تمام سرزمین وحی را برای امام حسین علیه السلام نا امن کرده بودحتی حرم امن الهی را !

ناگزیر امام راه عراق را پیش گرفت در مسیر راه ناملایمات زیادی قلب امام را به درد آورد.

مثلاً همین خبر شهادت مسلم را در محلی به نام زباله به امام علیه السلام دادند. (2) امام در حالی که آیه شریفه (مِنَ الْمُؤْمِنِینَ رِجالُ ...) (3) را قرائت می فرمود، خبر را به اهل بیت و بنی هاشم رسانید و به اصحاب نیز فرمود: هر کس به خیال آسودگی و آسایش و زندگی برخوردار از امنیت در کوفه با ما همراه شده است بداند از این خبرها نیست آن جا مردم ما را ذلیل کردند، بیعت شکسته اند و چون اسلاف پیمان شکن خود به ما بی وفایی نشان داده اند . هر کس فکر می کرده می رویم کوفه آن جا همه تحت دستور حسین بن علی علیه السلام هستند و ما هم شکمی از عزا در می آوریم، (4) آگاه باشید این طور نیست. آن جا همه اش خون و قیام است، تیر و شمشیر است، نیزه و خنجر است، خیلی ها متفرق شدند و دنیا طلبان امام را تنها گذاردند. (5)

دلهم همسر فداکار زهیر

در همین منزل که ریزش اول در نهضت امام حسین علیه السلام صورت پذیرفت و عده ای از همراهان جدا شدند، یک رویش سبزی به وجود آمد که شکوفه هایش غنچه کرد و گل کرد تا

1- برگرفته از ج 44 بحار صفحات 350 تا 360 .

2- بحار، ج 44، ص 374 .

3- احزاب، آیه 23 .

4- ارشاد مفید با ترجمه، ص 424 .

5- مقاتل الطالبین، ص 100 ، ابوالفرج اصفهانی، توزیع دارالباز مکه مکرمه .

این که در کربلا پرپر شد.

این رویش سبز کسی نیست مگر زهیر بن قین که باز در این امر مقدس، پیوند با امام حسین علیه السلام نقش بانویی ارزشمند و توانا به نام دلهم (1) به چشم می خورد، حکایت از این قرار بود: زهیر بن قین از دوستان امام حسین علیه السلام به شمار نمی رفت. او از طرفداران عثمان بود و همواره از رویارویی با امام حسین علیه السلام طفره می رفت و دوست نداشت امام حسین علیه السلام را ملاقات کند تا این که در همین منزل بر حسب اجبار با امام هم منزل شد ! (2)

امام حسین علیه السلام شخصی را سراغ زهیر فرستادند و او را احضار نمودند، او در حالی که با رفقا و همراهانش سر سفره غذا خوردن بود از جواب دادن اجتناب نمود ولی از تعجب همگی لقمه هایی که در دست داشتند به زمین گذاردند !

دلهم با روشی ارشادی به شوهرش گفت: سبحان الله! آیا شرم نمی داری، فرزند پیغمبر تو را می خواند اجابتش نمی کنی ؟! می رفتی و به سخنانش گوش می کردی. (3)

زهیر بی آن که از این امر خوشش بیاید به نزد آن حضرت رفت، دیری نپایید که با شادی و چهره ای درخشان بازگشت . او به کلی عوض شده بود. گویی امام حسین علیه السلام با نفس مسیحایی خود در او تصرف کرده بودند، زهیر دستور داد خیمه او را بکنند و در کنار خیمه امام حسین علیه السلام بر پاکنند. (4)

او سخت شیفته امام شده بود و تصمیم خود را گرفته بود. ذوب در امام حسین علیه السلام شده بود، همه چیزش فرزند زهرا علیها السلام بود و برای این که دلبستگی دیگر نداشته باشد و در یاری امامش شش دانگ شده باشد به همسرش گفت: از این پس تو را طلاق می دهم که آزاد باشی، می توانی نزد کسان خود بروی. زیرا من دوست ندارم به سبب گرفتاری من گرفتار شوی! من تصمیم دارم با امام حسین علیه السلام باشم و با دشمنان او به نبرد برخیزم و جان خود را در راه او فدا کنم. (5) شاید علت انقلاب او این باشد که خود با یارانش گفت: فقط برای شما بگویم، سال ها

1- دلهم بنت عمرو، چهره خونین حسین علیه السلام ترجمه مقتل الحسین المقرم، ص 212 و اعیان الشیعه 10 جلدی ج 6، ص 427 .

2- سیره امامان فی رحاب ائمه اهل البیت، ص 130 نوشته سید محسن امین، ارشاد مفید با ترجمه، ص 420 .

3- یا زهیر، ایبعث الیک ابن رسول الله ثم لا تأتیه؟! سبحان الله، لواتیته فسمعت کلامه ثم انصرفت، (اعیان الشیعه، 10 جلدی، ج 6، ص 427)

4- تاریخ طبری 5 جلدی، ج 3 ص 203، سنه 60 هجری، بحار ج 44 ص 371 .

5- انت طالق، الحقی با هلک فانی لا احب ان یصیبك بسببی الخیر و قد عزمت علی حجتی الحسین لافدیه... او تمام مهر همسرش را پرداخت.

قبل که همراه سلمان فارسی در جنگی شرکت داشتم و پیروز شدیم سلمان به ما گفت هنگامی که آقای جوانان آل محمد صلی الله علیه وآله وسلم را درک کردید و در رکاب او به جنگ پرداختید می بایست از امروز که این همه پیروز شدید شادتر باشید (1) گویا امام در خیمه خود این نکته را به زهیر گوشزد نموده بودند، در هر صورت او تمام حقوق شرعی همسرش را پرداخت نمود. اما شکوه و داع این زن را ببینید! با گریه سوزناکی خطاب به شوهرش گفت: ای زهیر، خدا تو را پاداش خیر عطا کند، از تو می خواهم که در روز قیامت نزد جد حسین بن علی علیه السلام مرا یاد کنی ! (2) روح بزرگ این بانوی فداکار موجب شد که تاریخ را به گذشت و ایثار و معرفت خود گواه سازد و در تاریخ نام او همراه با نهضت امام حسین علیه السلام به ثبت برسد و یادش همیشه سبز بماند برای او مقامی چون شوهرش در بهشت است. (3)

اما زهیر به همراهان خود گفت: هر کس از شما می خواهد پیروی من کند، در غیر این صورت این آخر دیدار ما خواهد بود.

سپس همسرش را به یکی از عموزاده های خود واگذاشت تا وی را به خانواده اش برسانند. خود او به همراه امام حسین علیه السلام بود و لحظه به لحظه، ارادتش به امام بیشتر می شد. اوج معرفت او را می توان در سخنان صادقانه او که برخاسته از عمق وجود پاکش بود در نهضت عاشو را مشاهده نمود، آنگاه که امام فرمودند: همه شما آزادید بروید و دشمن فقط به من کار دارد..... زهیر بن قین به پا خاست و عرض کرد: خدا تو را راهنما باشد (هداک الله) یابن رسول الله فرمایشاتت را شنیدیم، اگر دنیا را برای ما بقایی بود و در آن زندگی جاوید داشتیم ما پایداری در یاری تو را به زندگانی جاوید دنیا مقدم می داشتیم (حال آنکه زندگی دنیا چند روزی بیشتر نیست.....) (4) در شب عاشورا برخاست و گفت: حسین جان! اگر هزار مرتبه کشته شوم، باز زنده شوم و بمیرم و سپس ذرات وجودم را به باد دهند، از تو جدا

1- تاریخ طبری، 5 جلدی ، ج 3 ص 203، سنه 60 هجری، بحار ج 44 ص 371 و 372 .

2- ... اسکالک ان تذکر نی فی القیمه عند جد الحسین علیه السلام .... اعیان الشیعه 10 جلدی، ج 6، ص 427 دارالتعارف للمطبوعات بیروت.

3- پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله وسلم خطاب به زنان آزاده جنگ احد شرح نهج البلاغه ابن ابی الحدید سه جلدی، ج 3، ص 388، تاریخ طبری 5 جلدی، ج 2، ص 74 .

4- ملهوف، ص 138 دارالاسوه، تهران در محلی به نام بیضه که امام علیه السلام برای اصحاب خطبه خواندند زهیر بپا خاست... تاریخ طبری 5 جلدی، ج 3، ص 307 .

نمی شوم تا آنکه در رکاب تو شهید شوم.... (1) در روز عاشورا هم خطبه ای به دفاع از امام علیه السلام ایراد کرد.

روز عاشورا از مدافعان برجسته حریم ولایت زهیر بود برگزار کننده نماز ظهر عاشورا (2) جنگجوی دلیر و جوانمرد شجاعی که با کشتن 120 نفر از لشگریان عمر سعد (3) عاقبت او را هم مثل دیگر اصحاب شجاع امام حسین علیه السلام به صورت حمله گروهی، به شهادت رساندند (4) امام کنار جسد او دعا کردند و بر دشمنانش لعنت فرستادند (5) باری! زهیر این صحابه مخلص امام حسین، حسن عاقبت و سرانجام عالی خود (شهادت) را مدیون همسر مؤمنه و فداکارش می باشد، زیرا گفتار آن زن بود که کار خود را کرد چنان در روحیه و روان شوهرش تأثیر گذارد که مس وجودش را تبدیل به زر سرخ نمود و تا همیشه تاریخ شوهر خود را مصداق آیه شریفه آیه الکرسی کرد: (.... اللَّهُ وَلِیُ الَّذِینَ آمَنُوا یُخْرِجُهُمْ مِنَ الظُّلُماتِ الَیَّ النُّورِ ...) (6) و او را در تاریخ جاودانه ساخت.

زنان شجاعی که در کربلا حضور داشتند

در روز عاشورا مادران و زنان و خواهران و دختران بسیاری بودند که مردان خود را به مبارزه در راه امام حسین علیه السلام ترغیب و تشویق می کردند، محرک آن ها بودند تا مؤید آن ها و لا اقل اینکه نظاره گر شهادت بهترین دلبند خود بودند و تسلیم رضا خدا شدند.

مرحوم آیه الله شیخ جعفر شوشتری اعلی الله معتقد است امام حسین علیه السلام در کربلا 7 مرتبه استغاثه کردند (اول آن، موضع صف آرایی و آخر آن موقع شهادت) و با هر استغاثه امام حسین زنان شجاعی بودند که ندای امام را لبیک می گفتند که بذل عزیزترین ایشان یعنی جوانان و پاره های قلبشان، در هر استغاثه ای که امام میفرمود فریاد لبیک زنان بلندتر می شد می گفتند: لبیک داعی الله ان لم یجد بدنی عند استغاثتک و لسانی عند استنصارک فقد اجابک قلبی....

1- بحار، ج 44، ص 393 تاریخ طبری 5 جلدی، ج 3، ص 316، سنه 61 هجری.

2- چهرهٔ خونین حسین ترجمه مقتل مقرم، ص 302 تاریخ طبری 5 جلدی، ج 3 ص 327 و 328 .

3- مقتل خوارزمی، ج 2، ص 20 ارشاد مفید با ترجمه ص 457 .

4- مدارک قبلی .

5- مدارک قبلی .

6- سوره بقره، آیه 257 .

یعنی لبیک ای حجت خدا اگر در بدنم قدرتی بریاری تو نباشد و زبانم عاجز از نصرت تو باشد، قلبم به تو می گوید: لبیک! (1)

ام وهب بن عبدالله

یکی از آنان فداکار مادر و هب پسر عبدالله است که در کربلا به فرزندش گفت: برخیز ای پسرم، فرزند دختر رسول خدا یاری کن! گفت به چشم مادر! کوتاهی نمی کنم، حمله کرد و جمعی از لشکر راکشت و نزد مادر و همسر خود برگشت برابر آن ها ایستاد و گفت مادر راضی شدی؟ گفت: فرزندم، من وقتی از تو راضی می شویم که پیش حسین علیه السلام کشته شوی پسر جانم برگرد و در یاری فرزند رسول خدا نبرد کن تا در قیامت پیش خدا شفیع تو باشد او به میدان بازگشت و جنگ نمایانی کرد (2) دو دست او را قطع کردند، اسیرش نمودند، سر از بدنش جدا کرده و به طرف مادرش انداختند، مادر سر را برداشت و بوسید و بطرف دشمن انداخت (3) تیرک خیمه را برداشت و به سوی دشمن دوید (4) امام او را برگرداندند و فرمودند جهاد از زنان برداشته شده است، خدا تو را جزای خیر بدهد (رحمک الله) او به خیمه برگشت.

شهیده کربلا

اما همسر وهب شیرزنی بود که وقتی دید شوهرش را کشتند خود را به شوهر شهیدش رسانید، خاک و خون از رخش پاک می کرد که شمر او را دید و بغلامش رستم دستور داد تا با نیزه ای که در دست داشت بسرش کوبید و این زن فداکار را شهید کرد، او اول زنی بود که در نهضت عاشورا به شهادت رسید. (5)

1- الخصایص الحسینیه، ص 186 و 187 شیخ جعفر شوشتری .

2- 17 سوار و 12 پیاده از دشمن را کشت مردک قبلی، ص 255 .

3- خطاب به سر فرزندش :گفت ای فرزند عزیزم! ای کسی که موجب شادی قلب و نور چشم من بودی... سیره امامان في رحاب ائمه اهل البیت، ص 168، ج 3.

4- تاریخ طبری 5 جلدی، ج 3، ص 322 مقتل خوارزمی، ج 2، ص 12 و 13 .

5- رموز الشهاده ترجمه نفس المهموم، ص 130 و 131، الخصائص الحسینیه ص 256 ، طبری جلدی، ج 3، ص 326 .

خانم تازه مسلمانی که پسرش را فدای امام حسین علیه السلام کرد

محدث قمی ره از امالی صدوق نقل می کند: و هب بن وهب و مادرش که ترسا بودند یا نصرانی، به دست امام حسین علیه السلام مسلمان شده بودند و در کربلا حضور داشتند، و هب به میدان رفت و مبارزه ای سخت نمود هفت هشت نفر از دشمن را کشت، اسیر شد و عمر سعد دستور داد سر از بدنش جدا کرده و به طرف امام حسین علیه السلام انداختند، (1) مادر داغدیده سر پسر را برداشت و بوسید و بطرف دشمن پرتاب کرد به مردی خورد که در دم کشته شد، سپس ستون خیمه را برداشت و به دشمن حمله کرد، دو نفر دیگر را کشت، امام فرمودند: ام وهب رحمک الله خدای تو را بیامرزد برگرد، عرض کرد آقا ناامیدم مکن یعنی بگذار من هم شهید شوم! حضرت فرمود: خدا تو را ناامید نکند ای ام وهب! او به خیمه برگشت. (2)

ام عمرو شیرزنی که شوهر و پسرش در کربلا شهید شدند

عمرو بن جناده که نوجوانی نابالغ بود (3) قبل از او پدرش شهید شده بود، مادرش زنی بود که از سرچشمه ایمان سیراب گردیده بود و دلی سرشار از ثبات و اطمینان داشت، با وجود اینکه شوهرش به شهادت رسیده بود هنوز هم عطش ایثار و جانفشانی اش فروکش نکرده بود، به پسرش گفت: فوراً حرکت کن و در برابر حسین فرزند رسول خدا با دشمن او بجنگ، تا کشته شوی! گفت: مادرجان کوتاهی نخواهم کرد...

بی درنگ از خیمه بیرون رفت و عازم میدان گشت ولی امام همین که او را دیدند فرمودند: جلوی او را بگیرید، او هنوز زمانی از شهادت پدرش نگذشته، مادرش کسی را ندارد ای پسر! برگرد و از مادرت سرپرستی کن شاید او از آمدن تو به میدان رضایت نداشته باشد؟ جوان عرض کرد: نه نه آقا اینطور نیست! بلکه مادرم خودش دستور داد به میدان بیایم! امام که خاطرشان جمع شد فرمود: آزادی هر چه خواهی بکن، او که شایسته شهادت شده بود به میدان رفت، رجز خواند (4) و با ایمان جنگید تا به شهادت رسید دشمن سر او را برید و به طرف خیمه ها انداخت مادرش به مثل ام وهب سر عزیزش را برداشت و گفت: احسنت یا بنی

1- ترجمه نفس المهموم، ص 131، مترجم آیت اله کمره ای، بحار، ج 44، ص 320 .

2- الخصایص الحسینیه ص 255 شیخ جعفر شوشتری، بحار ج 44 ص 321.

3- مدرک قبلی، ص 256 .

4- آقای من حسین است، سرور من حسین است، وه چه سروری! او شادی دل رسول اکرم صلی الله علیه وآله وسلم است.

یا قره عيني... یعنی ای پسرم ای نور چشم... سپس او را به سوی دشمن پرت کرد (1) و خود او نیز رجز خواند و بر دشمن حمله کرد و دو تن از دشمن را کشت تا اینکه امام او را به خیمه باز گرداندند (2) همین سرگذشت را برای پسر و همسر مسلم بن عوسجه نوشته اند. (3)

شیرزنی در میان لشکر عمر سعد

حمید بن مسلم (خبر نگار کربلا) می گوید: زنی از طایفه بکربن وایل را دیدم که به همراه شوهرش در میان اصحاب عمر سعد بود، چون دید مردم ناگهان بر زنان و دختران حسین تاختند و شروع به غارت کردند، شمشیری برداشت و رو به خیمه های حسین آمد و فریاد زد ای مردان قبیله بکر! آیا لباس از تن دختران رسول خدا به یغما می برید؟ مرگ بر این حکومت غیر خدایی، ای قاتلین رسول خدا؟ شوهرش دستش را گرفت و او را به جایگاه خودش کشان کشان باز گرداند! (4)

چرا امام حسین علیه السلام اهل بیت علیهم السلام را به کربلا آورد؟

سید بن طاووس اعلی الله مقامه میفرماید ممکن است یکی از جهاتی که باعث شد حسین علیه السلام حرم سرا و زنان و دختران خود را به همراه بیاورد این باشد که اگر آنان را در حجاز یا شهر دیگر بجا می گذاشت، یزید بن معاویه که لعنت های خدا بر او باد معترض آن ها می شد و آن ها را تحت شکنجه و آزار قرار می داد تا بدین وسیله از مبارزه و شهادت حسین علیه السلام جلوگیری کند، گرفتاری زنان در دست یزید باعث شود امام از انجام وظیفه بزرگ و رسیدن به مقامات سعادت محروم بماند. (5)

مضافاً بر اینکه امر خدا تعلق بر این گرفته بود که امام حسین علیه السلام از همه چیز خود حتی زن و فرزند در راه خدا بگذرد تا از امتحان الهی سرافراز در آید. (6) زنان اهل بیت بخودی خود

1- سیره امامان، في رحاب ائمه اهل البیت علیهم السلام ص 169، ج 3 السید محسن الامین انتشارات سروش سال 1366 .

2- رموز الشهاده (نفس المهموم)، ص 134، مقتل خوارزمی، ج 2، ص 22.

3- ناسخ التواریخ، ص 266، چاپ سنگی .

4- لهوف سید بن طاووس با ترجمه سید احمد ،قهری ص 132 .

5- مدرک قبلی، ص 84 .

6- امالی شیخ صدوق، ص 92 ان الله شاء ان یراهن سبایا.

منادیان گروهی عزت و شـرافت و مکملین نهضت عاشورا بودنـد و تا رسوایی باطل و روشن شدن حق از پای ننشسـتند، آن ها در حقیقت نهضت حسـین را تکمیل نمودند و با پیام رسانی انقلابی خود نگذاشـتند دشـمن از شهادت امام حسین سوء استفاده کند یعنی خون امام و شهدای کربلا را پایمال کند.

تحمل همان ناله ها و شـیون ها و فریادهای احساسـی زن ها و بچه ها سبب فزونی ثواب و اجر برای امام حسین علیه السلام و باعث ثبات نهضت شد اگر زینب ها نمی بودند و منزل به منزل با مظلومیت خودشان، احساسات مردم را جریحه دار نمی کردند، و با هوشیاری و اقدام به موقع از قبیل سـخنرانی های آتشـین و فریادها رسوایی ابن زیاد و یزید را فراهم نمی آوردند، چه کسـی این رسالت را به عهده می گرفت؟ دشمن حسین را کشته بود، اعلام می کرد مشتی یاغی (العیاذ بالله) خروج کرده بودند در کربلا کشتیم و تمام شد!

دیگر کسـی هم نبود که دم از دم برآرد و از جنایات ننگین یزیـد پرده بردارد، اما اهل بیت این رسالت را خوب به انجام رساندند. زینب و ام کلثوم خواهران امام حسـین و فاطمه و سـیکنه و حتی دختر چهار ساله (1) امام حسـین علیه السلام (معروف به رقیه) (2) لحظه به لحظه اسارت به رسوایی خاندان لعنت شده (3) بنی امیه افزوده تا اینکه مردم یزید و ابن زیاد را شماتت می کردند، تا آنجا که دیگر یزید ذله شده بود و دست از اهل بیت علیهم السلام برداشت و آن ها را آزاد کرد... (4)

زنان شجاع اهل بیت علیهم السلام

در این فراز از مقاله تنی چند از زنان اهل بیت که سرگذشت آن ها برای همه مردان و زنان درس عبرت است معرفی می کنیم :

زینب کبری علیها السلام

1- منتهی الامال، ج 1، ص 438

2- هر چه گشـتم امام حسـین دختری به نام رقیه نداشتند (کشف الغمه، ج 2، ص 251 ارشاد مفید، با ترجمه ص 491 منتهی الامال، ج 1، ص 438 و 363، بحارالانوار، ج 45 و... فقط علامه حایری در کتاب معالی السبطین، ج 2، ص 214 رقیه را ذکر کرده است.

3- به نقل مفسرین شیعه و سنی منظور از شجره ملعونه در آیه 60 سوره اسراء بنی امیه اند.

4- امام حسین علیه السلام و ایران، ص 510 نوشته کورت فریشلر، ترجمه ذبیح الله منصوری به نقل از تاریخ ابن اثیر .

سر سلسه زنان شجاع نهضت امام حسین علیه السلام زینب کبری علیها السلام است، او خداشناسی بود (1) که در تحمل مصایب به ام المصایب (2) لقب یافت در عفت و نجابت ثانی زهرا علیها السلام بود (3) تندیس شرم و حیا و دارای عصمت صغری (4) او ولیه الله بود، راضی برضای الله و امینه الله بود، عالمه غیر معلمه (5) محبوبه رسول خدا و فاطمه زهرا و امیرالمؤمنین، نایبه الزهرا، شریکه الحسین (6) و در فصاحت و بلاغت و ارث امیرالمؤمنین بود (7) شجاعت ملکه وجودش بود (8) او قهرمان کربلا بود و در صبر و مقاومت مجسمه تقوی بود، در برخورد با مصیبت ها چون کوه مقاوم و چون صخره در مقابل امواج خروشان، خم به ابرو نیاورد او کمر مصیبت را شکسته بود!

در طول نهضت عاشورا بلاگردان زن ها و بچه ها و امام سجاد علیه السلام بود به عنوان مثال وقتی در کوفه پس از اینکه زینب افشاگری کرد و مردم را تهییج نمود ابن زیاد (لعنه الله علیه) بسیار غضبناک شد، چون برای او افت داشت زینب را مورد ضرب و شتم قرار دهد، (9) علی بن الحسین علیه السلام را احضار نمود و گفت تو کیستی؟ زین العابدین علیه السلام فرمود من

1- در دوران کودکی روزی در آغوش پدر بود، علی علیه السلام از او پرسید: بگو یک، زینب جواب داد یک، فرمود: بگو دو، زینب عرض کرد، پدر عزیزم زبانی که به گفتن یک، خدای یکتا حرکت کرده، چگونه کلمه دو به زبان آورد! علی علیه السلام دخترش را به سینه چسبانید و بوسید و بر او آفرین گفت. در جایی دیگر وقتی علی علیه السلام فرمود: آری چگونه شما را دوست ندارم، شما میوه دل من هستید، زینب عرض کرد: پدرجان دوستی برای خداست اما مهربانی برای ماست. باز علی علیه السلام او را بوسید و خیلی هیجان زده شد که چگونه توحید و خداشناسی شیره جانش شده بود - ریاحین الشریعه، ج 3، ص 53 .

2- پیامبر در موقع ولادت قنداقه اش را گرفته و گریستند، فرمودند بعد از من این دختر بلاها می بیند، طراز المذهب، ص 22.

3- وقتی در مجلس یزید خبیثی از شامیان چشم طمع به فاطمه دختر امام حسین علیه السلام داشت به یزید گفت این کنیز را به من ببخش؟! آنچنان زینب برافروخته شد، که فرمود: چنان نیست که پنداشته ای نه تو می توانی به این مقصود برسی نه یزید!! (تاریخ طبری، 5 جلدی، ج 3، ص 329) و (الارشاد مفید با ترجمه فارسی ص 479) (مقاتل الطالبین، ص 120)

4- زیرا امام سجاد علیه السلام بخشی از بار امامت را به عهده ایشان نهاده بودند.

5- یا عمه ... انت بحمد الله عالمه غیر معلمه (امام سجاد علیه السلام) ، سفینه البحار، ج 1، ص 558، دار التعارف للمطبوعات بیروت.

6- حسین علیه السلام با شهادتش و زینب علیها السلام با اسارتش نهضت عاشورا را بیمه کردند.

7- وقتی که خطبه ایراد می کرد مردم خیال می کردند علی علیه السلام خطبه می خواند راوی می گوید چنان خطبه کرد که مردم همه حیران و سرگردان گریه می کردند و از حیرت انگشت به دندان می گزیدند... (ملهوف، ص 193، سید بن طاوس) .

8- چنان شکوه و ابهتی داشت که زینب وقتی با اشاره دست می گفت ساکت! همه نفس ها در سینه ها حبس می شد و زنگ ها که به گردن مرکب ها بود از حرکت می ایستاد!!

9- امام حسین و ایران ص ،479 نوشته کورت فریش المانی .

علی بن الحسین هستم، گفت علی بن الحسین که در کربلا کشته شد؟ فرمود: آن شیر بیشه شجاعت که شربت شهادت نوشید برادرم علی علیه السلام بود که بر خلاف گفتار تو، مردم او را شهید کردند نه خدا!! (1)

ابن زیاد غضبش بیشتر شد و گفت: هنوز آن جرأت و توان در تو باقی است که پاسخ مرا بدهی و گفته مرا زیر پا بگذاری؟ اینک بیایید جلادان، او را برده و گردن بزنید! مدافعه ولایت و امامت، زینب قهرمان بی تاب شد خود را به دامان امام سجاد علیه السلام انداخت و فرمود: یابن مرجانه (پسر مرجانه) آن همه خون ها که ریختی، هنوز کاسه انتقام تو را لبریز نکرده؟ باز هم می خواهی گرگ وار خون ما را بیاشامی؟ آنگاه دست به گردن امام سجاد علیه السلام انداخت و فرمود: به خدا دست از یادگار برادرم بر نمی دارم و از او جدا نمی شود، اگر می خواهی او را به قتل برسانی، مرا هم با او بکش!! (2)

مرا با او بکش تا هر دو با هم *** شویم آسوده از این محنت و غم

زینب علیها السلام پا به پای امام حسین علیه السلام در نهضت عاشورا آمد. او پسرش عون (3) را پیش کش برادر برده بود اگر حسین علیه السلام شهید شد زینب هم با اسارت خود خط سرخ شهادت را پیمود. کاروان اهل بیت را به رهبری امام سجاد به مدینه رسانید، الحق و الانصاف هیچ کم نگذاشت (4) چراکه او عقیله بن هاشم بود و یادگار حیدر. (5)

حضرت زینب علیها السلام یک سال پس از امام حسین علیه السلام در شهر دمشق درگذشت. (6)

1- مقاتل الطالبین، ص 120 .

2- ترجمه نفس المفهوم، ص 194 ناسخ التواریخ، ج 6، ص 328، چاپ قدیم .

3- رموز الشهاده (نفس المهموم، ص 1459 شیخ عباس قمی ره به نقل از مقاتل الطالبین حقیر گشتم در مقاتل الطالبین، ص 124 در ذیل عون بن عبدالله بن جعفر که در کربلا کشته شده بود نام مادری به نام زینب نوشته نشده بود والله العالم.

4- کورت فریشلر نویسنده توانمند آلمانی در کتاب امام حسین و ایران می نویسد: زینب با همه این ها، مسئولیت اداره امور اسیران را داشت و قبل از اینکه در محاضر برای سخنرانی حاضر شود همه کودکان را دقت می کرد که گم نشوند، خود غذای کودکان را می داد و تطبیق می کرد احدی از کودکان بی غذا نماند و بعضی اوقات حتی یک لقمه برای خود او نمی ماند... ص 477 .

5- از زمانی که زینب کبری علیها السلام آن نطق را در مجلس خلیفه اموی ایراد کرد، این که نزدیک چهار قرن می گذرد و هنوز مورخین حیرت میکنند که چگونه یزید بن معاویه تحت تأثیر سخنان زینب قرار گرفته بود و سکوت انتخاب نموده بود، این سکوت و تحمل خلیفه ناشی از حمایت خداوند از زینب بود ...

6- اعیان الشیعه، 10 جلدی، ج 7، ص 140.

ام کلثوم علیها السلام

دختر دیگر امیرالمؤمنین علیه السلام و فاطمه زهرا علیها السلام ام کلثوم است، او زنی شجاع و رشیده و عاقله بود (1) در خانه علی علیه السلام و در دامان زهرای مرضیه علیها السلام بزرگ شده بود درک امامانی چون علی، حسن، حسین و زین العابدین علیهم السلام بر معرفت او افزوده بود، او در میادین سیاست هم حضور فعالی داشت، چنان که، در زمان عثمان به عنوان سفیر به سوی ملکه روم اعزام شده بود (2) او در کربلا زن تمام عیار و جا افتاده ای بود که به کمک زینب توانست بر مشکلات فائق آمده و دشمن را به رسوایی افکند .

او نیز در کوفه چون زینب کبری علیها السلام در حالی که با صدای بلند گریه می کرد از پس پرده نازکی خطبه ای ایراد کرد :

ای مردم کوفه رسوایی بر شما! چرا حسین را خوار کردید و او را کشتید؟ و اموالش را به تاراج بردید و زنان حرم او را اسیر نمودید و آزار و شکنجه ایشان کردید؟ مرگ و نابودی بر شما! وای بر شما! آیا می دانید چه بلایی دامنگیر شما شد؟ و چه بار گناهی بر پشت می کشید؟ و چه خون ها ریختید؟ و با چه بزرگواری روبرو شدید و از چه کودکانی لباس ربودید؟ بهترین مردم بعد از رسول خدا را کشتید، دلسوزی از کانون دل شما رخت بربست، هان که خداوند پیروز است و حزب شیطان زیانکار.... (3)

وقتی ابن زیاد در کوفه سر امام حسین علیه السلام را مقابل خود گذاشته و خوشحالی می کرد! ام کلثوم علیها السلام خطاب به این زیاد فرمود: ای پسر زیاد، آیا برای پاسخ به رسول خدا صلی الله علیه وآله وسلم جوابی آماده کرده ای؟ می دانی سر و کارت با رسول خدا صلی الله علیه وآله وسلم است؟ (4)

پس از خطبه آتشین ام کلثوم علیها السلام مردم به قدری تحت تأثیر قرار گرفته بودند که همه مردم می گریستند، به خود لطمه می زدند، زنان گیسوان پریشان می کردند و صدا به و اویلا بلند شد،

1- کنز العمال، خبر 37586، ج 13، ص 624، اعیان الشیعه 10 جلدی، ج 3، ص 484 و 485 .

2- تاریخ طبری، 5 جلدی، ج 2، ص 601، سنه 28 هجری.

3- ملهوف، ص 198 امام حسین علیه السلام و ایران ص 473 تا 476 نوشته کورت فریشلر آلمانی .

4- امام حسین و ایران ص 476 زن ها می گریستند و مردان از خجالت سر به زیر انداختند مبادا چشم سخنران به آن ها بیفتد!

مردان ریش های خود می کندند... (1)

فاطمه صغری علیها السلام دختر امام حسین علیه السلام

حضرت فاطمه صغری علیها السلام (2) دختر امام حسین علیه السلام همسر حسن بن الحسن علیه السلام (3) نیز در کوفه خطبه ای ایراد کرد و در آن ضـمن سپاس خدا به شماره ریگ ها و سنگ ها و به گرانی از عرش تا خاک و مدح پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله وسلم مردم را مورد خطاب قرار داده و فرمود: بارالها به تو پناه می برم که بر تو دروغی ببندم یا سخنی بگویم برخلاف آنچه فرو فرستاده ای درباره پیمان هایی که برای وصی پیامبر علی بن ابیطالب علیه السلام گرفته ای، همان علی که حقش را ربودند و بی گناهش کشتند

چنانچه دیروز فرزنـدش را در خانه ای از خانه های خـدا کشـتند و جمعی که به زبان اظهار مسـلمانی می کردند حاضـر بودند ای خاک بر سرشـان که از فرزنـد علی علیه السـلام نه در زنـدگی اش سـتمی باز داشـتند و نه به هنگام مرگ یاری اش نمودنـد.... در حالی که حسـین سرشتی داشت پسندیده و طینتی داشت پاک، فضایل اخلاقی اش معروف همه و عقاید نیک اندیش او مشهور جهان... (4)

رباب علیها السلام مادر سکینه و علی اصغر

رباب دختر سوم مردی مسیحی بود که در زمان خلیفه دوم، اسلام آورده بود. او به همسری امام حسین علیه السلام در آمده بود، ظاهراً تنها همسـر امام حسـین بود که با کاروان حسینی به کربلا آمد و از نزدیک شاهد آن مناظر دلخراش و تکان دهنده بود رباب مادر دلسوخته علی اصغر و سکینه بود (5) او از نزدیک شاهـد پرپر شدن شـش ماهه اش بود که روی دست پدر توسط قوم دغا حنجرش پاره پاره گردید، (6) فرزندش علی اصغر نشان بارز مظلومیت امام

1- اعیان الشیعه 10 جلدی، ج 3، ص 485 و ج 7، ص 136 ، قبر شریف ام کلثوم علیها السلام در دمشق است.

2- لهوف با ترجمه ص 149 او از مادری به نام ام اسحاق دختر طلحه بن عبدالله زاده شد.

3- او همسـر حسن فرزنـد بزرگوار امام حسن علیه السـلام بود که معروف به حسن المثنی بود (ریاحین الشـریعه، ج 3، ص 259) حسن شوهر فاطمه در کربلا بود و به اسیری رفت و در بین راه مردی به نام اسماء بن خارجه او را آزاد نمود. (ارشاد مفید با ترجمه ص 266)

4- ملهوف، ص 194 و 195.

5- چهره زن در آینه اسلام و قرآن ص 189 نوشته مرتضی فهیم کرمانی، ریاحین الشریعه، ج 5، ص 254 .

6- مقتل ابی مخنف، ص ،142، چاپ دار المحجه البیضاء بیروت، با جلد شومیز .

حسین علیه السلام است (1) او نیز به سهم خود در مقابل تبلیغات شوم و مسموم کننده دستگاه حکومت غاصب ایستاد و اجازه نداد تا با تحریف کربلا، خون پاکان روزگارش را به هدر دهند.

او در مجلس ابن زیاد سر پاک حسین را بدامن گذارد و گفت: واحسینا فلانسیت حسیناً... یعنی وای حسینم! هرگز فراموشت نمی کنم... چنان با این مرثیه خوانی خود، آهی از دل داغ دیده خود برکشید که احساسات پاکش حضار مجلس را متأثر کرد... (2)

سکینه علیها السلام دختر امام حسین علیه السلام راوی کربلا

سکینه از مادری به نام رباب زاده شد و همسرش قاسم بن الحسن در کربلا شهید شد (3) او که در کربلاـ واقعه را از نزدیک دیده بود از واقعه نگاران کربلا محسوب می شود .

فاضل دربندی در کتاب اسرار الشهاده (4) به نقل از سکینه علیها السلام می گوید:

شب عاشورا از پشت خیمه شنیدم پدرم و اصحابش گریه می کنند، سکوت کردم و دیگر زنان را خبر نکردم، آهسته آهسته جلو رفتم، دیدم پدرم نشسته و اصحاب دورش حلقه زده اند، پدرم می فرمود: شما خیال می کردید این جماعت با من بیعت می کنند، اما می بینید که شیطان بر آن ها مسلط شده، جز کشتن من و همراهان و اسارت اهل بیت چیز دیگری نمی خواهند، حرف پدرم تمام نشده بود ده بیست نفر رفتند و حدود هفتاد هشتاد نفر باقی ماندند... ام کلثوم متوجه من شد، از من پرسید چه خبر است؟ قصه را برایش تعریف کردم، او طاقت نیاورد فریاد کشید: و امحمدا و اعلیا و احسینا...

سکینه در سال 117 هجری در مدینه رحلت نمود . (5)

لبابه همسر ابو الفضل علیه السلام

لبابه دختر عبیدالله بن عباس بانوی حرم قمر بنی هاشم بود که در کربلا هم حاضر شد.

1- مادام انگلیسی، شب های پیشاور، ص 547، مرحوم سلطان الواعظین .

2- بحار الانوار، ج 10، ص 235 .

3- اعیان الشیعه، 10 جلدی، ج 3، ص 492 .

4- اسرار الشهاده ص 268، چاپ تهران، این روایت سکینه علیها السلام را بزرگانی مثل علامه کاشف القطاء در مقدمه کتاب سیاسته الحسینیه، ص 9 و علامه مجلسی در کتاب جلاء العیون ص 385 و علامه طباطبایی در شیعه در اسلام، ص 280، چاپ سال 1352 تأیید نموده اند.

5- اعیان الشیعه 10 جلدی، ج 3، ص 492 .

پس از شـهادت ابوالفضـل به اسارت رفت و پس از آن با اهل بیت به مـدینه مراجعت نمود. (1) یقینـاً برای این زنان مقامی مثل شوهران و مردان آن ها در بهشت منظور شده است. (2)

آری زنان بیدار پس از شهادت امام حسین علیه السلام (3) هم با احساسات پاکشان حق را برای برکناری او بالش کربلا از حکومت فراهم می کردنـد، در هر فرصت ممکن بر سالت انقلابی خود عمل می کردند و باعث و بانیان جنایات هولناک کربلا را به عاقبت شومشان وعده می دادند .

همسـر کعب بن جابر قاتل بریر آن صـحابی معروف امام حسـین علیه السلام بعدها به او گفت: بر علیه فرزند فاطمه اقدام کردی و سید قرأ قرآن را کشتی (بریر) کار بسیار بزرگی مرتکب شدی، بخداوند قسم، بعد از این با تو سخن نخواهم گفت. (4)

در سال 64 هجری ماه صفر درست 3 سال پس از شهادت امام حسین علیه السلام که یزید به درک واصل شد. (5)

جماعتی از مردم برای بیعت به سـراغ عمر سعد رفتند تا او را به حکومت تعیین کنند، زنان شجاعی از قبیله همدان و زنانی دیگر از کهلان و انصار و ربیعه و نخع به کوفه آمدنـد و در حالی که می گریسـتند و مویه می کردنـد و برای امام حسـین علیه السـلام زاری می نمودند، وارد مسـجد جامع شهر شدند و فریاد می زدند: مگر نه این است که همین عمر سعد بود که راضی به قتل امام حسین علیه السلام شده بود تا بر مادر کوفه حکومت کند، پس مردم گریسـتند و از عمر بن سـعد صرف نظر کردند، در این جریان فعالیت زنان قبیله همدان چشم گیرتر بود. (6)

آری این سلسـله ادامه داشت و در تمامی ادوار تاریخ زنان شـجاع و متدین به هر نحو ممکن از خاندان عترت و طهارت جانبداری کردند و شعور زیبای خود را در تاریخ به ثبت رساندند، که از آن جمله می توان به حضور فعالی زنان نوقان مشهد مقدس در تشییع جنازه

1- ریاحین الشریعه، ج 5، ص 49 ذبیح اله محلاتی، دارالکتب الاسلامیه تهران .

2- پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله وسلم در جنگ احد ان زوج امراه منها لبمکان. تاریخ طبری 5 جلدی، ج 2، ص 74 .

3- کشف الغمه، ج 2، ص 252: در 56 سالگی، تاریخ طبری، 5 جلدی، ج 3، ص 300 در 55 سالگی، اصول کافی، ج 2، ص 363 با ترجمه کتاب الحجه عمر شریف امام حسین علیه السلام را 57 سال ذکر نموده است.

4- تاریخ طبری جلدی، ج 3، ص 323 .

5- در سن 23 سالگی جوانمرگ شد مروج الذهب جزء 3، ص 53 مسعودی دارالاندلس للطباعة والنشر، بیروت سال 1385 هجری.

6- مدرک قبلی ص 93 .

امام رضا علیه السلام (1) اشاره نمود، تظاهرات زنان غیور و شجاع ایرانی در انقلاب اسلامی به رهبری فرزند امام حسین علیه السلام یعنی امام خمینی قدس سره الشریف در سال های 56 و 57، (2) نمونه دیگری از رشد سیاسی زنان و مادران پاکدامن است که با عفت و نجابت خود و حضور فراگیر و کارآمد در مقاطع حساسی تاریخ، مسئولیت سیاسی، انقلابی و شرعی خود را به انجام رساندند، امید آنکه زنان امروز هم این رسالت خطیر را به عهده بگیرند لااقل گریه سیاسی ما در مصیبت های فرزند زهرا یک نوع شرکت در حماسه اوست و هیچ کس به مثل امام حسین علیه السلام شایسته گریه نیست گریه بر امام حسین در راستای حفظ دستاوردهای نهضت مقدس او و جاودانگی راه او صورت می پذیرد. زیرا امام حسین شایستگی آن را دارد که در تاریخ دنیا باقی بماند . (3)

منابع و مأخذ

1- قرآن مجید، تفسیرهای المیزان مجمع البیان، قرطبی، الدرامنثور (جلال الدین سیوطی)

2 - نهج البلاغه به قلم محمد علی انصاری .

3- شرح نهج البلاغه ابن ابی الحدید (سه جلدی).

4- تاریخ طبری، طبری (5 جلدی)

5- سیره نبویه ابن هشام، (4 جلدی) دار الکتاب العربي بیروت.

6- وسایل الشیعه، حر عاملی (20 جلدی).

7- بحار الانوار، چاپ آخوندی .

8- صحیح بخاری .

9- فروغ ابدیت، سبحانی (2 جلدی)

10- ریاحین الشریعه، ذبیح الله محلاتی، دار الکتب الاسلامیه تهران.

1- زنان نوغان برای اینکه شوهرانشان اجازه دهند در تشییع جنازه حضرت رضا علیه السلام شرکت کنند، از مهریه های خودشان گذشتند قادتنا، ج 6، ص 447 (المیلانی)

2- اولین تظاهرات خیابانی بن انقلاب اسلامی در مشهد در سال 1356 توسط خانم های مشهد برگزار شد.

3- کورت فرشلر نویسنده آلمانی در کتاب امام حسین و ایران می نویسد: کشته شدن حسین و یارانش قطع نظر از هر نوع نظریه ایدیولوژی از لحاظ شجاعتی که از آن مرد و یارانش به ظهور رسید یکی از حماسه های رزمی بزرگ جهان است و شایستگی دارد که در تاریخ دنیا باقی بماند. ص 565 .

11- ارشاد مفید با ترجمه فارسی، کتابفروشی اسلامیه تهران.

12- لهوف علی قتل الطفوف، ابی مخفف دار الاسوه للطباعه والنشر تهران .

13 - ترجمه لهوف، آهي سوزان بر مزار شهیدان به قلم سید احمد فهری .

14- سیره امامان ترجمه فی رحاب ائمه اهل بیت، محسن امین، ترجمه حسین وجدانی ج 3.

15- چهره خونین حسین علیه السلام ترجمه مقتل الحسین، عبدالرزق مقرم، ترجمه عزیزاله عطاردی.

16 - الخصائص الحسینیه شیخ جعفر شوشتری .

17- رموز الشهاده، ترجمه کامل نفس المهموم و نفته المصدور ، محدث قمی، کتابفروشی اسلامیه تهران، ترجمه آیت الله کمره ای.

18- ناسخ التواریخ، چاپ سنگی و چاپ قدیم .

19 - منتهی الامال محدث قمی .

20- کشف الغمه، مرحوم علی بن عیسی اربلی (3 جلدی) دار الکتاب الاسلامی بیروت.

21- امام حسین و ایران، نوشته کورت فریشلر آلمانی ترجمه ذبیح الله منصوری .

22- شب های پیشاور، سلطان الواعظین .

23- اسرار الشهاده، فاضل دربندی، چاپ تهران.

24- مقتل ابی مخنف، چاپ المحجة البیضاء بیروت.

25- چهره زن در آینه اسلام و قرآن، مرتضی فهیم کرمانی .

26- شیعه در اسلام، علامه طباطبایی، چاپ 1352 .

27- مروج الذهب، مسعودی (دارالاندلس بیروت).

28- مقاتل الطالبین، ابو الفرج اصفهانی، توزیع دارالباز مکه مکرمه.

اسوه های تربیتی و اخلاقی در نهضت حسینی / سعید خومحمدی خیرآبادی

اشاره

کارشناس و پژوهشگر بنیاد پژوهش های اسلامی

عضو هیئت علمي دائرة المعارف بزرگ اسلامی آستان قدس رضوی

چکیده

ایرانیان همچون دیگر ملت ها دین اسلام را به این دلیل پذیرفتند که دینی آسمانی است و فرامین آن خدایی و پیام آن با پیام فطرت سازگار است. در این مکتب است که ارزش هایی نظیر شهادت و جهاد معنی می دهد و شهید قداست و عظمت خاصی می یابد و شهادت به کام مجاهد شیرین تر از عسل می گردد. و به کوشش کنندگان راه حق مژده هدایت داده می شود: (الَّذِینَ جاهَدُوا فِینا لَنَهْدِیَنَّهُمْ سُبُلَنا) (1) و مظاهر این مکتب ارج می یابند و شایسته ترین خوی های آسمانی؛ ایثار، بیدار دلی، ثبات بر طریق حق، فداکاری، مروت، وظیفه شناسی تجلی می نماید. نظر به این که در این مقال سخن از اسوه های تربیتی و اخلاقی است. نخست تربیت و اخلاق را به اجمال تعریف می کنیم سپس به معرفی مظاهر و نمونه های تربیت و اخلاق در نهضت حسینی می پردازیم.

در این نوشتار ما بر آنیم تا اسوه های تربیتی و اخلاقی در نهضت حسینی را بررسی نماییم .

1- بقره / 132.

روانه کوفه کرد.» (1)

مسلم سفیر امام حسین علیه السلام

مسلم مؤمنی است که در قبال مولایش برای خود تعهداتی قایل است و مأموریت خود را یک تکلیف شرعی تلقی می کند و آن را با عشق می پذیرد و روانه کوفه می شود به محض ورود، شیعیان دسته دسته با وی بیعت کردند. مسلم مسلمانی پرهیزکار و پاکدل بود که به حقیقت برای این نام برازندگی داشت؛ آن چنان معتقد بود که رعایت مقررات دین و سیره پیغمبر را از هر چیز مهم تر می شمرد و در دین داری او همین بس که چون پیغمبر ترور ناگهانی را نهی کرده بود وی بهترین فرصت را برای قتل ابن زیاد از دست داد و از نهان خانه شریک بن اعور بیرون نیامد تا حرمت این حکم را زیر پا ننهاده باشد و «نخواست که به خاطر سلامت خود و پیروزی در مأموریتی که به عهده داشت حکمی از احکام دین را نقض کند.» (2) وی با این حرکت ثبات بر طریق حق و پایبند بودن به سنت پیغمبر و احکام دین و مردود بودن ترور را به پیروان حسین علیه السلام تعلیم داد.

مسلم پس از مرگ «شریک» به خانه هانی رفت. هانی مردی سرشناس، محترم و به حقانیت راه و رسم حسین علیه السلام بود وقتی ابن زیاد از ورود مسلم به خانه «هانی» آگاهی یافت، «هانی» را احضار کرد و به او گفت تا مسلم را تسلیم نکنی رها نخواهی شد. تسلیم کردن مسلم برای شیخی سرشناس و محترم غیر ممکن بود. وی هرگز نمی توانست مهمان خود را به دشمن تسلیم کند. «پس از گفتگوهای بسیار... ابن زیاد عصبانی شد و با عصا چهره هانی را زخمی کرد. خبر به قبیله مذحج رسید آنان قصر را محاصره کردند. ابن زیاد بسیار ترسید به شریح قاضی گفت برو «هانی» را ببین که زنده است و به مردم بگو. شریح او را خون آلود دید و برگشت و گفت وی زنده است. با شهادت ناقص قاضی دین به دنیا فروخته فرصتی دیگر از دست هواداران مسلم و هانی رفت.» (3)

هانی یک مؤمن واقعی بود و به هیچ قیمتی حاضر نبود تغییر جهت دهد، و ابن زیاد پس از نجات از مهلکه برای دستگیری مسلم نیرو فرستاد.

1- شهیدی سید جعفر: «پس از پنجاه سال، پژوهشی تازه پیرامون قیام حسین علیه السلام ، تهران، امیرکبیر، 1358، ص 129 .

2- همان، ص 1367 .

3- همان، صص 141 - 140 .

تربیت چیست؟

تربیت عبارت است از پرورش و تقویت استعدادهای مثبت و کاهش استعدادهای منفی و ایجاد هماهنگی لازم بین آن ها.

«اخلاق جایگزینی عادت های شایسته به جای ناشایسته است عادت هایی که شرع مقدس اسلام جزییات آن را مشخص کرده است» (1) اخلاق بخشی از حکمت عملی است که در حوزه فرهنگ اسلامی عبارت از این است که امور مربوط به خود و خانواده و جامعه و سیاست برنامه ریزی شود و چنین اخلاقی را کتاب و سنت می سازد. و در رفتار بزرگان تبلور پیدا می کند.» (2)

در زندگی امامان شواهد بسیاری داریم که آنان در عین حال که تعالیم انسان دوستانه را یاد می دادند «خود نیز در مقاطع مختلف؛ در گرمای ظهر و سرمای سخت نیمه شب، دست به عمل زده در هر مقیاس که ممکن بوده است خوراک و وسیله زندگی برای بینوایان حمل می کرده اند.» (3) و پیروان خود را عملاً تعلیم می داده اند. خاندان ولایت و یاران باوفای حسین علیه السلام در قضیه کربلا نیز همان طور که در رعایت آداب و دستورات اخلاقی و انجام امور شایسته مظاهر اخلاق بودند و در تدبیر و سیاست و اجرای احکام عبادی و تربیتی نیز بهترین سرمشق به شمار می آمدند. آنان به جهانیان آموختند که فرامین قرآنی تنها برای گفتن و نوشتن و شنیدن نیست بلکه برای اجرا و عمل است» (4) آنان در صحنه پیکار حضور یافتند و با آفریدن حماسه ای عظیم تعهد خود را به انجام رسانیدند.

نهضت عاشورا هنگامی آغاز شد که مردم کوفه از ناروایی ها، نامردمی ها، و خودسری های دستگاه بنی امیه به ستوه آمده بودند و حمایت خود را با هزاران نامه اعلام داشتند. امام با این که بی وفایی و سست عنصری مردم عصر خلافت پدر و امامت برادر خود را تجربه کرده بود، اما «وی برای تعلیم امت جدش رسول الله و اتمام حجت و حاکمیت فرمان الهی امر به معروف و نهی از منکر، دعوت آنان را پذیرفت و مسلم بن عقیل را با نامه ای

1- عثمانی، عبدالکریم: «روانشناسی از دیدگاه غزالی» ترجمه نگارش محمد باقر حجتی، تهران، نشر فرهنگ اسلامی، 1361، ص 330 .

2- حکیمی، محمدرضا: «دانش مسلمین» تهران، دفتر نشر فرهنگ اسلامی، بی تا، ص 332 .

3- حکیمی، محمدرضا: «شرف الدین» تهران، دفتر نشر فرهنگ اسلامی، 1360، ص 163.

4- منبع قبلی: ص 163 .

دلاوری ها و کظم غیظ مسلم

«مسلم در خانه «طوعه» بود وی در چنین شرایطی وظیفه داشت که نخست صاحب خانه را از گزند مهاجمان برهاند لذا با شمشیر کشیده تاخت و آنان را از خانه «طوعه» بیرون ریخت و پس از دلاوری های زیاد... (با تأمین دادن محمد اشعث) دست از مقاومت برداشت. «مسلم را به قصر آوردند... ابن زیاد برای این که احساسات حاضرات را بر ضد مسلم برانگیزد گفت: مسلم، مگر تو نبودی که در مدینه شراب خوردی؟ جناب مسلم با خونسردی گفت: پسر زیاد، من شراب بخورم؟ سزاوارتر از من به شراب خوری کسی است که از نوشیدن خون مسلمانان و کشتن بی گناهان و دستگیری و شکنجه آزاد مردان به صرف تهمت و گمان باکی ندارد... وی پس از این که در برابر هر تهمتی و بی شرمیی پاسخی مستدل می شنود و شکست می خورد همچون جاهلان سفاهت آغاز می کند...» (1) و دستور قتل وی را می دهد.

مسلم در آن لحظه به اجرای سنت وصیت می پردازد و عملاً آن را به پیروان حسین علیه السلام تعلیم می دهد.

وصیتنامه مسلم

وصیت در اسلام امری مستحب و مقبول است و برای وصی پاداش اخروی منظور شده و پذیرفتن وصایت نیز ستوده شده است. مسلم مقید است که این سنت را به جای آورد. وقتی حاضران در مجلس را از تصمیم خود باخبر ساخت. «از میان آن همه نامردم احدی وصیت او را بر عهده نگرفت، مسلم ناچار به انتخاب پرداخت، عمر سعد را مخاطب ساخت و گفت: ما و تو خویشاوندیم بیا وصیت مرا بشنو. وی امتناع کرد اما به اشاره پسر زیاد پذیرفت.

... مسلم نخست دربارهٔ وام خود وصیت کرد و گفت هفتصد در هم در کوفه مقروضم، آنچه دارم بفروش و بپرداز. دوم تن مرا در گوشه ای به خاک بسپار، سوم این که به حسین علیه السلام نامه بنویس که به کوفه نیاید.» (2) وصی امین است و موظف است آنچه به وی سپرده می شود بی کم و کاست بر طبق وصیتنامه عمل کند؛ اما عمر سعد خیانت کرد همه آنچه شنیده بود با ابن زیاد در میان گذاشت و با این کار دنائت، خباثت و سستی ایمان خود را بیشتر از پیش

1- منبع قبلی: ص 146 .

2- منبع قبلی: ص 146 .

آشکار کرد.

مسلم پس از این که تعهدات خود را با اعمال و رفتار و گفتار به پایان برد پذیرای شهادت گردید، و به دستور ابن زیاد کشته شد.

ابن زیـاد پس از اجرای حکم به قاتـل وی گفت: وقتی او را برای کشـتن می بردیـد چه می گفت؟ پاسـخ داد: مسـلم در آن هنگام «تکبیر و تسبیح و تهلیل می گفت و استغفار می کرد» (1)

ضمن ایفای نقش، صفات برجسته ای از مسلم به ظهور رسید که هر کدام در جای خود برای پیروان حسین علیه السلام درسی آموزنده می باشـد از آن جمله است: حفظ حرمت حکمی از احکام دین، حمیت، دلاوری، فرونشانـدن خشم، پایداری، وفای به عهد و ذکر حضـرت باری تعالی.

بازتاب شهادت مسلم

خبر مرگ مسـلم پس از اعلام حمایت اهل کوفه برای امام حسـین علیه السـلام بسیار گران آمد و اشک بر دیدگانش حلقه زد؛ اما بی درنگ هدف خود را دنبال کرد، جمله ای گفت که نشان داد، مقصود بالاتر از این است :

(مِنَ المُومِنِینَ رِجالُ صَدَقُوا ما عاهدو اللَّهَ عَلَیْهِ فَمِنْهُمْ مَنْ قَضی نَحْبَهُ وَ مِنْهُمْ مَنْ یَنْتَظِرُ وَ ما بَدَّلُوا تَبْدِیلًا) (2)

«بعضـی از مؤمنین با پیمان خودشان با خدا وفا کردند و در راه خدا شـهید شدند و بعضی دیگر انتظار می کشند که کی نوبت جانبازی آن ها برسد، ولی مسلم وظیفه خودش را انجام داد نوبت ما است.» (3)

حسـین علیه السـلام در عصـری است که انحراف ضعف ایمان، فساد و ناامیدی مردم را فرا گرفته و شمار و فاداران به امام اندک و پارسایان گوشه گیرند: «وی به عنوان یک رهبر مسؤول می بیند، اگر خاموش بماند تمام اسـلام به صورت یک «دین دولتی» در می آید... نه می تواند خاموش بنشیند که مسؤولیت جنگیدن با ظلم را دارد ...

1- مسـعودی، علی بن حسـین: «مروج الـذهب و معادن الجواهر» ترجمه ابوالقاسم پاینـده، تهران، بنگاه ترجمه و نشـر کتاب، ج 2، ص 47-64 .

2- احزاب / 23 .

3- مطهری، مرتضی: «حماسه حسینی» صدرا، بی تا، ج 1، 178 .

«حسین برای این که در اندام مردهٔ این نسل خون تازه حیات و جهاد تزریق کند جز مردن انتخاب مرگ سرخ خویش سلاحی و چاره ای ندارد و برای جهاد جز بودن خویش» هیچ ندارد. آن را بر می گیرد و به سمت قتلگاه خویش می آید.» (1)

آری امام در قبال امت و میراث جدش تعهد دارد و نمی تواند کعبه را در تسخیر بنی امیه ببیند و بی عدالتی، پلیدی و قساوت دستگاه جابر را تحمل کند «در چنین شرایطی از انجام اعمال حج خوداری می کند» یعنی من اعتراض دارم... وی عدم رضایت خویش را به این وسیله و به این شکل اعلام می کند. یعنی حجی که گرداننده اش یزید باشد برای مسلمین فایده ای ندارد (این که امام کعبه را ترک کند) و بعد بگوید من برای رضای خدا رو به جهاد می کنم... یک دنیا معنی داشت. کار کوچکی نبود، ارزش تبلیغاتی داشت، اسلوب، روش و متد کار در این جا به اوج می رسد. سفری را در پیش می گیرد که همه عقلا... آن را ناموفق پیش بینی می کنند.» (2)

آنان که تنها به مصالح خویش می اندیشند و هر امری را با میزانهای مادی می سنجند سفر حضرت را بدون نتیجه می پنداشتند و به بهانه خیرخواهی و دلسوزی برای انصراف وی از رفتن به عراق تلاش می کردند و نزدیکان نیز به صورت های مختلف اظهار نگرانی می کردند. وعده و وعیدهای حاکم مکه و پیشنهاد امان نامه نیز هیچ گونه تأثیری بر جای نمی گذارد و کار به جایی می رسد که حاکم می نویسد: «از خدا می خواهم از تفرقه افکنی بپرهیزی، چه بیم داری کشته شوی ...

امام پاسخ می دهد: «کسی که به پیروی از دستورات حق و فرستاده اوست و به نیکی و نیکوکاری مقید است، با خدا و پیغمبر خدا مخالف نیست و بهترین امان هم امان خداست.» (3)

سرانجام امام حرکتی را آغاز می کند که از انگیزه های درونی بسیار توانایی منشأ گرفته و با معیارهای مادی قابل محاسبه نیست .

«در عین حال حسین علیه السلام نظر دوستاران و خیرخواهان را تصدیق می کند. می گوید: خودم می دانم. ایشان می گویند: پس چرا اهل بیت را با خودت می بری؟ می گوید: آن ها را باید ببرم... در واقع امام یک عده مبلغ را بعد از شهادتش با دست و نیروی خود دشمن تا قلب حکومت

1- شریعتی، علی: «شهادت» انتشارات حسینیه ارشاد، 1350، صص 40، 41، 42 و 60 .

2- شهیدی: منبع قبلی، صص 150-149 .

3- مطهری: منبع قبلی، 1/ 238 .

دشـمن (شـام) فرسـتاد این خودش تاکتیکی عجیب و کاری فوق العاده است همه برای این است که صـداها بیشتر به جهان آن روز برسـد بیشتر ابعاد تاریخ و ابعاد زمان را بشـکافد» (1) و فساد و پلیـدی و انحراف های اخلاقی یزیدیان را بر ملا سازد و چهره کریه آنان را آشـکار کند. «آری حرکت حسـین علیه السلام از حجاز و رفتنش به سوی عراق جنبش نیرومندی بود که از انگیزه های درونی بسیار توانایی منبعث می شد.» (2)

وصیت نامه اباعبدالله الحسین علیه السلام

امام حسین علیه السلام در خطبه هایی به پایمال شدن قوانین الهی و پیدایش مفاسد اجتماعی تصریح می کند و اصلاح امت جد بزرگوار و تحقق فریضه الهی امر به معروف و نهی از منکر را در جـامعه می خواهـد. «وی در وصـیتنامه ای به محمـد بن حنفیه می نویسـد: «انی ما خرجت اشـرا ولا بطرا ولا مفسدا ولا ظالماً و انما خرجت لطلب الاصـلاح فی امه جدی ارید ان آمر بالمعروف و انهی عن المنکر» در بین راه هر چه خبرهای مأیوس کننده تر از کوفه می رسید خطبه ای داغتر از خطبه قبلی می خواند..... از آن جمله است :

«آیا نمی بینیـد قوانین الهی پایمال می شود؟ آیا نمی بینیـد این همه مفاسـد پیدا شده و احدی نهی نمی کند و احدی هم باز نمی گردد؟ در چنین شرایطی یک نفر مؤمن باید از جان خود بگذرد و لقای پروردگار را در نظر بگیرد» (3)

امـام زنـدگی بـا سـتمگران را مـایه ملامت و مردن را شـهادت در راه حق می بینـد و سـکوت در برابر حاکم جابر را گناهی نابخشودنی می شمارد... و برای جلوگیری از نقض و جابجایی احکام الهی و حفظ حرمت خون مسلمانان خود را سزاوارتر از دیگر افراد می شناسد. و می گوید: «وانا احق من غیری» و من از تمام افراد دیگر برای این که دستور جدم را عملی سازم شایسته ترم و

وقتی انسان حسین علیه السلام را با این صفات و خصائص می شناسد می بیند حق است و سزاوار

1- مطهری: منبع قبلی، 238/1 .

2- محمود عقاد، عباس: «ابوالشهد الامام حسین علیه السلام» ترجمه کاظم معزی، تهران، کتابفروشی علمیه اسلامیه، بی تا، 138 .

3- مطهری: منبع قبلی، صص 122 ، 123، 134.

است که نام او زنده بماند. (1) و این که هر انسان آزاده ای حسین علیه السلام را دوست می دارد به خاطر این است که وی خود را در راه حق و عدالت و اجتماع انسانی فدا کرد.

جلوه هایی از حقیقت اسلام

رفتار امام در هر زمینه بیانگر ارزش هایی نظیر: انسانیت، جوانمردی، شفقت و محبت بود لذا وقتی از دور متوجه حرکت نیروی مهاجم می شود، با این که از موقعیت و فرصت مناسبی برخوردار است به روش پدر بزرگوار خود علی علیه السلام در صفین علیه آنان حرکتی انجام نمی دهد و در مسیر انسان دوستی و جوانمردی و محبت تا آن جا پیش می رود که تشنگی سپاهیان مزاحم را تحمل نمی کند در سیراب کردن افراد و روش سیراب شدن اسبان مراقبت می نماید. «در کربلا در نهایت شدت ها و فشارها نیز مراقب است که ابتدای به جنگ نکند» (2) چنان که به هنگام مواجهه با «حر» در پاسخ یکی از همراهان که به وی پیشنهاد می کند برای از میان بردن این مانع وقت مناسبی است می گوید: «وظیفه من در حال حاضر جنگ نیست» (3) اندرز و خیرخواهی یاران امام در دل غافل سپاهیان کوفه سودی نمی بخشد و آنان به زشتی کار خود واقف نمی گردند و شب عاشورا فرا می رسد.

شب عاشورا

در شب عاشورا بعد از اتمام حجت ها، آنان که در راه حق و اعتلای کلمه توحید و احکام قرآن یک دل و یک جهت شدند ماندند و وفاداری خود را اعلام کردند و چنین گفتند: «ما هرگز از تو جدا نخواهیم شد، ما هرگز از راه حق که تو پیشوای آن هستی روی برنخواهیم تافت و تا رمقی در تن داریم از حریم تو دفاع خواهیم کرد» (4)

آری آنان کسانی بودند که حقانیت راه حسین علیه السلام را از صمیم جان دریافته بودند و برای وصول به محبوب دقیقه شماری می کردند. «آنان هم شجاع بودند و هم مؤمن هم نظامی

1- همان: صص 135-134 .

2- مطهری: «حماسه حسینی» 238-239 .

3- شهیدی: منبع قبلی، 172 .

4- طباطبایی، محمد حسین: «شیعه در اسلام» قم، دارالتبلیغ 1346، ص 135.

بودند و هم عابد... دستی به اوراق قرآن داشتند و دستی به دسته شمشیر.» (1)

حسین علیه السلام وقتی آنان را از نتیجه ظاهری جنگ، یعنی کشته شدن با خبر ساخت همگی غرق در شادی شدند و خدا را سپاس گفتند و پاسخی سزاوار که بیانگر شوق و شور و عشق به شهادت بود، به امام خود دادند «تا آنجا که جوان سیزده ساله امام حسن مجتبی علیه السلام می گوید: شهادت برای من از عسل شیرین تر است.» (2)

شب عجیبی بود وقتی هدف برای جمعی دردمند معتقد و مخلص روشن است و ثمره تلاش ها و از خود گذشتگی ها امیدوار کننده، صفا و صمیمیت و عشق را به ارمغان می آورد و حال نیازمندی افزایش می یابد و راز و نیاز به درگاه بی نیاز رنگی و حالی و هوایی دیگر به خود می گیرد.

روز عاشورا

آنان با چنین روحیه ای شب را به صبح رسانیدند. سرانجام صبح عاشورا فرا رسید. خیرخواهی ها و دلسوزی های امام در دل ناپاک کوفیان مؤثر واقع نشد. یزیدیان آماده جنگ گردیدند و سپاه اسلام برای دفاع مجهز شد. دستور قرآن در چنین موردی در درجه اول صلح است و دعوت به این امر شایسته. «اما اگر یکی از آن دو دسته ستمکاری را پیش گرفت با او بجنگید تا به حکم خدا گردن بنهد.»

بدین ترتیب امام و یاران او بیش از هر مسلمان دیگر خود را مکلف به پیروی از قرآن می دانستند... از جمله کسانی که در این راه از خیرخواهی کوتاهی نکرد «زهیر بن قین» بود که سپاه کوفه را مخاطب ساخت و گفت: مردم، خیرخواهی حق هر مسلمانی بر مسلمان دیگر است تا کار به شمشیر نکشیده است ما با یکدیگر برادریم و یک دین داریم... در غیر این صورت دیگر رشته پیوندی میان ما نخواهد بود. حسین علیه السلام با خطبه هایی که ایراد فرمود برای رستگای اسیران هوی و هوس و فریب خوردگان تا جایی که می توانست تلاش کرد و برای آنان بجز آزادی، خیر و عزت و سعادت نمی خواست.

1- حکیمی، محمدرضا: «بعثت، غدیر، عاشورا، مهدی» تهران، نشر فرهنگ اسلامی، بی تا، 151 .

2- مطهری: منبع قبلی، 247 .

وی به آن ها گفت که این آخرین فرصتی است که برای انتخاب زنـدگی آزاد به آن ها داده می شود... اگر به این عزت پشت پا زننـد به دنبال آن زندگی پر از خواری و مذلت در انتظار ایشان است.» (1)

امام در یکی از خطبه ها مردم را از سویی به تحمل شنیدن سخنان طرف مقابل و تأمل و دقت فرا می خواند و از سوی دیگر آنان را به هنگام قضاوت به پرهیز از شـتاب زدگی و نگهداری جانب عدل و انصاف دعوت می کند و به این وسـیله بالاترین درجه دلسوزی و انسان دوستی خود را به نمایش می گذارد.

خطبه های امام حسین علیه السلام

خطبه در اسـلام جایگاه ویژه ای دارد خطبه بهترین راه نشر احکام دیانت و اخلاقیات است. حسین علیه السلام در روز عاشورا خطبه های آتشـینی ایراد فرمود: «این خطبه هـا سـندهایی گران بهاست. سـندهایی که بیش از آن که نشان دهنـده روح آزادگی و شـرف و پرهیزکاری باشد، نمایان گر نقطه اوج شفقت و دلسوزی بر مردم گمراه و تلاش انسانی برای نجات چنین مردم است.»

حسین علیه السلام در یکی از خطبه ها می گوید :

مردم شـتاب مکنید سخن مرا بشنوید. من خیر شما را می خواهم... اگر سخن مرا شنیدید و انصاف دادید و دیدید من راست می گویم این جنگ از میان برخواهد خاست.... والا زیان آن دامنگیر شـما خواهد شد. می دانید من کیستم؟ ... مگر من پسر دختر پیغمبر شما نیستم؟ مگر پدر من وصی و پسر عموی پیغمبر و نخستین مسلمان نیست؟... اگر گمان می کنید من دروغ می گویم هنوز از اصحاب محمد صلی الله علیه وآله وسـلم چند تن زنده اند می توانید از آن ها بپرسـید: جابر بن عبدالله انصاری، ابوسعید خدری.... آن ها به شما خواهند گفت که آنچه می گویم درست است....

در خطبه دیگر، امام حسین علیه السلام می گوید :

مردم من خیرخواه شما هستم من برای تفرقه افکنی نیامده ام همه مرا می شناسید، می دانید که دروغگو نیستم...

1- شهیدی: منبع قبلی، صص 173-172 .

در اینجا بود که فتنه جویان و جنگ طلبان ترسیدند مبادا این سخن سراسر خیرخواهی در دل سنگ مردم کارگر افتد و آنان بدانچه می خواهند دست نخواهند یافت... سرانجام آنچه باید روی دهد آغاز گردید.» (1)

حضرت سیدالشهدا علیه السلام اگر به اصل و نسبت خود و بر شمردن تعدادی از اصحاب جد بزرگوارش می پردازد و به عنوان گواهانی بر صداقت سخنان خود یاد می کند و هدف خود را از سفر باز می گوید به این دلیل است که فریب کاران برای عملی ساختن نیات پلید خود افکار عمومی را منحرف کرده، حقیقت را وارونه جلوه می دادند و ایراد چنین خطبه هایی علاوه بر بیدار کردن وجدان های خفته در القای خصلت ها و ارزش های والای انسانی ضرورت داشت.

از خصلت های حسینی آنچه در روز عاشورا بیشتر جلوه گر است آرامش و پایداری حسین علیه السلام است، از رفتار امام با مسایل و شرایط میتوان دریافت که وی «آینده روشن و آثار نورانی نهضت خود را به چشم می بیند.» (2) با توجه به آنچه یاد شد، سخنان محبت آمیز حسین علیه السلام نشانگر آن است که وی علاقه ای به جنگ نداشت و تا آن جا که توانست کوشید به فریب خوردگان تفهیم کند که طریق ناصوابی برگزیده اند و پایان مطلوبی در انتظار آنان نیست. امرا برای جلوگیری از شورش سپاهیان و ضعف روحیه آنان فرمان حمله می دهند. از این لحظه همراهان امام علیه السلام نام «سپاهی» گرفتند و حملات وی عنوان «جهاد» یافت. (3)

روحیه اصحاب حسین علیه السلام

شهادت برای یاران حسین علیه السلام مفهوم ویژه ای داشت. انگیزه آنان رسیدن به آزادی و کمال و حفظ ارزش ها و باورها و نفی زندگی ذلت بار بود لذا آن را بدون چشم داشتی از سر اخلاص و اعتقاد و رغبت برگزیدند و از فرط اشتیاق «خودشان را قبل از حضرت و بنی هاشم به شهادت رساندند... آنان در هیچ جا در مقام عذر و توجیه برنیامدند.» (4) و با بصیرت کامل به حکم وظیفه در تعظیم حق از خود گذشتند و درس فداکاری و ظلم ستیزی به بشر آموختند این ارزش های انسانی از جمله منش هایی است که در کربلا به نمایش گذاشته شد. اصحاب

1- شهیدی: منبع قبلی، ص 173 .

2- همان: ص 181.

3- مظلومی، رجبعلی: «رهبر آزادگان» تهران، واحد تحقیقات اسلامی بنیاد بعثت، 1362، 41 .

4- مطهری: منبع قبلی 3 / 159 .

حسـین در گیرودار نبرد روحیه ای بسیار قوی داشتند. «آنان با این که می توانستند با برداشتن یک قدم یا نگفتن یک سخن برهند؛ اما مرگ را ترجیح دادند. برای سـنجش اخلاق قاید آنان همین بس که امام را در میان خود نگریسـتند و او را آماده دریافت شـهادت در راه خدا و برای دعوت یافتند.» (1)

از جمله این یاران «عابس بن ابی شبیب شاکری و ابو غمامه صـیداوی و جابر بن عروه غفاری بودنـد. ابو ثمامه شـیر مردی است که دخول وقت نماز ظهر را به امام یادآور شد و دعای خیر حضرت: «خدا تو را از نمازگزاران قرار دهد» بدرقه راهش شد آنان در بحبوحه جنگ نیز به برگزاری نماز اول وقت مقید بودند و جابر بن عروه غفاری پیرمرد سالخورده ای است که در جنگ «بدر» و «صفین» شرکت داشت. محضر مبارک پیغمبر صلی الله علیه وآله وسلم را درک کرده بود. کمر را با عمامه و ابروهای آویخته خود را با دستمالی بست و به دشمن حمله ور شد و شـربت گوارای شـهادت نوشـید و به نگاه و کلام محبت آمیز «شـکرالله سـعیک یا شیخ» امام خود سرافراز گردید. دیگری، عمرو بن جناده انصاری فرزند شهید جنادة بن کعب انصاری بود که مادر، وی را با سخنان «پسرم از کنار مادر برخیز به میدان برو و در برابر چشمان پسـر پیغمبر بجنگ» به جنگ با کفار تشویق کرد. جوان در حالی که دهانش به عبارت: «پیشوای من حسین علیه السلام است. این بهترین پیشو است.....» معطر شده بود جنگید تا به درجه رفیع شـهادت رسـید. رشادت های دیگر یاران امام و بنی هاشم فرزندان علی و عقیل و امام حسن و امام حسین و مسلم و عبدالله جعفر ... و دلاوری های عباس بن علی علیه السلام نیز همین گونه بود.» (2)

این شـیر مردان با بصـیرت و اطمینان کامل قدم به صحنه نبرد گذاشتند و چنان شجاعانه جنگیدند و جان خود را در راه حق نثار کردند «که ایمـان به آنان آفرین گفت» (3) در آن روز خونین از سـپاه امام بجز حضـرت سـجاد علیه السلام و طفل شیرخوارش کسی زنده نماند. امام علی اصـغر علیه السلام را با خود به صحنه نبرد برد و او را نیز فدا کرد. و «بدین طریق عواطف جهانیان را بیداری بخشید و فهماند که در این قوم نه تنها دیانت نیست از انسانیت هم بویی نبرده اند.» (4)

1- عقاد: منبع قبلی، 138 .

2- حکیمی: «بعثت غدیر...» صص 161-155 .

3- همان: 151 .

4- مظلومی: منبع قبلی، ص 42 .

ارزش های اخلاقی در حادثه کربلا

حـادثه کربلا یک صـحنه نمایش اخلاق اسـلامی است که به اختصار به توضـیح ارزش هایی نظیر مروت، ایثار و فـداکاری که برجسـتگی بیشتری دارند می پردازیم.

مروت

حسـین علیه السـلام بـا دشـمنان به شـیوهٔ پـدرش علی علیه السـلام رفتـار می کرد سـیراب کردن آنان به هنگام تشـنگی و پرهیز از ترور و غافگیری، نمونه های روشنی از مروت است. حسین نیز علیه السلام با این که از فسق و فجور و خباثت شمر بن ذی الجوشن، و اهانت وی به حریم ولایت آگاه است پیشـنهاد حمله ناگهانی سـپاه خود را رد می کنـد و می گویـد: «ما هرگز شـروع به جنگ نمی کنیم ولو به نفع ما باشد.» (1)

ایثار

ایثار عاطفه ای است اخلاقی، انسانی و اسـلامی که در حادثه کربلا به اوج خود رسـید. از خودگذشتگی ابوالفضل العباس علیه السلام در ننوشـیدن آب تجسمی از ایثار بود. وی پس از دفع مزاحمان به شریعه فرات رسید هنگامی که مشک را از آب پر کرد با این که خود نیز تشنه بود به یاد تشـنگی مولایش از نوشیدن آب منصرف شد آن را ریخت و آنچه بر دلش گذشت، بر زبان جاری کرد (رجز خواند) و چنین گفت «عباس! حسـین علیه السـلام در خیمه تشـنه است و تو می خواهی آب گوارا بنوشـی! به خدا قسم.... رسم برادری، رسم امام داشتن، رسم وفـاداری چنین نیست؟ ابو الفضـل مظهر وفـا بود. نمونه دیگر عمر بن قروی انصاری بود که خود را به هنگام نماز در برابر پیکان های کفار سپر اباعبدالله علیه السلام قرار داد و از پا درآمد... وی در عین حال تردید داشت که وظیفه اش را انجام داده و به عهدش وفا کرده است.»

مساوات

اصـحاب حسـین علیه السـلام ترکیبی از آزادگان و بردگان آزاد شده بود و شـیوه رفتار امام هم نسبت به نقش آفرینان و ایثارگران یکسان بود رنگ، قومیت، موقعیت و نژاد آنان در نظر و قضاوت

1- مطهری: حماسه حسینی، 262/2 .

وی تأثیری نـداشت و مساوات حاکم بود چنان که دو نفر از عده معدودی که امام خود را به بالین آنان رسانید بردهٔ آزاد شده بودند. «جون» یکی از آن هـا بود که وقتی به شـهادت رسـید امام خود را به بالین وی رسانیـد و حشـر او را با «ابرار» که مقامی برتر از متقین است از خـدا درخواست کرد «خـدایا در آن جهـان او را بـا «ابرار» محشور کن. دیگر مردی رومی است که وقـتی از اسب بر زمین افتـاد اباعبـدالله علیه السـلام خون را از جلو چشـمانش پـاک کرد و صورتش را بر صورت وی گـذاشت. این صورت بر صورت نهادن منحصـر به همین غلام و فرزنـدش علی اکبر بود «فوضع خده علی خده... متبسم الی ربه...» صـحنه خونین کربلا متضـمن پیام های اخلاقی، اجتماعی، توحیدی، اعتقادی، عرفانی، اندرزی و پرخاشـگری است که با جانبازی های کم سال ترین (طفل شـیر خوار اباعبدالله علیه السلام تا کهن سال ترین مرد (جابرین عروه غفاری) و زن (زوجه عبدالله بن عمر کلبی) تجسم پیدا کرد و هر یک از عهده دار نقشـی بودند.» در آن روز هیچ کدام از اصحاب حسین علیه السلام در برابر دشمن ضعفی از خود نشان ندادند، فرار نکردند و به سپاه دشمن نپیوستند.

انتخاب انقلابی حر

برعکس نیروی جاذبه، ایمان و شیوه رفتار امام در امر به معروف عملی سبب شد که «حر» را که نامزد امارت بود وادار به توبه کرد و در زمرة (التَّائِبُونَ الْعابِدُونَ الحَامِدُنَ السَایِحُونَ الرَّاکِعُونَ السَّاجِدُونَ الآمِرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَ النَّاهُونَ عَنِ المُنکَر) (1) قرار گرفت (و در بروز حال توبه و توجه تام به خـدا و اولیای او و قطع علاقه دنیوی عاقبت بخیر شـد و سـرمشق دیگران گردیـد وی پس از توبه با اجازه امام در مقابل مردم ایستاد و گفت: شما همان کسانی هستید که به وسیله نامه به وی وعده یاری دادید، پیمان شکنی آنان را زشت و ننگین شمرد و پس از اتمام حجت ها جنگید تا به شهادت رسید و این چنین مورد تفقد حضرت ابا عبد الله علیه السلام واقع شد). «ونعم الحر حر بنی ریاح؛ این حر ریاحی چه حر خوبی است.» (2)

قـدردانی و ارج نهـادن به عمـل شایسـته مؤمنی که برای حـاکمیت فرمـان اساسـی «امر به معروف و نهی از منکر» تا پای جان می ایسـتد خودش امر به معروف است و موجب می گردد

1- توبه / 112 .

2- مطهری: منبع قبلی، ص 116-112.

که دیگران نیز به انجام امور شایسته راغب گردند.

از جمله کسانی که حسین علیه السلام خود را به بالین آنان رسانید ابوالفضل العباس بود؛ وی یادگار شجاعت امیرالمؤمنین علیه السلام است و مورد علاقه شدید ابی عبدالله علیه السلام که عبارت های عباس جانم، بنفسي انت (ای جان من به قربان تو) نشانگر درجه محبت اوست.

عباس علیه السلام در آن هنگام که سرگرم پیکار است؛ برادر به حال انتظار ایستاده است که ناگهان فریاد مردانه اباالفضل را شنید. خود را به بالین او رسانید از دیدن پیکر قطعه قطعه شده عباس و کشتار بی رحمانه یزیدیان به قدری منقلب گردید که چهره حسین علیه السلام شکسته شد «بان الانکسار في وجه الحسین». از میان کسانی که حسین خود را به بالینشان رسانید هیچ کدام وضعی دلخراش تر و جان سوزتر از ابالفضل العباس علیه السلام نداشت.» (1)

هنگامی که فرزندان و اصحاب امام وظیفه خود را انجام دادند و دعوت حق را پاسخ گفتند و به درجه والای شهادت رسیدند. امام در حالی که ارواح پاک آنان را مورد خطاب قرار داد پیروزی معنوی سپاه اسلام را به آنان نوید داد و نفرت و انزجار دائمی جهانیان را یادآور گردید :

«ای ارواح پاک برخیزید، ستمگران و ناکسان را بنگرید که چگونه در عین غلبه متلاشی و مغلوب گشته اند و برای همیشه شکست خورده اند و برای ابد منفور گشته اند.» (2)

ظاهراً از اصحاب و فرزندان امام بجز حضرت سجاد علیه السلام که در بیماری به سر می برد، کسی باقی نماند لذا خود حسین علیه السلام آماده رفتن به قربانگاه شد.

حضرت ابا عبدالله علیه السلام در دقیقه های آخر زندگانی خود آنان را از چنین پایانی بیم داد:

«به خدا اگر مرا کشتید به جان یکدیگر می افتید و خون یکدیگر را می ریزید اما خدا به این کیفر بر شما بسنده نخواهد کرد، عذابی سخت برای شما آماده خواهد ساخت.» (3)

امام به خاطر پاسداری از حریم مقدس اسلام و ارزش های گران بهای آن در هیچ شرایطی جزع و بی تابی نکرد و تسلیم قدرت طلبان و زورگویان جایر نشد و کشته شدن و اسارت خاندان را به جان خرید و به عهد خود وفا کرد و شهادت را عاشقانه پذیرا شد و به سوی

1- همان: ص 118 .

2- محقق، محمد باقر: قرآن و امام حسین علیه السلام، تهران، انتشارات بعثت 64، ص 94 .

3- شهدی: پس از پنجاه سال، ص 182.

محبوب شتافت.

حسین علیه السلام با شهادت خود از یک سو راه مبارزه با بیدادگری فساد و ناجوانمردی را نشان داد و از سوی دیگر با خصلت های عالیه انسانی راه وصول به کمال و تقرب به حق را آموخت و پرچم حقانیت و عظمت تشیّع را به خواهرش زینب کبری علیها السلام سپرد .

بانوی کربلا زینب کبری علیها السلام

زینب علیها السلام کاروان سالار است. وی نمونه اعلا و الگوی تمام عیاری از چگونگی حرکت انسان به سوی کمال است و پس از برادر مسؤولیت ادامه نهضت پرخروش حسین را بر عهده دارد، پرستاری از حجت خدا امام زین العابدین علیه السلام نیز با اوست.

هنگامی که اهل بیت را در بدترین و نامناسب ترین شرایط به کوفه می آورند در مدخل کوفه زینب علیها السلام دختر با فضیلت علی و فاطمه می درخشد. وی در حالی که شجاعت و عفت و پاکی زنانگی در هم آمیخته بود ضمن القای خطابه ای برای اهل کوفه تلخ کامی و غم و اندوه دایمی را می طلبد (نفرین می کند) و آنان را متوجه این واقعیت می کند که چگونه تحت تأثیر نفس پرفریب قرار گرفتند و بازیچه امیال جنایت کاری شدند و ننگ کشتن فرزند پیغمبر را بر دوش کشیدند و برای همیشه به عذاب الهی گرفتار شدند .

زینب علیها السلام خطابه خود را بدین گونه آغاز می کند :

«هرگز اشک های شما نایستد و شیونتان آرام نگیرد... ننگ کشتن نوادهٔ خاتم پیغمبران و سالار فرستادگان را چگونه می توانید بشویید؟» (1)

آری اسرای دودمان رسول اکرم صلی الله علیه وآله وسلم با تبلیغات سوء عمال یزید به عنوان خارجی به کوفه وارد شدند اما «آن ها هرگز به صورت یک جمعیت شکست خورده در نیامدند و دنبال همان هدف حسینی بودند.» (2)

زینب علیها السلام بانوی خردمند بنی هاشم با تکیه به نیروی معنوی و عظمت روحی اش ترسی به خود راه نداد و با کمال شجاعت کوفیان عهدشکن و ابن زیاد پلید بی رحم سرکش و یزید مقتدر مستبد تبهکار را رسوا کرد.

1- مطهری: منبع قبلی، 292/2 .

2- بنت الشاطی، عایشه: بانوی کربلا، ترجمه سیدرضا صدر، تهران، نشر چاپ جدید 61، ص 167 .

رسالت امام سجاد علیه السلام

امـام زین العابـدین علیه السـلام در نابسامان ترین دوره امامت ائمه اطهار علیهم السـلام می زیست. پس از واقعه عاشورا و آغاز خلافتش همراه اسـرا به اسـیری برده شد. در مدخل کوفه زینب علیها السـلام خطبه ای ایراد فرمود که به بیداری و آگاهی اهل کوفه و کارگزاران یزید انجامید و موجب تأثر، سرافکندگی و پشیمانی آنان گردید و زمینه درخشش امام چهارم علیه السلام را در مسجد شام فراهم ساخت وی در حضور یزیدبن معاویه با سخنرانی خود درباره تصحیح فرهنگ سیاسی جامعه و تبیین اسلام و رهبر اسلامی و پیشوای قرآنی موضع خود را تشـریح کرد. امام در مدت سـی و چهار سال امامت خود مسایل مختلف مربوط به جامعه را در قالب صحیفه سجادیه نشر داد و خاطرات عـاشورا را زنـده کرد. امـام از موضع حق، حراست نمود و در مراقبت بر جریـان هـای داخلی جامعه اسـلامی همت گماشت و به پرورش فرزندی که پس از وی به امر خدا امام خواهد بود. توجه داشت و «از تربیت فرزند دیگر خویش زیدبن علی بن الحسـین علیه السـلام که به عنوان پرچمدار انقلاب خونین دیگر زیر نظر امام خود باید بپاخیزند تا تبلور عاشورا کاستن نگیرد غافل نبود.» (1)

حادثه عاشورا و نهضت امام حسـین به سان خورشیدی سرچشمه فیض بخشی در عرصه ها و سطوح مختلف برای آزادگان به ویژه شیعیان گردید خون «مطهر حسین علیه السلام و یارانش بر زمین ریخت، اما از آن خون درخت آزادی و آزادگی رویید... و این نهضت سرچشمه صدها نهضت دیگر شد که در تاریخ اسـلام پدید آمد مانند نهضت توابین، مختار ثقفی، زیدبن حسن، شهدای فخ... و تا هم اکنون نیز هر نهضتی که علیه ستم و تباهی و روش های بیداگرانه در دنیای اسلام و شیعه پا می گیرد.» (2)

و نهضتی که از سال 42 به لطف و عنایات حق و زعامت حضـرت آیت العظمی امام خمینی قدس سـره پی ریزی شد و در سال 1357 به انقلاب شکوهمند اسلامی پیوند خورد و هم اکنون حلاوت ثمرات آن را به جان می چشیم نیز از برکات نهضت عاشورای حسینی است.

بر ما است که از سیدالشـهدا علیه السـلام و اصـحاب باوفایش الگوگیریم و در حفظ و حراست ارزش های معنوی و منش های آسـمانی و حقایق بسیاری که در عاشورا درخشیدند بکوشیم و این راه را به پایان برسانیم .

1- عقاد: منبع قبلی، ص 222 .

2- حکیمی: «بعثت ،غدیر ....» ص 162 .

منابع و مأخذ

1- قرآن مجید

2- بنت الشاطی، عایشه : بانوی کربلا، ترجمه سید رضا صدر - تهران، نشر چاپ جدید، بی تا

3- حکیمی، محمدرضا: بعثت. عاشورا، مهدی تهران، نشر فرهنگ اسلامی، بی تا

4- حکیمی، محمدرضا: دانش مسلمین تهران، دفتر نشر فرهنگ اسلامی (فجر)

5- حکیمی، محمدرضا: شرف الدین تهران، دفتر نشر فرهنگ اسلامی (فجر)

6- شریعتی، علی: شهادت تهران، انتشارات حسینیه ارشاد. چاپ اول - 1350

7- شهیدی، سید جعفر: پس از پنجاه سال تهران، امیرکبیر، 1358

8- طباطبایی، محمد حسین: شیعه در اسلام قم، مطبوعاتی دارالتبلیغ، 1346

9- عثمان، عبدالکریم: روانشناسی از دیدگاه غزالی ترجمه و نگارش: محمد باقر حجتی، تهران، نشر فرهنگ اسلامی، 1361

10- عقاد، عباس محمد: ابو الشهداء الامام الحسین علیه السلام ترجمه کاظم معزی، تهران، انتشارات کتاب فروشی علمیه اسلامیه، بی تا

11- محقق، محمد باقر: قرآن و امام حسین، تهران، انتشارات بعثت

12- مسعودی، ابوالحسن علی بن حسین: مروج الذهب و معادن الجواهر ج 2، ترجمه ابوالقاسم پاینده، تهران، انتشارات بنگاه ترجمه و نشر کتاب

13- مطهری، مرتضی: حماسه حسینی، تهران، انتشارات صدرا - بی تا

14- مظلومی، رجبعلی: رهبر آزادگان، تهران، واحد تحقیقات اسلامی بنیاد بعثت 1362 .

ص: 212

اصول ماندگاری و جاودانگی اندیشه امام حسین علیه السلام در قلوب و تاریخ اندیشه ها / بهرام درخشان

اشاره

عضو هیأت علمی دانشگاه آزاد اسلامی

واحد خلخال

مقدمه

مکتب حسینی عنوانی است برای رویکردی تربیتی به بزرگ ترین حماسه انسانی، حماسه ای فراتاریخی و فراجغرافیایی، برای دمیدن روح حقیقت انسانی در همگان، و راه نمودن مردمان به سوی تعالی راهی که حسین علیه السلام در تعریف زندگی نشان داد. حریت و عزت است؛ و پرچمی که برافراشت فرا راه همه آزادی خواهان و عزت جویان تا قیام قیامت است. فرامندی این مکتب هر عقل منصف و آزادیخواه را متحیر و متأثر از خود ساخته و فراراه نجات هر نهضت از یوغ بردگی و بندگی قرار داده است. گاندی، رهبر بزرگ هند، به تأسی از این مکتب است که گفته است: «من مبارزه را از شهیدان عاشورا آموختم» (1)

حسین علیه السلام با برافراشتن پرچم حماسه کربلا و عاشورا، مکتبی را بنیان گذاشت که مردمان

1- مجله الغری، چاپ نجف، شماره ماه ربیع الاول، 1381 ق، به نقل از محمدرضا حکیمی، قیام جاودانه، چاپ اول، دفتر نشر فرهنگ اسلامی، 1373ش، ص 87 .

در آن نیکوترین و والاترین تربیت (تربیت نبوی و تربیت علوی) دست یابند. چنانکه خود هنگام حرکت از مدینه به سوی مکه در آغاز نهضت خویش در وصیت نامه اش نوشت:

«ارید ان آمر بالمعروف وأنهی عن المنکر و اسیر بسیره جدی محمد و سیره و سیره أبی علی بن ابی طالب» (1)

من می خواهم به خوبی ها سفارش و از زشتی ها جلوگیری کنم، و به سیره جدّم محمد صلی الله علیه وآله وسلم و سیره پدرم علی علیه السلام رفتار کنم .

مکتب حسینی. مکتب احیای اسلام نبوی و اسلام علوی است، مکتبی که اسلام حقیقی در آن جلوه دارد و تربیت شدگانش بینا و دانا، کریم و عزیز، آزاد از دنیا و مطیع خدا، و اهل شجاعت و استقامتند. چنان که بزرگ مربی این مکتب، حسن علیه السلام جلوه تام این ویژگی هاست. آن هنگام که حربن یزید ریاحی راه را برای او و کاروانش بست و آن حضرت را از مرگ بیم داد، حسین علیه السلام خطاب به او سخنی فرمود که بیانگر فرهنگ مکتب حسینی است:

«لیس شذنی من یخاف الموت ما أهون الموت علی سبیل نیل العز و احیاء الحق. لیس الموت فی سبیل العز الا حیاه خالده ولیست الحیاه مع الذل الا الموت الذی لاحیاه معه افبالموت تخوفنی؟ هیات طال سهمک و خاب ظنك لَستُه أخاف الموت...» (2)

شأن من کسی نیست که از مرگ بهراسد. چقدر مرگ در راه رسیدن به عزت و احیای حق سبک و راحت است. مرگ در راه ،عزت جز زندگی جاوید نیست و زندگی با لذت جز مرگی فاقد حیات نیست. آیا مرا از مرگ می ترسانی؟ تیرت به خطا رفته است و گمانت تباه است. من کسی نیستم که از مرگ بهراسم ...

امام حسین علیه السلام با بنیان گذاشتن چنین مکتبی اسلام را زنده کرد، این مکتب برخاسته از مکتب تربیتی پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله وسلم و امیر مؤمنان علیه السلام بود، مکتبی که به انحراف و اضمحلال رفته بود و حسین علیه السلام روی آن را به تمامه برپا کرد و پرچمی برافراشت که همیشه تاریخ در اهتزاز باشد. گویا سخن مشهور پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله وسلم بیانگر همین حقیقت بود که فرموده است:

1- ابو محمد احمد بن أعثم الکوفي، الفتوح، دارالندوه الجدیده، بیروت، ج 5، ص 33 - ابو جعفر محمد بن علی بن شهر آشوب، مناقب آل ابی طالب، دارالاضواء، بیروت، ج 4، 2 ص 89 .

2- القاضی نورالله الشوشتری، احقاق الحق وازهاق الباطل، مع التعلیقات السید شهاب الدین المرعشي النجفي، مکتبه المرعشي النجفي، قم، ج 11، ص 601 .

«حسین منی و انا من حسین» (1)

حسین از من است و من از حسینم .

این بدان معنی است که او و حسین علیه السلام از نظر وجوب محبت و حرمت شخص واحدند، زیرا محبت حسین، محبت رسول خدا و محبت رسول خدا، محبت خداست. این یگانگی و این سخن که «من از حسینم»، مؤید بقای دین و آیین رسول الله به وسیله حسین علیه السلام و احیاء و ماندگاری آن مکتب بوسیله اوست. زیرا اگر کربلا و عاشورا بر پا نمی شد و مکتب حسینی شکل نمی گرفت، چنان اسلام وارونه می گردید که هیچ از آن نمی ماند. امام خمینی رحمه الله علیه در این باره فرموده است :

«در صدر اسلام پس از رحلت پیغمبر ختمی مرتبت پایه گذار عدالت و آزادی، می رفت که با کجروی های بنی امیه، اسلام در حلقوم ستمکاران فرود رود و در زیر پای تبهکاران نابود شود که سیدالشهدا علیه السلام نهضت عظیم عاشورا را برپا نمود و با فداکاری و خون خود و عزیزان ،خود اسلام و عدالت را نجات داد دستگاه بنی امیه را محکوم و پایه های آن را فرو ریخت ». (2)

پس از پیامبر اکرم صلی الله علیه وسلمه در پی تحولاتی سیاسی، اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی دگرگونی های اساسی شکل گرفت و این دگرگونی ها در حکومت معاویه به نقطه اوج خود رسید: بیعت اجباری، برهم خوردن مساوات اجتماعی و شکل گیری نظام طبقاتی، منسوخ شدن عدالت، حاکم شدن جاهلیت در لباس اسلام، تبدیل بیت المال مسلمانان به خزانه شخصی زمامداران، شکنجه و آزار و....

این گونه بود که حسین علیه السلام به پا خاست و با خون خود این ننگ ها را از دامن اسلام و مسلمانی شست. و مکتب حسینی را بنیان گذاشت؛ تا این مکتب و آفریننده آن هماره در تاریخ و تاریخ اندیشه ها و قلوب ماندگار و جاوید بماند.

در این مقاله اهتمام بر این است که با توجه به عظمت شخصیت امام حسین علیه السلام و اندیشه فرامند او در گستره زمان و تاریخ، مهم ترین اصول و عواملی که با وجود شخصیت های زیاد علمی، سیاسی، مذهبی و... در طول تاریخ حیات بشری، موجب ماندگاری این شخصیت

1- جلال الدین عبدالرحمن بن أبي بكر السيوطي، الجامع الصغير في احاديث البشير النذير، الطبعه الاولی دار الفكر، بيروت، 1401 ق، ص 575 .

2- امام خمینی، روح الله، صحیفه نور. چاپ اول، وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، 1361-1371ش، ج 4، ص 100.

برجسته در تاریخ اندیشه ها و قلوب انسان های آزادی خواه و حریت طلب و عدالت جو شده است، مورد بررس و مطالعه قرار گیرد. در مطالعه موضوع از روش کتابخانه ای و تحلیل محتوی استفادهمی گردد.

تعریف واژگان

الف) اصول: در لغت به معانی: ریشه ها، بیخ ها، پایه ها، بنیادها و قواعد و قوانین آمده است. (1)

در اصطلاح به پایه ها و ریشه های یک چیز گفته می شود که: موجب قوام و حفظ موجودیت و تداوم بقای آن چیز است. به عبارت دیگر، ارکانی که عامل پیوستگی و پایداری امری باشد، به آن اصول گفته می شود.

ب) ماندگاری: در اینجا به هر امری که بواسطه کیفیت وجود و عمل و میزان اثرگذاری و اثر بخشی آن همواره در یادها و خاطره ها و اندیشه ها زنده و تداوم داشته باشد.

ج) اندیشه: اندیشه در لغت به معنای فکر، گمان و ترس و بیم است. در اصطلاح مجموعه تراوش فکری و ذهنی انسان که بر اثر تفکر و تعقل درباره خود و جهان و محیط پیرامون و خدا حاصل می گردد.

د) امام حسین علیه السلام: پیشوای سوم شیعیان دارای کمالات عالیه انسانی و الهی و صاحب نهضتی که بعلت متمایز بودن علت و انگیزه و شیوه و هدف نهضتش از سایر نهضت ها و جنبش های آزدای خواهانه، همواره مورد توجه اندیشمندان و نهضت های آزادیبخش بوده است.

اهداف

از جمله اهداف مقاله بررسی و شناخت علل و عوامل جاودانگی اندیشه امام حسین علیه السلام در افکار و اندیشه ها و دیگر صفاتی که موجب پیوند و قرابت مسلمانان و انسان های عدالت خواه و آزادی خواه با آن شخصیت آسمانی بوده است، می باشد.

1- عمید، حسن، فرهنگ عمید، ج 1، چاپ اول ،363، چاپخانه سپهر ذیل ماده اصول .

سؤال اساسی

چه عواملی باعث ماندگاری اندیشه امام حسین علیه السلام در طول تاریخ در میان افکار و اندیشه های انسان های آزاداندیش بوده است؟

روش مورد مطالعه

در تـدوین و نگـارش مقـاله، از میـان روش های تحقیق، از روش کتابخانه ای و تحلیل محتوی اسـتفاده می گردد؛ که در این روش ضـمن مراجعه به منابع معتبر تاریخی و علمی، موضوع مورد تحلیل و تدقیق قرار می گیرد .

در این مطالعه جاودانگی اندیشه امام حسـین علیه السـلام به عنوان متغیر وابسـته و اصول و عواملی که موجب ماندگاری این اندیشه تابناک گشته است به عنوان متغیرهای مستقل در نظر گرفته شده است.

علل و عوامل ماندگاری و جاودانگی اندیشه امام حسین علیه السلام

اشاره

در این بخش به مهم ترین اصول و عواملی که در مانـدگاری انـدیشه حضـرت امام حسـین علیه السـلام در جریان تاریـخ اثرمند بوده اند با استناد به شواهد تاریخی اشاره می گردد:

1- اصل خدا ترسی و ترس ناپذیری از غیر خدا

اگر عظمت الهی در دل آدمی جلوه کند، انسان به معرفتی میرسد که به صورت خداترسـی و ترس ناپذیری از غیر خدا جلوه می کند، از این رو جز در برابر خـدا سـر تسـلیم فرود نمی آید و در ناملایمات و ملایمات، و در سـختی ها و راحتی ها اسـتوار و شـکرگزار خواهد بود. در مکتب امام حسـین علیه السلام بالاترین معرفت دریافت عظمت حق و خداترسی است. چنانکه امام حسین علیه السلام از پدرش روایت کرده است :

«حسبک من العلم ان تخشی الله» (1)

از دانش تو را همان بس که از عظمت خدا بترسی .

سر خم کردن در برابر غیر خدا و تن دادن به پستی ها از آنجاست که عظمت الهی ادراک

1- ابو جعفر محمد بن الحسن الطوسي، الاعالی، المطبقه الحیدریه النجف، ج 1، ص 55 .

نشده است و اگر آدمی بپذیرد که همه چیز از اوست و جز او هیچ قدرتی وجود ندارد، دیگر تسلیم امر باطلی نمی شود .

امام حسین علیه السلام خود برترین نمونه این منطق است. چنانکه وقتی حربن یزید ریاحی راه وی را به سوی کوفه سد کرد و او را از کشته شدن بیم داد، شأن خود را این گونه بیان فرمود:

لیس شذنی شأن من یخاف الموت ما اهون الموت علی سبیل نیل العز و احیاء الحق.

یعني شأن من شأن کسی نیست که از مرگ بهراسد. چقدر مرگ در راه رسیدن به عزت و احیای حق سبک و راحت است.

مواضع امام حسین علیه السلام در قیام شکوه مندش گویای این حقیقت است. چنان که وقتی عبدالله بن جعفر پسر عموی حضرت، وی را از حرکت به سوی عراق نهی نموده و از ایشان می خواهند که از این سفر منصرف گردند و امان نامه ای را برای وی ارسال می دارند، لکن امام در جواب نامه و امان نامه پسر عمو، چنین پاسخ می دهند، که این گواه روشن و صادق بر منطق خداترسی و ترس ناپذیری از غیر خداست :

«اما بعد فانه لم یشاقق الله و رسوله من دعا الی الله وعمل صالحا و قال انني من المسلمین وقد دعوت الی الامان و البر والصله، فخیر الامان، أمان الله...» (1)

«اما بعد، آن که به سوی خدای عزوجل دعوت نماید عمل صالح انجام دهد و گوید من از تسلیم شدگانم، با خدا و رسولش مخالفت نکرده است و اینکه به من وعده امان و نیکی و پاداش داده ای، پس بدان که بهترین امان، امان خداست و آن که در دنیا از خدا نمی ترسد هرگز در قیامت امان نیابد، از خداوند می خواهم ترسی از خود در دنیا عنایت فرماید که موجب امان ما در روز قیامت گردد...»

بنابراین چون خدا ترسی در وجود آدمی جای گیرد، ترس از غیر خدا بی معنا می شود و خداترسی حریمی است که حافظ حرمت آدمی و موجب استقامت و شکست ناپذیری در انسان می گردد، راه کمال به سوی حق، با خداترسی و ترسناپذیری هموار می شود و حسین علیه السلام این راه را چنان تصویر نموده است که هر کس بتواند ببیند و هر عدالت خواه و آزاده ای آن را سیر کند.

1- ابو جعفر محمد بن جریر الطبری، تاریخ الطبری، چاپ چهارم، دار المعارف، القاهره، 1379م، ج 5، ص 389-388 .

2- اصل حق محوری و حق طلبی

مکتب امام حسین علیه السلام مکتبی است بر محور حق. و حق را میزان و معیار همه چیز نگریستن است. چنانچه می فرماید :

«لا یکمل العقل الا باتباع الحق» (1)

عقل به کمال نمی رسد، مگر به پیروی از حق .

اینگونه بود که حسین علیه السلام بر سر مردمانی که سر در زندگی حقیر خود فرو می برند و خود را نظاره گران بیطرف مبارزهٔ حق و باطل می انگارد، فریاد می زند که :

«الا ترون ان الحق لا یعمل به، و أن الباطل لا یتناهی عنه» (2)

آیا نمی بینید که به حق عمل نمی شود و از باطل دوری نمی شود؟

و در نامه ای که برای شیعیان خود در بصره می نویسد، قیام خود را قیام حق محورانه و حق طلبانه اعلام می نماید. و در آغاز نامه چنین می فرماید:

«فاني ادعوکم الی احیاء معالم الحق و اماته البدع» (3)

همانا من شما را به زنده کردن آثار و نشانه های حق و نابود کردن بدعت ها فرا می خوانم.

این ها همه آزموده های والایی از مکتب حسینی است تا انسان ها پیوسته بر حق گام زنند و حقوق خود رابشناسند و از حق دفاع نمایند و حق طلبی را در زندگی خود حاکم کنند.

3- اصل حریت و آزادگی

انسان تا به آزاد منشی نایل نگردد و از اسارت نادانی و گمراهی آزاد نشود و مادام که در اسارت وابستگی های دنیایی و دلبستگی های نفسانی است، به هیچ کمال دست نمی یابد؛ و نمی تواند به سوی مقصد والایی که برای آن آفریده شده است سیر نماید امام حسین علیه السلام با نهضت و شهادت خودراه آزادگی را بر همگان گشود، چنان که در زیارت اربعین حضرت حسین علیه السلام منقول از امام صادق علیه السلام آمده است

1- مجلسی، محمد باقر، بحارالانوار، ج 78، چاپ سوم داراحیا، الثرات العربي، بیروت، ص 127.

2- سید محسن امین عاملی، اعیان الشیعه، ج 2، دارالتعارف، بیروت، ص 608 .

3- ابو حنیفه احمد بن داوود الدینوري، الاخبار الطوال، چاپ اول، داراحیاء الکتب العربیه قاهره، ص 231 .

«وبذل مهجته فیک لیستنقذ عبادک من الجهاله وحیره الضلاله» (1)

او جان خود را در راه تو داد تا بندگانت را از جهالت و سرگردانی در گمراهی برهاند.

قصد جانان کرد و جان بر باد داد *** رسم آزادی به مردان یاد داد (2)

از جمله متربیان در مکتب حریت و آزادگی امام حسین علیه السلام ، حربن یزید ریاحی همان کسی که راه را بر حسین علیه السلام بسته بود و در مقابل او ایستاده بود، اما این که متأثر از حریت و آزادگی صاحب مکتب خواهان بازگشت به حق می گردد و در این راه نیز جان خود را تقدیم

دوست می نماید .

و وقتی حر به شهادت می رسد، امام حسین علیه السلام درباره اش می فرماید:

«انت الحرکما سمتک ایک حراً فی الدنیا والاخره» (3)

همچنان که مادرت تو را حر نامید تو واقعاً در دنیا و آخرت حر هستی.

4- اصل پارسایی و وارستگی

امام حسین علیه السلام در خطبه ای والا، در صبح روز عاشورا درباره دنیا با همه زیبایی های ظاهریش چنین می فرماید :

«الحمد لله الذي خلق الدنیا، فجعلها دار فنای و زوال متصرفه باهلها حالا بعد حال، فالمغرور من غرته، والشقی من فتنه فلا تغرنکم هذه الدنیا، فانها تقطع رجاء من رکن الیها و تخیب طمع من طمع فیها» (4)

سپاس خدایی را سزاست که دنیا را آفرید و آنرا را خانه نابودی و ناپایداری قرار داد، همان دنیایی که اهل خویش را پیوسته دگرگون می سازد، پس فریب خورده کسی است که: فریب دنیا را خورد و بدبخت کسی است که مفتون آن شود. بنابراین دنیا فریبتان ندهد، که هر که بدو تکیه کند ناامیدش سازد و هر که در او طمع بندد مأیوسش نماید.

در شب هشتم یا نهم محرم امام حسین علیه السلام در ملاقاتی با عمر بن سعد او را به نجات از دام

1- قمی، عباس مفاتیح الجنان، دفتر نشر فرهنگ اسلامی، 1364، ص 856 .

2- عمان سامانی، گنجینه اسرار، کتابفروشی محمودی، 1369ش، ص32 .

3- بلاذری، انساب الاشراف، ج 3، دارالفکر، بیروت، ص 397.

4- مناقب ابن شهر آشوب، ج 1، ص 100 - بحار الانوار، ج 45، صص 65 .

دنیا و پیوستن به خود فراخواند لیکن عمر بن سعد به علت دلبستگی به دنیا و تعلقات آن، دست از قدرت طلبی نکشید و نخواست از دام دنیا نجات یافته و با پارسایی و وارستگی به حقیقت خویش رو کند. لذا به دعوت امام حسین علیه السلام پشت کرد و آن را نپذیرفت و در نتیجه عاقبت و فرجام سویی را برای خود رقم زد، بندگی دنیا آدمی را به پستی و تباهی می کشاند و او را به ستمگری و یا ستم پذیری وا می دارد.

این منطق برخاسته از حقیقت پارسامنشی اوست که با معرفت بر عاقبت دنیاپرستی پس از ورود به کربلا در ضمن سخنی می فرماید:

«مردم بندگان دنیایند و دین سر زبانشان است پشتیبانی شان از دین تا آنجاست که زندگی شان در رفاه است، و هرگاه به آزمایش گرفته شوند دینداران [واقعی] اند کند» (1)

لذا تا وارستگی و پارسایی نسبت به دنیای نکوهیده حاصل نگردد انسان صاحب عزت و قوت و عظمت نمی گردد که این صفت در تمامی مراحل زندگی امام حسین علیه السلام ، بویژه در دوران نهضت و قیامش برجسته تر و کاملاً نمایان و درخشان تر است.

5- اصل عدالت خواهی و ظلم ستیزی

فطرت بیدار آدمی عدالت خواه و ظلم ستیز است و انسان زنده نمی تواند نسبت به بی عدالتی و ستمگری سکوت کند و دم بر نیاورد. از این روست که فریاد عدالت خواهی و ظلم ستیزی حسین علیه السلام پیوسته شنیده می شود :

«الا ترون ان الحق لا یعمل به و ان الباطل لا یتناهی عنه؟» (2)

آیا نمی بینید که به حق عمل نمی شود و از باطل دوری نمی شود.

عدالت خواهی و ظلم ستیزی از برجسته ترین وجوه مکتب حسین علیه السلام است، چنان که حسین علیه السلام از ابتدای نهضت خویش تاگاه شهادت آن را مطرح می نمود و بدان دعوت می کرد.

1- ابن شعبه الحراني، تحف العقول، مكتبه بصيرتي، قم 1394ق، ص 169.

2- امین العاملی، سید محسن، اعیان الشیعه دارالتعارف، بیروت، 608/2

6- اصل حفظ حدود الهی و مرزبانی

مشـی و منش امـام حسـین علیه السـلام در جریان نهضت و در سـخت ترین اوضاع و احوال گویای این حقیقت است که حفظ حـدود و حریم های الهی و مرزبانی برای او از هر چیز مهم تر بوده است و اساساً حسـین علیه السـلام برای این به پا خاست که حـدود الهی زیر پا گذاشته شده بود و حرمت مردمان دریده شده بود و حقوق انسان ها پایمال گشته بود. چنان که خود فرمود:

«الاـ و ان هولاـء و قـد لزموا طـاعه الشـیطان و ترکوا الرحمان، واظهر والفساد و عطلوا الحـدود واسـتأثروا بالفيء واحلوا حرام الله و حرموا حلاله و انا احق من غیر» (1)

مردم! آگاه باشـید که اینان امویان پیروی از شـیطان را بر خود واجب نموده و اطاعت خـدا را ترک کرده اند، و فساد را ترویج نموده و حدود الهی را تعطیل کرده انـد، و اموال عمومی را به خود اختصاص داده اند و حرام خدا را حلال نموده و حلال را حرام ساخته اند و من شایسـته ترین کسی هستم که این وضع را تغییر دهم.

همچنین آن حضرت در نخستین خطبه خود در سرزمین کربلا، مردم را بدین امر توجه داد که نسبت به پایمال شدن حقوق و برپاشدن باطل و لگدمال شدن حرمت های انسانی و شکسـته شدن مرزهای اخلاقی و بی ارزش کردن دین داری چشم بگشایند؛ و نسبت به این دگرگونی ها بی تفاوت و متساهل نگردند؛ و از خود غیرت نشان داده و در برابر اوضاع پیش آمده ایستادگی نمایند.

لذا تأکید در مکتب حسین بر این است که انسان ها مرزبان شوند و حریم ها را پاس بدارند و با حفظ حدود سیر نمایند. زیرا نقض و حریم انسانی وحدود الهی می تواند منشأ همه پستی ها و تباهی ها گردد .

7- اصل بینایی و بیدار دلی

زندگی و دینداری در مکتب حسـین علیه السـلام بر پایه بینایی و بیدار دلی است و حسن علیه السلام پیوسته بر این امر تأکید کرده و تلاش نموده تا پیروانش به روشن بینی دست یابند و ب بر اساس بینایی عمل کنند. آن حضرت در دعایی والا چنین فرموده است:

1- فتوح ابن اعثم، ج 5، ص 145 ابن اثیر الکامل فی التاریخ، ج 4، دار صادر، بیروت، ص 48.

« [اللهم] اجعل علی البصیره مدرجتی، و علی الهدایه محجتی، و علی الرشاد مسلکی، حتی تنیلنی و تنیل بی امنیتی و تحل بی علی ما به اردتنی و له خلقتنی و الیه أویتني» (1)

خـدایا حرکتم را براساس بینایی و راهم را با هدایت و روش و طریقه ام را قرین رشد و تعالی قرار ده تا مرا به مقصد نایل گردانی. و دیگران را بوسیله من به مقصد برسانی و مرا در آنچه تو خواهان آنی و به جهت آن مرا آفریده ای و بدان سوی پناه داده ای، وارد نمایی .

بنابراین مکتب حسین مکتبی است برای گشودن دیده ها و دل ها و سیر به سوی بینایی و بیدار دلی و تربیت انسان های ربانی و همه چیز آن در این جهت است به بیان حسین علیه السلام:

«درایه العلم لقاح المعرفه» (2)

علم برای باروری معرفت است.

8- اصل حمیّت و سازش ناپذیری

باید امام حسـین علیه السـلام را نمونه اعلای حمیت و سازش ناپذیری در دفاع از حق و تن ندادن به خواری و زبونی و سرباز زدن از ننگ و عار دانست در تأیید این سخن به سخن ابن ابی الحدید معتزلی اشاره می گردد که در این باره می نویسد:

«سـید أهل الاباء الـذی علم الناس الحمیه والموت تحت ظلال السـیوف اختیار اله علی الدنیه، ابو عبدالله الحسـین بن علی بن ابی طالب علیهما السلام عرض علیه الامان و اصحابه، فأنف من الذل...» (3)

سرور کسانی که زیر بار خواری نرفته انـد، کسـی که به مردم و مردانگی و غیرت و مرگ زیر سایه های شمشـیر را آموخته و چنین مرگی را بر خوار و زبونی ترجیـح داده است، ابو عبدالله الحسـین علیه السـلام است که به او و یارانش امان داده شد، اما از آنجا که نمی خواست تن به زبونی دهد و نیز بیم آن داشت که ابن زیاد اگر هم او را نکشد، به نوعی خوار و ذلیلش سازد، مرگ را بر چنین زندگی ترجیح داد.

1- ابن طاووس، مهج الدعوات، چاپ سنگی تهران، 1330 ق، ص 59 .

2- بحار الانوار، ج 78 ص 128 .

3- ابن ابی الحدید، شرح ابن ابی الحدید، ج 3، چاپ اول، دار احیای الکتب العربیه، مصر، ص 249 .

نمود عالی این حمیت و سازش ناپذیری در روز عاشورا بارزتر است. زمانی که سپاه یزیدیان، حسینیان را محاصره کرده بودند حسین علیه السلام در برابر صفوف دشمن خطبه ای حماسی ایراد کرد و پرچم حمیت و سازش ناپذیری را در بلندترین قله انسانیت به اهتزاز درآورد تا از آن پس برای همگان مشهود بماند تا بدو تأسی کنند :

«الا وان الدعی ابن الدعی قدر کزبین اثنین بین السله والذله و هیهات

من الذله...» (1)

«آگاه باشید که این فرومایه (ابن زیاد)، فرزند فرومایه، مرا میان دوراهی شمشیر و خواری قرار داده است و هیهات که ما تن به خواری دهیم.... و دامن های پاک مادران و انسان های پاکدامن و جاهای باغیرت و نفوس باشرفات روا نمی دارند که با فرمان برداری از فرومایگان را بر قتلگاه راد مردان مقدم بداریم....»

ایشان در برابر بیعت خواهی یزید می فرماید :

مثلی لا یبایع لمثله؛ همچو منی با چون او (یزید) بیعت نمی کند.

این منطق گویای این است که اگر حسین علیه السلام در برابر مسخ دین و پای مالی حقوق مردم سازش می کرد و سکوت پیشه می نمود از بهترین جایگاه اجتماعی و سیاسی بهره مند میشد ولی او به هیچ قیمتی حاضر نشد در برابر جنایات و ظلم یزیدیان کوتاه آمده و سکوت اختیار نماید و دست از رسالت الهی خود بردارد بر این اساس است که باید تمام صحنه های زندگی حسین علیه السلام را آموزشگاه حمیت در راه حق و حقیقت دانست.

9- اصل شجاعت و دلیری

حماسه حسینی حماسه ای برخاسته از پایگاه شجاعت انسانی است. زندگی حسین علیه السلام در تمام مراحل لبریز از صحنه های بروز شجاعت در جلوه های مختلف آن است. ادامه صلح حسن علیه السلام و ایستادن در برابر معاویه پس از شهادت رساندن حجر بن عدی و یارانش و افشا کردن ماهیت امویان در آن دوران سخت دهشتناک از نمونه های والای شجاعت حسینی است.

در روز عاشورا پس از آن که همه یاران حسین علیه السلام به شهادت رسدند و کسی برای یاری او

1- تحف العقول، ص 171

باقی نماند و آن همه مصیبت استوارترین انسان ها را می شکست و همه چیز در اطراف او موجب ضعف قلب و انکسار روح و تزلزل در اراده بود، اما اینها هیچ تأثیری در شجاعت و دلیری حسین علیه السلام نکرده بود.

ابو مخنف از قول عبدالله بن عمار در این باره می گوید :

به خدا سوگند هرگز شکست خورده و مغلوبی را ندیده ام که فرزندان و خاندان و یارانش کشته شده باشند و او چنان استوار و بدون ترس و با آرامش خاطر و با جرأت و باشهامت باشد. (1)

10- اصل پروا پیشگی و خودنگهداری

زندگی انسان به معنای دقیق کلمه یعنی دور نگهداشتن خود از مناسبات و روابط حیوانی، و پرواداشتن از زشتی و پلیدی و پایبندی به مناسبات و روابط عقلانی و دینی که این مهم، جز با تربیت نیروی درونی و حالتی معنوی و روحانی حاصل نمی شود. بر این مبنا امام حسین علیه السلام پیروان خود را بر رعایت تقوی دعوت و بر آن تاکید می نماید و می فرماید:

«اوصیکم بتقوی الله، فان الله قد ضمن لمن اتقاه ان یحوله عما یکره الی ما یحب و یرزقه من حیث لا یحتسب...» (2)

«شما را به تقوای الهی سفارش می کنم زیرا خداوند ضمانت داده است کسی را که تقوای الهی پیشه کند، از آنچه ناخوش باشدش به آنچه او را خوش اید انتقال دهد و از جایی که حسابش را نمیکند به او روزی رساند...».

11- اصل کرامتمندی و عزت مندی

مکتب حسین، مکتب کرامتمندی و عزتمندی است و حسین علیه السلام مظهر کامل کرامت انسانی و عزت ایمانی است. از اهداف مهم تربیت این است که انسان به گونه ای تربیت شود که اعتلای روحی بیابد و خود را از پستی و فرمایگی به دور دارد و حرمت و شرافت و شخصیت برای خود قایل شود و بزرگواری خود را در همه حال حفظ نماید و نیز به گونه ای

1- تاریخ طبری، ج 5، ص 452.

2- تحف العقول، صص 170-171 .

تربیت شود که در برابر حوادث شکست ناپذیر گردد و به صلابت و محکمی و استواری دست یابد. چنین انسانی است که هرگز به پستی و خواری، فرومایگی و زبونی تن نمی دهد و در برابر سخت ترین سختی ها و بزرگ ترین مصیبت ها پایدار می ماند چنان که حسین علیه السلام این گونه بود، انسانی که به هیچ وجه به خواری و زبونی تن نسپرد و دارایی اش برباد رفت، فرزندان و یارانش کشته شدند، خاندانش به اسارت درآمد، بدنش با شمشیر قطعه قطعه شد، اما روحش استوار و محکم ماند. چنین سربلندی و عزتی، از آن خداوند است که به دوست دارانش می بخشد و آنان را ارجمند و شکست ناپذیر می سازد خدای عزیز خود فرموده است:

(وَ لِلَّهِ الْعِزَّةُ وَ لِرَسُولِهِ وَ لِلْمُؤْمِنِينَ) (1)

و عزت از آن خداو از آن پیامبر او و از آن مؤمنان است.

حسین علیه السلام بر حفظ کرامت مردمان بسیار تأکید می کرد و می آموخت که کرامت آدمیان نباید شکسته شود و راه حقارت بر آنان گشوده گردد. امام حسین علیه السلام وقتی از او مالی درخواست می شد ضمن اجابت و اعطای مال، تلویحاً به فرد یاداور می شوند که اگر آبرویت را نگهداری آن نفس بهتر است و به او ارایه طریق می نمودند تا با حفظ عزت و آبرو با زحمت خود نیازش را مرتفع نماید. لذا مردم را دعوت به مکارم اخلاقی می نماید و در خطبه ای می فرماید:

«أيها الناس نافسوا في المكارم» (2)

ای مردم در مکارم اخلاق بر یکدیگر پیشی گیرید .

و یا امام حسین در برابر فشارهای حکومت یزید و یا تصمیمات او، فریاد میزند :

«لا أعطی الدنیه من نفسي ابدا» (3)

هرگز تن به پستی نخواهم داد.

«لا والله لا اعطیهم بیدی اعطای الذلیل، ولااقر اقرار العبید» (4)

نه، به خدا سوگند که نه مانند ذلیلان تسلیم می شوم و نه مانند بردگان گردن می نهم .

1- قرآن، فاطر / 10.

2- ابو عمر احمد بن محمد بن عبدربه اندلسی، العقد الفرید، ج 3، چاپ اول، دارالاندلس، بیروت، ص 366- ابوالحسن ی بن عیسی الاربلی، مکتبه بنی هاشم، تبریز، ج 2، ص 32 .

3- ابن طاووس، چاپ اول، دارالاسوه، ص 100.

4- تاریخ طبری، ج 5، ص 425 - ابن کثیر، البدایه و النهایه، ج 8 چاپ اول، دار احیاء اثرات العربي، بیروت، ص194.

بنابراین منطق و سلوک حسینی علیه السلام پرچمی است برافراشته بر قله کرامت مندی و عزت مندی تا همیشه در اهتزاز باشد و همگان آن را ببینند و بدان تأسی کنند .

12- اصل پایبندی به عهد و پیمان و وفاداری

علی علیه السلام می فرماید :

«أصل الدین أداء الامانه، والوفاء بالعهود» (1)

بنیاد دینداری، امانت را به جای آوردن و پایبندی به عهد و پیمان است.

سلوک حسین علیه السلام در تمام احوال مبتنی بر پایبندی به عهد و پیمان و وفاداری و امانت داری بود؛ حتی بر پیمان برادر با معاویه و صلح نامه منعقد شده، پایدار ماند و خلاف عهد و پیمان نکرد.

وفاداری در مکتب حسینی از درخشان ترین ویژگی هاست، چنانکه یاران حسین علیه السلام در شب عاشورا علیرغم اینکه اجازه داد بروند اما آنان سخن از پایبندی به عهد و پیمان و وفاداری به میان آوردند و تا آخر نیز به عهد و پیمان پای فشردند و معتقد بودند پایبندی به مکتب حسینی، پایبندی به زیباترین اصول زندگی است.

13- اصل تنسک و عبادت پیشگی

نیایش حسین علیه السلام در عرفان و عرضه بندگی در دعای عرفه، براساس معرفتی کامل به حق نشان می دهد که جایگاه عبادت پیشگی در مکتب حسین علیه السلام چگونه جایگاهی است. روایت شده است که در پسین روز عرفه در سرزمین عرفات حسین علیه السلام از خیمه خود بیرون آمد و با گروهی از خاندان و شیعیان خود در نهایت تذلل و خشوع در جانب چپ کوه ایستادند و روی به سوی کعبه گردانیدند و دست ها را برابر دیدگان برداشتند و مانند مسکینی که طعام طلبد، نیایش کردند و عبارات آن حضرت در دعای عرفه اش، خود مدرسه ای است برای آموزش نیایش و پرستش .

حسین علیه السلام بنده ای تمام عیار بود و به عبادت پیشگی عشق می ورزید چنانکه روایت شده است که بیست و پنج بار پای پیاده برای مراسم حج از مدینه به مکه رفت و در شبانه روز بسیار

1- فتوح ابن اعثم، ج 5، ص 41 .

نماز می گزارد و بسیار مناجات می کرد و می فرمود :

«البکاء من خشیه الله نجاه من النار» (1)

گریه از خشیت خدا مایه نجات از آتش است.

تنسک و عبادت پیشگی چنان با جان حسین علیه السلام آمیخته بود که وجود او مظهر بندگی خدا بود و او دلبسته نمازگزاردن و قرآن خواندن بود. در کربلا چون حسین و یارانش در محاصره کامل قرار گرفتند و دشمن آماده حمله بود، حسین علیه السلام بوسیله عباس علیه السلام از آنان خواست تا جنگ را به روز بعد موکول کنند و آن شب را فروگذارند تا او و یارانش آن شب را به نماز و نیایش و طلب آمرزش سپری سازند.

آخرین جلوه راز و نیاز و نیایش و نماز حسین علیه السلام در ظهر عاشورا و در گرما گرم پیکار بود که آن حضرت به نماز ایستاد .

14- اصل تواضع و فروتنی

سلوک و رفتار حسین علیه السلام سرشار از جلوه های زیبای تواضع و فروتنی است تا دوستداران او به راه و رسمش تأسی نمایند. روایت شده است که روزی حسین علیه السلام بر گروهی از مستمندان گذشت که سفرهای حقیرانه بر پا کرده بودند و از تکه های نان که در آن گرد آورده بودند می خوردند. چون حسن علیه السلام را دیدند او را به همنشینی و هم سفره شدن دعوت کردند. پس آن حضرت در ودشان گفت و در کنارشان نشست و با آنان هم غذا شد و فرمود:

ان الله لا یحب المتکبرین؛ همانا خداوند گردن فرازان را دوست ندارد.

آنگاه به آنان فرمود آیا شما نیز دعوت مرا می پذیرید؟ گفتند آری، ای فرزند رسول خدا و پس برخاستند و همراه آن حضرت به منزل او رفتند و حسین علیه السلام از همسرش رباب خواست تا آنچه در خانه دارند برای آن میهمانان فراهم نماید. (2)

15- اصل نفی خودکامگی و خودکامگلی پذیری

قیام حسین علیه السلام قیامی بود بر ضد خودکامگی ،پذیری روند قیام حسین علیه السلام از زمانی که

1- مناقب، ابن شهر آشوب، ج 4، ص 69 .

2- ابو نصر محمد بن مسعود السلمی العیاشي، المکتبه الاسلامیه ، تهران، ج 2، ص 257 - عبد العلي بن جمعه العروسي حویزی، دارالکتب العلمیه، قم، ج 2، ص 47.

ولید بن عتبه بن ابی سفیان، والی مدینه به فرمان یزید از آن حضرت بیعت خواست تا زمانی که حسین علیه السلام در روز عاشورا یکه و تنها ماند و به استقبال شهادت شتافت، روندی بود بر ضد انواع خودکامگی. حسین علیه السلام در همان آغاز نهضت خویش با نفی بیعت با یزید به همگان آموخت که نباید تن به خودکامگی سپرد و سر در برابر استبداد فرود آورد. از این رو فرمود:

مثلی لا یبایع لمثله ؛ همچون منی با چون او بیعت نمی کند .

آخرین سخنان حسین علیه السلام در روز عاشورا را نیز بیان گر مبارزه سخت او با خودکامگی بود که خطاب به ابن زیاد فرمود:

آگاه باشید که این فرمایه، فرزند فرومایه، مرا میان دوراهی شمشیر و خودخواهی قرار داده است و هیهات که ما تن به خواری دهیم.

لذا حسین علیه السلام با قامتی به بلندای تاریخ در برابر این خودکامگی ایستاد و برای همیشه تکلیف را روشن کرد که در اسلام هیچ جایی برای خودکامگی و خودکامگی پذیری نیست.

16- اصل غیرت دینی

غیرت دینی تلاش در نگاهبانی دین از آفت، و حمیت در حفظ آن از بدعت و کوشش در ترویج آن است. (1)

از مهم ترین علل قیام حسین علیه السلام این بود که دین مورد تعرض قرار گرفته بود و امویان تلاش می کردند که دین را بتمامه از محتوی تهی کنند و جز پوستی از آن باقی نگذارند و به نام دین مردمان را به بندگی خود گیرند و تحت لوای دین به حقوق و حیثیت و شرافت مردمان تعدی نمایند و دارایی های ایشان را به غارت برند و دست به دست بگردانند. چنان که علی علیه السلام در این باره می فرماید :

«ای مردم به زودی بر شما روزگاری خواهد آمد که اسلام را از حقیقت آن خالی نمایند، همچون ظرفی واژگونش کنند و آن را از آنچه درون دارد تهی سازند» (2)

قیام حسین علیه السلام بر ضد چنین مناسبات و روابط و این گونه دین را به تباهی کشاندن بود. او خود پس از ورود به مکه در نامه ای به مردم بصره این امر را به صراحت اعلام نمود :

1- نراقی، محمد مهدی ، جامع السعادات: ج 1، چاپ سوم، منشورات جامعه النجف الدنیه، ج 1، ص 266 .
2- نهج البلاغه، خطبه 103 .

«من شما را به کتاب خدا و سنت پیامبر صلی الله علیه وآله وسلم دعوت می کنم که سنت را میرانده اند و بدعت را زنده کرده اند» (1)

بنابراین قیام حسین علیه السلام قیامی بود براساس غیرت دینی بر ضد تحریف اسلام و بر ضد بر پا کردن مناسبات خودکامانه و مستبدانه به نام دین .

زیباترین جلوهٔ غیرت دینی، در مکتب حسین علیه السلام وجود مبارک حضرت عباس علیه السلام است که چون دست راستش را ناجوانمردانه قطع کردند شمشیر به دست چپ گرفت و با تمام وجودش از دین حمایت نمود.

17- اصل از خودگذشتگی و فداکاری

انسان تا از خود نگذرد و به فراتر از خویش نرود و حق را و انسانیت و ارزش های والای دین و مردم را بر خود مقدم ندارد، به امر مقدس و نیکویی های حقیقی واصل نمی شود. بدین خاطر است که حسین علیه السلام در راه آرمان مقدس همه چیزش را فدا نمود تا حقیقت زنده بماند و عدالت رخ نماید و مردم باعزت زندگی کنند. امام حسین علیه السلام زمانی که تصمیم گرفت از مکه به سوی عراق حرکت کند پیش از حرکت خطبه ای در میان خاندان و جمعی از شیعیان و یاران خود ایراد کرد و در آن خطبه این راه را بر آنان گشود و فرمود :

«اکنون هر یک از شما که آماده است در راه ما از خون خویش بگذرد و جان خود را در راه لقای خدا نثار کند، پس با ما همسفر شود.» (2)

این دعوتی است فراتاریخی و فراجغرافیایی تا هر کس که می خواهد با حسین علیه السلام هم سفر شود و تا قله انسانیت پیش رود، بداند که باید اهل فداکاری در راه خدا و دین او و جامعه انسانی باشد.

نتیجه گیری

آنچه بواسطه ضیق مجال در این مختصر مقال بیان گشت برایند سخن و کلام در علت ماندگاری اندیشه های بزرگ این بود که مردان بزرگ، بزرگ مردانی هستند که بزندگانی

1- تاریخ الطبری، ج 5، ص 357 .

2- کشف الغمه، ج 2، ص 29 - قمی، عباس نفس المهموم، مکتبه بصیرتی، قم 1405 ق، ص 163 .

شخصـی خود اهمیت نداده بلکه گستره مشی و منش آنان فراتر از یک زندگی شخصی بوده که هدف عالی آنان ترقی و اعتلای قوم و ملت و جلوگیری از سـقوط و اضـمحلال آن می باشد. در این راه فداکاری و کوشـش لازم را تا حد توانایی خود بعمل می آورند. به همین دلیل نام آنان پس از مرگشان زبانزد خاص و عام گشته و اهمیت بزرگی شان به نسبت بزرگی خدمات و میزان اثر بخشیشان در حیات انسان ها جلوه می کند .

در میان مردان نامی تاریخ به اذعان و عقول منصف، تنها کسی که شهرتش گوی سبقت را از همگان برده و فداکاری و رسالت وظیفه مندی و فـداکاری بی نظیرش عقول انسانی را حیران و مبهوت ساخته است همیشه قهرمان تاریـخ حسـین بن علی علیه السـلام می باشد. که تمام مردم دنیا در عظمت روح و علو او سرتسـلیم و خضوع فرود آورده انـد زیرا کارهایی که این وجود مقـدس بویژه در آخرین ماه های زندگی خود انجام داده است چنان بزرگ و بی نظیر و خارق العاده است که چشم روزگار مانند آن را تاکنون ندیده و تا ابد نیز نخواهد دید.

باز به شواهـد تاریـخ مهم ترین حوادث جهان پس از گـذشت اندک زمانی کهنه می گردد و نام بزرگ ترین قهرمانان و نام آوران دنیا پس از چنـدی در بوته فراموشـی مانـده و چنانچه گاهی هم بر زبان آورده شود چندان تأثیری در دل ها نمی کند پس چه سـری است که نام زیبای حسین علیه السلام پس از گذشت قرن ها بر سر زبان ها بوده و ذکر مصایب، جوانمردی و فداکاری او دل های هر خواننده و هر شنونده ای را در طپش می افکند. اگر تحقیق و بررسـی گردد معلوم خواهد گردید که جانبازی این قهرمان اسلام با اعمال سایر مردان تاریخ قابل قیاس نیسـت، زیرا شـهرت و بزرگی او از ایـن نظر اسـت کـه بقـای دیـن اسـلام مـدیون فـداکاری و جانبـازی اوسـت و این نـوع فـداکاری و از خودگذشتگی و استقبال مصایب غیر قابل تحمل و از لحاظ حوادث تاریخ کاملاً بی سابقه است.

نتیجه این سـخن اینکه نام و انـدیشه ای در دل ها و زمانه تاریـخ ماندگار و جاوید است که اولاً به جاویددار وجود و اندیشه، مؤمن و اعتقاد کامل و راسخ داشته باشد بدین معنی که اگر آن خدای عزیز ابدی و ازلی نخواهد هیچ نام و وجودی عزیز و ازلی و ابدی نخواد بود ثانیاً فهم این معنـا که تنهـا خداونـد عزیز و صـاحب عزت است و اوست که به بنـده اش به میزان تقرب و معرفتش عزت و کرامت می بخشـد و هر آنکس را او عزت و کرامت بخشد نتیجه اش ماندگاری و جاودانگی است. ثالثاً لازمه عزت مندی سخت کوشی، از خودگذشتگی، ایثار و

جانبازی در راه حق و اعتلای دینی و احساس وظیفه و تکلیف مندی در برابر حیات انسان ها و بشـریت است که این مستلزم امر به معروف و نهی از منکر و مبارزه و جهاد با ناقصین و غاصبین و متعدیان بر حقوق انسانها و حدود الهی است .

رابعاً این امر محقق نمی و شـد جز در سایه ایمان به قـدرت خداوند، تقوی و عبادت پیشـگی و وارسـتگی و والاهمتی خامساً رضامندی و پسند الهی بر هر پسند و رضایتی اولی و مقدم دانستن، که این امر موجب می شود انسان علیرغم دوست داشتن زندگی، زن و فرزندان برای کسب و جلب رضـای الهی همه را تقـدیم دوست نمایـد. خلاصه کلام اینکه حسـین علیه السـلام چون مسـتجمع جمیع این کمالات و صفات عالیه بود، اراده خداونـد بر این قرار گرفت که نام و انـدیشه حسـین علیه السـلام برای همیشه تاریـخ تا قیام قیامت مانـدگار و جاوید بماند.

پیشنهادات

برای اینکه جامعه و انسان ها و نسل عزتمند و صاحب کرامت داشـته باشـیم و در برابر هجمه نظامی و فرهنگی زرمداران و زورمداران عالم متزلزل نباشـیم و بر دغدغه ها، اضـطراب ها و نگرانی های زندگی فایق آییم و همواره زندگی و جامعه سـعادتمند و پرافتخار و سـربلندی را داشته باشیم، با استناد به مطالب گذشته و به تاسی از زندگی بزرگان دین موارد ذیل پیشنهاد می گردد :

1- تعمیق باورهای دینی و ایمان مذهبی در جامعه بویژه نسل جوان

2 - تقویت روحیه امید به زندگی و توکل و اعتماد بر خداوند

3- آگاه مند سازی جامعه و نسل جوان با آرمان و اهداف و سیره متعالی اولیای دین و تبیین نقش کارآمد پیشوایان دین در احیا و حفظ دین و حدود الهی و ارزش های والای انسانی و جهاد و مبارزهٔ آنان با طاغوت های زمان بمنظور اقامه عدل و قسط و حاکمیت حکومت الهی .

4- تقویت غیرت دینی در دفاع از ارزش های دینی و انحرافات

5- تقویت روحیه فداکاری، ایثار، سخت کوشی و والاهمتی در نسل جوان

6- تقویت روحیه دشمن شناسی و حربه های آنان و آمادگی برای مقابله با توطئه های دشمنان

7- تقویت روحیه تقوی و عبادت پیشگی و وارستگی از مشتهیات نفسانی

8- آشنا ساختن جامعه بویژه نسل جوان با انگیزه و اهداف نهضت امام حسین و علل ماندگاری نام و اندیشه ایشان در تاریخ و کاربست مشی و منش آن امام در زندگی فردی و اجتماعی

9- عزت و کرامت پیشگی در حیات فردی و اجتماعی

10- تقویت روحیه وفاق، همدلی، انسجام و وحدت در میان آحاد جامعه اسلامی و دوری از هرگونه تفرق و تشتت

11 - تکریم انسان ها

12 - تقویت روحیه وظیفه مندی و تکلیف گرایی در قبال جامعه و افراد آن

13 - تقویت روحیه امر به معروف و نهی از منکر و احساس مسئولیت در مقابل سرنوشت جامعه

14- احترام به حقوق افراد

15 - استفاده از توان ملی و استعدادهای ملی در ایجاد جامعه مترقی و عزت مند اسلامی

16 - تقویت روحیه آخرت گرایی و آرمان خواهی در جامعه و نسل جوان

منابع و مأخذ

1- قرآن.

2 - نهج البلاغه.

3- ابن سعد، ابو عبدالله محمد، ترجمه الامام الحسین و مقتله من الطبقات الکبری، تحقیق السید عبدالعزیز الطباطبایی، الطبعه الولی، مؤسسه آل البیت لاحیاء التراث، قم 1415 ق.

4- ابن طاووس، المهوف ،چاپ اول، دارالاسوه .

5- ابن طاووس، مهج الدعوات، چاپ سنگی، تهران 1330 ق.

6- ابن ابی الحدید، شرح ابن ابی الحدید، ج 3، چاپ اول، داراحیاء الکتب الربیعه، مصر.

7- ابن شعبه الحرانی، تحف العقول، مکتبه بصیرتی قم 1394 ق.

8- ابن عبد ربه اندلسی، ابو عمر احمد بن عمر، العقد العزیر، ج 3، چاپ اول، دارالاندلس، بیروت .

9- ابن عیسی الاربلی، کشف الغمه في معرفه الایمه، مکتبه بنی هاشم، تبریز، ج 21 .

ص: 233

10 - ابن كثير، البدايه و النهايه، ج 8، چاپ اول، دار احياء التراث العربي، بيروت.

11- ابن شهر آشوب، ابو جعفر محمد بن علی، مناقب آل ابی طالب، دارالاضواء، بيروت، ج 41.

12- ابن داوودالدينوری، ابو حنيفه احمد، الاخبار الطوان، چاپ اول، دار احياء الكتب العربيه، قاهره.

13 - ابن اعثم الكوفي، الفتوح، ج 5، دارالندوه الجديده، بيروت.

14- اين اثير، الكامل فی التاريخ، ج 4، دار صادر، بيروت.

15- ابن مسعود السلامي، العياشی، ابو نصر محمد، تفسير العياشي، تحقيق هاشم رسولی محلاتی، المكتبه العلميه الاسلاميه تهران، ج 21 .

16 - امين عاملی، سيد محسن، اعيان الشيعه، ج 2، دارالتعارف، بيروت.

17 - بلاذری، انساب الاشراف، ج 3، دارالفكر بيروت .

18- خمينی، روح الله، صحيفه نور، چاپ اول، وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، 1361-1371- ج 4.

19 - سامانی، عمان، گنجينه اسرار، كتابفروشی محمودی، 1369 ش.

20 - السيوطي، جلال الدن عبد الرحمن، الجامع الصغير احاديث البشير النذير، الطبقه الاولی، دار الفكر، بيروت 1401 ق.

21 - الشوشتری، القاضی نورالله، احقاق الحق و ازهاق الباطل، مع التعليقات السيد شهاب الدين المرعشي النجفي، مكتبه المرعشي النجفی، قم، ج 11.

22- الطبری، ابو جعفر محمد بن جرير، تاريخ الطبری، چاپ چهارم دار المعارف، القاهره، 1379م، ج 5 .

23 - الطوسي، ابو جعفر محمد بن الحسن، الامالی، المطبقه الحيدريه النجف، ج 1.

24 - عميد، حسن، فرهنگ عميد، ج 1، چاپ اول 1363، چاپخانه سپهر .

25 - قمی، عباس، مفاتيح الجنان، دفتر نشر فرهنگ اسلامی، 1364 .

26- قمی، عباس، نفس المهموم، تحقيق رضا استادی، مكتبه بصيرتی قم 1405 ق .

27- مجلسی، محمدباقر، بحار الانوار ، ج 78، چاپ سوم، دار احياء التراث العربي، بيروت.

28- مجله الغری، چاپ نجف، شماره ماه ربيع الاول، 1381 ق ، به نقل از محمدرضا حكيمی، قيام جاودانه، چاپ اول، دفتر نشر فرهنگ اسلامی.

29 - نراقی، محمد مهدی، جامع السنوات، ج 1، چاپ سوم، منشورات جامعه النجف .

ص: 234

رمز پویایی و ماندگاری نهضت عاشورا / حجة الاسلام والمسلمین حسین ذاکری خطیر

اشاره

محقق و پژوهشگر

چکیده

به نظر نویسنده عوامل زیادی دست به دست هم داده و در سایه آن علت ها نهضت عاشورا ماندگار است. اما تعیین سهم هر یک در پویایی و ماندگاری نهضت حسینی علیه السلام مشکل به نظر می رسد. اما عوامل بسیاری در پویایی و ماندگاری واقعه کربلا مؤثر بودند که به اختصار به شرح ذیل به اطلاع می رسد:

دفاع امام حسین علیه السلام از اصل اسلام و احیای احکام آن و نیز احیای فطرت یکی از دلایل پویایی و رمز ماندگاری نهضت می باشد.

و بخش دوم مرتبط است با سخنان رسول خدا صلی الله علیه وآله وسلم درباره عظمت و شخصیت امام حسین علیه السلام.

بخش سوم بر می گردد به مقام اخلاقی و رفتار امام حسین علیه السلام چرا که او سمبل اخلاق؛ شجاعت و جوانمردی بود.

قسمت چهارم باز می گردد به شیوه و روش مبارزهٔ امام حسین علیه السلام علیه استکبار اموی.

بخش پنجم ارتباط پیدا میکند به نوع فجایعی که در کربلا اتفاق افتاده است و از سوی

دیگر کربلا یک منظومه بوده که همه نوع مصائب را در خود گرد آورده است.

و نیز شکیبایی یاران امام و سخنان آنان در شب عاشورا باید بر این پویایی و ماندگاری می افزاید .

قسمت ششم باز می گردد به سفیران و بازماندگان کربلا و افشاگری آنان علیه حاکمان جابر و فاسد بنی امیه در کوفه؛ شام و مدینه .

بخش هفتم مربوط است به تلاش و سخت کوشی امامان معصوم علیه السلام در حفظ نهضت عظیم کربلا در طول حیات طیبه شان.

بخش هشتم مربوط است به نهضت ها و انقلاب هایی که با الهام از نهضت کربلا در اقصی نقاط کشورهای اسلامی به دفاع از قیام حسینی علیه السلام صورت گرفته است.

بخش نهم در ارتباط است با سخت کوشی و تلاش بی وقفه ی علمای تشیع در طول سال نهضت حسینی علیه السلام.

قسمت دهم گره خورده است به همت و تلاش خستگی ناپذیر مؤمنان و ارادتمندان و شیعیان امام حسین علیه السلام در مدت 1400 سال که با برپایی مجلس عزا و ساخت تکایا به ترویج و نشر افکار و اندیشه نهضت عاشورا پرداختند.

امروزه هیچ کس نباید به خود اجازه دهد که آن نهضت و آن تلاش ها را از حرکت باز دارد، که این خیانت و جرمی است نابخشودنی .

مقدمه

اشاره

شاید به نظر عده ای راز پویایی و ماندگاری نهضت حسین علیه السلام تنها در همان شهادت مظلومانه امام حسین علیه السلام و اصحاب بزرگوارش نهفته باشد. اما در واقع مطلب این است که : راز پویایی و ماندگاری نهضت عاشورا فقط به مصایب روز دهم محرم و یا اسارت زن و فرزندان و همراهانش محدود نمی گردد. اگر چه مصائبی که بر ابی عبدالله وارد شده؛ سهمگین و عظیم بوده است؛ اما واقعیت های دیگری نیز وجود دارد که بر پویایی و ماندگاری قیام عاشورا کمک نموده است و ما از آن غافلیم از این رو به یاری خدای سبحان به عرض مبارک خواهیم رساند که: عوامل زیادی دست بدست هم داده اند تا نام پیشوای آزاد مردان عالم و نهضت بزرگ کربلا؛ در سینه سوزان و مجروح تاریخ حک گردد؛ تا شاید مرحمی باشد

بر روح متلاطم تاریخ که همواره در فراق یوسف کربلا چشمی اشکبار و سینه ای خسته دارد. شاید گریه ای که زن و مرد و کودک و جوان در بستر زمان بر امام حسین علیه السلام و اصحابش نموده اند، در مقابل اشک چشم آسمان ها، فرشتگان، زمین، ریگ ها، درختان و کوی و برزن ناچیز باشد؛ چرا که حسین علیه السلام روح، غیرت، عزت و وجدان بشریت و بهشت اهل معرفت می باشد.

و معهذا عاملی چون واقعه کربلا و سختی های آن به تنهایی قادر نبود این چنین نام امام حسین علیه السلام و قیام عاشورا را پویا و ماندگار و پر آوازه در تاریخ نماید. بنظر ما اگر واقعه کربلا هم نبود؛ باز نام علی و آل علی علیه السلام و قیام عاشورا را پویا و ماندگاری و پر آوازه در تاریخ نماید. بنظر ما اگر واقعه کربلا هم نبود؛ باز نام علی و آل علی علیه السلام در پیشانی زمان بلند آوازه و ماندگار بود. ولذا تمنای این بنده این است که: خوانندگان محترم با فراست و دقت بیشتر، این مجموعه را مورد مطالعه قرار داده تا راز پویایی و ماندگاری نهضت عاشورا را به درستی دریابند.

با مقدمه فوق می پردازیم به بررسی عواملی که بر ماندگاری نهضت امام حسین علیه السلام ایفای نقش نموده است.

1- احیای فطرت و راز پویایی و ماندگاری

مکتب اسلام بر پایه فطرت استوار گشته است. (1) و فطرت هم در همه انسان ها بنحو مطلوب نهادینه شده است. بهمین دلیل است که انسانها فطرتاً خواهان: توحید، نبوت عامه، عدالت، زیبایی، آزادی و جاودانگی اند. اما گاهی تحولات و شرایط: اعتقادی، اجتماعی، اقتصادی و سیاسی بگونه ای خود را نشان می دهد که ممکن است انسان ها از مأموریت اصلی خویش یعنی پیام فطرت باز بمانند. و پیام فطرت را نادیده بگیرند. و لذا بزرگ ترین مأموریت انبیاء و پیشوایان الهی این است که: نعمت های فراموش شده الهی را به انسان ها یاد آور شوند و بار دیگر از آنان پیمان فطرت بگیرند، و گنجینه های عقول بشری را بازشناسی و پرورش دهند . (2)

پس اصلی ترین مأموریت امام حسین علیه السلام این بود که مردم را به پیام و اهداف فطرت آشنا

1- روم / 30.

2- امام علی علیه السلام در نهج البلاغه، خطبه 1 می فرماید: فبعث فیهم رسله و واتر الیهم انبیاؤه لیستاً دوهم میثاق فطرته، و یذکر و هم منسی نعمته و یحتجوا و علیهم بالتبلیغ یثیر والهم دفائن العقول .

نمایـد. و موانعی که بر سـر راه تحقیق این اهـداف وجود دارد را از میـان بردارد، و بزرگ ترین مانع، حکومت جبار اموی بود، که هرگز این فرصت را در اختیار مردم قرار نداد تا به ندای فطرت پاسخ مثبت دهند.

معهذا در زمان حکومت طایفه بنی امیه مردم از توحید، زیبایی خواهی، آزادی خواهی، جاودانگی و عدالت خواهی فاصله گرفتند. در واقع مردم از «خود» خود فاصله می گرفتند و از خود بیگانه می شدند.

و لذا اگر خوب دقت نماییم این بعد از مبارزه ی امام حسـین علیه السـلام یک بعد جهانی و بشـری دارد، و به همه ی بشـریت سروکار پیدا می کنـد. شایـد به همین دلیل باشـد که گاندی آتش پرست، نهضت و شـجاعت خویش را الهام گرفته از قیام عاشو را می داند. و یا کورت فویشلر

آلمانی دربارهٔ امام حسین علیه السلام کتاب می نویسد. و کتاب حسین و ایران را منتشر می کند.

در حالی که افکار گاندی و فویشـلر... ماهیتاً با افکار امام حسـین علیه السلام در تضاد است. اما پیام و الهامات فطرت این رابطه را بر قرار می کنـد. چرا که نهضت امام حسـین علیه السـلام، قیام برای بیـداری و الهامات فطرت بود. و نـدای فطرت پویا و مانـدگار در گوش زمان است. و هرگز از روح زمان جدا نخواهد شد. لذا اگر کسـی اندک تلاشـی، ولو کم رنگ، در راسـتای اجرای عدالت، و آزادی مشروع کرده باشد، ماندگار در تاریخ می گردد، از آنجا که به ندای فطرت پاسخ داده در نزد آیندگان به نیکی یاد می شود.

2- احیای اصول و مبانی دین و پویایی و ماندگاری عاشورا

دیگر دلیل پویایی و ماندگاری قیام امام حسین علیه السلام این است که: آن حضرت برای اصول و مبانی (توحید، نبوت، معاد و امامت) از دست رفته اسـلام بپاخاست. سید الشهداء رسالتی را بر دوش گرفت که همه ی پیامبران علیه السلام بر دوش داشته اند. و مسیری را پیموده که کتاب الهی فرمان داده بود. چرا که در مقابل حکومتی به پاخاست که ملحد و کافر بود. زیرا بر اساس سـندهای تاریخی ذیل، ابوسفیان، معاویه و یزید هیچ اعتقادی به اسلام و نبوت نداشتند.

1- مسعودی می گوید: وقتی عثمان به خلافت رسید، ابوسفیان طایفه بین امیه را به منزل خود جمع کرد و گفت: آیا بیگانه ای در میان شما هست؟ (زیرا ابو سفیان کور بود) گفتند: خیر. گفت: ای بنی امیه! خلافت را مانند گوی دست بدست بگردانید. بخدایی که ابو سفیان به آن

قسم می خورد، من امید داشتم خلافت به شما برسد و میان فرزندان شما موروثی گردد. (1)

2- ابن ابی الحدید می گوید: اصحاب ما فقط به فسق معاویه اکتفا نکرده اند، بلکه معتقدند که معاویه ملحد و بی دین است و اعتقادی به نبوت پیغمبر نداشته است. بعد از قول مطرف بن مغیره نقل می کند که: شبی با معاویه نشسته بود که به معاویه پیشنهاد داد تا نسبت به بنی هاشم مهربان باشد. و از بیت المال سهم بیشتری برای آنان در نظر بگیرد. چون هیچ خطری از ناحیه آن ها متوجه حکومت نخواهد شد. و از سوی دیگر نامت را بر سر زبان ها خواهد انداخت .

معاویه پاسخ داد: هرگز هرگز؟ ابوبکر و عمر آمدند و رفتند و یادی از آن ها باقی نماند، اما ابن ابی کبشه (منظورش پیامبر صلی الله علیه وسلم بود) همه روزه پنج بار با صدای رسا نامش به هنگام اذان برده می شود و می گویند: اشهد ان محمداً رسول الله و بعد از نام محمد! چه علمی و کدام نامی باقی خواهد ماند؟ و من تا نام محمد را همچون وجودش دفن نکنم دست بردار نیستم . (2)

3- و یزید نیز مانند اجدادش ملحد و بی دین بود. و هیچ اعتقادی به دین و احکام آن نداشت. و معهذا است که وقتی سر مبارک امام حسین علیه السلام را در مقابلش قرار داده بودند، این اشعار کفر آمیز را در جمع مسلمانان انشاء نموده است:

لعبت هاشم بالملک فلا *** خبر جاء ولا وحی نزل

یعنی بنی هاشم با پادشاهی بازی کردند. و گرنه، نه خبری از رسالت بود و نه وحی نازل شد.

و بعد به دفاع از اجداد مشرک خود می پردازد و می گوید: بزرگان بنی هاشم را کشتیم و آن را به حساب جنگ بدر گذاشتیم. این روز در مقابل آن روز . (3)

و امام حسین علیه السلام نیز اعلام فرمود: ای مردم آگاه باشید که طایفه بنی امیه و عمالش ملزم به طاعت شیطان شدند و اطاعت خدای رحمان را ترک نمودند. و بر روی زمین به فساد مشغولند. (4)

و لذا ملاحظه می فرمایید که: افکار بنی امیه افکار شیطانی و اندیشه و فکر امام حسین علیه السلام

1- مروج الذهب، ج 1، ص 699 .

2- شرح نهج البلاغه ج 5 ص 129- چاپ اسماعیلیان قم.

3- لهوف، ص 200، چاپ بخشایشی الفتوح ابن اعثم کوفی ص 915 چاپ آموزش انقلاب اسلامی.

4- تاریخ طبری چاپ لیدن کامل ابن اثیر ج 3 ص 28 چاپ بیروت انساب الاشراف بلاذی ج 3 ص 171 چاپ بیروت.

اندیشه ی رحمانی و الهی است. پس امام حسین علیه السلام نقش و رسالتی را بر عهده گرفت که همه ی پیامبران داشته اند. و لذا هر کسی که حامی دین خـدا باشد و به ترویج توحید، معاد، نبوت شـناخت انسان و هستی بپردازد، قطعاً ماندگار در تاریخ خواهد بود. همچنان که: نوح علیه السـلام، ابراهیم علیه السـلام، عیسی علیه السلام و اصحاف کهف و محمد صلی الله علیه وآله وسلم ماندگار در تاریخ شدند. و این وعده خداوند است که فرمود: (أَوْفُوا بِعَهدِی أُوفِ بِعَهْدِکُمْ). (1)

و در جای دیگر فرمود: (انَّ یَنْصُرْکُمُ اللَّهُ فَلا غالِبَ لَکُمْ). (2)

اگر چه جسم خاکی امام حسـین علیه السـلام و اصـحاب مظلومش چون از خاک بر آمـد به خاک تعلق گرفت، اما دین و اهداف و راه امام حسین علیه السلام زنده و جاوید است.

به تعبیر امام علی علیه السلام: اعیانهم مفقوده و امثالهم في القلوب موجوده. (3)

پس امام حسین علیه السلام زنده است، چون اسلام و توحید زنده است.

3- احیای مبانی سیاسی اسلام با پویایی و ماندگاری نهضت عاشورا

در یک نگاه کلی مکتب اسلام بر پایه سه عنصر اساسی بنا نهاده شده است:

الف: عنصـر تکوین، که همـان عقـل خـدا دادی است، و عقـل مسـئولیت خطیر برنامه ریزی بر اساس زمان و مکان، درک کلیات، فهم و شناخت دین و توحید و هستی شناسی و انسان شناسی را بر عهده دارد .

ب : دومین عنصـر، عنصـر تشـریع است، که مسئولیت وضع «قوانین» سیاسی، اجتماعی ، مدنی، اخلاقی و بین المللی را بر عهده دارد. و این مسئولیت بر عهده کتاب (قرآن) و سنت (قول، فعل و تقریر) معصوم علیه السلام می باشد.

ج : عنصر سوم، رهبری است، که مهم ترین بخش دین اسلام محسوب می گردد. و در مکتب اسلام هیچ چیزی به اندازه رهبری و نقش آن بعد از توحید تاکید نشده است. چرا که پرورش و به فعلیت در آوردن عقول، (4) و تفسیر کتاب و سنت و اجرای آن بر عهده رهبری

1- بقره / 40 .

2- آل عمران / 160 .

3- نهج البلاغه حکمت 147 .

4- نهج البلاغه خ 1 .

است. (1) و پیشوایـان الهی اساس دین، (2) و محرم اسرار خدایند (3) و هیچ کس صـلاحیت پیشوایی جامعه بشری را ندارد، مگر اینکه منصوب از جانب خداونـد (و یا تأیید از جانب معصوم) باشد. (4) و از دیدگاه مکتب اسـلام و همه ی کارشناسان مذهبی عالم، شخصی که مسـئولیت رهبری جامعه را بر عهـده می گیرد بایـد دارای شـرایط ذیل باشـد: دانشـمند و قانون دان باشد، و بیش از همه به قوانین احترام گذاشـته و تابع آن باشد. اهل فسق و فجور نباشد. از ترس، بخل، خودپسـندی، طمع، هوا و هوس بدور باشد. شـجاع، مدیر و مطیع فرمان الهی بوده، و ضمن تهذیب نفس، متخلق به اخلاق الهی باشد.

دلیل اینکه رهبران الهی باید متصف به صـفات حمیده بوده و از صـفات رذیله بدور باشند این است که: موضوع انسان، موضوع مهم است. پس اگر کسی حایز صفات فوق نباشد، صلاحیت رهبری جوامع انسانی را ندارد. چرا که تفکر چنین افرادی، تفکر حیوانی است. بقول

شاعر:

ذات نایافته از هستی بخش *** که تواند که شود هستی بخش

معهـذا نهضت عـاشورا جایگـاه رفیع رهبری را، در نظام سیاسـی اسـلامی، به روشـنی تبیین فرموده است. و از حکومتی که صاحب تمام صفات رذیله بوده پرده برداشت. حکومتی که به کوچکترین اصول اخلاقی و دینی پایبند نبوده است.

و لـذا شـیعیان و آزاد مردان جهان از دو جهت در طول تاریـخ به ترویـج افکار امام حسـین علیه السـلام پرداختند: یکی بلحاظ اینکه امام حسین علیه السلام از هر جهت دارای صلاحیت رهبری جامعه بود.

دیگر اینکه امام حسـین علیه السـلام بر اساس روایات مسـلمی که از پیامبر الهی صلی الله علیه وآله وسلم وارد شده است، بعنوان پیشوای اهل عالم برگزیده شده بود. و مسلمانان قرن ها با همین اعتقادات حقه زندگی کردند و می کنند . و این یعنی ماندگاری .

4- رابطه احیای احکام اسلامی پویایی و ماندگاری نهضت عاشورا

قوانین اسلام، مترقی ترین و حیات بخش ترین قوانین در راستای تحقق بخشی به اهداف

1- نهج البلاغه خ 2 .
2- نهج البلاغه خ 2 هم اساس الدین .
3- نهج البلاغه خ 3.
4- نهج البلاغه خ 144 - فرمود: هیچ کس غیر از طایفه بنی هاشم صلاحیت رهبر جامعه را ندارد.

انسـانی است. چرا که دسـتورات و قوانین آن از جانب خداونـد بوده، و خداونـد هم به تمام خواست های معنوی و مادی انسان ها آگاهی کامل دارد. بنابراین قوانینی در پیش روی افراد جامعه قرار می دهد که طاقت اجرای آن میسر باشد. اما یاد آوری این نکته ضروری است که: هیـچ قانون مترقی در جامعه به منصه ظهور نمی رسد، مگر اینکه رهبری ناب و صاحب صـفات حمیده (که مکتب اسـلام بر می شـمارد) رهبری و اجرای قوانین را بر عهده گیرد. و ملت ناب و با فرهنگی که مطیع قوانین الهی باشند و در خدمت مکتب قرار گیرند.

همـانطور که بیـان شـد در نظام اسـلامی رهبری اساسـی ترین نقش را در تحقیق اهـداف اعتقادی، سیاسـی، و حقوقی و ایجاد امنیت را در جوامع بشـری بر عهده دارد. به همان نسبتی که جامعه با وجود رهبری عادل و فهیم و آگاه و... به تعالی، تکامل و رشد دست می یابد، اگر زمام جامعه بدست رهبری فاسد، قانون شـکن، مستبد و حریص به مال دنیا و اسیر هوا و هوس بافتد، بطور سهمگینی در مسایل: اخلاقی و فضایل انسانی و اجتماعی سقوط خواهد کرد.

نمونه بارز آن در عصـر ائمه معصومین علیهم السـلام و بخصوص در عصـر امام حسین علیه السلام کسی زمام امور مسلمانان را در دست گرفته، که به هیچ صراطی مستقیم نبود.

و دگرگونی و انحراف بزرگی در مسایل: حقوقی اخلاقی و اجتماعی بوجود آمده بود. بعباراتی محکم ترین سدی که بنی امیه در مقابل خود احسـاس می کرد، دین بود. از این رو تمـام تلاـش خود را بکار بست تا دین زدایی کرده و نگـذارد احکام نورانی اسـلام، چاشـنی زنـدگی مسلمانان گردد. و برای اینکه بتواند سایه پلید خود را بر سر مسلمانان افکند، باید موتور حرکت جامعه (دین) را از کار بی اندازد.

دلیل دین زدایی بنی امیه هم روشن بود، چرا که علف های هرز از مزبله ها می رویند. و لذا امام حسـین علیه السـلام با قیام خود به احیای اصیل ترین رکن مکتب که مایه سعادت و امنیت محسوب می شد پرداخت . ایثار و فداکاری را بر سکوت و نشستن ترجیح داد.

و فرمود: خداوندا! تو آگاهی که آنچه به دست ماصورت پذیرفت نه در طمع کسب قدرت و پادشاهی بود، و نه در طلب ثروت و مال، بلکه ما خواستیم نشانه های راه دینت را ارایه دهیم (مفاسد را) در شهرهای تو اصلاح کنیم، و یا من المظلومون، من عبادک و یعمل بفرایضک و سننک و احکامک. (ای خدای بزرگ) باشد که بندگان مظلوم تو روی آسایش و امنیت ببینند و

آسوده خاطر به طاعت تو برخیزند. ما می خواهیم فرایض و سنت پیامبر و احکام تو را اجرا کنیم. (1)

و در جای دیگر فرمود: مردم آگاه باشید: که بنی امیه طاعت و بندگی شیطان را پذیرفته و طاعت خداوند رحمان را ترک گفتند.

و اظهر وا الفساد وعطلوا الحدود و احلوا حرام الله وحرموا حلاله . (2)

و فساد را در زمین ظاهر کرده و حدود خداوند را تعطیل نموده و حلال خدا را حرام و حرام خدا را حلال نمودند .

و نتیجه اینکه رابطه احیای احکام اسلامی با ماندگاری نهضت عاشورا کاملاً روشن است. چرا که قیام عاشورا به جهت احیای امر به معروف و نهی از منکر و اصلاح جامعه بر اساس سنت پیامبر و امام علی علیه السلام در راستای اجرای حدود تعطیل شده الهی و جلوگیری از ظلم و ستم بوده است. از این رو مگر ممکن است، نام مصلح و مدافع قانون، که تا سرحد نثار خون خویش پیش رفته، ماندگار در قلب انسان ها نباشد؟!

سخنان رسول خدا صلی الله علیه وآله وسلم و ماندگاری نهضت عاشورا

یکی از دلایل بقای نهضت حسینی سخنان رسول خدا صلی الله علیه وآله وسلم درباره شخصیت والای امام حسین علیه السلام می باشد. چرا که در طول تاریخ، میلیاردها مسلمان احترام خاصی برای گفتار پیامبر صلی الله علیه وآله وسلم قائلند، و بر اساس فتاوی فقهای تسنن و تشیع اطاعت از قول و فعل و تقریر رسول خدا صلی الله علیه وآله وسلم فرض و واجب است؛ و تخلف از آن حرام و جرم و این فرمان قرآن کریم است که اطاعت از رسول خدا صلی الله علیه وآله وسلم را واجب شمرد. (مَنْ يُطِعِ الرَّسُولَ فَقَدْ أَطاعَ اللَّهَ ...) (3) و تصریح فرموده (وَ ما يَنْطِقُ عَنِ الْهَوى اِنَّ هُوَ الَّا وَحْيٌ يُوحى) (4)

یعنی هر سخنی که از لبان در ربار رسول خدا صلی الله علیه وآله وسلم انشاء گردد، تراوش یافته از منبع لایزال وحی می باشد. و اطاعت از گفتار و کردار رسول خدا صلی الله علیه وآله وسلم مساوی است با اطاعت فرمان

1- تحف العقول ص 272 نهج البلاغه خ 131 بر اساس ترتیب صبحی صالح .

2- تاریخ طبری ج 7 ص 300 چاپ لیدن کامل این اثیر ج 3 ص 38 چاپ بیروت، انساب الاشراف بلاذری ج 3 ص 171 چاپ بیروت وقعه طف ص 172 چاپ بیروت جامعه مدرسین .

3- نساء 80 - نساء 13 و 14.

4- النجم 3 و 4 .

خداونـد. و از سـویی نه تنهـا قرآن کریم در معرفی رهـبران بعـد از رسول یعنی علی و آل علی علیه السـلام کوتـاهی نفرموده، بلکه محبت وحب به آنان را واجب شـمرده است. (قُلْ لاَ اَسئَلَکُم عَلَیْهِ أَجْراً الَّا الْمَوَدَّةَ فِی القُربَی) (1) این فرمان الهی، نه تنها برامت پیامبر صلی الله علیه وآله وسـلم واجب است، بلکه بر شـخص پیـامبر صـلی الله علیه وآله وسـلم واجب است که علی و آل معصـومش علیهم السـلام را دوست بدارد و به آنان عشق بورزد. و لذا رسول خدا صـلی الله علیه وآله وسلم با الهام از فرمان خداوند با جدیت فراوان به معرفی امام علی علیه السلام و فرزندانش پرداخته است که بخشی از آن معرفی بشرح ذیل می باشد:

1- از امام علی علیه السلام نقل است که فرمود: رسول خدا صلی الله علیه وآله وسلم روزی دست حسن و حسین علیهما السلام را گرفت و فرمود: من أحبنی و احب هذین و أباهما و امهما کان معي في در جتی یوم القیامه . (2)

2- و یا فرمود: حسین منی و انا من حسین احب الله من احب حسیناً. (3)

3- ابو سعید خدری از رسول خدا صلی الله علیه وآله وسلم نقل کرد که حضرت فرمود: الحسن و الحسین سیدا شباب اهل الجنه.

4- و نیز رسول خدا صلی الله علیه وآله وسلم فرمود: لعلی و فاطمه و الحسن و الحسین انی سلم لمن سالمتم و حرب لمن حاربتم. (4)

سلمان فارسی می گوید: دیدم حسین در دامن پیغمبر نشسته بود و رسول خدا صلی الله علیه وآله وسلم درباره اش فرمود :

انت السید ابن السید و ابو السادات و انت الامام ابن الامام ابوالائمه انت الحجه ابن الحجه ابو الحجج، تسعه من صلبک و تا سعهم قائمهم .

تو آقا و سـرور، پسـر و پدر سـرورانی، و تو امام و پسر امام و پدر پیشوایانی و تو حجت و پسر حجت و پدر نه پیشوایی که نهم آنان قایم می باشد. (5)

1- شوری / 23

2- ینابع الموده ج 1 ص 1922 .

3- همان مدرک .

4- مسند احمد ج 5 ص 92 و ینابع الموده، ج 1، ص 1922 .

5- ینابع الموده، ج 1، ص 194 .

جزییات قیام به فرمان رسول خدا صلی الله علیه وآله وسلم بوده است

در سندهای تاریخی از منابع تشیع و تسنن آمده که امام حسین علیه السلام با الهام مستقیم از سخنان رسول خدا صلی الله علیه وآله وسلم قیام خویش را در مقابل حکومت فاسد و دیکتاتور یزید آغاز نموده است. یعنی حتی جزییات کار نهضت مورد دقت و ارزیابی قرار گرفته بود .

امام در پاسخ برادرش محمد حنیفه که حضرت را از رفتن به کوفه منع کرده بود، فرمود: رسول خدا صلی الله علیه وآله وسلم را در خواب و بیداری دیدم که فرمود :

یا حسین! اخرج الی العراق فان الله قد شاء ان براک قتیلا.

ای حسین! بجانب عراق کوچ نما همانا خداوند میخواهد تو را شهید ببیند.

محمد حنفیه عرض کرد: لااقل زن و بچه ها را با خود همراه نکن. حضرت فرمود: از جدم صلی الله علیه وآله وسلم پیرامون زن و فرزندانم پرسیدم :

فقال صلی الله علیه وآله وسلم ان الله قد شاء ان یراهن سبایا

فرمود: خداوند می خواهد آنان را اسیر ببیند.

و چنان این محاسبه دقیق است که رسول خدا صلی الله علیه وآله وسلم وعده فرمود: که هرگز خون امام حسین علیه السلام پایمال نخواهد شد. رسول خدا صلی الله علیه وآله وسلم فرمود:

ان في القتل الحسین علیه السلام حراره فی القلوب المونین لن تبردا ابداً. (1)

همانا با شهادت امام حسین علیه السلام حرارتی در قلب های مومنان بوجود خواهد آمد که هرگز به سردی نخواهد گرایید .

پس یکی از دلایل و راز ماندگاری نهضت عاشورا سخنان نغز رسول خدا صلی الله علیه وآله وسلم است، دربارهٔ امام حسین علیه السلام ، که آن بیانات ارزنده، رفته رفته در جان مردم کارگر افتاد و مسلمانان در طول تاریخ به آن استناد می کردند و می کنند.

لذا مورخان نوشته اند: پس از شهادت امام حسین علیه السلام سر مبارک آن حضرت را روی طبقی گذاشته، و نزد ابن زیاد آوردند و عبید الله شادی می کرد و با چوبی که در دست داشت، بر لب و دندان آن حضرت می زد.

زید بن ارقم که از صحابه رسول خدا صلی الله علیه وآله وسلم بود گفت: ای پسر زیاد! چوب را خود را بردار، که بخدا سوگند می دیدم رسول اکرم صلی الله علیه وسلمه این لب و دهان را مکرر می بوسید این جمله را گفت

1- بحار، ج 10، صحفه 189، چاپ بیروت .

و به گریه افتاد و بعد افزود: ای پسر مرجانه! بخدا سوگند پیامبر صلی الله علیه وآله وسلم حسین را روی زانو نشانده و شنیدیم که فرمود:

خدایا این امانت من است که به تو و به مؤمنان می سپارم، تا چگونه با او رفتار نمایند. (1)

پس ملاحظه فرمودید که مسلمانان حتی در مجلس عبیدالله (لع) به حدیث پیامبر صلی الله علیه وآله وسلم در حقانیت و عظمت امام حسین علیه السلام استناد کردند.

شخصیت امام حسین علیه السلام با پویایی و ماندگاری نهضت کربلا

1- امام حسین علیه السلام جلوه خداست

یکی دیگر از دلایل ماندگاری نهضت حسینی این است که امام حسین علیه السلام از انوار الهی و از جلوه های رحمانی و عدل قرآن و قرآن ثانی است.

پس همانطور که خداوند ماندگار در تمام عصرها است و هرگز فانی نمی شود (کل مَنْ عَلَیْها فانٍ وَ یبقی وَجْهُ رَبِّکَ ذُو الْجَلالِ وَ الاِکرَام) (2) وجود نازنین امامان معصوم علیهم السلام نیز وجه الله می باشند. در دعای شریف ندبه می خوانیم: (اَینَ وَجْهَ اللَّهِ الَّذِی یَتَوَجَّهُ اِلَیه). (3) و وجه الله همواره ماندگار در روح زمان است. و هرگز محو نخواهد شد. اگر چه جسم آنان به خاک تعلق می گیرد، اما روح و اهداف آنان ماندگارند و در زمان تصرف دارند. مانند: نوح، ابراهیم، موسی، عیسی علیه السلام و حضرت محمد صلی الله علیه وآله وسلم .

و از دیگر سو خداوند نور آسمان ها و زمین است. (اللَّهُ نُورُ السَّمَواتِ وَ الاَرضِ) آیاکسی می تواند نور خداوند را خاموش کند؟ هرگز. (یُرِیدُونَ لِیَطفُوا نُورَ اللَّهُ بِاَفوَاهِهِم وَ یَأبَی اللَّهُ الَّا آنَ یُتِمَّ نُورِهِ). (4) و امامان معصوم علیهم السلام از نور خدایند.

امام صادق علیه السلام فرمود: والله من نور الله کشعاع الشمس من الشمس.

سعید بن خبیر از ابن عباس نقل کرد که گفت: از رسول خدا شنیدم که به علی علیه السلام فرمود:

1- زندگی امام حسین نشر محمد ص 596.

2- الرحمن، 26/27 .

3- دعای ندبه .

4- توبه، 32 .

خُلِقْتُ أَنَا وَ أَنْتَ مِنْ نُورِ اللّهِ .

من و تو از نور خداوند آفریده شدیم . (1)

ابو خالد کابلی می گوید: از امام باقر علیه السلام پیرامون تفسیر آیه 8 سوره تغابن (فَآمِنُوا بِاللَّهِ وَ رَسُولِهِ وَ النُّورِ الَّذِی أَنْزَلْنا وَ اللَّهُ بِما تَعْمَلُونَ خَبِیرٌ)؛ با خدا و رسولش و نوری که فرستاده ایم ایمان آورید و خداوند به آنچه که انجام می دهید آگاهست) پرسیدم» امام علیه السلام فرمود: ای ابا خالد بخدا سوگند که آنان همان نور خدایند که فرو فرستاد. به خدا آنان نور خدا در آسمان ها و زمین می باشند. (2)

پس همانطور که نمی توان نور خدا را خاموش کرد. هرگز نمی توان نور ائمه معصوم علیهم السلام و نور عاشورا را خاموش کرد. امامان معصوم علیهم السلام عدل قرآن و قرآنی ثانی می باشند (3) و خداوند اراده فرمود که حافظ قرآن باشد. (أَنَا نَحْنُ نَزَّلْنَا الذِّکْرَ وَ أَنَا لَهُ لَحافِظُونَ) (4) و ائمه معصومه علیه السلام اراده خداوند و محرم اسرار حق در روی زمینند و برگزیدگان و منصوبان حقند. و لذا اراده خالق حکیم بر ماندگاری علی و آل علی علیه السلام می باشد.

2- شخصیت عرفانی امام حسین علیه السلام و ماندگاری نهضت

بخشی از دلایل ماندگاری نهضت عاشورا مرهون بعد شخصیت عرفانی امام حسین علیه السلام است. چرا که حضرت سید الشهداء عارف کامل و فنای فی الله و مطیع محض ذات ربوبی بوده است. او دارای روحی لطیف، و قلبی خاضع، خاشع و مملو از مهر و محبت و عشق الهی بود. او همواره با دست عقل به عالم ملکوت می نگریست. و هر مشکلی که بر سر راهش قرار می گرفت، رضای خداوند را بر هر چیزی مقدم می داشت. امام حسین علیه السلام عاشق رب الارباب بود. آن حضرت خداوند را در جای جای زندگی اش حس می کرد. و می گفت:

اگر بر دیده مجنون نشینی *** بجز از خوبی لیلی نبینی

من کیم لیلی، لیلی کیست؟ من *** ما یکی روحیم اندر دو بدن

او جز خدا نمی دید و جز برای خدا سخن نمی گفت و جز برای خدا کاری نمی کرد

1- فوائد السمطین ج 1صفحه 40 .

2- اصول کافی کتاب الحجمه باب امامان نور خداوند می باشند.

3- هُمْ مَعَ الْقُرْآنِ وَ الْقُرْآنَ مَعَهُمْ لَنْ یَفْتُرُ قابِیَنِهِمَا حَتَّی یَرِدَا عَلَی الْحَوْضِ .

4- حجر، 9.

دعای عرفه معرّف بخشی از مکنونات آن حضرت در بعد عرفانی است و آن چنان ژرف و عمیق سخن می گوید که جز معشوق نمی بیند.

(ای خدای من) تویی که انوار (تجلیات جمال) خود را در دل های دوستانت تاباندی تا تو را شناختند و تو را به یکتایی ستودند.

(ای خدای مهربان) تو بیگانگان را از دل عاشقانت زدودی، تا جز (وجود بی همتایت) دوست و پناهی نگیرند.

ماذا وجد من فقدك و مالذي فقدك من وجدك .

آنکه تو را ندارد، چه دارد؟ و آنکه تو را دارد چه ندارد؟

لقد خاب من رضـی دونک بدلا و لقد خسیر من بغی عنك متحولا. آنکه دیگری را بجای تو برگزیند، ناکام است. و کسی که از تو رو برتابد زیان کار می باشد.

کیف یرجی سواک و انت ما قطعت الاحسان.

چگونه بغیر تو امید داشته باشند، با اینکه احسانت را قطع نفرمودی؟

و در مکه (و در آسـتانه حرکت به جـانب کربلاـ) خطبه ای ایراد می فرمایـد و در آن خطبه چنـان محو در جلال رحمانی می شود، که جز رضای معشوق نمی بیند، و به پیشگاه معبود عرض می کند:

رضی الله رضانا اهل البیت.

خشنودی خداوند، خشنودی ما اهل بیت می باشد . (1)

و امام حسین علیه السلام در آخرین دقایق حیات طیبه اش، چشم ها را به آسمان دوخته و گفت:

الهی رضاً برضایک، صبراً علی بلایک لا معبود سواک .

الهی! خشنودم به خشنودی تو، و بر بلاهایت صابرم و معبودی غیر ذات پاکت وجود ندارد.

ملخص کلام این که، شخصـیت عرفانی امام حسـین علیه السلام مدد قابل توجهی بر ماندگاری نهضت عاشورا نموده است. چراکه عرفان مرز نمی شـناسد. دلیلش این است که عرفان، بادل و عشق بازی و فنا شدن در دریا، سر و کار دارد. و وقتی قطره با دریا سرو کار پیدا نماید، دریا

1- لهوف، ص 53 چاپ بخشایشی.

شده و ماندگار خواهد شد.

قطره گر با دریاست دریاست *** ورنه او قطره، دریا دریاست

و لذا کسانی که عشق بازی و سیر و سلوک را از مکتب امام علی علیه السلام امام حسین علیه السلام آموختند، و از شاگردان این خاندان محسوب می گردند، ماندگار در تاریخ شدند، و یاد و نام آنان بلند آوازه گشت .

3- مقام عبادی امام حسین علیه السلام با پویایی و ماندگاری نهضت

گاهی فعل و یا عنوان، به فاعل فعل شخصیت و قداست می بخشد. مثلاً فردی که هیچ نام و نشانی ندارد، با بذل و بخشش و یا با عبادت و زهد، شهره خاص و عام می شود. اینجا این فعل است که به فاعل اعتبار بخشیده است.

اما گاهی قصه بر عکس است، یعنی فاعل به فعل و عملی، عزت و افتخار می دهد. مانند این سخن رسول خدا صلی الله علیه وآله وسلم که درباره علی علیه السلام فرمود: ضربة علی فی یوم الخندق افضل من عباده الثقلین.

و یا این گفته صعصعه بن صوحان که وقتی امام علی علیه السلام پس از عثمان به خلافت ظاهری دست یافت گفت: ای پسر ابو طالب! تو با قبول خلافت به آن زینت بخشیدی و جلال دادی و مقامش را بالا بردی. ولی خلافت به تو رفعت نداد و مقام تو را بالا نبرده است. خلافت به تو نیازمندتر است، تا تو به خلافت. (1)

در این دو مثال این نتیجه بدست می آید که: این عظمت و مقام امام علی علیه السلام بوده است که به فعل قداست بخشیده است. و لذاگر چه کربلا و حوادث ناگوار آن در سر زبان ها جریان دارد و نام امام حسین علیه السلام را ماندگار در تاریخ نموده است. اما هرگز نباید از شخصیت و مقام عرشی فاعل آن غافل شویم در واقع این طهارت و نجابت و عظمت فاعل بوده است که کربلا را ماندگار نموده است. که یکی از آن مقامات امام حسین علیه السلام مقام عبادی آن حضرت می باشد، عبادت و بندگی، سراسر وجود حضرت را پر کرده بود.

ابوالفداء می نویسد: حسین علیه السلام در هر شب و روز هزار رکعت نماز می گزارد. (2)

1- سیری در نهج البلاغه شهید مطهری رحمه الله علیه ص 14 چاپ صدرا قم چاپ دوم.

2- تاریخ ابوالفدا ج 1 ص 202 .

ابن عبدربه می نویسد: به علی بن حسین گفتند: چرا پدرت کم اولاد بود؟ فرمود: این مقدار هم عجیب است. چرا که هر شب هزار رکعت نماز می خواند. (1)

قال مصعب بن عبدالله: حج الحسین علیه السلام خسماً و عشرین حجه ماشیا.

مصعب بن عبدالله گفت: امام حسین علیه السلام 25 سفر با پای پیاده حج بجا آورد. (2)

زمخشری می گوید: حسین بن علی علیه السلام را دیدند که خانه خدا را طواف می کند و آنگاه به مقام می رود و نماز می گزارد و آنگاه گونه اش را بر مقام می نهد و می گوید: بنده ناچیز و گدای تو، و مسکین تو به درگاهت آمده است، این جملات را بارها تکرار کرد. (3) پس بخشی از ماندگاری نهضت عاشورا بر می گردد به شخصیت عبادی امام حسین علیه السلام.

4- سیره اخلاقی امام حسین علیه السلام و پویایی و ماندگاری عاشورا

اخلاق از خلق است و آن بر دو گونه است: اخلاق مثبت و صفات منفی. و سیره اخلاقی شامل: شجاعت، سخاوت، عفو، گذشت، فروتنی و حسن معاشرت اجتماعی و دوری از تکبر، حسادت، بخل و عجب می گردد؛ و امام حسین علیه السلام دارای برجسته ترین مراتب اخلاقی بوده است.

بطوری که خاص و عام منش و سیره اخلاقی آن حضرت را تحسین می نمودند. همانطور که گفته شد از اشرار ماندگاری کربلا بر می گردد به سیره اخلاقی آن حضرت که ما به بخشی از آن منش ستوده اشارت خواهیم نمود: حسن بصری می گوید: حسن بن علی علیه السلام سروری زاهد، پاکدامن، نیکوکار، خیر خواه و خوش اخلاق بود. (4)

ابن شهر آشوب آورد: روزی امام حسین علیه السلام از اسامه بن زید که مریض بود، عیادت فرمود، اسامه گفت: وامصیبتا! امام علیه السلام با حالت مهربان پرسید: ای برادر غم اندوه ات چیست؟ گفت: دیونی دارم که باید بپردازم و مبلغ آن 60 هزار در هم می باشد. امام حسین علیه السلام فرمود: نگران نباش من تمام آن بدهی را بر عهده می گیرم. (5)

1- عقد الفرید ج 1 ص 124 چاپ بیروت.

2- اهل بیت در قرآن و حدیث ج 1 ص 422 سازمان چاپ نشر چاپ اول.

3- همان مدرک .

4- همان مدرک .

5- مناقب این شهر آشوب ج 4، ص 72 .

امام حسین علیه السلام با تمام عنوان ها و شخصیت و عظمتی که به لحاظ حسب و نسب داشت، اما در معاشرت و روابط اجتماعی بسیار فروتن بود.

روزی آن بزرگوار بر مساکین می گـذشت که دامن پهن کرده، غـذا را بر آن نهاده و می خوردنـد و امام علیه السـلام که بر آنان می گذشـت سلام کرد؛ و آنان نیز امام علیه السـلام را به غذا دعوت نمودند. آن حضرت با کمال تواضع در کنار آنان نشست و با آن ها غذا خورد. آنگاه فرمود: من دعوت شـما را پـذیرفتم، حال نوبت شـما است که دعوت مرا بپذیریـد. لذا مساکین را به خانه دعوت فرمود و به آنان طعام داد و مبالغی هم وجه نقد به آن ها بخشید. (1)

امـام حسـین علیه السـلام مرد دین، آزادگی، جوانمردی، طهارت، غیرت، اخلاق ، عفت، تقوا، حلم، شـجاعت، سـخاوت، و تواضع بود. یعنی تمام آن چیزهایی که باید یک انسان کامل داشته باشد، دارا بوده است.

به عبارتی همه آن چیزهایی که جوامع بشـر برای رشد، سـعادت، تربیت، پرورش، بالندگی و عزت خویش نیاز داشت، در امام حسین علیه السلام جمع شده بود. در واقع امام حسین علیه السلام روح، شرف و عزت جامعه محسوب می شد .

بنابراین اگر چه کربلا توجه جامعه را بیشتر معطوف به امام حسین علیه السلام داشت. اما اگر واقعه کربلا هم نبود باز جا داشت که در طول تاریـخ جـامعه توجه خویش را به شخصـیتی همچون امام حسـین علیه السـلام معطوف دارد. و در فراق او اشک بریزد. پس یکی از دلایل ماندگاری نهضت حسینی، بر می گردد به مقام والای اخلاقی و عبادی و عرفانی امام حسین علیه السلام.

نوع مبارزه امام حسین علیه السلام با پویایی و ماندگاری نهضت عاشورا

اشاره

همانطور که گفته شد عوامل بسـیاری دست بدست هم داده تا نهضت حسینی علیه السلام ماندگار در ذهنیت و افکار تاریخ گردد. یکی از اسـرار ماندگاری نهضت عاشورا، شیوه مبارزه امام حسین علیه السلام بود. یعنی انتخاب شیوه مبارزه امام حسین علیه السلام، نقش اساسی در ماندگاری نهضت عاشورا ایفا نمود. که بخشی از آن بشرح ذیل اشاره خواهد شد :

1- مناقب ابن آشوب ج 4 ص 74 چاپ موسسه آل بیت قم .

1- مبارزه با مرکز فساد

امام حسین علیه السلام با الهام از آیه شریفه (قالَتْ انَّ الْمُلُوكِ اِذَا دَخَلُوا قَرْيَةِ أَفْسَدُوها وَ جَعَلُوا أَعَزَّةَ أَهْلِهَا أَذِلَّةً) (1) گفت: «پادشاهان وقتی به دیاری وارد می شوند، آنجا را به فساد و تباهی کشند، عزیزان آن دیار را ذلیل گردانند.» به فراست دریافت که مرکز فساد و توطئه حکومت بنی امیه (و اکنون یزید) است. و مردم از دست این جرثومه فساد به تنگ آمده و زجر می کشند. از این رو، از کارهای جانبی دست کشیده و با شیطان بزرگ به مقابله برخاست. و لذا در مجلسی ولید بن عتبه در مدینه، نخست به معرفی شخصیت الهی خویش می پردازد و می فرماید:

ما از خاندان و حی می باشیم که فرشتگان در خانه ما رفت و آمد می کنند. و دین توسط ما نشر یافته و تا قیامت استمرار دارد .

و در ادامه می افزاید: یزید رجل فاسق شارب الخمر معلن فسق و قاتل نفس المحترمه فمثلی لا یبایع مثله . (2) یزید مردی فاسق و شراب خوار است، که علناً مرتکب فسق و گناه کبیره می شود. و قاتل مؤمنان و انسان های بی گناه است. پس فردی چون من، با مثل یزید فاسق و قاتل بیعت نمی کند .

و وقتی در همان مجلس، مروان آن دشمن دیرینه اسلام به امام علیه السلام عرض کرد: اگر با یزید بیعت کنی به نفع دنیا و آخرت توست فرمود: انا لله و انا الیه راجعون. وعلی الاسلام السلام اذ قد بلیت الامه براع مثل یزید. لقد سمعت جدی رسول الله یقول الخلافه محرمه علی آل ابی سفیان. (3) فرمود: باید فاتحه اسلام را خواند آنگاه که امت اسلام به حاکم و سلطانی مانند یزید مبتلا گردد. من از جدم رسول خدا صلی الله علیه وآله وسلم شنیدم که فرمود: خلافت بر فرزندان ابوسفیان حرام شده است.

و یا فرمود: ای مردم! اگر کسی سلطان جایری را که سنت الهی را تعطیل نموده و عهد خدا را شکسته و به بندگان خدا ظلم روا دارد، با زبان و عمل خود مخالفت نکند، خداوند در روز قیامت او را با همان سلطان در دوزخ قرار می دهد. و افزود: ای مردم آگاه باشید که بنی امیه طاعت خدا را رها کرده و به بندگی شیطان پرداخته است. (4)

1- نمل ، 34.

2- لهوف صحفه 38 و مقتل خوارزمی ج 1 صحفه 184 .

3- لهوف صحفه 38 و مقتل خوارزمی ج 1 صحفه 184 .

4- کامل ابن اثیر، ج 3، ص 28 ؛ انساب الاشراف بلاذری ج 3 ص 171، وقعه طف ص 173 چاپ مدرسین قم.

ملاحظه فرمودید که نوع مبارزه امام حسین علیه السلام شباهت کامل داشت با شیوه مبارزه حضرت ابراهیم، موسی، عیسی علیهم السلام و حضرت محمد صلی الله علیه وآله وسلم و همچنین اصحاب کهف چراکه آنان هرگز به مسایل جانبی اکتفا نکردند، بلکه با مرکز فساد و ظلم و کفر خود را روبرو نمودند. برای اینکه اگر عامل استبداد و شیطان بزرگ مورد هدف قرار گیرد و رجم شود، بنفع دین و امت است. و مبارزه با شیطان بزرگ و شرک یعنی ماندگاری. همچنان که پیامبران نامشان بلند آوازه و ماندگار گردید.

2- شفاعت سازی نهضت عاشورا و ماندگاری

یکی از دلایل جاودانگی نهضت عظیم کربلا، شفاف سازی قیام، برای آیندگان بود امام حسین علیه السلام وقتی نهضت عظیم علوی را آغاز نمود، پیش از هر چیز ماهیت انقلاب خویش را بنحو روشن بیان فرمود. و تصریح کرد: که با چه مسجمه ی ظلم و تباهی مبارزه می کند. و برای چه کسی، و در راستای نجات چه چیزی بپاخاسته است. و حتی تاکتیک نهضت و نوع روشی که باید بکار گرفته شود را بیان داشت. پس این پنج عنصر اساسی در نهضت امام حسین علیه السلام بطور شفاف بیان گردید. بنابراین در نهضت کربلا هیچ چیز مبهمی وجود نداشت، تاکسی در آینده بر امام علیه السلام خورده گیرد.

و لذا فرمود: ماهیت نهضتم بر پایه مبانی اسلامی و اهداف قیام اجرای قوانین اسلامی و نابودی حکومت فاسد اموی و برپایی حکومت عدل علوی است و تاکتیک نهضتم امر به معروف و نهی از منکر، در راستای اصلاح جامعه و نجات مردم از ظلم و استبداد و بی عدالتی و روش قیامم همان سیره پیامبر صلی الله علیه وآله وسلم و امام علی علیه السلام می باشد.

و این مطالب مهم را در پاسخ محمد حنیفه و طی وصیتی باو فرمود: (اني لم اخرج اشراً و لا بطراً و لا مفسدا و لاظلما، انی خرجت لطلب اصلاح امته جدی و ارید ان آمر بالمعروف و نهی عن المنکر و اسیر بسیره جدی و ابی علی بن ابی طالب.) (1)

و در بیان دیگر و در مکه چنین می فرماید :

(اللهم انك تعلم انه لم یکن ما کان منا تنافسا فی سلطان ولا التماسا من فصول الحطام و لکن لنرد المعالم من دینک و نظهر الاصلاح في بلادک و یا من

1- مقتل العوالم ص 544 .

المظلومون من عبادك و یعمل بفر ایضک و سننک و احکامک.) (1)

خداوندا! تو آگاهی که آنچه به دست ما (در جامعه) صورت پذیرفت نه در طمع کسب قدرت و پادشاهی بود و نه در طلب ثروت و مال. ما خواستیم نشانه های راه دینت را ارایه دهیم (و مفاسد را) در شهرهای تو اصلاح کنیم. باشد که بندگان مظلوم تو روی آسایش و امنیت و آسوده خاطر به طاعتت برخیزد. ما مصممیم فرایض اسلام و سنت پیامبر صلی الله علیه وآله وسلم و احکام الهی را اجرا نماییم .

حضرت در سخنان خویش به اساسی ترین نیازهای بشری اشاره فرموده است. حال سخن بر سر این است مگر ممکن است انقلابی در راستای اساسی ترین خواست جوامع انسانی اقدام کند، اما ماندگار نباشد؟ قطعاً ماندگار در تاریخ خواهد شد.

3- دفاع از حقوق مردم و ماندگاری نهضت عاشورا

یکی از دلایل ماندگاری نهضت حسینی علیه السلام ، دفاع نهضت از حقوق از دست رفته مسلمانان بود. چرا که اساسی ترین حقوق شهروندان وضع قوانینی متناسب با شیونات انسانی، و اجرای دقیق مفاد آن می باشد. وقتی قوانینی در کشوری به اجرا در می آید، به تمام حقوق افراد یک جامعه توجه شده است. و جامعه بلحاظ: «سیاسی، حقوقی و قضایی، اقتصادی و اعتقادی» در امنیت کامل قرار خواهد گرفت. اما حکومت اموی به کوچک ترین مفاد حقوقی توجهی نداشت .

بنابراین، دین، اخلاق، معاشرت، قضاوت و امنیت مردم، دستخوش طوفان خود خواهی های بنی امیه گردید. و نهضت عاشورا به اساسی ترین خواست مردم توجه داشت. و لذا امام حسین علیه السلام خطاب به مردم فرمود:

و اظهروا الفساد وعطلوا الحدود و استاثروا بالفی و احلوا حرام الله و حرموا حلاله و انا احق ممن غیّر . (2)

ای مردم آگاه باشید! که بنی امیه فساد را بر روی زمین آشکار نمودند و حدود خدا را تعطیل و بیت المال را حیف و میل نموده و در تصرف آن، زیاد روی کردند و حرام

1- تحف العقول صحفه 272 - در نهج البلاغه خ 131 با اندک تغییرات در الفاظ از علی علیه السلام نیز نقل شده است.

2- طبری ج 7 ص 300 کامل ابن اثیر ج 3 ص 280 وقعه طف ص 172 انساب الاشراف ج 3 ص 174 .

خدا را حلال و حلال خدا راحرام نمودند. و من از هر کس دیگر به تغییر این وضعیت شایسته ترم .

پس یکی از دلایل مانـدگاری نهضت امام حسـین علیه السـلام رابطه آن با احیای حقوق از دست رفته مردم بوده است. از این رو چاره ای برای وجدان های بیدار نبود الا اینکه از قیام عاشورا دفاع نمایند و آن را پاس بدارند.

4- شجاعت رهبری نهضت و ماندگاری

ابراز شـجاعت دو گونه است: گاهی فردی دارای اعوان و انصار و یا سـپاه و لشکری است که با وجود آنان اظهار وجود و شجاعت می کند. یعنی اگر آن ها را برداری و دور و برش را خلوت نمایی او هیچ است. اما گاهی شخص و یا شخصیتی از کم ترین نیروی انسانی و امکانات مالی برخوردار نیست، اما مصـمم و با اراده در مقابل زورگوترین و هولناک ترین قدرت می ایسـتد و از مکتب، قانون عدالت و حقوق مردم دفاع می کند. و منظور ما از رشادت و شـجاعت، از مقوله دوم آن است، که امام خمینی مثال بارز آن در انقلاب اسلامی ایران می باشد. و مثال حقیقی و بی دلیل آن حضرت سیدالشهداء امام حسین علیه السلام است.

بدین توضیح که امام حسین علیه السلام در حال بی یاوری، در مقابل قدرت استکباری اموی قیام کرد. از هویت دینی و ارزش های انسانی پاسداری نمود. امام علیه السـلام راهی را برگزید که نزدیکانش، مانند: عبدالله بن عباس، عبدالله جعفر و محمد حنیفه او را از قیام در مقابل یزید منع می کردند و می گفتند: راه صواب این است که به کوه های یمن پناهنده شود تا آبها از آسیاب بیفتد؟

اما امام علیه السـلام محکم و استوار، در حال بی یاوری، به جنگ کفر و نفاق رفت. و می فرمود: مرگ و قطعه قطعه شدن را می پذیرم امام زندگی با ظالمین را هرگز .لا اری الموت الا السعاده و الحیاه مع الظالمین الا براما! (1)

و یا فرمود: اگر دین جدم جز با کشته شدن من مستقیم نخواهد شد، ای شمشیرها مرا در برگیرد.

و امام حسین علیه السلام در حال بی کسی، و با زخم های فراوان و در غربت و در حال محاصره

1- انساب الاشراف، ج 3، ص 161 چاپ نجف اشـراف. کامل ابن اثیر ج 3 ص 267 چـاپ بیروت. تحف العقول ص 172 لهوف ص 94 چاپ بخشایشی.

دشـمن تا دندان مسـلح بی منطق، مصمم ترین و زیباترین و روشن ترین پیام ها را به جهانیان ابلاغ فرمود؛ و آن پیام قلب تاریخ را استوار و محکم نمود. به گونه ای که میلیون ها انسان با الهام از همان شجاعت، به قلب استکبار جهانی زدند و از هویت خویش دفاع نمودند.

انقلاب اسلامی ایران، و ایستادگی ملت ایران در 8 سال دفاع مقدس نمونه بارز آن است.

5- شکیبایی امام حسین و نهضت عاشورا

یکی از دلایل مانـدگاری نهضت عاشورا صبر و مقاومت امام حسـین علیه السـلام در قیام عظیم کربلا بود. اگر مصایب و شدایـد کربلا بر کوه ها و فولاد فرود می آمـد آن را ذوب می کرد. اما آن دشواری های سـهمگین، در هیچ یک از مراحل قیام قادر نبود، رهبری نهضت را از پای در آورد. و آن جناب را تسلیم شرایط نماید.

پیشوای آزادگـان بـا اینکه تمـام عرصه هـای سیاسـی و انسانی بر او هجوم آورده و او عزیز ترین کسان خویش را از دست داده و زخم های فراوانی بر داشـته بود، امـا هرگز صبر خویش را از کف نـداد و راهی که برگزیـده نـادم نبود. و چون هـدف و آرمان بزرگی را رهبری می کرد مصایب و ناگواری ها برایش ناچیز بنظر می رسید .

در کامـل ابن اثیر آمـده: در روز عـاشورا امـام حسـین علیه السـلام غیر از زخم هایی که از ناحیه تیرانـدازها تحمل کرد، 67 زخم بر بـدن مبارکش از شمشیر و غیر آن وارد شد که 34 زخم از شمشیر بود. (1) و امام در خطبه ای (در مکه) می فرماید:

برای من قتلگاهی معین شد، که در آنجا فرود خواهم آمد. گویا با چشم خود می بینیم که درندگان بیابان ها، در سـرزیمنی در میان نواویس و کربلا اعضای بدنم را قطعه قطعه و شکم های گرسنه خود را سیر خواهند نمود.

بعد می افزاید:

«رضی الله رضانا اهل البیت نصبر علی بلایک و یوفینا أجور الصابرین».

«خشـنودی خداونـد خشـنودی ما اهل بیت می باشـد. و ما بر بلا و امتحان الهی صبر و مقاومت می کنیم و پاداش صابران را به ما عنایت خواهد فرمود.» (2)

1- کامل ابن اثیر ج 2 ص 79 چاپ بیروت 5 .

2- لهوف، صحفه 53 .

و امام در آخرین دقایق حیات طیبه خود چشمها را به آسمان دوخت و گفت:

الهی رضاً برضایک، صبراً علی بلایک، لا معبود سواک.

الهی خشنودم به خشنودی تو، و صبورم به بلاهایت و معبودی غیر ذات پاکت، وجود ندارد.

با توجه به مطالب فوق مشخص می شود که در مکتب اسلام بنحو عجیبی بر صبر تاکید شده تا جایی که صبر را به منزله سر برای ایمان تشبیه نمودند. و فرمودند: همان طور که بدن بدون سر فاسد می گردد، ایمان بدون صبر نیز تباه خواهد شد. و از سوی دیگر خداوند وعده فرمود که در کنار صابران خواهد بود. (انَّ اللَّهَ مَعَ الصَّابِرِينَ).

در روایات تأکید شده که سرانجام با صابرین است.

الصبر مفتاح الفرج؛ صبر کلید پیروزی است.

و با همین صبر و شکیبایی بود که نهضت حسینی علیه السلام تار و پود بنی امیه را در هم شکست؛ و ملت ها را در طول تاریخ علیه مستکبران بسیج نمود. بمدت 1400 سال دل های اهل عالم را مسخر خویش نموده است. این سنت الهی است که صابران حق طلب را ماندگار در تاریخ نماید. و یا هر مقاومتی که برای دفع ظلم و اجرای عدالت صورت پذیرد هرگز از ذهنیت تاریخ محو نخواهد شد.

پس شکیبایی رهبری نهضت عاشورا، در طول قیام خونین، در مقابل استکبار اموی، برای همیشه نام نهضت را در سینه ستبر تاریخ ک نموده است. (وَلَو كَرِهَ الْمُشْرِكُونَ) امام حسین علیه السلام معلم بزرگ صابران است. کسی که چهار برادر، دو پسر، برادرزاده ها و خواهرزاده ها، در جلو چشمش شهید شده و خود ده ها زخم بر بدن داشته و از سوی دیگر صدای شیون و ناله های زن و فرزندان خود را می شنید، اما خم به ابرو نیاورده و پیوسته خواهر و همسر و فرزندان خویش را به شکیبایی فرا می خوانده است.

او صبر را خسته کرده اما صبوری را از کف نداده است. ای دو صد درود و سلام بر تو باد.

6- منظومه بودن نهضت عاشورا و ماندگاری

افرادی که در نهضت کربلا حضور پیدا کردند. بگونه ای بودند که همه نوع زیبایی ها را در خود فراهم نموده بودند؛ و هر یک از مردان و زنانی که در کربلا، خورشید ولایت را همراهی

می کردند، ستاره ای از ستارگان پر فروغ کاروان شهادت بودند، که بخشی از تابلوی زیبای عشق، وفا و ایثار را پوشش دادند. و چنانچه هر یک از آن انسان های شریف در ترکیب تابلوی زیبای عشق بازی قرار نمی گرفتند، تابلوی کربلا، آن درخشش و زیبایی و ماندگاری لازم را

در پی نداشت.

ملاحظه بفرمایید که در نهضت حسینی از یک سو پسر پیامبر و سرور اهل بهشت و پیشوای اهل عالم، رهبری قیام را بر عهده داشت، و با جانثاری و عشق بازی و با لبان عطشان به شهادت رسید. و از سوی دیگر برادر رشیدش، که شهره در کمال، جمال و وفا بود، یعنی حضرت ابوالفضل همراه 3 برادر دیگرش با همت در خور تحسین شربت شهادت نوشید.

و از دیگر سو فرزند جوان امام حسین علیه السلام (علی اکبر علیه السلام) که بلحاظ خلق و روش و اخلاق شبیه ترین فرد به رسول الله بود، در حالی که بدنش اربـاً اربـا (قطعه قطعه) گردید، در جلو چشم پدر جان سپرد. و همچنین کودک 6 ماهه، یعنی علی اصغر علیه السلام با لبان خشکیده روی دست پدر با تیر حرمله گلویش دریده شد. و همچنین قاسم بن حسن علیهما السلام با آن جملات محکم و استوار و متین خود که مرگ را در آن شرایط نامناسب شیرین تر از عسل می داند، عواطف و

شعور تاریخ را متوجه خویش نموده است.

بخصوص فرزندان زینب و عقیل که نوجوانانی بیش نبودند، رشادت ها از خود نشان دادند. و از سوی دیگر حبیب بن مظاهر 80 ساله و زهیر بن قین و حربن یزید ریاحی، صفا و جلال خاصی به منظومه ی کربلا بخشیدند. و رشادت غلام امام حسین علیه السلام بر ماندگاری تابلوی زیبای عاشورا کمک فراوانی نموده است. و در غل و زنجیر قرار گرفتن امام سجاد علیه السلام و سخنان کوبنده ای آن حضرت و رشاد و دلیری و صبر مادر وهب و فداکاری بی نظیر زینب کبری و رباب و ام کلثوم و تحمل سختی های اسرای کربلا، لحظه به لحظه بر زیبایی و شکوه تابلوی عاشورا و ماندگاری آن می افزود؛ و در کنار آن همه زیبایی و عشق بازی، یک دختر خردسال، بنام رقیه خاتون علیها السلام با تحمل شکنجه ها و گریه های یعقوب وار بر فراق پدر مظلومش و جان سپردن آن در دانه ی امام حسین علیه السلام در خرابه شام این تابلوی زیبا را کامل می کند. و هر کسی که به این تابلو با بصیرت نظر افکند و حزن ها و اندوه های آنرا بنگرد، بی محابا مجذوب آن می گردد.

چنان چه یکی از آن افراد در منظومه ی کربلا حضور پیدا نمی کرد، واقعه کربلا این گونه زیبا

و پر جـذبه خود را نشان نمی داد. و از سوی دیگر افکار و رفتار دوزخیان سـیاه دل اموی را به تصویر نمی کشاند. و قساوت قلب آن سـنگ دلان را نشان نمی داد.

شاید به همین دلیل بود که زینب کبری واقعه کربلا را زیبا می بیند. او می داند کربلا چه اثرات مثبتی بر تاریخ خواهد گذارد. و لذا در پاسخ ابلیس بالفطره عبیدالله می فرماید:

ما رایت الا جمیلا. من جز زیبایی در کربلا ندیدم .

پس یکی از دلایل ماندگاری کربلا منظومه بودن آن است. که آن تابلوی زیبا بیانگر ایثار، عشق بازی مردان و زنان بزرگ تاریخ است.

فجایع کربلا و ماندگاری نهضت

یکی از دلایل ماندگاری کربلا نوع فاجعه ای بود که در کربلا به وقوع پیوست.

اگر زشتی هـا، نامردی ها در جنگ ها اتفاق می افتـد، زشت ترین نوع آن در عاشورای حسـینی ظاهر شـد و پایه و اساس آن فجایع از آنجا ناشـی شـد که مردم کوفه از یک طرف دعوت کننـده ی امام حسـین علیه السـلام به کوفه بودند، و حکومت بنی امیه را نفی می کردند. و از سوی دیگر برای جنگ با مـدعوّ خود، ساز و برگ نظامی بسـتند. و دومین اقـدام زشت آنان این بود که امام علیه السـلام و یارانش را در یک منطقه بی آب و علف محصور کردنـد. و رفته رفته از روز هفتم محرم آب راه ها را بسـتند، و اجازه ندادند که به خیام اهل بیت پیامبر صـلی الله علیه وسلم آب برسد، و خاندان رسالت از ساده ترین حقوق انسانی خویش بهره گیرند؟!

و در روز دهـم محرم ده ها هزار نفر از سـپاه کفر و نفاق، از هر سو به سپاه اندک امام حسین علیه السلام هجوم آوردند. و سرداران سپاه اهل بیت علیهم السـلام چون قمر بنی هاشم را که بقصد آوردن آب به شـریه فراط رفته بود به طرز حزن انگیزی به شهادت رساندند. و دو بازوی حیـدری اش را از بـدن جدا کرده و تیر بر چشـمان زیبایش نشانده و عمود آهنین بر فرقش فرود آوردند. و بدن علی اکبر را با لبان خشـکیده قطعه قطعه و ارباً اربا نمودند؟!

طفل شـش ماهه امام حسـین علیه السـلام را روی دست پدر با تیر 3 شـعبه حرمله ملعون هدف قرار دادند و به شـهادت رساندند. آخر در کجـای عالـم رسم است که طفل شـیر خوار را پرپر نماینـد؟! سـپاه کفر به دیگر کودکان و نوجوان هم رحم نکرد و آنان را در جلوی چشـم پدران و مادران از دم تیغ نفاق گذراند .

ص: 259

راوی می گوید: تشنگی سختی بر وجود نازنین امام حسین علیه السلام غلبه کرد و حضرت به طرف شریعه فرات رفت تا آبی بنوشد. اما سپاه کفر، تیری در چله کمان نهاد و تیر بر چانه مبارکش نشست، و امام علیه السلام تیر را بیرون کشید، و خون فضای دهان حضرت را پر نمود، و امام علیه السلام مشتی از خون را به سمت آسمان پاشاند و عرض کرد: خداوندا تو گواهی که امت با من چه می کند. و بدون این که آبی به جگر عطشانش برسد لب تشنه به میدان مبارزه برگشت.

و همانطور که خواندید سپاه کفر اموی ده ها زخم از شمشیر و نیزه و تیر و... بر بدن حضرت امام حسین علیه السلام وارد کردند. و حتی بی رحمی و قساوت را بجای رساندند که پس از شهادت سید شهیدان، سر مبارک آن حضرت و شهدا را از بدن جدا کردند و بر روی نیزه قرار دادند .

و برای گرفتن انگشتر، انگشت مبارک امام حسین علیه السلام را بریدند. و حتی لباس های آن حضرت را به غارت بردند و ده اسب را نعل تازه بسته و بر بدن های شهداء تاختند و ابدان شهداء را له کردند. (1)

و آنگاه به سمت خیمه های آل پیامبر یورش بردند و به غارت خیمه ها پرداختند. و به ضرب و شتم زنان و کودکان پرداخته و گوشواره از گوش زنان و کودکان می کندند. و زنان و کودکان به هر سوی می دویدند و فریاد می کشیدند: «وا محمداه! وا حمزه آه! وا جعفراه» آنگاه خیمه ها را به آتش کشاندند .

و بعد ابدان را در آن بیان سوزان رها کرده و زن و فرزندان را به زنجیر بستند و شهر به شهر و دیار به دیار می گرداندند بدون اینکه به آن ها آب و غذا بدهند.

و حکومت جبار اموی مردم را علیه اهل بیت رسالت تحریک می نمود و آنان نیز با سنگ و خاشاک به آن بزرگواران هجوم می آوردند. و توهین می نمودند. و خلاصه این که این اسرا که مورد توهین قرار می گرفتند هم آنانی هستند که خدای متعال در سوره مبارکه شوری آیه 23 فرمود:

(قُلْ لا أَسْئَلُكُمْ عَلَيْهِ أَجْراً الَّا الْمَوَدَّةَ فِي القُربَي).

یعنی پیامبر ! بگو من برای رسالتم هیچ اجر و مزدی نمی خواهم الا مودت و محبت اهل بیتم .

1- نهایت الارب ج 7 ص 199 چاپ امیر کبیر .

به عبارتی، اسـرا کسانی بودند که: مودت و احترامشان، حتی بر پیامبر الهی واجب بوده است. اما آل ابوسـفیان و کوفیان بی درک، سـخت ترین و زشت ترین بلاها را بر سر آل پیامبر صلی الله علیه وآله وسلم آوردند. مصایبی که قلب تاریخ را به درد آورد و جریحه دارش نمود. و هر کسـی می شـنود بی اختیار اشک در دیـدگانش حلقه می زنـد. پس یکی از دلایل ماندگاری نهضت عاشورا نوع ظلمی است که بر اهل بیت پیامبر صلی الله علیه وآله وسلم وارد آوردند.

شکیبایی یاران امام حسین علیه السلام و ماندگاری نهضت

همانطور که بیان شد، سنت الهی بر این تعلق گرفت که نام صابران و شجاعان را در سینه ستبر تاریخ زنده نگهدارد و لذا فرمود: (انَّ اللَّهَ مَعَ الصَّابِرَانَ). (1) همانا خداوند با صابران است.

همانطور که خداوند نام اصـحاب حضـرت عیسـی علیه السـلام که به حواریون شهره شدند را ماندگار در تاریخ فرمود. (فَلَمَّا أَحَسَّ عِیسَی مِنْهُمُ الْکُفْرَ قالَ مَنْ انصاری الَیَّ اللَّهِ قالَ الْحَوارِیُّونَ نَحْنُ أَنْصارُ اللَّهِ أَمْناً بِاللَّهِ وَ اشْهَدْ بِاَنَّا مُسْلِمُونَ). (2)

و نیز نام اصـحاف کهف که در سوره مبارکه کهف داسـتانش آمده را در تاریخ بلند آواز گرداند. معهذا باید تصـریح کنم که مقام یاران امام حسـین علیه السـلام هرگز کمتر از حواریون و یـا اصـحاب کهف نمی باشـد. پس چگونه ممکن است، عاشورا و عاشورائیان، مانـدگار در تاریخ نباشند.

صرف نظر از عنایت خاص خداوند مورخان با حساسیت خاصی، شکیبایی و عشق بازی یاران امام حسین علیه السلام را به آیندگان گزارش نمودند. و لذا اگر بخواهیم به پایمردی اسطوره های کربلا آشنا گردیم لازم است سری بزنیم به غروب تاسوعا و شب عاشورا.

مورخان آوردند که امام حسین علیه السلام در شب عاشورا به یاران خود فرمود: این قوم کمر به قتل من بستند پس من دست از بیعت شما کشـیدم و شما می توانید از تاریکی شب استفاده کرده و از کمند دشمن فرار کنید و هر یک دست زنان و فرزندانم را بگیرید و به روستاهای اطراف پناه ببرید و منتظر عنایت خداوند باشید. (3)

در این هنگام حضرت عباس علیه السلام برخاست و گفت برای چه این کار را انجام دهیم؟ فقط

1- بقره 249 .

2- آل عمران 52 صفحه 145

3- نهایت الأرب، ج 7، ص 177 .

برای اینکه پس از تو زنـده بمانیم؟ خدا هرگز آن روز را برای ما نیاورد، که بعد از تو زنده بمانیم. این گفتار حضـرت ابوالفضل را خاندان بنی هاشم تکرار کردند و افزودند: تا آخرین قطره خون با تو ایستاده ایم.... و خداوند زندگی بعد از تو را زشت گرداند.

آنگاه مسـلم بن عوسـجه برخاست و گفت: آیا ما تو را رها کنیم، و نتوانیم در پیشـگاه خداوند عذر موجه داشـته باشـیم؟ به خدا سوگند! من دست از تو بر نمی دارم، تا نیزه خود را در سـینه دشـمنان بشـکنم. تا زمانی که دسـتهٔ شمشیر در دستم باشد با شمشیر، والا با سنگ به آنان حمله خواهم کرد تا در دفاع از تو کشته شوم .

سپس سـعد بن عبـدالله حنفی گفت: به خـدا سوگنـد تو را تنها نمی گـذارم تا اینکه خداوند بداند که در غیاب رسولش صـلی الله علیه وآله وسـلم حرمت او را در وجود تو حفظ نمودیم. به خـدا به خـدا سوگند! اگر بدانم کشـته می شوم و باز زنده می شوم و پس از زنده شدن می سوزم و خاکسترم بر باد داده می شود. و این کار هفتاد بار با من تکرار می شود باز از تو دست برنمی دارم، تا جانم را فدایت کنم.

زهیر بن قین گفت: به خدا سوگند دوست دارم در راهت کشته شوم و باز زنده گردم و هزار بار این چنین کشته و زنده شوم، تا خداوند با کشته شدن من بلا را از تو و خاندانت دور گرداند و تمام یاران امام علیه السلام شبیه همین سخنان را تکرار نمودند. (1)

و امام حسین علیه السلام درباره یاران با وفای خویش فرمود:

فاني لا اعلم اصحابا اولی و لا خیرا من اصحابي و لا اهل بیت ابو و لا اوصل من اهل بیتي فجزاکم الله عنی جمیعا خیراً. (2)

آن یاران شـجاع و صبور و با اراده و مصمم، و ایثار گرو جان نثار و با وفا، ضمن اینکه نام خود را در تاریخ ثبت و ضبط نمودند، با شکیبایی خویش بر مانـدگاری نهضت کربلا کمک کردند. مگر می شود تاریخ از روح خویش غفلت نماید؟ آن مردان روح و عمق تاریخند. اصولاً تاریـخ با ثبت نام چنان مردانی، خود شخصـیت می گیرد. و لـذا مگر ممکن است نام مردان عشق و وفا در تاریخ باشد و حماسه و سـرود کربلا فراموش گردد؟

1- واقعه طف صحفه 198 ارشاد مفید ج 2 صحفه 92 چاپ موسسه آل بیت قم - نهایت الارب ج 7 صفحه 178 چاپ امیر کبیر.

2- وقعه طف ص 197 من یاران و اهل بیتی برتر و باریشه تر از یاران و اهل بیتم سراغ ندارم. خداوند به همه شما خیر عنایت فرماید.

نهضت سجادی و زینبی و ماندگاری کربلا

انقلاب اسلامی حسینی دو چهره داشت، چهره قیام، ویرانگری، خون دادن، و بسیج کردن افراد علیه قدرت و تفکر ضدبشری و ضد الهی بنی امیه و یزید بود. که این کار توسط امام حسین علیه السلام و یارانش صورت پذیرفت.

چهره دوم حفظ و نگهداری دست آوردهای انقلاب حسینی بود. که این بخش از نهضت به عهده سفیران و پیامبران کربلا یعنی امام سجاد علیه السلام و حضرت زینب علیها السلام گذاشته شده بود. و این بخش از کار، که همان اطلاع رسانی، بیان اهداف انقلاب، حفظ دست آوردهای انقلاب و خون دل خوردن و تحمل توهین ها و شکنجه های روحی و جسمی، و جلوگیری از انحرافات در عدم درک مفاهیم قیام باشد، کم تر از انقلاب نخست نبود.

ولذا پس از انقلاب حسینی علیه السلام دو انقلاب مکمل دیگر، اتفاق افتاد، که می توان نام آن را انقلاب سجادی و زینبی نهاد. چرا که پس از شهادت امام حسین علیه السلام و یارانش یزید (لع) و عبیدالله (لع) کار اسلام و قرآن و دین را پایان یافته تلقی کردند. و به پای کوبی و جشن و سرور پرداختند، و با غرور و تکبر از ناطق مفسر و عدل قرآن یعنی اهل بیت پیامبر صلی الله علیه وآله وسلم به زشتی یاد می کردند !

اما از لحظه ورود سفیران کربلا به کوفه و شام و با انشاء خطبه های غرا و فصیح و شجاعانه، توسط امام سجاد علیه السلام و حضرت زینب و.... جو کوفه و شام دگرگون و متشنج شد؛ و چشمان آنان اشک آلود و از کردار خویش نادم و ملامتگر یکدیگر شدند.

راوی می گوید: وقتی اسرا را به کوفه آوردند، مردم برای تماشای آنان اجتماع کردند و حضرت زینب علیها السلام با دست به مردم اشاره فرمود که خاموش شوید. در آن هنگام نفس ها در سینه ها حبس شد و حضرت پس از حمد و ثنای خداوند فرمود:

ای مردم کوفه! ای اهل مکر و خدعه! آیا بر ما گریه می کنید؟ هرگز آب دیدگان شما خشک نشود. و ناله هایتان آرام نگیرد... شما ایمان خود را مایه مکر و خیانت در میان خود ساختید و رشته ایمان را بستید دوباره باز کردید. و در میان شما جز خودستایی ، فساد، سینه های پر کینه، چاپلوسی و تملقی چون کنیزان خصلتی نیست. شما مانند گیاهان مزبله هستید که قابل خوردن نمی باشید. آیا پس از کشتن ما، بر ما گریه می کنید؟ و خود را سرزنش می نمایید؟ به خدا قسم زیاد گریه کنید و کم بخندید .

ص: 263

همانا شـما لکه ننگ و عار روزگار را به دامان خریدیـد. وای بر شـما اهل کوفه! آیا می دانیـد چه جگری از رسول خـدا شـکافته ایـد؟ و چه حرمتی از او هتک نموده اید؟ آیا تعجب می کنید آسمان خون بارید؟

راوی می گوید: و به خدا سوگند که آن روز مردم را حیران و سرگردان دیدم . و آنان گریه می کردند و دست ها را به دندان می گرفتند .

نظیر همین خطبه را فاطمه دختر امام حسین علیه السلام انشاء فرمود، و خطبه دیگری را ام کلثوم دختر امام علی علیه السلام ایراد کرد .

راوی می گوید: ام کلثوم که صدایش به گریه بلند بود از پشت هودج فرمود:

ای اهل کوفه! وای بر حال شـما! چرا حسین علیه السلام را کوچک شمردید و او را کشتید؟ چه جنایتی را به گردن گرفتید؟ و چه خون هایی را به ناحق ریختید؟ و چه پرده نشـینانی را از پرده بیرون افکندید؟ و چه خانواده ای را از زینت و زیور عریان گردانیدید؟ و کسی را کشتید که بعد از رسول خدا صلی الله علیه وآله وسلم هیچ کس به پای او نمی رسید. (1)

و نیز خطبهٔ امام سـجاد علیه السـلام در کوفه و شام، تحوّل عظیمی در مردان جاهل و غافل ایجاد نمود. مردمی که تا دیروز جز و دشـمنان خاندان رسالت محسوب می شدند، و به جنگ خاندان پیامبر صـلی الله علیه وآله وسلم برخاستند، امروز بگونه ای دگرگون شدند که بر سر و صورت می زنـد و اشک می ریختنـد. و به ملامت و سـرزنش خویش پرداخته و عذر به پیشـگاه خداوند می برند. کاروان کربلا راویان و مقتـل گویـانی بودنـد که با چشم خویش لحظه به لحظه حوادث و ناگواری ها و زیبایی ها و عشق بازی های مردان کربلا را دیـده و ثبت و منتقل نمودند.

و وقتی آن صـحنه هـا را نقل می کردنـد. شـعله های خشم و تنفر را علیه حزب اموی بر می انگیختنـد. راویان می گوینـد امام سـجاد علیه السـلام به مدت چهل سال در فراق پدر و مظلومیت او اشک ریخت. روزها را روزه می گرفت و شب ها را به عبادت می پرداخت . و چون افطار می شد و غلامش آب و غذا برابر آن حضرت می گذاشت تا چشم آن جناب به آب می افتاد می فرمود:

قتل ابن رسول الله جایعا قتل ابن رسول الله عطشانا؛ (2) پسر پیامبر صلی الله علیه وآله وسلم گرسنه و تشنه کشته شد.

1- لهوف ص 171 و 172 .

2- لهوف ص 214 .

وقتی سؤال می شـد که چرا این همه اشک می ریزیـد می فرمود: چگونه انـدوهگین نباشم در حالی که در جلو چشـمانم پـدر ارجمندم و برادرم و هفده نفر از اهل بیتم همه شربت شهادت نوشیدند و بر روی خاک افتادند. پس چگونه غم و اندوهم تمام شود و گریه ام کم گردد؟ (1)

و حضـرت زینب علیها السلام در مدینه کرسی درس تفسیر قرآن دایر کرده و در کنار آن از مصائب کربلا و جنایت و ظلم یزید پرده بر می داشت .

و خلاصه اینکه ام کلثوم، سکینه، فاطمه صغری، حسن مثنی و فرزندان امام حسین علیه السلام و دیگر شاهدان عینی کربلا، در طول حیات طیبه خود، از مصائب کربلا و مظلومیت امام حسین علیه السلام و جنایت یزید و بنی امیه می گفتند، و مردم را از آن آگاهی می دادند.

و نتیجه این که اگر نبود تلاش و سـخت کوشی های امام سجاد علیه السلام و حضرت زینب علیها السلام و دیگر سفیران کربلا و افشاگری آنان، نهضت خونین حسـینی، آن پویای و اثر بخشی لازم و ماندگاری را نداشت. چرا که نهضت سجادی و زینبی، پایه های کاخ استبداد را به لرزه در آورد. و مردم شام که تا آن روز هیـچ از اسـلام و اهل بیت نشـنیده بودند، پس از سـخنان امام سـجاد علیه السـلام چنان متحول شدند که بر قاتلان امام حسـین علیه السلام لعنت می فرستادند، و آن سخنان چنان مردم را متحول کرد که از آن پس بنی امیه هرگز صورت خـوش در حکـومت ندیدنـد. بـه نظر مـا یکی از مهـم تریـن دلایـل مانـدگاری نهضت حسـینی تلاـش سـفیران کربلاـ در راسـتای حفظ دستاوردهای نهضت بوده است.

تلاش امامان علیه السلام در ماندگاری کربلا

یکی از دلایل مسـلم مانـدگاری نهضت کربلا تلاش بی وقفه ی امامان علیهم السـلام از فرزنـدان امام حسـین علیه السـلام می باشد. آن حضـرات بـا عمـل و سـخنان پر محتوا و پر نغز خود، تحول بزرگی در فرهنـگ، نگرش و انگیزه مسـلمانان در طول حیات طیبه خود ایجاد نموده اند. و در نتیجه،

افکار، منطق، عواطف و نگرش جامعه اسـلامی را متوجه قیام حق طلبانه ی امام حسـین علیه السـلام نموده اند. بطوری که فرهنگ عاشورا رفته رفته در خون و گوشت مسـلمانان عجین شده است. چراکه امامان علیه السلام در هر فرصت بدست آمده بر آگاهی مردم می افزودند. بخشی از آن سخنان نغز بشرح ذیل می باشد :

1- لهوف صحفه 241 .

1- تلاش بی وقفه ی امام سجاد علیه السلام در حفظ و احیای دست آوردهای انقلاب بمدت چهل سال که سخنان حضرت گذشت .

2- در روایات آمده که امام باقر علیه السلام فرمود:

هر مؤمنی چشمش برای کشته شدن امام حسین علیه السلام اشک بریزد تا برگونه هایش روان گردد، خداوند او را در بهشت در غرفه ها جا دهد. که مدت ها در آن ساکن باشد.

محمد بن مسلم می گوید: امام باقر علیه السلام فرمود:

مروا شیعتنا بزیارت الحسین بن علی علیهما السلام.

به شیعیان ما دستور دهید تا به زیارت امام حسین علیه السلام بروند. چرا که زیارتش از بلاهایی چون: زیر آوار ماندن، غرق شدن، سوختن و از درندگان نجات می دهد.

امام باقر علیه السلام می افزاید:

و زیارته مفترضه علی من اقر الحسین با الامامه من الله عز وجل،

و زیارت امام حسین علیه السلام بر هر کسی که قائل به امامتش می باشد واجب و لازم است. (1)

3- عبد بن فضل هاشمی می گوید: در خدمت امام صادق علیه السلام بودیم که مردی از طوس وارد شد.

فقال یا بن رسول الله مالمن زار قبر أبي عبدالله الحسین علیه السلام ؟ فقال علیه السلام له یا طوسی! من زار قبر الحسین علیه السلام و هو یعلم انه امام من الله مفترض الله مفترض الطاعه علی العباد. غفر الله له ما تقدم من ذنبه و ما تاخر قبل شفاعته في سبعین مذنبا و لم یسیل الله عز وجل عند قبره حاجه الا القضاها .

پرسید: پاداش کسی که قبر امام حسین علیه السلام را زیارت کند چیست؟ فرمود: ای طوسی: کسی که قبر امام حسین را زیارت نماید و بداند که او از جانب خداوند منصوب به امامت شده و اطاعت او بر مسلمانان واجب است، در این صورت خداوند گناهان گذشته و آینده اش را می آمرزد و شفاعتش را در مورد هفتاد نفر می پذیرد. و هر کس در مزار این مؤمن زائر امام حسین حاجتی از خداوند بخواهد برآورده می گردد. (2)

1- امالی صدوق ص 143 انتشارات کتابچش بحار الانوار ج 98 ص 305 چاپ بیروت.
2- امالی شیخ صدوق ص 85 حدیث 11 بحار الانوار ج 98 ص 319 .

4- حضرت موسی بن جعفر علیه السلام فرمود :

ادنی ما یثاب به زایر ابی عبدالله علیه السلام بشط الفرات اذا عرف حقه و حرمته ولایته ان یغفر له ما تقدم من ذنبه و ما تاخر. (1)

کم ترین چیزی که به زایر حسین علیه السلام در شط فرات می دهند این است که گناهان گذشته و آینده اش آمرزیده می شود. بشرط آنکه به حق و مقام حضرت معرفت پیدا کند و حریم و ولایت حضرت را بشاسد .

5- زید بن شحام می گوید: از امام صادق علیه السلام شنیدم که فرمود:

هر کس با شوق و میل و صفای قلبی به زیارت قبر امام حسین علیه السلام برود، خداوند او را در قیامت در امنیت قرار می دهد. و اعمالش را بدست راستش می گذارد، و در تحت پرچم امام حسین علیه السلام قرار می گیرد، تا داخل بهشت شود، و در کنار و مقام امام حسین علیه السلام اسکان می گیرد. (2)

نکته ها

ما در میان صدها روایات که بیانگر فضیلت زیارت سید شهیدان بود، به چند نمونه جهت اثبات مباحث نقل کردیم. و روایات دارای چند نکته اساسی می باشد :

1 - ائمه معصوم علیهم السلام در هر فرصتی در راستای احیای فرهنگ عاشورا کوتاهی نمی کردند.

2- نکته دوم اینکه این سخنان چنان هیجان و شوقی و انگیزه ای در مومنان بوجود آورد که حاضر شدند، جان، مال، زن و فرزندان خویش را فدای فرهنگ عاشورا و احیای تفکر حسینی نمایند .

3- نکته سوم اینکه باید توجه نماییم که مقام امام حسین علیه السلام که مقام ولایت و امامت می باشد، آنقدر در پیشگاه خداوند مهم و بزرگ است. آنانی که با معرفت و اخلاص به زیارت امام حسین بروند مقام شفاعت را دریافت کرده و قبر زائر امام حسین علیه السلام پناهگاه مؤمنان خواهد شد.

4- لازم به یادآوری است که آن دسته از گناهانی بخشوده می شود که از حقوق الهی باشد،

1- ثواب الاعمال صدوق ص 78 بحارج 98 ص 321.

2- کامل الزیارات صحفه 142 بحار ج 98 صحفه 321.

اما از حقوق مردم باید از صاحبان حق طلب رضایت شود. و از سوی دیگر فرد گنه کار عزم و اراده جدی به ترک گناه داشته باشد.

5- از روایات بدست می آید که عمل دنیا گره خورده به آخرت است.

6- اینگونه روایـات امیـد، نشاط و شوق را در جوانان و افراد جامعه بوجود آورده تا راه بازگشت از مجاری صـحیح آن را پیـدا نماینـد. و از سوی دیگر مایه آرامش روح و روان جامعه را در پی دارد. (1)

7- و خلاصه هر فرد عاقلی باید به دستگیره مطمئن آویزان گردد که تأمین کننده ی سعادت دنیا و آخرت او است.

انقلاب ها و ماندگاری نهضت حسینی علیه السلام

اشاره

یکی از دلایـل مانـدگاری نهضت حسـینی، قیام هایی بود که با الهام از نهصت عاشورا، علیه اسـتکبار بنی امیه و حاکمیت بنی العباس در طول تاریخ در اقصـی نقاط دنیا شکل گرفته است. و دلیل آن قیام ها این بود که نهضت حسینی به مردم: شهادت، جرات غیرت و شجاعت بخشـید، و ترس را از دل آنان بیرون ریخت. و از سوی دیگر ابهت و قدرت استکبار اموی را در هم شکست، بگونه ای پایه های قدرت بنی امیه را متزلزل نمود که پس از شـهادت امام حسین علیه السلام هرگز روی آسایش و راحتی را در زندگی ندیدند. و همواره با نبردهای خونین سروکار داشتند. بخشی از نهضت های که با الهام از قیام کربلا شکل گرفت، بشرح ذیل می باشد :

1- قیام حره

در سال 63 هجرت جمعی از بزرگان مدینه به رهبری عبدالله بن حنظله غسیل الملایکه جهت اعتراض به شهادت امام حسین علیه السلام و به شام نزد یزیـد رفتنـد؛ وقتی برگشـتند: مردم مـدینه پرسـیدند: یزید را چگونه آدمی یافتید؟ پاسخ دادند: مردی شـرابخوار، بی دین، که با رقاصه ها، ساز و آواز، زن ها و سگ ها سر و کار دارد.

1- وقتی انسان روایات را می خواند که :خاک و گل قبر حسین علیه السلام داروی درد ما است. چگونه امید وار نگردد؟ ! قال الصادق علیه السلام في طين قبر الحسين علیه السلام شفاء منكل داء و هي ادواء الاكبر - من لا يحضر الفقيه ج 2 ص 600 چاپ مدرسین .

آنگاه مردم مدینه در مسجد گرد آمدند تا یزید را از خلافت خلع نمایند.

و لذا در مرحله نخست فرماندار مدینه را از شـهر بیرون کردند. و 1000 نفر از بنی امیه را به محاصـره خود در آوردند. و سرانجام یزید سپاه عظیمی را به فرماندهی مسلم بن عقبه سفاک، در راستای سرکوبی قیام حره به مدینه گسیل داشت. و دستور داد سه روز به آنان مهلت دهد، و آنگاه حمله نمایـد و تصـریح کرد وقتی حمله کردیـد، سه روز مال، عرض، ناموس و جان اهل مـدینه بر سـربازان حلال است هر طوری خواستند عمل نمایند و در آن نبرد خونین 100/000 نفر از اهل مدینه کشته شدند. (1)

2- قیام توابین در سال 65 هجرت

توابین که همگی از اهالی کوفه بودند، پس از شـهادت امام حسـین علیه السـلام و سـخنرانی های امام سجاد علیه السلام و حضرت زینب علیها السـلام و با کمی تأمل، از اینکه امام و پیشوای خویش را تنها گذاشـته بودند، نادم شده و به ملایمت و سـرزنش خود پرداختند. و لذا برای اینکه از عذاب وجدان رهایی پیدا کنند، مصـمم شدند به رهبری سلیمان بن صرد خزاعی علیه حکومت بنی امیه قیام نمایند. و لذا 16 هزار نفر در مزار امام حسین علیه السلام در کربلا آمدند و عهد بستند که به خونخواهی امام علیه السلام قیام نمایند.

و همزمان مختار به خونخواهی امام حسین علیه السلام قیام کرد. و لذا 12 هزار نفر از نیروهای سلیمان و توابین، به مختار پیوستند، و از 4 هزار باقی مانده غالباً به همراه فرمانده خودجان باختند. (2)

3- قیام مختار بن ابی عبیده ثقفی

مختار که در جریان واقعه کربلا در زنـدان عبیدالله بن زیاد بسـر می برد و با واسـطه دامادش عبدالله بن عمر از زندان آزاد شده بود، در سال 66 هجری به خون خواهی امام حسـین علیه السـلام قیام کرد. و ابتدا با هزار نفر به مزار و مضجع ملکوتی امام حسین علیه السلام آمدند و شعار انتقام از قاتلان امام حسین علیه السلام و یارانش را سر دادند

قیام مختار انتقام سختی از بنی امیه و قاتلان امام حسین علیه السلام و یارانش (3) گرفت.

1- مقاتل الطالبین ؛ کامل ابن اثیر ج 5 چاپ بیروت

2- مقاتل الطالبین .

3- مقاتل الطالبین .

4- قیام زید بن علی علیهما السلام در سال 120 هجری

قیام دیگری که علیه حکومت بنی امیه بوقوع پیوست، قیام زیـد بن علی علیه السـلام بود که پس از مشورت با امام باقر علیه السـلام در سال 120 هجری در کوفه علیه حکومت سفاک هشام بن عبدالملک صورت پذیرفت. و در نتیجه شهادت زید را در پی داشت.

15 هزار نفر از اهالی کوفه با زید بیعت کردند، اینها غیر از مردم مداین، بصـره، واسطه، موصل، خراسان، ری و جرجان بودند. زید مردم را به خوانخواهی امام حسین علیه السلام دعوت می کرد. (1)

5- قیام یحیی بن زید بن علی علیهما السلام در سال 125 هجری

در سال 125 هجرت یحیی بن زید بن علی علیهم السـلام در جوزجان خراسان علیه سـتم و جور ولید بن یزید قیام کرد. و پس از جنگ و گریزهای فراوان تیری به پیشانی او اصابت کرد و شهید شد. (2) مضجع این شهید آل پیامبر صلی الله علیه وآله وسلم در گنبد از شهرهای استان گلستان می باشد.

6- قیام محمد بن عبدالله بن حسن بن حسن بن علی علیهما السلام

در سال 145 هجرت، محمد بن عبدالله بن حسن بن حسن بن علی علیه السـلام در مدینه قیام کرد که بیشتر شهرها با او بیعت کردند. و از فرط زهد و عبادت لقب «نفس زکیه» گرفت و در سن چهل و پنج سالگی به دست سربازان عباسی شهید شد. (3)

7- و در همان سال برادرش ابراهیم در بصـره ظهور کرد که اهواز و دیگر شـهرها به او پیوستند. او با سپاه فراوان از زیدیه و جمعی از معتزله به سوی بغداد و غیره حرکت کرد. ابراهیم سخت جنگید تا در محل معروف به باخمری در شانزده فرسخی کوفه در سرزمین طف کشته شد (4) .

8- پس از کشـته شدن محمد برادران و فرزندانش قیام کردند که هر کدام به دیگر سـرزمین های اسلامی حرکت و مردم را دعوت به اندیشه محمد بن عبدالله می نمودند. علی بن محمد به مصر و عبدالله بن محمد به خراسان و حسن بن محمد به یمن رفت و بر علیه

1- مقاتل الطالبین صحفه 123 کامل ابن اثیر ج 5 صفحه 242 .

2- مقاتل الطالبین چاپ شریف رضی قم صحفه 216 مروج الذهب ج 2 و کامل ابن اثیر ج 5 صحفه 217 چاپ بیروت.

3- مروج الذهب ج 2 صحفه 298 و همان مدرک .

4- مروج الذهب ج 2 صحفه 300 و چهار یا پانصد نفر از مذهب زیدیه با او کشته شدند.

حکومت جور پرداخت و برادرش موسی بن عبدالله به جزیره ،رفت و برادرش یحیی به طبرستان. (1)

9- قیام دیگر قیام حسین بن علی بن حسین علیه السلام از علویان مدینه بود که مردی زاهد و عابدی بود، او با 300 نفر از مدینه بر سپاه هادی عباسی قیام کرد و در یک فرسخی مکه در سرزمینی بنام «فخ» با یارانش به شهادت رسیدند و معروف به شهید فخ می باشند.

او پیش از قیام با موسی بن جعفر علیه السلام مشورت نموده بود. و عباسیان پس از شهادت آنان، سر همه شهدا را بریدند و به مدینه آوردند. (2)

10- در سال 199 هجرت ابوالسرایا در عراق خروج کرد و کارش بالا گرفت. (3)

سپاه ابوالسرایا به هر شهری که می رسیدند آنجا را به تصرف خود در می آوردند و سپاه عباسیان را تار و مار می کردند و قریب به دویست هزار نفر از لشکریان مأمون را کشتند.

بسیاری از آن نهضت ها با شعار رضای آل محمد و به عنوان اعتراض به ظلم و بیدادگری حاکمان جور برپا می شد . (4)

و صدها قیام دیگر که از ناحیه علویان با الهام از قیام کربلا برپاشد که کتاب های تاریخ آن ها را ضبط و ثبت نمودند. و سرانجام ملت عظیم الشان ایران به رهبری روحانیت و زعیم اکبر امام خمینی با الهام از نهضت عاشورا، نهضت بزرگی را برنامه ریزی نموده که تکمیل کننده ی

قیام های پیشین بوده است.

پس یکی از دلایل و بقای قیام حسینی، نهضت هایی بود که با الهام از قیام کربلا در طول تاریخ شکل گرفته است.

تلاش علمای تشیع و ماندگاری نهضت کربلا

علمای تشیع سهم بزرگی در ماندگاری نهضت عاشورا بر عهده داشتند. و بر این ماندگاری از راه های گوناگون کمک نمودند که به اختصار بشرح ذیل باطلاع می رسد

الف: از راه نوشتاری و نهضت علمی، عالمان شیعه چه آنانی که در کنار ائمه علیهم السلام زندگی

1- همان مدرک .

2- همان مدرک .

3- همان مدرک .

4- مقاتل الطالبین صفحه 426-427 .

می کردنـد، و چه پس از غیبت صـغری و کبری، بـا تالیفات کتاب و نشـر آن در میان جامعه و مسـلمانان و با اثبات امامت و حقانیت امام حسـین علیه السـلام و تقبیح اعمال یزید و عمّال فاسقش، افکار عمومی را علیه استکبار اموی بسیج می نمودند. کتاب هایی چون اصول و فروع کافی نوشـته کلینی، امالی و ثواب اللاعمال و شـرایع و خصال و من لا یحضـره الفقیه، صـدوق، ارشاد و امالی مفید، امالی طوسـی، اعلام الوری طبرسی، مناقب این شهر آشوب، بحار الانوار مجلسی، وافی نوشته فیض کاشانی و.... و نظایر آن از زمان غیبت کبری تابحال هزاران جلد کتاب توسط علمای تشیع نوشته و در دسترس عموم مردم قرار گرفته است.

یادآوری این نکته ضـروری است که آن کتاب ها بلحاظ نوشـتاری به چهار دسـته تقسیم می شود: بخشی به اثبات امامت پرداخته، و دسته دیگر به موضوع کربلاـ برخی به اخلاـق و سـیره عملی آن حضـرت اشارت نمودنـد و بخشـی مربوط است به زیارت مضـجع ملکوتی آن حضرت و پاداش هایی که بر آن مترتب می گردد.

ب: نوع دیگر کمـک علمـاء به مانـدگاری نهضت عـاشورا، از راه وعـظ و خطـابه و ارشـاد مردم و بیان عظمت امام حسـین علیه السـلام و مصائب وارده بر آن حضرت و کاروان کربلا، برای عامه مردم در طول 1400 سال می باشد.

ج: برپـایی مجـالس و مراسم در مساجـد و تکایا جهت احیای تفکر و فرهنگ حسـینی و ابلاغ اهـداف حسـینی به جامعه از سـیره مرسوم علمای عظم الشان بوده و هست.

د: برپـایی نهضت و قیام مسـلحانه با الهام از نهضت کربلا در مقاطع گوناگون ماننـد نهضت سـید جمال الـدین، نهضت مشـروطه، فتوای میرزای شـیرازی در رابطه بـا تحریم تنبـاکو و یـا نهضت و انقلاب اسـلامی ایران به رهبری روحانیت و زعیم و مرجع تشـیع حضـرت امام خمینی. که امروز پرچم دار آن زعیم و مرجع بزرگ حضـرت آیه الله العظمی خامنه ای ادام الله ظله می باشـد. در هر حال علمای متعهد نقش بزرگی را در ماندگاری نهضت کربلا ایفا نموده اند.

مؤمنان و کمک به ماندگاری نهضت حسینی

یکی از دلایل مسـلمی که می توان بر ماندگاری کربلا ارایه نمود، تلاش و همت والای مؤمنان در طول تاریخ از روز شـهادت امام حسـین علیه السلام تا به امروز می باشد. از همان هفته های

اول پس از شـهادت امـام حسـین علیه السـلام و یـاران مظلومش ابهت و قـدرت و اقتـدار حکومت بنی امیه در هم شکسـته شـد، و مردم جسورانه به زیارت قبور شـهدای کربلا می رفتند و هیچ اعتنایی به سـربازان یزید و عبیدالله بن زیاد نداشتند و از قبایل و عشایر اطراف نینوا، غاضـریه، قادسـیه ،کربلا، کوفه، بصـره و سایر شهرهای عراق اعم از زن و مرد به زیارت امام حسین علیه السلام می آمدند و از فجایع یزید سخن می گفتند. و از فضایل و مناقب امام حسین علیه السلام اشعار می سروند. و عزاداری می کردند. عاشورا به همین ترتیب روز خون و روز حسین و روز عزای ملی شد.

در عاشورای دوم از مدینه و مکه گروهی برای زیارت مضـجع امام حسـین علیه السـلام رفتند و آنانی که قادر نبودند به زیارت نایل آیند، در محل سکونت خود عزاداری می کردند. (1)

تا آخر حکومت اموی رسماً عاشورا روز ماتم عمومی و روز حسینی علیه السلام اعلام شده بود و در کربلا غوغایی برپا می شد.

در زمان بنی عباس بر مزار شهدای کربلا غوغایی برپا می شد و از مناقب و فضایل امام حسین علیه السلام و از فجایع بنی امیه و بنی عباس سخن می گفتند. و لذا متوکل عباسـی دسـتور داد که مزار امام حسـین علیه السـلام را ویران کنند تا کسی برای زیارت به آنجا نرود. اما این اقدام متوکل (لع) اشتیاق مردم را نسبت به امام حسین علیه السلام بیشتر و تنفر را نسبت به حکام عباسی افزایش داد. (2)

مقریزی می نویسد: فاطمیون روز عاشورا را رسـماً روز ماتم و عزا اعلام کردند. و با قربانی گاو و شتر بر اطراف قبر ابی عبدالله علیه السـلام به گریه و زاری می پرداختند. هرکس می توانست در کربلا والا در شهر و محله خود آن کار را انجام می داد.

و بعـد می افزاید: در زمان المعزالدین بالله، سال 363 هجرت روز عاشورا، تمام فاطمیون و شـیعه کنار قبر کلثوم و نفیسه در مصـر تجمع کردند. مردان به انشاء قصاید و زنان به نوحه و زاری و عزاداری پرداختند و به یاد تشـنگی حسین علیه السلام و گرسنگی اصحابش بین مردم آب و غذا پخش می کردند. (3)

ابوالفـدا در حوادث سال 352 هجرت می نویسـد: معز الـدوله امر کرد روز عاشورا تعطیل عمومی باشـد، و روز عزای ملی قرار دهنـد. و رسماً زنان بحال گریه و زاری از خانه ها بیرون آیند و عزاداری نمایند و آن سال عاشورا غوغایی در قلمرو حکومت آل بویه (عراق، ایران

1- امام حسین علیه السلام صحفه 703.

2- همان مدرک .

3- همان مدرک .

افغانستان، ترکمنستان (روس و....) برپا گردید.

در عصر صفویه که آنان از سادات موسوی بودند در تمام اراضی ایران، عراق، افغانستان و ترکمنستان بصورت جامعتری گسترش دادند و عاشورا را روز عزای ملی و ماتم عمومی اعلام داشتند. و در دوران افشاریه، زندیه و قاجاریه، عاشورا در نهایت مجد و عظمت تجلیل می شد. (1)

و در دوران رضاخان جلاد و سفاک احمق، که به دستور انگلستان در مساجد و حسینیه ها را بست و عزاداری و تعزیه را ممنوع کرده بود، زن و مرد ایرانی با تمام قدرت خانه به خانه به برپایی مجالس عزاداری می پرداختند.

و در عصر ما، عاشورا در ایران، هند، عراق، لبنان سوریه و کشورهای اروپایی و آسیایی میانه با شکوه خاصی بر پا می شود و صدها میلیون این روز را گرامی می دارند. پس یکی از دلایل ماندگاری نهضت امام حسین علیه السلام مرهون همت والای مسلمانان و جوانان غیور و دین مدار در طول تاریخ می باشد، که همچنان واقعه کربلا را در دل ها زنده نگه داشته و روز بروز این عطش بیشتر می شود و هیچ چیز و هیچ کس مانع آن نخواهد شد. مگر میشود نور خدا را با دهان خاموش کرد.

این کلام رسول خداست که فرمود: ان في قتل الحسين حراه في قلوب المؤمنين لا تبرا ابدا.

نقش ایران و ماندگاری کربلا

بخصوص ایران و ایرانی و بویژه مازندران بیش ترین نقش را در ترویج تشیع و نهضت عاشورا بر عهده داشت و این ارادت و پیوند قلبی را امام عارفان علی علیه السلام بوجود آورده است.

فویشلر نویسنده آلمانی می گوید: در سال 19 هجرت که مداین سقوط کرد و خانواده سلطنتی ایران را اسیر کردند؛ علی علیه السلام آن ها را جدا کرد و آن ها را با احترام مورد پذیرایی قرار داد و در تمام مدتی که در مدینه بودند علی ابن ابی طالب علیه السلام خرج آن ها را از هزینه خود می پرداخت. (2)

این عُلقه و پیوندی که امام علی علیه السلام ایجاد فرمود حاکمیت خویش را بر قلب ایرانیان فراهم

1- همان مدرک .

2- امام حسین و ایران.

نموده است. و اعراب در پنج سال حکومت امام علی علیه السلام با ایران نمی جنگیدند و خاندان علی طوری به ایرانیان علاقمند بودند که مردم ایران آن ها را به چشم عرب نمی دیدند...

بارتولومو عقیده دارد ایرانیان در سال 60 آماده شدند که به حسین کمک کنند تا این که او به ایران بیاید و حاکم ایران شود. (1)

اما مردم مازندران و گیلان از نخستین کسانی بودند که زعامت امام علی علیه السلام و فرزندان او را پذیرفته اند.

مارسلین می گوید: از سال چهلم هجرت که علی ابیطالب علیه السلام زندگی را بدرود گفت، طوری معاویه و آنگاه پسرش یزید ایرانیان را در فشار گذاشتند که آن ها نتوانستند سربلند کنند و حکام آن دو خلیفه نسبت به هر ایرانی که ظنین می شدند بی درنگ به قتل می رساندند. اما ایرانیان چند در تسخیر ناپذیر داشتند که عمال معاویه و یزید نمی توانستند در آن دژها رخنه کنند و یکی از آن دژها «مازندران» و دیگری «گیلان» بود. (2)

نتیجه

به هر حال عوامل زیادی دست به دست هم داده تا نهضت عاشورا زنده و ماندگار بماند و ایران و مناطق سرسبز شمال، دفاع سخت و جانانه ای از افکار بلند تشیع و نهضت عاشورا نموده است که هر ساله ده ها میلیون زن و مرد به عشق امام حسین علیه السلام در میهن اسلامی ما با شوق و حرارت وصف ناپذیر خود به عزاداری می پردازند و نهضت امام حسین علیه السلام را همواره زنده و پویا به نسل ها منتقل می کنند. امید است مومنان و جوانان غیرتمند ایرانی و بخصوص مازندرانی ها هرگز آن اعتماد و عقله ای که امام علی علیه السلام در دل های ما ایجاد فرموده را از بین نبریم و لیاقت پاسداری میراث گرانقدر نیکان خویش را داشته باشیم.

1- همان مدرک .

2- همان مدرک .

منابع و مآخذ

1- امالی صدوق: محمد بن علی بن الحسن بن بابویه القمی (م 381ه-) چاپ کتابچی .

2 - امام حسین و ایران: کورت فویشلر آلمانی ترجمه دکتر منصوری چاپ جاوید چاپ چهارم.

3- انساب الاشراف: احمدین یحیی البلاذری چاپ بیروت .

4- اهل بیت در قرآن و حدیث محمد محمدی ری شهری ترجمه حمیدرضا شیخی، چاپ اول دوره دو جلدی سال 1379 .

5- بحار الانوار: محمد باقر المجلسی الاصفهانی (م 1110 ه-) چاپ بیروت.

6- تاریخ ابوالفداء.

7- تاریخ الامم والملوک: ابو جعفر محمد بن جعفر الطبری (م 310 ه-) چاپ بیروت

8- تاریخ الیعقوبي: احمد بن أبي یعقوب الیعقوبی (م قرن سوم ه-) چاپ شریف الرضی قم.

9 - تحف العقول: الحراني الحسن بن علی (م قرن چهارم ه-) چاپ علمیه اسلامیه.

10- ثواب الاعمال و عقاب الاعمال: محمد بن علی بن الحسین بن بابویه القمی (م 381ه-).

11- دعای شریف ندبه .

12 - زندگانی امام حسین علیه السلام : عمادالدین حسین اصفهانی، نشر محمد، چاپ چهارم، سال 1368.

13 - سیری در نهج البلاغه: شهید مرتضی مطهری، چاپ صدرای قم.

14 - شرح نهج البلاغه: محمد بن محمد الحسین بن ابی الحدید المدائنی (م 655 ه-) چاپ اسماعیلیان قم، چاپ اول .

15 - العقد الفرید: ابن عبدربه الاندلسی (246-328 ه-) چاپ بیروت .

16- الفتوح: ابو محمد احمد بن اعثم الکوفي (م 314 ه-) دارالندوه بیروت لبنان.

17 - فرائد السمطین: ابراهیم بن محمد الحموینی (644- 730 ه-) چاپ بیروت لبنان چاپ اول .

18- قرآن کریم.

19 - الکافی: ابو جعفر الکلیني محمد بن یعقوب (م 328 ه-) .

20- کامل الزیارات: محمد بن قولویه (م) (367ه-) چاپ نجف اشرف .

21 - الكامل في التاريخ: معز الدين ابن اثير (م 630 ه‍ -) چاپ بيروت لبنان (سال 1387 ه‍ -) .

22 - اللهوف على قتلى الطفوف: السيد رضى الدين على بن موسى بن جعفر بن محمد بن طاوس (589 م - 669 ه‍ -) .

ص: 276

23 - مروج الذهب: علی بن الحسین المسعودی (م 345 ه-) ترجمه پاینده چاپ علمی و فرهنگی.

24 - مقتل خوارزمی: خطیب خوارزمی (م 568 ه-) چاپ قم .

25 - مقتل عوالم: عبدالله بن نورالدین بحرانی از علمای قرن 12 چاپ تهران .

26 - مقاتل الطالبین: لابی الفرج الأصفهانی (284-306 ه-) چاپ شریف الرضی قم.

27- مناقب آل بی طالب: ابی جعفر محمد بن علی بن شهر آشوب السرور المازندرانی چاپ اول چاپ ذوی القربی قم (م 588 ه-) .

28- مسند احمد: احمد حنبل (م 241 ه-) چاپ بیروت لبنان.

29- نهج البلاغه: از سخنان امام علی علیه السلام است که سید رضی آن ها را در قرن چهارم گردآوری نموده است.

30- نهایه الادب فی فنون الادب شهاب الدین احمد نویری.

31- وقعه طف: لابی مخنف لوط بن یحیی الأذی الغامدي الکوفی (م 158 ه-) چاپ حوزه علمیه قم .

32 - ینابیع الموده: القندوزی سلیمان بن ابراهیم البلخی (م 1294ه-) چاپ شریف الرضی قم.

ص: 277

عزت و افتخار حسینی، نکته ها و پیام ها / دکتر سید علی اکبر ربیع نتاج

اشاره

عضو هیئت علمی دانشگاه مازندران

چکیده

مقاله حاضر نوشتاری در خصوص عزت و افتخار حسینی، نکته ها و پیام ها است. نگارنده در بخش نخست در مفهوم شناسی عزت و افتخار به تحلیل آن در لغت و اصطلاح پرداخت و در این راستا، منابع عزّت (عزّت ذاتی و عزّت عرضی)، عزت از نظر ظهور (عزت فردی، عزت سازمانی عزت ملی) و عزت ممدوح و عزت مذموم پردازش گردید و بیان شد که اسلام دین عزت و افتخار است.

در بخش دوم با استفاده از روش تحقیق سمانتیکی (Semantics)، به نکته ها و پیام هایی که از نام گذاری سال 1381 به سال عزت و افتخار حسینی، حاصل می شود اشاره گردید و این نکته ها در سه موضوع: 1- عزت و افتخار حسینی و عدم پذیرش ذلت 2- عزت و افتخار و یافتن هویت دینی 3- عزت و افتخار و اصلاحات؛ مورد ارزیابی قرار گرفت و در پایان نتیجه گرفته شد که رمز جاودانگی و پویایی انقلاب اسلامی، در گروه تبعیت از عزت و افتخار حسینی است.

مقدمه

اشاره

سال 1381 از سوی رهبر فرزانه انقلاب اسلامی به سال عزت و افتخار حسینی نام گرفت. شاید بعضی دلیل این نام گذاری را بر اساس روال سنوات گذشته که معظم له هر سال را اسم گذاری می کردند، این سال را به وجود دو عاشورای حسینی تبیین و تحلیل کنند در صورتی که این ظاهر قضیه است اما در باطن و عمق آن قضیه ای دیگر نهفته است. محققان و پژوهشگران در روش تحقیق و رویکردی از آن که به صورت های مختلف نزد بسیاری از مفسران سنتی و جدید موجود است و آن را سمانتیک (Semantics) نامند، می گویند: در فهم متون دینی باید از قراین مختلف ماقلی و مقامی و قواعد زبانی و نحوی و جهان بینی گوینده و از دانش نوین دلالت شناسی بهره جست. (1) و این همان چیزی است که آن را در علوم قرآن «اسباب النزول» (2) و در علم الحدیث «جهت صدور حدیث» (3) گویند.

در این مقاله نگارنده ضمن بیان مفهوم شناس عزت و افتخار و تعمیم ابعاد آن در زندگی حین بن علی علیه السلام، به تحلیل شرایط سیاسی - فرهنگی حاکم برجهان در آغاز سال 1381 پرداخت و نکات جالب و قابل توجهی را اشاره کردند.

1- مفهوم شناسی عزت و افتخار

1-1- عزت و افتخار در لغت و اصطلاح

عزت در لغت به معنای عظمت و بزرگواری و ارجمندی و ارج و سرافرازی آمده است. (4)

شیخ بهایی علیه الرحمه می گوید:

عزت اندر عزت آمد ای فلان *** تو چه جویی زاختلاط این و آن

گرتو خواهی عزت دنیا و دین *** عزلتی از مردم دنیا گزین (5)

در منتهی العرب، عزت در مقابل ذلت و به معنای ارجمندی و شدت است. (6)

1- ر.ک، احد فرامرز قراملکی، روش شناسی مطالعات دینی، صص 205-204 .

2- دکتر سید محمد باقر حجتی، اسباب النزول، ص 20 [اسباب النزول عبارت از اموری است که یک یا چند آیه و یا سوره ای در پی آن ها و به خاطر آن ها نازل شده است و این امور در زمان نبوت رسول اکرم صلی الله علیه وآله وسلم روی داده است.]

3- علامه ممقانی، تخلیص مقیاس الهدایه، ملخص: علی اکبر غفاری، بحث صدور حدیث .

4- علی اکبر دهخدا، لغت نامه، 10/ 13989.

5- همان منبع، 10 / 13989 .

6- عبد الرحیم بن عبد الکریم، منتهی الارب فی لغه العرب، 4-828/3 .

راغب اصفهانی لغت شناس پرآوازه قرآن کریم عزت را از ریشه «ارض عزار» به معنای زمین سخت و نفوذناپذیر می داند و آن حالتی است که انسان را از مغلوب شدن باز می دارد. (1)

«عزت نیز به معنای توانایی و در مقابل ذلت آمده است» (2)

فقیه دامغانی با توجه به کاربرد کلمه عزت و مشتقات آن در قرآن کریم، این معانی را برای آن بیان کرده است:

1 - عظمت و بزرگی 2- حمیت و اختلاف 3- غلظت و صلابت 4- سخت و دشوار 5- تقویت کردن 6- غلبه 7 - المنع (محکم و استوار). (3)

افتخار در لغت به معنای نازیدن، بالیدن و فخر کردن مباهات نمودن، (4) و... آمده است. و اگر این نازیدن بحسب و نسب و مال و ثروت باشد که در معرض تلف و نابودی است از امتیازات منفی آدمی در علم اخلاق تلقی می شود و اگر این مباهات در استقامت و پایداری در سخن حق باشد از ارزش های انسان بحساب می آید. رهبر بزرگوار انقلاب اسلامی در آغاز سال هشتاد و یک که آن را سال عزت و افتخار حسینی نامیدند هم عزت را معنا کرده اند و هم افتخار را، و در خصوص افتخار فرمودند: امم حسین مظهر عزت بود و چون ایستاد، پس مایه فخر و مباهات هم بود، این عزت و افتخار حسینی است. یک وقت کسی حرفی را می زند، حرف را زده و مقصود را گفته است، اما پای آن حرف نمی ایستد، و عقب نشینی می کند، این دیگر نمی تواند افتخار کند، افتخار متعلق به آن انسان، ملت و جماعتی است که پای حرفشان بایستند و نگذارند پرچمی را که آن ها بلند کرده اند، طوفان ها از بین ببرد و بخواباند، امام حسین این پرچم را محکم نگه داشت و تا پای شهادت عزیزان و اسارت حریم شریفش ایستاد، عزت و افتخار در بعد یک حرکت انقلابی این است.

علامه طباطبایی می گوید: عزت به معنای قاهر غیر مقهور و غالب غیر مغلوب اختصاص به خداوند عزوجل دارد زیرا که غیر او محتاج و حتی مالک نفس خویش نیست مگر این که خدا به او رحم کند و از عزت خویش چیزی به او ببخشاید هم چنان که به مؤمنین عزت داده است. (وَ لِلَّهِ العِزَّةِ وَ لِرَسُولِهِ وَ لِلْمُؤْمِنِينَ) (منافقون / 8).» (5)

1- راغب اصفهانی، معجم مفردات الالفاظ القرآن، ص 344 .

2- سید علی اکبر قرشی، قاموس قرآن، 338/4 .

3- قاموس القرآن او الوجوه و النظایر، ص 324 .

4- علی اکبر دهخدا، لغت نامه 2589/2 .

5- المیزان في تفسیر القرآن، 22/17 .

در یک تحلیل روشن در متون دینی بـدست میآیـد که حقیقت عزت در درجه نخست قدرتی است که در دل و جان انسان ظاهر می شود و او را از خضوع و تسلیم و سازش در برابر طاغیان و یاغیان باز می دارد قدرتی که با داشتن آن هرگز اسیر شهوات نمی شود و در برابر هوی و هوس سـر فرود نمی آورد. قدرتی که او را به مرحله نفوذناپذیری در برابر «زر» و «زور» و «تزویر» ارتقا می دهد و این قدرت نیز از ایمان به خدا و عمل صالح سرچشـمه می گیرد و از این جهت است که در بعضی از متون تفسیری آمده است که «عزیز به معنای قدرتمندی است که شکست ناپذیر است هم توانایی ارایه آیات بزرگ را دارد و هم در کوبنده تکذیب کنندگان است». (1)

مقام معظم رهبری خود به طرح این سؤال پرداخته و پاسـخی زیبا ارایه می نمایند. معظم له در همان سـخنرانی مذکور فرمودند: این سال، سـال عزت و افتخـار حسـینی است. این عزت چگونه عزتی است؟ این افتخار، افتخار به چیست؟ آن کسـی که حرکت حسـین بن علی را بشـناسد، او می داند که این عزت چگونه عزتی است. از سه بعد و با سه دیدگاه این نهضت حسینی را که در طول تاریخ ماندگار شده است می شود نگاه کرد، در هر سه بعـد، آنچه که بیش از همه چشم را خیره می کنـد احساس عزت و سـربلندی و افتخار است. یک بعـد مبارزه حق در مقابل باطل مقتدر است و یک بعد دیگر تجسم معنویت و اخلاق در نهضت حسین بن علی است. بعد سوم که بیشتر در بین مردم رایج است، فجایع، مصیبت ها، غصه ها، غم ها، خون دل های عاشورا است. لیکن در همین صحنه ی سوم باز هم عزت و افتخار هست. کسانی که اهل نظر و فکر و تأملند، باید هر سه بعد را دنبال کنند.

2-1- عزت ذاتی و عزت عرضی

عزت از نظر منابع و مآخذ به دو دسـته تقسیم می شود: عزت ذاتی و درونی و عزت عارضی و بیرونی. و به تعبیر دیگر عزت درون انسانی و انسان برون انسانی. عزت درون انسانی به این معنا که انسان عواملی که سبب عزت و افتخار می گردد در درون خویش دارد، عقل و هوش، حافظه، مدیریت، توانمندی های فردی، ایمان به خدا و توانایی های جسـمی ..... همه با هم دست بدست هم داده و او را عزیز و سـربلند ساخته اند.

اما عزت برون انسانی را یک فرد از بیرون کسب می کند و با تلاش و کوشش بدست

1- ناصر مکارم شیرازی، تفسیر نمونه 15-192 .

می آورد، مـال و ثروت، امکانـات زنـدگی، علم و دانش، پست و مقـام، اختیارات قانونی و سازمانی و اداری همه از این مقوله است. عزت ذاتی و درونی مقـدمه بهره وری نیکو از عزت عارضـی و بیرونی است. به این معنـا که اگر عزت ذاتی در انسان نباشـد انسان در اسـتفاده از عزت عارضی دچار مشکل می شود.

کسـی که دارای عقل نیکو و مدیریت صـحیح است در استفاده از عزت های عارضی موفق است، اما اگر دارای عقل صحیح و ایمان قوی و مدیریتی نیکو نباشد، در بهره برداری از مال و ثروت و اختیارات سازمانی و اداری دچار چالش می گردد .

3-1- عزت از نظر ظهور

اشاره

عزت از نظر ظهور به عزت فردی (عزت نفس) و عزت سازمانی و عزت ملی تقسیم می شود :

1-3-1- عزت فردی عزت نفس

گاهی معنای عزت در حیات فرد ظهور می کنـد و انسان از نظر امکانات ذاتی و عرضـی احساس سـربلندی و افتخار می کند و دارای عزت نفس می گردد. عزت نفس، یعنی «مقدار ارزشـی که ما نسـبت به خود می دهیم و یا دیگران برای ما به عنوان یک شـخص قایل هستند، در واقع، عزّت نفس از مجموعه افکار، احساسات، عواطف و تجربه هامان در فرایند زندگی اجتماعی ناشی می شود.

مجموعه هزاران برداشت، ارزیـابی و تجربه ای که از خویش داریم بـاعث می شود که نسـبت به خود احساس خوشاینـد ارزشـمند بودن یا عکس آن را داشـته باشـیم، به همین دلیل است که ویلیام جیمز (1) عزت نفس را برداشت های ارزشـمندی که فرد برای خود قایل اسـت تعریف می کنـد. گرین والد (2) و برکلر (3) عزت نفس را شامل احساس خوب داشـتن درباره خود، دوست داشـتن خود، دوست داشـته شـدن و رفتار خوب دیگران با او، احساس موفقیت و احساس توانایی و راحتی در رهبری و تأثیر جامعه می باشد و در برابر باطل نفوذناپذیر است.

1- W.James

2- Green Wald

3- Breckler

در مقابـل عزت نفس، ذلت نفس قرار دارد که انسـان را در برابر باطـل تسـلیم می کنـد و برای بـدست آوردن پست و مقـام و مال در مقابل اربابان زر و زور و تزویر خوار و ذلیل می شود.

2-3-1- عزت سازمانی

گاهی معنا و مفهوم عزت و عوامل آن در یک سازمان و مـدیریت ظهور می کنـد و سازمان عزیز و مقتدر و قدرتمند می گردد، از نظر مالی خودکفا می شود، افراد تحت پوشـش آن رابطه دوسـتانه و انسانی با هم پیـدا می کنند، از نظر مالی ضـعیف نبوده و قدرت رقابت سازنده با سازمان های همطراز خویش را دارند، از حریم خود دفاع می کنند.

از نظر تولیـد، نیرومنـد و قانون مداری در آنجا حاکم است، اما در مقابل ذلت سازمانی، نهاد و مدیریت آنرا در معرض سـقوط و فروپاشـی قرار می دهـد، از نظر اقتصادی ورشکسـته شـده و قدرت رقابت را از دست می دهد. هرج و مرج و بی نظمی در آن حاکم می شود و افراد زیر مجموعه آن سازمان از نظر مالی در مانده می گردند.

شکی نیست تحقق عزت سازمانی در پرتو داشتن مدیران لایق و کارمندان دارای عزت نفس و وجود قانونی فراگیر و جامعه که منافع همگان را تأمین کند امکان پذیر است.

3-3-1- عزت ملی

گاهی همه شاخص های عزت در سطح کشور و ملت ظهور می کند و کشور مقتدر و نیرومند شده و در برابر باطل تسلیم نمی شود، قانون مدار است، در عرصه سیاسـی جهان ابراز وجود می کند، سـخن خویش را به منصه ظهور می نشاند، در حل و فصل منازعات بین المللی تأثیر گذار است، کسـی جرأت حمله به او راندارد، در مسایل کشور، خود تصـمیم می گیرند. جنگ و صلح را خود معین می کنند و اما در مقابل، ذلت ملی قرار دارد، ملت ذلیل وابسـته است، دیگران درباره آن ها تصـمیم می گیرنـد، جنگ و صـلح آن ها را معین می کنند، (1) کتب درسی آن ها را تدوین می کنند، (2) قوانینی مانند «کاپیتولاسیون» وضع می کنند که به موجب آن یک

1- منشـی صـدام می گفت: دو ماه پس از پیروزی انقلاب اسـلامی ایران، مرتب مسـئولین آمریکا به عراق می آمدند و جلسه تشـکیل می دادند و به صدام گفتند: ما همه نوع امکانات در اختیار شما قرار می دهیم و باید با ایران بجنگید و صدام با دستور امریکا جنگ علیه ایران را آغاز کرد. (از کتاب نیمه پنهان جنگ - مجید کریمی).

2- مسـئولین آمریکایی به دولت عربستان صعودی تذکر دادند که مسایل دینی در کتاب های درس آموزش و پرورش آن کشور باید حذف شود. (اخبار سیمای جمهوری اسلامی، پاییز 81)

آمریکـایی که در ایران مرتکب قتـل می شود در آمریکـا محـاکمه شود اما هیـچ مقامی در ایران حق محاکمه یک آمریکایی جنایت کار در ایران را ندارد .

این ذلت یک ملت است که بیگانگان در سـرزمین آن ها وارد شوند و به مال و نوامیس آن ها تجاوز کرده و آن ها به دلیل ترس و یا ضـعف سکوت کننـد عزت فردی و عزت سازمـانی و عزت ملی در هم تأثیر دارنـد و عزت فردی و عزت سازمانی مقـدمه تحقق عزت ملی است و عزل ملی به وفـاق ملی، مشـارکت اجتماعی و مردم سالاری دینی تحقق می یابـد، ملتی عزیز است که دارای مسـئولین بزرگ و دانشـمند، تیزهوش و عاقل، قبور و دارای سعه صدر، شجاع و با ایمان باشد، اما اگر دارای کارگزارانی ترسو و ضعیف، رفاه طلب و بی ایمان، کوتاه بین و غیر عاقل باشند در برابر تهدید دشمنان ملت، ضعف نشان داده و در نتیجه مردم با آنان همسو نبوده و عزت ملت را تبدیل به ذلت خواهند کرد، تجربه نشان داده است آنان که چراغ سبز به دشـمن نشان داده اند مردان ترسو و بی ایمانی بودند که قبلاً در رفاه طلبی و مادیت فرورفته و چون تهدید آمریکا منافع آن ها را به خطر می انداخت در مقابل آن ها تسلیم شدند.

4-1- عزت ممدوح و عزت مذموم

معنا و مفهوم عزّت و عوامل آن که در زندگ آدمی متجلی می شود گاهی ممدوح و زمانی مذموم و مورد نکوهش خداوند واقع شده است.

اگر عزت و افتخار به چیزی باشد که شرع آن را پسندیده و مورد رضایت شارع مقدس اسلام باشد این عزت ممدوح است.

اگر عزت و افتخـار به مال و ثروت، حسب و نسب، پست و مقام و چیزهای فانی و زودگـذر دنیا باشـند، این عزت مورد مـذمت واقع شـده است.

«ساحران دنیا پرست معاصـر فرعون، نیرنگ های خود را به نام و عزت او آغاز کردند (وَ قالُوا بِعِزِّهِ فِرْعَوْنَ أَنَا لَنَحْنُ الْغالِبُونَ) (1) و گفتند به عزت فرعون سوگنـد که مـا پیروز خواهیم شـد (عزت مـذموم). اما بزودی از عصای چوپانی موسـی علیه السـلام شـکست خوردنـد ولی هنگامی که از زیر پرچم مـذلت بار فرعون بیرون آمدنـد و در سایه توحید قرار گرفتند و ایمان آوردند چنان نیرومند و شـکست ناپذیر شدند عزت ممدوح که سخت ترین تهدیدهای فرعون در آن ها

1- شعراء / 44 .

موثر نیفتاد، دست و پا و حتی جانشان را عاشـقانه در راه خدا دادند و شربت شهادت نوشیدند و با این عمل نشان دادند که در برابر زور و زر و تزویر تسلیم نمی شوند و شکست ناپذیرند و تاریخ پرافتخار آن ها اموز برایما یک دنیا درس آموزنده است» (1)

5-1- اسلام دین عزت و افتخار

اسلام دین عزت و افتخار بوده و وهن و ذلت را نمی پذیرد، خداوند انسان های مؤمن را افراد بزرگ و بزرگوار می داند و در خطاب به آن ها می گوید :

(وَ لا تَهِنُوا وَ لا تَحْزَنُوا وَ أَنْتُمُ الاَعلَونَ اِن كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ) (2)

و سست نشوید، و حزن و اندوه بدل راه ندهید و شما بزرگید اگر مؤمن باشید.

(وَ لا تَهِنُوا وَ تَدْعُوا اِلَىَّ السَّلْمِ وَ أَنْتُمُ الاَعلَونَ وَ اللَّهُ مَعَكُمْ) (3)

و (شما ای مؤمنان) سست نشوید و زیر بار صلح ذلت بار نروید و شما بزرگید و خدا با شماست.

به موجب آیات فوق انسان مؤمن عزیز و بزرگوار بوده و زیر بار ارتباطی که موجب ذلت او گردد نمی رود.

(لَنْ يَجْعَلَ اللَّهُ لِلْكافِرِينَ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ سَبِيلاً) (4)

«هیچ گاه خداوند راهی برای پیروزی و تسلط کافران بر مسلمانان قرار نداده است».

فقهای اسـلامی از آیه فوق قانون «نفی سبیل» را اسـتخراج کرده اند و به موجب آن هر نوع ارتباط نظامی، سیاسی، فرهنگی و.... بابیگانگان که سبب تسلط کافران بر مؤمنان گردد را ممنوع دانسته اند. (5)

امام خمینی رحمه الله علیه در همین ارتباط فرمودند:

«اگر در روابط سیاسـی بین دولت های اسـلامی و دول اجانب، خوف آن باشد که اجانب ممالت اسـلامی، تسـلط پیدا کنند اگرچه تسلط سیاسی و اقتصادی باشد لازم است

1- ناصر مکارم شیرازی، تفسیر نمونه، 18/198-197 .

2- آل عمران/ 139 .

3- محمد /35 .

4- نساء / 141 .

5- ر،ک: ناصر مکارم شیرازی، تفسیر نمونه، 175/4 و 176 .

بر مسلمانان که با این نحو روابط مخالفت کنند و دول اسلامی را وادار کنند به قطع این گونه روابط.» (1)

اگر انسان گرسنه باشد بهتر از این است که نفس خویش را به ذلت خواهش کوچک کند و دست تکدی پیش دیگران دراز نماید.

آیه الله موسوی خمینی در تحریر الوسیله باب مجوزات تیمم، یکی از موارد تیمم را این دانسته اند که شخصی با منت آب را برای وضو در اختیار دیگری قرار می دهد، (2) و چون منت گذاشتن با عزت و بزرگواری شخص مؤمن منافات دارد نباید پذیرفت و بجای وضو باید تیمم کرد. و در همین ارتباط فرمودند: «اگر کسی مقداری آب بی منت می بخشد باید قبول کند.» (3)

بنابراین معلوم می شود اسلام دین بزرگ و با عزتی است و مسلمانان نیز باید عزیز و با عزت باشند و ارزش خویش را با تن دادن به خواهش های نفسانی و قرار گرفتن در سیطره کافران از دست ندهند.

2- عزت و افتخار حسینی، نکته ها و پیام ها

اشاره

اگر در علل نام گذاری سال هشتاد و یک به سال عزت و افتخار حسینی با رویکردی از تحقیق که آن را سمانتیک (Semantics) می گویند و در مقابل روش تحقیق هرمنوتیک (4) (Hermeneutics) قرار دارد به قضیه نگاه کنیم، یعنی شرایط سیاسی، فرهنگی حاکم بر جهان را در پایان سال هشتاد تحلیل و بررسی کنیم دلالت الفاظ و جهان بینی گوینده، (5) و نگرش فردی که به عنوان مظهر عزت و افتخار مطرح گردید، (6) در نظر بگیریم، قراین حالیه و مقالیه را در زمان صدور سخن مطالعه نماییم. نکاتی را به عنوان رمز و راز در علل نام گذاری سال هشتاد و یک به سال عزت و افتخار حسینی می توانیم پیدا کنیم، لکن نگارنده جهت

1- توضیح المسائل، مسئله 2825 .

2- ترجمه تحریر الوسیله، 185/1 .

3- توضیح المسائل. مسأله 668 .

4- احد فرامرزی قراملکی، روش شناسی مطالعه دینی، ص 206-204 .

5- مراد جهان بینی و طرز تفکر رهبر انقلاب اسلامی حضرت آیه الله خامنه ای است.

6- منظور شخص سیدالشهداء حسین بن علی علیه السلام است.

اختصار به سه مورد از این رمز و راز اشاره خواهد کرد.

الف - اواخر سال 1380 و آغاز سال 1381 ، دنیا با بحران حادثه یازده سپتامبر سال 2001 میلادی در آمریکا مواجه بود دولتمردان آمریکا این حادثه را بهانه کرده و بعضی از کشورها، از جمله ایران را تهدید به حمله نظامی کردند، ایرانیانی که در دوران دفاع مقدس با الهام از نهضت کربلا در برابر رژیم عراق که آنهم آشکارا و پنهان بوسیله ایالات متحده آمریکا حمایت می شد مقاومت کردند و سرانجام با عزت و افتخار، از این جنگ تحمیلی بیرون آمدند، اکنون مورد تهدید قرار گرفتند. این مهم ترین قضیه ای بود که رهبر فرزانه انقلاب این سال را سال عزت و افتخار حسینی نام نهاد تا مردم با سر مشق و الگو قرار دادن حسین بن علی علیه السلام و شناسایی عوامل عزت حسینی و تبعیت از آن بزرگوار، اسلام را تقویت کنند و شکست و زبونی دشمن را فراهم سازند.

ب - از سوی دیگر، در دنیای معاصر مسلمانان با بحران هویت مواجه اند، شناسنامه توحیدی و اسلامی بسیاری از آنان به فراموشی سپرده شد، فطرت خداجویی، غیرت اسلامی را کنار زدند و دل به غرب سپردند و به شعارها، و مدینه فاضله آن ها چشم دوختند، این موضوع را می توانیم با دقت در نوع لباس و پوشش مسلمانان، رفتار و کردارشان به احکام اسلامی جستجو کنیم، نامگذاری سال 81 به سال عزت و افتخار حسینی، در واقع شناخت هویت اعتقادی سیدالشهداء است و هویت آن عزیز با وابستگی او به توحید و عمل به سیره جدش رسول اکرم صلی الله علیه وآله وسلم و پدرش علی ابن ابی طالب منتهی می گردد.

ج - در آغاز سال 1381، انقلاب اسلامی ایران با تهاجم گسترده تبلیغاتی غرب روبرو بود. استکبار جهانی که شکست خود را حتمی میدید و موج انقلاب اسلامی حتی در سرزمینشان آن ها را تهدید می کرد، با تمام قدرت و توان شبیخون فرهنگی را علیه جمهوری اسلامی آغاز کردند و به قول آلوین تافلر (1) در عصر انفجار اطلاعات موجی در جهان ایجاد شد، و جهان به دلیل پیشرفت صنعت تکنولوژی و ارتباطات و شبکه جهانی اینترنت به صورت دهکده کوچکی در آمده است که فرهنگ ها، افکار، اندیشه ها، براحتی قابل انتقال است و این همان چیزی است که اخیراً بوسیله یکی از مزدوران صهیونیست جهت براندازی جمهوری اسلامی ایران پیشنهاد گردید. آن ها می خواهند با رواج فرهنگ ابتذال و پخش فیلم های

1- موج سوم، ص 15 .

منحرف کننـده از طریق مـاهواره ها و انتشار سـی دی های مسـتهجن میان جوانان، آن ها را بی تفاوت سازنـد. هم فرهنگ ابتـذال را رونق دهند، هم با شعارهای به ظاهر منطقی و عقلانی، ما را خلع سلاح کنند که یکی از این شعارها، اصلاحات است.

1-2- عزت و افتخار حسینی و عدم پذیرش ذلت

نبرد حق و باطل و کفر و ایمان در طول تاریخ همواره اسـتمرار داشته و خواهد داشت. روزی هابیل، قابیل را کشت، فرعون در برابر موسی و نمرود در برابر ابراهیم قرار گرفت، بت پرسـتان محمد صـلی الله علیه وآله وسـلم را تهدید به مرگ کردند، و دنیا پرستان علی علیه السلام و خانـدانش را خانه نشـین ساختند و یزیدیان خون عاشوراییان را به زمین ریختند، راستی اگر در برابر باطل کس قد عَلَم نمی کرد و در مقابل کفر شخصـی مقاومت نمی نمود، مجاهدان در راه خدا ابدان و سـینه های خویش را هدف شمشـیرها و گلوله ها قرار نمی دادند سرنوشـت حق چه می شد؟ ایمان چه وضـعیتی داشت؟ اگر حسـین بن علی علیه السـلام در تاریخ نمی بود و زینبی علیها السلام وجود نمی داشت. کربلا تاریخ گنگ می ماند و کسـی از عباس و علی اکبر و حبیب و مسـلم بن عوسجه و... خبری نداشت، حربن یزید ریاحی را کسی نمی شناخت! مظلومیت حین را احـدی درک نمی کرد، کربلا یک تاریـخ است و معلم اینتاریخ فرزند رسول خدا حسـین بن علی علیه السـلام است. سیدالشـهداء در این کلاس آموخته است: آنجا که حق در معرض یورش باطل قرار گرفت و آزادی در بنـد و اسارت واقع گردیـد، و ظالم بر مظلوم تسلط یافت و باطل حق، و حق باطل جلوه یافت باید سکوت را شکست، باید فریاد زد و قیام همه جانبه نمود و جان را فدای اسـلام عزیز ساخت، این حماه تاریخ را باید هر ساله در محرم تکرار کرد. کلاس کربلا را بر مظلومانی که مورد تهاجم همه جانبه استکبار قرار گرفتند تدریس نمود تا اسلام جان دیگری بگیرد .

سال 1381، سـال عزت و افتخـار حسـینی نام گرفت، تا عزت و افتخار حسـینی در ذهن ها تـداعی گردد، شـهادت طلبی سیدالشـهداء و اصـحابش یـادآوری شود، ایثارهـا و رشادت های آن ها متـذکر گردد، ملت خاطرات نبرد حسـینیان بر علیه یزیـدیان را تکرار کننـد، عزت حسینی را به یاد آورند که فرمود: «موت فی عز خیر من حیاه في ذل.» (1)

1- مرگ با عزت از زندگی ننگین بهتر است» علامه مجلسی، بحارالانوار، 44/ 92 .

باید عزت را در گرو اطاعت از خدا طلب کرد و از ذلیل و خوار شدن در برابر مردم پرهیز نمود.

(مَنْ کَانَ یُرِیدُ العِزَّةِ فَلِلَّهِ العِزَّةِ جَمِیعاً .) (1)

حضرت صادق علیه السلام فرمودند :

(انَّ اللَّهِ تَبارَکَ وَ تَعَالَی فَوَّضَ الَیَّ الْمُؤْمِنِ کُلَّ شَیِ الَّا اَذلاَلِ نَفْسِهِ) (2)، خداوند تبارک و تعالی همه چیز را به مؤمن واگذارده جز دلیل و خوار ساختن خودش را.

آری تأسی از عزت و افتخار حسینی و شهادت طلبی و دفاع همه جانبه آن بزرگوار از اسلام عزیز، سبب خواهد شد دین جان تازه ای گیرد و از گزند قدرت های شیطانی، بویژه استکبار جهانی حفظ گردد.

2-2- عزت و افتخار حسینی و یافتن هویت دینی

گرچه موج انقلاب اسلامی ایران دنیا را فرا گرفته و حرکت جدید دینی در دنیا آغاز شده است اما دشمنان اسلام در برابر این حرکت دینی صدها موانع فولادین ایجاد کرده اند و با ابزارهای مختلف ضددینی می خواهند مانع رسیدن این موج حیات بخش به انسان ها گردند. استکبار جهانی برای بی هویت ساختن مسلمانان صدها هزار دلار هزینه کرده است. او با پخش فیلم های مبتذل ماهواره ای، سی دی های مستهجن، رشد دادن اعتیاد، شبیخون گسترده فرهنگی را آغاز کرده تا مسلمانان را از هویت دینی خویش بیگانه سازد و در این مبارزه در بعضی از اماکن تا حدی موفق بوده است. دلیل این موفقیت را در نوع لباس و آرایش مسلمین، تصاویر هنرپیشه های غیر مسلمان بر شیشه مغازه ها و ویترین ها، دین گریزی و گرایش به فرهنگ غرب و فیلم های مبتذل، و ... می توان جستجو کرد. راستی چارهٔ کار چیست؟ با اینکه بیست و اندی سال از پیروزی انقلاب اسلامی می گذرد و صدا و سیما و گویندگان و مسئولین مردم را به سوی دین می خوانند، اما دین گریزی در جامعه وسعت می گیرد، نرخ اعتیاد، آمار طلاق، فرار دختران و پسران جوان از محیط خانه روز بروز نسبت به گذشته شدت می یابد.

گرچه دین گریزی و رشد مفاسد اخلاقی در جامعه را می توان در علل مختلف تحلیل و

1- «هرکس عزت را می خواهد، همه عزت آن خداست» فاطر، 10

2- شیخ حر عاملی، وسائل الشیعه، 11/424 .

بررسی کرد و برای مبارزه با آن راه کارهای گوناگون پیشنهاد نمود ولی قدر مسلم یکی از راه کارهای مهم مبارزه با دین گریزی و مفاسد اخلاقی بازگشت به دین و یافتن هویت اعتقادی است.

راستی شناسنامه اعتقادی سالار شهیدان چگونه است، تا از این شناسنامه اعتقادی الگو گیریم. شناسنامه اعتقادی حسین علیه السلام را می توان در وصیت آن بزرگوار به برادرش محمد حنفیه پیدا کرد آنجا که در وصیتش به برادر خود فرمود:

(انَّ الْحُسَيْنِ بْنُ عَلِيٍّ يَشْهَدُ انَّ لَا اله الَّا اللَّهُ ، وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ وَ أَنَّ مُحَمَّدَ صلى اللَّهِ عليه وَ آلِهِ وَ سَلَّمَ عَبْدُهُ وَ رَسُولَهُ ، جَاءَ بِالْحَقِّ مِنْ عِنْدِ الْحَقِّ وَ انَّ الجنه وَ النَّارَ حَقٌّ وَ انَّ السَّاعَةَ آتِيهِ لَا رَيْبَ فِيهَا ؛ وَ انَّ اللَّهَ يَبْعَثُ مَنْ فِي الْقُبُورِ) (1)

«حسین بن علی گواهی می دهد که هیچ معبودی جز خداوند نیست، اوست یگانه که انباز و شریک ندارد، و بدرستی که محمد صلی الله علیه وآله وسلم بنده او و فرستاده اوست، که به حق از جانب حق آمده است. و اینکه بهشت و جهنم حق است و ساعت قیامت فرا می رسد و در آن شکی نیست و اینکه خداوند تمام کسانی را که در قبرها هستند بر می انگیزاند».

آری، حسین علیه السلام وابسته به خدا و رسول گرامی اسلام است، او انسان موحدی است که به خدا و قیامت ایمان کامل دارد. به حشر و نشر انسان ها و حساب رس اعمال معتقد است از این رو عزت و افتخار را در پرتو عمل به اسلام و انصاف با مردم می داند و آن را گامی در جهت قرب به محبوب تلقی می کند .

(مَنْ يُنْصِفِ النَّاسَ مِنْ نَفْسِهِ لَمْ يَزِدْهُ اللَّهُ الاَعزَا) (2)

«هرکس از سوی خویش با مردم انصاف دهد خداوند چیزی غیر از عزت بر او نمی افزاید».

(مَا مِنْ عَبْدٍ كَظَمَ غَيْظاً الَّا زَادَهُ اللَّهُ عَزَّ وَجَلٍ عِزّاً) (3)

«هیچ بنده ای خشم خود را فرو نمی نشاند مگر اینکه خداوند عزت او را می افزاید»

بازگشت به خدا در پرتو ایمان و عمل صالح حاصل می شود و کسی که می خواهد عزیز و

1- محمد حسین حسینی طهرانی لمعات الحسین، ص 12 .

2- محمد باقر مجلسی، بحار الانوار، 33/75 .

3- همان 409/71

سربلند باشد و محبوب دل ها گردد تقوی الهی پیشه کند لذا رسول گرامی اسلام فرمود:

(مَنْ أَرَادَ انَّ یَکُونَ أَعَزَّ النَّاسِ فَلْیَتَّقِ اللَّهَ) (1)

«هر کس می خواهد عزیز ترین مردم باشد، باید تقوی الهی پیشه کند».

بـازگشت به دین و اتصال به خداونـد نه تنها سـبب رشـد و تجدیـد حیات دینی و معنوی است بلکه عالی ترین راهکار در مبارزه با مفاسـد اقتصادی و انحرافات اخلاقی می باشد.

3-2- عزت و افتخار حسینی و اصلاحات

یکی از بحث هـای گرم و داغ سال های اخیر، بخصوص آغاز سال 1381، بحث اصـلاحات بوده است، عده ای سطحی نگر، بدلیل اینکه بعضی از شعارهای اصلاح طلبان با مبانی دینی و انقلاب اسلامی متعارض بود (2) بطور کلی با آن مخالفت کردند، دشمن این مخالفت را بهانه کرده و به شـعار منطقی اصـلاحات متمسک گشت و آن را مانند چماقی، مرتب بر فرق انقلاب اسـلامی و مسئولین درجه اول نظام فرود می آورد؛ رهبر معظم انقلاـب اسـلامی بارها از اصـلاحات، ضـرورت و هـدف ها و مبنای آن سـخن گفتنـد و به دو نگرش افراطی و تفریطی در این زمینه اشاره کردنـد که یکی را تحجر و آن دیگری را انحراف نامیدند. (3) نامگذاری سال 81 به سال عزت و افتخار حسینی در واقع تایید ضـمنی ضـرورت اصـلاحات است تا دشـمن از این اشـعار خلع سـلاح شود زیرا اگر هدف نهضت ابا عبدالله الحسین علیه السلام را نگاه کنیم، آن حضرت هدف قیام را اصلاحگری معرفی می کند آنجا که می فرماید:

«انی لم اخرج اشـراً و لا بطراً و لا مفسداً ولا ظالماً؛ و انما خرجت لطلب الاصلاح في امه جدی محمد صلی الله علیه وآله وسلم ارید ان امر بالمعروف وانهی عن المنکر و اسیر بسیره جدی و ابی علی بن ابیطالب علیه السلام» (4)

از سخن فوق پنج نکته مهم بدست می آید :

1- هدف نهضت ابا عبد الله الحسین علیه السلام اصلاح طلبی بوده است.

2- روش اصلاحات در این نهضت، امر به معروف و نهی از منکر بیان گردید.

1- همان 70 / 285 .

2- علی مطهری، اصلاح طلبی، ص 17، 21 و...

3- علی ذو علم، ضد اصلاحات و تحجر، ص 293، کتاب نقد ،16 ، فصلنامه انتقادی .....

4- علامه محمد حسنی طهرانی، لمعات الحسن، ص 12.

3- مبنای اصلاحات در نهضت حسینی، تبعیت از سیره رسول خدا صلی الله علیه وآله وسلم و علی بن ابی طالب علیه السلام می باشد .

4- میدان و قلمروی اصلاحات با استفاده از معنای معروف و منکر، (1) تمام ابعاد زندگی فردی و اجتماعی و سیاسی و اقتصادی است.

5- مراد از اصلاحات، اصلاحات امور مردم است نه اصلاحات دین خدا، زیرا دین خدا نیاز به اصلاحات ندارد.

بنابراین یادآوری عزت و افتخار حسینی، تداعی اصلاحات است، تمسک به این شعار زیبا و عمل به آندر این سال نه تنها سبب تجدید حیات اسلام است بلکه خلع سلاح نمودن کسانی است که زیر لوای این شعار اصلاحات آمریکایی را طالبند، استاد شهید مطهری چهل سال قبل حکمتی بر قلم جاری کرده که گویا، هشداری برای جامعه امروز ماست، فرمودند:

«امروز این ملت، تشنه اصلاحات نابسامانی ها است، و فردا تشنه تر خواهد شد ملتی است که نسبت به سایر ملل احساس عقب افتادگی می کند و عجله دارد به آن ها برسد، از طرفی مدعیان اصلاح طلبی که بسیاری از آن ها علاقه ای به دیانت ندارن.د زیادند و در کمین احساسات نو و بلند نسل امروزند، اگر اسلام و روحانیت به حاجت ها و خواسته ها و احساسات بلند این ملت پاسخ مثبت ندهد، به سوی آن قبله های نوظهور متوجه خواهند شد، فکر کنید آیا سنگر اصلاحات را این افراد، اشغال کنند موجودیت اسلام و روحانیت به خطر نخواهد افتاد.» (2)

بنابراین چه لزومی دارد با نام دین با اصلاحات مخالفت کنیم در حالی که پیامبران در قرآن مصلحان معرفی شده اند، قرآن از زبان حضرت شعیب می گوید :

(وَ اِنَّ أُرِیدُ الَّا الاِصلاَحِ مَا اسْتَطَعْتَ) (3)

«من قصدی جز اصلاح جامعه تا آنجا که بتوانم ندارم».

حضرت علی علیه السلام در نامه به مالک اشتر نخعی یکی از وظایف حکومت اسلامی را اصلاحات امور مردم معرفی می کند. (4)

1- راغب اصفهانی می گوید: معروف هر فعلی است که عقل و دین آن را بخوبی میشناسد و منکر خلاف آن است. (مفردات راغب، ص 343)

2- مرتضی مطهری، نهضت های اسلامی در صدسال اخیر، ص 92 .

3- هود / 88 .

4- نهج البلاغه، نامه 53 .

علامه فیومی کلمه صَلَحَ را در لغت خلاف (فَسَدَ) بیان کرده است. (1) و اصلاح در قرآن در مقابل افساد آمده است.

(وَ اِذَا قِیلَ لَهُمْ لا تُفْسِدُوا فِي الاَرضِ قَالُوا أَنَّما نَحْنُ مُصْلِحُونَ) (2)

«وقتی به منافقین گفته شود در زمین فساد نکنید گویند همانا ما فقط اصلاح گرانیم».

فقیه دامغانی با توجه به کاربرد ماده «صلح» در آیات قرآن کریم آن را به معانی 1- الایمان 2- حسن المنزله 3- الرفق 4- تسویه الخلق 5- الاحسان 6- الطاعه 7- اداء الامانه 8- بر الوالدین 9- الامر بالمعروف والنهي عن المنکر 10- الحج (3) دانسته است.

بنابراین «اصلاحات یک روحیه اسلامی است هر مسلمانی به حکم اینکه مسلمان است خواه ناخواه اصلاح طلب و لااقل طرفدار اصلاح طلب است، زیرا اصلاح طلبی هم به عنوان یک شان پیامبری در قرآن مطرح است و هم مصداق امر به معروف و نهی از منکر است که از ارکان تعلیمت اجتماعی اسلام است.» (4)

بنابراین با توجه به معنای اصلاحات در متون دینی که دامنه اصلاحات سیاسی، اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی، قضایی و.... را پوشش می دهد عاقلی پیدا نمی شود تا با آن به مخالفت برخیزد، بلکه مخالفت ها، در مبناها و روش ها است، سال عزت و افتخار حسینی توجه به اصلاحات به روش امر به معروف و نهی از منکر، و بر مبنای سیره رسول خدا صلی الله علیه وآله وسلم و جانشین بر حقش علی بن ابی طالب است. نکته مهمی که از آیه فوق (أَنَّما نَحْنُ مُصْلِحُونَ) بدست می آید این است که اصلاحات با جمله اسمیه ذکر شده است و جمله اسمیه دلالت بر استمرار دارد، (5) و این موضوع نشانه آن است که اصلاحات امری مستمر و دائمی بوده و ضرورت دارد مصلحان دین آشنا پیوسته مسایل جدید و نوین را با قرآن و سنت پیامبر صلی الله علیه وآله وسلم و علی علیه السلام مقایسه کنند و قوانین جدید را با استفاده از این منابع استخراج و برای نسل امروزی بیان نمایند.

1- المصباح المنیر، ص 180.

2- بقره / 11.

3- قاموس القران او الاصلاح الوجوه والنظایر في القرآن الکریم. ص 282.

4- مطهری، نهضت های اسلامی در صدساله اخیر ص 7 .

5- ناصر مکارم شیرازی، تفسیر نمونه 22/ 375 .

نتیجه گیری

آنچه در خصوص عزت و افتخار حسینی، مفهوم شناسی و تعمیم آن در سیره اباعبدالله الحسین علیه السلام ، نکته ها و پیام ها در فلسفه نام گـذاری این سـال مورد تحلیل و مـداقه قرار گرفت. این نتیجه مهم را می رسانـد که ملت ایران در تـداوم پیروزی ها و مقابله با قـدرت های اسـتکباری و وارد کردن ضـربه های متقابل بر دشـمن، لازم است در مفهوم شناسـی عزت، منابع و عوامل عزت را در ابعاد مختلف زندگی حسـین بن علی علیه السـلام شـناسایی کند و پس از شناسایی و معرفت مورد تأسی و پیروی قرار دهد چرا که نجات واقعی انسان ها از بند ستم و حفظ اقتدار و عزت ملت ها، در گرو عمل به این عوامل و منابع، و تحقق عینی اهداف نهضت سیدالشهداء می باشد.

منابع و مآخذ

1- قرآن کریم - ترجمه استاد محمد مهدی فولادوند.

2 - نهج البلاغه - امام علی علیه السلام ، جمع آوری سیدرضی، با ترجمه محمد دشتی، چاپ سوم، انتشارات مشهور - 1373.

3- آلوین تافلر ، موج سوم، ترجمه شهیندخت خوارزمی، تهران نشر فاخته، چاپ 12، 1377 .

4- حجتی، سید محمد باقر، اسباب النزول، وزارت ارشاد اسلامی، زمستان 1365، چاپ اول .

5- حسینی طهرانی، سید محمد حسین، لمعات الحسین، انتشارات صدرا، چاپ دوم 1407 ق. تهران.

6- الحر العاملي الشيخ محمد حسين، وسائل الشيعه المنشوراتك المكتبه الاسلاميه، تهران.

7- دهخدا علی اکبر، لغت نامه. انتشارات دانشگاه تهران، چاپ جدید بهار - 1373 .

8- الـدامغانی حسـین بن محمد، قاموس القران او الوجوه والنظائر في القرآن الكريم، حققه و ربته واكمله و اصـلحه، عبدالعزيز سـيدالاهل دارالعلم للملايين، بيروت لبنان، چاپ دوم 1977.

9- ذو علم، علی، ضداصلاحات و تحجر از دیدگاه استاد مطهری، کتاب نقد 16، فصلنامه انتقادی، فلسفی و فرهنگی، پاییز 79 .

10 - راغب الاصفهاني. معجم مفردات الالفاظ القرآن. تحقيق نديم مرعشى، چاپخانه: التقدم العربى، 22 شوال - 1392 ق، دار الكاتب العربي.

11- سبحانی جعفر ، فروغ ابدیت، مرکز انتشارات دارالتبلیغ اسلامی - قم.

12 - ستوده، هدایت الله، روانشناسی اجتماعی، انتشارات آوای نور، تهران، 1381، چاپ ششم .

13 - صفی پور عبدالرحین بن عبد الکریم، منتهی الارب فی لغه العرب، انتشارات کتابخانه سنایی.

14- طباطبایی محمد حسین، المیزان فی تفسیر القرآن المنشورات جامعه المدرسین - قم.

15 - الفیومی المقری، احمد بن محمد بن علی، المصباح المنیر، چاپ صیدا، لبنان.

16- قراملکی، فرامرز، روش شناس مطالعات دینی، چاپ اول، 1380، ناشر: دانشگاه علوم اسلامی رضوی .

17- قرشی سید علی اکبر، قاموس قرآن، دارالکتب الاسلامیه، تهران بازار سلطانی، 1352 ش.

18 - مطهری مرتضی، نهضت های اسلامی در صدساله اخیر، انتشارات صدرا، تابستان 1375 .

19- مطهری، مرتضی، حماسه حسینی، انتشارات صدرا، چاپ شانزدهم 1372 .

20 - مطهری، علی، اصلاح طلبی. چاپ سوم مهر 1379، انتشارات صدرا.

21- مجلسی محمد باقر، بحار الانوار، مؤسسه الوفاء، بیروت، لبنان.

22 - مامقانی، تلخیص مقباس الهدایه، تلخیص و تحقیق علی اکبر غفاری، چاپ اول 1369ش، نشر صدوق جامعه الصادق.

23- مکارم شیرازی، ناصر، تفسیر نمونه، چاپ مدرسه امیرالمؤمنین، قم.

24 - موسوی خمینی، روح الله. توضیح المسائل. دفتر انتشارات اسلامی، وابسته به جامعه مدرسین قم.

25 - همان، تحریر الوسیله، ناشر: دفتر انتشارات اسلامی، وابسته به جامعه مدرسین، بی تا.

26- همایون سید حسین، بازخوانی اصلاحات در رهیافت های علوی، اندیشه سال ششم، ش 5 فروردین و اردیبهشت سال 1380 .

ص: 296

عزّت و معنویت / دکتر علی اصغر زکوی

اشاره

عضو هیأت علمی

دانشگاه علوم پزشکی مازندران

چکیده

عزّت به معنای شکست ناپذیری و افتخار به معنای مباهات کردن، با معنویت به معنای ایمان و اتکاء به خداوند و احیاء فضایل اخلاقی و ملکات نفسانی رابطه ای مستقیم دارد. در منطق قرآن، شاه بیت غزل عزت و افتخار فرد و جامعه، همان ایمان به سلطان عزت و قدرت و

اتصال معنوی با اوست. حماسه جاودان عاشورا و عزت و عظمت حضرت سیدالشهداء و یارانش، نیز جملگی ریشه در این حقیقت دارند. جامعه ما نیز با تکیه بر عنصر معنویت و همچنین پیروی از رهبری صالح، هم توانست با ایجاد یک تحول اجتماعی عظیم خود را آزاد و رها و عزیز سازد و هم توانست گردنه های سخت انقلاب و دفاع مقدس را پیروزمندانه پشت سر گذارد.

اما در سال های اخیر هشدارهای مکرر و دلسوزانه رهبر معظم انقلاب در خصوص فقر و فساد و تبعیض، و مبارزه با مفاسد اقتصادی و ثروت اندوزی های خواص طرفدار حق، اما دنیادوست و ،دنیاطلب... جملگی نشان از نگرانی جدی ایشان از اوضاع کلی جامعه و دولت دارد. به نظر می رسد تنها راه نجات و تداوم عزت فردی و اجتماعی، ایمان حقیقی و اتصال

معنوی با سلطان عزت و رعایت تقوی الهی در همه عرصه ها و پیروی از رهبری صالح و حفظ روحیه وحدت و جهاد و شکیبایی است.

کلید واژه ها: عزّت – رابطه معنوی با خداوند – حضرت سید الشهداء علیه السلام.

پیش گفتار

مطالعه در تاریخ پیشینیان در صورتی سودمند است که بتوان از آن به عنوان چراغ راه حال و آینده بهره جست. این مهم در صورتی میسر است که تحلیل گر تاریخ، درس ها، پیام ها و عبرت های حوادث تاریخی را استخراج نموده، با روزآمد نمودن آن ها، و بابیانی بدیع و تازه در اختیار نسل حاضر قرار دهد.

این مهم به خصوص در تحلیل تاریخی سیره پیشوایان معصوم علیهم السلام از حساسیت و اهمیت ویژه ای برخوردار است. زیرا آنان الگوی ما مسلمانان در سه ساحت: اندیشه، صفات و رفتار می باشند. در سالی که با تدبیر حکیمانه رهبر انقلاب، سال عزت و افتخار حسینی نامیده شده و با نام مبارک مولی الکونین، ابا عبد الله الحسین علیه السلام مزین گشته، بر ما فرض شده است تا حماسه جاودان آن بزرگوار و سرّ عزت و افتخار او و یارانش را دریافته، سوار برکشتی نجات اهل بیت علیهم السلام گردیم و از فراز و نشیب های پرتلاطم روزگار، کاروان دولت و ملت اسلام را به سلامت به ساحل نجات برسانیم.

طرح مشکل: از یک سو مظاهر و جلوه های عزت و افتخار در اندیشه، صفات و رفتار و گفتار پیامبر اکرم و اهل بیت طاهرینش موج می زند و به خصوص در عرصه مبارزه با ناراستی های روزگار، و در حماسه جاوید و آزادی بخش و عزت آفرین سیدالشهداء علیه السلام چشم جهانیان را خیره خود ساخته است و از سوی دیگر با این واقعیت تاریخی روبرو هستیم که آن پیشوای عزتمندان و آزادگان، و تمامی جان باختگان کویش، جملگی در اوج قله معنویت و اخلاق بسر می بردند، و عالی ترین مراتب عرفان، معنویت و اخلاق در شمس وجود عزیز زهرا علیها السلام جمع گشته بود اکنون مساله تحقیق این است که :

– چه نسبتی میان عزت و عزتمندی با معنویت و اخلاق وجود دارد؟ – مولفه های عزت آفرین در نگاه قرآن و روایات چیست؟

– مظاهر و جلوه های عزت و افتخار در حماسه جاوید حسینی کدامند؟

– در جـامعه امروز چگـونه می توانیم در عرصه زنـدگی فرد و جمعی از «عزت و افتخـار حسـینی» برخوردار گردیم و در چه صورت عزت بدست آمده را از کف خواهیم داد؟

در این نوشتار، عزت به معنای توانایی در مقابل ذلت قرار دارد. عزت حالتی است که مانع از مغلوب شدن آدمی می گردد و زمین سخت را «ارض عزاز» گفته اند. (1) گوهر عزلت، صـلابت و شـکست ناپذیری است، چه به عنوان خصلت فردی و چه به مثابه خصلت جمعی، و ثمره آن کرامت نفس، والاـیی روح و حفـظ شخصـیت انسـانی است، و منظور مـا از معنویت، همان صـفات و خصایل اخلاقی و روحی است که به صورت ملکه در آمده باشد.

فرضـیات: میـان عزت و معنویت رابطه مسـتقیم برقرار است. گر چه مؤلفه هـای عزت آفرین، فراواننـد. امـا عامـل اصـلی، همـان ایمان به پروردگـار و التزام به لوازم آن است. روح حریت و آزادگی و عزت ابـا عبـدالله الحسـین علیه السـلام در عبـارت کوتاه «هیهات منا الـذله» خلاـصه شـده است، تنهـا راه کسب عزت و افتخار و مباهات نمودن به آن در روزگار ما، تمسک اسـلام و اتصال معنوی به سـلطان عزت، یعنی ذات شکست ناپذیر خدای متعال است و بس.

پیشینه بحث

بحث و بررسـی در خصوص موضوع این نوشـتار، در قالب مقاله یا کتابی مستقل از پیشینه چندانی برخوردار نیست، البته آیات و روایات و سیره معصومین علیهم السـلام به خصوص سـیره حضـرت سیدالشـهدا علیه السـلام و حماسه جاودان او، مملو از گفتارها و عملکردهایی است که نشان از رابطه مستقیم میان عزت و معنویت دارند. در کتب تفسیر قرآن نیز بحث هایی به تناسب، از عزت و کرامت انسان و رابطه آن با ایمان و معنویت انجام پـذیرفته است. نویسـنده محترم جناب آقای جواد محـدثی نیز در اثر وزین خویش «پیام های عاشورا» در این خصوص بحث خوبی را انجام داده انـد و از جلوه های عزت در حماسه حسـینی سـخن گفته اند. اما انتظار می رود که در سالی که به سال عزت افتخار حسـینی لقب گرفته است، شاهد مقالات، آثار و کتب فراوان و ارزشـمندی در این زمینه باشـیم. و نوشتار حاضر، گامی است هر چنـد کوچک در این مسـیر بی پایان بی تردید در این راه نیز باید از خدای حسـین علیه السـلام مدد جوییم و با ملای رومی هم سـخن گردیم که: د

1– قرشی، سید علی اکبر، قاموس قرآن، ج 4، ص 339 .

ای خدای پاک بی انباز و یار *** دست گیر و جرم ما را درگذار

یاد ده ما را سخن های رقیق *** که ترا رحم آورد آن ای رفیق

هم دعا از تو اجابت هم ز تو *** ایمنی از تو مهابت هم ز تو

گر خطا کردیم اصلاحش توکن *** مصلحی تو ای تو سلطان سخن

کیمیا داری که تبدیلش کنی *** گر چه جوی خون بود نیلش کنی

این چنین میناگری ها کار تست *** این چنین اکسیرها اسرار تست (1)

نسبت میان عزّت و معنویت

عزّت به معنای یاد شده در آیات متعددی از قرآن به کار رفته و وصف «عزیز» 92 بار در مورد خداوند بکار رفته است. در منطق قرآن، ذات مقدس خدای متعال شکست ناپذیر است. غیر از او جملگی به حکم محدودیتشان شکست پذیرند. تمام عزت و عزت مطلق از آن اوست و هر عزیز دیگری، عزت خویش را مرهون اتصال به عزت بی انتهای او «کسی که عزت می خواهد، بداند که همه عزت از آن خداوندست.» (مَنْ کانَ یُرِیدُ الْعِزَّةَ فَلِلَّهِ الْعِزَّةُ جَمِیعاً) (2)

در قرآن، از عزت رسول خدا و مومنین نیز سخن رفته است: «عزت از آن خدا و رسول او و مؤمنین است» (وَ لِلَّهِ الْعِزَّةُ وَ لِرَسُولِهِ وَ لِلْمُومِنِینَ). (3) این آیه ملهم این معناست که چون عزت حقیقی و پایدار از آن حق جل و اعلی است. کسانی که رابطه معنوی خویش را با او حفظ و مستحکم نموده اند، آنان نیز از عزت و آزادگی برخوردار می شوند؛ و قرآن کسانی را که عزت را از غیر خدا می جویند، سخت مورد سرزنش قرار داده است. (4)

سر انحصار عزت حقیقی در خداوند آن است که عزت از فروعات ملک است؛ و ملک حقیقی تنها از آن خداوند است. لذا عزت و ذلت را او عطا می کند .... (تُعِزُّ مَنْ تَشَاءُ وَ تُذِلُّ مَنْ تَشَاءُ) (5)

1- مثنوی، دفتر دوم ادبیات 696-692 .

2- فاطر، 10، و نیز رک به: نساء 139- یونس / 65 .

3- منافقون / 8 .

4- ر. ک: منافقون / 138 و 139 .

5- آل عمران / 26 و رک به المیزان، ج 5، ص 183 .

هم دعا از تو اجابت هم ز تو *** ایمنی از تو مهابت هم زتو (1)

اما گنج عزت را از کدام سرچشمه باید جست؟

آدمی از سه ساحت: انـدیشه، صـفات درونی و رفتار تشـکیل شـده است. گوهر وجود او همان انـدیشه و خردمندی است. اگر اندیشه گل باشد صفات و رفتار نیز گل است؛ و اگر خار باشد، خار. م

ای برادر تو همان اندیشه ای *** مابقی خود استخوان و ریشه ای

گر بود اندیشه ات گل گلشنی *** ور بود خواری تو هیمه گلخنی

اما عزّت و صـلابت را از کدامین اندیشه باید جسـتجو کرد؟ در منطق قرآن «کلمه طیبه» منشأ همه عزت هاست. سخن پاکیزه همان اعتقاد صحیـح به مبـدأ و معاد است. تنها این انـدیشه و اعتقاد است که به سوی خداونـد اوج می گیرد، و دارنده اش را پرواز می دهد، تا در جوار قرب حق، غرق در عزت الهی شده، خود نیز عزیز و شـکست ناپذیر گردد. «سـخنان پاکیزه به سوی او صـعود می کند و عمل صالح را، او بالا می برد». (اِلَیهِ یَصْعَدُ الْکَلِمُ الطَّیِّبُ وَ الْعَمَلُ الصَّالِحُ یَرْفَعُهُ) (2) . اما نقش عمل صالح در این میان چیست؟

از آن سـخنان پاک و انـدیشه صـحیح توحیـدی، شاخه هایی می روید که میوه آن، عمل صالح است. هر کار شایسـته و سازنده - خواه در عرصه حیات فردی و خواه در عرصه حیات اجتماعی، سیاسـی، علمی و.... اگر در مسـیر رضایت خدا و با هدف خشنودی او باشد، چنین عملی نیز اوج گرفته، به آسـمان لطف پروردگار عروج نموده، مایه تکامل و معراج صاحب آن می شود، و وی را بهره منـد از عزت حق می گردانـد. این همان حقیقتی است که در سوره ابراهیم آیه 24 بدان تصـریح شده است: «آیا ندیدی خداوند چگونه برای سخن پاکیزه مثالی زده است؟ همانند درخت پاکی که ریشه آن ثابت و شاخه های آن در آسمان افراشته شده، و هر زمان میوه های خود را به اذن پروردگارش به مشتاقان - می دهد».

(اَلَم تَرَکَیفَ ضَرَبَ اللَّهُ مَثَلًا کَلِّمَهُ طَیبَةٍ شَجَرَةٍ طَیبَةٍ أَصْلُها ثابِتٌ وَ فَرْعُها فِي السَّماءِ تُوتِي أُکُلَها کُلَّ حِینٍ بِإِذنِ رَبِّها).

1- مثنوی، دفتر دوم، بیت 693 .

2- فاطر / 11 .

باری منبع حقیقی عزت در عرصه اندیشه، همانا توحید و ایمان صحیح همراه با ارتباط معنوی با سرچشمه عزت حقیقی است. و در عرصه رفتار، عملی عزت آفرین است که: ریشه در همان اندیشه صحیح و پاک داشته باشد. (1) اندیشه و اعتقاد پاک، منشأ ایجاد ملکه عزت در درون آدمی است. و چنین ملکه ای، رفتار عزتمندانه را در پی خواهد داشت. حدیثی از انس بن مالک از پیامبر صلی الله علیه وآله وسلم نقل شده که فرمود: «پروردگار شما همه روز می گوید: منم عزیز، هر کس که عزت دو جهان می طلبد، باید از عزیز - یعنی خداوند - اطاعت کند». (انَّ رَبَّکُمْ یَقُولُ کُلَّ یَوْمٍ أَنَا الْعَزِیزِ ، فَمَنْ أَرَادَ عَزَّ الدَّارَیْنِ فَلْیُطِعِ الْعَزِیزَ) (2).

بنابراین اتصال معنوی با سلطان عزت آدمی را عزیز و شکست ناپذیر می سازد. و رابطه ای مستقیم میان معنویت با عزت برقرار است به گونه ای که بندگی خدا و برخورداری از معنویت و اخلاق عین آزادی و حریت و عزت است و نافرمانی از او عین خواری و ذلت: م

حافظ از جور تو حاشا بگرداند روی *** من از آن روز که در بند توام آزادم

البته این ارتباط مستقیم، در فصل دوم نمایان تر خواهد شد.

مؤلفه های عزت آفرین در متون اسلامی

اشاره

عزت و شرافت بر دو گونه است: عزت پایدار و حقیقی و عزت زودگذر و غیر حقیقی. عزت حقیقی، یک صفت درونی و معنوی و احساسی است که همواره همراه انسان بوده، در فقر و غنا و در سختی و راحتی از او جدا نمی شود. آدمی با برخورداری از این خصلت درونی، که در پرتو ایمان به خداوند و عمل صالح حاصل آمده و تمامی مظاهر ذلت و سرسپردگی در برابر خدا را به کناری نهاده، و از ما سوی الله، هر چه باشد و هر کسی که باشد روی بر می تابد. در نگاه امیرالمؤمنین علی علیه السلام عزت ناپایدار آن است که ارزش دل بستگی و سبقت جویی در دست یابی به آن را ندارد، برخورداری از دنیا عزت ناپایدار است. (فَلاتَنَا فَسُّوا فِي عِزِّ الدُّنیَا وَ فَخْرَهَا) (3). زیرا با مرگ انسان، آن ها هم نابود می شوند: (أُولَئِکَ سَ لَفُ غَایَتِکُمْ) (4) و موجب می شود انسان از عز قناعت و شخصیت به ذلت و دریوزگی بیفتد. (5) کسی

1- رک: تفسیر نمونه، ج 18، ص 197-194 .

2- بحارالانوار، ج 44، ص 139 .

3- رک: نهج البلاغه، خ 99 .

4- همان، خ 22 .

5- همان، نامه 3، در نامه ای به شریح قاضی که منزلی اشرافی برای خود تهیه کرده بود.

که با تمسک به غیر خـدا در جست جوی عزت باشـد، چنین عزتی - به علت ناپایدار بودن - دارنده خود را هلاک می کند: (مَن اِعتَزَ بِغَیْرِ اللَّهِ ، أَهْلَکَهُ الْعِزُّ .) (1)

الف - عوامل عزت فردی در متون اسلامی

1- ایمان به خـدا : همانگونه که در فصل اول گفته شد، از آنجا که عز شـکست ناپذیری، اولاً و بالذات خاص مبدا آفرینش و مالک ملک و ملکوت است، آدمی تنهـا بـا برخوردی از معنویت ایمـان و سـرسپردگی به فرامین او و احیـاء صـفات جلالـل و جمـال او در کشور وجود خویش، می تواند عزیز و با صلابت گردد. قرآن کریم، صفت عزت را بعد از خداوند به اهل ایمان نسبت داده است. (2)

ایمان به خدا و اتکال به قدرت نامتناهی او آدمی را مقاوم می سازد و فشارهای روحی و ناملایمات زندگی، در برابر بنیان مرصوص ایمان به سرچشـمه عزت و قـدرت، در هم می شـکنند، آدمی صاحب علو و عزت می گردد و آرامش بر دل و جان او سـکنی می گزینـد: «سـستی نورزید و بیم ناک نباشید، در صورتی که اهل ایمان باشید صاحب علو و برتری

خواهید بود». (وَ لا تَهِنُوا وَ لا تَحْزَنُوا وَ أَنْتُمُ الاَعلَونَ انَّ کُنْتُمْ مُومِنِینَ). (3)

حافظ نیز ذکر و اتصال معنوی با محبوبیت ازلی را عین عزت و افتخار و توانمندی دانسته است :

حافظا در کنج فقر و خلوت شب های تار *** تا بود وردت دعا و ذکر قرآن غم مخور

علی علیه السلام در خصوص نقش ایمان، در عزت انسان می فرماید:

(وَ غَنی کُلِّ ذَلِیلٍ ، وَ قُوَّةِ کُلِّ ضَعِیفٍ وَ مَفزَعُ کُلِّ مَلْهُوفٍ). (4)

«خداوند بی نیاز کننده هر نیازمند و عزت بخش هر خوار و ذلیل، نیروی هر ناتوان و پناهگاه هر مصیبت زده ای است».

1- رک: غرر الحکم، 8217 .

2- رک، منافقون، 8 .

3- آل عمران/ 139 .

4- نهج البلاغه، خ 9 .

به تعبیر مولوی، صلابت و سخت رویی انبیاء را باید در مراتب عالی ایمان و یقین آنان جست :

هر پیمبر سخت روید در جهان *** یک سواره کوفت بر جیش شهان

رو نگردانند از ترس و غمی *** یک تنه تنها بزد بر عالمی (1)

آنان در پناه قدرت لایزال الهی اهل جبن و ترس نبوده اند. علی علیه السلام نیز در سایه اطمینان و یقین به خداوند و نصرت او، به چنان آرامشی دست یافت که در عین تنهایی احساس عزت می کرد. در نامه ای به برادرش عقیل می نویسد:

(لَا یَزِیدُنِي کَثْرَهُ النَّاسِ حَوْلِی عِزِّهِ وَ لَا تَفَرُّقُهُمْ عَنِّی وَحشَهَ ، وَ لَا ...). (2)

«نه فراوانی مردم مرا توانمند می کند و نه پراکندگی آنان مرا هراس ناک می سازد. هرگز گمان نکنی که فرزند پدرت، اگر او را رها کنند، خود را خوار و فروتن خواهد داشت و یا در برابر ستم سست می شود.»

2- بندگی خدا و اطاعت از او البته شاه بیت غزل و افتخار فرد و جامعه، همان ایمان به سلطان عزت و قدرت و اتصال معنوی با اوست. و همه عواملی که بعد از این بر شمرده می شوند جملگی آثار و نتاج معنوی و عملی ایمان بشمار می آیند.

یکی از لوازم ایمان، بندگی و اطاعت در برابر فرامین الهی است، تا اینکه این خصوصیت، ملکه درونی آدمی گردد. این بندگی، عین عزت و افتخار و عین حریت و آزادگی است. زیرا معنای پیشانی بندگی به پیشگاه حق ساییدن سر بر تافتن و چهار تکبیر زدن بر تمامی ماسوی

الله است و این یعنی عزت، صلابت. لذا علی علیه السلام در مناجات های خویش عرضه می داشت :

«الهی کفی بی عزاً ان اکون لک عبداً». (3)

«خدایا، در عزت من همین بس که بنده توام».

و امام صادق فرمود:

«ما اراد عزاً بلا عشیره و غنی بلامال و هیئبه بلا سلطان، فلینتقل من ذل معصیه الله الی عز طاعه الله» (4)

1- مثنوی، دفتر سوم ابیات 4141-4142 .

2- نهج البلاغه، نامه 36 .

3- محمدی ری شهری، محمد، میزان الحکمه، ج 3، ص 238 .

4- همان، ص 1958 .

«کسی که می خواهد بدون داشتن قبیله، عزیز، و بدون داشتن ثروت توانمند باشد و بدون داشتن قدرت و حکومت از هیبت برخوردار باشد، پس باید از سایه ذلت و معصیت خداوند به درآید و در پناه عزت طاعت او قرار گیرد».

ترک ظلمت معصیت و روی آوردن به روشنایی طاعت، تنها در پرتو تقوا میسر می گردد. زیرا تقوا نوعی قدرت روحی است که آدمی را خویشتن دار و با اراده می سازد، تا بتواند افسار مرکب سرکش نفس را با عقال عقل و شریعت کنترل نماید. لذا در بعضی روایات، «تقوا» از جمله عوامل عزت بخش معرفی شده است. علی علیه السلام فرمود:

«لا شرف اعلی من الاسلام و لا عز اعز من التقوی» (1)

«هیچ شرافتی برتر از اسلام، و هیچ عزت و توانمندی، تواناتر از تقوا نیست».

3- یاس از مردم و طمع نور زدیدن به آنچه در دست مردم است: لقمان به فرزندش چنین موعظه کرد که:

«اگر می خواهی عزت تمام دنیا را بدست آوری، طمع خود را از آنچه در دست مردم است قطع نما: همانا انبیاء و صدیقین با قطع طمع هایشان به آن مقامات دست یافته اند» (2)

عشق که آموزگار ایثار و دلیری است نخستین درسی که به عاشق می آموزد قطع طمع است.

مولوی دلیری بخشی عشق را اینگونه توصیف می کند :

مرده بدم، زنده شدم، گریه بدم خنده شدم *** دولت عشق آمد و من دولت پاینده شدم

دیده سیر است مرا، جان دلیر است مرا *** زهره شیر است مرا، زهره تابنده شدم

همه کسانی که در دنیا منشا اثر جدی بوده اند اهل قناعت بوده اند نه اهل طمع، لذا به عزت دست یافتند، زیرا ثمره قناعت، عزت است: (علی علیه السلام: ثمره القناعه العز) (3)

از دیگر فضایل اخلاقی که در ایجاد ملکه عزت نقش آفرین هستند و روایات نیز بر آن ها دلالت دارند عبارتند از: توکل، شکیبایی، انصاف، عفو، تواضع، حق پذیری، عفت، شجاعت،

1- رک به نهج البلاغه، خ 157: «اعلموا عباد الله ان التقوی دار حصن عزیز و الفجور دار حصن ذلیل».

2- میزان الحکمه، ج 3، ص 1958 : «ان اردت ان تجمع ....»

3- رک: سروش عبدالکریم، اوصاف پارسایان، ص 315-314 .

حفظ زبان، فرونشاندن غضب، خوار نمودن نفس اماره و ..... (1)

ب - عوامل عزت اجتماعی در متون اسلامی

به طور کلی اگر خصایص معنوی یاد شده که عزت فردی در گرو آن هاست، در جمعیت قابل توجهی از آحاد یک ملت، به خصوص زمامداران و صاحب منصبان به صورت یک فرهنگ عام درآید، بی تردید چنین ملت و چنان حکومتی عزیز خواهند شد. با این حال در متون اسلامی، عوامل مستقل دیگر برا در ایجاد عزت اجتماعی و تداوم آن دخیل دانسته اند که برخی از آن ها عبارتند از:

1- اسلام و قرآن : علی علیه السلام در جای جای نهج البلاغه با اشاره به اوضاع اجتماعی - فرهنگی جزیره العرب قبل از اسلام و بعد از اسلام خاطر نشان می سازد که وجود مقدس پیامبر صلی الله علیه وآله وسلم و دین اسلام و معارف حقه قرآن، از آن قوم متشتت و کم فرهنگ و عاری از فضایل اخلاقی، جامعه ای قدرت مند ساخت، به آن ها عزت و سربلندی بخشید به گونه ای که دو قدرت همیشه حاکم آن روزگاتر یعنی امپراطوری روم و ایران تحت تاثیر قدرت معنوی پیامبر اسلام قرار گرفتند :

(وَ الْعَرَبُ الْيَوْمَ وَإِن كَانُو قَلِيلًا فَهُمْ كَثِيرُونَ عَزِيزُونَ بِالإِسلامِ) (2)

«عرب امروزی اگر چه کم شمارند اما به سبب اسلام پرشمار شده و به واسطه اسلام عزت یافته اند».

و در جای دیگر آن بزرگوار از عزت آفرینی قرآن، به عنوان قانون اساسی اسلام، سخن گفته است که عمل به دستورات آن عزت و عظمت را در پی خواهد داشت :

«و کتاب الله بین اظهرکم ناطق لا یعیا لسانه لا تهدم ارکانه و عز لا تهزم اعوانه» (3)

«کتاب خدا در میان شما، سخن گویی است که زبان آن کند نیست، گویاست، خانه ای است که ستون های آن هرگز فرو نمی ریزد و صاحب عزتی است که یارانش هرگز شکست ندارند».

1- رک: میزان الحکمه، ج 3، ص 1960 - 1959 .

2- نهج البلاغه، خطبه 146 .

3- همان، خ 133 .

باری وجود مقدس پیامبر صلی الله علیه وآله وسلم و پیام جاویدان او یعنی اسلام و قرآن علة العلل عزت جوامع اسلامی معرفی شده اند.

2- جهاد در راه خدا: جامعه ای که عزم ملی برای دفاع از کیان خود را نداشته باشد، زمینه تسلط بیگانگان را برای خویش فراهم خواهد نمود. لذا قرآن کریم پیروان خود را به جهاد فراخوانده و علی علیه السلام در فلسفه جهاد فرمود:

(فَرَضَ اللَّهُ الْجِهَادَ عَزَّ الاِسلاَمِ) (1)

«خداوند جهان را به منظور عزت اسلام واجب فرمود».

3- پیروی از رهبران :صالح از آنجا که حضور یک امیر و رهبر سیاسی برای یک جامعه ضروری است. (رهبر و پیشوای صالح همچون ناخدای کارآزموده ای است که می تواند کشتی جامعه را به ساحل فلاح و رستگاری رسانده، از عزت و شکوه بهره مند سازد. این مهم در صورتی میسر است که آحاد ملت از فرامین رهبری پیروی نمایند. امام زین العابدین علیه السلام فرمود:

« طاعَةَ وَلَّاهُ الاَمرِ تَمَامُ الْعِزُّ » (2)

«تمام عزت در پیروی از والیان امر - رهبران صالح جامعه - جمع است»

وجود یک رهبر صالح در رأس هرم حاکمیت، نعمتی الهی است که شکر این نعمت، همان پیروی و همراهی آحاد ملت و سطوح پایین قدرت با اوست. در غیر اینصورت بهترین رهبران نیز نمی توانند جامعه را قله های رفیع عزت و افتخار برسانند. چنان چه علی علیه السلام با چنین مردمی روبرو بوده زبان به شکایت می گشاید که :

(لَقَدْ کُنْتُ أَمْسِ أَمِیراً ...) (3)

«من دیروز فرمانده و امیر شما بودم، ولی امروز فرمان می دهند. دیروز بازدارنده بودم ولی امروز مرا باز می دارند».

4- رعایت حقوق متقابل رهبری و مردم : امیرالمؤمنین در این باره می فرماید:

1- همان، حکمت 252 .

2- میزان الحکمه، ص 1985 .

3- نهج البلاغه، خطبه 208 .

(وَاَعظَمَ مَا افْتَرَضَ ... سُبحَانَهُ ... مِن.....) (1)

«در میان حقوق الهی بزرگترین حق حق رهبر بر مردم و حق مردم بر رهبر است، حق واجبی که خدای سبحان آن را عامل پایداری پیوند ملت و رهبر و عزت دین قرار داد. پس رعیت اصلاح نمی شود جز آن که: زمامداران اصلاح گردند و زمامداران اصلاح نمی شوند جز با درستکاری رعیت - و آنگاه که مردم حق رهبری را ادا کنند و زمامدار حق مردم را بپردازد، حق در آن جامعه عزت یابد، ... پس روزگار اصلاح شود و مردم در تداوم حکومت امیدوار و دشمن در آرزوهایش مایوس می گردد. اما اگر مردم عزت حکومت چیره شوند یا زمامدار بر رعیت ستم کند، وحدت کلمه از بین می رود، نشانه های ستم آشکار، و نیرنگ بازی در دین فراوان می گردد... احکام دین تعطیل و بیماری های دل فراوان می شود. مردم از اینکه حق بزرگی فراموش شود، یا باطل خطرناکی در جامعه رواج می یابد احساس نگرانی نمی کنند».

5- اتحاد و وحدت کلمه: قرآن کریم، اتحاد را مایه عزت و شکست ناپذیری مسلمانان معرفی نموده است :

(وَ اعْتَصِمُوا بِحَبْلِ اللَّهِ جَمِيعاً وَ لَا تَفَرَّقُوا) (2)

«همگی به ریسمان الهی چنگ زنید و متفرق نشوید»

یا می فرماید :

(وَ اَطِيعُواللهِ وَ رَسُولَهُ وَ لَا تَنازَعُوا فَتَفْشَلُوا وَ تَذْهَبَ رِيحُكُمْ وَ اصْبِرُوا انَّ اللَّهَ مَعَ الصَّابِرِينَ) (3)

«از خدا و رسول او پیروی کنید و هرگز راه اختلاف و تنازع نپویید که در اثر تفرقه ضعیف شده و قدرت و عظمت شما نابود خواهد شد. شکیبایی پیشه کنید که خداوند همیشه با صابران است».

6- شکیبایی در راه اقامه دین در عرصه حیات فردی و جمعی : اقامه دین حق و پیروی از دستورات آن نیازمند اراده ای نیرومند و شکیبایی در برابر ناملایمات گوناگون است. لذا قرآن

1- نهج البلاغه، خ 216.

2- آل عمران / 103 .

3- انفال / 46؛ و رک نهج البلاغه، خ 192 (وَ اجتَنِبُوا كُلِّ أَمْرٍ ...).

کریم از ما خواسته است تا همواره از شکیبایی و صبر همچنین از نماز - که ارتباط آدمی با عزت و شکوه بی مثال است - استعانت بجوییم. (اسْتَعِینُوا بِالصَّبْرِ والصَّلَوةِ انَّ اللَّهَ مَعَ الصَّابِرِینَ) (1)

بی تردید عوامل دیگری را هم می توان فهرست کرد که در تامین عزت فردی و اجتماعی نقش آفرین هستند. اما همه آن ها زیر مجموعه ای هستند از یک علة العلل، که همان ایمان به سلطان عزت، و بندگی او و روی برتافتن از ماسوی الله است. اگر ایمان به خداوند و صفات و خصایل معنوی که میوه های درخت طیبه ایمان اند در دل و جان جمعیت قابل توجهی از آحاد یک ملت، زمامداران و صاحب منصبان تجلی نماید، و جملگی به لوازم آن پایبند باشد، عوامل گوناگون عزت آفرین نیز قوت یافته، ملت و حکومتی عزتمند و با افتخار را به وجود خواهد آورد و عزتی حقیقی و پایدار که در سایه بندگی خدا حاصل شده، شایسته مباهات و افتخار نیز هست لذا علی علیه السلام فرمود:

(اِلَهی کَفّی بِی عِزّاً اِنَّ اَکُونَ لَکَ عَبْداً وَ کَفّي بِي فَخْراً انَّ تَکُونُ لِيَ رِبًا) (2)

«خدایا در عزتم همین بس که بنده توام و در افتخارم همین بس که تو پروردگار منی»

باری عزت و افتخار میوه های شاخسار معنویت اند معنویتی که ریشه در ایمان و بندگی خدا دارد.

جلوه های عزت در حماسه عاشورا

جامعه و حکومت پرافتخار و عزتمندی که پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله وسلم در پرتو تمسک به اسلام و تعالیم آسمانی قرآن و عنایت به تمامی عوامل عزت آفرین تاسیس فرموده بود، سرازیری انحطاط را از زمانی آغاز کرد که در جریان سقیفه مسیر امامت و رهبری جامعه دستخوش انحراف شد و هر قدر زمان میگذشت زاویه انحراف آشکارتر می گشت .

به خصوص در خلافت یازده ساله عثمان (23 - 34 ه- .ق) انواع انحرافات اخلاقی، اقتصادی و سیاسی دامن صاحب منصبان را آلوده ساخت و جامعه اسلامی و حاکمیت آن،

1- بقره / 153؛ و رک: نهج البلاغه خطبه 192: (وَ تَدَبَّرَ وَ أَحْوَالَ الْمَاضِینَ .....)

2- میزان الحکمه ، ج 3، ص 3، 2382 .

کاملاً از مسیر عدالت و صلاح منحرف شد به گونه ای که علی بن ابیطالب علیه السلام در مدت کوتاه حکومتش، نتوانست همه ناراستی ها را اصلاح نماید و جامعه و حکومت اسلامی را به جامعه مطلوب قرآنی و پر افتخار مبدل سازد و فرزند برومندش امام حسن علیه السلام در مقابل جرثومه فساد – معاویه – به خاطر روحیه ذلت پذیری مردم، تن به صلح داد.

و اکنون این سیدالشهداء است در مقابل مردمی که از ایمان و اسلام و تعالیم حقیقی قرآن دور مانده، لباس ذلت و خواری بر تن کرده اند و حاکمانی بر آن ها مسلط شده اند که فسق و فساد آن ها بر همگان آشکار بود بخصوص یزیدبن معاویه که اکنون بر مسند خلافت پیامبر صلی الله علیه وسلم تکیه زده بود !

در چنین موقعیتی که مردم و حاکمان عزت را در دنیا دنیاداری جستجو می کنند و سنت های نبوی و عدالت علوی به بوته فراموشی گذاشته شده است. وظیفه مردان خدا و آنان که دل در گرو بندگی حق سپرده اند چیست؟ آیا باید گفت: خواهی نشوی رسوا هم رنگ جماعت شو؟!

در آن مقطع زمانی، شخصیت اول جهان اسلام حسین بن علی علیه السلام می زیست. او در پرتو توحید، ایمان دینی، تعهد به لوازم آن و بندگی و معنویت از روحی آزاد و عزتمند برخوردار بود حقیقت را می شناخت، انحرافات را نیز به خوبی می دید. اما او فرزند علی است، «شیر را بچه همی ماند بدو» روح بزرگ آن بزرگوار، خواری و ذلت در برابر غیر خدا را برنمی تابد لذا شعار عزت آفرین او این است: «هیهات منا الذله» (ذلت از ما دور است). او همرنگ حقیقت است نه جماعت .

در سال 61 ه– در میان خواص و عوام تنها عده قلیلی پیام عزت آفرین فرزند زهرا علیها السلام را به گوش جان شنیدند و با قیام حماسی خود مشعلی را برافروختند که تا هنگامه رستاخیز چراغ هدایت رهپویان عزت و آزادگی خواهد بود. زیرا حسین چراغ هدایت و کشتی نجات ما انسان هاست : (انَّ الحُسَینِ مِصْبَاحُ الْهُدَی وَ سَفِینَةَ النَّجَاةِ).

– هنگامی که والی مدینه، بیعت با یزید را، با شخص اول جهان اسلام در میان گذاشت. شاید گمان می کرد که او از ترس جان خود، تن به ذلت دهد! امام حسین علیه السلام در پرتو توحید، بندگی خدا، اطاعت از او، تقوا، و... به چنان عزّتی دست یافته بود که با برشمردن برخی آلودگی های اخلاقی یزید، شجاعانه اظهار داشت: «شخصی مانند من – که از اهل بیت

پیامبر صلی الله علیه وآله وسلم هستم - با فردی مثل او - یزید - بیعت نمی کند». «مثلی لا یبایع مثله» (1)

او شجاعانه بپا خواست و با آنکه از سرانجام کار آگاه بود، با هدف ایجاد اصلاحات درامت جدش، مصلحت اندیشی محافظه کاران را نپذیرفت و در خطبه ای در مکه فرمود:

«کسی که حاضر است در راه ما از خون خویش بگذرد و جانش را در راه لقاء پروردگار نثار کند آماده حرکت با ما باشد که من فردا صبح حرکت خواهم کرد، اگر خدا بخواهد» (2)

- در روز نهم محرم سال 61 ه- ، مصادف با روز پنجشنبه دستور حمله از سوی عمر سعد صادر شد، اما مقتدای عارفان و سرور آزادگان که روحیه شکست ناپذیر خود را مرهون اتصال معنوی با سلطان عزت می داند و هنوز عاشق راز و نیاز با محبوب ازلی است، از برادرش عباس علیه السلام می خواهد :

«بسوی آنان بازگرد، اگر توانستی همین امشب را مهلت بگیر تا امشب را به نماز و استغفار و مناجات با پروردگار بپردازیم، زیرا خدا می داند که من به نماز و قرائت قرآن و استغفار و مناجات با خدا عشق می ورزم لا» (3)

زیرا عزت در سایه این ارتباط حاصل می آید و بس.

- امام در خطبه پرشور دیگری در کربلا، خطاب به سپاه کوفه می فرماید:

«ابن زیاد مرا میان کشته شدن و ذلت مخیر ساخته، هیهات که من جانب ذلت را بگیرم. این را خدا و رسول و دامن های پاک و عترت و جان های غیرتمند و با عزت نمی پذیرد. هرگز اطاعت از فرومایگان را بر شهادت کریمانه ترجیح نخواهم داد» (4)

- رد کردن امان نامه ابن زیاد از سوی برادر وفادارش، عباس علیه السلام جلوه دیگری از عزت حسینی است. عباس ضمن ردّ امان نامه، با لحن شدیدی می گوید: مرگت بادای شمر! لعنت خدا بر تو و امان تو باد، ای دشمن خدا! می گویی گردن به طغیان و ستم بنهم! و از یاری برادرمان حسین علیه السلام دست برداریم؟! (5)

1- نجفی، محمد صادق، سخنان حسین بن علی علیه السلام از مدینه تا کربلا ص 2.

2- همان، ص 63 .

3- همان، ص 191 .

4- همان، 236 .

5- ر.ک: محدثی، جواد، پیام های عاشورا، ص 72 .

– خاندان حضـرت سیدالشـهداء نیز عزت آل الله را در قالب اسارت، تا آخر حفظ کردند و کمترین سخن یا رفتاری که نشان دهنده ذلت و خواری آن ها باشد از خود نشان ندادند. خطبه های امام سـجاد علیه السـلام و حضـرت زینب علیها السلام و برخورد عزتمندانه آن بانوی قهرمان با عبیـدالله و یزید، جملگی شاهدی بر این حقیقت است که روح عزت و آزادگی در اندیشه و فکر و رفتار آن بزرگواران به اوج خود رسیده بود. و ریشه این عظمت و عزت را باید در اتصال معنوی آنان با خدای عزت آفرین جستجو کرد.

چگونگی کسب عزت و افتخار در جامعه ما و پرهیز از ذلت و خواری

مـا میراث دار معمـار بزرگ انقلاـب و شـهیدان شاهـدیم. شخصـیتی کم نظیر که عزت و افتخار را از مولایش آموخت و با رهبری یکی از بزرگ ترین انقلاـب هـای جهـان در عصـر حاضـر، عزت و افتخـار و آزادگی را در پرتو حاکمیت دینی برای ملت ایران به ارمغان آورد. ما اکنون امـانتی بس گران سـنگ – یعنی نظـام اسـلامی – را در دست داریم، که تقویت آن بزرگ ترین پاداش ها و تضـعیف آن بزرگ ترین گناهان بشمار می آید و بلکه گناهی نابخشودنی است.

بـا بر شـمردن عوامـل عزت آفرین در فصـل دوم، اکنون بر ما آشـکار است که تنها با تمسک به چنین عواملی می توان از عزت و عظمت و اقتـدار در عرصه زنـدگی فردی و اجتماعی و بین المللی برخوردار باشـیم. همان معنویت و خدامحوری و پرهیزگاری و.... بود که دولت و ملت ما را از گردنه های دشوار دوران انقلاب نجات داد و دفاع مقدس را پیروزمندانه اداره نمود. اما اکنون، دیگران رفتند کار حسینی کردند ما که مانده ایم باید کار زینبی کنیم و الا یزیدی هستیم .

هر ملت یا دولتی در معرض انحطاط قرار دارد. خوش بینی افراطی و یاس نسبت به آینده هر دو حرکت به سوی گمراهی است باید واقع بین بود و بـا کالبدشـکافی خود، جـامعه و حـاکمیت، نقاط ضـعف و قوت ها را پیـدا کرد، نقاط ضـعف را جبران و نقاط قوت را تقویت نمود. هشدارهای مکرر سـکاندار انقلاب، حضـرت آیت الله خامنه ای در چند سال اخیر، حاکی از نگرانی عمیق ایشان نسبت به روند انقلاب و حاکمیت و مردم است. ایشان فرمودند:

«اگر یک بیماری وجود دارد که می تواند جامعه ای را که در رأسـش کسی چون پیامبر اسلام صلی الله علیه وآله وسلم و امیرالمؤمنین علیه السلام بوده است در ظرف چند ده سال به آن وضعیت برساند

- که فرزنـد همان پیامبر را با آن وضع فجیع به شـهادت برسانند - پس این یک بیماری خطرناکی است ما هم باید از این بیماری بترسـیم» (1)

ایشان با عنایت به این مهم، که در جامعه اسـلامی، عامل اصـلی پیروزی و عزت و افتخار همان عنایت به معنویت و اخلاق و تقوا در همه فعالیت های متنوع فردی و جمعی در میان عوام و خواص و مردم و صاحب منصـبان است. عامل اصلی گمراهی و انحراف عمومی - و در نتیجه از دست دادن عزت و عظمت جامعه - را با الهام از آیه 59 سوره مریم، مورد توجه قرار داده اند. خداوند می فرماید: «سپس جانشین آن مردم خدا پرست، قومی شدند که نماز را ضایع گذارده، شهوت نفس را پیروی کردند و اینها بزودی کیفر گمراهی خود را خواهند یافت» : «... فخلف من بعدهم خلف أضاعوا...».

عوامل گمراهی و انحراف عمومی دو چیزنـد. آن ها که ذلت و شـکست پـذیری جامعه را در پی خواهند داشت: یکی دور شدن از ذکر که مظهر آن نماز است. حساب معنویت را از زنـدگی جـدا کردن، و در یک جمله عامل اصـلی عزت و عظمت و ظفر را به کناری وانهادن، و دوم دنبال شـهوت رانی ها رفتن و در یک جمله دنیاطلبی، به فکر جمع آوری ثروت، مال و التـذاذ و به شـهوات دنیا افتادن. این ها را اصـل دانستن و آرمان ها، ارزش ها و مصالح جامعه را به فراموشی سپردن. (2)

مفهوم حقـایق یـاد شـده آن است که عزت و عظمت ما در گرو ایمان، معنویت، ذکر و خـدا محوری است. در صورتی که مردم، رهبران و خواص جامعه دل در گرو ایمان و قرین معنویت و خدامحوری باشـند عزیز و عظیم و شکست ناپذیرند. اما اگر آن دو عامل انحراف، دامن مردم، مسئولین و خواص را بگیرد جز ذلت و خواری نباید انتظار دیگری داشت.

از آنجا که: الناس علی دین ملوکهم (مردم بر دین زمامـداران خویش هسـتند)، آلودگی و انحراف زمامـداران، مسـئولان و خواص جامعه بسـیار خطرنـاک است. به تعبیر مقام معظم رهبری، خواص که اهل تحلیل و خردورزیانـد برد و دسـته انـد: طرفـدار حق و طرفـدار باطل. خواص طرفدار باطل و ضـعش معلوم است. اما خواص طرفدار حق نیز بر دو دسته اند: یک دسته کسانی که در مقابله با دنیا، زندگی، مقام، شهوت، پول، لذت، راحتی، موفق اند و خود را

1- رک: مقام معظم رهبری، امانتداران عاشورا، صص 77 و 78 .

2- همان، ص 103 .

نمی بازنـد و دین و معنویت را از کف نمی دهنـد - اینهـا کسـانی هسـتند که در پنـاه ایمان و اتصال معنوی و آراسـتن خویش به خصایل اخلاقی عزت خویش را از خداوند کسب کرده اند و آن را با عزت دنیوی و ناپایدار مبادله نمی کنند - اما یک دسته موفق نیستند، حق را می شناسـند طرفدار حق اند اما در مقابل دنیا پایشان می لرزد! دنیا یعنی چه؟ یعنی پول، خانه مجلل، شـهرت، مقام، پست ..... وقتی خواص طرفدار حق در یک جامعه، چنین روحیه ای پیدا کنند آن وقت واویلاست! آن وقت حسین بن علیها به مسلخ کربلا خواهند رفت. (1)

به تدریـج عثمان بن حنیف ها و شـریح قاضـی ها و... در رأس قـدرت و مدیریت خرد و کلان جامعه قرار م یگیرند و مردم نیز با تبعیت از آنان، دنیا خواهی و تجمل پرستی و... را اصل شـمرده، آرمان ها و ارزش ها را فراموش می کنند. آنگاه فقر و فساد و تبعیض جایگزین رفاه، معنویت و عـدالت می گردد. آنگاه دل پیشوای صالـح به درد می آیـد. زبان شـکوه و گلایه می گشایـد و از هر فرصتی برای بیان این عوامل زایـل کننـده عزت و افتخـار، اسـتفاده می کنـد و این موقعیتی است که در ایران اسـلامی بـا آن روبرو هستیم. ایشـان در پیـامی به همایش سراسری جنبش دانشجویی مورخه 81/8/8 فرمودند:

«مسابقه رفاه میان مسـئولان، بی اعتنایی به گسترش شـکاف در ذهن و عمل برنامه ریزان، ثروت های سـربر آورده در دسـتانی که تا چندی پیش تهی بوده انـد، هزینه کردن اموال عمومی در اقـدام هـای بـدون الویت و به طریق اولی در کارهـای صـرفاً تشـریفاتی، میـدان دادن به عناصری که زرنگی و پررویی آنان همه گلوگاه های اقتصادی را به روی آنان می گشاید و خلاصه پدیده بسیار خطرناک انبوه شدن ثروت در دست کسانی که آمادگی دارند آن را هزینه کسب قدرت سیاسـی کنند و البته با تکیه بر آن قدرت سیاسـی، اضـعاف آنچه را هزینه کرده اند گرد آورند. اینها و امثال آن نقطه های اسـتفهام برانگیزی است که هر جوان معتقد به عدل اسـلامی ذهن و دل خود را به آن متوجه می یابد، امروزه این مهم ترین و مطرح ترین مساله کشور ماست.» (2)

1- رک: همان، صص 122 - 120.

2- هفته نامه شما، 1381/8/8 .

رهبر معظم انقلاب در 81/8/20 در دیدار با مسئولان نظام به قوای سه گانه صریحاً هشدار دادند :

«روزی که قوای سه گانه نتوانند یا نخواهند مشکلات بزرگ را حل کند آن وقت اگر رهبری احساس نیاز کند، نیروی مردم را برای مواجهه با مشکلات وارد میدان می کند.» (1)

پیام چند ماده ای رهبر معظم انقلاب به رؤسای قوای سه گانه جهت مبارزه با مفاسد اقتصادی و رانت خواری و.... جملگی حاکی از این واقعیت انکار ناپذیر است که اگر رابطه سالم میان حاکمیت و مردم - که از جمله عوامل عزت آفرین اجتماعی بود - مختل گردد. به گونه ای که رهبر صالح، (به تعبیر امیر المومنین علیه السلام) حکومت و ولایت را برای خدا بخواهد و سطوح پایین تر قدرت - یا لااقل بخش قابل توجهی از مدیران و زمامداران - حکومت را برای دنیای خویش بطلبند، تفرقه و جدایی جای وحدت را خواهد گرفت. جنگ قدرت با بهانه ظاهر الصلاح خدمت بهتر! و تزاحم های سیاسی و جنجال آفرینی ها و نقص ها و کاستی ها را به گردن دیگران انداختن، بالا می گیرد و مشکلات اساسی مردم مثل مشکل معیشت و تبعیض و فقر فراموش می شود آنگاه عزت و افتخار یک ملت و دولت رو به سستی گذاشته، دشمنان درونی و بیرونی چشم طمع به آنان خواهند دوخت.

نتایج زیان بار چنین وضعیتی، آن است که هم چهره مقدس دین مخدوش می گردد و چهره عالمان با فضیلت، و هم یاس از کارآمدی حکومت دینی در سطوح مختلف جامعه پدید خواهد آمد که عواقب خطرناکی همچون شیوع تفکر لاییک را در پی خواهد داشت.

اسفبار تر آنکه گاه همان خواص دنیاپرست که هم حقانیت علی را می شناسند و هم چرب و شیرین دنیا و ثروت و تجملات را نمی توانند نادیده بگیرند، برای توجیه اعمال خویش دست به دلیل تراشی نیز می زنند .

وقتی علت این انحرافات را از او می پرسی، که تو با آن سابقه درخشان، دیگر چرا؟ یا از سر جهالت یا از سر زرنگی می گوید: دیگران که از ما بهترانند چنین و چنان می کنند، چرا ما نکینم؟ خواهی نشوی رسوا هم رنگ جماعت شو! اگر خلاف جریان آب شنا کنی غرق

1- رک: روزنامه جمهوری اسلامی، 1381/8/21 .

می شوی؟ این کجا و شعار عزت و عظمت حسین بن علی کجا؟! حسین به پیروان راستینش آموخت که، اگر جامعه مسیری انحرافی را می پیمایـد، تو حق را بشـناس و طرقـدار آن بـاش. زیرا در تفکر حسـینی، عزت و عظمت باکثرت یاران حاصل نمی شود بلکه در پرتو ایمان و معنویت و مبارزه با ناراستی ها حاصل می گردد. اگر این فرهنگ غلط، عمومیت یابـد و دامن خواص را و بـدنبال آن دامن عوام را بگیرد، به تدریج عزت و عظمت یک ملت از دست خواهد رفت. به تعبیر رهبر انقلاب :

«وقتی که معیارهای خدایی عوض شود، هر کسی که دنیاطلب تر، شهوتران تر و برای بدست آوردن منافع شخصی - و گروهی - زرنگ تر و با صدق و راستی بیگانه تر است سـرکار می آید. آن وقت نتیجه این می شود که امثال عمر بن سـعد و شـمر و عبیدالله می شوند رؤسا، و مثل حسین بن علی به مذبح می رود... کسانی که دل سوزند نباید بگذارند معیارهای الهی در جامعه عوض شود.» (1)

با رخت بر بسـتن معنویت و تقوا از زندگی خواص همین روحیه دنیاطلبی و استفاده کردن ابزاری از دین در سطوح پایین تر رواج می یابد و خانواده ها نسبت به تربیت دینی جوانان خویش بی مبالات می شوند، جوانان نیز با مشاهده بی عدالتی ها، تبعیض ها، فقرها، و .... نسبت به باورهـای دینی دچـار تردیـد می شونـد، انگیزه تلاـش و پشـتکار علمی و اقتصـادی از آن ها گرفته می شود، بی بنـد و باری و اباحه گری گسترش می یابد، به تدریج با گسترش انحرافات اخلاقی و منکرات، حساسیت عمومی نیز کاملاً از بین می رود و منکرات اخلاقی،

اقتصادی و اجتماعی نهادینه می شوند و تو خود حدیث مفصل بخوان از این مجمل که این قصه و غصه سر دراز دارد.

چنین دولت و حکومتی با از دست دادن پشتوانه مردمی خویش، و چنین مردمی با از دست دادن روحیه انقلابی و جهاد، به راحتی در برابر استکبار جهانی سر فرود خواهد آورد.

در حالی که پیام جاودانی سیدالشـهداء علیه السلام و هیهات منا الذله او، باید سر لوحه رفتار سیاسی ما، در سطح بین الملل نیز باشد. زیرا شیعه حسین، همانند مولایش، مرگ با عزت را بر زندگی همراه با ذلّت ترجیح می دهد .

1- امانتداران عاشورا، ص 104 .

جمع بندی و نتیجه گیری

عزّت به معنای شکست ناپذیری تنها در سایه ایمان و معنویت و اتکال به قدرت لایزال الهی حاصل می آید و عزت و عظمت سیدالشهداء و یاران حماسه سازش نیز برخاسته از روح اطاعت و تسلیم در برابر قدرت لایزال الهی بوده است.

ملت و دولت ایران اسلامی که نشان دادند با تمسک به اسلام و معنویت و حاکمیت شریعت اسلامی در پی کسب عزت از کف داده خویش هستند، و از آغاز انقلاب و در طول دفاع مقدس به خوبی از عزت و اقتدار انقلابی خویش دفاع کردند، بی تردید این عزت را مرهون ارتباط معنوی با سلطان عزت و افتخار یعنی خداوند و پیروی از رهبری صالح جامعه و آرمان خواهی خویش می باشند. اکنون که با هشدارهای مکرر رهبر انقلاب در خصوص مبارزه با فقر و فساد و تبعیض و سایر بی عدالتی ها و دنیاطلبی در سطح خواص و وابستگان به آن ها روبرو هستیم، باید بر ما آشکار شده باشد که آن بزرگوار به خوبی عبرت های عاشورای حسینی را دریافته و می کوشند تا حکومت اسلامی ما به سرنوشت حکومت پیامبر دچار نگردد.

لذا بر آحاد ملت ایران و دولت مردان است که، در سالی که به نام سرور آزادگان جهان مزین گشته، بر عامل اصلی عزت و افتخار یعنی ایمان به خدا و اتکال به قدرت نامتناهی او، رعایت تقوای فردی و اجتماعی خویش چنگ زنند. زیرا تنها در این صورت است که می توانند از عزت و اقتدار خویش دفاع نموده و با مولای متقیان علی علیه السلام همنوا شوند که:

«کفی بی عزاً ان اکون لك عبداً و کفی بي فخراً ان تکون لي رباً» (1)

«الهی در عزت من همین بس که بنده توام، و بر افتخارم همین بس که تو پروردگار منی.»

و چه زیبا، اقبال لاهوری درس آزادگی و عزت و را از مولایش حسین علیه السلام آموخت که شعر همراه با شعور او پایان بخش نوشتار ما گشته است :

گردنش از بند هر معبود رست *** هر که پیمان با هو الموجود بست

عشق را ناممکن ما ممکن است ..... *** مومن از عشق است و عشق از مومن است

1- میزان الحکمه ج 3، ص 2382 .

عقل مکار است و دامی می زند *** عشق صید از زور بازو افکند

عشق را عزم و یقین لاینفک است *** عقل را سرمایه از بیم و شک است

عشق کمیاب و بهای او گران... *** عقل چون باد است ارزان در جهان

عشق گوید بنده شو آزاد شو *** عقل گوید شادشو آبادشو

عشق با عقل هوس پرور چه کرد *** آن شنیدستی که هنگام نبرد

رو آزادی زبستان رسول... *** آن امام عاشقان پور بتول

شوخی این مصرع از مضمون او.... *** سرخ رو عشق غیور از خون او

حریت راز هر اندر کام ریخت *** چون خلافت رشته از قرآن گسیخت

چون سحاب قبله باران در قدم *** خاست آن سر جلوه خیر الامم

لاله در ویرانه ها کارید و رفت *** بر زمین کربلا بارید و رفت

پس بنای لا اله گردیده است... *** بهر حق در خاک و خون غلطیده است

دوستان او به یزدان هم عدد *** دشمنان چون ریگ صحرا لاتعد

یعنی آن اجمال را تفصیل بود *** سر ابراهیم و اسمعیل بود

پایدار و تند سیر و کامکار *** عزم او چون کوهساران استوار

مقصد او حفظ آیین است و بس *** تیغ بهر عزت دین است و بس

پیش فرعونی سرش افکنده نیست *** ماسوی الله را مسلمان بنده نیست

ملت خوابیده را بیدار کرد *** خون او تفسیر این اسرار کرد

از رگ ارباب باطل خون کشید *** تیغ لا چون از میان بیرون کشید

سطر عنوان نجات ما نوشت *** نقش الا الله بر صحرا نوشت

ز آتش او شعله ها اندوختیم... *** رمز قرآن از حسین آموختیم

تازه از تکبیر او ایمان هنوز *** تارها از زخمه اش لرزان هنوز

اشک ما بر خاک پاک او رسان *** ای صبا ای پیک دورافتادگان (1)

ص: 318

1- اقبال لاهوری، محمد، کلیات اقبال، صص 75 و 76 .

منابع و مآخذ مهم

1- قرآن .

2- نهج البلاغه (ترجمه محمد دشتی)، چاپ دانش، قم، ناصر پاییز 1379 .

3- مثنوی مولوی، تصحیح نیکلسون، نشر سهیل، چاپ اول، 1370 .

4- دیوان حافظ، تصحیح حسین هورفری، خط از: کاظم لاهیجی، انتشارات طاهری، چاپ سوم.

5- اقبال لاهوری، محمد، کلیات اقبال (با مقدمه احمد سروش)، انتشارات سنایی، چاپ هفتم، 1376 .

6- جمعی از نویسندگان، تفسیر نمونه، دارالکتب الاسلامیه، چاپ هفدهم، 1375.

7- جمعی از نویسندگان، آشنایی با نهج البلاغه، انتشارات شهریار، 1379 .

8- خامنه ای، سید علی، امانتداران عاشورا در بیانات مقام معظم رهبری، موسسه فرهنگی قدر ولایت، چاپ اول، 1378 .

9- رفیعی، جواد - آقایی، محمدرضا، آموزه هایی از نهج البلاغه، دفتر نشر معارف، چاپ دوم، 1380.

10- سروش، عبدالکریم، اوصاف پارسایان، موسسه فرهنگی صراط، چاپ سوم، 1374.

11- طباطبایی، سید محمد حسین، المیزان، بنیاد علمی و فکری علامه، چاپ چهارم، 1370 .

12- قرشی، سید علی اکبر، قاموس قرآن، دارالکتب الاسلامیه، چاپ هشتم، بهار 1378 .

13- محدثی، جواد، پیام های عاشورا، پژوهشکده تحقیقات اسلامی نمایندگی ولی فقیه در سپاه، چاپ اول، 1377.

14- محمدی ری شهری، محمد، میزان الحکمه، دار الحدیث، التنقیح الثانی، 416 ه- . ش، الطبعه الاولی.

15- مجلسی، محمد باقر، بحار الانوار، کتابفروشی اسلامیه 1369 .

16- نجفی، محمد صادق، سخنان حسین بن علی از مدینه تا کربلا، دفتر انتشارات اسلامی، چاپ هفتم، 1376 .

17- روزنامه ها و برخی منابع دیگر .

زمینه ها و عوامل مؤثر در واقعه عاشورا از غدیر خم تا کربلا / حجه الاسلام والمسلمین ناصر شکریان

اشاره

کارشناس ارشد علوم قرآن - محقق

مقدمه

اشاره

چرا جامعه اسلامی در مدت پنجاه سال بعد از ارتحال نبی مکرم اسلام صلی الله علیه وآله وسلم به مرحله ای سقوط کرد که مدعیان پیروی از پیامبر اسلام صلی الله علیه وآله وسلم پسر پیامبر را به شهادت رساندند؟!

چرا مسأله ای که در زندگی پیامبر اسلام صلی الله علیه وآله وسلم مثل آفتاب روشن بود، و از سال سوم بعثت که آیه (وَ أَنْذِرْ عَشِیرَتَکَ الاَقْرَبِینَ) (1) نازل شد و تا آخر عمر مبارکش در مناسب های مختلف جانشینی امیرالمؤمنین علیه السلام را مطرح نمود. پیامبری که براساس آیات شریفه (ما یَنْطِقُ عَنِ الْهَوی (2) وَ انَّ هُوَ الَّا وَحْیُ یُوحی) (3) جز وحی سخن نمی گوید آیا بخاطر اهمیت موضوع نبود که حماسه غدیر را پدید آورد؟ اجتماعی بی نظیر از سراسر بلاد اسلامی با حضور اقشار مختلف جامعه در محضر پیامبر اسلام صلی الله علیه وآله وسلم و با پشتوانه الهی و جاذبه معنوی سفر حج و تحقق بیعت عمومی و همگانی در روز روشن و در ملاء عام با حضرت علی علیه السلام به وقوع پیوست و

1- عراء 214 - 2 و 3 نجم 2 .

2- نجم 4 و 3 .

3- نجم 4 و 3 .

مورد اتفاق فریقین نیز است.

اگر تمام حوادث مهم تاریخ اسلام بررسی شود، هیچ کدام چهار ویژگی مهم حماسه غدیر یعنی: کامل شدن دین (1) ، اِتمَامِ نِعمَتِ (2) ، رضایت خداوند (3) و یأس کافران (4) را نداشته و ندارند. اما چه شد بعد از هفتاد روز از واقعه غدیر، زمانی که هنوز بدن مطهر نبی مکرم اسلام صلی الله علیه وآله وسلم روی زمین بود برای مشخص نمودن جانشین پیامبر صلی الله علیه وآله وسلم سقیفه به پا کردند؟ بعضی ها گفتند از مهاجر باشد. عده ای گفتند از انصار و جمع دیگر پیشنهاد دادند، دو امیر داشته باشیم. منا امیراً و منکم أمیراً.... (5) آنچه مطرح نشد این بود که پیامبر صلی الله علیه وآله وسلم هفتاد روز قبل، در صحرای گرم غدیر چه فرمود ؟ برای چه مردم را جمع کرد ؟ سؤال اساسی این است چطور شد آن بیعت عمومی و همگانی در ملاء عام با حضور بزرگان مهاجر و انصار و سایر اقشار در عرض هفتاد روز نادیده انگاشته شده ولی ابابکر با چند رأی محدود ناگهان به خلافت رسید و خلیفه دوم هم بدون توجه به افکار عمومی و آرای مردم با انتصاب خلیفه اول و سومی هم در شورای 6 نفره با حق وتو عبدالرحمن بن عوف به عنوان جانشین پیامبر صلی الله علیه وآله وسلم انتخاب شدند. سؤال دیگر این است چرا اصحاب رسول الله صلی الله علیه وآله وسلم و امت اسلامی در برابر این انحراف سکوت کردند و بی تفاوت شدند؟ به سفارش های پیامبر عمل نکردند و زحمات بیست ساله پیامبر صلی الله علیه وآله وسلم را به فراموشی سپردند...

مطلب دیگر این که هر جا و هر کس از امیرالمؤمنین علیه السلام سخن به میان می آورد، تهجد و عبادت او به ذهن می آید که در شبانه روز پانصد یا هزار رکعت نماز می خواند، (6) اما وقتی خبر رسید که علی علیه السلام در محراب مسجد کوفه در حال نماز ضربت خورد، مردم مسلمان شام تعجب کردند و گفتند: مگر علی نماز هم می خواند؟!... چطور شد اول من اسلم (اولین کسی که اسلام آورد) خانه زاد خدا، شخصیتی که نبی مکرم اسلام هم در طول مدت رسالتش از فضایل او مطالبی را فرموده و آیات الهی در شأن و فضیلت او نازل شد، حماسه بی نظیر غدیر

1- الْيَوْمَ أَكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ .

2- أَتْمَمْتُ عَلَيْكُمْ نِعْمَتِي.

3- رَضِيتُ لَكُمُ الاِسلامَ دِيناً .

4- (الْيَوْمَ يَئِسَ الَّذِينَ كَفَرُوا) مائده - 3

5- بحار الانوار ج 28 باب 4 ص 175 .

6- آذرخشی دیگر از آسمان کربلا آیه... مصباح یزدی ص 421 .

برای او به وجود آمد، ولی در عین حال در تریبون نماز جمعه به آن حضرت لعن و نفرین کنند؟

عجیب این است مسلمانان شام که به طرف قبله و کعبه ای نماز می گذاردند که زادگاه علی علیه السلام بود، در قنوت نماز به آن بزرگوار سب و لعن می کردند و می گفتند (لاصَ لَوةِ الَّا بِلَعْنِ اَبِی تُرَابٍ) (1) «نماز بدون لعن بر علی بن ابیطالب نماز نیست!!» چرا و چگونه و به چه عللی و با چه مراحلی در عرض پنجاه سال بعد از ارتحال پیامبر صلی الله علیه وآله وسلم مدعیان پیروی از اسلام، نوه عزیز پیامبر همان اسلام را بی رحمانه به شهادت می رسانند که در تاریخ بشریت چنین جنایت قساوت آمیز دور از انسانیت، حتی دور از خوی و خصلت عرب ها بود، اتفاق افتاد؟ اگر کسی بر عربی وارد می شد و چیزی نمی خورد و نمی آشامید به منزله جنگ با او تلقی می شد. اما به رغم این ویژگی اعراب، چگونه همین گروه اهل بیت رسول الله صلی الله علیه وآله وسلم را با دوازده هزار نامه (2) دعوت می کنند اما از دادن یک جرعه آب به طفل شش ماهه هم امتناع می ورزند؟

ابهام دیگر این است، آیا این گروه که با حسین بن علی علیه السلام جنگ کردند از کفار بودند یا از مشرکین؟ آیا از خارج مرزهای کشور اسلامی آمده بودند؟ آیا یهودی یا نصرانی بودند و یا...؟ با آنکه قرآن در وصف قوم یهود و مشرکین فرمود:

(لَتَجِدَنَّ أَشَدَّ النَّاسِ عَداوَةً لِلَّذِینَ أَمِنُوا الْیَهُودَ وَ الَّذِینَ أَشْرَکُوا .) (3)

ای پیامبر، دشمن ترین مردم نسبت به مؤمنین، قوم یهود و مشرکین هستند.

اما در هیچ کتب تاریخی نوشته نشده و هیچ مورخی نیز نگفته که این افراد از قوم یهود یا کفار و یا مشرک و .... بودند. بلکه آورده اند مردمی بودند که خودشان را مسلمان می دانستند، بحث از نماز و بهشت و جنهم می کردند، در روز عاشورا فریاد زده می شد: یا خیل الله ارکبی و بالجنه ابشری. (4) راه بهشت رفتن، کشتن عزیز فاطمه و نوه پیامبر اسلام است؟ و به تعبیر امام باقر علیه السلام سی هزار نفر در کربلا جمع شدند: کل یتقربون الی الله . (5) با قصد قربت، پسر پیامبر صلی الله علیه وآله وسلم را با آن وضع فجیع به شهادت رساندند.

1- شرح نهج البلاغه ابن ابی الحدید ، جلد 7، ص 121 .

2- بحارالانوار، ج 44 ص 334 .

3- مائده/ 82 .

4- بحار الانوار ج 44 باب 37 ص 391 .

5- حماسه حسینی شهید مطهری ج 1 ص 360 .

راستی چه شد که در مدت نیم قرن این چنین جامعه اسلامی سقوط کرد و.....

در این مقاله برآنیم تا زمینه ها، مراحل و عواملی که باعث انحراف جامعه اسلامی و حادثه جانگداز عاشورا گردید را بررسی، تا ان شاء الله موجب هوشیاری بیشتر جامعه اسلامی و سبب عبرت گردد.

الف: مراحل انحراف جامعه اسلامی

اشاره

از آغاز بعثت نبی مکرم اسلام و آشکار شدن دعوت علنی آن حضرت، کسانی که اسلام را قبول نداشتند بنای مخالفت همه جانبه را با آن گذاشتند و تا جایی که توان داشتند به اذیت و آزار پیامبر صلی الله علیه وآله وسلم و مسلمین پرداختند و حتی نقشه قتل پیامبر را فراهم و مسلمین را مجبور به ترک خانه و زندگی از مکه نمودند، با هجرت پیامبر صلی الله علیه وآله وسلم و تشکیل حکومت اسلامی در مدینه این مخالفت ها ادامه یافت و جنگ های متعددی بر حکومت اسلامی تحمیل گردید، تا زمان فتح مکه که پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله وسلم علاوه بر غم دشمنی ها و کینه توزی های فراوان، دست رحمت و محبت بر آن ها کشید و همه آن ها را بخشید و فرمود: اذهبوا انتم الطلقاء (1) بروید شما آزاد هستید. اگر چه به ظاهر اسلام آوردند اما سینه آن ها مملو از کینه و دشمنی با اسلام و خاندان نبوت بود. لذا هرگز ایمان نیاورده ولی تظاهر به اسلام می کردند و در اجتماعات مسلمین شرکت جسته و قسم می خوردند ما ایمان آوردیم، اما دروغ می گفتند.

(اِذَا جَائَکَ الْمُنافِقُونَ قالُوا نَشْ هَدُ أَنَّکَ لَرَسُولُ اللَّهِ وَ اللَّهُ یَعْلَمُ أَنَّکَ لَرَسُولُهُ وَ اللَّهُ یَشْ هَدُ انَّ الْمُنافِقِینَ لَکاذِبُونَ اتَّخَذُوا أَیْمانَهُمْ جَنَّهُ فَصَدُّوا عَنْ سَبِیلِ اللَّهِ أَنَّهُمْ ساءَ مَا کانُوا یَعْمَلُونَ .) (2)

هنگامی که منافقین و انسان های دورو نزد تو آیند می گویند گواهی می دهیم که تو رسول خدا هستی و خدا هم می داند که البته تو رسول خدا و فرستاده خدایی و خداوند گواهی می دهد، منافقین دروغ گو هستند، آن ها سوگندهای خودشان را سپر قرار داده، تا مردم را از راه خدا باز دارند آن ها کارهای بسیار بدی انجام می دهند .

وجود بیش از سیصد آیه در قرآن درباره نفاق و همچنین سوره ای به نام منافقون (3)

1- بحار الانوار ج 19 ص 191.

2- منافقون (1و 2) .

3- سوره 63 قرآن از جزء 28 .

نشان دهندهٔ پیچیدگی جریان نفاق است، لذا علی علیه السلام فرمود: اکبر الاعداء اخفاهم مکیده (1) بزرگ ترین دشمنان کسانی هستند که نقشه ها و توطئه های آن ها پنهانی و مخفی است.

ابوسفیان در یک جلسه خصوصی خطاب به خاندان خود گفت، این حکومت را بین خود قسمت کنید، بهشت و جهنمی در کار نیست؛ فما هناک جنه و لا نار. (2)

معاویة بن ابي سفیان هم در یک جلسه محرمانه با مغیره والی کوفه و از اصحاب سرّ معاویه در پاسخ به پیشنهاد مغیره که گفته بود: ای امیر! عمری از شما گذشته، زیبنده است که نسبت به بنی هاشم عطوفت نمایید که بر بزرگی شما می افزاید، گفت: هیهات، هیهات خلفاء قبلی آمدند و رفتند و نامی از آن ها نیست، اما هر روز در مأذنه ها نام محمد صلی الله علیه وآله وسلم در کنار نام خدا برده می شود. با بودن نام محمد صلی الله علیه وسلمه نام دیگران باقی نمی ماند، لا والله الا دفنا دفنا، (3) به خدا قسم باید کاری کنم که نام محمد دفن گردد.

یزید بن معاویه هم به طور رسمی و علنی اعلان کرد :

لعبت هاشم بالملک فلا *** خبر جاء و لا وحی نزل (4)

بنی هاشم با سلطنت بازی کردند، پس نه خبری آمد و نه وحی نازل شد.

دودمان ابوسفیان و طایفه بنی امیه در قرآن به (اَلشَّجَرَةِ المَلعُونَه) (5) (درخت لعن شده) و در زیارت عاشورا هم مورد لعن و نفرین ابدی قرار گرفته اند. (اللَّهُمَّ الْعَنْ بَنِی اُمَیَةَ قَاطِبَة) (6) (خداوند همه بنی امیه را لعنت کند) با گسترش اسلام و با حضور نبی مکرم اسلام صلی الله علیه وآله وسلم بعد از فتح مکه از مبارزه مستقیم با اسلام مأیوس شدند و فهمیدند ؛ با آرم کفر و شرک و بت پرستی امکان مقابله وجود ندارد، تاکتیک عوض کردند و تصمیم گرفتند با اسم دین و به اصطلاح جنگ مذهب علیه مذهب به مبارزه با اسلام نبوی و خاندان نبوت بپردازند، در پی فرصت بودند تا پیامبر از دار دنیا برود و نقشه خودشان را عملی سازند.

اما وقتی که حماسه بی نظیر غدیر اتفاق افتاد به تعبیر قرآن موجب نا امیدی آن ها گردید،

1- مستدرک نهج البلاغه ص 257.

2- الغدیر ج 10 ص 832.

3- شرح نهج البلاغه ابن ابی الحدید ج 5 ص 129 .

4- الاحتجاج طبرسی ج 2 ص 307.

5- اسراء / 60 .

6- مفاتیح الجنان شیخ عباس قمی - زیارت عاشورا .

(الْيَـوْمَ يَئِسَ الَّذِيـنَ كَفَرُوا مِنْ دِينِكُمْ) (1) با جریان غـدیر، کفار از دین شـما نا امیـد شدنـد) فکر نمی کردنـد اینگونه غافل گیر شونـد اما منافقین، تشـنگان قدرت، هواپرسـتان منزوی، شـکست خوردگان سیاسـی، حسودان بی پروا، خانواده محرومین، سرمایه داران زالو صفت و.... دست بردار نبودند به هم می گفتند چه باید کرد؟ آیا قیام مسلحانه کنند ؟ شورش و مخالفت علنی نمایند ؟ آن وقت با حضور پیامبر و یاران و پیروان او چه کنند؟ آیا تن به ولایت علی علیه السـلام بدهند ؟... کاروان با سـلامت به مدینه رسـید، اما این گروه لجوج و منافق و تشـنگان قـدرت، وقتی به مـدینه آمدنـد، برای خنثی کردن واقعه عظیم غـدیر، در خانه ابابکر گرد هم آمدنـد و پس از تبادل نظر، عهدنامه و طوماری را به وسیله سعید بن عاص نوشتند که عمق کینه توزی آن ها

را نشان می دهـد که به امضای افرادی مثل ابوسـفیان، عکرمه بن ابی جهل، صـفوان بن امیه، خالـد بن ولیـد، ابو عبیده جراح ... رسـید که قسمتی از عهدنامه مذکور چنین است .

این عهدنامه که گروهی از اصـحاب رسول خدا اعم از مهاجر و انصار بر مضـمون آن اتفاق دارند، آنان کسانی هستند که خداوند متعال در کتاب آسمانی به وسیله رسولش آنان را مورد ستایش قرار داده است.

این گروه بعد از اجتهاد و کوشش در رأی و مشورت برای دلسوزی اسلام و مسلمین آنچه که به مصلحت دین مردم دانستند در این عهدنامه منعکس نمودند...

... خداوند رسول خدا را به سوی خود خواند بدون آنکه شـخص خاصـی را به جانشینی برگزیند، بلکه اختیار تعیین خلیفه را به مردم واگذار نمود. تا هر کسی که مورد وثوق آنان باشد به جانشینی انتخاب نمایند و پیروی مسلمین از رسول خدا هم شایسته است .

به راستی که رسول خدا صلی الله علیه وآله وسلم کسی را جانشین خود قرار نداد تا خلافت در یک خاندان مستقر نماند و دیگران هم از آن بهره ای ببرند و از شخصـی به شـخص دیگر همچون ارث منتقل نگردد و بعد از مرگ هر خلیفه اصـحاب حل و عقد دور یکدیگر نشسـته، پس از تبادل افکار و مشورت در امور هر کس را صالح تشخیص دهند، زمام مسلمین را به او بسپارند.

پس اگر کسـی ادعا کند که رسول خدا شـخص خاصی را به جانشینی خود برگزید و او را به اسم و نسب معرفی نموده است، سخنی بیهوده گفته و برخلاف نظر اصحاب رسول الله رای داده است و با جماعت مسلمین به مخالفت برخاسته است و هر کسی ادعا کند این حرف

1- مائده / 3.

مسـموع نیست و گوینده آن دروغگو است ... و چون باعث اختلاف شود باید به قتل برسد.... سپس این نامه به ابو عبیده جراح داده شد تا در محلی از کعبه دفن کند، تا بعد از پیامبر صـلی الله علیه وآله وسلم آن را رو کنند. (1) ابو عبیده وقتی به نماز صبح پیامبر صلی الله علیه وآله وسلم شرکت کرد، حضرت برای او این آیه شریفه را تلاوت نمود :

(فَوَيْلٌ لِلَّذِينَ يَكْتُبُونَ الْكِتابَ بِأَيدِيهِم ثُمَّ يَقُولُونَ هذا مِنْ عِندَاللهِ لِيَشْتَرُوا بِهِ ثَمَناً قَلِيلاً فَوَيْلٌ لَهُمْ مِمَّا كَتَبَتْ أَيْدِيهِمْ وَ وَيْلٌ لَهُمْ مِمَّا يَكْسِبُونَ) (2)

پس وای بر کسـانی که بـا دست هایشـان کتـاب را می نویسـند سـپس می گوینـد این کتاب از جانب خـداست، تا آن ها را به بهای انـدک بفروشند، پس وای بر آن ها که با دست های خودشان آن را نوشته اند و وای برآن ها به خاطر آنچه که به دست آورده اند.

عجب این است که امضا کننـدگان این نامه در صـحنه غدیر حضور داشـته و این فرمایش پیامبر صـلی الله علیه وآله وسـلم را در آن خطبه معروف غدیر شینده اند که :

«ملعون ملعون مغضوب مغضوب من رد علی قولی و لم یوافقه الاـ ان جبرئیـل خبر عن الله تعـالی بـذالک و من یقول من عادی علیا و لم یتوله فعلیه لعنتی و غضبي.. معاشـر الناس انه سیکون من بعدی ائمه یدعون الی النار و یوم القیامه لا ینصرون معاشر الناس ان الله تعالی و انا بریيان منهم معاشر الناس انهم و انصارهم و اتباعهم و اشیاعهم فی الدرك الاسفل من النار و لبیس مثوی المتکبرین». (3)

«لعنت شـده و مورد خشم خـدا واقع شده، مورد خشم واقع شد کسـی که سـخن امروز مرا رد کند و با آن موافقت نکند، همانا جبرییل از خداونـد خـبر داد که هر کس بـا علی دشـمنی کنـد و ولاـیت او را نپـذیرد، پس لعنت و غضب من بر او بـاد ... ای گروه مردم، پس از من رهبرانی می آینـد مردم را به سوی آتش جهنم می خوانند و در روز قیامت یاوری ندارند، این گروه مردم همانا خداوند و من از آنان بیزار، ای گروه مردم، این زمامـداران غاصب و دوسـتان و یاران و پیروانشان در پایین ترین درجه جهنم هسـتند و جایگاه بـدی برای متکبرین خواهد بود».

1- حماسه غدیر محمد دشتی ص 113 تا 118.

2- بقره / 79 .

3- احتجاج طبرسی ج 1 ص 62 .

1- انزوای اهل بیت علیهم السلام با شعار حسبنا کتاب الله

اشاره

آن هایی که با واقعه غـدیر به بن بست رسـیده بودنـد، با تمام توان در صـدد حذف و انزوای اهل بیت علیهم السـلام و خاموش نگهداشـتن حدیث غدیر برآمدند تا پاسداران واقعی دین منزوی و در نتیجه راه های نفوذ باز شود و با اظهار نظرهای شخصـی و ایجاد بدعت، تفسـیر به رأی، قرائت های مختلف، جعل حدیث به اهداف پلید خود برسـند. لذا وقتی که جمعی از اصـحاب برای عیادت خدمت پیامبر رسـیدند، حضـرت فرصت را غنیمت شـمرد، فرمود برای اینکه امت من بعد از من دچار تفرقه نشوند، قلم و دوات بیاورند تا چیزی بنویسم که پس از من گمراه نشوید، شخصـی بلند شد تا قلم و دوات بیاورد، عمر بن خطاب متوجه قضـیه شد، بلافاصـله سکوت را شکست و حرمت پیامبر صلی الله علیه وآله وسـلم را نادیده گرفت و گفت: بیماری بر او غلبه کرده و به حضرت اهانت نمود و گفت «ان الرجل لیهجر» فریاد زد «و حسبنا کتاب الله» کتاب خدا ما را کفایت می کند.

این آمادگی عمر و این شعار حساب شده گویای نقشه قبلی است، که چگونه و با چه عنوان عوام فریب مسئله غدیر و جانشینی امیرالمؤمنین علیه السلام و اهل بیت علیهم السلام را کنار بزنند. مشاجره بالا گرفت، دو دسته شدند، پیامبر ناراحت شد و فرمود برخیزید و خانه را ترک کنید. (1)

ابن عباس می گوید مصیبت و بالاترین مصیبت این بود که نگذاشتند پیامبر آنچه که می خواست برایشان بنویسد. (2)

این قدرت طلبان برای رسیدن به اهداف خود هیچ اعتنایی به فرمایش رسول خدا صلی الله علیه وآله وسلم و حرمت محضر او نکردند و در قالب پاسـداری از قرآن و شـعار حساب شده و عنوان قشـنگ حسـبنا کتاب الله و با سـیاست مذهب علیه مذهب آرام، آرام مردم را اغفال کردنـد و هنوز پیـامبر از دنیـا نرفته بود، گفتنـد حسـبنا کتاب الله، یعنی، ما اهل بیت نمی خواهیم، تمام فرمایش بیست سال پیامبر راجع به اهل بیت و جانشینی علی علیه السلام را هدر دادند.

1- الغدیر ج 5 ص 340 - شـرح نهج البلاغه ابن ابی الحدید ج 1 ص 182 فرج المهموم سـید بن طاوس ص 228 . وقتی که ابابکر در بستر بیمـاری پشت درهای بسـته در مورد جانشـینی خود، راجع به عمر چیزی نوشت، همین عمر اعتراض نکرد که بیماری بر او غلبه کرده است؟!

2- صحیح بخاری ج 7 ص 156 .

عکس العمل پیامبر صلی الله علیه وآله وسلم

1- نبی مکرم اسلام که متوجه توطئه و لجاجت و خیانت آن ها شد، با آنکه سخت بیمار بود برای جلوگیری و تاکید مجدد، دستور داد حضرت را به مسجد ببرند. و آخرین سفارش خود را که معروف به حدیث ثقلین است برای مردم بیان فرمود:

(اِنّی تَارِکَ فِیکُمُ الثَّقَلَیْنِ کِتَابَ اللَّهِ وَ عِترَتِی اِنَّ تَمَسَّکْتُمْ بِهِمَا لَنْ تَضِلُّوا أَبَداً وَ أَنَّهُمَا لَنْ یَفْتَرِقَا حَتَّی یَرِدَا عَلَی الْحَوْضِ) (1)

من دو چیز گران بها نزد شما به امانت می گذارم، کتاب خدا و عترت من.... و هر کس به قرآن و اهل بیت با هم تمسک بجوید، هرگز گمراه نخواهد شد و این دو هرگز از هم جدا شدنی نیستند تا اینکه در روز قیامت در کنار حوض کوثر بر من وارد شوند.

2- رسول خدا صلی الله علیه وآله وسلم برای تاکید مطلب و جلوگیری از هر گونه عذر و بهانه در حالی که اصحاب و یاران فراوانی اطراف بستر پیامبر جمع شده بود خطاب به جمع فرمود:

من از میان شما میروم و در میان شما دو چیز گران بها به ودیعه می گذارم، قرآن و اهل بیت، آنگاه دست امیرالمؤمنین علیه السلام را بالا برد و فرمود :

هذا علی مع القرآن و القرآن مع علی لا یفترقان (2)

این علی همواره با قرآن است و قرآن هم با علی است و این دو از هم جدا شدنی نیستند.

رسول خدا صلی الله علیه وآله وسلم با این جمله یکی از مصادیق بارز حدیث ثقلین را برای مردم بیان کرد تا در مقابل شعار انحرافی حسبنا کتاب الله، که به بهانه حمایت از قرآن، قصد داشتند اهل بیت را کنار بزنند، به معرفی علی علیه السلام و ارتباط قرآن و علی علیه السلام به عنوان ثقلین پرداخت تا اتمام حجت گردد.

حضرت امام خمینی هم، وصیتنامه الهی - سیاسی خود را با حدیث معروف ثقلین آغاز و همه را سفارش به مفاد این حدیث نمود (3) و بعد از خودش، مصداق رهبری را در این زمان با شهادت و گواهی افراد زیادی (مرحوم حاج احمد آقا - هاشمی رفسنجانی و...) در آیه الله

1- الغدیر ج 1 ص 30.

2- کشف الغمه ج 1 ص 402 و 408 .

3- فرمود شاید جمله لن یفترقاً حتی یردا علی الحوض اشاره به این نکته باشد که مهجوریت هر یک مهجوریت دیگری است.

سید علی خامنه ای مدظله العالی مشخص کرده است. (1)

با آنکه حدیث ثقلین متواتر بین جمیع مسلمین و در کتب اهل سنت از صحاح سته گرفته تاکتب دیگر، با عبارات مختلف نقل شده است، اما بعد از ارتحال پیامبر با بهانه های مختلف و توطئه های از پیش تعیین شده تحت عنوان پاسداری از قرآن، مفسران حقیقی را کنار زدند و مهاجر و انصار و همه کسانی که حدیث ثقلین را شنیده بودند، در جریان غدیر بودند سکوت کردند و به وظیفه خود عمل نکردند و نظاره گر صحنه شدند و این قدم اول انحراف بود.

این شیوه انحراف در طول تاریخ برای منزوی کردن رهبران و دلسوزان دینی بکار گرفته شده که از آن جمله امروز هم برخی می گویند، حسبنا قانون اساسی، که این بوی همان شعار حسبنا کتاب الله را به مشام می رساند.

2- جمع آوری و نابودی احادیث نبوی

پس از ارتحال رسول خدا، آن ها که به ظاهر اسلام آورده بودند، در حادثه غدیر به بن بست رسیده بودند، مانع نوشتن آخرین وصیت نامه پیامبر خدا صلی الله علیه وآله وسلم شدند. با شعار حسبنا کتاب الله انزوای اهل بیت را طراحی نمودند به همراه ورشکستگان سیاسی، کینه توزان و تشنگان قدرت، در سقیفه بنی ساعده گرد هم آمدند و با رأی چند نفر محدود، فردی را بعنوان جانشین پیامبر صلی الله علیه وآله وسلم انتخاب و بازور و تهدید بر مردم تحمیل کردند. اولین ثمره تلخ این اجتماع صدور بخشنامه زیر جهت حذف و انزوای عترت پیامبر صلی الله علیه وآله وسلم با رنگ و لعاب دینی و عنوان عوام فریب بود که خیانت دیگری مرتکب شدند.

«برای حفظ وحدت مسلمین همه احادیث را جمع آوری و نابود کنند یا بسوزانند، زیرا قرآن کافی است و چیزی در برابر قرآن نباید مطرح شود». (2)

اهداف سران سقیفه از صدور این ابلاغیه چه بود؟ آن ها به خوبی می دانستند که رسول خدا صلی الله علیه وآله وسلم در طول بیست سال راجع به فضیلت اهل بیت و علی علیه السلام مطالبی را بیان فرموده و راویان زیادی جریان غدیر را نقل و شعرای حاضر در صحنه غدیر، شعرها سروده و قصیده ها ساختند. وجود این روایات و احادیث و اشعار و حکایت، ثبات سیاسی آن ها را به هم

1- اولین مجلس خبرگان رهبری بعد از ارتحال حضرت امام رحمه الله علیه .

2- شیعه در اسلام علامه طباطبایی ص 11 و حماسه غدیر محمد دشتی ص 145.

می زند و نمی شود ابابکر را بعنوان خلیفه پیامبر جا انداخت، لذا در دنباله قدم قبلی (شعار حسبنا کتاب الله) که جامعه را محک زده بودند و سکوت بزرگان از مهاجر و انصار و مردم را دیدند، قدم دیگر را برداشتند و بخشنامه مذکور را صادر کردند.

عایشه می گوید: پانصد حدیث مکتوب در منزل داشتیم که پدرم همه آن ها را در داخل حیاط سوزاند و از بین برد (1) بعد از این ابلاغیه اعلان کردند هر کس از این دستورالعمل سرپیچی کند مؤاخذه می شود و در این راستا عبدالله بن مسعود صحابی بزرگ رسول خدا صلی الله علیه وآله وسلم اولین فردی بود که بخاطر عدم توجه به این بخشنامه مورد تعزیر واقع شد. (2) تا دیگران حساب خود را بکنند.

در پی این ابلاغیه تعداد زیادی از احادیث نبوی. اشعار و حکایت های مربوط به غدیر جمع آوری و از بین برده شد. اما خواص و بزرگان و ذی نفوذان و امت پیامبر سکوت کردند. نظاره گر شدند و به وظیفه خود عمل نکردند.

همه انسان های منصف می دانند که علت صدور این بخشنامه و شعار حسبنا کتاب الله، پاسداری و صیانت از قرآن و حفظ وحدت مسلمین نبود بلکه با نام دین و قرآن به جنگ با عترت پیامبر رفتند. (3) و خلیفه دوم هم در تعقیب همین سیاست دستور جمع آوری و نابودی احادیث مکتوب را صادر نمود (4) و در هر زمان باید توجه به شعارها و صدور ابلاغیه ها طرح ها و تهاجمات دینی داشت که نوعی محک زدن جامعه می باشد که در جامعه ما هم تکرار شد و می شود اما الحمد لله با هوشیاری حضرت امام رحمه الله علیه و مقام معظم رهبری و دلسوزان نظام و مردم خنثی گردید.

3- ممنوعیت نقل و کتابت احادیث

در مرحله و گام قبلی احادیث موجود جمع آوری و از بین برده شد. اما در این مرحله پارا

1- حماسه غدیر محمد دشتی ص 146 پاورقی .

2- حماسه غدیر محمد دشتی ص 146 پاورقی .

3- حضرت امام خمینی در اوایل وصیتنامه الهی سیاسی در توضیح حدیث ثقلین فرمود: خود خواهان و طاغوتیان، قرآن کریم را وسیله ای کردند برای حکومت های ضد قرآنی و مفسرانی حقیقی قرآن و آشنایان به حقایق را که سراسر قرآن را از پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله وسلم دریافت کرده بودند با آنکه ندای انی تارک فیکم الثقلان در گوششان بود با بهانه های مختلف و توطئه های از پیش تهیه شده آنان را عقب زدند.

4- حماسه غدیر محمد دشتی ص 145 پاورقی .

فراتر گذاشته، نقل و کتابت آن هم ممنوع شد، چرا که پیامبر اسلام صلی الله علیه وآله وسلم در مناسبت های مختلف در مورد شخصیت امیرالمؤمنین و اهلبیت علیهم السلام مطالب زیادی فرموده که در اذهان صحابه بود و اگر برای دیگران نقل و یا مکتوب می شد اهداف آن ها خنثی و از طرف دیگر به دست نسل های بعدی می افتاد. لذا در راستای انزوای اهل بیت بخشنامه دیگری صادر کردند که :

نقل احادیث و کتابت آن ممنوع است زیرا که اگر احادیث نوشته شود با قرآن مخلوط می شود و معلوم نمی شود چه چیز حدیث و چه چیز قرآن است ؟ (1)

در این مرحله هم به بهانه و عنوان صیانت از قرآن به جنگ با اهل بیت و مخالفت عملی با پیامبر اکرم بلکه آیات الهی در مورد غدیر پرداختند.

خلیفه دوم، برخی از اصحاب پیامبر صلی الله علیه وآله وسلم مثل ابن مسعود و عبدالله بن حذیفه را به مدینه احضار و آن ها را بخاطر نقل حدیث سرزنش و زندانی نمود.

خلیفه سوم هم در تداوم سیاست سران سقیفه در انزوای اهل بیت رسما اعلام کرد کسی حق ندارد حدیثی از پیامبر نقل کند . (2)

سران سقیفه با این کار، صحابه و بزرگان و مردم را آزمایش می کردند، لذا اصحاب رسول الله از مهاجرین و انصار و ذی نفوذان آنچه خود از پیامبر در مورد علی علیه السلام و اهل بیت شنیده بودند، یا در غدیر دیده بودند را با سکوت خود به انزوا کشاندند.

هر کس که رفاه و آسایش طلب بود، پست و مقام می خواست، دنیا طلب بود غیرت دینی نداشت، در آرزوی امن و امان بود، ترسو و بی تفاوت مانده، نظاره گر شد و سکوت کرد مگر تعداد اندکی از یاران و اصحاب مؤمن و غیرتمند، مثل عمار یاسر، عبدالله بن جعفر، قیس بن سعد، اصبغ بن نباته، سلمان، اباذر، عبدالله بن مسعود و.... به وظیفه خود عمل کردند، در خانه مهاجر و انصار رفتند و فریاد زدند. و اعجبا انستم یوم غدیر خم ؟ (3) شگفتا! آیا حادثه غدیر خم را فراموش کردید؟ فما جعل الله لاحد بعد غدیر خم من حجه و لا عذر (4) خداوند پس از حادثه

1- الغدیر ج 6 ص 260.

2- صحیح بخاری ج 1 ص 39 این ممنوعیت نقل و کتابت احادیث تا زمان حکومت عمر بن عبدالعزیز ادامه داشت و با تلاش و زحمات مانع بر طرف و اقدام بر تهیه و تدوین احادیث شد.

3- بحار الانوار ج 36 ص 3534 .

4- شرح نهج البلاغه ابن ابی الحدید ج 16 ص 233.

غدیر برای هیچ کس عذر و بهانه ای نگذشته است.

اما، آن ها عذر بدتر از گناه آوردند. کار از کار گذشته اگر علی علیه السلام در سقیفه بود، به او رأی می دادیم، ما غافلگیر شدیم، سن علی کم و تجربه ابابکر بیشتر است و.... وقتی که اولین بار حرمت اهل بیت توسط اعضای سقیفه شکسته شد در خانه و حی به آتش کشیده شد وقتی که خلیفه اول در مسجد پیامبر صلی الله علیه وآله وسلم به دختر رسول خدا صلی الله علیه وآله وسلم اهانت کرد و کسی به جز ام سلمه اعتراض نکرد (1) آیا این موارد جزء محک سیاسی چیز دیگر بود تا ببینند خواص و مهاجر و انصار چه عکس العمل نشان می دهند! احادیث نبوی را سوزاندند راویان و ناقلان احادیث را به بهانه ترک کنندگان قرآن و یا اختلاف کنندگان بین امت اسلامی شلاق زدند. و زندانی کردند، اما دیگران دیدند و با سکوت به وظیفه خود عمل نکردند.

حضرت زهرا علیها السلام در ترسیم این زمان می فرماید.

فلما اختار الله لنبیه دار انبیائه و ماوی اصفیائه ظهرت فیکم حسکه النفاق و سمل جلباب الدین و نطق کاظم الغاوین.

هنگامی که خداوند برای رسولش خانه انبیا را برگزید و او را در آرامگاه برگزیدگان خود منزل داد، خار و خاشاک نفاق در شما ظاهر شد و جامه دین کهنه و سر دسته گمراهان به سخن در آمدند، شیطان زدگی، ترس و زبونی، سستی و بی تفاوتی، بی ایمانی و پیمان شکنی (انکصتم بعد الاقدام) تنبلی و تن آسایی و رفاه زدگی (و انتم في رفاهیه من العیش) از دست دادن روحیه شهادت طلبی (تفرون من القتال) و ترک حمایت از رهبران الهی و... در شما پدیدار شد. (2)

با ظاهر شدن خط نفاق و به قدرت رسیدن شکست خوردگان سیاسی و سیلی خوردگان اسلام، حریم اهل بیت شکسته شد انواع ظلم بر اهل بیت شروع به باریدن کرد بدعت ها ظاهر و احادیث نبوی نابود و ارزشهای جاهلی پدیدار و در مقابل، مجاهدین و اصحاب رسول خدا صلی الله علیه وآله وسلم منزوی و سکوت اختیار کردند.

حضرت فاطمه زهرا علیها السلام با تأسف و اندوه فراوان فریاد زد:

الا تقاتلون قوما نکثوا ایمانهم - افحکم الجاهلیه یبغون - اشرکتم بعد الایمان فقبحاً لفلول الحد - الا ذلك هو الخسران المبین - لبیس الولی و لبیس العشیر

1- بحار الانوار ج 29 ص 2231 .

2- همان.

چرا با گروهی که عهد و پیمان را نشکستند جنگ نمی جنگید، آیا حکم جاهلیت را می طلبید؟ - بعد از ایمان مشرک شدید،، چه زشت است کندی شمشیرها آگاه باشید این خسران و زیان آشکار است. عجب سرپرست بدو دوست ناباب انتخاب کردید.

ویحهم انی زحزحوها عن رواسی الرساله و قواعد النبوه و الدلاله و مهبط الروح الامین (1)

وای بر آنان که خلافت رسول الله را از جایگاه ثابتش دور کردند و اساس نبوت و قواعد را از خانه ای که جبرییل در آن فرود آمد به خانه دیگری بردند.

نکته قابل توجه که مخاطبین حضرت زهرا علیها السلام، عالمان و آگاهان بی تفاوت و ذی نفوذان ساکت و اصحاب رفاه زده و بزرگان تطمیع شده بودند که موجب گمراهی توده مردم شدند لذا در آن خطبه فرمود:

یا معشر النقبیه و اعضاء المله و حضره الاسلام ما هذا الخمیزه فی حقی انتم عبادالله نصب امره و نهیه و حمله دینه و وحیه و امناء الله علی انفسکم و بلغاوه الی الامم ثم اخذتم تورون و قدتها و تهیجون جمرتها و تستجیبون لهتاف الشیطان الغوی و اطفاء أنوار الدین الجلی و اخماء سنن النبی الصفی..... (2)

ای گروه نقبا و بازوان ملت و حافظان اسلام این ضعف و غفلت در مورد حق از من چیست؟ شما بندگان خدا و پرچمداران امر و نهی اویید، حاملان دین خدا و و حی او هستید، امین های خدا نسبت به خویشتن هستید. مبلغان او بسوی امت ها هستید، پس چرا آتش گیره ها را افروخته ترکردید و دامن به آتش می زدید، تا آتش شعله ور کنید و برای اجابت بانگ شیطان گمراه، آماده بودید و برای خاموش کردن انوار دین و افسرده کردن و ضعیف نمودن سنن نبی صلی الله علیه وآله وسلم و ... کمر همت بستید... در بیان فاطمه زهرا علیها السلام ، انحراف جامعه از سکوت خواص و ذی نفوذان تطمیع شده و عالمان و آگاهان بی تفاوت و ساکت و... شروع می شود که این ها به وظیفه حساس خود عمل نکردند، فریاد نزدند، امت را راهنمایی نکردند و...

1- بحار ج 43 ص 159 و شرح نهج البلاغه ابن ابی الحدید ج 16 ص 233 .
2- بحار الانوار ج 29 ص 226 .

4- شخصیت تراشی

سران سقیفه احساس کردند شخصیت علی علیه السلام به خاطر آیات و روایات در بین صحابه ممتاز و بر جسته می باشد، در صدد برآمدند شخصیت های دیگری در کنار آن حضرت درست کنند تا شخصیت علی علیه السلام در پیش دیگران کم رنگ و گم شود. لذا جعل حدیث کردند و گفتند رسول خدا فرمود اصحاب من مانند ستارگان آسمان ند و به هر کدام اقتدا کنید هدایت می شوید و بعد تیتر زیبایی به عنوان صحابه رسول الله درست کردند و اعلام کردند، ارزش علی علیه السلام هم به خاطر صحابه بودن است پس همه صحابه رسول خدا از ارزش و ویژگی خاصی برخوردار هستند، اگر چه پیامبر اسلام فرموده بود، پناه علمی شما علی علیه السلام است.

(أَنَا مَدِينَةُ الْعِلْمِ وَ عَلَى بَابُهَا وَ مَنْ أَرَادَ الْعِلْمِ فَلْيَاتِهِ مِنْ بَابَهُ) (1)

من شهر علمم و علی دروازه آن است. پس هر کس خواهان علم است باید از درآن وارد شود.

آنان با این شخصیت تراشی و عنوان صحابه، طوری تبلیغ کرده بودند که عامه مردم وقتی مسئله ای داشتند، گاهی از علی علیه السلام می پرسیدند و گاهی از دیگران و اصرار بیش از حد بر عنوان صحابه موجب شد شخصیت های بدلی در کنار امیرالمؤمنین علیه السلام ایجاد گردد لذا خود امیرالمؤمنین علیه السلام فرمود: الدهر انزلنی ثم قد انزلنی حتی یقال علی و معاویه (2)

روزگار آنقدر مرا پایین آورد. آنقدر مرا پایین آورد که مردم مرا در کنار معاویه گذاشتند و می گفتند علی هم از صحابه و خلیفه پیامبر است. معاویه هم از صحابه و خلیفه پیامبر است. علی هم نماز می خواند، معاویه هم نماز می خواند.

مردی از یاران علی علیه السلام نزد عمار یاسر آمد و گفت هنگام خروج از کوفه در باطل بودن معاویه و لزوم جنگ با او شک نداشتم اما اکنون دچار تردید شدم چون می بینم ما اذان می گوییم، نماز می خوانیم آن ها هم اذان می گویند و نماز می خوانند. (3)

جمعی از یاران خود امیرالمؤمنین علیه السلام نزد حضرت آمدند و گفتند:

ما به فضل شما معترفیم ولی در جنگ با معاویه دچار تردید شدیم ما را به مرزها اعزام تا در آنجا با کفار جنگ کنیم اگر بعد از عثمان هم به سراغ حضرت رفتند از باب این که یکی از

1- مستدرک حاکم ج 3 ص 126 .

2- آذرخشی دیگر از آسمان کربلا مصباح یزدی به نقل از فرحه الغری ابن طاوس ص 7 .

3- ره توشه راهیان نور دفتر تبلیغات اسلامی قم ویژه محرم سال 76 ص 120 .

صحابه است و چهارمین خلیفه پیامبر است، شاهد قضیه این است. حضرت هر کجا می خواست دست به اصلاحی بزند، بدعت ها را کنار بزند و با خلفای قبلی برخورد کند، اعتراض می کردند و نمی گذاشتند. سالی هم که حضرت علی بن الحسین امام سجاد علیه السلام از دنیا رفت آن سال را عام الفقها نامیدند یعنی در این سال چند نفر از فقها از دنیا رفته اند، یکی از آن ها علی بن الحسین علیه السلام بود مرحوم علامه طباطبایی مدعی شد که من از اول تا آخر کتاب وسائل الشیعه که سی و پنج هزار حدیث دارد جستجو کردم به موردی برخورد نکردم که در طول ده سال امامت امام حسین علیه السلام یک نفر مسأله شرعی از آن حضرت سؤال کرده باشد. (1)

این گام و مرحله هم نتیجهٔ مراحل و توطئه های گذشته و سکوت خواص و مجاهدین است که به انزوای عملی اهل بیت علیهم السلام منجر شده است. همیشه رهبران الهی مانع اصلی انحراف و سوء استفاده ها به شمار می آیند لذا دشمن همواره سعی و تلاش داشته و دارد، که با ترور شخصیت و جوسازی و تبلیغات مسموم این ها را سر وی نمایند تا به اهداف خود برسند و چون دیدند اگر علی و آل علی از سر راه برداشته نشوند و منزوی نگردند و در محاصره اقتصادی قرار نگیرند نمی توانند به نام اسلام و قرآن و خلیفه پیامبر بر مردم حکومت کنند لذا سقیفه بر پا و فدک غصب شد و مظلومیت و مصیبت اهل بیت از اینجا آغاز و به کربلا ختم شد .

هر زمان رهبران الهی تنها بمانند و عالمان آگاه ساکت شوند و مجاهدین، عافیت طلب و رفاه زده و دنیاطلب گردند جامعه اسلامی دچار انحراف می شود، در هر زمان امکان این توطئه و این انحراف وجود دارد لذا فرمودند: (کُلِّ یَومٍ عَاشُورَا وَ کُلِّ اَرْضٍ کَربَلا ...) و امام حسین علیه السلام هم فرمود: « مَثَلِی لَا یُبایِعُ مِثْلَ یَزِیدُ » (2) هر کس مثل من فکر کند با مثل یزید هرگز کنار نخواهد آمد و هر کس مثل من باشد سکوت نمی کند، فریاد می زند امر به معروف می کند، و تا پای جان برای دین و احیای امت پیامبر تلاش می کند .

این مراحل انحراف قبل از دوران خلافت علی علیه السلام پیاده شد و از این جا مراحل و قدم هایی که در زمان خلافت حضرت و بعد از شهادت آن حضرت اجراء و به کربلا ختم گردید، اشاره خواهد شد.

1- رساله علم امام علامه طباطبایی .

2- لهوف سیدبن طاووس ص 395 .

5- خونخواهی عثمان

بعد از ارتحال رسول الله صلی الله علیه وآله وسلم ، سه خط و جریان نمایان شد :

- خط اهل بیت به رهبری امیرالمؤمنین علیه السلام به عنوان الگوی اسلامی نبوی

- خط عثمان و معاویه به عنوان الگوی اسلام اموی

- خط خوارج به عنوان الگوی اسلام تحجر

اسلام تحجر مورد انزجار و تنفر همگان واقع شد (اگر چه امروز مجدداً گروه وهابیت و طالبان در صدد احیای آن هستند) ولی خط اسلام ناب محمدی صلی الله علیه وآله وسلم و خط اسلام اموی از آن زمان تاکنون ادامه داشته و دارد.

بعد از قتل عثمان و اصرار مردم و خواص، سرانجام حضرت حکومت را قبول کرد و در خطبه سوم نهج البلاغه معروف به خطبه شقشقیه به ازدحام جمعیت ... و اصرار آن ها بر پذیرش خلافت اشاره شده است.

از جمله کسانی که اصرار زیاد بر پذیرش حکومت امیرالمؤمنین علیه السلام داشت طلحه و زبیر بودند و حضرت هم در مقابل اصرار آن ها فرمود: من خوف دارم که توسط شما مشکلاتی برای حکومت من بوجود آید، هر دو گفتند به خدا سوگند از جانب ما چیزی متوجه شما نخواهد شد. (1)

اما وقتی که طلحه و زبیر بعد از بیعت خدمت حضرت رفتند و خواهان امارات کوفه و بصره شدند. و پاسخ منفی از حضرت گرفتند شروع به فتنه گری علیه حکومت امیرالمؤمنین نمودند و با همدستی عایشه به بهانه خون خواهی عثمان تعدادی از مردم را فریب داده و امیرالمؤمنین علیه السلام را متهم به قتل خلیفه سوم نمودند. با آنکه تاریخ گواهی می دهد حضرت در زمان محاصره عثمان توسط امام حسن علیه السلام ، آب و غذا می فرستاد و در صدد حل محاصره بود (2) و این طلحه و زبیر و عایشه بودند که بیش ترین دخالت را در قتل عثمان داشته اند. (3)

با اتهام واهی خونخواهی عثمان اولین فتنه و جنگ در زمان حکومت امیرالمؤمنین علیه السلام یعنی جنگ جمل توسط خواص (عایشه طلحه و زبیر) به راه انداخته شد. و هر چه حضرت تلاش کرد این فتنه خاموش شود موفق نشد ....

1- الکامل في التاریخ ج 3 ص 98 .

2- الامامه والسیاسه ج 1 ص 42 و 405 .

3- خود عایشه می گفت اقتلوا نعثلاً (عایشه عثمان را نعثل می نامید) بحارج 31 ص 295 .

معاویه هم با همین ابزار تبلیغاتی و به اصطلاح پیراهن عثمان درست کردن جنگ بعدی؛ یعنی، جنگ صفین را بر حضرت تحمیل کرد و برای مقابله با حکومت امیرالمؤمنین بزرگان و خویشان خود را جمع و با آنان به مشاوره پرداخت عتبه بن ابی سفیان برادر معاویه پیشنهاد کرد. از عمرو عاص کمک گرفته شود ... معاویه هم نامه ای برای عمر و عاص نوشته و از او در خواست کمک کرد.

وقتی عمرو عاص نزد معاویه آمد. گفت به خدا سوگند، دینم را به تو نمی فروشم مگر اینکه از دنیای شما نصیبی داشته باشم معاویه گفت چه می خواهی؟ گفت حکومت مصر. معاویه پذیرفت، آنگاه عمرو عاص پیشنهاد کرد، سران قوم جمع شوند و بعد پیشنهاد داد که علی را متهم به قتل عثمان کنند. (1)

معاویه طی نامه ای به امیرالمؤمنین علیه السلام گفت، همانا خلیفه در شهر شما کشته شد و امروز قاتلان خلیفه دست و بازو و از اطرافیان شما هستند، به ما خبر رسید خون عثمان را حلال شمرده بودی همواره در پی آنم که قاتلان عثمان را به قتل برسانم یا خود کشته شوم.

اما حضرت در پاسخ، معاویه را به اطاعت از حکومت خود و عدم ایجاد فتنه و جنگ نصیحت نمود. معاویه مجدداً از عمر و عاص چاره جویی کرد، عمر و عاص گفت با علی جنگ نکن، فضایل علی از همه مردم برتر و شجاعت او را احدی ندارد، معاویه گفت راست می گویی، اما ما به خاطر خون خواهی عثمان او را متهم و ملزم به سکوت می کنیم.

عمر و عاص خندید و گفت از این سخنان تو تعجب می کنم، چراکه از من و تو باید تقاص این خون را مطالبه نمایند، تو در شرایط سخت به استغاثه عثمان پاسخ ندادی و تعلل ورزیدی و من با اینکه در جلو چشمانم خانه اش را محاصره نموده بودند به فلسطین گریختم. و او را کمک نکردم و من خدعه کردم تا علی را متهم به قتل عثمان کنیم و به اهداف خود برسیم (2) و معاویه با همین ابزار از عواطف مردم سوء استفاده کرد و جنگ صفین را راه انداخت که ده ها هزار نفر از مسلمانان کشته شدند، وقتی که سپاه امیرالمؤمنین علیه السلام در موقعیت پیروزی قرار گرفت مجدداً از احساسات دینی مردم سوء استفاده کرده و با سر نیزه نهادن قرآن و با شعار لا حکم الا لله (3) شبیه همان شعار حسبنا کتاب الله موجب تردید و تفرقه سپاه حضرت

1- مروج الذهب ج 1 ص 71 .

2- تاریخ یعقوبی ج 2 ص 185 .

3- شرح نهج البلاغه ابن ابی الحدید ج 2 ص 227 .

شد تا جایی که خود حضرت تهدید به قتل شد.

در این زمان هم عـده ای از قتل های زنجیره ای پیراهن عثمان درست کردند، دلسوزان نظام و بسـیجیان و ... را متهم به این قتل نموده تا به اهداف خود که ضـربه زدن به ولایت و نیروهای وفادار و تضـعیف نظام است برسـند و آنقدر تبلیغات سوء کردند که مقام معظم رهبری در یک موضع گیری صـریحاً فرمودنـد: رهبری بخواهد حکم قتل کسـی را صادر کند مخفیانه نمی دهد، بلکه مثل پیامبر اکرم صـلی الله علیه وآله وسـلم و حضرت امام راحل در مورد سلمان رشدی علناً و رسما اعلام خواهد کرد. همچنان که منوچهری یکی از عوامل آشوب کوی دانشگاه اعتراف کرد: به ما گفتند اغتشاش کنید و به گردن نیروهای بسیجی و حزب الهی بیاندازید.

آنچه که قابل توجه و موجب عبرت است، این است که کسانی امیرالمؤمنین را خانه نشـین کردنـد و این جنگ ها را بر او تحمیل نمودنـد و اتهام قتل عثمان را به حضـرت زدند، از خواص و صـحابه و عوامل داخلی بودند حضـرت در جنگ های خارجی و جهاد با کفار سربلند و پیروز بود.

آنچه که حضـرت را از پا در آورد و خانه نشـین کرد خودی های قـدرت طلب، هوس باز کج فهم و منحرف و... بودند انحراف افرادی چون ابابکر، عمر، عثمان، طلحه، زبیر، عایشه، ابو هریره، عمرو عاص، سعد بن ابی وقاص، ابو موسی اشعری، اشعث، عبیدالله بن عباس، شریح ، قاضـی، عمر سـعد و ... موجب شک و تردیـد و در نتیجه انحراف مردم و امت اسـلامی شدنـد. همان چیزی که طبق آیه شـریفه (وَ اللَّهُ یَعْصِمُكَ مِنَ النَّاسِ) (1) موجبـات نگرانی و اضـطراب پیامبر را فراهم آورده بود، رسول خـدا از چه چیزی هراس داشت که خداونـد به او دلداری می دهد .

پیامبر از نیش ها و شـکنجه ها، آوارگی، سرنیزه ها و فقر و محاصره اقتصادی نهراسید. اما در اواخر عمر و بعد از تشکیل حکومت اسلامی و گسـترش اسـلام از چـه چیز هراس دارد هر چه بیم و دلهره و اضـطراب است از فتنه هـای داخلی است. امروز هم همین عوامـل داخلی همان هایی که نماینده امام خمینی رحمه الله علیه بودند، سابقه زندان داشـتند، مجاهدین زمان انقلاب بودند، پیرو خط امام بودند، محافظ امام بودند و.... از درون موجب تضعیف نظام و ارکان آن

1- مانده 67 .

می شونـد، دیروز با سـیاست مـذهب علیه مـذهب با تمسک به قرآن به جنگ با اهل بیت علیهم السـلام و ولایت رفتند. و با عنوان خلیفه پیـامبر، درب خانه زهرا علیها السـلام را آتش زدنـد و به بهانه قرائت ابابکر و عمر در مقابل امیرالمؤمنین علیه السـلام ایسـتادند امروز هم با عناوین دیگر (قرائات مختلف از دین، تسامح و تساهل، خشونت، دموکراسـی، آزادی، اسـلام روشـنفکرانه، امنیت ملی و حاکمیت دوگانه رفراندم، رأی مردم، اصلاحات و... در صدد انزوا و مقابله با ولایت فقیه بر آمدند.

دیروز عـده ای را با وعـده پست و مقام تطمیع کردنـد تا شـهادت دروغ بدهند، اتهام قتل عثمان بزنند، جعل حدیث کنند. عده ای را هم با تهدید و ارعاب منزوی کردند. عایشه را وادار کردند تا علیه فدک بعنوان أم المؤمنین شهادت دهد. (1)

بعضـی را با صحنه سازی و تبلیغات مسموم همراه کردند. خالدها را با اعطای فرماندهی نظامی همراه کردند. (2) عمار یاسرها، مقدادها و عبدالله بن مسعودها را منزوی و ترور شخصیت کردند.

شخصیت های ذی نفود را اغفال و برخی دیگر را به شک و تردید انداختند. ولی هر چه بود از درون جامعه بوده و هست؛ (یُخْرِبُونَ بُیُوتَهِم بِأَیدِیهِم وَأَیدِیَ الْمُؤْمِنِینَ) (3)، خانه های خودشان را با دست های خودشان و دست های مؤمنین خراب می کردند .

بدیهی بود که امت اسلامی هم با پیروی از الگوهای ساکت و تطمیع شده، راه بی تفاوتی را در پیش بگیرند و نظاره گر صحنه شوند.

6- ممنوعیت نقل فضایل علیه السلام

اشاره

معـاویه در زمان خلافت عمر به عنوان والی و اسـتاندار شام منصوب و در زمان حکومت عثمان تثبیت شـد و چون خویشاونـدی با خلیفه سوم داشت، اختیـارات بیشتری به او داده شـد، لـذا منطقه وسـیعی را زیر کنترل گرفت و حزب اموی در زمـان عثمان بر سراسـر حکومت اسلامی تسلط پیدا کردند و به چپاول بیت المال پرداختند که علی علیه السلام فرمود: و قام معه بنوامیه

1- سیره الائمه ص 130.

2- خلیفه اول لقب سـیف الله شمشـیر خدا را به خالدین ولید داد و هر چه از خون ریزی ها و جنایت و فساد او شـکایت می کردند، اعتنا نمی کرد، الکامل فی التاریخ ج 2 ص 389 .

3- حشر / 2 .

(يَخِصِّمُونَ مَالِ اللّهِ خَضـمَةِ اِلّا بَلْ نَبْتِهِ الرَبِيعَ) (1) وقتی که عثمان روی کار آمـد بنی امیه ماننـد شتری که علف های نرم و بهاری را می بلعند بیت المال را به یغما بردند.

معـاویه برای حفظ موقعیت و ادامه سـلطنت خود چاره ای نـداشت مگر اینکه علی علیه السـلام را از سـر راه بردارد، تا عـدالت علی علیه السـلام را از خاطره ها محو گردد و کسـی عدل علی علیه السلام را به رخ معاویه نکشد و لکه بدنامی خود و خاندان بنی امیه را بپوشاند لذا بخشـنامه ای صادر کرد: از این تاریخ کسـی حق ندارد از فضایل علی علیه السلام چیزی نقل کند، از امروز روش دیگری در پیش بگیرید، زمان بردباری سپری شد، یاران علی را هر کجا یافتید از خود دور کنید، عطایا را قطع و آنان را دستگیر نمایید. (2)

ابن ابی الحدید شارح نهج البلاغه در این باره می نویسد :

کارگزاران معاویه دست و پای شـیعیان علی علیه السلام را قطع و عده ای را تبعید و زندانی و اموالشان را غارت و خانه هایشان را ویران و به صرف دوستی با علی علیه السـلام افراد را مجازات می کردند خون آل علی از شمشیرها چکه چکه می کرد، هیچ کس حق نداشت از علی علیه السـلام و آل علی علیه السلام بگوید (3): (فَلَمَّا مَـاتَ الْحَسَنُ بْنُ علی أَزْدَادَ البَلاـءُ وَ الْفِتْنَـةِ وَ لَمْ يَبْقَ لِلَّهِ وَلَّی الاَخايِفُ عَلَی نَفْسِهِ أَوْ مَقْتُولُ أَوْ طَرِيدُ أَوْ شَرِيدٍ .) (4)

بعد از امام حسن علیه السـلام بلا و فتنه بر شـیعیان افزوده شد هیچ شـیعه ای وجود نداشت مگر اینکه می ترسـید کشته شود یا دستگیر یا تبعید .گردد .

حجر بن عدی و جمعی از یاران حضرت به جرم دوستی با علی علیه السلام و نقل فضایل اوبه شهادت رسیدند. (5)

سکوت خواص و بزرگان از مهاجر و انصار و تابعین بعد از ارتحال پیامبر صـلی الله علیه وآله وسـلم جامعه را به این جا کشاند که، نه تنها، حق مسـلم امیرالمؤمنین علیه السـلام غصب و نقل فضایل او ممنوع، بلکه شـیعیان و ارادتمندان آن حضرت هم مورد ظلم و جنایت واقع شدنـد، بطوری که اتهـام دوستی با علی علیه السـلام و آل علی علیه السـلام از اتهام یهود و نصاری و بی دینی بـدتر شـده بود آن ها آزادنه زندگی

1- نهج البلاغه خطبه 3 .
2- ره توشه راهیان نور دفتر تبلیغات اسلامی قم ویژه محرم سال 79 ص 28 و 27 .
3- شرح نهج البلاغه ج 3 ص 255 و ص 254 .
4- بحار الانوار ج 44 ص 126 .
5- الغدیر ج 11 ص 52 .

می کردند، اما این ها از هر چیز محروم و به زندان و تبعید و شکنجه و شهادت محکوم می شدند.

امام باقر علیه السلام در تبیین این عصر می فرماید:

«وکان عظم ذلک و کبره زمن معاویه بعد موت الحسن علیه السلام فقتلت شیعتنا بکل بلده و قطعت الایدی والارجل علی الظنه و من کان یذکر بحبنا و الانقطاع الینا سجن او نهب ماله او هدمت داره حتی ان الرجل لیقال له زندیق او کافرا احب الیه من ان یقال شیعه علی» (1)

فشار و ظلم بر شیعیان در زمان معاویه و بعد از شهادت امام حسن علیه السلام شدت یافت، با اندک بهانه ای کشته می شدند و دست و پایشان بریده می شد و اگر کسی یادی از دوستی ما می کرد زندانی می شد اموالش مصادره و یا خانه اش ویران می گشت حتی شیعه علی بودن از اتهام کفرویی دینی بدتر بود .

عبرت

اصحاب پیامبر و یاران و شیعیان علی علیه السلام در این شرایط سخت، سه گروه شدند.

گروهی این وضع را تحمل نکردند، سکوت نکردند، به وظیفه خود عمل کردند فریاد زدند و تا پای جان مقاومت کردند؛ مثل حجر بن عدی، میثم تمار، رشید حجری، و عمروبن حمق. (2)

گروهی به ریاضت و عبادت مشغول شدند، مهر سکوت بر لب زدند و بی تفاوت شدند.

گروهی دیگر به دستگاه بنی امیه پناه آوردند و عنوان صحابه را در معرض فروش گذاشتند، و به پست و مقام و زر و زیور رسیدند.

شهید باکری آن فرمانده سرافراز جبهه های حق علیه باطل گفت: دعا کنید خداوند شهادت را نصیب شما کند، که در غیر اینصورت زمانی فرا می رسد، جنگ تمام می شود و رزمندگان سه دسته می شوند :

دسته اول: به گذشته خود و فادار می مانند و احساس مسئوولیت می کنند، که از شدت

1- بحار الانوار ج 44 ص 68 و شرح نهج البلاغه ابن ابی الحدید ج 11 ص 43.
2- بحار ج 42 ص 130 و ج 75 ص 433 باب 87 و باب 122 و الغدیر ج 11 ص 41 و 52.

مصایب و غصه دق خواهند کرد.

دسته دوم : راه بی تفاوتی را بر می گزینند و در زندگی مادی غرق می شوند و همه چیز را فراموش می کنند.

دسته سوم: به مخالفت با گذشته خود بر می خیزند و از گذشته خود پشیمان می شوند.

امروزه پیش بینی این فرمانده عارف در جامعه تحقق یافته، و این موجب هوشیاری و عبرت است .

7- جعل فضایل بنی امیه

ابتدا اعلامیه صادر کردند که روایات نبوی جمع آوری گردد، بعد حکم کردند روایات نبوی نقل نگردد، بعد بخشنامه صادر کردند، نقل فضایل امیرالمؤمنین علیه السلام ممنوع و مجازات دارد، سپس هر کس متهم به دوستی علی علیه السلام بود، خون و مال او مباح، وبالاخره دستور دادند، برای طایفه بنی امیه که به تعبیر قرآن، شجره ملعونه (1) و خبیثه (2) است. و اصلاً ایمان به خدا و وحی و بهشت و جهنم ندارند و در صدد دفن و حذف پیامبر بودند (3) روایات از پیامبر صلی الله علیه وآله وسلم در مورد فضایل همین طایفه بنی امیه جعل کنند، لذا دین فروشان و دنیاپرستان شروع به جعل احادیث در فضلیت بنی امیه و شخص معاویه کردند. (4)

نسائی یکی از محدثان بزرگ اهل سنت، مجموع احادیث پیامبر صلی الله علیه وآله وسلم در مورد فضایل علی علیه السلام را جمع و به صورت یک کتاب در آورد، اما وقتی که دستگاه بنی امیه متوجه قضیه می شود از او می خواهند که شبیه همین کتاب برای بنی امیه و معاویه تدوین کند، و الا مجازات می شود، در پاسخ گفت:

من فقط یک روایت مسلم از پیامبر صلی الله علیه وآله وسلم درباره معاویه می دانم و آن این که روزی پیامبر معاویه را صدا زد و معاویه مشغول خوردن غذا بود، پاسخ نداد، حضرت نفرین کرد؛ لا اشبع الله بطنه، خداوند هرگز شکم او را سیر نکند.

1- اسراء / 60 .

2- ابراهیم 26.

3- ابوسفیان گفت فما هناک جنه و لانار معاویه گفت لا والله الادفنا دفنا یزید هم گفت فلا خبر جاء و لا وحي نزل (منابع آن ها قبلاً ذکر شد)

4- الغدیر ج 11 ص 17.

بعد گفت، من چگونه دربارهٔ فضائل معاویه یک کتاب از پیامبر جمع کنم.

دستگاه بنی امیه او را اذیت و آزار کردند و از شام بیرون و روانه مکه نمودند که بر اثر جراحت وارده در گذشت .

8- ترور شخصیت امیرالمؤمنین علیه السلام

در زمان خلفای گذشته کسی علیه اهل بیت و حضرت علی علیه السلام و زهرا علیها السلام چیزی نمی گفت و در و و در ظاهر احترام آن ها را نگه می داشتند بلکه خلیفه دوم مکرر گفت: «لولا علی لهلک عمر (1)، اگر علی نبود، عمر هلاک می شد» یا گفت: اللهم لا تبقنی لمعضله لیس لها ابي طالب (2)؛ خداوندا در مشکلاتی که علی بن ابیطالب نباشد، من عمر را باقی نگذار».

با آنکه بر خلاف آیات و روایات و جریان غدیر حضرت را از خلافت کنار گذاشته بودند. اما از او تمجید می کردند. ولی معاویه دست به جنایت بزرگ زد و با صدور بخشنامه تمام امکانات و نیرو خود را علیه علی علیه السلام بسیج کرد و اعلام کرد، اهانت به علی باید در سرلوحه تمام فعالیت ها قرار گیرد (3) و در این راستا دو برنامه را در عرض هم آغاز کرد.

الف : بسیج تمام امکانات و نیرو

طی دستورالعمل همه نیروها از وزیر و امیر و استانداران گرفته تا علما و خطبای درباری و قضات و شعرا و ماموران و کارگزاران و... را موظف نمود در هر محفل و مجلسی علی علیه السلام را مورد اهانت قرار دهند، خطبا را به سب و لعن علی علیه السلام در منابر، (4) شعرا را به سرودن اشعار علیه علی علیه السلام و علمای درباری را به جعل روایت وادار نمود. (5) طبق نقل ابن ابی الحدید هفتاد هزار منبر و محفل علیه علی علیه السلام فعالیت می کردند (6) ائمه جمعه موظف شدند در تریبون نماز جمعه آن حضرت را سب و لعن کنند. (7) تبلیغات آن قدر وسیع و گسترده بود که مردم مسلمان

1- بحار الانوار ج 76 ص 89 .

2- شرح نهج البلاغه ابن ابی الحدید ج 1 ص 15 .

3- ره توشه راهیان نور دفتر تبلیغات اسلامی قم ویژه محرم سال 79 ص 28 و 27 .

4- الغدیر ج 1 ص 257 - شرح نهج البلاغه ابن ابی الحدید ج 1 ص 256.

5- الغدیر ج 11 ص 28 .

6- شرح نهج البلاغه ابن ابی الحدید ج 3 ص 255 - 254 - الغدیر ج 10 ص 266 .

7- الغدیر ج 10 ص 257 .

شام در مقـدس ترین عبادت علی علیه السـلام را مورد لعن و نفرین قرار می دادنـد و این، از شـعایر دینی بعضـی از مناطق شده بود که می گفتند: لاصلوه الا بلعن ابي تراب. (1)

مردی شامی در حین مسافرت سب علی را در قنوت نمازش فراموش کرد، وقتی به وطن خودش برگشت برای نسیان آن کفاره داد .

و لذا وقتی که خبر ضـربت خوردن حضـرت علی علیه السـلام در محراب مسـجد کوفه منتشر شد، با تعجب گفته اند، مگر علی اهل نماز بود؟

شهید مطهری در ترسیم مردم مسلمان شام گفت:

محبت بلکه معرفت به اهل بیت عصـمت و طهارت در سراسر شام وجود نداشت و اصلاً آگاهی و شناخت نداشتند، مگر به زشتی و بدی و شاید به خاطر همین فضای مسـموم شام بود که وقتی از امام سـجاد علیه السلام سؤال شده در هنگام اسارت کجا از همه بیش تر بر شما سخت

گذشت، فرموده اند: الشام الشام.

ب : ایجاد جو رعب و وحشت

معاویه ضمن بسیج نیرو و امکانات علیه علی علیه السلام دستورالعملی صادر کرد که هر کس فضایل علی علیه السلام را نقل کند دستگیر و زندانی و تبعید و کشـته و عطایا آن ها قطع گردد. بزرگان را سر بریدند و در شهرها گرداندند تا فضای رعب ایجاد شود و کسی جرات ذکر فضایل علی را پیدا نکند تا سب و لعن علی علیه السلام خنثی نگردد. جمعی از بنی امیه به معاویه گفتند:

شما به آرزوی خود رسـیدی دسـتور بده تا از سب و لعن علی علیه السـلام صـرف نظر گردد. گفت، باید کودکان بابغض وکینه علی بزرگ شوند و بزرگان با کینه علی بمیرند، تا کسی از فضیلت علی چیزی نقل نکند. (2)

این سب و لعن نزدیـک به نیم قرن ادامه داشت تـا سال 99 هجری قمری، در زمـان عمر بن عبـدالعزیز با زحمت و تلاش جلوی این منکر بزرگ گرفته شد و عوامل دستگاه بنی امیه کاری کرده بودند که مردم مسلمان حدود یک قرن حاضر نشدند اسم بچه های خود را علی و آل علی بگذارند.

1- شرح نهج البلاغه ابن ابی الحدید ج 7 ص 121 .

2- شرح نهج البلاغه ابن ابی الحدید ج 3 ص 254 و 255 و ج 1 ص 17.

مروان بن حکم وقتی که از امام سجاد علیه السلام در شهر مدینه سوال کرد، اسم تو چیست؟ فرمود علی بن الحسین، بعد گفت، اسم برادر تو چیست؟ فرمود، علی، بـا تعجب گفت علی و علی!!؟ مگر نمی دانی نـام علی جرم است؟ وقتی خبر به امام حسـین علیه السـلام رسـید فرمود، اگر یکصد پسر داشتم نام همه را علی می گرفتم . (1)

امروز وضعیت چگونه است؟ آیا روند رو به افزایش نامگذاری فرزندان به نام های غربی، نوعی توطئه نیست؟

امام حسـین علیه السلام در سرزمین منی در میان هفتصد تا یکهزار نفر از صحابه و تابعین پس از حمد و ثنای الهی فرمود: «ان الطاغیه قد صنع بنا و شیعتنا ما قد علمتم».

می دانیـد که این طاغی و سـرکش (معاویه) با ما و شـیعیان چه کرده است؟ شـما شاهـد جنایت او بوده اید، اگر راست می گویم شـهادت دهید و اگر دروغ می گویم تکذیب کنید.

شما را به خـدا قسم، آیا می دانیـد که رسول خدا صـلی الله علیه وآله وسـلم روزی که عقد برادری بین مردم بست علی بن ابیطالب را برادر خود خوانـد و فرمود: « أَنْتَ أَخِي وَ أَنَا أَخُوكَ فِي الـدُّنْيَا وَ الاخرة ؛ تو برادر من و من برادر تو در دنیا و آخرت هسـتم». همه تصدیق کردند و گفتند راست می گویی.

بعـد فرمود، آیا، آیه (مِنَ النَّاسِ يُشْـرِي نَفْسَهُ ابْتِغاءَ مَرْضاتِ اللَّهِ) (2) مربوط به لیله المبیت و در شان پـدرم علی بن ابی طالب نازل نشـد؟ تصدیق کردند و گفتند راست می گویی .

فرمود: آیه (يُطْعِمُونَ الطَّعامَ عَلى حُبِّهِ مِسكِينَا وَ يَتِيماً وَ اَسِيراً) (3) با آن که خودشان نیاز به طعام دارند به فقیر و یتیم و اسیری می بخشند» مربوط به ما اهل بیت نمی باشد؟ تصدیق کردند

فرمود: آیه (أَنَّما وَلِيُّكُمُ اللَّهُ وَ رَسُولُهُ وَ الَّذِينَ أَمِنُوا الَّذِينَ يُقِيمُونَ الصَّلَوةِ وَيُوتُونَ الزَّكَوةِ وَ هُمْ رَاكِعُونَ) (4)؛ همانا ولی و سرپرست شما خدا و رسول خـدا و مؤمنین خواهنـد بود، آن هایی که نماز بر پا می دارنـد و به فقرا در حال رکوع زکات و صدقه می دهند..» در مورد پدرم نازل نشد؟ تصدیق کردند.

1- اصول کافی ج 6 ص 19 حدیث 7.

2- بقره 207 بعضی از مردم کسانی هستند که برای کسب رضایت خداوند جانش را اهداء می کنند .

3- انسان / 8 .

4- مائده / 55 .

فرمود: آیه (قُلْ لاَ اَسـئَلَکُم عَلَیْهِ أَجْراً الّا الْمَوَدَّةَ فِی القُربَی) (1)، بگو از شـما هیچ اجر و مزدی نمی خواهم مگر اینکه نسبت به اهل بیت من محبت و دوستی نمایید.» در شأن ما اهل بیت نازل نشده؟ همه تصدیق کردند و گفتند راست می گویی.

بعـد فرمود، این آقـایی که الاـن در منابر و محافل و نماز لعن و نفرین می شود. برادر رسول الله و مصـداق این آیات علی بن ابیطالب علیه السلام نیست؟ پس این حقایق را برای قبایل و عشایر خود بگویید. (2)

یعنی اگر جامعه اسـلامی منحرف شد، این آیات و روایات فراموش شد، عترت رسول خدا مورد اهانت قرار گرفته اند، به خاطر سکوت شما آگاهان و عالمان و ذی نفوذان می باشد، و اگر هر کدام شما به وظیفه خود عمل می کردید جامعه اسلامی با این سرعت گمراه نمی شد . و نادانی و گمراهی و تحیر مردم عوام، ناشـی از سـکوت شـما عالمان و صحابه و تابعین می باشد. اگر در دوره رسول الله جو جامعه مملو از ایثار و جهاد و فداکاری و معنویت بود اما، بعد از پیامبر صلی الله علیه وآله وسلم با سکوت آگاهان و عالمان و انحراف از مسیر غدیر، جو معنویت جای خود را به ارزش های مادی داد، تا دیروز مسابقه به سوی جهاد و شهادت بود، اما بعد از پیامبر مسابقه به سوی دنیا و پست و مقام تا دیروز صالحان، امیر بر دنیا بودند، اما بعد از پیامبر اکثریت اسـیر دنیا شدند، همان دردی که دوره حکومت امیر المومنین گرفتار آن بود و تمام فساد و انحراف و جنایت از همین جا نشات گرفته است. بعـد از شـهادت امیرالمؤمنین، مردم از جنگ های داخلی خسـته شده بودنـد، حتی یاران حضـرت به خاطر اینکه سه جنگ بزرگ، (جمل، صـفین، نهروان) را اداره کرده بودند، با مشـکلات زیادی مواجه شده بودند، معاویه از این فرصت سوء اسـتفاده کرد و تبلیغات مسـموم دیگری را شـروع کرد و خطاب به مردم کوفه و شـیعیان علی علیه السلام گفت :

ببینیـد نتیجه حکومت پنـج ساله در این شـهر چه شـد؟ چقـدر خون ریزی شد؟ چقدر بی شوهر شدند؟ چقدر بچه ها یتیم شدند؟ چقدر کشاورزی شـما خراب گشت؟ از نظر اقتصادی چقدر عقب مانده اید، و اگر علی علیه السلام از اول با ما صلح می کرد، نه جنگی واقع می شد، نه خون ریزی و نه این بدبختی. (3)

1- شوری / 23 .

2- ره توشه راهیان نور تبلیغات اسلامی قم ویژه محرم سال 77 ص 87 و 88 و قصه کربلا نظری منفرد ص 53 .

3- آذرخشی دیگر از آسمان کربلا - آقای مصباح یزدی ص 99 .

آیا امروز هم نمونه هایی از این نوع تبلیغات در جامعه ما وجود نـدارد؟ چقدر در روز نامه ها نوشـته اند و در تریبون ها گفته اند که اگر امام جنگ را بعد از فتح خرمشـهر متوقف می کرد مشکلات امروز را نداشتیم (1) مگر همـان کسانی که امام خمینیرحمه الله علیه در مورد آن ها فرمود: اینها از منافقین بدتر هستند (2) همین حرف ها را نزده اند که، همه بدبختی های ما از جنگ است؟ مشکلات اقتصادی ما ناشی از جنـگ است، یا نمی گوینـد، اگر با امریکا صـلح شود، مشـکل ما حل می شود. و همه عقب افتادگی ما به خاطر عـدم ارتباط با امریکا است و حال آنکه امام رحمه الله علیه فرمود: همه گرفتاری های ما از امریکاست آمریکا ام الفساد قرن است.

معاویه بعد از این تبلیغات وسیع، فرصت را غنیمت شمرد و سران لشکر امام حسن علیه السلام را با پول و تزویر خرید و اطراف امام حسن را خالی کرد، عبیدالله بن عباس فرمانده لشـکر امام حسن علیه السـلام با کیسه طلای معاویه (یک میلیون دینار) حضرت را تنها گذاشت و غایله ای در سـپاه امام حسن علیه السـلام ایجاد کرد. بهترین فرماندهان امام حسن علیه السلام با معاویه سروسری پیدا کردند، و با وعده و وعید خیانت کردند، حتی همسـرش قاتل حضـرت شد. و از طرف دیگر باقی مانده خوارج هم در مقابل امام حسن علیه السلام ایستادند . در این شرایط معاویه امام حسن علیه السلام را مجبور به صلح کرد .

اگر چه به تعبیر صـحیح و بیان حضرت آیه الله جوادی آملی، حضرت صلح نکرد، مردم صلح کردند، برای حضرت سوزش بود نه سازش. معاویه با کنار گذاشـتن امام حسن علیه السـلام بر سراسـر کشور اسـلامی (شام، مصر، عراق، حجاز، یمن، شمال آفریقا) تسلط پیدا کرد و احساس کرد هر کاری می تواند بکند و هیچ مانعی وجود ندارد، لذا تصمیم گرفت بر خلاف مفاد صلح نامه (معاویه حق ندارد: کسی را به عنوان جانشین خود معرفی کند) (3) زمینه ولایت عهدی یزید را فراهم کند، لذا سـفرهایی به حجاز نمود و با حسـین بن علی علیه السلام هم در مورد ولایت عهدی یزید سخن گفت:

زیاد بن امیه حاکم بصـره برای معاویه نوشت، تا وقتی که حسین بن علی علیه السلام در میان باشد، نمی شود مردم را به بیعت با یزید وادار کرد (4) علیرغم اینکه معاویه درباره

1- روزنامه در صبح امروز 78/10/29 ص 12 مقاله عالیجناب سرخ پوش اکبر گنجی .

2- صحیفه امام ج 20 ص 481

3- بحارالانوار ج 44 ص 65 بند 6 .

4- ره توشه راهیان نور دفتر تبلیغات اسلامی قم ویژه محرم سال 79 ص 30 .

امام حسین علیه السلام گفت: فوالله ما اری فیه موضعاً للعیب (1) به خدا سوگند هیچ عیبی در حسین نمی بینم .

ولید فرماندار مدینه گفت اگر ثروت و سلطنت دنیا را به من بدهید حسین علیه السلام را نمی کشم (2) اما دستگاه خبیث بنی امیه وقتی متوجه مخالفت جدی حسین بن علی علیه السلام با ولایتعهدی یزید شد، با توجه به شرایط و فرهنگ و عقاید حاکم بر جامعه، شروع به تبلیغات علیه امام حسین علیه السلام کرد و حضرت را آشوبگر و عامل تفرقه میان امت، مخل امنیت جامعه اسلامی معرفی کرد، خود معاویه در ملاقات با امام حسین علیه السلام گفت تمام مردم مدینه حاضرند ولایتعهدی یزید را بپذیرند، شما چند نفر مخالفت می کنید و رهبر این افراد شما هستید، اگر شما هم قبول کنید، از خونریزی و خشونت جلوگیری می شود و امنیت جامعه حفظ می شود و اتحاد امت اسلامی باقی می ماند (3) امنیت در مذاق معاویه؛ یعنی ما مسلط باشیم، هر چه خواستیم بکنیم، هر جنایت و ظلم و قتل و غارت انجام پذیرد امنیت برقرار است.

برخی از افراد هم جامعه را متشنج می کنند، جاسوسی می کنند، به دین و مقدسات دینی مردم اهانت می کنند، احساسات مؤمنین را تحریک می کنند و عاشورا را معلول خشونت در بدر و احد معرفی می کنند، به خدا و پیامبر و ائمه و قرآن و شهدا و مردم اهانت می کنند بعد میگویند امنیت جامعه ما در سایه ارتباط با آمریکا و عدم حمایت از مردم مظلوم فلسطین است !

هنگامی که امام حسین علیه السلام مخالفت علنی با ولایتعهدی یزید نمود، شروع به جعل احادیث کردند و به پیامبر صلی الله علیه وآله وسلم نسبت دادند که: من جاء الی امتی و هو جمیع ففرقهم فاقتلوه واقتلوا الفرد کاینا ما کان (4) هر کس سبب تفرقه این امت شود او را بکشید هر کس باشد. بعد گفتند، ان الحسین قتل بسیف جده (5) یعنی حسین به حکم جدش کشته شده است.

یزید در نامه ای به ابن عباس نوشت: لازم است حسین را ملاقات کنی و او را از ایجاد

1- بحار الانوار ج 44 ص 214 .

2- بحار الانوار ج 44 ص 44 ص 214 .

3- ره توشه راهیان نور دفتر تبیلغات اسلامی قم ویژه محرم 79 ص 30 به نقل از الفتوح ج 4 ص 244-240

4- بحار الانوار ج 28 ص 104 .

5- حماسه حسینی شهید مطهری ج 1 ص 141 .

اختلاف بازداری (1) معاویه گفت، آن امر یزیـد قضاء من القضاء و لیس للعباد الخیره من امرهم؛ حکومت یزید تقدیر الهی است و مردم در مقررات الهی اختیاری ندارند. (2)

ابن زیاد با همین اسلحه و شیوه تبلیغات به مسلم بن عقیل گفت، ای پسر عقیل آمده ای بین مردم تفرقه ایجاد کنی ؟ (3)

به اهل کوفه خطاب کردنـد: یا اهل الکوفه الزموا اطاعتکم و لا تر تابوا في قتل من مرق من الـدین و خالف الامام (4) در پیروی خودتان از یزید پایدار باشید و در کشتن کسی که از دین خارج شده و با امام مسلمین مخالفت کرد. شک نکنید.

پیر مرد شامی هم به امام سـجاد علیه السلام در شام گفت: الحمد لله الذی قتلکم وأهلکم و قطع قرن الفتنه (5) حمد و ستایش خدایی که شما را کشت و ریشه فتنه را قطع کرد.

یزید هم به زینب گفت، انما خرج من الدین ابوک و اخوک (6) همانا پدر تو و برادر تو از دین خارج شدند .

یا می گفتنـد، هذا راس خارجی علی یزید بن معاویه (7) این سـر، کسی است. که بر یزید خروج کرده است. به نام دین و تقدیر خداوند و مخالفت امام حسـین علیه السـلام با جـدش و شورش بریزید و عامل تفرقه و تحت عنوان خروج از دین، حسـین علیه السـلام پسـر پیامبر صلی الله علیه وآله وسـلم را کشتند همانطوری که بنام دین و صیانت از قرآن و به عنوان خلیفه پیامبر صلی الله علیه وآله وسلم خانه و حی را آتش زدند و علی علیه السلام را منزوی کردند.

شهید مطهری می گوید: چون امام حسـین علیه السلام مطلع بود که دستگاه بنی امیه او را متهم به خروج از دین جدش می کنند ، لذا، در وصـیت نامه خودش شـهادتین را جاری کرد: ان الحسـین یشـهد ان لا اله الا الله وحده لا شـریک له وان محمدا عبده ورسوله جاء بالحق عنده و ان الجنه حق والنار حق و ان الساعة آتیه لا ریب فیها وان الله یبعث من فی القبور (8) اگر چه اقرار به مبدا و معاد

1- ره توشه راهیان نور دفتر تبلیغات اسلامی قم ویژه محرم سال 76 ص 137 به نقل از تذکره بن جوزی ص 238 .

2- ره توشه راهیان نور ویژه محرم سال 76 ص 138 به نقل از الامامه و السیاسیه دینوری ج 1 ص 158 .

3- ارشاد مفید ص196.

4- تاریخ طبری ج 2 ص 331 .

5- بحار ج 45 ص 166 و 19.

6- بحار ج 45 ص 136 .

7- مقتل الحسین مقرم ص 442 .

8- بحار الانوار ج 44 ص 328 و حماسه حسینی شهید مطهری ج 2 ص 31 .

و نبوت بر همه مسلمان لازم است اما امام حسین علیه السلام شهادتین را در وصیت نامه ذکر کرد، تا اتهامات بنی امیه را خنثی کند.

همچنان که جمله انی لم اخرج اشرا ولا بطراً ولا ظلما (1) پاسخ دیگری برای تبلیغات ناجوانمردانه بنی امیه می باشد، که حضرت اعلان فرمودند هدف من از قیام، ظلم و فساد و فتنه گیری نیست بلکه، انما خرجت لطلب الاصلاح فی امت جدی که فقط برای اصلاح امت جدم رسول الله است که بعد از ارتحال پیامبر از مسیر اصلی خود منحرف شدند.

همچنان که جمله، بذل مهجته لیخرج عبادك من الجهاله و حیره الضلاله ، (2) حکایت از تاثیر سوء تبلیغات بنی امیه و وضعیت مسلمین و انحراف جامعه اسلامی در عرض چند سال دارد که بندگان خدا به گمراهی و نادانی و ضلالت گرفتار شده اند و این انحراف به حدی است که حسین بن علی علیه السلام برای نجات آن ها و اصلاح امت و دین جدش باید جان خود را ایثار کند، با پیام و سخنرانی و نصیحت قابل اصلاح نیست باید زلزله ای مثل کربلا رخ دهد تا مردم مسلمان و امت پیامبر از خواب غفلت و گمراهی و نادانی بیدار شوند.

واقعاً جای تاسف دارد که، مروان بن حکم، کسی که پدرش در فتح مکه به ظاهر اسلام آورد، اما پیامبر رحمت، به خاطر فسادش او را به همراه فرزندش مروان به طایف تبعید کند و وقتی که مروان به دنیا آمد، رسم بود، نوزاد را به محضر پیامبر می آوردند تا برای آن ها دعاک کند. حضرت تا این نوزاد را دید فرمود .

هذا الوزغ ابن الوزغ المعلون ابن المعلون (3) این نوزاد قورباغه، پسر قورباغه و ملعون، فرزند ملعون است. وضع این پدر و پسر آنقدر وخیم بود که خلیفه اول و دوم جرات نکردند آن ها را از تبعیدی خلاص کنند، اما خلیفه سوم به خاطر فراهم شدن جو جامعه و خویشاوندی، آن ها را به مدینه برگرداند.

حالا ابن مروان با این سابقه در شهر مدینه به امام حسین علیه السلام خطاب کند :

انی آمرک ببیعه یزیدبن معاویه فانه خیر لک فی دینک و دنیاک. (4)

من به تو دستور می دهم که با یزیدبن معاویه بیعت کنی و این به نفع دین و دنیای شماست.

1- بحار الانوار ج 44 ص 329 و 326.

2- مفاتیح الجنان زیارت اربعین امام حسین علیه السلام.

3- بحارالانوار ج 62 ص 236 .

4- مقتل الحسین مقرم ص 130 و لهوف سید بن طاوس ص 13.

جامعه اسلامی به کجا رسیده که مروانی که پیامبر در همین شهر او را ملعون پسر ملعون دانسته، به پسر پیامبر بگوید: من به تو دستور می دهم با یزید بیعت کنی که خیر دین و دنیا شما با این بیعت تامین می شود. و کسی از مردم اعتراض نکند و نظاره گر باشد!

امام حسین علیه السلام وقتی وضعیت مسلمین و جامعه اسلامی را اینگونه دید که مروان، خیر دین و دنیای حسین را تشخیص دهد، فرمود: انا لله وانا الیه راجعون وعلی الاسلام والسلام اذا بلیت الامه براع مثل یزید (1)، باید فاتحه چنین دینی را خواند که با حاکم شدن آن ها دیگر دینی باقی نمی ماند، تا به نفع من باشد، وقتی که دین باقی نماند دنیا چه فایده ای دارد.

چرا کلمه استرجاع (انا لله و انا الیه راجعون) را ذکر کردند، چون که علی الاسلام و السلام. و چرا علی الاسلام والسلام ، چون که؛ اذابلیت الامه براع مثل یزید، دین نفس های آخر را می زند که اگر یزید حاکم شود و من حسین سکوت کنم باید فاتحه دین و زحمات بیست و سه ساله جدم و مظلومیت پدرم را خواند.

لذا فرمود، انما خرجت لطلب الاصلاح في امه جدی اریدان امر بالمعروف وانهی عن المنکر، اسیر بسیره جدی و ابی علی بن ابیطالب علیه السلام (2) . هدف من از این قیام اصلاح امت جدم رسول الله صلی الله علیه وآله وسلم و راه و رسم پدرم علی بن ابیطالب علیه السلام است و برای این هدف جان مقدس خودش و فرزندان و یارانش را فدا کرد و این درس را به هم آموخت که دین مه متر از خون حسین است و برای دین باید همه چیز را فدا کرد، خود، فرزندان، یاران، اهل و عیال...

مرحوم علامه طباطبایی فرمود:

اگر قیام امام حسین علیه السلام در سال 61 هجری قمری اتفاق نمی افتاد و در سال 71 یعنی ده سال بعد اتفاق می افتاد، دیگر نشانی و ردپایی از اسلام باقی نمی ماند. (3)

اگر چه ابوسفیان و دودمان او خواسته بودند که نام پیامبر صلی الله علیه وآله وسلم و اهل بیت برای همیشه دفن گردند (لا والله الا دفنا دفنا) (4) تا نام بنی امیه باقی بماند، اگر چه با یک تبلیغات گسترده در یک برهه از زمان اهل بیت را منزوی کردند با قیام حسین بن علی علیه السلام نه تنها مردم غافل گمراه و نادان بیدار و به ماهیت پلید و خبیث بنی امیه پی بردند، بلکه آرام آرام جایگاه والای اهل بیت

1- بحار الانوار ج 44 ص 326 .

2- بحار الانوار ج 44 ص 329 .

3- ره توشه راهیان نور دفتر تبلیغات اسلامی قم ویژه محرم سال 76 ص 104-103 .

4- مروج الذهب مسعودی ج 3 ص 362.

آشکار و غدیر فراموش شده، احیاء و فضایل علی و آل علی فراگیر و در یک جمله، دین خدا و ولایت برای همیشه بیمه گردید. ابن ابی الحدید می گوید: تعجب این است با این همه تبلیغات وسیع دستگاه بنی امیه و وجود هفتاد هزار منبر بر سب و لعن علی و مخفی نگه داشتن فضایل، عالَم را فضایل علی پر کرده است.

زمخشری مفسر بزرگ اهل سنت هم می گوید: من چه بگویم درباره مردی که فضایل او را دشمنان از راه کینه و حسد انکار و دوستانش از ترس پنهان نمودند اما باز هم فضایل علی تمام عالم را فرا گرفته است؟!

ج : عوامل انحراف جامعه اسلامی

اشاره

مبحث مهم درباره خواص و بزرگان و صحابه و امت پیامبر این است، چه عواملی انحراف و عدول برخی از خواص و بزرگان از موضع حق و چرخش به ضدیت یابی تفاوتی شده است که در تاریخ اسلام هم کم نسیتند، در این بخش به عوامل مهم آن اشاره خواهد شد.

1- تبلیغات

همه سیاست مداران سعی و تلاش دارند تا بوسیله تبلیغات افکار مردم را عوض کنند و به جهتی که می خواهند سوق دهند. از آنجایی که فرهنگ جوامع متفاوت ست لذا ابزار تبلیغات و کیفیت بکارگیری آن نیز مختلف است.

از جمله ابزار تبلیغاتی آن زمان، هنر و ادب بویژه شعر بود شعر در میان اعراب در آن عصر جایگاه بسیار مهم داشت، معاویه سعی می کرد شعرای برجسته و معروف را بکارگیرد تا اشعاری در مدح او و ذم مخالفانش بسرایند و در میان مردم منتشر نمایند. و در بین مسلمین از ابزار قرآن و حدیث استفاده می کرد، لذا ابو هریره یکی از حدیث سازان معروف را تطمیع که احادیث عجیبی را جعل کرده و در این میان مردم ساده لوح نیز، زود باور می کردند. از طرف دیگر از قرا و کاتبان وحی و حافظان و مفسرین قرآن هم به عنوان ابزار تبلیغاتی استفاده می کرد.

جایگاه وعظ و خطابه و منبر هم از جمله ابزار تبلیغاتی بود که معاویه با تطمیع خطبا و روحانی نماهای درباری آن ها را به نفع خود و علیه مخالفان استفاده می کرد، که به قول

ابن ابی الحدیـد، معـاویه هفتاد هزار منبر و محفل به نفع خودش و علیه علی علیه السـلام بکار گرفته بود. (1) اگر چه تاکتیک تبلیغاتی در دوران بعد از ارتحال پیامبر اکرم صـلی الله علیه وآله وسـلم و زمان خلفا و زمان خلافت علی علیه السـلام و بعد از علی علیه السـلام فرق می کرد، اما در همه موارد از ابزار مـذهب علیه مـذهب، احساسات و عواطف دینی و قبیله ای، از ابزار قرآن و با شـعار حسـبنا کتاب الله و عناوین خلیفه پیامبر، صحابه پیامبر، خون خواهی عثمان، برای منزوی کردن اهل بیت علیهم السلام با استفاده شده است.

نکته قابل توجه و عبرت انگیز این است که عنصر تبلیغات آنقدر قدرت دارد که بتواند علی علیه السلام با آن همه عظمت که خانه زاد خدا و اولین کسـی است که اسـلام آورد و پیامبر اسـلام در طول مدت بیست سال رسالتش، از فضایل او در مناسبت های مختلف، مطالبی بیان فرمود، خداونـد با نزول آیات متعـدد مدح و سـتایش او نموده، حماسه غدیر برای آن حضـرت بوجود آمده و.... این علی را منزوی کنند و حتی مردم در نماز که مقدس ترین عبادت است بر او لعن و نفرین نمایند و کسـی که شب ها هزار رکعت نماز می خواند، شخص بی نماز معرفی و خون او مباح گردد و بالاخره با همین ابزار تبلیغات در عرض پنجاه سال بعـد از ارتحال پیامبر صـلی الله علیه وآله وسـلم به مردم مسـلمان و مـدعی پیروی پیامبر، پسـر پیامبر صـلی الله علیه وآله وسـلم را به طرز فجیعی به شـهادت رساندند و بعد هم جشن گرفتند یوم تبرکت به بنو امیه . (2)

مقام معظم رهبری فرمود: مگر با تبلیغ نبود که مردم می گفتند، علی نماز نمی خواند، مگر تبلیغ نبود که مردم را به تماشای اسـرای کربلا به عنوان خارجی جمع کرد .

2- تطمیع

از آنجایی که همه تحت تاثیر تبلیغات واقع نمی شونـد. لذا رؤسای قبیله، بزرگان، قدرت طلبان، ذی نفوذان و افراد مؤثر جامعه را با اعطای پست و مقام و تسهیلات، از راه وعده و هدایای سنگین و کیسه های طلا و دینار و دلار فریب می دهند و مجذوب خود می کنند، بزرگانی مثل طلحه، زبیر، عمر و عاص، سـعد بن ابی وقاص، عبیدالله بن عباس، عمر سعد، شریح قاضی و... از همین طریق خریداری شدند وقتی که معاویه به عمر و عاص پیشنهاد بیعت با خودش داد گفت: من دینم را نمی فروشم مگر اینکه از دنیای شما نصیبی داشته باشم

1- الغدیر ج 10 ص 266 .

2- مفاتیح الجنان شیخ عباسی قمی زیارت عاشورای امام حسین علیه السلام.

و آن حکومت بر مصر است. (1)

در زیارت اربعین حسین علی علیه السلام هم به این ابزار اشاره شده است؛

و قد تو ازر علیه من غرته الدنیا و باع حظه بالارذل الادنی و شری اخرته بالثمن الا وکس و تغطرس و تردی في هواه و اسخطك و اسخط نبیک و اطاع من عبادک اهل الشقاق والنفاق و حمله الاوزار. (2)

آن هایی که فریب دنیا را خورده بودند علیه امام حسین علیه السلام همدست شدند و بهره و نصیب خودشان را به بهای ناچیز و پستی معامله کردند و آخرت را به قیمت اندک فروختند و در منجلاب فساد گرفتار شدند و خود را در پرتگاه هوس انداختند و خدا و رسول خدا را به خشم آوردند و از انسان های شقی و منافق پیروی کردند.

همان دردی که دوره حکومت امیرالمؤمنین گرفتار آن بود و تمام فساد و انحراف و جنایت از همین جا نشات گرفته که فرمودند:

حب الدنیا راس الفتن واصل المحن (3)، اساس فتنه و ریشه مشکلات دنیاست».

لذا بخش اعظمی از نهج البلاغه، دنیا تحقیر و دنیاطلبی مذمت و بر زهد و بی اعتنایی به دنیا تاکید و سفارش شده است.

مقام معظم رهبری هم فرمود:

غمگنانه باید گفت، حتی عدل علوی و زهد علوی هم نتوانست موج مخرب دنیاطلبی را در آن دوران مهار کند و در نهایت شد آن چه شد. برجستگان صحابه پیامبر صلی الله علیه وآله وسلم جزء بزرگ ترین سرمایه داران زمان خودشان شدند، یعنی همین صحابه عالی مقام که اسم هایشان معروف است. طلحه، زبیر، سعد بن ابی وقاص و امثال آن ها، این بزرگان که هر کدام شان یک کتاب قطور سابقه افتخارات در بدر و حنین واحد و جاهای دیگر داشتند، این ها جزء سرمایه دارهای درجه اول اسلام شدند. (4)

طلحه قصری در مدینه و قصری در کوفه و دخل هر روز او از غله عراق، بالغ بر هزار دینار بود و موقع مرگ 30/000/000 میلیون در هم به ارث گذاشت، زبیر هم یازده خانه در

1- مروج الذهب مسعودی ج 1 ص 71 .

2- مفاتیح الجنان شیخ عباس قمی زیارت اربعین امام حسین علیه السلام.

3- عزر الحکم وص 123 حدیث 2174 و بحار الانوار ج 5 ص 238 .

4- 20/3/75 در جمع فرماندهان لشکر 27 حضرت رسول صلی الله علیه وآله وسلم.

مدینه و دو خانه در بصـره و یک خانه در کوفه، یک خانه در مصر و جمع اموال باقی مانده پنجاه میلیون و دویست هزار دینار با چهار زن، و بعد از مرگ عبدالرحمن بن عوف، شمش طلای باقی مانده او را با تبر تکه تکه کردند. (1)

طلحه و زبیر به خاطر حکومت کوفه و بصره جنگ جمل را به راه انداختند . (2)

عمرو عاص به خاطر رسـیدن به حکومت مصـر، حاضر شد، اتهام قتل عثمان را به امیرالمؤمنین علیه السلام بزند (3) و بدین وسیله جنگ صفین را پایه گذاری کرد که موجب خون ریزی ده ها هزار مسلمان شد.

عبیدالله بن عباس فرمانده بزرگ سپاه امام حسن مجتبی علیه السلام به خاطر یک میلیون درهم (4) امام حسن علیه السلام او را رها کرد و به طرف معاویه رفت و فتنه ای در لشـکر امام حسن علیه السـلام ایجاد کرد. شـریح قاضی با 100 هزار دینار؟! فتوی قتل امام حسـین علیه السـلام را صادر کرد. عمر سـعد به خاطر رسـیدن به حکومت ری حسین بن علی علیه السلام را به شهادت رساند. حارث ملعون به خاطر دریافت جایزه سـر دو طفلان مسلم را برید، شمری که روزگاری در جنگ صفین در رکاب علی علیه السلام جنگید، اما برای ریاست و دنیا روی سینه حسین علیه السلام می نشیند و سر او را می برد.

همسـر خولی وقتی از خولی سوال کرد چه خبر؟ گفت برایت زر و سیم فراهم کرده ام، این سر حسین علیه السلام است که با بردن آن پیش عبیدالله جوایز و پاداش فراوان می گیرم!؟ وقتی وارد مجلس یزید شد گفت: به رکاب من زر و سـیم بریز که من سـر کسـی را آورده ام که از جهت پدر و مادر بهترین مردم بود، (5) مردم کوفه هم به خاطر دریافت هدیه در کربلا شرکت کردند.

از امام صادق علیه السـلام سوال شد، چرا روز عاشورا را روز برکت نامیدند؟ (یَومَ تَبَرَّکَت بِهِ بَنُواُمَیَّه) (6) حضرت گریه کرد و فرمود، مردم برای تقرب به یزید بن معاویه به شام رفتند و جنایت خود را گزارش دادند . جوایز مالی گرفتند. (7)

درس عبرت این است که هر کدام از اینها امیرالمؤمنین علیه السلام، امام حسن مجتبی علیه السلام و

1- الغدیر ج 8 ص 282 .
2- شرح نهج البلاغه ابن ابی الحدید ج 9 ص 110 .
3- مروج الذهب مسعودی ج 1 ص 71 .
4- پیشوای دوم امام حسن مجتبی علیه السلام مؤسسه در راه حق ص 6 به نقل از ارشاد مفید ص 172 .
5- بحار ج 45 ص 56 .
6- مفاتیح الجنان شیخ عباس قمی زیارت عاشورا .
7- بحار الانوار علامه مجلسی ج 44 ص 27 وج 45 ص 95 .

حسین بن علی علیه السلام را می شناختند و دیگر اینکه هر کدام سابقه درخشانی داشته اند، اما حب دنیا و پست و مقام آن ها را منحرف کرد.

نه تنها خودشان منحرف شدند بلکه موجب ضلالت و گمراهی و تردید دیگران هم شدند و فتنه به پا کردند، بعنوان نمونه به سابقه زبیر اشاره می شود تا درس عبر و موجب هوشیاری بیش تر گردد.

زبیر چهارمین یا پنجمین نفری بود که اسلام آورد، 15 یا 16 ساله بود ایمان آورد، در جنگ ها در رکاب پیامبر صلی الله علیه وآله وسلم بود، آن حضرت فرمود: لکل نبی حواری و حواری الزبیر ؛ (1) برای هر پیامبر خواص است و زبیر از جمله خواص من است. زبیر کسی است که وقتی ملاحظه کرد. علی را دست بسته به مسجد می برند ، به عمر اعتراض کرد و در خطاب به بنی هاشم گفت: یا معشر عبدالمطلب ایفعل هذا بعلی و انتم احیاء (2)، ای گروه بنی هاشم، شما زنده باشید، و با علی علیه السلام اینگونه برخورد شود؟ زبیر کسی است که در شورای 6 نفره بعد از مرگ ،عمر به نفع علی علیه السلام رای داد. زبیر کسی است که وقتی که امیرالمؤمنین علیه السلام فرمود: وفاداران من کسانی هستند که، فردا سرها را تراشیده و همراه با سلاح خود در منزل من جمع می شوند، تنها سلمان، ابوذر، مقدار و زبیر آمدند. (3)

زبیر کسی بود که بعد از قتل عثمان اصرار داشت که علی علیه السلام حکومت را قبول کند، اما همین زبیر به خاطر پست و مقام اولین فتنه را در مقابل علی علیه السلام، یعنی، جنگ جمل را بر پا کرد و در همین فتنه هم کشته شد.

انقلابی ماندن مهم است، نه انقلابی بودن که امام باقر علیه السلام فرمود:

الابقاء علی العمل اشد من العمل (4)

باقی ماندن بر عمل از اصل عمل مهم تر است.

علی علیه السلام فرمود:

وفی تقلب الاحوال عرف جواهر الرجال (5)

در حوادث روزگار جوهر و ماهیت انسان ها شناخته می شود.

1- شرح نهج البلاغه ابن ابی الحدید ج 1 ص 226.
2- بحار الانوار ج 28 ص 229 .
3- رسالت خواص سید احمد خانی ص 61 و 60 .
4- اصول کافی ج 2 ص 296 .
5- نهج البلاغه - کلمات قصار 208 .

عمده ترین مشکل برای حکومت پنج ساله علی علیه السلام روحیه مال پرستی خواص باقی مانده از خلفای قبل بود.

جرجی زیدان می گوید: عامل اصلی و مؤثری که معاویه و سایر امویان برای پیشبرد سیاست خود بکار بردند، بذل و بخشش اموال و املاک بود که به وسیله آن بر علی علیه السلام و آل علی علیه السلام غالب شدند. (1)

مال پرستی، ریاست طلبی، جاه طلبی، کیسه طلا، تطمیع، چشم ها را کور و زبان ها را کند، قلم ها را در غلاف و حقایق را وارونه و فتنه ها به پا می کند.

حسین بن علی علیه السلام در یک بیان نوارنی فرمود :

الناس عبید الدنیا و الدین لعق علی السنتهم یحوطونه ما درت معاشیهم فاذا محصوا بالبلاء قل الدیانون . (2)

مردم بنده دنیایند و دین بازیچه زبان آن هاست، وقتی در مشکلات و سختی بیافتند، دین داران واقعی کم می شوند .

3- تهدید

وقتی می توانستند خواص جامعه را با تطمیع به سمت خود بکشانند و یا حداقل ساکتشان نمایند آنگاه به راحتی سایر مردم جامعه را با تهدید، قساوت، ترور، ایجاد رعب و وحشت، ساکت و مطیع خود می کنند. لذا مخالفان را بلافاصله دستگیر، زندانی کردند و کشتند و حتی سرهای بریده را در کوچه و خیابان گرداندند این عامل از زمان خلیفه اول با آتش زدن خانه وحی و کشتن اولین شهید از خاندان رسالت و کتک زدن حضرت زهرا علیها السلام و زندانی و شلاق زدن عبدالله بن مسعود و عبدالله بن حذیفه و کشتن مالک بن نویره بزرگ صحابی رسول خدا صلی الله علیه وآله وسلم و دوازده فرزند او توسط سران سقیفه که برای اولین بار در تاریخ اسلام سر این صحابی بزرگ و فرزندانش را در مدینه برای تهدید و ایجاد رعب و وحشت گرداندند (3) و حتی به همسر مالک تجاوز نمودند. (4)

1- رسالت خواص سید احمد خاتمی به نقل از تاریخ تمدن اسلام جرجی زیدان ج 1 ص 64 .

2- بحار الانوار علامه مجلسی ج 44 ص 382 .

3- کشف الغمه ج 1 ص 478 .

4- الغدیر ج 1 ص 179 .

کشتن سعد بن عباده بزرگ قبیله خزرج برای اینکه با ایجاد رعب و وحشت از قبیله خزرجیان بیعت بگیرند. (1)

فجاءه را با برچسب ارتداد به مصلای مدینه کشانده و زنده زنده در آتش سوزاندند. این جنایت به قدری نفرت آمیز بود که خلیفه در آخر عمرش گفت، ای کاش این جنایت رسوا را مرتکب نمی شدم و او را نمی سوزاندم . (2)

حباب بن منذر مجاهد بدری را به خاطر اعتراض به غصب خلافت، کشتند و مخفیانه جنازه او را دفن کردند. (3)

مقداد، آن صحابی بزرگ را کتک زدند و با سلمان فارسی با خشونت رفتار کردند. (4)

معاویه سر عمار یاسر را برید و عمرو بن حمق را اعدام و محمد بن ابی بکر را کشته و بدن او را سوزاند و حجر بن عدی، میثم تمار، رشید حجری، سعیدبن جیر را به قتل رساند.

مسلم بن عقیل و هانی بن عروه را در کوفه به قتل رساندند.

مردم کوفه هم در یک روز هیجده تا سی هزار نفر با مسلم بن عقیل بیعت کردند، اما با ورود ابن زیاد و تهدید از خانه ها بیرون نیامدند و مسلم را تنها گذاشتند. (5)

پس با این سه عامل، تبلیغ به وسیله شعرا، خطبا، محدثین، قرا و عامل تطمیع نسبت به سران و نخبگان و روسای قبایل و اشخاص سرشناس و عامل تهدید نسبت به سایر مردم، مسیر جامعه را با فریب و تحریف حقایق و ترور شخصیت، تهدید و تطمیع سران به جهتی که می خواهند سوق می دهند و بعد از ارتحال پیامبر اسلام صلی الله علیه وآله وسلم هم با استفاده از همین ابزار، آرام، آرام مردم را اغفال و گمراه نمودند و با سکوت خواص و بزرگان، صحرا کربلا اتفاق افتاد، لذا امام حسین علیه السلام به بزرگان فرمود: شما که مورد احترام مردم بودید و مردم از شما حرف شنوی داشتند، چرا در دفاع از حق، از این موقعیت استفاده نکردید و سکوت کردید، اگر بنی امیه مسیر اسلام جدم را منحرف کردند، چون شما سکوت کردید و به وظیفه عمل نکردید. (6)

1- الامام علی علیه السلام ج 1 ص 268 .

2- خصال صدوق ص 171 .

3- شرح نهج البلاغه ابن ابی الحدید ج 2 ص 826 .

4- بیت الاخران ترجمه ص 123 .

5- لهوف سید بن طاوس ص 119 .

6- آذرخش دیگر از آسمان کربلا مصباح یزدی ص 114 به نقل از بحارالانوار ج 100 ص 79 باب 1 .

همچنان که در این عصر هم آمریکا و غرب تا مادامی که شوروی وجود داشت تمام امکانات و ابزار تبلیغات را علیه او بسیج و خطر اصلی را در افکار عمومی کمونیسم قملداد کردند و بالاخره با استفاده از ابزار تبلیغات، مطبوعات، کلمه اصلاحات، آزادی، دموکراسی این کشور قدرتمند را از بین بردند.

بعد از فروپاشی شوروی، تمام امکانات و ابزار تبلیغاتی را علیه اسلام و انقلاب اسلامی بسیج کرده و رسما بودجه ای تصویب می کنند و تلاش دارند دین اسلام را دین خشونت، دینی که تاریخ مصرفش گذشته، مقدسات دینی را تخریب نمایند، از مسلمین روحیه غیرت و شجاعت و ایثار و شهادت طلبی و ایمان را با شعارهای به ظاهر زیبای تساهل، تسامح، دموکراسی، آزادی، سکولاریزم، مردم سالاری، اسلام مدرن، اصلاحات و... بگیرند.

از طرف دیگر خشونت را به طور مطلق منفی جلوه دادند، تا آنجایی که عاشورا را معلول بدر و احد قلمداد کردند. (1)

سپس جنگ و جهاد و شهدا و فرماندهان رشید جبهه را خشونت طلب معرفی کردند. شعار مرگ بر آمریکا را برخاسته از روحیه خشونت دانستند و بالاخره پیشنهاد حذف بعضی از فقرات زیارت عاشورا بخاطر ترویج روحیه خشونت را مطرح نمایند. (2)

مقام معظم رهبری فرمودند: یکی از وظایف ملت زنده شناخت هدف های دشمن در هر مرحله است و این خاصیت زنده بودن ملت است. دشمن دشمن است. منتظر فرصت است، ضربه خود را بزند.

دستگاه تبلیغات غرب به کمک عوامل داخلی مدتی الغاکردند ما اصلاً دشمن خارجی نداریم و هر چه هست در درون نظام است و روابط نیروی درون نظام را خصمانه تفسیر کردند و در صدد عادی سازی رابطه با آمریکا و اسراییل بر آمدند و حتی القا این که همه مشکلات ما به خاطر عدم ارتباط با آمریکاست (اما، امام خمینی رحمه الله علیه فرمود: تمام گرفتاری های ما از آمریکاست، آمریکا ام الفساد قرن است)

در مقابل سعی دارند رابطه بین مردم و رهبری که برخاسته از باورهای دینی است تضعیف و سست نمایند. باورهای دینی مردم را تضعیف نمایند به طوری که در طول شش

1- مقاله خون بخون شستن محال آمد محال اکبر گنجی روزنامه صبح امروز 78/2/23 .

2- روزنامه نشاط 78/1/30 .

سال گذشته به اندازه تمام هزار و چهارصد سال قبل به اسلام و قرآن حمله شده است که به طور متوسط هر روز، سه شبهه افکنی صورت گرفته است.

علی علیه السلام در خطبه قاصعه فرمود:

در شرح حال مؤمنین پیشین تدبر کنید چگونه بودند؟

هنگامی که متحد بودند خواسته هایشان متفق و قلب ها یکی، دست هایشان پشتیبان هم دیگر، مالک اقطار زمین بودند. اما وقتی که پراگندگی در میانشان واقع و تشتت ایجاد شد، به گروه های متعدد تبدیل و با هم به نبرد پرداختند، خدا لباس عزت و کرامت را از آن ها سلب و نقمت را بر آن ها پوشاند. تنها چیزی که از آن ها باقی ماند، سرگذشت آنان است که برای کسانی که بخواهند عبرت بگیرند. (1)

نتیجه گیری

انحراف در هر جامعه امکان دارد و انحراف هم آرام آرام و گام به گام حاصل می شود و اگر خواص و ذی نفوذان و علما و آگاهان و افراد مؤثر جامعه به وظیفه خود در جلو گیری و هشدار دادن به مردم عمل نکنند با سکوت و بی تفاوتی نظاره گر باشند. جامعه وارد مرحله بعدی انحراف خواهد شد.

منافقین و قدرت طلبان و ورشکستگان سیاسی و هوس بازان بعد از ارتحال پیامبر صلی الله علیه وآله وسلم با شعار «حسبنا کتاب الله» با هدف انزوای اهل بیت علیهم السلام انحراف را آغاز و با سکوت علما آگاه و صحابه و بزرگان، سقیفه بر پا و ثمره تلخ آن مخالفت عملی با فرمایش پیامبر صلی الله علیه وآله وسلم در طول بیست سال در مورد جانشینی امیرالمؤمنین علیه السلام و حماسه غدیر بود و مرحله بعدی با صدور ابلاغیه مبنی بر جمع آوری و از بین بردن احادیث پیامبر صلی الله علیه وسلم انجام گرفت.

در این مرحله هم بزرگان و کسانی که در حماسه غدیر بودند و فرمایش پیامبر صلی الله علیه وآله وسلم را در مورد علی علیه السلام شنیده بودند سکوت اختیار کردند و نظاره گر و رفاه طلب شدند و مراحل بعدی انحرافات ممنوعیت نقل و کتابت احادیث، شخصیت تراشی، تهمت و افترا به علی و آل علی و شیعیان علی و ممنوعیت نقل فضایل علی علیه السلام و جعل فضایل بنی امیه و بالاخره به ترور شخصیت علی علیه السلام و سب و لعن علی علیه السلام در مقدس ترین عبادت انجامید و سپس جنازه

1- نهج البلاغه خطبه 192 .

امام حسن مجتبی علیه السلام در مدینه تیرباران و بالاخره ،بدترین منفورترین و زشت ترین جنایت بشریت به دست مدعیان پیروی از پیامبر صلی الله علیه وآله وسلم در روز عاشورا سال 61 هجری قمری اتفاق افتاد.

انحراف خواص موجب انحراف و گمراهی و ضلالت مردم و عوام می شود؛ از طرف دیگر سوابق درخشان هر شخص موجب ثبات قدم افراد نمی شود، بلکه احتمال لغزش برای هر فرد با هر سابقه، اگر چه مثل زبیر باشد، وجود دارد.

مهم ترین عواملی که موجب انحراف خواص و جامعه می شود عبارتند از تبلیغات، تطمیع سران و نخبگان و رؤسای قبایل و تهدید سایر مردم می باشد.

آنچه که قابل توجه و عنایت ویژه است اینکه تاثیر این عوامل هدایت افکار عمومی بر احدی پوشیده نیست و می تواند علی علیه السلام با آن همه عظمت را خانه نشین و مورد سب و لعن قرار دهد و عاشورا ایجاد کند و این مراحل انحراف و عوامل آن در هر عصر و زمان وجود دارد. و آنچه که موجب حفظ و حراست و احیای دین و ارزش های دینی می شود بصیرت و هوشیاری و امر بمعروف و جلوگیری از انحرافات و بالاخره قیام به موقع و ایثار جان و مال است همچنان که قیام اباعبدالله الحسین علیه السلام موجب بصیرت و بیداری امت پیامبر اکرم و احیاء دین و ولایت و غدیر گردید.

مقام معظم رهبری مدظله العالی فرمودند: دشمن دشمن است منتظر فرصت است تا ضربه خود را بزند و یکی از وظایف ملت زنده شناخت هدف های دشمن در هر مرحله است و این خاصیت زنده بودن ملت است.

و کلام آخر به عنوان ختامه مسک (1) از علی علیه السلام که فرمودند:

(وَ بَقِیَ قَصَصُ أَخْبَارِهِمْ فِیکُمْ عِبَراً لِلْمُعْتَبِرِینَ) (2)

«تنها چیزی که از سرگذشت پیشینیان باقی ماند عبرت است».

1- مطففین / 26 .

2- نهج البلاغه خطبه قاصعه خ 192 .

منابع و مآخذ

1- قرآن کریم .

2 - نهج البلاغه .

3- مفاتیح الجنان .

4- ابن ابی الحدید معتزلی، عبدالحمید: شرح نهج البلاغه، کتابخانه آیت اله مرعشی، قم، 1404 ه- . ق .

5- اربلی، علی بن عیسی: کشف الغمه، مکتب بنی هاشمی، تبریز، 1381 ه- . ق .

6- الامینی، عبدالحسین احمد: الغدیر، دار الکتب الاسلامیه، تهران، پنجم، 1371.

7- البخاری، ابو عبدالله محمد بن اسماعیل: صحیح البخاری، بیروت، دارالمعرفه .

8- خاتمی، سید احمد: رسالت خواص، مرکز انتشارات دفتر تبلیغات اسلامی، قم، اول 1376.

9- خمینی، روح اله: وصیت نامه سیاسی الهی، سازمان تبلیغات اسلامی، تهران، هفتم، 1374 .

10- خمینی، روح اله: صحیفه امام، مؤسسه نشر و تنظیم آثار امام خمینی رحمه الله علیه، اول، 1378.

11- دشتی، محمد: تحلیل حوادث ناگوار زندگانی حضرت فاطمه زهرا علیها السلام ، سازمان تبلیغات اسلامی، تهران، دوم 1377 .

12- دشتی، محمد: حماسه غدیر، مؤسسه تحقیقات امیرالمؤمنین علیه السلام ، قم، اول 1375 ،

13- سیدبن طاووس: لهوف، سید احمد فهری زنجانی، امیرکبیر، تهران، اول، 1379.

14 - شیخ صدوق: الخصال، جامعه مدرسین، قم، 1403ه- . ق .

15- شیخ طبرسی، ابو منصور: الاحتجاج، نشر مرتضی، مشهد، 1403 ه- . ق .

16 - الشیخ المفید، محمد بن محمد بن النعمان: الارشاد في معرفه حجج الله علی العباد، مصر، بولاق، 1302 ق، افست بغداد مکتبه المثنی .

17- کلینی: الکافی، دارالکتب الاسلامیه، تهران 1365 ه- . ش .

18- مجلسی: بحار الانوار، مؤسسه الوفاء بیروت، لبنان، 1404 ه- . ق .

19- مسعودی، ابی الحسن علی بن الحسین بن علی: مروج الذهب، شرحه عبدالامیر علی مهنا، مؤسسه الاعلمی، بیروت الطبعه الاولی،

1411 ه- . ق .

20 - مصباح یزدی: آذرخشی دیگر از آسمان کربلا، مؤسسه آموزشی پژوهشی امام خمینی، قم، اول 1379 .

21- مطهری، مرتضی: حماسه حسینی، صدرا، قم، 28، 1376 .

ص: 363

22 - الموسوی المقرم، عبد الرزاق: مقتل الحسین علیه السلام ، مکتبه البصیرتي، قم .

23 - منفرد نظری: قصه کربلا، سرور، قم، دوم، 1376.

24- مؤسسه در راه حق: پیشوای دوم امام حسن مجتبی علیه السلام ، 1372 .

25- دفتر تبلیغات اسلامی قم: ره توشه راهیان نور، اول .

ص: 364

استفاده ابزاری از دین از غدیر تا عاشورا / میکاییل صفایی

اشاره

عضو هیأت علمی

دانشگاه علوم پزشکی تبریز

پیش گفتار

بشـر یک موجود اجتماعی است و زنـدگی جمعی نیاز به وجود قانون و مقررات ویژه ای را مطرح می سازد. و وجود قانون، نیاز به مجریان شایسته را بدنبال دارد.

و بدیگر سـخن، بشر نیاز به تشکیل دولت یا حاکمیت مقتدری دارد که بتواند، امنیت، رفاه و آسایش مطلوب خود را برای شهروندان جامعه به ارمغان آورد.

در هر آیینی، بطور معمول، قوانین، متأثر از اعتقادات و باورهای دینی آن آیین است. علی الخصوص که، اگر حکومت برخاسته از قانون دین باشـد، در آن صورت تـدبیر امور جـامعه، طبق عقایـد و باورهـای افراد آن جامعه خواهـد بود، و نام چنین حکومت و دولتی را حکومت و دولت دینی می نامنـد. یعنی بطور کل، آنکه جامعه را اداره می کنـد قانون همان دین و مقررات آسـمانی است، لـذا هر چه مجریان، افراد شایسته و صاحب نظر در آن دین باشند. به آن میزان تحقق علمی دین، در عرصه زندگی عینیت پیدا خواهد کرد. و همه زوایای زندگی بشر، دین

را در خود حاضـر و موثر خواهیـد دیـد. و اگر مجریـان از شایسـتگی لازم برخوردار نباشـند، حضور دین در عرصه های مختلف کمرنگ خواهـد بـود. و مردم کم اطلاع، این ضـعف را متوجه خود دین خواهنـد دانست. پس بر دلسوزان دین است که به این نکته ظریف و دقیق عنایت داشته باشند.

گاهی افرادی پیدا می شوند، که اعتقاد قلبی بدین ندارند و یا اعتقادشان ضعیف است. لذا دین را ابزار و وسیله ای قرار می دهند تا به اهداف دنیوی برسـند. و از کم اطلاعی و یا از روی آگاهی و غرضـی، هر جا که در اداره جامعه کم بیآورند، دست به دامان دین می شوند؛ و از آن در اهـداف خود بهره می برنـد. و این جاست که بطور کل هـدف گم و مخـدوش می گردد. یعنی در دولت و حکومت دینی، این دولت و قـوانین آن است که حرف اول را می زنـد؛ و جـامعه را طبق آموزه هـای خود و اعتقـادات مردم اداره می کنـد. امـا در صورت دوم، محور اصـلی، اهداف مادی و ریاست است، که دین در خدمت آن قرار می گیرد. لذا حاکمیت هنگامی که با مشـکلی از قبیل مشکل مشروعیت و... مواجه گردد، سراغ دین آمده و از آن استمداد می طلبد، و گاهی هم دین را تفسیر برای کرده و منافع غیر مشروع خود را بنام دین مطرح، و بهره برداری می کنند؛ و در این صورت است که دین و برخی از دانشـمندان دینی، توجیه گر اعمال و رفتار غیر شرعی حاکمیت می شوند و در این میان، دین و نظریه پردازان حقیقی آن ضربات هول ناکی را تحمل خواهند کرد؛ و شاید بطور کلی مردم از دین گریزان گردد.

لذا حساسـیت قضـیه ما را بر آن داشت، که مرور اجمالی بر متون، بویژه نظرات علی ابو طالب علیه السـلام در نهج البلاغه داشته باشیم. و اندکی راجع به «دولت دینی و دین دولتی» به بحث بنشینیم.

* دولت دینی و دین دولتی در متون اسلامی

* قرآن

* استفاده ابزاری و روشن فکر مآبانه از دین

* تحریف سخن و قانون الهی

* روایات اسلامی

* انگیزه های استفاده ابزاری از دین

دولت دینی و دین دولتی در متون اسلامی

اشاره

البته بعلت مسلم وبدون وجود حکومت اسلامی و توصیه رعایت قوانین دقیق و وسیله حکومت برای تحقق برنامه های دین، در این فصل بیشتر به مسایل دین حکومتی اشاره می کنیم .

• قرآن

قرآن از آنجا که، یک کتاب هدایت و زندگی است، به اصیل ترین نیاز اجتماعی و حکومتی توجه ویژه دارد. لذا جامعه ای را قرین سعادت می داند، که ایمان و اعتقاد به خدا و دین باشد؛ و در عمل نیز قوانین الهی را چراغ راه خود و رهبران آسمانی را راهنمایی مطمئن برای خود قرار دهند. و غیر از این راه نادرست و موجب سردرگمی بشر معرفی می کند (وَ مَنْ یَبتَغَ غَیرِ الاِسلاَمَ دِیناً فَلَنْ یُقْبَلَ مِنْهُ وَ هُوَ فِي الآخِرَةِ مِنَ الْخاسِرِینَ) (1) ، (الْیَوْمَ أَکْمَلْتُ لَکُمْ دِینَکُمْ وَ أَتْمَمْتُ عَلَیکُم نِعمَتِی وَ رَضِیتُ لَکُمُ الاِسلاَمَ دِیناً) (2) ، و با عوامل انحراف حکومت عدل و ایجاد انحرافات و سوء استفاده از دین و امثال آن، بشدت مقابله می کند. که به برخی از آیات اشاره می گردد :

• تحریف سخن و قانون الهی

اشاره

قرآن ضمن سرزنش کار تحریف گران از شیوه تحریف آنان پرده بمی دارد. و در آیات متعدد کارشان را مورد نکوهش قرار می دهد .

الف) تحریف آگاهانه و هدفمند

(أَ فَتَطْمَعُونَ یُؤْمِنُوا لَکُمْ وَقَدْ کانَ فَرِیقُ مِنْهُمْ یَسْمَعُونَ کَلامَ اللَّهِ ثُمَّ یُحَرِّفُونَهُ مِنْ بَعْدِ ما عَقَلُوهُ وَ هُمْ یَعْلَمُونَ) (3)

آیا طمع دارید که (اینان) به شما ایمان بیآورند؟ با آن که گروهی از آنان سخنان خدا را می شنیدند، سپس آن را بعد از فهمیدنش تحریف می کردند، و خودشان هم

1- سوره آل عمران / آیه 85 .

2- سوره مائده / آیه 3 .

3- سوره بقره / آیه 75 .

می دانستند.

(الَّا أَهْلَ الْکِتابِ لِمَ تَلْبِسُونَ الْحَقَّ بِالْباطِلِ وَ تَکْتُمُونَ الْحَقَّ وَ أَنْتُمْ تَعْلَمُونَ) (1)

ب) موافق میل خود را بپذیر

(یُحَرِّفُونَ الْکَلِمَ مِنْ بَعْدِ مَواضِعِهِ یَقُولُونَ انَّ أُوتِیتُمْ هَذا فَخُذُوهُ وَ انَّ لَمْ تُؤْتَوْهُ فَاحْذَرُوا) (2)

(آنان که جاسوسی می کنند) کلمات را از جاهای خود دگرگون می کنند و می گویند: «اگر این حکم به شما داده شد، آن را بپذیر، و اگر آن به شما داده نشد، پس دوری کنید».

ج) مذبذبین

در مورد افراد منافق و به ظاهر مسلمان، که با هر بادی می لرزند، و زندگی و حرکات خود را با امواج موجود در جامعه تنظیم می کنند، و در ایام شادی و سرور مومنان خود را از آنان و در ایام ضعف و شکست خود را کنار می کشند می فرماید:

(مُذبذِبِینَ بَینَ ذَلِکَ لَا الَیَّ هَؤُلَاءِ وَ لَا أَ لِی هَوْلَا .) (3)

د) دوستی مومن با استهزاء کننده دین ممنوع

مسلمانان باید در قبال دین و مقدسات خود، حساس و غیرت دینی داشته باشد. نه تنها خودشان نباید، اموزه های دینی خود را سبک بشمارند، بلکه باید با کسان دیگری که عقاید و آموزه های دینی آن ها را سبک شمرده و به تمسخر می گیرند، بشدت مقابله نمایند. و از دین،

شرف و هویت اسلامی خود بدفاع بپردازند. در این زمینه قرآن فرمود:

(یا أَیُّهَا الَّذِینَ آمَنُوا لا تَتَّخِذُوا الَّذِینَ التَّخَذُوا دِینَکُمْ هُزُواً وَ لَعِباً مِنَ الَّذِینَ أوتو الْکِتابَ مِنْ قَبْلِکُمْ وَ الْکُفَّارَ أَوْلِیاءَ وَتَقُوا اللَّهِ انَّ کُنْتُمْ مُؤْمِنِینَ) (4)

1- سوره آل عمران آیه 71 .

2- سوره مائده / آیه 41 .

3- سوره نساء / آیه 143-142.

4- سوره مانده / آیه 57-58 .

ه-) افراط و تفریط در دین ممنوع

از آنجا که اسلام از حق، عدل، تعقل و تفکر و منطق جانبداری می کند، و افراط و تفریط و کارهای غیر منطقی، در مسایل دینی را برنمی تابد و مسلمانان را بشدت نهی می کند و می فرماید :

(قُلْ یا أَهْلَ الْکِتابِ لا تَغْلُوا فِي دِینِکُمْ غَیْرَ الْحَقِّ وَ لا تَتَّبِعُوا أَهْواءَ قَوْمٍ قَدْ ضَلُّوا مِنْ قَبْلُ وَ أَضَلُّوا کَثِیراً وَ ضَلُّوا عَنْ سَواءِ السَّبِیلِ) (1)،

بگو «ای اهل کتاب، در دین خود بناحق گزافه گویی نکنید، و از پی هوس های گروهی که پیش از این گمراه گشتند و بسیاری (از مردم) را گمراه کردند و (خود) از راه راست منحرف شدند، نروید .

و) دین خود را سرگرمی و بازی دادن؟!

(الَّذِینَ اتَّخَذُوا دِینَهُمْ لَهْواً وَ لَعِباً وَ غَرَّتْهُمُ الحَیَوةِ الدُّنْیَا فَلْیُومِ نُنَسِهِم کَما نَسُوا لِقاءَ یَومِهِم هَذَا وَ مَا کَانُوا بِآیاتِنا یَجْحَدُونَ) (2).

همانان که دین خود را سرگرمی و بازی پنداشتند، و زندگی دنیا مغرورشان کرد. پس همان گونه که آنان دیدار امروز خود را از یاد بردند، و آیات ما را انکار می کردند، ما (هم) امروز آنان را از یاد می بریم .

• روایات اسلامی

پیامبر صلی الله علیه وآله وسلم و ائمه طاهرین، ضمن هشدار به مسلمین جهت حفظ و حراست از دین و اعتقادات خود، خبر از واقعیاتی بنام سوء استفاده از نام دین و مقدسات می دهند و آن را بشدت نکوهش کرده و خود را ملزم بمبارزه با چنین تفکری می نمایند.

امام صادق علیه السلام می فرماید: از رسول خدا صلی الله علیه وآله وسلم شنیدیم که فرمود: که خداوند می فرماید:

(وَیْلٌ لِلَّذِینَ یَخْتَلِفُونَ الدُّنْیَا بِالدِّن ، وَ وَیْلٌ لِلَّذِینَ یَقْتُلُونَ الَّذِینَ یَأْمُرُونَ بِالْقِسْطِ مِنَ النَّاسِ ؛ وَیْلٌ لِلَّذِینَ یَسِیرُو الْمُؤْمِنُ فِیهِمْ بِالتَّقِیَّةِ ، أَبَی یَغْتَرُّونَ أَمْ عَلَی یَجتَرِؤونَ

1- سوره مائده / آیه 77

2- سوره اعراف/ آیه 51

فَبِیَ خَلَّفْتُ لَا تَیحِنَّ لَهُمْ فِتنَةِ تَتْرُكُ الْحَلِیمَ مِنْهُمْ حَیْرَانَ) (1).

وای بر کسانی که دین را، دام بدست آوردن دنیا کنند، وای بر کسانی که مردمی را که بعدالت دستور دهند بکشند، وای بر کسانی که مومن در میان آن ها با خوف و تقیه بسر برد، این ها بمن مغرور می شوند؟ (برای این که نعمت و مهلت شان می دهم) یا بر من گستاخی می کنند، بحق خودم سوگند که فتنه و بلایی برای آن ها پیش آورم که خردمندشان سرگردان شود.

امام صادق علیه السلام در روایت دیگر فرمود:

«أنّ (من) أشدّ النّاس عذاباً یوم القیامه من وصف عدلاً و عمل بغیره» (2)

روز قیامت سخت ترین مردم از لحاظ عذاب کسی است که: عدالتی را ستاید و بر خلاف آن عمل کند.

• انگیزه های استفاده ابزاری از دین

اشاره

در تحریف هر چیزی، علل و انگیزه هایی نهفته است. کسانی که در طول تاریخ مسایل دینی را منحرف کرده و نظر اسلام را تفسیر برای نموده و دین را توجیه گر اعمال خود قرار داده اند انگیزه های گوناگونی داشته اند که به برخی اشاره می گردد :

1- مشروعیت بخشیدن به حاکمیت

در طول تاریخ افراد زیادی پیدا شده اند که، ویژگی های یک حاکمیت دینی ایده آل را نداشتند، ولک با توسل به زور، حیله و... روی کار آمده اند، و جهت مشروع و قانونی نشان دادن خود، از دین و مقدسات دینی استمداد طلبیده و آن را مطابق باب میل خود تفسیر و توجیه نموده اند.

به عنوان مثال، داستان ولیعهدی امام رضا علیه السلام این برای ماموران و جلب ایشان از مدینه به خراسان، قیام عباسیان و دعوت مردم به رهبری شخصی از آل محمد و جا اندختن حکام به عنوان «امیرالمؤمنین»، «خلیفة الرسول»، «ظل الله» و.... را می شود در این راستا تحلیل کرد .

1- اصول کافی، ثقه الاسلام کلینی، ج 3، ص 407 .

2- اصول کافی، ثقه الاسلام کلینی، ج 3، ص 408 .

2- دنیا پرستی و حب ثروت

کم نیستند افرادی که در تاریخ اسلام بخاطر خوش آیند خلفا و حکام، حقی را باطل و نامشروعی را مشروع جلوه داده اند. و با شیوه های گوناگون توجیه گر اعمال زشت و نامشروع آنان شده اند .

«سمره بن جندب» از جمله کسانی است که از مصادیق بارز (قُولُوا أَسْلَمْنا وَ لَمَّا يَدْخُلِ الاِيمَانُ فِي قُلُوبِكُمْ) هست. مسلمان آزار رسان، و بی ادبی که حدیث (اِنَّکَ رَجُلُ مُضَارُّ وَ لَا ضَرَرَ وَ لَا ضِرَارَ) نبوی صلی الله علیه وآله وسلم در مورد اوست. به گواهی تاریخ در مقابل اخذ مبلغ چهار صد هزار درهم از معاویه به یک جنایت نابخشودنی تاریخی دست می زند و واقعیت را وارونه می نماید و آیه (مِنَ النَّاسِ مَنْ يُشْرِي نَفْسَهُ ابْتِغاءَ مَرْضاتِ اللَّهِ وَ اللَّهُ رئوف بِالْعِبادِ) (1) راکه، بالاتفاق مسلمین در شأن علی علیه السلام نازل شده، در شأن «ابن ملجم» معرفی می کند. و آیه ی (وَ مِنَ النَّاسِ مَنْ يُعْجِبُكَ قَوْلُهُ فِي الحَياةِ الدُّنْيا وَ يُشْهِدُ اللَّهَ عَلىَ ما فِي قَلْبِهِ وَ هُوَ أَلَدُّ الْخِصامِ) (2) را که در شأن (منافقان) نازل گردیده در شأن علی علیه السلام می نویسد. (3) لذا این جریان انسان را بیاد آن حدیث شریف می اندازد که فرمود (حُبُّ الدُّنْيَا رَأْسُ كُلِّ خَطِيئَةَ) (4)

3- حب ریاست

ریاست و قدرت طلبی از جمله خواسته های طبیعی بشر، که در صورت استفاده درست از آن، و وسیله رسیدن به حق و حقیقت قرار دادن، چیز مطلوب است و خیلی هم خوب، و لکن هدف قرار دادن آن، و استفاده ابزاری از دین جهت استحکام ریاست آن انسان را از اوصاف انسانی، دین و خدا محوری دور نگه می دارد. و هلاکت جان و دین انسان را بدنبال خواهد داشت.

«معبر بن خلاد» نزد ابوالحسن علیه السلام نام مردی را برد و گفت: او ریاست را دوست دارد، حضرت فرمود:

1- سوره بقره / آیه 207

2- سوره بقره / آیه 204 .

3- فروغ ولایت، جعفر سبحانی .

4- چهل حدیث امام خمینی ص 121.

«ما ذيبان صاريان في غنم قد تفرّق رعاؤها بأضرّ في دين المسلم من الرياسه» (1): بودن دو گرگ درنده در میان گله گوسفندی که چوپانش حاضر نباشد، زیان بخش تر از ریاست نسبت بدین مسلمان نیست.

و امام صادق علیه السلام فرمود:

«ایکم وهؤلاء الروساء الذین یترآسون فوالله ما خفقت النعال خلف رجل الأهلك و أهلک» (2)

بپرهیزید از این رؤسایی که ریاست را بخود می بندند، زیرا بخدا سوگند که کفش ها دنبال سر مردی صدا نکند، جز آن که هلاک شود و هلاک کند .

4- حسادت

هر آیین و دینی، دشمنان و دوستانی دارند. دوستان در پیشبرد آن، و دشمنان در تضعیف و تحریف آن در فعالیتند؛ و دشمنان از هر وسیله ممکن جهت منزوی کردن آن بهره می برند. از جمله آن راه ها حسادت است؛ چراکه در تعریف حسادت آمده است: حسد کننده چشم دیدن طرف را ندارد و زوال نعمت موجود در آن را می خواهد و در صدد توقف و اضمحلال آن است. قرآن می فرماید:

(أَمْ يَحْسُدُونَ النَّاسَ عَلى مَا آتاهُمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ فَقَدْ آتَيْنا آلَ إِبْرَاهِيمَ الْكِتَابِ وَ الحِكمَةَ وَ آتَيْناهُمْ مُلْكاً عَظِيماً). (3)

بلکه به مردم، برای آن چه خدا از فضل خویش به آنان اعطا کرده رشک می ورزند. در حقیقت، ما به خاندان ابراهیم کتاب و حکمت دادیم، و به آنان ملکی بزرگ بخشیدیم.

چون ادیان و انبیای الهی، مورد عنایت و توجه خداوندی است، لذا مورد حسد و کینه نیز قرار می گیرند. بویژه اسلام و پیامبر اسلام صلی الله علیه وسلم که آخرین دین و آخرین سفیر آسمانی است. بیشتر مورد عناد و حسادت دیگران قرار گرفته و سعی در خاموشی آن و یا کم اهمیت کردن آن را دارند. لذا قرآن مورد تهمت قرار می گیرد: (وَ قَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لاَ تَسْمَعُوا لِهذَا الْقُرْآنِ وَ

1- اصول کافی، ج 3، ص 405.

2- اصول کافی، ج 3، ص 406 .

3- سوره نساء / آیه 54 .

الْغَوْا فِيهِ لَعَلّكُمْ تَغْلِبُونَ) (1) . پیامبر صلی الله علیه وآله وسلم با ده ها اتهام ترور شخصیتی، مورد آزار از قبیل: سحر، جنون، شاعر بودن و غیره قرار می گیرد. (وَ ما عَلَّمْناهُ الشِّعْرَ . مَا يَنْبَغِي لَهُ انَّ هُوَ الَّا ذِكْرُ وَ قُرْآنٍ مُبِينُ) (2)، (كَذلِكَ ما أَتَى الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ مِنْ رَسُولِ الَّا قالُوا ساحِرُ أَوْ مَجْنُونُ ...) (3)

پس، از آیات فوق، بصـراحت بر می آید که اسـلام و قوانین و رهبران آن، بشدت مورد حسادت و عداوت دشـمن قرار گرفته اند، و آن ها هر چه در توان داشـتند، بمقابله و معارضه پرداختند؛ و ریشه اکثریت مطالب اسـرائیلیات در تاریخ اسـلام و آزار، تهدید و حبس ائمه طاهرین (علیهم السلام) را می توان در این راستا تحلیل و بررسی کرد. که می خواستند، دین را در اذهان تخریب کرده، و انسان ها را در قبال آن بی تفاوت بکنند، تا بشود براحتی ضربه زد و آن را در خدمت قدرت و سیاست قرار داد .

5- کم اطلاعی و بی اطلاعی

قرآن کریم علت اسـتفاده ابزار انگارانه، از دین و آموزه های دینی را، عـدم علم و عـدم اطلاع و آگاهی اسـتفاده کنندگان می داند؛ و در این زمینه می فرمایـد: (وَ اِذَا قِيلَ لَهُمْ لا تُفْسِدُوا فِي الاَرضِ ، قالُوا : أَنَّما نَحْنُ مُصْلِحُونَ الَّا أَنَّهُمْ هُمُ الْمُفْسِدُونَ وَ لكِنْ لا يَشْعُرُونَ) (4). و چون به آنان گفته شود: «در زمین فساد مکنید» می گویند: «ما خود اصلاح گریم.» بهوش باشید که آنان فسادگرانند، لیکن نمی فهمند.

پس طبق فرمایش آیات فوق، عـده ای کارشان در جامعه ایجاد فساد و حرکت در جهت خلاف هـدایت و اصـلاح است؛ و لکن خودشان توجه ندارند و حتی خودشان گمان می کنند که نه تنها مشـکلی در کارشان نیست، بلکه در مسـیر حق قدم بر می دارند. و جزو مصلحان و هدایت گرانند.

6- نفاق

در متون اسلامی، مسأله نفاق و منافق به جد مطرح است؛ و اسلام و مسلمین از این راه

1- سوره فصلت/ آیه 26 .

2- سوره یس / آیه 69 .

3- سوره الذاریات / آیه 52 .

4- سوره بقره / آیه 12-11

متحمل مشکلات عدیده و جبران ناپذیر شده اند؛ و در حساسیت قضیه این کفایت می کند که قرآن علاوه بر آیات متعدد، یک سوره ای را نیز بنام «منافقان» مطرح کرده و به مسایل، مضـرات و اوصاف آنان پرداخته است. و چه بسا ضر ر انان بر پیکره ی جامعه اسلامی از کفار و مشـرکان بیش تر باشد. چرا که کفار و مشرکان فعلشان با قولشان یکسان، و ظاهر و باطنشان یک رنگ است، و لذا جبهه گیری اسلام و کفر روشن. و لکن منـافق ظاهر و باطن اش یک سان نیست. (... يَقُولُونَ بِأَفْواهِهِمْ مَا لَيْسَ فِي قُلُوبِهِمْ وَ اللَّهُ أَعْلَمُ بِما يَكْتُمُونَ) (1) و هر لحظه ممکن است از پشت خنجر بزند. لذا خطرش روشن و واضح است.

لذا فرمود:

(وَ إِذَا لَقُوا الَّذِينَ آمَنُوا قالُوا آمَنَّا وَ إِذَا خَلَوْا إِلَىٰ شَياطِينِهِمْ قالُوا إِنَّا مَعَكُمْ إِنَّما نَحْنُ مُسْتَهْزِئُونَ) (2)

و چون بـا کسـانی که ایمان آورده انـد برخورد کننـد، می گوینـد ایمان آوردیم و چون با شـیطان های خود خلوت کننـد، می گوینـد: «در حقیقت ما با شماییم، ما فقط (آنان را) ریشخند می کنیم.»

مسأله خلافت رسول صلی الله علیه وآله وسلم

* مکانیزم های تعیین خلیفه رسول صلی الله علیه وآله وسلم

* مشروع و قانونی جلوه دادن سلطه خود

* خلیفه اول و تحکیم پایه های حاکمیت

* عمر و نگاه ابزار انگارانه به دین

* معاویه و نگرش ابزار انگارانه به دین

نمونه هایی ابزار انگارانه به دین

در طول تاریخ ادیان، بویژه دین مقدس اسلام، افرادی پیدا شده اند، با انگیزه های مختلف و شیوه های گوناگون، از دین بعنوان ابزار و نردبان ترقی و رسیدن به خواهش های نفسانی،

1- سوره آل عمران / آیه 167 .

2- سوره بقره / آیه 14 .

حزبی، گروهی و شخصی که همان «دین حکومتی» است، بهره گرفته اند، که به نمونه هایی از اسلام اشاره می گردد:

مسأله خلافت رسول صلی الله علیه وآله وسلم

مسأله خلافت و جانشینی رسول اکرم صلی الله علیه وآله وسلم از آن چنان اهمیت کلیدی و حیاتی برخوردار بود، که بارها نبی اکرم صلی الله علیه وآله وسلم بدان پرداخت و آن را طرح کرد، تا مسیر حق از باطل متمایز گردد. و جامعه اسلامی دچار تفرقه و تشتت نگردد. و لکن از آنجا که امت اسلامی از چنان آگاهی، بصیرت لازم برخوردار نبود و از جانب دیگر زندگی قبیله ای، جاهلی، و روحیه دنیا و ریاست خواهی در خواص آن روز، باعث دگرگونی در مسأله امامت و خلافت گردید و جامعه اسلامی را دچار مشکلات و چالش های عدیده نمود.

لذا امت اسلامی سفارشات متواتر حضرت رسول صلی الله علیه وآله وسلم در تعیین و نصب جانشین بعد از خود، و همچنین آیات صریح قرآنی را کنار گذاشتند، و راه های دیگر را در تعیین خلیفه رسول صلی الله علیه وآله وسلم مطرح نمودند. و بعد از رفتن آن راه ها، آمدند جهت مشروعیت بخشیدن به اقدامات خود، دلایلی را دست و پا نمودند. به دیگر سخن پیروان با عمل انجام شده مواجه گردیده، و جهت قانونی جلوه دادن آن، خود و امت اسلامی را با مشکلات زیاد روبرو نمودند، حتی گاهی دچار تناقص گویی آشکار نیز گردیده اند.

مکانیزم های تعیین خلیفه رسول صلی الله علیه وآله وسلم

جامعه اسلامی بعد از رسول اکرم صلی الله علیه وآله وسلم با شیوه های مختلف (نصب، اجماع، استخلاف و شورا) به سراغ تعیین امام و خلیفه رفتند. در حالی که ادله کافی، عقلی، روایی و قرآنی، تنها برای شیوه اول (نصب) وجود دارد. که در جای خود باثبات رسیده و مورد تایید امت اسلامی، اعم از شیعی و سنی قرار گرفته. اما چون بهر دلیلی مسأله (نصب) به کنار گذاشته، و راه های دیگر پیموده شد. لذا مورخان بناچار در صدد دست یابی به دلایل غیر متقن از قبیل، اینکه پیامبر صلی الله علیه وآله وسلم مسأله رهبری را بر عهده امت گذاشته، و غیره که از مصادیق بارز سوء استفاده از دین، و قرار دادن دین در خدمت حکومت و خلافت است. که همان (دین حکومتی و دولتی) نام دارد.

مشروع و قانونی جلوه دادن سلطه خود

بعد از آن که خلفا با شیوه های مختلف خود را بعنوان خلیفه الرسول صلی الله علیه وآله وسلم مطرح کردند، جهت استحکام پایه های حاکمیت خود و ساکت نمودن معترضین و مخالفان از راه های مختلف وارد شده و به توجیهات شرعی و عقلی واهی تمسک جستند. که به برخی از آنان اشاره ای کوتاه می کنم :

خلیفه اول و تحکیم پایه های حاکمیت!

اشاره

حکومت نوپای خلیفه با مشکلات عدیده از قبیل بحران مشروعیت و عدم بیعت افراد موثر در جامعه اسلامی، مشکلات اقتصادی و کمبود بودجه، مسأله مرتدین و.... مواجه بود. جهت فائق آمدن بر این مشکلات و تسلط بر اوضاع و برگرداندن آرامش به جامعه اسلامی، دست به دامن دین شدند، و هر چه توانستند، از دین مایه گذاشتند! تا عده ای از مردم را از راه تهدید، برخی را از راه تطمیع و بعضی را که اطلاع کافی نداشتند از راه استدلال دینی قانع ساخته و آرامشی نسبی برقرار کردند.

الف) حدیث فدک

حاکمیت، از طرفی، بعلت نوپا بودن، با مشکلات مالی و اقتصادی روبرو بود و از جانب دیگر مشکل مشروعیت و سیاسی داشت. که برای مردم این سیوال مطرح بود که مگر رسول خدا صلی الله علیه وآله وسلم ، علی علیه السلام را در غدیر خم به جانشینی خود منصوب نکرد؟ پس چرا علی علیه السلام کنار

گذاشته شد؟

لذا حاکمیت برای اینکه هم مشکل مالی و هم مشکل مشروعیت را حل کند، دست روی «فدک» نهاد و آن را از دست فاطمه علیها السلام گرفت، تا بنیه اقتصادی خود را تقویت و دست مخالفان خود ار از ثروت کوتاه کند. چراکه، اگر مخالفان (فاطمه و علیعلیه السلام و...) امکانات مالی خوبی را داشتند، دست شان برای مقابله و تقویت پیروان خود را باز می ماند و می توانستند در مقابل حاکمیت غیر قانونی مقاومت نمایند.

لذا با جعل حدیث «نحن معاشر الانبیاء لا نورث» (1) که تنها راویش خلیفه اول بود، و کسی تا

1- یعنی ما گروه پیامبران ارثیه باقی نمی گذاریم. (در کتب تاریخی و تفسیری باثبات رسیده که آن حدیث مجعول است. و با آیاتی از قبیل : سوره انفال/ 41، اسراء / 26، نمل/ 16، مریم / 6. در تضاد است)

آنوقت آن حدیث را نشنیده بود، از سنت نبوی دلیل تراشی کرد و حق فاطمه علیها السلام را به یغما برد. و هدفشان جز کنترل و در تنگنا قرار دادن خاندان وحی نبود.

و سخن عمر خطاب به ابابکر موید آن است که گفت: مردم بندگان دنیا هستند و جز آن هدفی ندارند. تو خمس و غنایم را از علی بگیر و فدک را از دست او بیرون آور، که وقتی مردم دست او را خالی دیدند او را رها کرده و به تو متمایل می شوند. (1)

ب) جریان ارتداد بعد از رسول اکرم صلی الله علیه وآله وسلم

بعد از ارتحال رسول صلی الله علیه وآله وسلم و بقدرت رسیدن ابابکر، تعدادی زیر بار حکومت ایشان نرفتند، و از حکومت مرکزی اطاعت نکردند، و از دادن (خمس و زکات) مالیات اسلامی خودداری نمودند، و برخی می گفتند: مالیات را بجانشین اصیل پیامبر صلی الله علیه وآله وسلم یعنی علی بن ابیطالب باید داد؛ و آن هم از حکومت برکنار است؛ لذا در محل خود بمصرف می رسانیم ....

و لکن دستگاه حاکمه از حربه دینی بنام «ارتداد» بهره جست و آنان را بعنوان مرتدین و از دین برگشتگان مورد مؤاخذه قرار داده و از طریق قدرت قهریه سرکوب نمود.

البته شاید تعداد انگشت شماری بجد از دین برگشته باشند، و لکن به گواهی مورخان منصف اکثریت آن ها از دین برنگشته بودند، بلکه خلیفه را غاصب دانسته و زیر بار حکومتش نمی رفتند .

یعقوبی درباره گروهی از اشخاص که در لیست مرتدان نام برده شده، می گوید: «اینان کسانی بودند که از پرداختن زکات به ابوبکر خودداری کرده اند، نه اینکه مرتد شده باشند» (2)

«حارث بن سراقه» به زیاد بن لبید که برای گرفتن زکات و صدقات از ناحیه ابوبکر آمده بود، گفت: «ما با رسول خدا بیعت کردیم و از او متابعت نمودیم. اکنون اگر کسی از اهل بیت او بر سر کار آید متابعت خواهیم کرد. ولی ما را به اطاعت از شخصی می خوانی که نه با ما عهدی دارد، نه اطاعتش بر ما واجب است.» (3)

1- فروغ ولایت، جعفر سبحانی، ص 204 به نقل از «ناسخ التوراریخ».
2- تاریخ سیاسی و تحلیلی اسلام، ص 339. بنقل از الفتوح، ج 3 ص 128 .
3- تاریخ سیاسی و تحلیلی اسلام، ص 339، بنقل از الفتوح، ج 1، ص 58 .

عمر و نگاه ابزار انگارانه به دین

درست است که بعد از رسول صلی الله علیه وآله وسلم ابابکر به کرسی خلافت نشست، ولکن تیوریسین حاکمیت، سقیفه، جریان فدک و.... خود عمر بود. و با استدلالات خود دست انصار را از حکومت کوتاه کرد، و در قبال این سوال که حق حکومت از آن علی علیه السلام است و رسول خدا صلی الله علیه وآله وسلم او را بعنوان جانشین خود تعیین کرده گفت: رسول خدا صلی الله علیه وآله وسلم فرموده است: هرگز رسالت و خلافت در یک خاندان جمع نمی شود.

در حالی که جهت تعیین خلیفه بعد از خود شورای شش نفره ای از جمله علی علیه السلام را تعیین کرد، تا آن ها از میان خود یکی را انتخاب کنند. یعنی هر شش نفر لایق به رهبری هستند. ابن عباس به علی علیه السلام گفت: عمر افراد شوراء را طوری معین کرده که بناچار عثمان خلیفه خواهد شد و تو انتخاب نخواهی گردید، لذا در آن شورا شرکت نکن. علی علیه السلام فرمود: می دانم و لکن با شرکت خود می خواهم دروغ بودن سخن قبلی عمر را که گفته بود پیامبر صلی الله علیه وآله وسلم فرمود: «هرگز رسالت و خلافت در یک خاندان جمع نمی شود» (1) آشکار سازم. چراکه با تعیین من در میان شش نفر صلاحیت من را تایید کرده است.

اجتهاد در مقابل نص

از جمله سوء استفاده های عمر از دین، اجتهاد در مقابل نص بود، که پیش همهٔ دانشمندان دینی مطرود است. وی خود را مجتهد دانسته و حق تغییر در مسایل دینی را بر خود محفوظ می داشت، و از این راه آثار سویی را بر پیکره جامعه وارد کرد. که بدو نمونه اشاره می کنم :

تحریم متعتان

ایشان بدلایل واهی و استدلال غیر فنی، دو متعه، یعنی حج عمره و ازدواج موقت را ممنوع کرد و گفت: این ها زمان پیامبر صلی الله علیه وآله وسلم حلال بودند و لکن من تحریم اش می کنم. این در حالی است که قرآن آن ها را مشروع می داند و در عصر خود پیامبر صلی الله علیه وسلم بدان ها عمل می شد. (2)

1- تاریخ تحلیلی و سیاسی اسلام، علی اکبر حسنی، ص 383.

2- بحار الانورا، ج 103، ص 313 ببعد.

عمر و رواج تبعیض نژادی

پس از فتوحاتی که در عصر او برای مسلمین اتفاق افتاد، و غنایم زیادی به مرکز منتقل گردید، ایشان دفتری را جهت تنظیم حقوق جامعه ترتیب داد. و با اجتهاد و صلاحدید خود، و باصطلاح به ترتیب شأن و منزلت هر کس، برای او مقرری در نظر گرفته شد.

یعقوبی می نویسد: «عمر ، عقیل بن ابیطالب، مخرمه بن نوفل، جبیر بن مطعم بن نوفل بن عبد مناف را فرا خواند و گفت: مردم را به ترتیب مراتب شان بنویسد، و از بین عبد مناف آغاز کنید..... هر که از انصار در بدر حاضر بوده است در چهار هزار، و برای اهل مکه از بزرگان قریش مانند ابوسفیان بن حرب و معاویه بن ابی سفیان در پنج هزار، و سپس آنان از قریش که در بدر نبودند به ترتیب مراتب شان؛ و برای امهات مؤمنین (زنان پیامبر) شش هزار، و برای عایشه و ام حبیبه و حفصه در دوازده هزار... و در مردم مکه آنان که هجرت نکرده اند در ششصد و هفتصد، برای مردم یمن در چهارصد، و برای مردم مصر در سیصد و برای ربیعه در دویست مقرر داشت. وی می افزاید، عمر در واپسین سال های خود گفت: من به آنچه می کردم و برخی را بر دیگران برتری می دادم در مقام دل جویی مردم بودم و اگر امسال زنده بمانم، مردم را برابر خواهم نهاد، چنان که پیامبر خدا و ابابکر کردند. سرخی را بر سیاهی و عربی را بر عجمی برتری داد» (1).

عثمان و اجتهاد

با اینکه طبق گفته تاریخ، عمر از تبعیض موجود که خود بوجود آورنده آن بود، در اواخر عمرش ناراحت بود و به نادرستی آن پی برده بود. ولکن عثمان نیز نه تنها آن رویه را ادامه داد، بلکه طبق وصیت ابو سفیان که خطاب به بنی امیه گفته بود: «تلقفوها تلقف الکره والذي یحلف به ابوسفیان لاجنه و لا النار!» سلطنت و حکومت را میان جوانان بنی امیه پاس دهید و بگردانید، همانند بازی و پاس دادن توپ (فوتبال) سوگند به خدا نه بهشتی وجود دارد و نه جهنمی حکومت و بیت المال را در میان بنی امیه تقسیم کرده و افراد نالایق و فاسق همانند (مروان) را که رانده شده پیامبر و خلفا بود، به مدینه آورد مسئولیت داد؛ و سپس به دامادی

1- تاریخ یعقوبی، احمد بن ابی یعقوب، ج 2، ص 4142، ترجمه محمد ابراهیم آیتی، شرکت انتشارات علمی و فرهنگی.

خود مفتخر ساخت. و در مقابل انسان های برجسته ای مانند ابوذر را که پیامبر صلی الله علیه وآله وسلم در منزلتش فرمود: «ما اظلت الخضراء و لا اقلت الغبراء علی ذی لهجه اصدق من ابی ذر» (1) زمین در بر نگرفته و آسمان بر کسی سایه افکنده است که راست گوتر از ابوذر باشد. به علت اعتراض در مقابل بیداد و نابرابری های دستگاه حاکمه، تبعید گردید؛ و در صحرای «ربذه» با وضع رقت بار رحلت فرمود. و همه این ها بنام دین انجام می گرفت. مثلاً اباذر بعنوان اخلال گر در نظام اسلامی معرفی می گردید!

عدم اجرای حدود الهی

عثمان با انسان های خدا محور و عدالت خواه، همچو اباذر، آنگونه برخورد می کرد، که اشاره رفت. اما در مقابل افراد صاحب نفوذ، نه تنها، حتی حدود الهی را اجراء نکرد، بلکه امتیازات ویژه ای را در اختیارشان قرار داد. چرا که برای افراد همچو عثمان، هدف حفظ حکومت و دولت بود، هر قیمتی که باشد. لذا در مواردی زیادی اجرای حدود را به ضرر حکومت خود و خلاف میل صاحبان نفوذ می دید.

عمر که بعلت عدم رسیدگی به شکایت و دادخواهی «ابولؤلؤ» از مولای خود «مغیره بن شعبه» کشته شد. فرزند عمر «عبید الله بن عمر» ابولؤلؤ، زن و فرزندش را بقتل رساند؛ و حتی شخص بی گناهی بنام «هرمزان» را نیز کشت. ولکن این عمل او، مورد اعتراض شدید جامعه اسلامی قرار گرفت؛ و جامعه طبق آموزه های دینی خواستار قصاص شدند. و لکن عثمان نه تنها حدود الهی را در مورد او به اجراء نگذاشت، بلکه او را به جای امنی فرستاد.

یعقوبی در این باره می نویسد: مردم درباری خون هرمزان و نگهداری عثمان از عبیدالله بن عمر، سخن بسیار گفتند. پس عثمان به منبر برآمد و برای مردم سخنرانی کرد و سپس گفت: هان! من خودم صاحب خون هرمزانم، و آن را برای خدا و عمر، بخشیدم و برای خون عمر آن را رها کردم. پس مقداد بن عمرو بپا خاست و گفت: هرمزان چاکر خدا و پیامبر اوست، و تو را نمی رسد که حق خدا و پیامبرش را ببخشی؛ سپس عثمان، عبیدالله بن عمر را از مدینه به کوفه فرستاد و او را در خانه ای فرود آورد که آن جا بد و نسبت یافت و «کویفه ی ابن

1- فروغ ولایت، جعفر سبحانی، ص 260 .

عمر» نامیده شد. (1) البته طبق متون اسلامی و قرآن، حتی عبیدالله بن عمر، حق کشتن زن و فرزند «ابولؤلؤ» را نیز نداشته است. مگر اینکه در قتل عمر دست داشته باشند. در آن صورت نیز باید دیه شان پرداخت می گردید.

لذا علی علیه السلام هنگامی که بدست نادان ترین انسان ضربت می خورد، در وصیت خود مسلمانان، پیروان و فرزندان خود را از قتل و زیاده روی به بهانه ی کشته شدن علی علیه السلام بشدت نهی می کند. و می فرماید: «یا بنی عبدالمطلب، لا الفینکم تخوضون دماء المسلمین خوضا، تقولون: «قتل أمیر المؤمنین». ألا لا تقتلن بي الا قاتلی. انظروا اذا أنامت من ضربته هذه، فاضربوه ضربه بضربه. و لا تمثلوا بالرجل، فانی سمعت رسول الله صلی الله علیه وآله وسلم یقول: «ایاکم و المثله و لو بالکلب العقور» (2)

آری، با اندک تأملی در رفتار خلفا ثلاثه و علی بن ابیطالب علیه السلام، این نکته بدست می آید که هدف علی اجرای قوانین حقیقی اسلام بود، و تحقق فرامین نبوی صلی الله علیه وآله وسلم را دنبال می کرد، چرا که جمله ی (سمعت رسول الله یقول...) مستمسک اوست نه چیز دیگر.

پس محوریت، برای علی علیه السلام فرامین خدا و رسول است. و تحقق حکومت و دولت اسلامی عدل. اما دیگران هر کدام در جاهای مختلف از قوانین اسلام، فرامین خدا و سنت نبوی صلی الله علیه وآله وسلم ما یه گذاشته و استفاده های نابجا کرده و حتی گاهی بطور کامل در جهت خلاف آن گام برداشته اند. و لذا در صدد حفظ سلطه و حکومت خود بوده اند. و اگر چه به قیمت ابزار قرار گرفتن آموزه های دینی باشد. و باصطلاح «دین دولتی و دین حکومتی» بوجود آید. و دین فدای دنیای پست، گردد !

پس از انتخاب عثمان مردم بشدت ناراحت بودند، و ناسزا به عثمان می گفتند. یعقوبی در این باره می نویسد: مردم با تأسف می گفتند: شگفتا از قریش و دریغ داشتن ایشان خلافت را از خاندان پیامبرشان، با اینکه در میان اینان است، اول مومنان و پسر عموی پیامبر خدا، داناترین مردم و فقیه ترین ایشان در دین خدا... بخدا سوگند خلافت را از هدایت کننده ی هدایت یافته ی پاک و پاکیزه ربودند و نه اصلاحی برای امت خواستند و نه حقی در روش، لیکن آنان دنیا را بر آخرت بگزیدند، پس دوری و نابودی باد ستمکاران را. (3)

1- تاریخ یعقوبی، ج 2، ص 55.

2- نهج البلاغه محمد دشتی نامه 47.

3- تاریخ یعقوبی، ج 2، ص 55 - 54 .

معاویه و نگرش ابزار انگارانه به دین

معاویه در جای رسول صلی الله علیه وآله وسلم زانو زد! با زور زر و تزویر به اریکه قدرت نشست، و بنام اسلام و خلیفه الرسول خود را جا انداخت. اما آنچه عمل نمی شد اسلام بود، و هر جا لازم بود، از قداست و نام پیامبر صلی الله علیه وآله وسلم، آموزه های دینی در جهت منافع شخصی خویش و استحکام پایه های حکومتش بهره می جست، و در ظاهر حکومت دینی و اسلامی و لکن در حقیقت دین و اسلام حکومتی را معتقد و دنبال می کرد. و اسلام و دین را وسیله رسیدن به سلطه و قدرت بکار می گرفت، تا قدرت و حکومت را وسیله تحقق دین و اسلام!

لذا روزی خود زمینه ساز قتل عثمان می شود، و بطور عمد نیروی کمکی به مدینه اعزام نمی کند، تا عثمان با آن وضع کشته می شود. و لکن بعد از مرگ خلیفه، خونخواهی خلیفه را دست آویز خوبی برای رسیدن به امیال خود می داند؛ و بیش ترین بهره را می برد. و روزی صلاح و نجات خود را در پاره پاره کردن قرآن و بر سر نیزه کردن آن می بیند و براحتی این جرأت و جسارت را در اهانت بقرآن و استفاده از تقدس آن در اذهان مسلمین بخود می دهد. و با ارتکاب حیله ها و شیطنت های غیر قابل وصف، از قبیل جعل حدیث در حقانیت بنی امیه و تخریب علی علیه السلام بزور خود را امیر المومنین خواندن، و تحریک طلحه و زبیر بدروغ و مطرح کردن اینکه، از اهل شام برای شما بیعت می گیرم و بالاخره قرارداد صلح و آتش بس، با حسن علیه السلام و زیر پا گذاشتن آن و ده ها نمونه دیگر، که موید این است، که حکومت و قدرت هدف نهایی آنان بوده و در رسیدن به آن از هر وسیله ولو شیطانی، غیر انسانی و غیر اسلامی آماده اند بهره ببرند. که تنها به ذکر یکی از گفتار خود معاویه در این زمینه اکتفا می کنم .

جنگ من با شما بخاطر حکومت بود نه احکام دین

علی علیه السلام به شهادت رسید و امام حسن علیه السلام در اثر بی لیاقتی و ستی امت، ناچار به قبول آتش بس شد. معاویه در سراسر کشور اسلامی قدرت بلامنازع پیدا کرد. وارد کوفه شد و در مسجد کوفه بالای منبر قرار گرفت و به مردم سخنرانی نمود و ضمن بدگویی از علی علیه السلام و حسن علیه السلام و ... سخنانش را چنین ادامه داد :

«انی و الله ما قاتلتکم لتصلوا ولا لتصلوموا، ولا لتحجوا و لا لتزکوا انکم لتفعلون ذلك، ولکنی قاتلکم لا تأمر علیکم، وقد اعطانی الله ذلك و انتم له کارهون، الا

و انی کنت منیت الحسن اشیا و اعطیته اشیاء و جمیعها تحت قدمي لا أفي بشي منها له.» (1)

سوگند به خدا! با شما نمی جنگم که نماز بخوانید و روزه بگیرید؛ و حج بیت الله بروید و زکات مال خود را بپردازید، زیرا همه ی این کارها را خود انجام می دهید، بلکه من با شما پیکار کردم تا بر شما امارت کنم و خدا هم آن را با آنکه شما نمی خواستید، بمن ارزانی داشت. بدانید در شرط ضمن عقد صلح و عدهایی به حسن بن علی علیه السلام دادم و شرایطی بعهده گرفتم، که هم اکنون همه را زیر پا انداخته و به هیچ یک وفا نخواهم کرد.

نکات قابل توجه در سخنان معاویه

1. هدف و آمال آرزوهای افراد همچون معاویه رسیدن بقدرت و حکومت است، و برای رسیدن به آن به هر اقدامی دست زده و از هر وسیله ی ممکن بهره می گیرند. جنگ براه می اندازند. مسلمانان را بجان هم می اندازند. تفرقه و تشتت را رواج می دهند؛ و از تز (تفرقه بیانداز و حکومت کن) ماهرانه استفاده می کنند. معاویه ابتداء با امام حسن علیه السلام عهد و صلحنامه می نویسد، اما بعد از سلطه کامل، آن را زیر پا می گذارد. و با وقاحت کامل مخالفت عملی خود را با آیات همچون (اوفوا بالعقود) با صراحت و افتخار در منبر و پیش روی مسلمانان اعلام می دارد!

2. خودش با صراحت می گوید که من با مسایل دینی شما و اعمال دینی تان کاری ندارم، جنگ من جهت رسیدن به قدرت بوده است و هدف من قدرت است و دین ابزار و وسیله آن!

3. با صراحت کامل اعلام می دارد. که جامعه مسلمانان با حکومت او مخالف اند و دلخوشی ندارند؛ اما بزور سلطه و حکومت خود را تحمیل می نماید. (و انتم له کارهون). لذا افراد غیر معتقد به اسلام واقعی، به مردم نیز ارزش قایل نیست و گاهی هم که دم از دمکراسی آزادی و انتخاب مردم می زنند، این نیز حیله و شیطنت دیگری برای تسلط بر مال و جان و ناموس مردم است. و الا اعتقاد حقیقی به مردم ندارند. از مردم تنها بعنوان وسیله و نردبان

1- ارشاد، شیخ مفید، ترجمه ساعدی خراسانی، ص 355 .

ترقی بهره جسته و بعد از رسیدن به مقصود، دیگر کاری به مردم ندارند.

4. وی با شیطنت و وقاحت کامل توانسته خود را بر کرسی حاکمیت اسلامی بنشاند، و خود اعتراف دارد که مردم نمی خواهند و کاره هستند. اما باز جهت مشروعیت بخشیدن به کار خود، سخن از خدا و دین بمیان می آورد و مدعی می شود که خدا این قدرت و حکومت را باو بخشیده است! (و قد اعطانی الله ذلک)

آری، ریاست دنیاطلبی، و قاحت گاهی بجایی می رسد، حیوان های بظاهر انسان، بخدا نیز دروغ می بندند. و از هر چیزی که در اذهان مردم قداست دارد. استفاده های سویی را می برند.

پس کم نیستند، افرادی همانند معاویه ها که با صراحت و وقاحت، دین و آیات الهی را به بازی گرفته و انکار می کنند و گاهی توجیه کرده و به اهداف حیوانی خود می رسند. و این همان «دین دولتی و دین حکومتی» است. که به مردم بنام «حکومت و دولت دینی» مطرح می سازند.

* خدا اولین مدافع

* تکلیف موحدان در قبال انحرافات دینی

* علی علیه السلام و دولت دینی یا دین دولتی

* مرزبانان دین و حکومت اسلامی

* تحقق دولت اسلامی عدل در زعامت علی علیه السلام

* حکومت هدف یا وسیله

* رابطه حکومت دینی با عدل

* فلسفه قیام حسین علیه السلام

* تقبیح نگاه ابزاری به دین

خدا اولین مدافع دین

اسلام عزیز، صاحب دارد و مواظب اجرای دقیق آن در میان بشر است، و کوچک ترین انحرافی را در آن بر نمی تاید. پس بقاء قرآن و قوانین آن و زحمات پیامبران الهی از جانب شریعت تضمین است. که فرمود: (أَنَا نَحْنُ نَزَّلْنَا الذِّكْرَ وَ أَنَا لَحافِظُونَ) (1)

و در جای دیگر فرمود: (يُرِيدُونَ لِيَطفُوا نُورَ اللَّهُ بِأَفوَاهِهِم وَ اللَّهُ مُتِمُّ نُورٍ وَ لَوْ كَرِهَ الْكافِرُونَ

1- سوره حجر / آیه 9

هُوَ الّذِی أَرْسَلَ رَسُولَهُ بالهدی وَ دین الْحَقِّ لِیُظْهِرَهُ عَلَی الدِّینِ کُلِّهِ وَ لَوْ کَرِهَ الْمُشْرِکُونَ) (1)

پس اولاً و بالذات خود شارع مقدس، حافظ بقا و تحقق قوانین مترقی اسلام عزیز در میان بشریت است. و در قبال مقدسات و حفظ حریم آن ها و هم چنین استفاده ابزاری از آن ها، واکنش متناسب از خود نشان می دهد. هنگامی که پیامبر صلی الله علیه وآله وسلم مورد اذیت و بی احترامی «ابولهب» و همسرش قرار می گیرد، خداوند حکیم بمیدان آمده اعلان انزجار می کند و سوره مبارکه «مسد» را در فاع از حریم رسالت ارسال می دارد. (تَبَّتْ یَدا أَبِي لَهَبٍ وَ تَبَّ ...)

زمانی که دشمنان نادان، از حادثه مرگ پسر پیامبر صلی الله علیه وآله وسلم «ابراهیم» خرسند شده و لقب «ابتر» به او می دهند، جهت دفاع از پیامبر صلی الله علیه وآله وسلم اش و تسلی خاطر آنحضرت سوره مبارکه «کوثر» را می فرستد، و بدین طریق دل پیامبرش را شاد و دشمنان را برای همیشه مأیوس می سازد. (إِنَّا أَعْطَیْنَاكَ الْکَوْثَرَ فَصَلِّ لِرَبِّكَ وَانْحَرْ إِنَّ شَانِئَكَ هُوَ الْأَبْتَرُ).

و بالاخره هنگامی که، مشرکان و بت پرستان به پیامبر اسلام صلی الله علیه وآله وسلم پیشنهاد می دهند، که مدتی شما بت های ما را پرستش کرده و برسمیت بشناسید و مدتی نیز ما خدای شما را پرستش کنیم. سوره «کافرون» را ارسال می دارد. و بطلان سخن آن ها را گوش زد کرده و می فرماید: (قُلْ یَا أَیُّهَا الْکَافِرُونَ لا أَعْبُدُ مَا تَعْبُدُونَ ...لَکُمْ دِینُکُمْ وَلِیَ دِینِ)

پس خداوند و شارع عزیز با حساسیت لازم، حفظ و حراست از دین را دنبال می کند و کوچک ترین انحراف در دین و سوء استفاده و نگاه ابزار انگارانه بدین را برنمی تابد. و با هیچ کس در این رابطه معامله و مداهنه ندارد .

تکلیف موحدان در قبال انحرافات دینی

چنان که خداوند حکیم خود، حافظ اسلام عزیز است. از موحدان بویژه جامعه اسلامی، حفاظت دین و ارزش های دینی را در قالب نظارت عمومی و تبیین احکام و دستورات دینی خواسته است، که در این میان سهم رهبران آسمانی و دانشمندان دینی که مسئولیت مستقیم پرچم هدایت بشریت را بر عهده دارند، بسیار زیاد است. لذا ضمن ذکر چند روایت در این زمینه، به نقش دانشمندان امت اسلامی اعم از پیامبر اسلام صلی الله علیه وآله وسلم بعنوان صاحب شریعت و ائمه علیهم السلام بعنوان مفسران و مبینان شریعت محمدی صلی الله علیه وآله وسلم و علماء بعنوان وارثان آن حضرت،

1- سوره الصف/ آیه 8-9 .

اشاره کوتاهی خواهیم داشت.

قال رسول الله صلی الله علیه وآله وسلم: اذا ظهرت البدع فی امتی فلیظهر العالم علمه فمن لم یفعل فعلیه لعنة الله» (1)

امام صادق علیه السلام از پیامبر صلی الله علیه وسلم نقل می کند که آن حضرت از حکم برأی و قیاس نهی کرده و فرموده: «اول من قاس ابلیس و من حکم فی شی من دین الله برأیه خرج من دین الله». (2) روایات فوق و امثال این ها، عالمان را مکلف می کند، که دین را از مجرای صحیح بدست آورده و بدون کم و زیاد در اختیار مومنان قرار داده و از هر گونه بدعت، تفسیر برأی و سوء استفاده از دین، و از وسیله قرار دادن آن جهت رسیدن به امیال دنیوی از جمله حکومت و

قدرت بشدت جلوگیری نمایند .

مرزبانان دین و حکومت اسلامی

پیامبر اسلام صلی الله علیه وآله وسلم

پیامبر اسلام بعنوان صاحب شریعت، اولین مؤسس حکومت، بر مبنای دین مقدس اسلام، دستورات قرآن، عقل و فطرت، بشدت در قبال انحرافات دینی، و نگرش ابزارگونه بدین مقاومت می کند؛ و سعی در اجرای قوانین دقیق دینی، و ابزار قرار دادن قدرت و حکومت برای تحقق زوایای مختلف اسلام عزیز است. و همیشه قدرت و نفوذ خود را وسیله احیاء آموزه های دین و تعمیق معرفت بشر قرار داده و هرگز دین و آموزه های دینی و مقدسات را در خدمت رسیدن بحکومت و قدرت نگرفته است.

هنگامی که مشرکان قریش، در قبال گسترش اسلام بزانو درآمده و احساس خطر جدی می کنند، و از انواع تهدیدات و مبارزه مأیوس گردیده و این بار از راه تطمیع وارد می شوند و از حضرت ابو طالب می خواهند که خواسته آنان را بشرح ذیل برای برادر زاده خود مطرح

سازد:

اگر محرک او بر این کار (طرح اسلام) نیازمندی و تهی دستی او است، ما ثروت هنگفتی

1- الحکم الزاهره عن النبي صلی الله علیه وآله وسلم و عترته الطاهره علیرضا صابری یزدی، ص 28، انتشارات مدرسین، وسائل الشیعه، حرّ عاملی، ج 11، ص 510.

2- الحکم الزاهره عن النبي صلی الله علیه وآله وسلم و عترته الطاهره، علیرضا صابری، یزدی، ص 29، انتشارات مدرسین، وسائل الشیعه، حر عاملی، ج 11، ص 510 .

در اختیار او می گذاریم؛ هرگاه طلب منصب است، ما او را فرمان روای خود قرار می دهیم، و سخن او را می شنویم، و هرگاه بیمار است و نیاز به معالجه و طبیب دارد، حاذق ترین اطباء را برای مداوای او احضار می نماییم و .....

و ابو طالب پیام قریش را به آن حضرت می رساند و لکن با چنین پاسخی روبرو می شود: «والله یا عماه لو وضعوا الشمس في یمینی و القمر في شمالی علی ان اترك هذا الامر حتی یظهره الله او اهلك فیه ما ترکته» (1) عمو جان! به خدا سوگند! هرگاه آفتاب را در دست راست من، و ماه را در دست چپ من قرار دهند (یعنی سلطنت تمام عالم را در اختار من بگذارند) که از تلبیغ آیین و تعقیب هدف خود دست بردارم، هرگز برنمی دارم؛ و هدف خود را تعقیب می کنم تا بر مشکلات پیروز آیم، و به مقصد نهایی برسم؛ و یا در طریق هدف جان بسپارم.

دستور اعدام توسط پیامبر صلی الله علیه وآله وسلم

مکه بدست پرتوان نبی اکرم صلی الله علیه وآله وسلم و یارانش گشوده شد، و آن حضرت با سعه صدر عفو عمومی اعلام کرد، حتی دشمن سرسخت اسلام مانند «ابوسفیان» را مورد عفو قرار داد، و لکن حکم اعدام تعدادی از کفار را که از روی آگاهی و تعمد مقدسات اسلام از جمله پیامبر صلی الله علیه وآله وسلم را مورد اهانت قرار داده بودند. (2) صادر فرمود، و دستور داد که هر جا مسلمانان به آنان دسترسی پیدا کردند، آن ها را بکشند !

دستور تخریب مسجد ضرار

حضرت رسول اکرم صلی الله علیه وآله وسلم از جانب جبرییل مطلع گردید، که منافقان مسجدی را جهت ایجاد تفرقه در میان مسلمین تأسیس کرده اند، و پیامبر صلی الله علیه وآله وسلم را نیز جهت افتتاح آن دعوت کرده اند، تا در سایه قداست پیامبر صلی الله علیه وآله وسلم و تقدس مسجد در میان مسلمین بتوانند، از مقدسات مسلمین سوء استفاده کرده و آن را وسیله و ابزار تفرقه و رسیدن بهدف خود که همان غلبه بر اسلام و بدست آوردن قدرت بود قرار دهند.

1- فروغ ابدیت، جعفر سبحانی، ج 1، ص 268-267 .

2- فروغ ابدیت، ج 2، ص 331، جعفر سبحانی .

علی علیه السلام و دولت دین یا دین دولتی؟!

حضـرت علی بن ابیطالب علیه السـلام از جمله انسان های استثنایی و نمونه ای است، برای انسان های طالب کمالات عالیه، آن حضرت در حیاء، شرف، تواضع، عبادت، شجاعت، عقل و علم و بالاخره عمل به قوانین الهی و احترام بدین و دفاع از آن سرآمد است؛ و زبانزدعام و خاص. سال آخر عمر نبوی صـلی الله علیه وآله وسـلم شـریف است، و با تعـدادی از مسـلمانان عازم «حجه الوداع» شـده و علی علیه السـلام را با تعدادی سـرباز جهت اخذ مالیات اسـلامی و زکات به یمن ارسال داشته است. علی علیه السلام پس از اخذ مالیات از جمله مقـداری پارچه، جهت ملحق شـدن به مسـلمانان و مراسم حـج بجانب مکه حرکت فرمود. سـربازان را در کنار مکه متوقف کرد و جهت کسب تکلیف عازم محضر پیامبر گردید. هنگام مراجعه مشاهده می کند که سربازان پارچه هایی را که بعنوان زکات آورده اند، تقسیم کرده و برای حج احرام بسـته اند. علی علیه السـلام با ناراحتی شدید از این که بی انظباتی کرده اند و بدون اذن پیامبر صـلی الله علیه وآله وسلم تصـرف کرده اند، دستور جمع آوری پارچه ها را صادر کرد، ولکن سربازان از این رفتار علی علیه السلام عصبانی شده و زبان به بدگویی و شکوه گشودند. حضـرت رسول صلی الله علیه وآله وسلم دستور داد منادی در میان مردم ندا دهد که: «ارفعوا السنتکم عن علی بن ایطالب فانه خشن في ذات الله عز و جل غیر مـداهن في دینه» (1) : بیش از این از علی علیه السـلام شـکایت نکنید که او بی نهایت در راه خدا از خود گذشتگی ابراز می دارد و تظاهر به باطل در

اعلاء حقانیت دین اسلام نمی نماید .

تنها قرآن و سنت نبوی صلی الله علیه وآله وسلم قابل تأسی...

عمر در اواخر عمر خود، شورایی را مرکب از شـش نفر (علی بن ابیطالب علیه السـلام ، طلحه، زبیر، عثمان، عبدالرحمان عوف، و سـعدو قاص) تشـکیل داد، تا از میان خود کسـی را بعنوان خلیفه تعیین نماینـد. بعـد از مذاکرات، سه نفر، هر کدام به نفع سه نفر دیگر کنار رفتند. باقی ماند (علی علیه السـلام ، عثمان و عبدالرحمان) اکنون هر کدام دارای دو رأی هسـتند، اگر یکی با دیگر بیعت کند، آن شخص دارای چهار رأی خواهـد شـد؛ و خلافت را تصدی خواهد کرد، و هر انسان عادی در چنین موقعیتی حساس تلاش می کند با وعهده و وعیدهای مختلف رأی را متوجه خودی بکند، و هر چه بگویند و لو بظاهر می پذیرد و لکن علی علیه السلام ، انسان کامل

1- ارشاد، شیخ مفید، ترجمه ساعدی خراسانی، ص 157 کتابفروشی اسلامیه .

حقیقی و حجـة الله الاعظم در میان بشـر، در این لحظه حساس نیز سـر سوزنی از هـدف، دین و مقدسات خود دور نمی شود. حتی برای لحظه ای هم آماده نیست از دروغ و نیرنگ و... بهره ببرد.

«عبدالرحمان» ابتدا رو به جانب علی علیه السلام کرد و گفت: «ابا یک علی کتاب الله وسنة رسول الله و سیره الشیخین ابی بکر و عمر»: با تو بیعت می کنم به شـرط اینکه طبق قرآن و سـنت نبوی صـلی الله علیه وآله وسلم و سیره ابابکر و عمر عمل کنی. علی علیه السلام بدون کوچک ترین تزلزل و بلافاصـله فرمود: «بل علی کتاب الله و سنه رسوله و اجتهاد رأیی» (1) بیعت تو را بدین شرط می پذیرم که طبق قرآن و سنت رسول صلی الله علیه وآله وسلم و اجتهاد خود عمل کنم.

عبدالرحمان، این سـخن را برای عثمان مطرح کرد، عثمان بدون قید و شـرط پذیرفت عبدالرحمان سه بار سخناش را برای علی علیه السلام تکرار کرد اما جواب علی علیه السلام همان بود، که راضی نشد، ذره ای از قانون قرآن و سنت رسول صلی الله علیه وآله وسلم عدول بکند. چرا که ایشان شیخین را قبول نداشت. پس علی علیه السلام در چنین لحظات حساسی هم آماده نیست، اندکی از اصول و اعتقادات خود و فرامین الهی، برای رسـیدن به حکومت و قدرت، سوء استفاده کند. و از معتقدات خویش بعنوان ابزار بهره بگیرد. اما عثمان با عجله خاصی می پذیرد، و هیچ وقت هم به آنچه قبول کرده عمل نمی کند. و لذا تا آخر عمر با عبدالرحمان بن عوف درگیر و قهر بودند.

و یـا در جریان صـلح نامه بین معاویه و حسن بن علی علیه السـلام معاویه می گویـد: هر چه امام حسن علیه السـلام مورد نظرش هسـت بنویسـد، که من خواهم پـذیرفت. و قرارداد صـلح نوشـته و تنظیم می گردد. و به امضای طرفین می رسـد. ولکن معاویه بعـد از رسـیدن به خلافت، در مسـجد کوفه چنین می گوید «الا و انی کنت منیت الحسن اشـیاء و اعطیته اشـیاء و جمیعها تحت قدمی لا افی بشی منها له» (2) بدانید در شـرط ضمن عقد و عدهایی به حسن بن علی علیه السلام دادم و شرایطی به عهده گرفتم که هم اکنون همه را زیر پا انداخته و به هیچ یک وفا نخواهم کرد.

پس خیلی روشن است که هدف علی علیه السـلام احیاء دین و آموزه های آن و تحقق بخشیدن به دستورات قرآن و سنت است. و هر چیز دیگر را بعنوان ابزار و سیله می نگرد. و لکن امثال

1- شـرح نهج البلاغه، ابن ابی الحدید، ج 1 (از 4 جلدی ها)، ص 63 دار احیاء التراث العربي - تاریـخ یعقوبی، احمد بن ابی یعقوب، ترجمه محمد ابراهیم آیتی، ج 2، ص 53.

2- ارشاد، شیخ مفید، ترجمه ساعدی خراسانی، ص 355 .

معاویه هدف و مراماش تسلط بر جامعه اسلامی و بقدرت و بحکومت رسیدن است. و رد این راه آماده است به ده ها دروغ، پیمان شکنی، شیطنت و زیر پاگذاشـتن دین تن در دهد. پس آنچه مورد نظر حضرت علی بن ابی طالب علیه السلام است تشکیل و تداوم «دولت مقتدر دینی» است. و لکن امثال معاویه ها بـدنبال (دین دولتی) انـد، و هر جاکم بیآورنـد، از دین و مقـدسات مایه می گذارنـد تا مشـروعیت ولو ظاهری بدست آورند. و از این راه مردم را رام و مطیع خود قرار دهند.

تحقق دولت اسلامی عدل در زعامت علی علیه السلام

چنان که روشن گردید، حضـرت علی علیه السلام از مصادیق حقیقی تیوریسین «حکومت و دولت اسلامی» است، که به برخی از نظرات ایشـان اشـاره رفت. اکنون وقت آن رسـیده که به دوران حکومت آن حضـرت پس از سال انزوا نگاه کنیم و رفتار آن حضـرت را با گفتارش محک بزنیم. چرا که گفتن و نظریه پردازی از هر کسـی ممکن و سهل است؛ و لکن اجرایی کردن آن نظرات، هنرمندی میطلبد و آن هم از نوع هنر مردان خـدا. همانند علی بن ابیطالب علیه السـلام . لذا جا دارد به نمونه هایی از عملکرد آن حضـرت در حکومت خود آن حاکم لایق و شایسته اشاره ای داشته باشیم :

آیا سنت پیامبر شایسته تبعیت است...؟!

بالاخره آن حضـرت با اصـرار و بیعت آزادانه امت اسلامی روی کار آمد، و قبل از قبول خلافت و امامت جامعه اسلامی، بارها فرمود: مرا رها کنید و سـراغ دیگری بروید. چرا که اگر من وزیر شـما باشم بهتر از آن است، که امیر شما باشم. چرا که من اگر امارت را بپذیرم، اسلام واقعی را که متخذ از قرآن و سـنت نبوی صـلی الله علیه وآله وسلم و اجتهاد خودم است، بطور حقیقی باجراء خواهم گذاشت، و ملاحظه کسـی را نخواهم کرد. و همه حقوق تضـییع شده را به مالکان اصـلی شان بر می گردانم. گرچه در کابین زنانتان باشد. (وَ اللَّهِ لَوْ وَجَدْتُهُ قَدْ تُزُوِّجَ بِهِ النِّسَاءُ ، وَ مَلِکَ بِهِ الاَماءِ لَرَدَدْتُهُ) (1) به خـدا سوگند! آن چه از عطایای عثمان، و آن چه بیهوده از بیت المال مسـلمین به این و آن بخشیده، اگر بیایم به صاحبش باز می گردانم؛ گر چه زنانی را به آن کابین

1- نهج البلاغه، محمد دشتی، خطبه 15 .

بسته و یا کنیزانی را با آن خریده باشند .

آن حضـرت از همان آغاز حکومتش به شـعارهای خود جامه عمل پوشاند و عدالت را پایه و مبنای کارش قرار داد. و بقول مورخان «قسـم بالسویه و عدل في الرعیه» (1). و لکن این رفتار حضرت، برای کسانی که در مدت 25 سال، بویژه در حکومت عمر و عثمان از امتیازات

خاصـی برخوردار بودنـد. و ثروت های کلانی را تصاحب کرده بودنـد. ناخوشایند بود. لذات بنای مخالفت را گذاشـتند. و جنگ جمل از جمله تبعات اجرای عـدل توسط علی علیه السـلام بود. عده ای به آن حضـرت اعتراض کرده و گفتند: شـما هم مثل زمان عمر و عثمان و طبق سـنت عمر بیت المال را تقسـیم کن، آن حضـرت ضـمن رد سخن آنان و ناصحیح دانستن روش عمر، فرمود: «أفسنه رسول الله اولی بالاتباع ام سنه عمر ؟»: آیا سنت و روش رسول الله سزاوار تبعیت و پیروی است یا سیره و روش عمر؟

حکومت هدف یا وسیله؟!

انسـان بحکم طبیعت، دنبال کسب قـدرت و نفوذ و به تعبیر دیگر، کسب کمالات است. ولکن در مصـداق کمال، دچار اشـتباه و اختلاف می شود. همه بشـریت اعم از صالحـان و طالحان دنبال قـدرت و اعمال نظرات خود و رسـیدن به حکومت انـد. ولکن اکثریت بقـدرت و حکومت، با دیـده و نظر هـدف و آمال نهایی خود می نگرنـد. و همه اوصاف انسانی و الهی را از قبیل، شـرف، آزادگی، دین، خدا محوری و... را بپای آن می ریزنـد، همه چیز را در راه وصول به آن قربانی می کننـد. از دین، مقـدسات هویت و.... مایه می گذارند. تا به حکومت خود مشـروعیت بخشـیده و حتی اعمال غیر دینی و مفاسـد خود را توجیه کرده و رنگ دینی بدهند. که در فصل قبلی، به برخی از اقدامات ابزار انگـارانه بـدین از برخی که بنـام دین حکومت کرده انـد اشاره شـد، و تبیین گردیـد که در حقیقت آن ها با نام «حکومت دینی»، «دین حکومتی» داشته و دین را فدای حکومتشان می کردند؛ و در مقابل افرادی هم بوده اند که به حکومت با دیده ابزار و وسیله نگاه کرده و آن را در خدمت دین، شرف، استقلال، هویت و در یک کلمه، خدا محوری قرار داده و حتی جان، مال، عزت و جلال و خانواده خود را نیز فدای ترویج و استقرار «حکومت دینی و حکومت الله» قرار داده اند.

1- تاریخ تحلیلی و سیاسی اسلام علی اکبر حسنی، ص 400، به نقل از «حیاه الصحابه، ج 2، ص 113».

حضـرت علی بن ابیطالب علیه السلام از جمله انسان های والای تاریخ بشریت است که، در راه اهداف یاد شده کوشش ها کرده، خون دل ها خورده، جنگ ها اداره نموده و بالاخره جان خود را نیز در این راه فـدا کرد. و بحکومت جز ابزار و وسـیله احقاق حق و تحقق بخشـیدن قوانن الهی اسلامی ارزش دیگری قایل نشد. در اینجا به برخی از اقدامات آن حضرت در این راستا اشاره می کنیم :

تحمل خار در چشم و استخوان در گلو!!

تحمل و گـذشت در راه هر چیزی که حکایت از محبوبیت آن در نزد تحمل کننده است، لذا کس باندازه ارزش هر چیز در راه آن فداکاری می کند، فداکاری هم انواع مختلفی دارد، گاهی اقدام و دفاع و مبارزه است و گاهی صبر و تحمل و سکوت و انزوا!

علی علیه السلام از آنجا که عمر با برکتش در راه مجاهدت و دفاع از دین و جهت استقرار حکومت الله سپری گردیده و خون دل ها در این راه خورده، لذا بقاء و تداوم آن برای علی علیه السـلام اهمیت فوق العاده دارد. و آماده است در این راه محرومیت، اندوه و غضه ها و.... را تحمل کند اما به اصل دین خدشه وارد نشود.

لـذا در پاسـخ معترضـین که بر عـدم اقدام و قیام آن حضـرت در قبال غاصـبان حق و حکومتش فرمود: «رأيت ان الصبر على هاتا احجى، فصبرت و في العين قذى و في الحلق شـجا، ارى تراثي نهبا» (1) در این انـدیشه بودم که آیا با دست تنها برای گرفتن حق خود بپا خیزم؟ یا در این محیط خفقان را و تاریکی که بوجود آوردنـد صبر پیشه سازم؟... پس از ارزیابی درست، صبر و بردباری را خردمنـدانه تر دیدم. پس صبر کردم در حالی که گویا خار در چشم و استخوان در گلوی من مانده بود و با دیدگان خود می نگریستم که میراث مرا به غارت می برند!

امام علیه السـلام نه تنها قـدمی در جهت تفرقه و تشـتت برنـداشت، بلکه صـلاح و قاء اصل اسـلام را در سـکوت و تحمل رنـج ها دید، و کوچک ترین اقدامی که سوژه برای منافقان و دشمنان و بدخواهان خارجی اسلام بشود، انجام نداد. و در موارد عدیده ای با خلفای سه گانه همکـاری دل سوزانه انجـام داد تـا جـایی که خود خلفـا باین امر بارها اعتراف کرده انـد و عمر بارها گفت: «لولا علی علیه السـلام للهک العمر» یا جملات مانند این.

1- نهج البلاغه ، محمد دشتی، خطبه سوم.

حتی افراد ناخالصی پیشنهاد جنگ و احقاق حق، به آن حضرت دادند، و قول همکاری و دفاع. و لکن آن حضرت تشخیص داد که آن ها دروغ می گویند و قصد و هدف دیگری را دنبال می کنند؛ و بنام دفاع از حق علی علیه السلام می خواهند به اهداف دیرینه شان که همان محو نام اسلام

بود برسند، لذا حضرت بشدت سخن شان را رد کرد. از جمله آنان «ابوسفیان» بود که به علی علیه السلام پیشنهاد قیام کرد و گفت: «لا ملئن المدینه خیلاـ و رکابا...» چرا قیام نمی کنی، من مدینه را پر از سپاه می کنم، و از تو حمایت می کنم. امام علیه السلام در پاسخ فرمود: «ما زلت عدوا للاسلام و اهله». تو همواره دشمن اسلام و مسلمانان بودی. (1)

از جملات فوق بروشنی مشاهده می شود که علی علیه السلام به اصل بقای اسلام و حکومت اسلامی با دیده هدف و آمال خود می نگرد، لذا حتی محرومیت و مظلومیت خود و بشریت را در این راه متحمل می شود. اما اگر خیلی ها بجای علی علیه السلام بودند، ده ها مسأله ی فتنه انگیز را پیش کشیده و جامعه اسلامی را به جان هم می انداختند و می گفتند: حالا که برای ما نیست، برای دیگران نیز نباشد. اما علی علیه السلام می بیند درست است که بشریت از وجود رهبری همانند علی علیه السلام محروم شد و آن انتظاری را که از حکومت اسلامی می رفت تحقق نخواهد یافت. ولکن در صورت قیام، شاید اصل اسلام ضربه پذیر باشد. لذا اقدام عاقلانه و شجاعانه را در صبر و سکوت یافت.

آیا با جور و گناه به پیروزی برسم؟!

امام علیه السلام بعلت تقسیم بیت المال بطور عادلانه و علی السویه، مورد عتاب قرار گرفت، و پیشنهاد شد که حداقل برای آرام کردن معترضین و جهت استحکام پایه های حکومت نوپای خود، بطور موقت هم، که شده، روش عمر را اجرا بکند، و امتیاز افراد صاحب نفوذ را قطع نکند، تا آن ها را رام کرده و پیروز گردد. امام علیه السلام چون اعتقاد به اجرای دقیق اسلام و سنت نبوی صلی الله علیه وآله وسلم داشت، و هرگز نه تنها به مسأله ی «هدف وسیله را توجیه می کند» اعتقاد نداشت بلکه رسیدن بهدف را تنها از راه قانونی و انسانی و اسلامی صحیح می دانست، لذا پیشنهاد

مذکو را رد کرد فرمود:

« أتامرونی انَّ اطْلُبِ النَّصْرَ بِالْجَوْرِ فِیمَنْ وُلِّیتُ عَلَیْهِ وَ اللَّهِ لَا أَطُورُ بِهِ مَا سَمَرَ

1- تاریخ تحلیلی و سیاسی اسلام، علی اکبر حسنی، ص 381 بنقل از علم حدیث، ص 181 .

سَمِيرُ ، وَ مَا أَنْجُمٍ فِي السَّمَاءِ نَجْماً ! لَوْ كَانَ الْمَالُ لِي لَسَوَّيْتُ بَيْنَهُمْ . فَكَيْفَ وَ أَنَّمَا الْمَالِ اللّهُ ! الّا وَ انَّ اعطاء الْمَالِ فِي غَيْرِ حَقِّهِ تَبْذِيرُ وَ اسراف . وَ هُوَ يَرْفَعُ صَاحِبَهُ الدينا وَ يَضَعُهُ فِي الآخره ، وَ يُكْرِمُهُ فِي النَّاسِ وَ يُهِينُهُ عِنْدَ اللَّهِ ...» (1):

آیا به من دستور می دهید برای پیروزی خود، از جور و ستم درباره امت اسلامی که بر آن ها ولایت دارم، استفاده کنم؟ بخدا سوگند، تا عمر دارم، و شب و روز برقرر است، و ستارگان از پی هم طلوع و غروب می کنند، هرگز چنین کاری نخواهم کرد! اگر این اموال از خودم بود به گونه ای مساوی در میان مردم تقسیم می کردم، تا چه رسد که جزو اموال خداست! آگاه باشید! بخشیدن مال به آن ها که استحقاق ندارند، زیاده روی و اسراف است، مکن است در دنیا مقام بخشنده ی آن را بالا برد، اما در آخرت پست خواهد کرد، در میان مردم ممکن است گرامی اش بدارند، اما در پیشگاه خدا خوار و ذلیل است.

آری بخشش بدون استحقاق و علت، اسراف و تبذیر است، و طبق فرمایش قرآن (انَّ الْمُبَذِّرِينَ كانُوا أَخَوَانِ الشَّيَاطِينِ). و علی علیه السلام هم از آن دسته نیست که خواست دیگران و یا حکومت چند روز دنیوی را بدستور قرآن ترجیه دهد، و رضایت خلق را به سخط خداوند، مقدم بدارد. هرگز! پس علی علیه السلام دستور قرآن و دین را اجراء می کند، و لو بلغ ما بلغ؛ علی علیه السلام آماده است هستی و جانش را در کف بگذارد و خونش ریخته شود. اما کوچک ترین دستور قرآنی ضایع و تعطیل نشود. پیامبر اسلام صلی الله علیه وآله وسلم در اواخر شعبان خطبه ای برای مردم می خواند و آن ها را جهت ورود به عبادت ماه رمضان مهیا می کند و از فضایل ماه رمضان سخن می گوید، و در اثنای سخن متوجه علی علیه السلام می شود و ضمن پاسخ دادن به سیوالات آن حضرت با اندوه و گریه فراوان خبر از قتل و ضربت خوردن آن حضرت را در این ماه می دهد. علی علیه السلام ، در این لحظه، تنها چیزی که از پیامبر صلی الله علیه وآله وسلم می پرسد این است که: ایا این قتل و ریخته شدن خون من، در راستای سلامتی دین ام هست؟ حضرت رسول صلی الله علیه وآله وسلم می فرماید: بلی. ریخته شدن خون تو کمک به سالم ماندن دینت خواهد شد: «کانی بک و انت تصلي لربک و قد انبعث اشقی الأولین والآخرین شقیق عاقر ناقه ثمود، فضر یک ضربه علی قرنک، فخضب منها لحیتک، قال امیر المومنین علیه السلام فقلت: یا رسول الله، و ذلك في سلامه من دینی؟ فقال رسول الله صلی الله علیه وآله وسلم في

1- نهج البلاغه، محمد دشتی، خطبه 126.

سلامه من دینک...» (1)

آری آنچه برای علی علیه السلام از اهمیت ویژه برخوردار است، سلامت و بقاء دین است، نه بقاء خود و نه حکومت چند روزه ای دنیای پست .

و بالاخره آن حضرت در مقابل پیشنهاد عده ای مبنی بر ابقاء معاویه، تا استحکام پایه های حکومتی علوی صلی الله علیه وآله وسلم و عزل او بعد از آن مرحله، می فرماید: «و الله فی دینی و لا اعطی الدني في امری.» (2) یعنی به خدا سوگند! من در دینم مداهنه نمی کنم؛ و امور مملکت را به دست افراد پست نمی سپارم.

پس با اندک عنایتی روشن می گردد که، هدف علی علیه السلام احقاق و احیای فرامین و سنت نبوی است و در این مسیر ذره ای اماده نیست، بر سر دیناش معامله کند و مانند افرادی که نان را به نرخ روز می خورند و در یک روز چندین چهره عوض می کنند، عمل بکند، بلکه می خواهد، حق را برای انسان های آزاده و لو در یک مقطع کوتاه معنا کند. و این پیام را بدهد که می توان آن جوهر دین را بنمایش گذاشت، گرچه به قتل و ریخته شدن خون انسان تمام شود.

حکومت جز ابزار احقاق حق نیست

چنان که گذشت، علی علیه السلام با روش و منش خود که سیاست ویژه ای را نسبت به آموزه های دینی داتشه، و هرگز بخود اجازه نداده بر سر مساله ای از مسایل اسلامی کوچک ترین معامله و مداهنه داشته باشد، و براستی «دولت دینی اسلامی» را از اهداف بزرگ خود می دانست، بطوری که جهت تحقق آن، آماده شد از همه چیزش بگذرد. و هر چیزی را با آموزه های اسلامی محک می زد، و در قالب و محوریت دین می پذیرفت، و از عدالت، اقتصاد، مدیریت و سیاست از نوع دینی و اسلامی آن دفاع می کرد، و غیر اسلامی آن را رد می کرد. بعنوان نمونه، سیاست افراد مانند معاویه را شیطنت و حیله گری می داند، و خود را از آن مبرا می داند. و در سخن کسانی که معاویه را سیاست مدارتر از آن حضرت می دانستند فرمود: «والله ما معاویه بادهی منی، و لکنه یغدر و یفجر. و لو لا کراهیه الغدر لکنت من أدهی الناس، و لکن کل غدره فجره، وکل فجره کفره. و لکل غادر لواء یعرف به یوم القیامه». والله ما استغفل بالمکیده و

1- عیون اخبار الرضا، شیخ صدوق، ج 2، ص 266، مؤسسه الاعلمی للمطبوعات.

2- فروغ ولایت، جعفر سبحانی، ص 351 بنقل از تاریخ طبری، ج 5، ص 160 .

لا استغمز بالشديده»: (1) سوگند به خدا، معاویه از من سیاست مدار تر نیست، اما معاویه حیله گر و جنایت کار است. اگر نیرنگ ناپسند نبود، من زیرک ترین افراد بودم ولی هر نیرنگی گناه، و هر گناهی نوعی کفر و انکار است، روز رستاخیز در دست هر حیله گری پرچمی است که با آن شناخته می شود. به خدا سوگند من با فریب کاری غافل گیر نمی شوم، و با سخت گیری ناتوان نخواهم شد.

پس علی علیه السلام، آن دادگر حقیقی، و مبین اسلام احیاگر، اهم اهداف خود و پیروان خود را تشکیل حکومت اسلامی عدل و تداوم آن می داند. و هر چیز را با مقیاس اسلام ناب اندازه گیری می کند، نه این که اسلام و دین را ابزار رسیدن و حفظ قدرت و حکومت بداند. و لذا ایشان معاویه را حیله گر و شیطان معرفی می کند و حیله گری را گناه و گناه را دور از شأن علی علیه السلام و علویان می داند. و آن را تنها برازنده افراد همچون معاویه می داند.

این بخش از بحث را مزین می کنم به جمله تاریخی آن بزرگ مرد عالم انسانیت، که ابن عباس راوی آن است. ابن عباس می گوید: در سرزمین «ذی قار» هنگام عزیمت به شهر بصره برای جنگ با «ناکثین» خدمت امام علیه السلام رفتم، که داشت کفش خود را پینه می زد، تا مرا دید، فرمود: قیمت این کفش چقدر است؟ گفتم بهایی ندارد. فرمود:

«والله لهی احب الی من أمرتکم، الا ان اقیم حقا، او ادفع باطلاً» (2)

به خدا سوگند! همین کفش بی ارزش نزد من از حکومت بر شما محبوب تر است. مگر این که حقی را با آن به پا دارم، یا باطلی را دفع نمایم .

ارزش این سخن الهی و عزتمند آن مقتدر مظلوم، زمانی ملموس تر خواهد شد که، در کنار سخن معاویه و امثال آن قرار گیرد، که خطاب به مردم کوفه گفت: «انی و الله ما قاتلتکم لتصلوا و لا لتصوموا، و لا لتحجوا و لا لتزکوا انکم لتفعلون ذلك، و لكني قاتلتكم لا تأمر عليكم ...» (3)

آری افراد هم چون معاویه دنبال «دین حکومتی و اسلام دولتی» است. لذا براحتی اموزه دینی را می تواند فدای بقای حکومت خود بکند، برای او ارتکاب حیله گری، دروغ، فریب کاری و ده ها صفات غیر انسانی بسیار سهل و آسان است. اما علی علیه السلام و برخی از پیروان

1- نهج البلاغه محمد دشتی، خطبه 200، ص 422 .

2- نهج البلاغه، محمد دشتی، خطبه 33 .

3- ارشاد، شیخ مفید، ص 355 .

این مکتب سرخ تشیع بدنبال «حکومت و دولت دینی و اسلامی» اند، و در این راه آماده اند، از قدرت، منزلت، لذات مادی و ... براحتی بگذرند. و هنگامی که پیامبر صلی الله علیه وآله وسلم به خبر از شهادتش در ماه مبارک رمضان می دهد، بلافاصله می شنود «یا رسول الله صلی الله علیه وآله وسلم ، و ذلك في سلامه من دینی؟»

تجلی اهداف غدیر در عاشورا

قیام امام حسین علیه السلام نیز نشأت گرفته از این نظر بود که آن امام مظلوم و عزیز حر است از آموزه های دینی را تکلیف مسلمانان، و تأسیس حکومت اسلامی عدل را، تنها ابزار تحقق آن تکلیف می دانست. چنان که انگیزه قیام خود را طی وصیتی به برادرش چنین بیان می فرماید:

«... و أنی لم اخرج اشرا ولا بطرا ولا مفسدا و لا ظالما و انما خرجت لطلب الاصلاح في امه جدی صلی الله علیه وآله وسلم ارید ان آمر بالمعروف و نهی عن المنکر و اسیره بسیره جدی و أبي علی بن ابیطالب ...» (1)

و من نه از روی خودخواهی و یا برای خوش گذرانی و نه برای فساد و ستم گری از مدینه خارج می گردد. همه هدف من از این سخن، امر به معروف و نهی از منکر است. و قصدم از این حرف، اصلاح مفاسد است و احیاء سنت نبوی و راه و رسم پدرم علی بن ابیطالب است.

آری قیام حسین علیه السلام در مقابل انسانی بی شرمی همانند یزید است که ملقب به «امیرالمؤمنین!» است؛ و لکن از اصل، به دین ایمان ندارد. تنها نام اسلام را ابزار قرار داده تا بر مسلمانان حکومت کند! و از این یک بیت شعر او به عنوان نمونه می توان از اوضاع آن روز مطلع گردید که می گوید:

لعبت هاشم بالملك فلا *** خبر جاء و الا وحی نزل !!

آیا این ها دین را، غیر از ابزار می نگرند؟ و آیا این ها چند روز حکومت را با همه ی آموزه های دینی معامله نمی کنند؟ و آیا قطعه قطعه شدن حسین و حسینیان بدست این دیو صفتان دور از انتظار است؟!

1- سخنان امام حسین از مدینه تا کربلا، محمد صادق نجمی، ص 36 .

قیام علیه حکومت نامشروع!

امام علیه السلام در یک بیان دیگر ضمن نامشروع خواندن، حاکمیت بنی امیه، با استناد به سخن پیامبر صلی الله علیه وآله وسلم قیام بر علیه حاکمیت نامشروع را از اهم وظایف جامعه اسلامی دانسته، و با صدای بلند بر خود واجب دانسته، و جهت اتمام حجت، بیعت و کمک امت اسلامی را خواستار می گردد.

«ایها الناس ان رسول الله قال من رأی سلطانا جایرا مستحلا لحرام الله ناکثا عهده مخالفا لسنه رسول الله یعمل فی عباد الله بالاثم والعدوان فلم یغیر علیه بفعل ولا قول کان حقا علی الله ان یدخله مدخله الا و ان هؤلاء قد لزموا طاعه الشیطان و ترکوا طاعه الرحمان و اظهروا الفساد وعطلوا الحدود و استأثر روا بالفی و احلوا حرام الله و حرموا حلاله و انا احق ممن غیر ...»

مردم! پیامبر خدا صلی الله علیه وآله وسلم فرمود: هر مسلمان با سلطان زورگویی مواجه گردد که حرام خدا را حلال نموده و پیمان الهی را در هم می شکند با سنت و قانون پیامبر از در مخالفت درآمده در میان بندگان خدا گناه و دشمنی را در پیش می گیرد، و در مقابل چنین سلطان با عمل و یا با گفتار اظهار مخالفت ننماید، بر خداوند است. که این فرد (ساکت) را به محل همان طغیان گر و آتش جهنم داخل کند.

مردم! آگاه باشید اینان (بنی امیه) اطاعت خدا را ترک و پیروی از شیطان را بر خود فرض نموده اند. فساد را ترویج و حدود الهی را تعطیل نموده، فی را بخود اختصاص داده اند. حرام الهی را در حلال، و حلال اش را حرام کرده اند؛ و من از همه جهت به تغییر و ایجاد دگرگونی شایسته ترم .

حریم مقدسات و عدم استفاده ابزاری از آن ها

چون هدف امام علیه السلام حفظ حرمت حدود الهی و قانون الهی است و سعی اش تأسیس حکومت اسلامی عدل، و جلوگیری از مفاسد و استفاده ابزاری از دین و مقدسات است. لذا خود و یارانش نیز توجه کافی باین نکته دارند. و هرگز سوی استفاده از مقدسات و یا عدم آگاهی مردم را روا نمی دانند.

حج ناتمام!

امام علیه السلام هنگامی که متوجه می شود، که مامورانی از جانب (یزید) جهت ریختن خون ایشان در کعبه در ایام مراسم حج، به مکه عازم شده اند. جهت اینکه در خانه خدا درگیری نشود و خونی ریخته نشود، چرا که خداوند آنجا را محل امن (بلداً آمنا) قرار داده است، به همین دلیل حج تمتع را به حج عمره تبدیل کرده و روز «ترویه» خانه خدا را ترک می کند.

آن حضرت در این باره فرمود:

«انّ ابي حدثنی انّ بمکت کبشاً به تستحلّ حرمتها فما احب ان اکون ذلك الکبش و لین اقتل خارجها منها بشیر اححب التی من ان اقتل فیها ولین اقتل خارجاً منها بشبرین احبّ الی من ان افعل خارجاً منها بشبر ...».

پدرم به من خبر داد که به سبب وجود قوچی در مکه احترام آن شهر در هم شکسته خواهد شد و من نمی خواهم آن کبش من باشم. و بخدا سوگند اگر یک وجب دورتر از مکه کشته شوم بهتر است از اینکه، در داخل آن به قتل برسم و اگر دو وجب دورتر از مکه کشته شوم بهتر است، از این که در یک وجبی آن به قتل برسم.

و این اقدام حسین علیه السلام زمانی، ارزش خود را پیدا می کند و بزرگی کار او را به نمایش می گذارد که، در عملکرد دیگران تأملی داشته باشیم.

«عبدالله بن زبیر» نیز مخالفت بیعت با یزید بود و جهت استفاد از آن قداست و امنیت کعبه بیرون نمی آمد و دنبال جمع آوری نیرو بر علیه یزید بود. و یزیدیان آمدند، با منجنیق کعبه را با خاک یک سان کردند، اما، عبدالله بن زبیر، خارج نشد. پس مشاهده می کنیم که نه ابن زبیر و نه یزیدیان هیچ کدام حرمتی برای کعبه قایل نشدند، بلکه تا آنجا که میسر بود، قداست آن را سپرجان خود و ریاست خود کردند. و این است معنای نگاه «ابزار انگارانه» به دین! که روح حسین و حسینیان از آن بیزار است. تا آنجا که آماده اند جان، شرف، عزت و منزلت خود، را فدای دین و مقدسات نموده و آن ها را حفظ و حراست کنند. و این است معنای «حکومت اسلامی عدل».

تقبیح نگاه ابزاری به دین!

و لذا امام حسین علیه السلام ضمن خطبه ای اکثریت مردم را عبید دنیا و اسیر خواهش های نفسانی معرفی کرده و آن ها را کسانی می شمارد که دین لقلقه ی زبانشان شده و هر جا به نفعشان باشد

از دین کمک می گیرند و لکن روز نیاز دین به دفاع و حماسه براحتی از آن عبور می کنند.

«... الا ـ ترون الی الحق لا ـ یعمل به والی الباطل لا ـ یتناهی عنه لیرغب المومن في لقاء الله فانّی لا اری الموت الاسعاده والحیاه مع الظالمین الا برما، النّاس عبید الدنیا والدین علی السنتهم یحوطونه مادرت معایشهم فاذا محصوا بالبلاء قل الدیانون».

«... این مردم برده های دنیا هستند و دین لقلقه ی زبانشان می باشد، حمایت و پشتیبانی از دین تا آن جاست که زندگیشان در رفاه است (و می توانند از دین بهره دنیوی ببرند) و آنگاه که در بوته ی آزمایش قرار گرفتند دین داران کم خواهند بود».

ناگفته ها در این زمینه بسیار است و لکن به این اندک اکتفا می کنم.

امید است بتوانیم از پیروان حقیقی مکتب سرخ علوی صلی الله علیه وآله وسلم و حسینی علیه السلام باشیم. و در روز نیاز دین به فداکاری و جانبداری، هم چون حسین بتوانیم از جان، مال، ریاست و پست های فریب دهنده دنیوی به راحتی دست برداریم.

متون اسلامی و انتقاد از استفاده ابزار انگارانه از دین

قرآن و احادیث اسلامی، از استفاده ابزاری از دین، توسط برخی از انسان های ناخالص اشاره کرد، و آن را به باد انتقاد می گیرد، لذا فصل اول مقاله به این مسأله پرداخته و برخورد ابزاری با دین را بشدت نکوهش می کند.

قرآن از افرادی که سخن خدا را تحریف می کنند، و مطابق میل خود تفسیر برای می کنند، و یا مذبذب و یا دچار افراط و تفریط اند و دین را بعنوان بازیچه برای مطامع پست خود قرار می دهند را بشدت مورد سرزنش قرار می دهد.

امام صادق علیه السلام از پیامبر صلی الله علیه وآله وسلم نقل می کند که، خدای عزّوجل می فرماید:

«وای بر کسانی که دین را دام بدست آوردن دنیا کنند، وای بر کسانی که مردمی را بعدالت دستور دهند بکشند، وای بر کسانی که مومن در میان آن ها با خوف و تقیه بسر برد، این ها بمن مغرور می شوند؟ (برای این که نعمت و مهلت شان می دهد) یا بر من گستاخی می کنند، بحق خودم سوگند که فتنه و بلایی برای آن ها پیش آورم که

خردمندشان سرگردان شود».

انگیزه های استفاده ابزاری از دین

از جمله انگیزه های استفاده ابزار انگارانه از دین، مشروعیت بخشیدن به سلطه و اعمال ناصحیح دستگاه حاکمه، دنیا پرستی و علاقه به ثروت اندوزی، حب ریاست و دلبستگی (حبّ الدنیا رأس کل خطیئة)، حسادت و کینه ورزی، جهل و نادانی و بالاخره نفاق و تملق شمرده شده است.

در فصل دوم مقاله، به برخی از نمونه های استفاده ی ابزاری از دین اشاره گردیده، و مسأله خلافت رسول صلی الله علیه وآله وسلم از جمله مکانیزم های تعیین خلیفه از قبیل: اجماع. استخلاف و شورای مود ادعای مورخان اهل تسنن، جزء نمونه ها شمرده شده است. و همچنین، نحوه تحکیم قدرت توسط خلفا، مانند جریان فدک، جنگل های رده، اجتهاد در مقابل نص توسط خلیفه دوم و سوم، رواج تبعیض نژادی توسط عمر و مسلط کردن بنی امیه و افراد نالایق بر سرنوشت مسلمانان توسط خلیفه سوم و تبعید و منزوی نمودن صلحا همانند اباذر و تعطیل کردن حدود الهی نسبت به دانه درشت ها و یا اعمال معاویه و برخورد ابزاری با دین توسط معاویه، از جمله زیر پاگذاشتن قرار صلح با امام حسن علیه السلام و سخنانش خطاب به مردم کوفه که گفت: «سوگند بخدا من با شما نمی جنگم که نماز بخوانید و روزه بگیرید... بلکه من با شما پیکار کردم تا بر شما امارت کنم و خدا هم آن را با آنکه شما نمی خواستید بمن ارزانی داشت...». از جمله استفاده های ابزاری از دین شمرده شده، و بهترین دلیل اش به گواهی تاریخ همان اتفاق آن ها است.

مرزبانان دین و حکومت اسلامی

قبلا حساسیت دین و رهبران الهی از جمله، خود خداوند حکیم را نسبت، بر عایت دقیق قوانین الهی و اجتناب از استفاده های ابزاری از دین و اسلام مورد توجه قرار داده و نمونه هایی از دفاع خداوند کریم، نبی گرامی اسلام صلی الله علیه وآله وسلم و علی بن ابیطالب علیه السلام اشاره می نماید. نزول آیاتی مثل (أَنَا نَحْنُ نَزَّلْنَا الذِّكْرَ وَاَنَا لَهُ لَحافِظُونَ) و (يُرِيدُونَ لِيَطفُوا نَوَّرَ اللَّهُ بِاَفوَاهِهِم وَ اللَّهُ مُتِمُّ نُورِهِ وَ لَوْ كَرِهَ الْكافِرُونَ) و سور «کوثر» و «مسد» و.... از جمله نمونه های دفاع خداوند از دین و مقدسات شمرده شده است.

مقاله مذکور با استناد به سخن امام صادق علیه السلام : (اِذَا ظَهَرَتْ البِداعَ فِي أُمَّتِي فَلْيُظْهِرِ الْعَالِمُ عِلْمَهُ

فَمَنْ لَمْ یَفْعَلْ فَعَلَیْهِ لَعَنَهُ اللّهُ). تکلیف دانشمندان دینی بویژه رهبران آسمانی را، که از مصادیق اکمل عالمان دین هستند، در مقابل دفاع از دین و جلوگیری از استفاده ابزاری از آن را، سنگین شمرده و نمونه هایی از دفاع نبی اکرم صلی الله علیه وآله وسلم ازادین و مقدسات و دوری از استفاده ابزاری از قبیل: حکم اعدام تعدادی در فتح مکه، دفاع از علی علیه السلام و تخریب مسجد ضرار را اشاره قرار می دهد .

سپس برخی از گفتار و رفتار علی علیه السلام در مقابل دین و قوانین اسلام و باجراء گذاشتن دقیق قوانین الهی را در حکومت خود آن حضرت مورد توجه قرار داده، به برخی از اقدامات قاطع آن حضرت، مثل برخورد با برادرش عقیل و عدم پذیرش «سیره شیخین» جهت بیعت عبدالرحمن بن عوف با ایشان بعد از عثمان، و تأکید بر اینکه بشرط این رهبری را می پذیرد که طبق قرآن و سنت نبوی و اجتهاد خود عمل بکند و.... مورد تاکید قرار می دهد.

و بالاخره بطور صریح اعلام می دارد، که حکومت زمانی برای آن حضرت ارزشمند است که، وسیله احقاق حق قرار گیرد. و الا باندازه لنگه ای کفش وصله دار برای ایشان ارزشی ندارد !

نتیجه

.1 در طول تاریخ بوده و هستند، کسان که بنام دین حکومت کرده و بجای اینکه حکومت و سلطه شان را در خدمت دین قرار دهند، دین را در خدمت سلطه و نفوذ خود بکار گرفته اند.

2. در مقابل بوده و هستند، کسانی که بزرگ ترین اداف خود را اجرایی نمودن قوانین اسلام دانسته. و در این راه از هر اقدامی و لو فدای جان خود اسارت فرزندان خود و... دریغ نکرده اند، که رسول اکرم، علی علیه السلام و برخی از پیروان آن ها و همه ی ائمه طاهرین از مصادیق بارز این افراد اند.

3. انگیزه های مختلف همانند، حسادت، ریاست طلبی، دنیازدگی، جهل و نادانی و.... می توانند استفاده ابزاری از دین باشند. لذا بر متدینین بویژه بر دانشمندان دین است که در حاکمیت بخشیدن اخلاق پسندیده و در جهت از بین بردن زمینه های سوء استفاده از دین تلاش نمایند .

4. بهر اندازه که، ابزار شیطنت در جامعه بیشتر گردد، انگیزه های سوء استفاده از دین نیز

گوناگون می گردد، لذا مسولیت دین داران و دانشمندان دینی نیز بهمان اندازه سنگین تر می شود.

5. پیروان حقیقی نبوی صلی الله علیه وآله وسلم و علوی علیه السلام باید با الهام از تاریخ درد آلود اسلام و ناله های اندوه ناک علی علیه السلام و با آگاهی کافی و بصیرت لازم، بدنبال شناخت حق بروند، و حق را پیدا کرده و از آن با همه توان دفاع نمایند، تا تاریخ درد آلود علی علیه السلام تکرار نگردد. در غیر این صورت اسلام و مسلمین شاهد ضربه مهلک تری خواهند بود و دیگر ندامت و پشیمانی، درد را درمان نخواهد کرد .

و از جمله راه تحقق این امر، اجتناب از تفرقه و اختلافات ویران گر، و با محوریت ولایت حرکت کردن و اطلاعات آگاهانه از رهبری شایسته و جانشینان حقیقی نبوت و امامت است.

ص: 403

اصلاح طلبی در نهضت عاشورا / حجة الاسلام والمسلمین مرتضی عمراني

چکیده

اصـلاحات از واژه هـای مقدسـی است که اگر در جـامعه به معنـای واقعی اش با محوریت دین پیاده شود، آن جامعه به تعالی و کمال می رسد. انبیا و معصومین (علیهم السـلام) آن قدر برای اصـلاحات اجتماعی اهمیت قایل بودند که فلسـفه رسالت و پیشوایی خویش را برای اصلاح امور جامعه معرفی نمودند و نیز امام حسین علیه السلام با قیام خود و برپایی نهضت عاشورا حرکت اصلاحی را آغاز کرد که شامل تمام زوایای جامعه آن روز و جوامع بشـری بعـدی می گردد که اگر هر کس بخواهد در برابر نواقص و کاستی های جامعه خود اصـلاحاتی انجـام دهـد می توانـد این نهضت را به عنوان کامـل ترین نهضت اصـلاحی برای خود الگو قرار داده، در رفع نابسامـانی هـای جامعه خود بکوشد.

معنا و مفهوم اصلاحات

واژه اصلاحات در فرهنگ علوم اسلامی سامان بخشیدن و در فرهنگ علوم سیاسی به معنای رفورم می باشد.

اصلاحات در مکاتب گوناگون: معانی مختلف دارد ولی نکته قابل توجه این است که در

مکاتب مثل مارکسیسم و لیبرالیسم علیرغم دو نظر متضاد اصلاحات را به عنوان ابزاری برای رسیدن به منافع خاص استفاده می کنند ولی اسلام اصلاحات را در راستای سعادت انسان می خواهد.

اصلاحات در متون اسلامی: در قرآن کریم و نهج البلاغه و در فرمایش بزرگان اصلاحات به عنوان یک نیاز بنیادین و اساسی بشریت برای از بین بردن ظلم و جور مطرح است و برای رسیدن به جامعه ای که در آن عدالت و مساوات و برادری حرف نخست را بزند باید اصلاحات انجام گیرد.

اهمیت امر به معروف و نهی از منکر اصلاحات اجتماعی مصداق بارز امر به معروف و نهی از منکر است و برای جلوگیری از تباهی جامعه باید این دو اصل رعایت شود.

مبانی و ابعاد قیام امام حسین علیه السلام: آن حضرت در سخنرانی خود مبنای قیام کربلا را بر 4 اصل بیان فرمودند که در مقاله به آن پرداخته شده است.

عزت و افتخار حسینی و وظایف خواص: رسیدن به این عزت زمانی میسر است که راه آن حضرت تداوم بخشیده شود و حسینی فکر کردن، حسینی عمل کردن و حسینی زندگی کردن سرلوحه قرار گیرد خواص برای اینکه اهداف عالیه نهضت عاشورا در جامعه نهادینه شود

وظایفی دارند که باید به آن ها عمل نمایند.

اصلاح طلبی در نهضت عاشورا

(انَّ أُرِیدُ الَّا الاِصلاَحَ مَا اسْتَطَعْتُ وَ مَا تُوفِیقِی الَّا بِاللَّهِ عَلَیْهِ تَوَکَّلْتُ وَ اِلَیهِ أُنِیبُ) (1)

مقدمه

موضوع تحریف مفاهیم واژه های دینی، فرهنگی، سیاسی، اجتماعی و.... در طول تاریخ بخصوص در جوامع مدرن امروز واقعیتی تأسف آور است که بسیاری از این انحراف افراد و جوامع بشری ریشه در فریب کاری، القای سوء تعبیرات از واژه ها دارد. گرچه واژه های اصیل اخلاقی و الهی به دلیل اینکه با فطرت انسانی خو گرفته اند هیچ گاه قابل نابودی نیستند ولی متأسفانه تحریف آن ها به وسیله احاطه امواج شبکه های منسجم واقعیت نامطلوبی است که

1- هود /88

امروزه پیچیـده تر از گوشه رایـج است. «بر سـر نیزه کردن قرآن ها در برابر حق مجسم و قرآن ناطق علی علیه السـلام و در نهایت تن دادن امیرالمؤمنین به حکمیت و پیروزی معـاویه ملعون» و «به شـهادت رسانـدن امام حسـین علیه السـلام ، آن حقیقت ناب مظلوم و آن مظهر مبارزه با فساد و ناعدالتی و به اسارت بردن خاندان رسالت با آن همه مصائب دردناک: خود نمونه های بسـیار تلخ تحریف حقایق در تاریخ بشـر است و امروزه نیز برخی برای رسـیدن به اهداف پلید و شوم خویش با تحریف نمودن و واژگون جلوه دادن واژه های مقدسی هم چون حقوق بشر، مبارزه با تروریسم، عدالت خواهی، اصلاح طلبی و انسان دوستی سعی دارند افکار پاک ملت، خصوصاً جوانان عزیز جامعه را به سمت و سویی سوق دهند که رضای اربابان مستکبرشان در آن است.

همانطور که ذکر شده از جمله واژه های مقدسـی که امروزه حربه قدرت طلبان برای نیل به اهداف باطل شان می باشد اصلاحات و اصلاح طلبی است. این واژه از واژه هـایی است که اگر برداشت مطلوب و صـحیح از آن نشود و خائنـان در لبـاس دوست فرصت بیابنـد تـا آن را تحریف نمایند ضـربه های مهلکی به پیکره اش وارد می گردد که قرن ها بشریت را برای تجزیه و تحلیل آن به تفکر فرو می برد و میلیون ها نفر تا ابد عاملانشان را مورد لعن و نفرین قرار می دهند.

ولی بایـد توجه داشت اصـلاحات از زیبـاترین و پر مفهوم ترین واژه هـایی است که برای نهادینه شـدن و تحقق یافتن آن بر اساس الهامات الهی تمامی انبیا، فلسفه بعثت خود را حول این معنا دانسته اند. و همیشه سعی داشتند که فساد و تبعیض و ناعدالتی و شکاف طبقاتی و.... را برچیننـد و مسـاوات و برادری، عـدالت و دین خواهی را جـایگزین نماینـد و ائمه و پیشوایان دینی ما نیز در امتـداد طریق انبیا در برقراری هرچه بیشتر اصـلاحات دینی همت گماردنـد تا بدانجا که امیرالمؤمنین علی علیه السـلام در خطبه ها و نامه های بسـیاری به اسـتانداران و سفرا و

مسئولین سفارش فرمودند که حدالامکان اصلاحات معنوی و مادی در جامعه ایجاد کنند و از هر نوع ناعدالتی بپرهیزند.

و امام حسـین علیه السـلام مهم ترین هـدف از قیام خود را اصـلاح امور جـدش، جلوگیری از بدعت ها، امر به معروف و نهی از منکر که مصداق حقیقی اصلاحات است نامبرده و با نثار خون طاهر خود و اصحاب باوفایش این هدف را تا سر منزل مقصود پیش برد و نیز همه بر آن واقفند که با ظهور آن منجی عدالت چنان اصلاحات مادی و معنوی صورت گیرد که همه در رفاه نسبی به

سر برنـد و انقلاب اسـلامی با پیروزی خود این نویـد را به طرفـداران اصـلاحات دینی داده که هـدف محوری اش ایجاد بستر مناسب برای رسـیدن افراد جامعه به تعالی و کمال است و همیشه سـعی بر آن است که حرکت نظام به سویی که دارای اسـتاندارد الهی و شـرعی اسـت سوق پیـدا کند تا جنبه تکاملی خویش را همچنان حفظ نماید؛ ولی متأسـفانه به نظر می رسد که در جامعه کنونی ما سوء برداشت هایی از این واژه در حال وقوع است که باید با سـلاح قلم در برابر این توطئه ها ایستادگی کرد و معنای واقعی و شرعی این واژه را بیان نمود تا جامعه آگاهی لازم را به دست آورد.

لذا محقق بر آن شد تا در سال مسـمی به عزت و افتخار حسـینی از طرف مقام معظم رهبری، با الهام گرفتن از قرآن کریم و فرمایش بزرگان دین و قیام حسـینی مقاله ای تحت عنوان مـذکور تـدوین نمایـد. باشد که همواره گمراهان در مسـیر الهی قرار گرفته و خواص هر چه بیشتر خطرات موجود را درک کرده و به وظایف خود عمل کنند. ان شاء الله

معنا و مفهوم اصلاحات

* مبحث اول : معنای لغوی

«اصلاح» یعنی «درست کردن – به سامان آوردن کارها ضد افساد چیزی – دوری کردن تباهی و راست کردن» (1)

«اصلاح طلب» یعنی: «قبول کننده اصلاح، هر چیز قابل اصلاح و مرمت و چاره پذیر» (2)

«اصلاح طلب» یعنی «جوینده و خواهنده اصلاح امور کشور – خواهنده تغییرات اساسی در امور کشور به منظور بهبود اوضاع.» (3)

«اصلاح طلبان» یعنی «دسته هایی از سیاست مداران یا احزاب سیاسی که اصلاحات را بی انقلاب و به صورت تکمل می خواهند» (4)

1- لغت نامه دهخدا ج 1، ص 208 .

2- همان .

3- همان .

4- همان .

* مبحث دوم : معنای اصطلاحی

2-1- معنا در فرهنگ علوم اسلامی : مفهوم اصلاحات در فرهنگ علوم اسلامی یعنی «سامان بخشیدن» نقطه مقابل «افساد» می باشد و اصلاح و فساد از جمله زوج های متضادی هستند که در کنار هم قرار میگ یرند تا یکی نفی و طرد و دیگری جامه عمل پوشیده شود گاهی اصلاح «رابطه میان دو نفر» گاهی «محیط خانوادگی» و گاهی «محیط بزرگ اجتماعی» می باشد و منظور از اصلاح در بحث «اصلاح اجتماعی» می باشد به هر صورت «اصلاح اسلامی» حرکت انقلابی است، انقلاب در افکار، فرهنگ، اخلاق و روحیات انسان ها و به موازات آن تغییر رویه تکامل در نظامات اجتماعی حاکم بر آن ها و از آنجایی که اصلاح اسلامی تغییری است در جهت رشد و به کمال رسیدن که هم مبارزه با آداب و عادات ناپسند را می آموزد و هم سیستم های حاکم بر اجتماع را بر حق و عدالت و صواب و صلاح وامی دارد. پیامبر عظیم الشأن اسلام دو نوع جهاد را که عبارتند از «جهاد اکبر» یا مبارزه با خواهش های نفسانی و «جهاد اصغر» یا مبارزه با طغیان های این نفس در رابطه با حقوق دیگران را تکلیف کرده است، و این خود نشانگر این است که پیامبر اسلام، بزرگ ترین مصلح جهان بشریت و دین اسلام، نیز در پی اصلاح خویش و در نهایت جامعه و مبارزه با فسادها بوده است.

2-2- معنا در فرهنگ علوم سیاسی : اصلاحات در فرهنگ علوم سیاسی «رفورم Reform» معنا شده است. رفورم یعنی «اقداماتی که برای تغییر و تعویض برخی از جنبه های حیات اقتصادی و اجتماعی و سیاسی صورت می گیرد بدون آنکه بنیاد جامعه را دگرگون سازد.» مانند رفورم های ارضی، آموزشی، اداری، بازرگانی (1) و.... یعنی بدون آن که انقلابی صورت گیرد ولی عناصر انقلابی معتقدند که باید اصلاحات از راه انقلاب صورت گیرد.

* مبحث سوم : اصلاحات از دیدگاه مکاتب

3-1- معنا در مکتب مارکسیسم : آنان به منع اصلاحات و جلوگیری از هرگونه اصلاح برای ایجاد انفجار در جامعه معتقدند و می گویند که برای بشر اختیار نیست او را تابع جامعه و ابزار تولید اقتصادی می دانند و نتیجه این که آنان قایل به تز اصلاحی نیستند و هر تز اصلاحی

1- فرهنگ علوم سیاسی، غلامرضا علی بابایی .

را در دوره مالکیت، تخیل می شمارند و توصیه های اخلاقی به عدالت و جامعه بی طبقه را سوسیالیسم تخیلی قلمداد می کنند.

شهید مطهری می فرماید :

«همه می دانند جبری فکر می کنند و تز اصلاحی را قبول ندارند. چون قبول تز اصلاحی بر اساس این است که انسان بتواند خودش را اصلاح کند و حق و عدل و راستی را برپا دارد.» (1)

از منظر شهید مطهری مارکسیسم یعنی : اصلاحات جزیی گام های التیام بخش و تسکین آلام اجتماع، خیانت و تخدیر و نارواست. سنگ در راه تکامل انداختن و در وصف دشمنان تکامل وارد شدن است. زیرا گام های اصلاحی و التیام بخش، شکاف را ولو بطور موقت کم تر می کند از ناسازگاری ها می کاهد و کم تر شدن شکاف و کاهش ناسازگاری ها آهنگ مبارزه را کند می کند، کند شدن آهنگ مبارزه موجب تأخیر موعد جهش و انقلاب می گردد و تأخیر انقلاب مساوی است با توقف بیشتر جامعه در مرحله پیشین و عقب افتادن تکامل، این ها نتایجی است که از پیش ابزاری تاریخ گرفته می شود. (2)

3-2- معنا در مکتب لیبرالیسم : آنان معتقدند برای جلوگیری از وقوع انقلاب که ویران کننده و عامل نابودی جامعه است بایستی دست به اصلاحات زد. اصلاحاتی که مانع از یک تحول انقلابی در جامعه شود؛ یعنی در واقع تاکید لیبرالیسم بر اصلاح و اصلاح طلبی، برای جلوگیری از همان انفجاری که مارکسیسم و عده آن را داده بود و نتیجه این که لیبرالیسم بخاطر این که سرمایه داری با خطر مواجه نشود تاکید بر اصلاحات و اصلاح طلبی دارد.

2-3- معنا در مکتب اسلام : دو مکتب پیشین علیرغم دو نظر متضاد، اصلاحات را به عنوان ابزاری برای رسیدن به اهداف خاص استفاده می کنند ولی اسلام و مصلحان، اصلاحات را در راستای سعادت انسان و ایجاد زمینه رشد و کمال انسان می دانند همان طور که شهید مطهری رحمه الله علیه در این زمینه می فرماید:

«اصلاح طلبی یک روحیه اسلامی است، هر مسلمانی به حکم این که مسلمان است خواه و ناخواه اصلاح طلب و لااقل طرفدار اصلاح طلبی است. زیرا اصلاح طلبی هم

1- حق و باطل، ص 25 .

2- قیام و انقلاب مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف ص 34

به عنوان یـک شـان پیامبری در قرآن مطرح است و هم مصـداق امر به معروف و نهی از منکر است که از ارکان تعلیمات اجتماعی اسـلام است.» (1)

مفهوم واژه اصـلاح در اینجا فردی و چه اجتماعی و در مقابل افساد است اگر چه در سـخن ما مراد از واژه اصـلاح «اصلاح اجتماعی» می باشد .

اسـتاد شـهید مطهری رحمه الله علیه اصـلاح طلبی را یک روحیه اسلامی و شأن پیامبری و مصداق بارز امر به معروف و نهی از منکر و از ارکان تعلیمات اجتماعی می داند که میان امر به معروف و نهی از منکر و اصـلاح، رابطه منطقی «عموم و خصوص مطلق» برقرار است. از این رو که هر مسـلمان باید اصـلاح طلب و یا طرفدار اصـلاح طلبی یعنی خواهان دگرگون ساختن جامعه در جهت جامعه مطلوب باشد. بنابراین اصـلاح طلبی در عمق اسلام ریشه دارد که با تکیه بر قرآن وسنت، هدف از آن پیشرفت زندگی فردی و اجتماعی مسلمانان براساس معیارها و

ارزش های دینی به سمت کمال مطلوب آن است.

اصلاحات در متون اسلامی

* مبحث اول : اصلاح طلبی از منظر قرآن کریم

اصـلاحات در ادبیات دینیمان بخاطر ارزش و اهمیت والایش سابقه دیرینه ای دارد و به عنوان یک نیاز بنیادین و اساسی بشریت برای از بین بردن ظلم و جور مطرح است و از آنجـا که انسـان بخاطر فطرت پاک و خـداجویی که دارد خواهان رشـد و نیل به کمال و سـعادت است، اصلاحات می تواند تضمین کننده سلامت راه و رشد و مال وی در گستره حیات اجتماعی باشد و شاید این از دلایل بسیار مهمی است که این واژه در نظر همگان مورد اکرام و احترام خاص واقع شده است و هاله ای از قداست و حرمت برایش قائلند.

ضرورت اصـلاحات و ارزش حیـاتی آن در بسـیاری از آیات قرآن کریم به چشم می خورد که بیان گر آن است حتی فلسـفه بعثت انبیا هم اصـلاح امور معنوی و مادی جامعه و ارتقای هر چه بیش تر سطح معرفتی بشریت به خداوند بوده و پیامبران با ارایه قوانین و مقررات الهی برای انسان به دنبال اصلاح ناهنجاری از زندگی انسان ها و سعی در استانداردسازی نگرش ها، گفتار و رفتار جامعه داشتند. در قرآن مجید، این کتاب آسمانی و راهنمای راه حق و عدالت

1- نهضت های اسلامی در صد ساله اخیر، ص 7.

واژه های اصلاح و مشتقات آن بارها به کار رفته و انسانهایی که به فکر اصلاح جامعه و در صدد سامان بخشیدن کار مردم هستند را ستایش می کند و همچنین واژه های فساد و مشتقات آن نیز در مقابل اصلاح بارها مطرح شده و از زورگویان و طاغوتیان به عنوان مفسد و فسادگران یاد کرده است خداوند رسالت بزرگ همه پیامبران و اولیای خویش را اصلاح در زندگی معنوی و مادی انسان ها معرفی می کند و رسولان حق را مصلح می نامند. قرآن کریم از قول حضرت شعیب علیه السلام آورده :

«ان ارید الا الاصلاح ما استطعت وما توفیقی الاباالله علیه توکلت و الیه انیب» (1)

«جز اصلاح تا آنجا که توانایی دارم هدف دیگری ندارم و موفقیتم جز به دست خدا نیست تنها بر ذات مقدس او توکل می کنم و تنها به سوی او بازخواهم گشت».

در این آیه هدف از رسالت و مأموریت اصلی شعیب پیامبر اصلاح امور مردم و بخشیدن به امور جامعه و رفع فساد و تباهی معرفی می شود و آنگاه ماهیت این دعوت اصلاح طلبانه را چنین تبیین می فرماید: «والی مدین اخاهم شعیبا قال یا قوم اعبدوا الله مالکم من اله غیره قدجاءکم بینه من ربکم فاو فو الکیل والمیزان ولا تبخسوا الناس أشیایهم ولا تفسدوا فی الارض بعد اصلاحها ذالکم خیر لکم ان کنتم مومنین» (2)

«به سوی مدین برادرشان شعیب را فرستادیم گفت: ای قوم من، خدا را بپرستید که جز او معبوی ندارید دلیل روشنی از طرف پروردگارتان برای شما آمده است بنابراین حق پیمانه و وزن را ادا کنید و از اموال مردم چیزی نکاهید و در روی زمین بعد از آنکه اصلاح شده است به فساد برنخیزید. این برای شما بهتر است اگر اهل ایمان باشید.»

و جامعه ای را که در آن خدا پرستی و عدالت، محوریت داشته باشد می ستاید و مؤمنین به خدا را از فساد در این چنین جامعه ای برحذر می دارد. در آیه ای حضرت موسی به برادرش هارون سخنی را برای اصلاح مردم می فرماید که خود اهمیت و ارزش اصلاح اجتماعی و دینی را می رساند :

1- هود / 88 .

2- اعراف /85 .

(قَالَ مُوسَی لِاَخِیهِ هَارُونَ اِخَلَفَنِی فِی قَومِی وَ أَصْلِحْ وَ لا تَبِیعُ سَبِیلَ الْمُفْسِدِینَ) (1)

«حضرت موسی به برادرش هارون گفت جانشین من در میان قومم باش و آن ها را اصلاح کن و از روش مفسدان پیروی بنما»

وعده دادن به پاداش عظیم از طرف خداوند متعال به آن هایی که به فکر اصلاح امور جامعه اند را از آیه ذیل می توان فهمید:

(مِنْ أَمْرٍ بِصِدقِهِ أَوْ مَعْرُوفٍ أَوْ أَصْلَحَ بَیْنَ النَّاسِ وَ مَنْ یَفْعَلْ ذلِكَ ابْتِغاءَ مَرْضاتِ اللَّهِ فَسَوْفَ تُوتِیهِ أَجْراً عَظِیماً) (2)

«کسی که امر به کمک به دیگران یا کار نیک یا اصلاح در میان مردم کند و هر کسی برای خشنودی پروردگار چنین کند پاداش عظیمی به او خواهیم داد».

قرآن کریم به همان اندازه که از حرکت های اصلاحی برای رفع نابسامانی های اجتماعی، فرهنگی و.... دفاع می کند حرکت های ضد اصلاحی را نیز محکوم می کند هر چند رهبران آن در ظاهر مدعی اصلاح طلبی باشند چنان چه در قرآن کریم ادعای اصلاح طلبانه منافقین را به شدت تخطئه می کند و می فرماید:

(اذا قِیلَ لَهُمْ لا تُفْسِدُوا فِي الاَرضِ ، قالُوا أَنَّما نَحْنُ مُصْلِحُونَ الَّا أَنَّهُمْ هُمُ الْمُفْسِدُونَ وَ لکِنْ لا یَشْعُرُونَ) (3)

هرگاه به آن ها گفته می شود در زمین فساد نکنید می گویند ما فقط اصلاح گرانیم، آگاه باشید که همین ها مفسدانند و خود هم درک نمی کنند.»

در این آیه به این نکته تصریح شده که آن ها به دنبال افساد هستند و همچنین نمونه های بسیار زیادی از آیات که نشانگر اهمیت اصلاحات درجات و ستودن کسانی که در راه اصلاح اند و در مقابل سرزنش و نکوهش نمودن آن هایی که از واژه اصلاحات سوء برداشت می کنند وجود دارد که به تفصیل بیان کردن آن از حوصله این مقاله خارج است.

* مبحث دوم : اصلاح طلبی از منظر نهج البلاغه

در امتداد اصلاح پیامبران بزرگ الهی، امامان شیعه نیز این وظیفه را بر عهده گرفته و از

1- اعراف / 42 .

2- نساء / 141 .

3- بقره / 11 و 12 .

پیشگامان بزرگ اصلاح طلبی به شمار می آیند و بعد از انبیا بزرگ ترین پرچمدار نهضت اصلاحی امیرالمؤمنین علی علیه السلام می باشد که با توجه و تدبر به زندگی پربار آن مصلح دین به وضوح می توان ارزش و اهمیت این اصل مهم و حیاتی را در گفتار و نوشتار ایشان مشاهده نمود نگارنده بر آن شد تا به اختصار این حقیقت را از کتاب و کلام آن شهید عدالت جویا شود.

2-1- ضرورت اصلاحات : امیرالمؤمنین علی علیه السلام در بیانات خود نه تنها اصلاح طلبی و انجام اصلاحات راستین در همه ابعاد زندگی را توصیه کرده و کارشکنان و سستی کنندگان را مورد سرزنش قرار داده بلکه وظیفه حاکم و مسئولین را، پرداختن به اصلاح امور معنوی و مادی مردم دانسته است. چنان چه در عهدنامه خود به مالک اشتر رسماً سفارش می کند تا آگاهی و شناخت خود را در زمینه سامان بخشیدن امور کشور و اصلاحات در بخش های مختلف با بحث و مشاوره با متخصصان و عالمان متعهد تکمیل و تقویت نماید.

(وَاَکثَرَ مَدارِسِهِ الْعُلَمَاءِ وَ مُناقِشَةِ الْحُکَمَاءِ فِي تَثْبِيتِ مَا صَلَحَ عَلَيهِ أَمَرَ بِلادِکَ) (1)

«با کارشناسان و دانشمندان بسیار به بحث و مشورت پرداز و این بررسی و بحث ها درباره اموری باشد که وضع مملکت را در همه زمینه اصلاح می کند».

و در کلام دیگر تأکید بر اصلاحات نموده و می فرماید:

(وَ لَا تُفْرِطُوا فِي صَلَاحِ ....) (2)

«در آنچه صلاح است و اصلاحات به شمار می آید کوتاهی و سستی نکنید»

امیر المؤمنین تلاش در امر اصلاحات و سامان دهی جامعه را مایه سعادت می داند چنان چه در غرر الحکم آمده :

(مِنْ کَمَالِ السَّعَادَةِ السَّعْيِ فِي صَلَاحِ الْجُمْهُورِ) (3)

«کوشش در صلاح و ساماندهی جامعه و امور مردم از کمال سعادت و نیک بختی است.»

آن دلیر مرد سخن و شمشیر، آن چنان اصلاحات را ضروری دانسته برایش اهمیت و

1- نهج البلاغه مرحوم دشتی نامه 53 بند 40 .

2- همان نامه 50 بند 4 .

3- ج 6، ص 3.

ارزش قایل است که وظیفه اش را منحصـر به اصلاح امور جامعه می داند (وَ مَا عَلَی اِلّا الْجَهْدَ ...) (1) وظیفه من جز تلاش و کوشش در اصـلاح امور شـما نیست و همگـان را مورد خطاب قرار داده و می فرمایـد (أَصّ لِحُوا ذَاتَ بَیْنِکُمْ) (2) «کدورت ها و مسایل شخصـی و جناحی» بین خود را کنار گذاشته و اصلاح کنید».

2-2- جهت اصلاحات : اصلاحات وقتی مفید فراگیر و ماندگار خواهد بود که در جهت ارزش های الهی ایمان و باورهای دینی جامعه و سنت های ملی و مصالـح مردم باشـد به طور کلی بایـد گفت که اصـلاحات بایـد در راسـتای بسط عدالت، دیانت و آبادی آخرت باشد تا انسان را به کمال و تعالی برساند. امیرالمؤمنین علی علیه السلام در پی گزارشی که از مضقله بن هبیره شیبانی فرماندار و شرخره (فیروزآباد) از شهرهای فارس ایران مبنی بر بخشیدن غنایم جنگی به اعرابی که از خویشاوندان او بودند به ایشان رسیده چنین می فرماید

(... وَ لَا تَصْلُحُ دُنیَاکَ بِمَحْقِ دِینِکَ فَتَکُونَ مِنْ الاَخسَرِینَ أَعْمالاً) (3)

«مبادا اصلاحات دینت را به نابودی دینت انجام دهی که در این صورت زیان کارترین انسانی.»

آن حضرت زمانی که مالک اشتر را به استانداری مصر برگزید در نامه ای به ایشان فرمود:

(وَ لَا تَنقِصنَ سِ نَّهُ صَالِحُهُ عَمِلَ بِهَا صُدُورُ هَذِهِ الاُمَّةِ وَ اجْتَمَعَتْ بِهَا الاَلفِهِ وَ صَلَحَتْ عَلَیْهِ الرَعیَةِ وَ لَا تُحْدِثَنَّ عَلَیْهِ سِنَّهُ تَضُرُّ بِشَیٍ مِنْ مَا فِي تِلکَ فَتَکُونُ الاَجرَ لِمَنْ سَنَّهَا وَ الْوِزْرُ عَلَیکَ بِمَا نَقَضْتَ مِنْهَا) (4)

هرگز آداب و سـنت های پسندیده ای که بزرگان این امت به آن عمل کردهاند و عامل وحدت و انسجام بوده و ملت به وسیله آن به اصلاح و سامان رسـیده است، نشـکن و از بین نبر و هیـچ گاه آداب و مقرراتی پدیـد نیاور که به سـنت های خوب گذشـته زیان وارد کنـد. چرا که پاداش برای آورنده و کیفر و بدبختی برای تو خواهد بود که آن را شکستی.

1- نهج البلاغه خطبه 178 بند 9 .

2- همان خطبه 16 بند 10 .

3- همان نامه 43 بند 3 .

4- همان نامه 53 بند 38 .

در جای دیگر کسانی را که دینشان را بخاطر دنیایشان فدا کردند زیان کار معرفی نموده، می فرماید:

(لَا یَتْرُکُ النَّاسُ شیئنا مِنْ أَمْرِ دِینِهِمْ لِاسْتِصْلَاحِ دُنْیَا هُمْ الاَفتَحَ اللَّهُ عَلَیْهِمْ مَا هُوَ أَضَرُّ مِنْهُ) (1)

«مردم چیزی از امور دینشان را برای اصلاح دنیای خود ترک نمی کنند مگر آنکه خدا زیان بارتر از آن را بر آنان پیش خواهد آورد».

2-3- اصلاحات فرهنگی : بعد از آنکه ضرورت و جهت اصلاحات مورد بررسی قرار گرفت مهم ترین بحثی که باید به آن پرداخت و نیز باید نقطه شروع حرکت اصلاحی هم باشد اصلاحات فرهنگی است. زیرا بدیهی است تا فرد فرد و در نهایت جامعه از درون و ریشه اصلاح نشوند، زندگی و وضعیت بیرون آن ها سامان نخواهد یافت. و این اصلاحات درون است که عامل اقتدار و عزت ملی می گردد. و از آن جایی که انبیا و ائمه معصومین خود معصوم و صالح بودند موفقتیشان در امر تحول فکری و فرهنگی فرد و در نهایت جامعه و تربیت انسان های صالح بسیار چشم گیر بوده که این خود بزرگ ترین امتیاز نهضت اصلاح طلبانه شان به شمار می رود. بر این اساس در نهج البلاغه از مهم ترین وظایف رهبری، نصیحت و تعلیم و تربیت ملت است امیرالمؤمنین پس از شکست شورشیان خوارج در سال 38 هجری برای بسیج کردن مردم جهت مبارزه با شامیان مطالبی را ایراد فرموده که در آن از جمله حقوقی که مردم بر عهده رهبر خود دارند را تعلیم و تربیت بیان می نماید:

(أَیُّهَا النَّاسُ . . . . لَکُمْ عَلَیَّ حَقٌّ . . . وَ تَأْدِیبُکُمْ کَیْمَا تَعَلَمُوا) (2)

«ای مردم شما را بر من حقی است.... شما را تربیت کنم تا راه و رسم زندگی را بدانید»

و در کلام دیگر به آنانی که بین خود و پروردگارشان رابطه بندگی و اطاعت را اصلاح نمایند بشارتی می دهد .

(مَنْ أَصْلَحَ مَا بَیْنَهُ وَ بَیْنَ اللَّهِ أَصْلَحَ لِلَّهِ مَابَینِهِ وَ بَیْنَ النَّاسِ وَ مَنْ أَصْلَحَ أَمْرَ آخِرَتِهِ أَصْلَحَ اللَّهُ أَمَرَ دُنیَا ...) (3)

1- همان حکمت 106 .

2- همان خطبه 34 بند 112 .

3- همان حکمت 89 .

«آنان که بین خود و خدا اصلاح نماید خداوند میان او و مردم را اصلاح می کند و کسی که امور آخرت را اصلاح کند خدا امور دنیای او را اصلاح خواهد کرد...»

و در عهدنامه امیرالمؤمنین به مالک اشتر استاندار مصر نیز آمده:

(وَ انَّ کَانَتْ کُلُّهَا لِلَّهِ اذا صَلُحَتْ فِیهَا النَبَهِ وَ سَلِمَتْ مِنْهَا الرَعیَةِ)

نیکوترین وقت ها و بهترین ساعات شب و روزت را برای خود و خدای خود انتخاب کن اگرچه همه وقت برای خداست، اگر نیت درست و رعیت در آسایش قرار داشته باشند.

بنابر مطالب مذکور باید گفت که اصلاحات در نیت و تفکر، فرهنگ و اعتقاد بر اصلاحات دیگر مقدم است.

2-4- اصلاحات اقتصادی : مدیر موفق باید جهت تحقق برنامه های اصلاحی با ایجاد بستر رشد و تعالی، موانع راه را بردارد و برای حل مشکلات اقتصادی و معیشتی جامعه اهتمام لازم را بورزد چرا که غفلت و کوتاهی در حل مشکلات تهدیدی جدی برای مدیران و اصلاح طلبان خواهد بود. (تاریخ نشان داده در هر جامعه ای که فقر اکثریت را تحت پوشش خویش گرفته فساد و بی بندوباری مضاعف گردیده و توجه به انسان دوستی و محبت و در نهایت احکام الهی کم رنگ می شود و آن گاه است که فقر فاجعه آفرینی می کند و این بی بندباری زمانی تشدید می شود که در آن جامعه فقیر، مردمان، شاهد بی عدالتی و سرمایه اندوزی مسئولین باشند و آن جاست که خیانت به احکام الهی و دین از طرف حکما به اوج خود می رسد). آن امیر عرصه عشق و ایمان خطاب به حاکم مصر می فرماید:

(فَانٍ شَکَوْا ثِقْلًا أَوْ عِلَّةِ أَوِ انْقِطَاعَ شِرْبٍ أَوْ بَالِهِ . . . خَفَقَتِ عَنْهُمْ بِمَا تَرْجُوا انَّ یَصْلُحَ بِهِ أَمْرُهُمْ . . . وَ لَا یَثْقُلَنَّ عَلَیکَ شَیٍ ....) (1)

اگر مردم شکایت کنند از سنگینی مالیات، یا افت زدگی، یا خشک شدن آب چشمه، یا کمی باران.... در گرفتن مالیات به میزانی تخفیف ده تا امورشان سامان گیرد و اصلاح گردد و هرگز تخفیف دادن در خراج تو را نگران نسازد زیرا آن اندوخته ای است که به عمران کشور برگشته، گسترش عدالت و محبت ملت را به همراه خواهد داشت.

1- همان نامه 53 بند 81 .

و در جای دیگر می فرماید

(وَ تَفَقَّدْ أَمْرَ الْخَرَاجِ بِمَا يُصْلِحُ أَهْلَهُ فَانٍ فِي صَلَاحِهِ وَ صَلَاحِهِمْ صَلَاحاً لِمَنْ سِوَاهُمْ وَ لَا صَلَاحَ لِمَنْ سِوَاهُمْ الاَبِهِم ...) (1)

«مالیات و بیت المال را به گونه ای وارسی کن که صلاح مالیات دهندگان باشد. زیرا بهبود مالیات و مالیات دهندگان عامل اصلاح امور دیگر اقشار می باشد و تا امور مالیات دهندگان اصلاح نشود کار دیگران نیز سامان نخواهد گرفت زیرا همه مردم نان خور مالیات و مالیات دهندگانند. باید تلاش تو در آبادی زمین بیش تر از جمع آوری خراج باشد که خراج جز با آبادی و توسعه عمران فراهم نمی گردد.»

امیرالمؤمنین در جای جای نهج البلاغه که بحث اصلاحات اقتصادی به میان می آید تاکید بسیار بر توسعه اقتصادی برای جلوگیری از فساد و بی بندوباری می نماید.

2-5- اصلاحات سیاسی : هرگونه اصلاحات سیاسی باید با حفظ استقلال و آزادگی و نفی هر نوع ظلم و جور و به زیر بار رفتن ظالم و استعمار همراه باشد. حضرت امیر علیه السلام آن آزاد مرد تاریخ بعد از جنگ صفین در نامه ای به امام حسن علیه السلام نوشت:

(وَاَكرَمَ نَفسَکَ عَنْ كُلِّ دَنِيه . . . وَ لَا تَكُنْ عَبْدَ غَيْرِكَ وَ قَدْ جَعَلَکَ اللَّهُ حُرّاً) (2)

«نفس خودت را از هرگونه پستی و حقارت بازدار... و هرگز برده دیگری مباش که خداوند تو را آزاده آفریده است.»

و آن نیک و خیر که جز با شر و زشتی به دست نیاید نیکی نمی باشد. اصلاحات فقط باید بر اساس عدل و خیر و صلاح امت انجام گیرد لذا وقتی خدمت امیرالمؤمنین عرضه داشته اند مردم دل به دنیا بسته اند و معاویه با هدایا و پول آن ها را جذب می کند شما هم از بیت المال به جای تقسیم مساوی به اشراف ببخش تا به تو گرایش پیدا کنند فرمود »

(اَتَامُرُونِی انَّ اطْلُبِ النَّصْرَ بِالْجَوْرِ فِيمَنْ وُلِّيتُ عَلَيْهِ وَ اللَّهِ لَا أَطُورُ بِهِ مَا سَمَرَ سَمِيرُ وَ مَا أَمَّ نَجْمُ فِي السَّمَاءِ نَجْماً) (3)

«آیا به من دستور می دهید برای پیروزی خود بر جور و ستم درباره امت اسلامی که

1- همان بند 78 .

2- همان نامه 31 بند 86 .

3- همان خطبه 126 بند 1 .

بر آن ها ولایت دارم استفاده کنم؟ بخدا سوگند تا عمر دارم و شب و روز برقرار است و ستارگان از پی هم طلوع و غروب می کنند، هرگز این کار را نخواهم کرد».

آن حضرت در این خطبه نظریه و تفکر (ماکیاولیسم) و این که هدف وسیله را توجیه می کند را به شدت نفی نمود.

امام علی علیه السلام بر پیمودن طریق حق و انجام اصلاحات واقعی تأکید می فرمودند:

(أَيُّهَا النَّاسُ لاتَستُو حَشْواً فِي طَرِيقِ الْهُدَى لِقِلَّهِ أَهْلِهِ ...) (1)

«ای مردم در راه حق از کمی افراد نهراسید. زیرا اکثریت مردم به سفرهای گرد آمده اند که سیری در آن کوتاه و گرسنگی آن طولانی و بسیار است.»

امیرالمؤمنین علیه السلام به هیچ عنوان حاضر نبود به عنوان یک سیاست مدار از مرز عدالت خروج کند و امتیاز خاص بیجا به کسی دهد.

* مبحث سوم : اصلاح طلبی از دیدگاه مقام معظم رهبری

بعد از انبیا و امامان معصوم ولایت فقیه در حکومت اسلامی سکان دار امر اصلاحات می باشد و باید با تأسی و عمل نمودن به رفتار و گفتار معصومین تمام توانایی خویش را در ایجاد بستر مناسب برای اصلاحات فرهنگی، اقتصادی، سیاسی و.... در جامعه به کار گیرد تا

بتواند حکومتی پویا و سرزنده ای داشته باشد. در زمان کنونی که شخصی فقیه و عادل، مدیر و مدبر در رأس حکومت اسلامی ماست و بر منصب ولایت فقیه تکیه زده بر همگان لازم است در اجرا نمودن اصلاحات نظر ولی فقیه را سرلوحه قرار داده تا از حد و مرز اصلاحات اسلامی خارج نشوند. مقام معظم رهبری و ولی امر مسلمین جهان، اصلاحات را چنین تعبیر فرمودند:

«هر نقطه خرابی، هر نقطه نارسایی، هر نقطه فاسدی به یک نقطه صحیح تبدیل شود، انقلاب، خودش یک اصلاح بزرگ است اگرچه در اصطلاحات سیاسی دنیا «انقلاب» را مقابل اصلاح قرار می دهند... من اصلاح با اصطلاح اسلامی را مطرح می کنم، خود انقلاب بزرگ ترین اصلاح است، تداوم اصلاحات، در ذات و هویت انقلاب نهفته است. یک ملت انقلابی و هوشیار و شجاع به طور دایم نگاه می کند تا

1- همان خطبه 201 بند 1 .

ببینـد فسادهایی که از قبل درمیان او مانده کدام است. فسادهایی که در طول زمان بر اثر غفلت ها و سوء تدبیرها و تجاوزها به وجود آمده، تا آن ها را اصلاح کند، اشتباهات و خطاها کدام است تا آن ها را اصلاح کند.» (1)

عاشورا و اصلاحات

* مبحث اول : اهمیت امر به معروف و نهی از منکر و رابطه آن با اصلاحات

دین مبین اسـلام برای انسـان، گرایش ذاتی به صـداقت و امـانت و عـدالت قایل است و به تعبیر دیگر انسان حنیف، حق گرا و فطرتا میل به کمال و خیر و حق دارد و در عین حال از آزادی و اختیار برخوردار است و لذا ممکن است از میسـر اصـلی خود منحرف گردد. اسلام این اشـتباه و خطـا را به صورت یـک جریـان موقت می پـذیرد ولی رشـد و گسترش این جریان ناسالم و فساد برانگیز ممکن است جامعه را به تباهی بکشاند به همین جهت قرآن کریم برای جلوگیری از این انحراف و انقراض و ایجاد اتحاد و وحدت در جامعه دستور به امر به معروف و نهی از منکر و اصلاح جامعه می دهد چنان چه در آیاتی آمده :

(وَ لْتَكُنْ مِنْكُمْ أُمَّةٍ يَدْعُونَ اِلَىَّ الْخَيْرِ ويامرون بِالْمَعْرُوفِ وَ يَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَ اُولَئِکَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ وَ لاَ تَكُونُوا كَالَّذِينَ تَفَرَّقُوا وَاختَلِفُو مِنْ بَعْدِ مَاجَاهِم الْبَيِّناتِ وَ اُولَئِکَ لَهُمْ عَذابُ عَظِيمٌ) (2)

«بایستی حتماً جمعیتی از شـما باشند که مردم را به خوبی ها دعوت کنند و امر به معروف و نهی از منکر نمایند و چنین افرادی رستگارانند و نکند شما مثل کسانی باشید که از هم متفرق شده و اختلاف کردند (یهود و نصاری) بعد از آن که براهین و ادله برای آن ها ثابت شده بود و برای چنین اشخاصی عذاب دردناک خواهد بود».

در آیه ای دیگر کسانی که به نهی از منکر توجه نداشته اند و این واجب الهی را ترک می کردند مورد سرزنش قرار می دهد :

(كانُوا لا يَتَناهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ فَعَلُوهُ لَبِيسٍ ما كانُوا يَفْعَلُونَ) (3)

1- سخنرانی مقام معظم رهبری در تاریخ 79/1/28 .

2- آل عمران / 15-14 .

3- مائده/ 79 .

«آن ها از اعمال زشتی که انجام می دادند یکدیگر را نهی نمی کردند چه بدکاری انجام می دادند».

اگر در فرمایشـات بزرگـان دین نظر و تأملی صورت گیرد به وضوح می توان اهمیت این دو اصل را دریافت که عاملین به این دو اصل مورد لطف و حرمت ایزد منان قرار می گیرند و اگر در جامعه مرسوم شود روزی آن جامعه افزون می گردد و چنان چه امیرالمؤمنین می فرماید:

(انَّ الاَمرِ بِالْمَعْرُوفِ وَ النَّهْیَ الْمُنْکَرِ لَخُلْقَانِ مِنْ خُلُقِ اللَّهِ وَ أَنَّهُمَا لَا یُقَرِّبَانِ مِنْ أَجَلٍ وَ لَا یَنْقُصَانِ مِنْ رِزْقٍ) (1)

«همانا امر به معروف و نهی از منکر دو صفت از اوصاف پروردگارند که نه اجل را نزدیک می کنند و نه روزی را کاهش می دهند.»

و تارکین به این دو اصل مورد لعن قرار می گیرند و اگر در جامعه فراگیر نشود؛

الف : انسان هایی بدطینت بر آن جامعه مسـلط می شوند همانطور که در وصـیت نامه امیرالمؤمنین به امام حسن و حسـین علیهما السلام آمده است :

(لَا تَتْرُکُوا الاَمرِ بِالْمَعْرُوفِ وَ النَّهْيِ عَنِ الْمُنْکَرِ فَیُولِیَ عَلَیکُم شِرَارُکُمْ) (2)

«امر به معروف و نهی از منکر را ترک نکنید که بدهای شما بر شما مسلط می شوند».

ب : هویت و حیات انسانی از آن جامعه نفی می شود. چنانچه امیرالمؤمنین علیه السلام در تایید این سخن می فرماید:

(تَارِكُ الاِنکَارِ الْمُنْکَرِ بِلِسَانِهِ وَ قَلْبِهِ وَ یَدِهِ فَذَلِكَ مَیِّتُ الاِحیَاءِ) (3)

«بعضی منکر را با زبان و قلب و دست خود رها ساخته اند که چنین کسی از آنان مرده ای میان زندگان است».

ارزش امر به معروف و نهی از منکر همین قدر بس که امام حسـین علیه السلام آن اصلاح طلب دینی هدف خود را از قیام پر خروش کربلا احیاء این فریضه بسیار مهم که از ضروریات دین نام برده می شود عنوان فرمودند:

1- همان حکمت 374 بند 3.

2- همان نامه 47 بند 7 .

3- همان حکممت 374 بند 3 .

(... أَنَّما خَرَجَتْ لِطَبِّ الاِصلاَحِ فِی أَمَّةِ جَدّی أَرِیدُ انَّ أَمُرْ بِالْمَعْرُوفِ وَانَهِی عَنِ الْمُنْکَرِ وَ اَسیرِ بِسِیرَةِ جَدّی وَاَبِی) (1)

«در جستجوی اصلاح کار امت جدم بپا خواسته ام اراده دارم امر به معروف و نهی از منکر کرده و به سیرت جد و پدرم رفتار کنم.»

باید توجه داشت شاید امر به معروف و نهی از منکر لزوماً مصداق اصلاح اجتماعی نباشد اما هر اصلاح اجتماعی، مصداق امر به معروف و نهی از منکر است و هر مسلمان آشنا به وظیفه از آن جهت که خود را موظف به این دو اصل می داند نسبت به اصلاح اجتماعی حساسیت خاصی دارد و با عنایت به مطالب فوق تاکید دین اسلام بر امر به معروف و نهی از منکر در جامعه نوعی تأکید بر اصلاح جامعه و جلوگیری از فساد و رفع نابسامانی های اجتماعی است و لذا با رعایت این اصلاح اجتماعی می توان به هدف و رسالت عالیه دین که همان اصلاح جامعه و ایجاد زمینه مناسب برای آسایش و رفاه مناسب برای انسان و فراهم کردن امکان لازم برای رشد معنوی و تکامل در جهان دیگر است رسید.

* مبحث دوم : مبانی و ابعاد قیام امام حسین علیه السلام

پیرامون اصول و ابعاد قیام کربلا می توان وصیت نامه آن حضرت به برادرش محمد حنفیه را هنگام حرکت از مدینه به سوی مکه نام برد که پس از بیان عقیده خویش درباره توحید، نبوت، معاد به کارش عنوان اصلاح و به خود عنوان مصلح می دهد و می فرماید:

(أَنِّی لَمْ اخْرُجْ أَشِراً وَ لَا بَطَراً وَ لَا مُفْسِداً وَ لَا ظَالِماً وانما خَرَجَتْ لِطَبِّ الاَصلَحَ فِي أُمَّهِ جَدّی أُرِیدُ انَّ أُمُرْ بِالْمَعْرُوفِ وانهی عَنِ الْمُنْکَرِ وَ اَسِیرَ بِسِیرَةِ جَدّی وَ اَبِی) (2)

«من نه از روی خودخواهی و سرکشی و هوس رانی از مدینه خارج شدم و نه برای فساد و ستم گری بلکه هدف من از این حرکت اصلاح مفاسد امت جدم و منظورم امر به معروف و نهی از منکر است و می خواهم سیره جدم و پدرم را در پیش گیرم»

و همچنین در منی فرمود :

(اللَّهُمَّ أَنَّکَ تَعْلَمُ انَّهَ مَا یَکُن مَا کَانَ مِنَّا تَنافِسَا مِنْ سُلْطَانٍ وَ لَا الْتِمَاساً مِنْ فُضُولِ

1- کامل بن اثیر، ج 4، ص 17 .

2- همان.

الْحُطَامِ وَ لَكِنْ لِنَرَى الْمَعَالِمَ مِنْ دِينِكَ وَ نُظْهِرَ الاِصلاَحَ فِي بِلادِكَ فَيَامِنَ الْمَظْلُومُونَ مِنْ عِبادِكَ وَ يَعمَل بِضُرٍّ اَيضُكَ وَ سنتک وَ اَحكَامِكَ (1)

«پروردگـارا این حرکت ما نه بخاطر رقابت بر سـر حکومت و قـدرت و نه به منظور به دست آوردن مال دنیا است؛ بلکه بخاطر آن است که نشانه های دین تو را به مردم نشان دهم و اصـلاحات را در کشور اسلامی اجرا کنم تا بندگان ستم دیده ات از چنگال ظالمان در امان باشند و واجبات و احکام و سنتهای تعطیل شده تو دوباره اجرا گردد.»

امام حسـین علیه السـلام در این سـخنرانی به صـراحت از اصـلاحات سـخن می گویـد و با همان صـراحت و شـفافیت مبانی این حرکت اسلامی را بیان می نماید این اصول و مبانی در چهار اصل، بنیادش بیان شده است.

الف: بازگشت به اصول واقعی اسلام «لنری المعالم من دینک» اصلاح در فکرها و اندیشه ها در این فراز هدف خود را نشر و فرهنگ پویا و اسلامی، تأمین سعادت مادی و معنوی، بازگرداندن اصول محو شده، از بین بردن بدعت ها و جایگزین ساختن سنت های اصیل اسلامی می داند.

ب : تحول بنیـادین در وضع زنـدگی معیشتی و اقتصادی مردم «و نظهر الاصـلاح في بلادک» حاکم نمودن شـیوه های اصـلاح در کشور، ایجاد اصـلاحات اساسـی و چشم گیری در شـهرها و مجامع به گونه ای که نظر هر بیننـده ای را جلب نماید و نشانه های بهبود وضع مردم کاملاً هویدا گردد.

ج : تحول اساسـی و بنیادین در روابط اجتماعی «فیامن المظلومین من عبادک» ایجاد محیط امن برای مظلومان که از شـر ظالمان در امان باشـند و دست تطـاول از سـر سـتم دیـدگان کوتـاه گردد: تحولی ثمر بخش و اسـلامی در نظام های مـدنی و اجتماعی «تقام المعطله من حدودک» روشن نمودن مرزهای فراموش شده دینی بر پاداشـتن مقررات تعطیل شده و قانون نقض شده اسلام. هر مصلحی که موفق شود این چهار اصل را عملی سازد به حداکثر موفقیت نائل آمده است.

1- تحف العقول ص 237 .

* مبحث سوم : عزت و افتخار حسینی و وظایف خواص در اصلاحات جامعه دینی

نهضت عاشورا، کامل ترین نهضتی است که نظریه پرداز آن در پرتو نور حق و اصلاح امور امت جدش، جلوگیری از بدعت های موجود تحقق عدالت را هدف قرار داده و توانسته آن چنان تأثیر گذار باشد و در تمام عصرها تحولی ایجاد کند که هرگز دشمنان عدالت و دین احساس آرامش نکنند .

خواص می بایست با تأسی از این مصلح عادل دینی راه حق و عدالت را پیش گرفته و بکوشند تا هر چه بیشتر احکام نورانی را در جامعه اجرا نموده، از هر نوع تبعیض و ناعدالتی دوری نمایند تا بتوانند اهداف دین که به کمال رسیدن بشریت و اطاعت از معبود یگانه است را روز به روز بیش تر به اجرا درآورده جهان هستی را آماده برای پذیرش آن مجری عدل مطلق کنند .

خواص باید بدانند هر قدر جلوه عاشورایی فرهنگ حاکم بر جامعه بیشتر باشد سلامت نظام و بسترهای شکوفایی استعدادها به ویژه در جوانان بیشتر خواهد شد. زیرا روح و روان جوان آهنگ حماسی و حرکتهای شورآفرین دارد لذا باید بستر را طوری آماده کنند که این فرهنگ والا و با ارزش در جامعه هر چه بیشتر جای خو را پیدا نماید و از آن جایی که دشمنان پی برده اند تا زمانی که تفکر عاشورایی و پیام پایداری و مقاومت در برابر ظلم و فساد و نفاق در جامعه ای حاکم باشد توطئه های گوناگون آن ها در برابر آن جامعه عقیم خواهد ماند با تبلیغات گسترده و شیطنت های خطرناک سعی در بی اعتبار کردن فرهنگ دینی خواهند داشت لذا خواص برای آن که هیچ گاه دشمنان فرصت فتنه افکنی و تهاجم و استحاله فرهنگی را پیدا نکنند باید توجه بیشتری به عاشورا و دستاوردهای خونبار نهضت کربلا داشته باشند.

با اندکی تامل و تفکر در تاریخ اسلام می توان به این واقعیت رسید که هرگاه خواص در مقداری از وظایف فرهنگی خویش تخطی کرده اند ضربه های مهلکی به پیکره دین وارد گردیده که جبرانش بسیار دشوار بوده است.

خواص وظیفه دارند الگوی مناسب از زندگی حسینی در جامعه ارائه دهند چرا که الگوسازی یکی از ضروری ترین گرایش ها به سمت و سوی مورد نظر است.

مردم باید به عینه شاهد امتداد راهی که امام حسین علیه السلام در کربلا بنا گذارده باشند تا همچنان دلگرم به سوی تعالی حرکت کنند و بهترین منظر برای معرفی چنین الگوهایی

خواصی که در رأس حکومت دینی به عنوان مسئولان مملکتی هستند می باشند چنان که امام علی علیه السلام برای معرفی یک نظام مبتنی بر احکام اسلامی مسئولان حکومتی خود را از میان با تقواترین مسلمین انتخاب می کرد.

خواص باید همیشه خود را بدهکار به دین بدانند تا مردم نیز به تأسی از آنان تفکری داشته باشند تا اگر در جامعه احساس گردد که کسانی در کمین اند تا به اساس دین ضربه ای وارد نمایند غیرت دینی مردم آنان را به خیابان ها کشانده و از حریم دین و حکومت دینی دفاع کنند ولی اگر روح طلبکارانه در میان خواص خصوصاً آنانی که عهده دار مسئولیت در نظام دینی هستند به وجود آید و فرصت را برای رسیدن به مقاصد دنیوی خود مناسب دیدند و به اندوختن ثروت به وسیله قدرتی ظاهری که دین به آن ها داده مشغول شوند و از

توجه به مشکلات مردم غافل شوند و به رفاه خود و اطرافیان بیاندیشند و خویشاوند سالاری را سرلوحه کاری خویش قرار دهند و در نتیجه مردم را از خود ناراضی کنند چنان ضربه ای به دین زده اند که آیندگان باید سال ها در تلاش باشند تا شاید بخشی از این خیانت های به دین را از اذهان پاک کنند چنان که امیرالمؤمنین فرموده:

مسئولان دنیا خواه دین را به چاه می فرستند.

خواص باید توجه داشته باشند: عزّت و افتخاری که امام حسین علیه السلام آفریده جدا از دین و اعتقادات آن نیست. او تربیت یافته مکتبی است که در هر عصر و زمانی دین داران آن عصر را می آزماید و میزان پایبندی آن ها به مبانی دینی و اعتقادی را معین می کند.

پیداست که همیشه فتنه ها بر سر مؤمنین می بارد تا آنانی که عزم راسخ تری بر مسیر توحید و عدالت و مردم سالاری دینی دارند با غیر آنانی که شاید گاهی لغزشی داشته باشند جدا شوند. خوشا به حال آنانی که در مسیر حق ثابت قدماند و افقشان در مسیر نور عدالت است؛ چرا که همیشه رحمت خداوند و اولیای خاصه اش بر اینان است زیرا اینان انسان هایی هستند که نخست با غلبه بر نفس اماره خود و جلوه گر ساختن اسماء الهی در خویش به عزت و افتخار رسیدند و سپس با پیاده نمودن آن ها در جامعه سبب رشد و تعالی می شوند.

خواص باید در نظر داشته باشند که هنر است زبان دین در هر عصر زمانی متناسب با مقتضیات آن عصر تعریف شود مشروط بر اینکه اصالت آن مکتب باقی باشد ولی اگر اشخاصی به این بهانه هر آن طور که خود و منافع شخصی و جزیی اش ایجاب می کند دین را

تعریف نماینـد خیانتی بسـیار بزرگ در حق دین کرده انـد. باید همه دست در دست یک دیگر گذارند تا آن طور که در توان است دین را با زبانی همه فهم و شیرین به دور از هر نوع آرایش های سلیقه ای در اختیار خواهانشان قرار دهند. چرا که یکی از اهداف بلند ائمه معصومین خصوصاً امام حسـین علیه السـلام مبارزه با برداشت های ناروا از دین و مبارزه با بدعت ها موجود بوده است و باید نتیجه گرفت بر خواص فرض است با اندیشه های پلیدی که دین را وسیله ای برای کسب قدرت می دانند مبارزه کنند .

لازم است خواص فرهنگ ایثار و شـهادت و از خودگذشـتگی که برای موفقیت در هر کاری نیاز است را در جامعه نهادینه کنند و پرواضح است که در نگاه اول این توقع بیش تر از هر کس از دانایان و دانشـمندانی می رود که در راه رشد و تعالی و شکوفایی جامعه الهی، تا آن جا که بتواننـد از خودگذشـتگی و ایثار نشان دهند تا مردم به پیروی از آنان روحیه دنیاطلبی و سودجویی را از خود دور نموده و به فکر هم نوع خود باشند.

رسیدن به عزت و افتخار حسینی زمانی میسر می شود که خواص راه ایشان را تداوم بخشند.

نتیجه

اصلاحات از مهم ترین واژه هایی است که در متون اسلامی برای سلامت جامعه در اجرای آن تاکید بسیار شده تا آنجا که اصلاح طلبی را مصداق بارز امر به معروف و نهی از منکر که از ضـروریات دین است قرار داده اند. جامعه برای بهتر زیسـتن جهت رسیدن به اهداف عالیه انسانیت که جز کمال و تعالی و عدالت خواهی و دور نمودن تبعیض .... نیست باید همیشه به فکر اصلاحات در چارچوب دین و براساس معیارهـایی که دین تعیین نموده باشـد تـا از هر نوع خطـایی که نشان از مکاتب غیر دینی است مانـد و چون دستیابی به اصـلاحات واقعی زندگی سیاسـی و اجتماعی بشـر در گرو موفقیت در اصلاحات اخلاقی تک تک افراد است باید نخست افراد جامعه به فکر اصلاح خویش باشـند و یکـدیگر را از منکر نهی و به معروف امر کننـد تـا به افق واقعی جامعه اسـلامی که مـدینه فاضـله است برسـند. زیرا سـنگ زیرین اصـلاحات، اصـلاح خود و خودی هاست و انسان بایـد در برابر اعمال خود پاسخ گوی وجدان انسانیت و در نهایت خداوند باشد. از این روست که امام حسین علیه السلام مردم را در

نخستین قدم برای بهبود وضع زندگی اجتماعی به اصـلاح خویشتن دعوت می کند و می فرماید: (اسْتَقْبَلُوا فِی اِصلاَحِ اَنفُسَکُم) در اصلاح نفس خویش بکوشید».

آن گاه قیام پرخروش خود را علیه ظلم و جور برای اصـلاح امور جامعه آغاز می کنـد و در واقع به موفقیتی دست می یابد که زمانه در بستر خود مانند آن ندیده و نخواهد دید و توانست الگوی مناسب برای تمام اصـلاح طلبان اجتماعی باشد. اصلاح طلبان اسلامی بعد از آنکه به اصـلاح خود پرداخته انـد بایـد عوامـل فساد و ظلم در جامعه را ریشه یابی کننـد، سـپس اصول و راه های مبارزه با آن را تعیین نموده، برای اصلاحات در چارچوب دین به پا خیزند.

منابع و مأخذ

1- قرآن کریم .

2- نهج البلاغه: ترجمه مرحوم دشتی، قم، نشر مشرقین، دفتر انتشارات اسلامی، چاپ هفتم، 1379 .

3- ابن اثیر، عز الدین: الکامل فی التاریخ، بیروت، دارالکتب العلمیه.

4- البحراني، ابن شعبه: تحف العقول، قم، مؤسسه نشر اسلامی، چاپ پنجم، 1417

5- دهخدا علی اکبر: لغت نامه دهخدا، تهران، مؤسسه انتشارات و چاپ دانشگاه تهران، چاپ دوم، 1377 .

6- علی بابایی، غلامرضا: فرهنگ علوم سیاسی، تهران شرکت نشر و پخش ویس، 1369 .

7- مطهری، مرتضی: قیام و انقلاب مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف، قم، انتشارات صدرا، چاپ بیست و سوم، 1381.

8- مطهری، مرتضی: نبرد حق و باطل، قم، انتشارات صدرا، چاپ نوزدهم، 1380 .

9- مطهری، مرتضی: نهضت های اسلامی در صد سال اخیر، قم، انتشارات صدرا، چاپ بیست پنجم، 1378 .

ص: 427

ارجمندی ولایت مداران عاشورایی / دکتر علیرضا فرقانی

اشاره

عضو هیئت علمی

دانشگاه آزاد اسلامی بابل

چکیده

تاریخ اسلامی گواهی می دهد که پس از رسالت پیامبر گرامی اسلام صلی الله علیه وآله وسلم ، امر خلیفه اللهی به امام علی علیه السلام تعلق یافت و پس از او به فرزندان معصومش – علیهم السلام – واگذار گردیده است. چنان که برای خلافت امام علی علیه السلام در حجه الوداع، آیه کریمه (الیَوْمَ أَکْمَلْتُ لَکُم دینَکُم و أَتمَمْتُ عَلیْکُم نِعمَتی) نازل گشت و همه اصحاب رسول مکرم صلی الله علیه وآله وسلم در غدیر خم و در مقابل آن پیامبر بزرگوار با امام علی علیه السلام دست بیعت داده و با خلافتش پس از رسول گرامی صلی الله علیه وآله وسلم موافقت نمودند؛ زیرا او را ارجمندتر از دیگر صحابه می دانستند.

اما دیری نپایید که دنیاطلبان و تبهکاران با ایجاد رعب و وحشت در میان مردم مسلمان، سعی نمودند تا از عزت و سرافرازی آن امام و خاندانش (علیهم السلام) بکاهند که همه وقایع پس از ماجرای سقیفه بنی ساعده تا معرکه کربلا، برای همین منظور بوده است. و آنان سعی نمودند تا فقط خود را نزد مردم عزیز و محترم نشان دهند.

ولی در هیچ برهه از فعالیتشان برای تضعیف سربلندی کسانی که خداوند حق خلافت را برایشان تأیید کرده بود، تاب نیاوردند و مجبور گردیدند به ننگ و رسوایی و سرانجام

شکست، تن دهند؛ و برای همیشه از عزّت ظاهری به ذلت ابدی برسند.

در این مقاله تلاش گردید تا ابتدا مفهوم عزّت در فرهنگ اسلامی و شیعه علوی با استناد به آیات کریمه قرآن و اقوال امامان تبین گردیده، سپس به چگونگی ارجمندی امام علی علیه السلام و فرزندان آن امام بزرگوار پرداخته، و در پایان موجبات شکست غاصبان خلافت شیعه و ولایت علوی یعنی امویان توسط طرفداران نهضت امام حسین علیه السلام بیان گردد.

واژه های کلیدی: عزت، ارجمندی، ذلت، خواری، ننگ، ولایت، جنبش

مقدمه

تاریخ اسلام گواه است که جانشینی بر حق پیامبر گرامی اسلام صلی الله علیه وآله وسلم از آن امام علی علیه السلام بود. چنان که خدای تبارک و تعالی درباره مقام شامخ آن حضرت آیاتی نازل فرموده و درجان نثاری او برای حفظ اسلام و نبی اکرم صلی الله علیه وآله وسلم آورده است: (وَمِنَ النّاسِ مَنْ یَشرِی نَفْسَهُ ابْتِغاءَ مَرَضاهُ الله) (1) و نیز آورده است: (یا أَیُّهَا الَّذِینَ آمَنُوا أطِیعُو اللَّهِ وَأطِیعُو الرَّسُولَ وَ أُولِی الاَمرِ مِنْکُمْ) (2)

مراد از «اولی الامر» حضرت مولی الموحدین، علی بن ابیطالب و یازده فرزندان معصوم آن بزرگوار (علیهم السلام) است که خداوند اطاعت و امتثال فرمانشان را در ردیف اطاعت خود و رسولش قرار داده است. (3)

و چنان است که خداوند سبحان، رسالت نبوی را فقط با خلیفه اللهی امام علی علیه السلام پایان یافته اعلام می فرماید؛ و نعمت اسلام را بر مردم با این جانشینی تمام می کند .

(الیَوْمَ أَکْمَلتُ لَکُم دینَکُم وأَتمَمتُ عَلیْکُم نِعمتی) (4)

کلینی در اصول کافی و شیخ صدوق در عیون اخبار الرضا و هر دو به نقل از عبدالعزیز بن مسلم و او از امام رضا علیه السلام روایت کرده اند که: این آیه کریمه درباره ولایت اهل بیت معصومین علیهم السلام نازل شده است. (5)

1- بقره / 270

2- نساء / 59 .

3- ترجمه و تفسیر قرآن، رضا سراج / 88 .

4- مائده /3 .

5- ترجمه و تفسیر قرآن همان / 108 .

بدیهی است که عقل سـلیم حکم می کند چنین شخصـی باید از تمام شرایط برتری نسبت به همگان برخوردار بوده و ارجمندتر از دیگران باشد.

عزت و ارجمندی چیست؟

«شناختن انسان، حقیقت نفس خود، و قرار دادن آن در مقام و منزلت خود را عزت گویند.» (1)

و معنی دیگر آن «پیرو و وابسته به جلال دیگری است» (2) است.

اما راغب اصفهانی آن را شکست ناپذیری می داند و می گوید:

(الْعِزَّةُ حَالِهِ مَانِعَةِ لِلاِنسَانُ مِنْ انَّ یُغْلَبُ) و قرآن، عزت و ارجمندی را منحصر به خدا و فرستاده اش و مؤمنان بر می شمارد.

(وَ لِلَّهِ العِزَّةِ وَ لِرَسُولِهِ وَ لِلْمُؤْمِنِینَ) (3)

اکنون که این ویژگی برای خداوند و پیامبرش و مؤمنان است، باید توجه نمود، مقصود از مؤمنان، چه کسانی هسـتند؟ و آیا دیگران حق بهره وری از عزت و سروری را دارند؟

چنانکه تاریخ گواهی می دهد، نخستین مؤمن به پیامبر گرامی اسلام، از میان مردان، حضرت امام علی علیه السلام بوده است.

همو درباره عزت می فرمایـد: (لَا عِزَّ أَعَزُّ مِنَ التَّقْوىَ) (4) و در جایی دیگر می فرمایـد: (العَزِیزُ مِنْ اِعتَزَ بِطَاعَتِهِ) (5) و خداوند در قرآن کریم نازل فرموده است. (هُدىً لِلْمُتَّقِینَ الَّذِینَ یُؤْمِنُونَ بِالْغَیْبِ وَ یُقِیمُونَ الصَّلاةِ وَ مِمَّا رَزَقْناهُمْ یُنْفِقُونَ) (6)

آنچه دریـافته می شود ارتباط مؤمن بودن با متقی بودن و مطیع بودن است؛ که خداونـد عزت را از آن مؤمنان می دانـد و متقیان را در آغاز، مؤمن معرفی می کند، آن گاه مطیع و مقیم الصـلاة بر می شـمارد. و تاریخ حیات امام علی علیه السـلام را مشاهده می کنیم که سرشار از تمام

1- لغت نامه دهخدا، ج 10، ذیل عزت

2- همان منبع .

3- مفردات الفاظ القرآن، الراغب الاصفهانی / 563

4- نهج البلاغه، ترجمه شهیدی؛ قصار /371 .

5- غرر الحکم و دررالکلم، حدیث 1273 .

6- بقره / 2 و 3.

این ویژگی ها و شرایطی که موجب سربلندی و سرآمد بودن است، می باشد.

و در همان هنگام کسانی را می بینیم که هیچ گونه شایستگی عزیز بودن در آنان نیست. اما در مقابل آن امام همام علیه السلام قد برافراشته و حق ارجمندی و سیادت وی را پایمال کرده اند. چنان که در اولین گام خویش ماجرای سقیفه بنی ساعده را برای اهداف سخیف و ناشایست خود پدید آوردند.

اگر از جزییات آن ماجرا و حوادث پس از آن درگذریم که مجال مقاله بیش از این اشاره، اجازه نخواهد داد، باید تأثیر این ارجمندی را در جای دیگری جستجو کرد که هم علمی است و هم عملی.

تأثیر عزت علوی بر عزت جویی اهل بیت نبوی علیهم السلام

آن گونه که همگان واقف هستند، اثرات هر اندیشه و عملی از سوی اولیای خانواده به فرزندان منتقل می گردد .

لذا باید توجه داشت، نخستین متأثران از روش امام علی علیه السلام، فرزندان همامش علیهم السلامهستند، که هر یک خود منشاء عزت و سربلندی بوده و دیگران (مؤمنان متقی) از آنان درس ارجمندی آموختند.

و بدیهی می نماید، آنان که در ایمان خود سست بوده یا در زمره منافقان بودند، از سربلندی و عزت بهره ای نداشتند؛ و اگر دیگران بنا به هر دلیلی – برای آنان ارج ظاهری قایل بودند، چنان می نمود که خود از ماهیت ناقص این گونه ارج نهادن ظاهری آگاه نبودند. زیرا در دنباله آیه هشتم سوره منافقون، در تعلق داشتن عزت به خدا و رسولش و مؤمنان آمده است: (وَ لَكِنَّ الْمُنَافِقِينَ لَا يَعْلَمُونَ) (1)

از عزت فرزندان امام علی علیه السلام همین بس که آن بزرگواران در دفاع از ولایت الهی پدر گرامیشان به شهادت رسیدند یا به اسارت برده شدند. اما در برابر دشمنان و منافقان و متعززان (کسانی که خود را ارجمند می شمارند) تن به مذلت و خواری ندادند .

چنان که امام حسن علیه السلام فرزند بزرگ تر ایشان، هنگامی که در برابر نیروهای پلید و دون صفت معاویه بن ابی سفیان، تنها ماند و یاورانی کارآمد برای مقاومت نیافت، برای حفظ

1- منافقون / 8 .

ولایت غدیری خاندان رسالت (علیهم السلام) مجبور به پذیرش پیمان نامه صلح شد. اما معاویه خاین، پیمان شکنی کرد و سرانجام پس از نیرنگی پلید، آن امام را به شهادت رساند. که سبب آن، فقط زایل نمودن ارجمندی آن ولایت مدار بود که برای معاویه تهدیدی سخت به شمار می رفت. زیرا همیشه آن کسی که پیمان شکنی می کند، پای بند هیچ گونه اخلاق و سنن انسانی نیست؛ که این کار ضعیفان و ذلیلان است. پس او از ارجمندی به دور است.

در مکتب امام علی علیه السلام، فرزند دیگرش امام حسین علیه السلام درس خوانده است.

همو که تاریخ بشر در جان فشانی و ایثارگری - ابزار اولیه عزت و ارجمندی - آن امام بزرگوار علیه السلام برتر از وی سراغ ندارد.

فرهنگ عزت حسینی

امام حسین علیه السلام دارای ابعاد گوناگون فرهنگ عزت و آیین ارجمندی بوده است. بدان معنا که خدا محور بود؛ و به مصداق آیه کریمه (مَنْ کانَ یُرِیدُ الْعِزَّةَ فَلِلَّهِ الْعِزَّةُ جَمِیعاً) (1) ارجمندی را فقط از سوی خدا دریافت کرده بود که توانست در مقابل کسانی که می پنداشتند ارجمند هستند، عزت را برای همیشه در تاریخ از آن خود کند.

دیگر آنکه شکیبا و مقاوم بود. چنان که با پایداری در برابر عوامل فساد و تباهی دین مبین اسلام و انحطاط جامعه اسلامی، تا میدان نبرد تن به تن با آنان پیش رفت و در نتیجه به شهادت نایل گردیده و در خون خویش غلتید. آن گونه که پس از مرگ معاویه (دشمن کینه توز اهل بیت رسالت و غاصب خلافت بر حق پدر و برادر بزرگوارش «علیهما السلام») هیچ گاه با یزید فاسد و زورگو بیعت نکرد، که موجب خشم او و کارگزارانش شد و به واقعه خونین و فجیع کربلا منتهی گردید.

دیگر اینکه بصیرت و بینش کامل داشت. زیرا همچون معلم خود (یعنی پدر گرامی اش) با حیله ها و ترفندهای دشمنان و منافقان، برخوردی مناسب و دقیق می نمود که آنان هیچگاه نتیجه ایی مطلوب نمی گرفتند. به طوری که «امام حسین علیه السلام برای حفظ حرمت خانه خدا و خنثی نمودن توطئه دشمن خدا و رسولش، مناسک حج بیت الله الحرام را ناتمام گذارد و رهسپار میدان گاه نبرد با دشمنان ولایت و سیادت علوی گردید؛ تا مبادا که حتی خون بشری

1- منافقون / 8.

پـاک همچون وی، در خـانه کعبه بریزد و این توطئه [بی حرمت کردن خـانه خـدا] به عمل درآیـد و دشـمنان خوشـحال گردنـد و از طرح پلیدشان نتیجه ای بدست آورند.» (1)

نیز این امام همام علیه السلام حافظ کرامت ولایت الهی بود و برای آن ارزش قایل می شد، زیرا که از پذیرش خواری روی گردان بوده و تن به مذلت و ننگ نمی داد و خود سروده است: (2)

الموت خیر من رکوب العار *** والعار أولی من دخوال النار

«مرگ (برای ما) نیکوتر از پـذیرش ننگ است؛ و ننگ (برای یزیـدیان) سـزاوارتر از وارد شدن در جنگ است؛ زیرا آنان مرگ را پایان زندگی می پندارند».

امام حسـین علیه السـلام شهادت خویش و مؤمنان حقیقی را موجب عزت و ارجمندی می داند، در حالی که برای دشمنان خود و سست عنصران و ذلیلان، آسایش تن را که علت آن پذیرش خواری و ننگ است، بهتر از خطر و رود در نبرد که نتیجه اش کشته شدن است معرفی می کند. بدان سبب که برای حفظ عزت نباید در مقابل ذلت سر فرود آورد.

و آنگاه که مردم سـست پیمان و عهد شـکن کوفه، امام حسین علیه السلام را میان تسلیم شدن در برابر یزید و کشته شدن [شهادت یافتن] مخیر کردند، آن بزرگوار با صراحت و شجاعت تمام فرمود:

«لا، والله لا اعطیهم بیدی عطاء الذلیل و لااقر اقرار العبید»

نه! به خدا سوگند! من به اینان (ناپاکان) دست خواری نخواهم داد و همانند بندگان تسلیم نخواهم شد.

لـذا تنها راه ابزار عزت اصـیل برای امام حسـین علیه السـلام در برابر فرومایگان، حضور آن وجود مقـدس در نبردگاه بود تا دون صـفتان و حقیران را از عزت ظاهری شان به زیر کشانـد و از ارجمندی خویش و خاندان ولایت علوی که مکمل رسالت نبوی بودند، دفاع نماید. لذا در ابیاتی که از او رسیده است، فرمود :

سامضی فما بالموت عار علی الفتی *** اذا ما نوی حقا و جاهد مسلما

و واسی الرجال الصالحین بنفسه *** و فارق مذموما و خالف مجرما

اقدم نفسی، لااريد بقاءها *** لتلقی خمیسا في الهیاج عرمرما

1- رسی که حسین علیه السلام به انسان ها آموخت / 259.

2- معجم اشعار المعصومین / 150.

فان عشت لم اذمم و ان مت لم الم *** کفی یک ذلا ان تعیش فترغما

یعنی: 1- [به سوی میدان نبرد] خواهم رفت زیرا مرگ موجب تنگ جوانمرد نیست، چنانچه خواهان حق و راستی باشد و در راه اسلام (مسلمانانه) مبارزه کند.

2- و مردان شایسته و نیکوکار را با جان خود یاری نماید و از کسی که ناپسند و نکوهیده است دور باشد و با تبهکار مخالفت ورزد.

3- برای رویارو شدن با لشکری عظیم در نبردگاه، جانم را پیشکش [خدا برای کسب ارجمندی و عزت] می کنم و خواهان بقای آن نیستم.

4- بنابراین اگر به زیستن ادامه دهم، هیچ گاه مورد سرزنش دیگران قرار نمی گیرم و اگر بمیرم، ناراحت و دردمند نیستم. اما [ای یزید] همین خواری ترا بس! که به زیستن ادامه می دهی و در نتیجه و پایان کار، بینی ات به خاک مالیده می شود [و از عزت ظاهری و ارجمندی بی اساس و پایه ات ساقط می شوی و مغلوب می گردی].

آری، این سخنان آزاد مردی حق طلب و با عزت است که برای مبارزه با تبهکاری های یزید و یزیدیان، در نبردی گام نهاد که تاریخ آن را حماسه ای بی نظیر در احقاق حق غصب شده (خلافت الهی) بر می شمارد؛ و این رویارویی با ستمگران که جز برای حفظ ارجمندی نبود، هیچ انگیزه دنیوی و سودجویی شخصی را در بر نداشت و آنان که در واقعه کربلای سال 61 هجری به ظاهر پیروز گشتند و خویشتن را ارجمند و عزیز پنداشتند، چه زود از اوج خود به حضیض فروافتادند! زیرا که پس از شهادت امام حسین علیه السلام و یاران وفادار و سربلندش، بازماندگان به ظاهر اسیر و در بند فاتحان پیروز نما، پیام عزت و سربلندی خاندان رسالت نبوی و ولایت علوی را به شکل موثر تر از پیش از شهادت شهدای کربلا به مردم ستم دیده و غافل رساندند و در بیدار ساختن آنان در برابر جور و جفای ظالمان غاصب اموی که همگان را در خاموشی و ترس زندانی کرده بودند گامی نافذ و کوبنده برداشتند.

پاسداران عزت عاشورایی

این عزت مداری هنگامی تجدید می گردد که اسرای بنی هاشم را به دارالاماره کوفه آوردند. امیر کوفه، عبیدالله بار عام داد تا این پیروزی [ظاهر در عاشورای 61] را در حضور همه سرداران سپاه و بزرگان شهر و مردم کوفه جشن بگیرد؛ و بر خود ببالد و شادی کند. اما

پس از اعتزاز و تفاخر آن امیر فاسد و متکبر، که خطاب به بانوی شکیبا و مقاوم کربلا گفت: زینب! خدای را حمد که شما را رسوا کرد و همگی را بکشت و درد و غمتان را آشکار ساخت. جوابی دندان شکن و کوبنده از سوی آن عصمت علوی که با صلابت و شهامت ادا شد، دریافت نمود که: خدای را حمد می کنم که بوسیله پیامبرش محمد صلی الله علیه وآله وسلم ما را عزیز و گرامی داشت و از پلیدی ها پاک و پاکیزه ساخت. فاسق است که رسوا می شود و فاجر است که دروغ می گوید و فاسق و فاجر دیگران هستند و ما نیستیم.

پسر مرجانه از پاسخ زینب علیها السلام آشفته گردید و آتش خشمش افروخته شد و به قتل زینب فرمان داد. اما نتوانست آن بانوی ارجمند را به قتل برساند. لذا [به علت حقارت و عجز خویش] به دشنام دادن پرداخت. (1)

همین بانوی گرانقدر پس از حضور در بارگاه یزید که او نیز همچون امیر کوفه برای عزت ظاهری و پیروزی مقطعی خویش، جشن گرفته بود چنانکه «یزید مجلس خود را با چهارصد کرسی که اکثر زرنشان بود و از نمایندگان ملل مجاور سرزمین اسلامی و رؤسا و اعیان و اشراف مسلمین و قبایل و عشایر تشکیل یافته بود، آراسته و بر خود در این روز مفاخره می کرد و با چوب خیزران به لب و دندان پسر دختر پیغمبر به عنوان خارجی سر بریده می زد و اشعار مفاخرت آمیزانه خود را می خواند.» (2) چنان سخنانی در برابر این شکوه مندی ظاهری ستم گرانه و این دشمن دیرین و اجدادی اهل بیت رسالت و ولایت ایراد نمود، که تاریخ، چنین فصاحت و بلاغت و این گونه شهامت از هیچ یک از زنان سخنور در خود سراغ ندارد.

«آن بانو در تحقیر یزید در برابر شرافت و بزرگی خود و خاندانش، سرزنش گرانه فرمود: ای پسر معاویه! به خدا سوگند. جز پیکر خود را ندریدی و جز گوشت بدن خود را پاره نکردی! اگر چه مصیبت های بزرگ... کار مرا به جایی کشانده که با چون تویی سخن گویم، من ترا کوچک و حقیر می شمارم و گناهت را بزرگ می دانم و ترا بسیار ملامت می کنم و از سرزنش تو کوتاهی نخواهم کرد.

یزید! به خدا سوگند! تو نخواهی توانست نام نیک ما را محو کنی و وحی و رسالت را نابود سازی و به مقام والا و ارجمند ما برسی....» (3)

1- پیشوای شهیدان / 248 .

2- زینب کبری / 143 .

3- پیشوای شهیدان / 265 .

سپس زینب کبری علیها السلام چنان پرده از فجایع بنی امیه برداشت و از حقارت امویان در مقابل شرافت و نسب عالی خاندان رسالت سخن به میان آورد که در اثر این سرزنش و نکوهش و تحقیر، «یزید در همان مجلس گریان شد و پسر مرجانه را برای این عمل [اقدام به کشتار

فجیعانه در روز عاشورا] لعنت کرد.» (1)

«این سخنان موجب شد تا همسر یزید، هند، خود را به درون مجلس رسانده و شوهرش را سرزنش کند» (2) که شادی پیروزی او به اندوه شکست از سوی همسرش تبدیل گردید.

چنانکه تأثیر سخنان نافذ آن بانوی گرامی، زینب علیها السلام قهرمان در مجلس امیر کوفه موجب شد تا «مرجانه، مادر عبیدالله، فرزندش را ملامت کند و شکست آشکاری به او وارد سازد» (3)

از دیگر ولایت مداران عاشورا، حضرت امام سجاد، علی بن حسین (علیهما السلام) است که در دفاع از ولایت علوی و ارجمندی خاندان رسالت سعی بلیغ فرموده، بر دل دشمنان داغ افسوس و دریغ نهاد.

آن بزرگوار علیه السلام پس از قرار گرفتن در مجلس عبیدالله بن زیاد و به دنبال دفاع دشمن شکن عمه گرامی شان علیها السلام در مقابل آن امیر فاسق، که برای جبران شکست خود از یک زن در صدد انتقام برآمد تا پسر امام حسین علیه السلام را تحقیر کند، این گونه پاسخ داده است:

- «من علی پسر حسین هستم».

عبیدالله گفت: «مگر علی پسر حسین را خدا نکشت؟»

- «برادری داشتم به نام علی، مردم [یزیدیان] او را کشتند».

- «خدا او را کشت.»

- «البته هر کس بمیرد، خدا او را می میراند.»

در این هنگام خشم پسر مرجانه زبانه کشید و فریاد زد: تو اینقدر جری هستی که جواب مرا بدهی؟ و هنوز قدرتی برایت مانده که جواب مرا رد کنی؟ او را ببرید و گردن بزنید!

امام سجاد علیه السلام فرمود: «مرا از کشتن می ترسانی؟ مرگ برای ما عادت و شهادت، کرامت است.» (4)

1- زینب کبری / 144.

2- پیشوای شهیدان / 269 .

3- دایره المعارف بزرگ اسلامی، 41/3

4- پیشوای شهیدان / 249 .

عبیدالله به سبب ناتوانی که از حقارت او و کینه توزی اش نسبت به خاندان رسالت و ولایت و ماهیت پلیدش سرچشمه می گرفت نتوانست در برابر شکوه مندی این سخنان و پاسخ های بزرگوارانه آن امام گران قدر تاب بیاورد. لذا با بی شرمی ای که شایسته اش بود، به

دشنام دادن پرداخت.

همین امام بزرگوار علیه السلام در شام با سخنان خود که سراسر در دفاع از حق و ارزش و عزت خون شهیدان کربلا بود، چنان رسواگری یزید و خاندان او را نمود به طوری که هیچ کس را گمان نبود که این یادگار تنها و خسته و بیمار امام شهید حسین بن علی علیه السلام چنین نماید.

امام سجاد علیه السلام پس از آنکه خطیب دربار یزید در مسجد شام از امام حسین علیه السلام و پدرش علیه السلام بد گفت و دشنام داد و از یزید و پدرش تمجید کرد و آنان را متصف به خوبی ها دانست، فریاد برآورد که: «ای خطیب! وای بر تو! می خواهی خشنودی خلق را با خشم خدا بخری؟ اینک جای خود را در آتش دوزخ آماده ببین». خطیب دم فروبست و دیگر سخن نگفت. سکوتی آمیخته به تحیر و دهشت بر مردم حاکم شد.

امام سجاد علیه السلام برای آنکه روشن گری کند و مردم را از عزت خود و پدرانش و حقارت یزید و اجدادش آگاه سازد، از یزید خواست تا به منبر برود، اما یزید اجازه نداد؛ و در نهایت عجز گفت: اگر این اسیر به منبر رود پایین نخواهد آمد مگر وقتی که مرا و خاندانم را رسوا سازد.

شما او را نمی شناسید من او را می شناسم. او از شیرخواری با علم و دانش سروکار داشته است.

اما یزید در برابر اصرار و پافشاری مردم تاب نیاورد و سرانجام با خواست امام علیه السلام موافقت نمود و آن پیشوای ارجمند چنان روشن و نیک، خود و خاندان بزرگوار پیامبر صلی الله علیه وآله وسلم را به مردم معرفی کرد که آتش خشم یزید شعله ور گردید و تصمیم به اعدام آن امام علیه السلام گرفت. اما خداوند قهار آن امام را از مرگ رهانید و کاخ ستم یزید و یارانش را سست گردانید. (1)

چنان که مذکور شد، این دو عنصر به جای مانده از پیشوای شهیدان در روز واقعه کربلا، که نخستین آن ها یعنی زینب کبری علیها السلام در مکتب ولی الله العظیم، حضرت علی علیه السلام درس عزت و افتخار آموخته و وجود دوم یعنی امام چهارم علیه السلام در مدرسه ارجمندی و حق طلبی سرور شهدای عاشورا درس سروری را فرا گرفته بودند که هر دوی آن ها توان و تاب عبیدالله بن

1- منبع پیشین /2274 .

زیاد و مخـدوم مفسـدش یزید بن معاویه را گرفته و آنان را با خاندانشان رسوا نمودند. لکن این رسواگری آنان سـبب ایجاد قیام هایی شد که در نهایت پایه قصر سلطنتی یزید و جانشینان او را سست کرده و ویران ساخت.

توفندگی جنبش های عاشورایی

نخستین قیام، که پس از واقعه کربلا پیش آمد و سـبب آن دمیده شدن روح انقلاب حسـینی در توده ها بود، که تکان سختی در ارکان شیعه علوی، بلکه در همه جای جهان اسـلام وارد کرد. «قیام توابین (جنبش فقها و پارسایان) بود. اینان به سرکردگی سلیمان بن صرد از مدافعان امام حسین علیه السلام ، در برابر عبیدالله شعار خون خواهی امام حسین علیه السلام سر دادند که همه اهل کوفه بودند». (1)

هر چند که «انگیزه آن، احساس گناه به علت یاری نکردن به امام [حسـین علیه السـلام] بود و کوفیان می خواسـتند شکستی را که مرتکب شده بودند، با انتقام از قاتلان امام حسین علیه السلام جبران کنند» (2)، اما در واقع حضور امام سجاد علیه السلام و حضرت زینب کبری علیها السـلام در میان جمع کوفیان و سخنان آتشین و تحریک آمیزشان برای حق جویی و ارجمندی آنان، موجب این اقدام شد، تا آنان که تابع ولایت علوی در برابر سـلطنت اموی بودنـد، به تعهد ایمانی و دینی خود عمل کنند؛ که موجبات خشـنودی خدا و رسولش و پیشوایان اعتقادی شان را فراهم آورند.

قیام بعـدی، به رهبری مختار ثقفی، از یاران امام حسـین علیه السـلام بود که پیش از شـهادت آن حضـرت، عبیـدالله او را به زندان افکند و تازیانه زد. او پس از مرگ یزید، به کوفه آمد و مردم را به خونخواهی حسـین بن علی علیه السـلام فراخواند. وی پس از اقداماتی که انجام داد عبیدالله راکشت و سـر او را به مدینه نزد امام سجاد علیه السلام فرستاد و امام سجاد علیه السلام به سبب خون خواهی پدرش او را رحمت فرستاد و پیروی و اطاعت او را فرمان داد. (3)

سومین جنبش که به دنبال قیام حسینی پیش آمد و «علاوه بر نهضت دینی از نهضت های اجتماعی [مبارزه با فساد و ستم حاکم] و سیاسی گردید، قیام زیدبن علی بن حسین علیه السلام بود». (4)

1- امامان شیعه و جنبش های مکتبی / 40 .

2- پیشوای شهیدان / 152 .

3- امامان شیعه و ... / 94 .

4- منبع پیشین / 99 .

اگر فرزند امام سـجاد علیه السلام را درس خوانده مکتب پدر برشماریم، شایسته است بگوییم، وی نیز یکی از ولایت مداران عاشورایی از خاندان رسالت است.

سرانجام غریوهای عاشورایی

چنان چه جنبش هایی که پس از عاشورا و برای خون خواهی امام حسـین علیه السـلام یا با عنوان ستم ستیزی پدید آمد، مورد بررسی قرار گیرد، ملاـحظه خواهـد شـد که اغلب آن ها با روح قیام حسـینی در واقعه کربلا آمیختگی دارد و برخی از آن ها در دفاع از ولایت علوی و صلابت و شهامت حسینی شکل گرفته است؛ که پس از عاشورا، مردم بعد از گذشت مدتی که در خفقان و عدم اظهار رأی و سخن، به سر برده بودند قدرت ابراز کلام و اعتراض به هیئت حاکمه اموی پیدا نمودند. زیرا تا آن هنگام هیچکس را یارای اعتراض و احتجاج نبود. و این یکی ها، جمع گردیـد و این قطره ها به جوی باران انتقام تبـدیل شد و دریای هلاکت امویان را تشـکیل داد و آنان را پس از حدود یک قرن سلطنت جابرانه و ننگین، نابود ساخت. و سرانجام غدیر ولایت به دریای خون عاشورا بدل گشت و کاخ فرعونیان اموی را در خود فرو برد.

در عشق به ولایت علوی و علاقه به روحیه سلح شوری حسینی باید گفت :

انوار مهر اوست که گردیده جلوه گر *** از ساغر محبت او خوش گوار کام ما

هرگز نمیرد آن که دلش زنده شد به عشق *** ثبت است بر جریده عالم دوام ما

ص: 440

کتابنامه

1 – امامان شیعه و جنبش های مکتبی، محمدتقی مدرسی، ترجمه: حمیدرضا آژیر، چاپ سوم، مشهد، مؤسسه چاپ و انتشارات آستان قدس رضوی، 1372 .

2– پیشوای شهیدان، سیدرضا صدر، چاپ سوم، قم مرکز انتشارات تبلیغات اسلامی، 1379.

3– دایرة المعارف بزرگ اسلامی، زیر نظر کاظم موسوی بجنوردی، چاپ اول، جلد سوم، تهران، مرکز دایره المعارف بزرگ اسلامی، 1369 .

4– درسی که حسین علیه السلام به انسان ها آموخت، شهید عبدالکریم هاشمی نژاد، چاپ یازدهم، مشهد، 1369 .

5– زینب کبری علیها السلام ، حسین عمادزاده، چاپ سوم، تهران، نشر محمد 1364 .

6– قرآن مجید، ترجمه و تفسیر: رضا سراج، تهران. شرکت سهامی طبع کتاب، بی تا.

7– لغتنامه دهخدا، زیر نظر محمد معین و جعفر شهیدی، چاپ اول از دوره جدید، جلد دهم، تهران، مؤسسه چاپ و انتشارات دانشگاه تهران، 1373 .

8– معجم اشعار المعصومین، مرکز الابحاث والدراسات الاسلامیه، الطبعة الأولی. قم، مرکز النشر التابع لمکتب الاعلام الاسلامی، 1420 ق : 1378 ش.

9– المعجم المفهرس لالفاظ غرر الحکم و دررالکلم، وضعه: علی رضا برازش، المجلد الثاني، الطبعه الاولی، تهران، موسسه انتشارات امیر کبیر، 1371 .

10 – مفردات الفاظ القرآن، العلامه الراغب الأصفهاني، تحقیق: صفوان عدنان داوودی، الطبعه الاولی دمشق، دار القلم؛ و بیروت الدار الاسلامیه، 1416 ه– : 1996 م

11 – نهج البلاغه، ترجمه: دکتر سیدجعفر شهیدی، چاپ سیزدهم، تهران، انتشارات علمی و فرهنگی، 1377.

ص: 441

مبانی و جلوه های عزت و افتخار در کلام و سیره امام حسین علیه السلام / دکتر غلامرضا منتظری

اشاره

عضو هیأت علمی

دانشگاه آزاد اسلامی واحد قائمشهر

مقدمه

تاریخ یعنی شرح حال ما، منتها در یک صحنه دیگر. «مقام معظم رهبری»

با مطالعه تاریخ میتوان به راز و رمز پیشرفت و یا عقب ماندگی جوامع بشری، شکوفایی و یا انحطاط تمدن ها، عزت و سربلندی و یا ذلت و خـواری امم و ملـل دست یـافت و آن را چراغی روشن برای اسـتمرار حرکت و شـناخت موانـع راه خویش قرار داد. از آنجـا که در فرهنگ اسلامی، زیستن، زندگی کردن و بقا در دنیا به هر شکلی شایسته و زیبنده اشرف مخلوقات (انسان) نیست .

بجز زندگی در وضـعیت مطلوب (معنوی) و توأم با عزت، اقتدار و سربلندی، لذا ضرورت دارد برای دست یابی به چنین وضعیتی آرمانی و سعادت بخش. اولاً عناصـر و مبانی آن را به درستی شناخت و ثانیاً آن آموزه ها و اصول به دست آمده را به کار بست. که به اعتقاد نگارنده، کلام و سیره امام حسین علیه السلام سید و سالار شهیدان و سرور آزادگان جهان، بهترین

منبع و مأخـذ برای آشـنایی بـا مبـانی عزت و افتخـار جـامعه به ویژه جوامع اسـلامی محسوب می شود، زیرا امام علیه السـلام با حماسـه شکوهمنـد خویش تصویری روشن از زنـدگی توام بـا عزت ارایه داد و بـا نفی هر گونه ذلت (هیهات من الـذله) در همه مراحل قیام پرچم شرافت و افتخار را بر دوش کشـید و سـرانجام با ترجیح مرگ با عزت بر زندگی با ذلت مقتدای همه کسانی گردید که می خواهند سـربلند و سعادتمند باشند.

به تعبیر ابن ابی الحدید :

«حسـین علیه السـلام سـرور کسـانی است که زیر بار خواری نرفته انـد، کسـی که به مردم، مردانگی و غیرت و مرگ زیر سایه شمشـیرها را آموخت، و چنین مرگی را بر خواری و زبونی ترجیح داد.» (1)

شرح حال امام علیه السـلام و یاران شـریفش، آیینه تمام نما و عبرت آموز است برای کسانی که می خواهند در دنیا و عقبی شریف، عزیز و سعادتمند باشـند. بر این اساس بود که مقام معظم رهبری حضـرت آیت الله خامنه ای (حفظه الله) با طرح «سال عزت و افتخار حسـینی» استراتژی نظام و تکلیف ملت مسلمان ایران را در برابر استکبار جهانی و ادبیات قلدر مآبانه آنان، مشخص نمودند، تا با تأمل و تدبر در کلام و سـیره آن بزرگوار، اولاً: جایگـاه خود را در این موقعیت حسـاس دریابیم، ثانیاً : از کارنامه و فرجام نقش آفرینان دو جبهه (حق و باطل) عبرت گیریم، و در نهایت اسـباب سـربلندی و اقتدار خویش و نظام اسـلامی را فراهم آوریم. با عنایت به مواردی که ذکر آن گذشت، بر آن شـدم تا به لطف الهی و عنایت سالار شـهیدان، با انجام این پژوهش، قـدمی هر چنـد کوچک در جهت هدفی بس بزرگ و مقدس - ارایه تصویر نسـبتاً روشن از مبانی و جلوه های عزت و افتخار حسـینی - بردارم. امید که به تعبیر مقام معظم رهبری «ملت عزیز ایران با تمسک به معنویت حسین بن علی علیه السلام و آشنایی بیش تر با آن بزرگوار، عزت و افتخار و سربلندی را برای خود کسب کند». (ان شاء الله)

چکیده

اشاره

عزت در حقیقت یکی از صـفات خـدای متعال است، اوست که عزیز شـکست ناپذیر است، و هر که عزت دو جهان خواهد باید اطاعت عزیز کند. عزت حالتی است معنوی که در پرتو

1- شرح نهج البلاغه، ابن ابی الحدید، ج 3، ص 249 .

بنـدگی خـدا حاصل می شود، و اگر انسانی بـدین صـفت متصف شود، نیرومند، شـریف، مقتدر و ارجمند می گردد. و با بادبانی از توکل، ذخیره ای از ایمان و تقوا، عزمی راسخ و همتی والا، تا رسیدن به سر منزل مقصود و ساحل نجات به پیش می راند و در برابر امواج فتنه ها و طوفان های درون و برون اسـتقامت ورزیـده و در مقابل هیچ قدرتی جز رب العالمین سـر تسـلیم فرود نمی آورد. حال اگر در جسـتجوی چنین مصداقی از عزت و افتخار باشـیم، بی شک تمامی نگاه ها معطوف سالار غیرت مندان عالم حسین بن علی علیه السلام نخواهد شد، چرا که امام و یاران شـریفش در پرتو بنـدگی خـدا و با کارنامه ای درخشان و پرافتخار، تصویری کاملا گویا و عبرت آموز از زنـدگی توأم با عزت و سـربلندی را برای همه عصـرها و نسل ها ترسـیم نمودنـد و جاودانه تاریخ شدند. حال با عنایت به موقعیت حساس نظام جمهوری اسـلامی و مواضع مسـتکبران، اگر تشنه عزت و سعادتیم، آب را باید از سرچشمه نوشید، و با تأمل در کلام و سیره سرور آزادگان که مظهر عزت و شـرافت را تعیین و نمودار کامل افتخار حقیقی است، بر مبانی و عوامل مؤثر در چنین عزتی وقوف یافته و زان پس در زنـدگی به کار بندیم تا در دنیا و عقبی سربلند و ارجمند باشیم.

با پژوهشی که – در حد بضاعت اندک راقم این سطور – برای دست یابی بدین مقصود صورت پذیرفت، می توان «مبانی عزت و افتخار» را در سه محور عمده ارایه نمود، که شرح و توصیف آن در بدنه اصلی تحقیق آمده است.

الف) مبانی اعتقادی

(عقیده به مبدأ و معاد، گزینش احسن بر سر دو راهی دین و دنیا، عمل به تکلیف، پیروی از امام و پیشوای صالح...)

ب) مبانی اخلاقی و معنوی

(تقوی و پرهیزکاری، صبر و استقامت، حریت و آزادگی، فرهنگ ایثار و شهادت طلبی، غیرت دینی، پاسداری از ارزش ها ...)

ج) مبانی سیاسی و اجتماعی

(آگاهی و بصیرت، دشمن شناسی، تولی و تبری، روحیه تسلیم ناپذیری و استکبارستیزی، امر به معروف و نهی از منکر، تقویت بنیه دفاعی و حضور در صحنه...)

تعریف واژگان

1- مبانی (اصول)

در لغت به معنای پایه ها، بنیادها و قواعد و قوانین آمده است. (1) و مراد از مبانی در این پژوهش، مهم ترین اصول و عواملی است که می تواند موجبات عزت، و اقتدار انسان و جوامع بشری را فراهم آورد.

2- جلوه ها

جلوه در لغت به معنای، آشکار کردن، و ظاهر ساختن است. (2) و مراد از جلوه ها در این تحقیق، یعنی نمونه ها و شواهد عینی و گویا از ایمان، صبر و استقامت، شجاعت و فداکاری، ایثار و شهادت طلبی، و عزت آفرینی امام حسین علیه السلام و یاران آن حضرت .

3- عزت

عزت در لغت به معنای عظمت و بزرگواری و ارجمندی و سرافرازی آمده است. (3) ابن منظور، این واژه را به معنای قدرت و رفعت بازدارنده از شکست خوردن در برابر ظالمان و ستمگران و ضد ذلت و خواری می داند. (4)

عزت به گفته «راغب» در «مفردات» در اصل آن حالتی است که انسان را مقاوم و شکست ناپذیر می سازد و به زمین های صلب و محکم نیز به همین جهت، عزاز (بر وزن اساس) می گویند. (5)

عزت یکی از صفات خدای متعال است و تمام عزت از آن اوست، و هر کس عزتی کسب می کند از برکت دریای بی انتهای اوست .

در حدیثی از انس نقل شده که پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله وسلم فرمود:

1- فرهنگ عمید، حسن عمید، ج 1، ص 218 .

2- همان، 824 .

3- لغت نامه، علی اکبر دهخدا، 13989/10 .

4- لسان العرب، ج 9، ص 185 .

5- تفسیر نمونه، ج 18، ص 193 .

«پروردگار شما همه روز می گوید: منم عزیز و هر کس عزت دو جهان خواهد باید اطاعت عزیز کند.» (1)

شیخ بهایی رحمه الله علیه می گوید:

عزت اندر عزلت آمد ای فلان *** تو چه جویی ز اختلاط این و آن

گر تو خواهی عزت دنیا و دین *** عزلتی از مردم دنیا گزین (2)

4- کلام و سیره

مجموعه احادیث و سخنان امام حسین علیه السلام و گفتار و کردار آن حضرت و یاران فداکارش از آغاز نهضت تا فرجام آن .

5- امام حسین علیه السلام

پیشوا و امام شیعیان، که با قیام و حماسه عزت بخش خود، بزرگ آموزگار جهاد و شهادت گردید و به همه غیرتمندان و دوستداران حریت و آزادگی، راه و رسم زندگی شرافتمندانه را آموخت.

مسأله تحقیق

«آشنایی با مبانی و عواملی که در گفتار و کردار امام حسین علیه السلام و یاران فداکارش، اسباب عزت و اقتدار جامعه اسلامی را فراهم می آورند؟»

روش و روی آورد تحقیق

با توجه به تقسیم بندی هایی که در حوزه مطالعات دینی صورت پذیرفته است (3) پژوهش مورد نظر از نوع مطالعات درون دینی است (4) که استفاده از روش گردآوری اطلاعات (کتابخانه ای) و تحلیل محتوا پذیرفته است.

1- همان

2- لغت نامه دهخدا، 13989/10 .

3- ر.ک: روش شناسی مطالعات دینی، احد فرامرز قراملکی ص 198.

4- مراد از مطالعه درون دینی، روش ها و روی آوردهایی است که با مراجعه به متون دینی (وحی، کتاب و سنت) به توصیف، مفهوم سازی و تبیین می پردازد.)

مبانی و جلوه های عزت و افتخار در کلام و سیره امام حسین علیه السلام

عزت و ارجمندی در نگاه امام علیه السلام

اشاره

برای آشنایی و دست یابی به این مبانی، ابتدا باید صاحبان کرامت و عزت را از دیدگاه امام علیه السلام شناخت و زان پس با تأمل در گفتار، مواضع و عملکرد آنان اصول و مبانی مورد نظر را به دست آورد. برای دست یابی بدین مقصود به توفیق الهی - و در حد بضاعت - مجموعه سخنان و خطبه های حسین بن علی علیه السلام را از آغاز حرکت از مدینه تا واپسین لحظات و فرجام کار به دقت مورد بررسی قرار دادم تا آن که به نکته ای قابل تأمل و بسیار گره گشا و آموزنده دست یافتم و آن این که امام علیه السلام زمانی یارانش را شریف، عزیز و با کرامت خطاب نمود که لحظاتی چند به آغاز جنگ با سپاه دشمن نمانده است، و آنان کسانی بودند که در آزمون های مختلف - از مدینه تا کربلا - دچار ریزش نشده و سربلند و پیروز استقامت ورزیده اند، لذا خطاب به آنان فرمود:

(قُومُوا أَیُّها الکِرامُ إِلَی الْمُوتِ الَّذِی لاَ بُدّ مِنْهُ..) (1)

«برخیزید ای بزرگ منش ها، ای کرام، برخیزید به سوی مرگ که چاره ای از آن نیست...»

و برای آنان تعبیری با ارزش تر و زیباتر و جامع تر از این تعبیر، متصور نیست، و دیگر بار زمانی که همه یاران غیرتمند و شریفش به شهادت رسیدند و جان بر سر عهد خویش نهادند، امام علیه السلام در اوج مظلومیت و عزت خطاب به آنان فرمود:

«.....ای قهرمانان راستین، این سواران میدان پیکار چرا هنگامی که صدایان می زنم پاسخ نمی دهید؟ ... شما خوش خفته اید، ای کاش بیدار می شدید تا حمایت قهرمانانه خویش را از پیشوایتان از سر بگیرید... پس ای بزرگ مردان، ای کرام، از خوابتان برخیزید و از حریم پیامبر خدا در برابر بیدارگران رذل، دفاع کنید...» (2)

بی شک آنان که به دریافت نشان عزت و کرامت از امام عصر خویش نایل آمدند، دارای صفات و ارزش های عزت آفرینی بودند که ان شاءالله در فصول مختلف به تبیین و توصیف آن ها مبادرت خواهد شد.

1- سخنان حسین بن علی علیه السلام ، محمد صادق نجمی 270.

2- فرهنگ سخنان امام حسین علیه السلام ، محمد دشتی، ص 538 .

با توجه به بررسی انجام شده در کلام و سیره امام علیه السلام و یاران کریمش، برای دست یابی به اهداف تحقیق، مبانی و جلوه های به دست آمده در سه محور تقدیم می گردد. امید که مرضی حق تعالی واقع گردد:

الف) مبانی اعتقادی

ب) مبانی اخلاقی و معنوی

ج) مبانی سیاسی و اجتماعی

الف) مبانی اعتقادی

1- عقیده به مبدأ و معاد

این ایمان و عقیده، مهم ترین مشوق درونی انسان در جهت ترغیب و مهیا شدن انسان برای پای نهادن به عرصه جهاد و شهادت محسوب می شود. زیرا هیچ گونه انگیزه مادی نمی تواند انسان را به مرحله ای از گذشت و ایثار برساند که از تعلقات دنیوی دل بریده و مهم ترین و با ارزش ترین گوهر هستی خود - جان را - تقدیم جانان نماید. چنان که در آیینه کلام امام حسین علیه السلام و یاران و فادارش آثار چنین اعتقادی کاملاً نمایان است.

امام حسین علیه السلام در شب عاشورا که بی تابی و نگرانی خواهرش را مشاهده می کند رمز این فلسفه آسمانی را یادآور می شود و می فرماید :

«خواهر من راه صبر و شکیبایی را در پیش گیر و بدان که همه مردم دنیا می میرند، آسمانیان هم نمی مانند، همه موجودات از بین رفتنی هستند، مگر خدای بزرگ که دنیا را با قدرت خویش آفریده است و همگان را دوباره مبعوث و زنده خواهد نمود...» (1)

حمله ای دیگر بمیرم از بشر *** تا برآرم از ملایک بال و پر

این جهان زندان و ما زندانیان *** حفره کن زندان و خود را وا رهان

وز ملک هم بایدم جستن زجو *** کل شي هالک الا وجْهَهُ

بار دیگر از ملک قربان شوم *** و آن چه اندر و هم ناید آن شوم (2)

1- فرهنگ سخنان امام حسین علیه السلام ، محمد دشتی، ص 601 .

2- مثنوی معنوی

و یا وقتی که خبر شهادت مسلم بن عقیل را از فرزدق شنید، فرمود :

(فَانْ تَکُنِ الدُّنیا تُعَدُّ نفیسَةً. فَإِنّ ثَوابَ اللهِ أعْلَی وَ أَنْبَلُ وَ أَنْ تَکُنِ الا بدانُ لِلْمَوْتِ اُنْشِأْتْ، فَقَتْلُ امرِیء بالسّیْفِ فِي اللهِ أَفْضَلُ.)

«پس دنیا هر قدر زیبا باشد اما خانه بهشت بزرگ تر و زیباتر است و اگر بدن ها برای مردن خلق شدند پس کشته شدن با شمشیرر در راه برتر است» (1)

جلوه هایی از ایمان به مبدأ و معاد در رجزها و سخنان حماسی یاران امام حسین علیه السلام:

وقتی عمرو بن خالد ازدی به میدان رفت در رجز خویش گفت :

«ای جان، امروز به سوی خدای رحمان و روح و ریحان می روی و آنچه را که از پاداش های الهی در لوح تقدیرات نوشته شده در می یابی، پس بی تابی مکن، که هر زنده ای مردنی است.» (2)

سعد بن حنظله :

«صبر و مقاومت بر شمشیرها و نیزه ها، صبر بر این زخم ها در راه رسیدن به بهشت و حوریان بهشتی. ای نفس، برای آسایش ابدی و خیر جاودانه تلاش کن و راغب باش.» (3)

2- بندگی و عبودیت راز عزت و کرامت

(مَنْ کانَ یُرِیدُ الْعِزَّةَ فَلِلَّهِ الْعِزَّةُ جَمِیعاً ...) (4)

«هر کس خواهان عزت است (پس بداند) که تمام عزت از خداست».

در حدیثی از آنس نقل شده که پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله وسلم فرمودند:

«پروردگار شما هر روز می گوید: «منم عزیز و هر کس عزت دو جهان خواهد باید اطاعت عزیز کند.» (5)

1- کتاب لهوف سید بن طاووس، ترجمه: دکتر عقیقی بخشایشی. ص 90 و 91 فرهنگ سخنان امام حسین علیه السلام ص 428.

2- پیام های عاشورا، جواد محدثی، ص 31 به نقل از مناقب ابن شهر آشوب.

3- همان.

4- قرآن کریم، سوره فاطر، 11.

5- تفسیر نمونه، جلد 18، ص 193 .

جنادة بن ابي سفيان یکی از یاران امام حسن علیه السلام در ساعات و اپسین عمر شریف آن حضرت، درخواست پند و اندرز نمود.

امام حسن علیه السلام فرمود:

(إِذَا أَرِدَتَ عِزاً بِلا عَشيرَةٍ و هِيبَةِ بِلاسُلْطانِ فَاخْرُجْ مِن ذُلِّ مَعْصِيَةَ اللهِ إِلَى عِزِّ طَاعَةِ اللهِ.)

«هرگاه بخواهی بدون داشتن قبیله عزیز باشی، و بدون قدرت حکومت هیبت داشته باشی، از سایه ذلت معصیت خدا بدرای و در پناه عزت اطاعت او قرار گیر» (1)

امام حسین علیه السلام که در پرتو همین بندگی و عبودیت به اسوه ای جاودانه برای آزادگان و دوست داران عزت و کرامت مبدل شده اند، فرمود :

(كُلُّ الْكِبْرِ لِلّهِ وَحْدَهُ وَلا يَكُونُ في غَيْرِهِ، قَالَ اللهَ تَعالَى: وَلِلّهِ الْعِزَّهُ وَلِرَسُولِهِ وَ لِلمُؤمِنينَ.)

«کبر و بزرگواری از آن خداست و برای غیر او شایسته نیست که خداوند می فرماید: عزت و بزرگواری از آن خدا و پیامبرش و مؤمنین است.» (2)

و یا در دعای نماز شب همواره می فرمود :

(اَللَّهُمَ إِنّا نَعُوذُ بِكَ مِنْ أَنْ نَذِلُّ و نَخْرى)

«خداوند از اینکه ذلیل گشته و خوار شویم به تو پناه می بریم.» (3)

و آنگاه که در مقام ابراهیم صورت مبارک بر روی سنگ مقام گذاشته و با چشمی گریان با معبود خویش مناجات می نماید، اوج خشوع و بندگی در نیایش عارفانه آن حضرت متجلی می گردد، آنجا که می فرماید:

«خدایا بنده کوچکت بر در خانه توست، خادم کوچکت بر در خانه تو است، سؤال کننده ات بر در خانه توست مسکین تو بر در خانه تو است.» (4)

مقام معظم رهبری حضرت آیت الله خامنه ای :

«در رفتار امام حسین علیه السلام از همان اول که از مدینه حرکت کرد، تا وقتی که در کربلا به

1- همان.

2- فرهنگ سخنان امام حسین، 162 .

3- همان، 591 .

4- همان، 562 به نقل از احقاق الحق، ج 11، ص 433 .

شهادت رسـید، همان معنویت و عزت و سـرافرازی و در عین حال عبودیت و تسلیم مطلق در مقابل خدا محسوس است، در همه مراحل هم این طور است.» (1)

غلام همت آنم که زیر چرخ کبود *** ز هر رنگ تعلق پذیر آزاد است (2)

گر تو خواهی حری و دل زندگی *** بندگی کن بندگی کن، بندگی

3- تسلیم در برابر فرمان خدا (تسلیم امر الهی)

امام حسین علیه السلام در مراحل مختلف قیام و حرکت آگاهی بخش و عزتمند خویش، از آغاز تا انجام، تسلیم امر الهی بوده و در پاسخ به کسانی که از سـر صـدق و دلسوزی، و یا انگیزه های دیگر، سـختی و موانع و خطرهای احتمالی را یادآوری می نمودند تا شاید امام علیه السلام از میانه راه منصرف گردد، سخن از رضای الهی به میان می آورد، که به نمونه هایی از آن ها اشاره می شود :

امام خطاب به ام سلمه فرمود:

«ای مادر، خداوند بزرگ چنین خواسته است که من در راه اسلام کشته و سرجدا گردم، و با ظلم و ستم مبارزه کنم و خدا خواسته است که زن و فرزندان من اسیر گردند، مظلوم باشند...» (3)

شخصی از امام حسین علیه السلام پرسید، ای پسر رسول خدا، چگونه صبح کردی؟

امام علیه السلام فرمود:

«صبح کردم در حالی که پروردگارم بالای سرم و آتشی در پیش روی داشتم، مرگ مرا می طلبد و حساب خیره خیره تماشایم می کرد و من به یقین می دانسـتم آنچه را دوست می داریم نمی یـابم و آنچه را دوست نـدارم از خـود نمی توانم دور کنم، و زمـام امور در دست دیگری است، اگر او خواست عذابم می کند و اگر او خواست عفوم خواهد کرد. بنابراین چه نیازمندی از من نیازمندتر است.» (4)

و به هنگام وداع با قبر جدش رسول اکرم صلی الله علیه وآله وسلم از خداوند چنین طلب می نماید:

«... ای خدای ذوالجلال و کرامت بخش، به احترام صاحب این قبر از تو درخواست

1- خطبه اول نماز جمعه، تاسوعا 1379 .

2- دیوان خواجه شمس الدین حافظ شیرازی .

3- فرهنگ، سخنان امام حسین علیه السلام ، ص 65 .

4- همان، 491 .

می کنم، راهی را پیش روی من بگذاری که مورد خشنودی تو و رضای پیامبر توست.» (1)

یکی درد و یکی درمان پسندد *** یکی وصل و یکی هجران پسندد

من از درمان و درد و وصل و هجران *** پسندم آنچه را جانان پسندد

4- توکل

در فرازهـایی از دعای جامع - منسوب به امام حسـین علیه السـلام - که در بر دارنـده انواع ارزش های اخلاقی و معنوی است از خـداوند بزرگ چنین درخواست می کند :

«خدایا من از تو موفقیت هدایت شدگان، و اعمال پرهیزگاران، و نصیحت کردن توبه کنندگان و عزم و اراده صابران، و تلاش و کوشش علم خواهان، و زینت پرهیزگاران درخواست می کنم...

خدایا ترسـی که مرا به انجام اطاعت تو وادار کند، اعمالی که با آن کرامت تو را به دست آورم.... ترسـی که در تمام کارها به تو توکل کنم و به تو خوش بین باشم....» (2)

یکی از راویان حوادث روز عاشورا می گوید:

(فَوَاللهِ مَا رَأَیتُ مَکثُوراً.) (3)

هرگز ندیدم کسـی که در چنین هنگامه با این همه مصـیبت، مثل حسـین بن علی، چهره شاد مصمم، حاکی از عزم و اراده و متوکل به خدا داشته باشد، این همان عزت الهی است.

این جریان را امام حسین علیه السلام در تاریخ گذاشت (4) امام علیه السلام در واپسین روز زندگی - عاشورا - چون روزهای آغازین قیام می فرماید:

(اِنّی تَوَکّلْتُ عَلَی اللهِ رَبِّی وَ رَبُّکُمْ.) (5)

رمز عزت و سربلندی ملت مسلمان ایران را نیز باید در توکل و خدامحوری معمار بزرگ انقلاب اسلامی - حضرت امام رحمه الله علیه - و امت اسلامی جستجو کرد که از نهضت ابا عبدالله علیه السلام

1- همان، 385 .

2- همان 318 .

3- مکثور: یعنی کسانی که امواج غم و اندوه بر سر او بریزد.

4- ره توشه راهیان نور، ج اول ص 16. (خطبه نماز جمعه تاسوعای 1379)

5- پیام های عاشورا، محدثی، ص 57 .

آموخته بودند، نه در عوامل و اسباب ظاهری و مادی. چنان که ناخدای صالح و شایسته ای که این کشتی طوفان زده را با ذخیره ای از تقوا و بادبانی از توکل به ساحل نجات رسانید می فرماید :

«اگر ما یک روز اتکای خودمان را از خدا برداشتیم و روی نفت گذاشتیم، یا روی سلاح گذاشتیم، بدانید که آن روز روزی است که ما رو به شکست خواهیم رفت (1) در همه کارها اتکال به خدا کنید، قدرت ها در مقابل خدا هیچ است... شما هم اتکال به خدا کنید تا جبرییل امین پشت سر شما باشد با شما همراه باشد.» (2)

تکیه بر تقوا و دانش در طریقت کافریست *** راهرو گر صد هنر دارد توکل بایدش (3)

5- شناخت وظیفه و عمل به تکلیف

دین اسلام، برنامه ای است کامل و جامع، که به تناسب نیازهای اساسی انسان و در همه ابعاد زندگی اش، اعم از امور فردی و اجتماعی، طرح و پاسخی مناسب دارد. و وظیفه انسان را در عرصه های مختلف اعتقادی، اقتصادی و سیاسی و اجتماعی مشخص نموده است. سعادتمند و سربلند، دین داری است که در مواجهه با مسایل و رخ دادهای مختلف و با عنایت به شرایط زمانی، به تکلیف خود بر اساس تعالیم و آموزه های دینی عمل نماید. آن چه در این میان بسیار حایز اهمیت می باشد، شناخت وظیفه و ادای تکلیف است نه نتیجه آن. گرچه به همه اهداف و یا آنچه مطلوب اوست دست نیابد.

اگر با الهام از آموزه های حماسه حسینی، چنین فرهنگی، یعنی فرهنگ عمل به تکلیف و وظیفه دینی، در جامعه ترویج یافته و به بینشی عمیق مبدل شود، آثار و برکات زیادی خواهد داشت که به برخی از آن ها اشاره می نمایم :

1- روحیه بی تفاوتی و عدم احساس تعهد به مرور از جامعه رخت بربسته و روحیه احساس تعهد و مسئولیت جایگزین آن می گردد.

2- افراد جامعه به جای یأس و ناامیدی، همواره احساس پیروزی و افتخار

1- صحیفه نور، ج 20، ص 11 .

2- همان، ج 22، ص 197 .

3- دیوان خواجه شمس الدین حافظ شیرازی.

می نمایند، زیرا به تعبیر قرآن به (إِحْدَی الْحَسَنَیْنِ) (1) دست می یابند و شکست یا پیروزی ظاهری را که نتیجه حرکتی الهی است، به فال نیک می گیرند.

مهم ترین عامل و انگیزه ای که سیدالشهداء علیه السلام و یاران فداکارش را مهیای چنین سفر پر مخاطره و تحمل مصایب بی شمار می نمود، عمل به تکلیف و وظیفه دینی است. اوراق تاریخ و میراث به جای مانده از عالمان پیشین گواه آن است که با وجود توصیه ها و نصایح متعدد افرادی نظیر ابن عباس محمد بن حنیفه (2) ، و یا امان نامه هایی که امام را به محیطی امن و زندگی توأم با آسایش فرا می خواندند، (3) امام علیه السلام همواره بر عمل به تکلیف آن هم آن گونه که خداوند اراده فرموده است، اصرار می ورزیدند. چنان که در یکی از منازل سفر (4) فرمود:

(اَرجُوا أَنْ یَکُونَ خَیْراً مَا أَرَادَ اللهُ بِنا، قُتِلْنَا أَمْ ظَفِرنا) (5)

«امیدوارم آنچه خدا برای ما اراده فرموده است ، خیر باشد، چه کشته شویم چه پیروز گردیم.»

حضرت امام خمینی رحمه الله علیه که تمام مبارزات و مواضعش از آغاز قیام بر علیه نظام استبدادی تا واپسین لحظات زندگی بر مبنای «عمل به تکلیف» بود، می فرماید :

«این که حضرت ابی عبدالله علیه السلام نهضت کرد و قیام کرد با عدد کم و در مقابل این برای این که گفتند تکلیف من این است که استنکار کنم، نهی از منکر کنم (6) ما که بالاتر از سید الشهداء علیه السلام نیستیم، آن وظیفه اش را عمل کرد، کشته هم شد.» (7)

و نیز بارها و در مناسبت های مختلف به ویژه دوران دفاع مقدس می فرمود :

«همه ما مأمور به ادای تکلیف و وظیفه ایم، نه مأمور به نتیجه.» (8)

حتی پذیرش قطعنامه 598 را با وجود همه تلخی اش، از آنجا که تکلیف الهیاش اقتضا می نمود، به امید رحمت و رضای خدا و حفظ مصالح نظام اسلامی، به جان می خرد و این نیز

1- قرآن کریم توبه، آیه 52 .
2- تاریخ طبری، ج 4، ص 271 .
3- تاریخ طبری، جلد 4، ص 292 .
4- عذیب الهجانات .
5- لهوف، ص 110 تاریخ ابن اثیر ج 2، ص 553 .
6- صحیفه نور، ج 4، ص 16 .
7- همان، ج 6، ص 36 .
8- کلمات قصار «مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام رحمه الله علیه» ص 50 .

از آموزه های عاشورا است.

وجود چنین تفکر و فرهنگی در اظهار و فاداری یاران امام حسین علیه السلام کاملاً مشهود است، که به ذکر نمونه ای اکتفا می نماییم :

مسلم بن عوسجه، در اظهار ارادت و وفاداری خود اعلام کرد:

«چگونه می توانم تو را ترک کنم؟ از آن پس در پیشگاه خداوند چه عذری در عدم انجام وظیفه نسبت به تو خواهم داشت؟ نه به خدا قسم، ما هرگز از تو جدا نخواهیم شد. من تا آخرین نفس همراه با تو خواهم جنگید تا این که با تو بمیرم .» (1)

6- گزینش احسن در دو راهی دین و دنیا (رجحان دین بر دنیا)

اشاره

کربلا محل آزمایش و آزمون بود، آزمونی بسیار دشوار که یاران حسین بن علی علیه السلام را بر سر دو راهی دین و دنیا قرار می داد، یک طرف ایثار و فداکاری، بذل جان و مال و تحمل مصایب عدیده برای حفظ دین و احیای آن بود، و آن سو، رفاه و آسایش، عیش و نوش و زندگی ذلت بار. اما آن طایران وادی ملکوت و کفرستیزان ظلمت روب با الهام از آموزه های عملی بزرگ معلم شهادت و ایثار، به گزینشی احسن دست یازیدند، ابتدا با فتح خاک ریز بلند منیت، نشان افتخار و کرامت را نصیب خود نمودند، زان پس با صلابت و اقتدار مهیای پیکار با خصم برون شدند و سرانجام بر قله های رفیع سعادت و عزت مأوا گزیدند. اما شماری از حاضران در این آزمون عظیم (قیامت صغری) که دل در گرو دنیا داشتند، از قافله نور و معنویت جای مانده، و با پذیرش متاع قلیل دنیا، ذلت دنیوی و خسران اخروی را برای خویش رقم زدند. اینک ماییم و راهی پر فراز و نشیب در پیش، ماییم و جاذبه های فریبنده دنیا که در هیأت های مختلف (پست و مقام، موقعیت و ثروت ....) جلوه گری می نماید، و گاه به مدد شیطان درون و برون و یا رجوع به توجیه المسایل (2) مقبولیت یافته و لباس شرع به قامت خود می پوشد. در این میان، شیعیان و محبان اهل بیت علیهم السلام که اندیشه تحقق اسلام ناب محمدی صلی الله علیه وآله وسلم و عدالت علوی را در سر دارند، مسئولیتی بسیار سنگین تر و آزمون هایی دشوارتر از دیگر مسلمانان در پیش دارند. چنان که امام حسین علیه السلام از این آزمایش

1- تشیّع در مسیر تاریخ، دکتر سیدحسین جعفری، ترجمه: دکتر سید محمد تقی آیت الهی، ص 246 .

2- که خاستگاهی جز نفع شخصی ندارد.

دشوار خبر داده اند.

سعد بن ظریف می گوید: در خدمت امام صادق علیه السلام بودیم که جمیل ارزق وارد شد و از مشکلات و گرفتاری های شیعیان فراوان گفت و علت آن را پرسید. امام صادق علیه السلام به نقل از امام سجاد علیه السلام فرمود: گروهی با همین پرسش ها خدمت امام حسین علیه السلام رسیدند و لب به شکوه گشودند و راه حل خواستند که :

امام حسین علیه السلام فرمود:

«سوگند به خدا، بلاها، فقرها، کشتارها، بسیار زود دامنگیر دوستان ما می شود، چونان دویدن اسبان سواری در مسابقه، یا حرکت تند سیلاب ها به سوی زمین های پست.» (1)

لذا بر امت اسلامی است که با تأسی از سید و سالار شهیدان و یاران شریفش، راهی را در پیش گیرند که اسباب عزت و سربلندی جامعه اسلامی و خشنودی رب العالمین را فراهم آورند. و این راهی نیست جز طریقی که پیشوای آزادگان در زمانی بسیار ملکوتی و معنوی (پس از نماز ظهر عاشورا) و در مکانی بسیار مقدس (کربلا) طی فراخوانی، یاران خود و همه پیروان واقعی قرآن را در همه عصرها و نسل ها به آن دعوت نموده و با بیانی روشن و اما هشدار دهنده فرمودند:

(.... یا أُمّةَ الْقُرآن هَذِهِ الجّنَةُ فَاطْلُبُوها، وَ هَذِهِ النّارُ فَاهْرِبوا مِنْها) (2)

«ای امت واقعی قرآن، این بهشت در پیش روی شماست، به سوی آن بشتابید و این جهنم است از آن بگریزید».

جلوه هایی از نکوهش دنیا دوستی و هشدار به خودباختگان دنیا

فریبندگی دنیا

امام حسین علیه السلام فرمود

(... فَالْمَغْرُورُ مَنْ غَرّتْهُ وَالشّقِيّ مَنْ فِتَنْتَهُ، فَلا تَغُرّنّكُمْ هَذِهِ الدُّنْيا....) (3)

«خودباخته آن کسی است که فریب دنیا را بخورد، و تیره بخت و شقاوت مند کسی

1- فرهنگ سخنان امام حسین علیه السلام ، ص 145 .

2- همان، 534 .

3- همان، 285 .

است که دنیا او را شگفت زده سازد... ای مردم این دنیا شما را نفریبد، زیرا هر کس بر آن تکیه کند، امیدش به یأس تبدیل می شود و هر کس بر آن دل بندد به آرزویش نمی رسد...»

چنان که مولانا می فرماید »

این جهان زندان و ما زندانیان *** حفره کن زندان و خود را وارهان

ترجیح آخرت

«.... دنیا خانه ای پست و کوتاه مدت است، پس برای آخرت خود توشه ای برگیرید که توشه آخرت تقوی است.» (1)

و در خطاب به معاویه فرمود :

«نادانی تو همین بس که قدرت ظاهری دنیا را بر حقیقت های روشن که در قیامت آشکار می شود ترجیح می دهی». (2)

وقتی ابن عباس از خطرات قیام سخن به میان می آورد، امام علیه السلام چنین پاسخ داد:

(أَنَا أَعْرَفُ بِنَصْرَ عَی مِنْكَ، وَ ما وَلَدی مِنَ الدُّنیا إلاّ فِراقُها) (3)

«من از تو جایگاه کشته شدن خود را بهتر می شناسم، و تلاش من در دنیا جز این نیست که از آن جدا شده و به سوی آخرت رخت بربندم».

دین داران در محک آزمون

امام علیه السلام وقتی کاروان به کربلا رسید، فرمود :

(إِنّ النّاسَ عَبیدُ الدُّنیا والدِّینُ لَعْقُ عَلی أَلْسِنَتِهِمْ یَحُوطُونَهُ ما دَرّتْ مَعایِشَهُمْ فَإذا مُحِصُوا بِالْبَلاءِ قَلّ الدّیانُونَ.) (4)

«این مردم برده های دنیا هستند و دین بازیچه زبانشان می باشد، حمایت و پشتیبانی از دین تا آن جاست که زندگیشان در رفاه باشد، اما آنگاه که در بوته امتحان قرار گیرند،

1- همان، 287 .

2- فرهنگ سخنان امام حسین علیه السلام ، ص 373 .

3- همان، 70 .

4- همان، 57 .

دین داران کم خواهند بود».

تعلقات مادی و حاکمیت فاسدان

آن گاه که امام علیه السلام از مسئولیت و رسالت خواص سخن به میان می آورند، برخی از بزرگان جامعه آن روز را مورد نکوهش قرار داده و می فرماید :

«..... چون شما از مرگ فرار کردید، و عاشقانه به زندگی گذرا دل نهادید، و ضعیفان و بی نوایان را به دست ستم گران سپردید تا برخی را برده و مقهور خود ساختند و برخی را برای لقمه نانی بیچاره کردند...» (1)

حب دنیا زمینه ساز ذلت و پستی

آن گاه که امام حسین علیه السلام در برابر لشکریان عمر سعد قرار گرفت آنان را به رستگاری و اطاعت از امام نور و هدایت دعوت نمود، اما وقتی عدم رغبت و تمایل آن گروه ذلیل و منحرف را به سخن و طریق حق مشاهده نمود، خطاب به کوفیان فرمود :

«.... چه شد که بر ضد دوستان خود گرد آمدید؟ و به نفع دشمنان تان دست بر دوستان تان بالا بردید، نه آنان عدالتی در میان شما اجرا کردند و نه امید آینده بهتری برای تان باقی گذاشتند، همه این هیاهو برای این است که آنان اندکی از مال حرام و زندگی پست که برای تان گوارا است به شما وعده داده اند و گرنه هیچ کار خلافی از ما سر نزده و هیچ اندیشه باطلی بر ما ره نیافته است. آیا شما شایسته بلاها نیستید که از ما دوری می جویید و ما را ترک می کنید؟ زمانی شمشیرها در نیام و دل ها آرام و فکرها بی تشویش بود، ولی شما فتنه را برانگیختید و آن گاه مانند ملخ های ناتوان خیز برداشتنید و هم چون حشرات پر سوخته به حرکت درآمدید. پس ذلت و خواری بر شما بادای بردگان کنیز زاده یزید» (2)

آنچه در این به گزینی – گزینش احسن – نقشی بسیار تعیین کننده ای دارد، معیارها و ملاک هایی است که بر مبنای انتخاب و محک سود و زیان قرار می گیرند. آنان که ظرف وجودی شان رو به سوی زمین دارد و پشت به آسمان – تعلق شان دنیوی است – غایت و امتداد

1- همان 271 .

2- همان، 296-295 .

نگاهشـان در پشت مرزهـای دنیا متوقف شـده و همه چیز را در این وادی جسـتجو می کننـد. بالطبع چنین کسانی در مقام گزینش، دنیا و ارزش های زودگذر مادی را بر عقبی و ارزش های معنوی ترجیح خواهند داد که نمونه بارز آن را می توان در مواضع و عملکرد افرادی نظیر عمر بن سعد جستجو کرد.

امام حسین علیه السلام به ابن سعد فرمود :

«ای عمر بن سعد، وای بر تو از خدای تعالی که بازگشت همه به سوی اوست. نمی ترسی که می خواهی با من جنگ کنی؟ در حالی که از مقـام و موقعیت (منزلت) من آگـاهی و می دانی که من کیسـتم؟ از گـام نهادن در راه ناحق دوری کن، زیرا اصـلاح دین و دنیای تو در این است. کوفیان را رها کن و نزد من بیا و خود را از این گمراهی نجات ده. به این دنیای غـدار که چون من و تو بسـیار دیده مغرور مشو و یقین داشته باش که سعادت تو در این است که می گویم.» (1)

ابن سعد گفت :

«ای حسین، نیکو می گویی، ولی می ترسم اگر به تو بپیوندم، خانه ام را در کوفه خراب کنند و از بین ببرند.»

امام حسین علیه السلام فرمود:

«من آن را از نو بنا می کنم و خانه ای جدید برایت می سازم»

ابن سعد گفت :

«کشت زار آبادی دارم که می ترسم پسر زیاد آن را از دستم بگیرد».

امام علیه السلام فرمود:

«من در حجاز زمینی بهتر برایت می خرم»

عمر سعد گفت :

«زن و فرزندم در کوفه است و می ترسم آن ها را به قتل برسانند.» (2)

به استناد برخی از منابع، بریر بن حضیر همدانی یکی از یاران امام حسین علیه السلام با عمر بن سعد در این باره وارد گفتگو شد تا شاید او را از رویارویی با امام علیه السـلام باز دارد و در گزینش نادرست خویش تجدید نظر نماید ولی ابن سعد در موضع خود اصرار ورزیده، می گوید :

1- فتوح، ابن اعثم کوفی، ترجمه: محمد بن احمد مستوفی، ص 894.

2- فتوح ، 895 سخنان حسین بن علی از مدینه تا شهادت، ص 200.

«... ای بریر تو به من می گویی که ولایت ری را رها کنم و آن را به دیگری بسپارم. هرگز نفسم این امر را نمی پذیرد و مرا به حال خود وا نمی گذارد... می دانم که بد می کنم، اما چه کنم؟ مملکت داری و نفاذ امر خوش حالتی است، آسان ترک آن نتوانم گفت.» (1)

بریر نزد امام علیه السلام آمده و فرمود:

«عمر بن سعد چنان در گمراهی غوطه ور است که حاضر است برای به دست گرفتن ملک ری تو را بکشد و قدرت طلبی، کشتن انسان های بی گناه را برای او آسان کرده است. چنان که او را دیدم از اندیشه ای که دارد رو برنگرداند و کاری که او را فرموده اند به امضاء خواهد رسانید.» (2)

هشدار مقام معظم رهبری

«دنبال شهوت رانی ها و هوس ها و در یک جمله دنیاطلبی رفتن و به فکر جمع آوری پول و مال بودن و التذاذ و به دام شهوات دنیا افتادن و اصل دانستن این ها و فراموش کردن آرمان ها، این درد اساسی و بزرگ است و ما هم ممکن است به این درد دچار شویم.» (3)

مقام معظم رهبری بر این عقیده اند که بیش ترین نقش را در نوع گزینش مردم - در عصر امام حسین علیه السلام - و وقوع واقعه جان سوز کربلا دنیاطلبی خواص و برجستگان آن روز ایفا نموده است:

در بین خواص طرفداران حق، کدام ها جزء آن دسته ای هستند که حاضرند دنیای شان را قربانی دین شان بکنند و چه کسانی دین شان را قربانی دنیا و چون کسانی که حاضرند دین شان را فدای دنیا بکنند بیشترند، نتیجه این می شود که در کوفه مسلم بن عقیل به شهادت می رسد و بعد هم از همان شهر کوفه ای که 18 هزار نفر آمدند و با مسلم بیعت کردند، 20 یا 30 هزار نفر به جنگ امام حسین علیه السلام در کربلا می آید، کربلا یعنی حرکت خواص که به دنبال خود حرکت عوام را می آورد، نمی دانم عظمت این حقیقت که برای همیشه گریبان انسان های هوشمند را می گیرد، درست برای ما روشن می شود یا نه.» (4)

1- همان، 898 .

2- همان.

3- خطبه نماز جمعه، عاشورای 72 .

4- عبرت های عاشورا، ص 22 .

در زیارت اربعین نیز به این واقعیت تلخ اشاره شده است :

(.... وَ قَدْ تَوازَرَ عَلَیْهِ مَنْ غَرّتْهُ الدُّنیا وباعَ حَظَّهُ بِالأَرْذَلِ الأَدْنِی....) (1)

«کسانی برای کشتن امام حسین علیه السلام هم دست و مهیا شدند که دنیا فریب شان داده بهره خویش را به چیزی فرومایه و بی ارزش فروختند و آخرت خود را به بهایی اندک معامله کردند ...»

تراز کنگره عرش می زنند صفیر *** نشیمن تو نه این گنج محنت آباد است

مجو درستی عهد از جهان سست نهاد *** که این عجوزه عروس هزار داماد است. (2)

7- پیروی از امام و رهبری صالح

یاری امام و کرامت جامعه

در فرهنگ عاشورا و منطق امام حسین علیه السلام که تفسیر عملی تعالیم دینی است، گردن نهادن به حکم هر پیشوا و یا نصرت و یاری هر زمام دار و یا رهبری زیبنده انسان مسلمان و آزاده نیست، زیرا سعادت و کرامت آدمی وقتی رقم می خورد که یار و یاور «امام نور» و پیشوایی صالح باشد، نه امامان (نار) و پیشوایان ستم گر. لذا یاران سیدالشهداء که بر این منطق و عقیده اند وقتی خبر شهادت خود را از امام علیه السلام شنیدند، یک صدا گفتند :

(اَلْحَمدُ لِلّهِ الَّذِی اَکرَمِنَا بِنَصْرِکَ و شَرّفْنا بِالْقَتْلَ مَعَك...) (3)

«سپاس خدا را که ما را در یاری دادن به شما کرامت بخشید و با کشته شدن در راه شما شرافت عطا فرمود.»

تحکیم پیوند امام و امت

امام حسین علیه السلام به هنگام اتمام حجت با کوفیان به ضرورت استواری بر سر پیمان و استحکام این پیوند اشاره نمود و فرمودند:

«مردم، من به سوی شما حرکت ننمودم مگر آنگاه که دعوت نامه های شما به سوی من

1- مفاتیح الجنان، زیارت اربعین، ص 925 .

2- دیوان حافظ شیرازی .

3- نفس المهموم، شیخ عباس قمی 230 سخنان حسین بن علی علیه السلام از مدینه تا کربلا، محمد صادق نجمی، ص 210.

سرازیر شـد که ما امام و پیشوا نداریم دعوت ما را بپذیر و بسوی ما حرکت کن تا خداوند به وسـیله تو ما را هدایت و رهبری نماید. اگر بدین دعوت ها و فادار و پای بند هستید اینک من به سوی شـما آمده ام باید با من پیمان محکم ببندید و در همکاری و همیاری با من از اطمینان بیش تری برخوردارم سازید و اگر از آمدن من ناراضی هستید به محلی که از آنجا آمده ام مراجعت نمایم». (1)

مواضع امام مبنای گفتار و کردار

عمر و بن خالد صـیداوی وقتی در لحظه های آخر روز عاشورا امام حسـین علیه السـلام را تنها دید آماده نبرد شد و خطاب به آن حضـرت گفت :

«یـا اباعبـدالله، جانم فـدای تو باد. من تصـمیم گرفته ام به یاران تو ملحق شوم و دوست نـدارم از آنان عقب بمانم و تو را بییار و یاور ببینم، نگران هستم به پیکار ادامه دهم یا در کنار شما بمانم؟»

امام علیه السلام فرمود:

«به سوی دشمن بتاز ما نیز به زودی ساعتی دیگر به تو ملحق خواهیم شد.» (2)

در آن زمان که به واسـطه گسترش ابرهای تیره شـبهه و گناه رؤیت خورشـید حقیقت دشوار گشـته بود، گروهی که در جسـتجوی سعادت و عزت خویش بودنـد نـدای امام نور را لبیک گفتند و آگاهانه به سـفینه نجات ملحق گردیدند. آنان پس از این انتخاب نکو، در تمامی مراحل مبنـای حرکت، برخورد و موضع گیری خود را رفتار، کردار و گفتار امام (ع9 قرار دادنـد به گونه ای که نه از او جای مانده و عقب بمانند و نه بر امام در امری سـبقت بگیرنـد، چرا که به مصـداق روایات هر دو گروه دچار خسـران و انحراف خواهنـد شـد. چنان که در دعای ویژه ماه شعبان به نقل از امام سجاد علیه السلام چنین آمده است :

(اَللّهُمَ صَلِّ عَلی مُحَمَدٍ و آل مُحَمَدٍ، الفُلكِ الجَارِيَه، فِي اللُّجَجِ الْعَامِرَه، يَأْمَنُ مَنْ رَكِبَها، وَ يَغْرَقُ مَنْ تَرَكَهَا الْمُتَقَدِمُ لَهُمْ مارِقِ وَالْمُتأخِرُ عَنْهُمْ زاهِق، وَالآزِمُ لَهُمْ لاحَقِ...) (3)

1- مقتل ابی مخنف، 106 تاریخ طبری، ترجمه ابوالقاسم پاینده، ج 7، 2991 فرهنگ سخنان امام حسین علیه السلام ، 276 .

2- لهوف، سید ابن طاووس، ص 127 .

3- مفاتیح الجنان.

«خـدایا، بر محمـد و آل محمد رحمت فرست، کسانی که کشتی روان در گرداب های بی پایانند، هر که در آن سوار شود، در امان است و هر که آن را رها کند غرق گردد، هر که بر آن ها (اهل بیت) پیش افتد و سـبقت گیرد از مسـیر دین خارج باشد، و هر که از آن ها پس افتد و عقب بماند. نابود است، و هر کس همراه با آن ها باشد به حق می رسد.»

و این مناجات و پیام برای عصر و نسلی خاص نیست و در مرز مکان و زمان نیز متوقف نمی شود و همه ما را به اجابت فرا می خواند. حال که امواج سـهمگین فتنه ها و شبهه های جبهه باطل از هر سو ما را احاطه کرده است، و تیرهای آلوده و سمی مستکبران، معنویت، وحدت و امنیت و عزت ما و آزادگان و غیرتمنـدان جهان اسـلام را آماج خود قرار داده است، تنها راه نجات آن است که از کوه بلنـد غرور و منیت فرود آییم و بـا نوح و حسـین زمان خویش همراه شویم، وگرنه به ساحل عزت و سـعادت نخواهیم رسـید. چنان که با اسـتناد به آموزه ها و تجارب گران سنگ انقلاب اسلامی و دوران هشت سال دفاع مقدس می توان گفت: «اگر ملت مسلمان ایران ره افراط و تفریط در پیش می گرفت و حرکت خود را بر مبنـای دیـدگاه و مواضع رهـبری صالـح و شایسـته (حضـرت امـام خمینی) تنظیم نمی نمود، امروز دارای چنین کرامت و عظمتی نمی شد .

مواضع شفاف و صادقانه

امام حسـین علیه السـلام که از عدم صداقت و برخورد فریبنده گروهی از مردم بسـیار رنج می برد، در یکی از نیایش های خود درباره مردم عراق شکوه بسیار نمودند که به ذکر یک نمونه از آن ها اکتفا می شود:

امام حسین علیه السلام فرمود :

«خدایا همانا اهل عراق با فریب و نیرنگ با من برخورد کردند و کاری با من کردند که در گذشـته با برادرم انجام دادند، خدایا آن ها را دچار تفرقه و پراکندگی فرما، و شمار آنان را کم کن». (1)

زید بن ارقم می گوید از حضرت اباعبدالله علیه السلام شنیدیم که فرمود:

1- فرهنگ سخنان امام حسین علیه السلام ، 468 .

(مَا مِنْ شِیعَتِنا إلاّ صِدِّیقُ شَهِیدٌ) (1)

«فردی از شیعیان ما وجود ندارد جز آنکه راستگو و شهید است.»

وفاداری به آرمان های امام

هر پیشوا و رهبری نیازمند یارانی صادق و وفادار است که در پرتو حمایت شان زمینه و بستری مناسب برای تحقق اهداف عالیه خود فراهم آورد، موانع را یکی پس از دیگری از میان بردارد تا تحول از وضعیت موجود (که شایسته و زیبنده نیست) به وضعیت مطلوب و آرمانی صورت پذیرد. امام حسین علیه السلام در این حرکت عظیم، از یک طرف یاران مخلصی داشت که صداقت و وفاداری آنان را می ستود (فَإنِّي لا أَعْلَمُ أَصْحَابَ أَوْفی وَ لاَ خَیراً مِنْ اَصحَابِی...) (2) و از دیگر سوی، با فرومایگانی مواجه بودند که هر یک در حد خود، نمونه زشتی از عهدشکنی و بی وفایی بودند. به گونه ای که امام علیه السلام خطاب به آنان فرمود: (یا أَهْلَ الْکُوفَهِ قُبْحاً لَکُمْ وَ تَرْحاً...) «ای کوفیان زشت باد روی شما هلاکت بر جماعت شما....» (3)

یاران امام علیه السلام بر سر عهد و پیمان خویش تا واپسین لحظات حیات خویش وفادار بودند و برای اثبات صداقت خود جان سپردند. اسناد به جای مانده از چگونگی اظهار ارادت و وفاداری آن پرواپیشگان نسبت به امام علیه السلام حاکی از آن است که هر یک از آنان می خواستند به بهترین وجه و با تمامی وجود مراتب عشق و وفادای خود را به مراد و معشوق و امام عصر خویش اظهار نمایند که به نمونه هایی از آن ها اشاره می شود:

دو تصویر متفاوت از کوفیان در کلام امام علیه السلام

مسلم بن عوسجه اسدی

اشاره

«اگر ما شما را رها کنیم در مورد اداء حق شما چه عذری پیش خدا بیاوریم؟ قسم به خدا اگر نیزه ام در سینه شان بشکند و با شمشیرم آن قدر آن ها را بزنم که دسته شمشیر از دستم رها شود، از شما جدا نخواهم شد، اگر سلاحی با من نباشد تا با آن با آن ها بجنگم پیش روی شما به سویشان سنگ پرتاب خواهم کرد تا با شما بمیرم». (4)

بعد از اظهار وفاداری سعید بن عبدالله حنفی و زهیر بن قین جمعی از یاران گفتند :

1- همان، 475 .

2- «من یارانی برتر و بهتر و با وفاتر از یاران خود نمی شناسم». مقتل ابی مخنف، ص 137 ارشاد، شیخ مفید، ص 93.

3- فرهنگ سخنان امام حسین علیه السلام ، 284 .

4- مقتل ابی مخنف، ص 139 ، فتوح ابن اعثم، کوفی، 897 ارشاد مفید، 95 .

به خـدا قسم از شـما جـدا نمی شویم، جان هایمان به فـدایت، با گلوله ها و پیشانی ها و دست هایمان شـما را حفظ می کنیم، اگر کشـته شویم (به عهدمان) وفا کرده ایم و تکلیفی که بر عهده داشتیم، ادا نموده ایم.» (1)

من چشم از او چگونه توانم نگاه داشت *** کاول نظر به دیدن او دیده ور شدم (2)

و عباس بن علی علیه السلام امیر رشید کربلا و مظهر غیرت و وفا می فرمود:

«به خدا قسم اگر دست راستم را نیز قطع کنند هرگز دست از حمایت دین و امام و مولایم برنخواهم داشت.»

من با خدای خویش صفا می کنم حسین *** دل از دو دست خسته جدا می کنم حسین

پا در رهی نهاده ام اینک بهانه سوز *** سر را فدای مقدم پا می کنم حسین

با شاه بیت دست و صناعات مشک و لب *** آغاز شعر ناب وفا می کنم حسین

وقتی نشست تیر به چشمم به جرم عشق *** آرام مثل آه صدا می کنم حسین (3)

الف) تقدیر و تکریم

امام حسـین علیه السلام در جنگ صفین به فرمان پدر بزرگوارش برای بسیج کوفیان به تحمل سختی ها و مقاومت در امر جهاد، خطابه ای زیبا ایراد فرمود و پس از حمد و ستایش الهی اظهار داشت :

(یا أَهْلَ الْکُوفَهِ اَنْتُمُ الا حِبّهُ الْکُرَمَاءُ، وَالشّعَارُ دُون الدِّیارِ، فَجِدُّوا فِي احْیاءِ مَا دَثَرَ بَیْنَکُمْ، وَ تَسهیل ما تَوَعَرَ عَلَیْکُمْ...). (4)

«شـما ای مردم کوفه، شـما که دوسـتان عزیز و گرامی ما هستید، و آن چنان به ما (اهل بیت) نزدیک هستید چونان جامه زیرین به بدن، در خاموش کردن آتش جنگ که هم اکنون در بین شـما و دشـمن شـعله ور است بکوشـید، و آنچه را که بر شـما به صورت یک مشـکل روی آورده است آسان سازید».

1- مقتل ابی مخنف، 139 .

2- غزلیات سعدی شیرازی .

3- کاروانی از شعرهای عاشورایی، ص 147 .

4- فرهنگ سخنان امام حسین، 279 .

امام علی علیه السلام نیز از کوفیان به واسطه اجابت دعوت امام و جهاد در جمل تقدیر می نماید. (1)

ب) نکوهش و سرزنش

اشاره

آن گاه که کوفیان با سربازان یزید برای جنگ با خاندان پیامبر صلی الله علیه وآله وسلم مهیا شدند، امام خطاب به آن ها فرمود:

(یا أَهْلَ الکُوفَهِ قُبْحاً لَکُمْ وتَرْحاً، وَبُؤساً لَکُم و تِعساً ...»

«کوفیان، زشت باد روی شما، هلاکت بر جماعت شما، سرگشته و حیران گردید که ما را دعوت کردید و گفتید: ما پناه شما هستیم، و چون آمدیم شمشیر در پذیرایی ما نهاده اید و تیغ روی ما کشیدید... شما از سرهنگنان و گمراهان امت می باشید، شما منکر کتاب کریم و پیرو شیطان رجیم شدید، سپس دست از یاری ما کشیدید و به قتل ما هم داستان شدید، آگاه باشید که لعنت خدا بر ستم کاران است.» (2)

با تأمل و دقت درد و موضع فوق الذکر و دیگر مواضع امام علیه السلام نسبت به کوفیان، می توان به نکات و آموزه هایی چند دست یافت، که به قدر استطاعت اندک خویش و حوصله این مقال، به برخی از نکته ها اشاره می نمایم :

1- ملاک کرامت و عزتمندی فرد و جامعه به ایمان راستین، ثبات قدم در راه حق، و همراهی با امام نور و پیشوای متقین است نه معیارهای قومی، نژادی و یا تقسیمات جغرافیایی. چنان که امام علی علیه السلام می فرماید: (لاعِزَّ اَعَزُّ مِنْ التَّقْوی) «هیچ عزتی گرامی تر از تقوا نیست.» (3)

2- در منطق و نگاه امام علیه السلام افراد تا زمانی عزیز و شریفند که در صراط مستقیم حق استوار باقی مانده و برخلاف تعالیم دینی و مصالح نظام اسلامی حرکت ننمایند. چنان که گروهی از کوفیان به دلیل همراهی با امام نور و حمایت از حق به دریافت نشان افتخار و کرامت از امام عصر خویش نایل می گردند. (4) و گروهی دیگر به واسطه عدم تبعیت از دستورالعمل سعادت بخش امام علیه السلام از مسیر حق منحرف گشته و گامزن راهی شدند که شیطان رجیم پیش

1- نهج البلاغه، نامه 2 .

2- فرهنگ سخنان امام حسین علیه السلام ، 284 .

3- نهج البلاغه، حکمت 371 .

4- فرهنگ سخنان امام حسین علیه السلام ، 279 .

پایشان نهاد (1) و این تباهی و انحراف نه اولین بود و نه آخرین خواهد بود. چراکه نمونه هایی از این فراز و فرود و ریزش و رویش عوام و خواص را می توان در تاریخ صدر اسلام (نظیر طلحه و زبیر و....) و تاریخ معاصر ایران به ویژه در انقلاب اسلامی ایران، مشاهده نمود. چه بسا افرادی از این میان، به واسطه برخی قابلیت ها و یا خدمات در مقطعی خاص به دریافت نشان افتخار، وصفی ممدوح و یا تقدیری از سوی رسول خدا صلی الله علیه وآله وسلم ، امام معصوم علیه السلام و یا ولی امر مسلمین نایل شده باشند اما در گذر زمان و تحت تأثیر عوامل مختلف (درونی و بیرونی) در مواضع آنان تغییرای خفی و یا روشن و آشکار برخلاف تعالیم دینی و یا آرمان های پیشوا و رهبری امت اسلامی به وجود آید. در این صورت عزت و کرامت پیشین را نداشته و با استناد به گذشته نمی توان خطاها و انحرافات آن ها مبنا قرار داده و یا توجیه نمود.

پیامی به همه عصرها و نسل ها از سرزمین کربلا

آن گاه که امام حسین علیه السلام در گودال قتلگاه قرار گرفت و در خون خود غوطه ور بود به یاد فرزندان و کودکان بی گناه خود افتاد و با پیامی جاوید و ماندگار به همه عصرها و نسل ها، همه صاحبان غیرت و همت، انسان های آزاده و مسئول و وجدان های بیدار را به حمایت از خاندان پاک پیامبر صلی الله علیه وآله وسلم ، میراث و یادگار نبوی (قرآن و عترت) اجابت دعوت پیشوایان صالح، و فریادرسی مظلومان و ستم دیدگان در همه زمان ها و مکان ها فراخواند و فرمود:

(هَلْ مِنْ راحِمٍ یَرْحَمُ آل الرّسُولِ المُخْتارِ، هَلْ مِنْ ناصِرٍ یَنْصُرُ الذُّرِّیَّة الأطهارِ، هَلْ مِنْ مُجیرٍ لأَبْناءِ الْبَتُولِ، هَلْ مِنْ ذاتٍ یَذُبُّ عَنْ حَرَمِ الرّسُولِ ...) (2)

«آیا رحم کننده ای هست که به خاندان پیامبر برگزیده رحمت آورد؟ آیا یاری دهنده ای هست که فرزندان پاک پیامبر را یاری دهد؟ آی کسی هست که به داد فرزندان بتول برسد؟ آیا دفاع کننده ای هست که از خانواده رسول خدا دفاع نماید؟»

حال اگر مسلمانی – در هر عصر و زمان – در اجابت فرمان و ندای امام و یا پیشوای صالح و شایسته جامعه اسلامی، و یا در جهت زدودن غبار ظلم و ستم از سیمای مظلومان و احقاق حقوق ستم دیدگان اهتمام لازم را روا ندارد هر آینه باید در انتظار عقاب خداوند عادل و

1- همان، 284 .

2- همان، 614 .

دادگر باشد.

عمرو بن قیس مشرفی نقل می کند :

وقتی کاروان امام حسین علیه السلام به قصر بنی مقاتل رسید، من با پسر عموی خود بر آن حضرت وارد شدیم سلام کردیم و نشستیم.

امام فرمود: (جِئْتُما لِنُصرتی؟) «آیا برای یاری من آمدید؟» (من و پسر عمو عذر آوردیم که: سن ما زیاد است، قرض فراوان داریم، زن و فرزند ما فراوانند و....) بعد از اتمام پاسخ ما امام علیه السلام خطاب به آن ها فرمود:

«پس زود از این جا بروید تا ندای مرا نشنوید، و آثار ما را ننگرید، همانا هر کسی ندای ما را بشنود، یا خیمه های ما را بنگرد و جواب ما را ندهد و به فریاد ما نرسد، سزاوار است بر خداوند عزیز و بزرگ که او را با رو در آتش جهنم افکند.» (1)

یکی دیگر از مخاطبان این پیام مسئولیت آفرین، عبیدالله بن حر جعفی بود که به دلیل ترس و وابستگی به مظاهر دنیوی، دعوت امام عصر خویش را اجابت ننمود و تا آخر عمر برای از دست دادن چنین سعادتی ابراز تأسف و ندامت می نمود. که نمونه ای از تأثر او را از اشعاری که خویشتن را سرزنش می نماید می توان به دست آورد :

«آه از حسرت و تأسف سنگین که تا زنده هستم در میان سینه و گلویم در حرکت است و بی قرارم کرده است. آن گاه که حسین بن علی بر علیه اهل نفاق و ستم پیشگان از مثل من یاری می طلبید، آن گاه که حسین می خواست برای برانداختن اهل ضلال و نفاق به یاریش بشتابم، آری اگر آن روز از راه جان یاری و مواساتش می نمودم در روز قیامت به شرافتی بزرگ نایل می شدم.» (2)

اگر آن روز حسین فاطمه تنها بود *** مگذاریم که آن واقعه تکرار شود

ب) عوامل اخلاقی و معنوی

1- تقوی و پرهیزکاری

امام حسین علیه السلام آن گاه که ارزش ها و صفات پسندیده اخلاقی را بر می شمارند، تقوا را عامل شرافت و بزرگواری قلمداد نموده و می فرماید :

1- فرهنگ سخنان امام حسین علیه السلام ، 449 .

2- سخنان حسین بن علی از مدینه تا کربلا، ص 178-177 .

«علم ریشه شناخت و آگاهی است و تداوم تجربه ها عامل فراوانی عقل است، شرافت و بزرگواری، تقوی الهی است و قناعت عامل آسایش تن آدمی است، کسی که تو را دوست دارد از زشتی ها تو را باز می دارد و کسی که دشمن تو است، تو را مغرور می سازد...» (1)

امام علی علیه السلام در مورد ارزش و نقش این نیروی درونی و کنترل کننده فرموده است که:

«تقوا بالاترین عزت ها است» (2) و «در رأس همه ارزش هاست.» (3) و «انسان را از سقوط در شبهات باز می دارد.» (4)

2- طهارت رزق و پاکی معیشت

امام حسین علیه السلام آن گاه که عوامل مؤثر در انحراف و سقوط ذلت بار کوفیان سخن به میان می آورد، ضمن نکوهش آنان به واسطه عدم توجه به طهارت و حلیت روزی و اموال، آذوقه حرام را یکی از علل انحراف و بی توجهی کوفیان به پیام سعادت بخش به شمار می آورند.

امام حسین علیه السلام فرمود:

«وای بر شما، شما را چه شده است که ساکت نمی شوید تا سخنانم را بشنوید، همانا من شما را به راه رستگاری فرا می خوانم، هر کس از من اطاعت کند از رستگاران و هر کس از سخنم سرپیچی کند از نابود شدگان خواهد بود، همه شما از فرمانم عصیان کردید و به سخنانم گوش ندادید زیرا انبار آذوقه شما از حرام انباشته و شکم هایتان از حرام پرگشته است، و به همین جهت خداوند بر دل هایتان مهر نهاده است.» (5)

3- صداقت و راستگویی

از دیدگاه امام حسین علیه السلام وجود عنصر صداقت و راست گویی و جرأت ابراز حق در افراد از اسباب و سرمایه های سعادت آفرین و عزت بخش فرد و جامعه محسوب می شوند و فقدان

1- فرهنگ سخنان امام حسین علیه السلام ، 181.

2- نهج البلاغه، حکمت 371 .

3- همان، حکمت 410 .

4- همان، خطبه 16 .

5- فرهنگ سخنان امام حسین علیه السلام ، 295 و 296 .

آن زمینه حاکمیت تفکر کفر و نفاق و یا حکام باطل را فراهم می آورد.

امام علیه السلام فرمود:

(اَلصِّدْقُ عِةٌ، وَالْکِذْبُ عَجْز ...) (1)

«راست گویی عزت است و دروغ گویی عجز و ناتوانی».

و در مقام اعتراض به عمر بن خطاب که بر منبر رسول خدا صلی الله علیه وآله وسلم سخنرانی می کرد، فرمود:

«.... سوگند به خدا، اگر زبان ها می توانستند راست بگویند و در عمل مؤمنین هم دیگر را کمک می کردند، کار به اینجا نمی کشید که حق آل محمد صلی الله علیه وآله وسلم را غصب کنید و بر بالای منبرشان قرار گیرید...» (2)

4- صبر و استقامت در راه هدف

اشاره

یکی از رموز مهم در موفقیت و عزت و سربلندی هر انسان و جامعه ای داشتن صبر و استقامت، پایداری و مقاومت در عرصه های مختلف اعتقادی، سیاسی و اجتماعی و اقتصادی است. زیرا در پرتو پایداری و ثبات قدم است که میتوان با فشارهای درونی و بیرونی مقابله کرد و بر مشکلات و موانع فایق شد. چنان که هیچ باغبانی بدون تحمل سوز گرما و سرما و رنج های عدیده، نمی تواند گل های معطر و چشم نواز و یا نهالی مرغوب را پرورش دهد. به تعبیری می توان گفت: افتخار و عزت نصیب انسان و یا جماعتی خواهد شد که پای حرف حق شان بایستند و نگذارند پرچمی را که در راه تحقق اهداف عالیه برافراشته اند در اثر تندباد حوادث و طوفان های مخالف بر زمین افتد. اهمیت این صفت به حدی است که در قرآن کریم از آن به عنوان شرط بقا و استمرار در مسیر توحید یاد شده است. (3) و آن گاه که در کلام امیر سخن امام علی علیه السلام و سالار شهیدان علیه السلام بلند همتی و عزت و کرامت به عنوان نتیجه و ثمره نکوی صبر و استقامت معرفی شده اند.

امام علی علیه السلام فرمود: (الْحِلْمُ وَالأَناهُ تَوْأَمانِ یُنْتِجُهُما عُلُو الْهِمّه.) (4) (بردباری و درنگ هم آهنگ اند و نتیجه آن بلند همتی است.)

1- همان، 81 .

2- همان، 177.

3- (إِنّ الذِینَ قَالُوا رَبُّنَا الله ثُمّ اسْتَقَامُوا...)

4- نهج البلاغه، حکمت 460 .

و از دیدگاه حضرت اباعبدالله افراد جامعه زمانی از نعمت ها و الطاف الهی برخوردار می شوند و لباس عزت و کرامت به تن می پوشند که در برابر گرفتاری ها و سختی های راه حق، صبور و مقاوم باشند در غیر این صورت چه بسا از منزلت و ارجمندی آنان کاسته شود.

بر این اساس است که رهبر آزادگان در لحظات و اپسین عاشورا خطاب به خانواده شریف و با کرامت خویش فرمود:

(اِسْتَعِدُّوا لِلْبَلاءِ، وَأعلَمُوا أَنّ الله حافِظُکُمْ وَ حامیکُمْ...) (1)

«برای بلاء و سختی ها آماده باشید و بدانید که خداوند حامی و نگهبان شماست... و در قبال تحمل این گرفتاری ها، انواع نعمت ها و کرامت ها را نصیبتان خواهد کرد، پس زبان به شکایت نگشایید و آنچه که از منزلت شما میکاهد بر زبان نیاورید».

جلوه هایی دیگر از توصیه به صبر و استقامت

1- توصیه خواهر به بردباری و صبوری

امام علیه السلام فرمود:

«خواهر من، راه صبر و شکیبایی را در پیش گیر، و بدان که همه مردم دنیا می میرند... مگر خدای بزرگ و مهربان که دنیا را با قدرت خویش آفریده است... خواهرم ترا قسم می دهم که بعد از شهادت من گریبان چاک نکنی، صورتت را خراش ندهی و ناله و فریادت بلند نشود.» (2)

خواهرم در مرگ من شیون مکن، افغان مزن

خواهرم بعد من اندر اسارت می برندت کوه به کوه

صبر کن، ناله مکن، فریاد آزادی بزن .

حضرت زینب کبری علیها السلام یکی از مصادیق صبر جمیل است، زیرا بعد از تحمل آن همه مصایب و شداید (که ام المصایبش خوانده اند) می فرماید: (وَ ما رَأَیْتُ إلا جَمیلاً.)

1- نفس المهموم، ص 355، فرهنگ سخنان، ص 604 .

2- مقتل ابی مخنف، ص 141 .

2- کرامت و عزت هدیه صابران است

امام علیه السلام به یاران خویش فرمود :

«اگر شـما دل بر آنچه بندید که من بسـته ام، بدانید که خداوند جایگاه بلند و شـریف را به بندگانی عطا می فرماید که به هنگام مشـکلات و سختی ها شـکرگزار و در مکروهات و ناملایمات صبر داشته باشند، شما ای فرزندان کرامت و شرف شکیبا و بردبار باشید.... ای مردم، هر کدام از شما که می تواند بر تیزی شمشیر و ضربات نیزه ها صبر کند با ما قیام کند وگرنه از میان ما بیرون رود و خود را نجات دهد.» (1)

امام علیه السلام و یاران بردبارش در برابر همه بلاها و گرفتاری ها استقامت ورزیدند، زخم های برونی - که حاصل نیزه ها و شمشیرها بود - و زخم های درونی - که از زخم زبان دشمنان ناشی می شد - را به جان خریدند و از آیین حق دفاع کردند. امروز هم برای دفاع از ارزش ها و تحقق همه آرمان های انقلاب باید چونان حماسه سازان عاشورا مقاوم و صـبور بود، و در برابر زخم قلم های مسموم، زبان های طعن و اسـتهزاء و آسـیب گلوله ها و شمشیرهای خصم دون در وسط میدان مقاومت باقی ماند و گرنه دشمنان اسلام و نظام اسلامی گام به پیش می نهند .

3- تحمل تلخ کامی ها و ناگواری ها در دفاع از حق

امام علیه السلام در صفین به منظور پایداری در نبرد و استمرار مبارزه با دشمن خطاب به نیروهای خودی فرمود:

(أَلا إِنّ الْحَرْبَ شَرُّها ذَریـحٌ، وَطَعْمُها فَظیع، وهی جُرَعٌ مُسْتَحِسَاءٌ، فَمَنْ أَخَذَ لَها أَهَبَتْها وَ اسْتَعَدّ لَها عُدّتَها وَ لَمْ یَأْلَمْ کُلُومَها عِنْدَ حُلُولِها فَذَاكَ صَاحِبُها ....) (2)

«... آگاه باشـید که جنگ گزندی بازدارند، و طعمی تلخ و ناگوار دارد که باید آن را جرعه جرعه نوشـید، پس کسی که برای آن آماده باشد و وسایل و مقدمات آن را فراهم آورد و از زخم های آن آزرده خاطر نشود، برنده جنگ است....»

1- فرهنگ سخنان امام حسین علیه السلام ، 283 .

2- همان، 279 .

4- ناشکیبایی و تسلط ستم گران

امام علیه السلام خطاب به خواص و بزرگان کوفه فرمود:

«... اگر بر رنج ها و آزارها شکیبایی داشتید، و سختی های راه خدا را تحمل می کردید، اجرای امور دین خدا به دست شما می افتاد و لکن شما ستم گران را در مقام و منزلت خود جایگزین ساختید و امور دین خدا را به آنان سپردید آنان به اشتباه عمل می کنند و بر شما مسلط شدند.» (1)

سخن در این باب بسیار است، لذا با ذکر کلامی از پرورش یافته مکتب حسینی، امام امت رحمه الله علیه درباره پایمردی و استقامت ملت ایران، بحث صبر را به پایان می برم .

«مبارک باد بر خانواده های عزیز شهداء، مفقودین و اسراء و جانبازان بر ملت ایران که با استقامت و پایداری و پایمردی خویش به بینایی مرصوص مبدل گشته اند که نه تهدید ابر قدرت ها آنان را به هراس می افکند و نه از محاصره و کمبودها به فغان می آیند... زندگی با عزت را در خیمه مقاومت و صبر، بر حضور در کاخهای ذلت و نوکری ابر قدرت ها و سازش و صلح تحمیلی ترجیح می دهند.» (2)

صبر و ظفر هر دو دوستان قدیمند *** بر اثر صبر نوبت ظفر آید (حافظ)

5- حریت و آزادگی

آزادی در مقابل بردگی، اصطلاحی حقوقی و اجتماعی است، اما «آزادگی» برتر از آزادی است و نوعی حریت انسانی از قید و بندهای ذلت آور و حقارت بار است. (3) انسان آزاده کسی است که گوهر وجود خویش را نیک می شناسد، لذا همواره در صدد است تا آن را به بهایی ناچیز و بی مقدار نفروشد و یا در جایگاهی پست که زیبنده اش نیست، مقام و آرام نگیرد. چنان که اگر کسی نداند که طلا چیست؟ و قدر و قیمتش چون است؟ چه بسا آن را در زباله دانی قرار داده و یا در قبال شیی بی ارزش از آن بگذرد. مولای متقیان امام علی علیه السلام می فرماید :

«آیا آزاد مردی (آزاده ای) نیست که نیم خورده (لقمه حرام) دنیا را به اهلش واگذارد؟

1- همان، ص 270 .

2- صحیفه نور، 59/2 .

3- پیام های عاشورا، ص 48 .

همانا بهای وجود شما چیزی جز بهشت نیست، پس خود را به کم تر از آن نفروشید» (1)

و این منطق و شعار سرور آزادگان حسین بن علی علیه السلام و یاران آزاده اوست که: بهای آزادگی را باید پرداخت اما تن به «ذلت و پستی» نباید داد .

امام حسین علیه السلام در مراحل مختلف - این نهضت الهی و عزت آفرین - همواره یاران خویش را به آزادی و آزادگی توصیه می نمود و گاه در مرحله عمل، فضا و شرایطی را برای آنان فراهم می آورد تا آگاهانه و آزادانه راه خویش را برگزینند، زیرا بدون چنین گزینشی - گزینش احسن - جلوه هایی زیبا، تحسین برانگیز و عبرت آموز از ارزش های والای انسانی نظیر : شجاعت، شهادت، آزادگی و جوانمردی، ایثار، محبت و خیرخواهی، صبر و استقامت... در غم بارترین و در عین حال شکوه مندترین و جاودانه ترین روز تاریخ، خلق نمی شد و حرکت قافله نور و معنویت، الهام بخش جان های تشنه عزت و فضیلت و وجدان های بیدار و حق طلب نمی گشت .

جلوه هایی از آزادی و آزادگی

الف) امام حسین علیه السلام اسوه عزت و آزادگی

طبری می گوید :

چهار نفر به نام عمرو بن خالد، سعد، نافع بن هلال به همراهی طرماح بن عدی برای ملاقات با آن حضرت از کوفه حرکت کردند.... طرماح در طول راه این اشعار را زیاد تکرار می کرد و به جای «هدی» برای شتران می خواند: «شتر من، از زجر و فشارم ناراحت نباشد و پیش از صبح و هر چه زودتر حرکت بده مرا، بهترین سوارت را بهترین مسافرت را، تا بمردی برسانی که آقایی و کرامت در سرشت و نژاد اوست، آقا است و آزاد مرد و دارای سعه صدر، که خداوند او را بهای انجام بهترین امور به این جا رسانده است، خدایش تا آخر دنیا نگه دارش باد». (2)

1- نهج البلاغه، ترجمه محمد دشتی، حکمت 456 .

2- تاریخ طبری، ج 7، 2995، سخنان حسین بن علی 168 (لازم به ذکر است که در مورد متن اشعار اختلاف نظر وجود دارد)

ب) آزادی عمل یاران امام علیه السلام

امام حسین علیه السلام فرمود:

«.... اکنون هر کسی از شما همراهی با ما را خوش ندارد باز گردد، پوشش شب فراگیر است، و راه ها بی خطر، زمان گرما و حرارت هم نیست، هر کس با اختیار خویش با ما همراهی کند البته در بهشت با ما خواهد بود....» (1)

«ای فرزندان عقیل، شهادت مسلم، خانواده شما را کافی است. من شما را رخصت دادم که به سوی خانه های خود بروید» (2)

فرزندان عقیل که از آزادمردان عصر خویش بودند بپاخاستند و گفتند: «یا اباعبدالله تو را رها کنیم و به کجا برویم؟ مردم چه خواهند گفت؟... سوگند به خدا، چنین نخواهیم کرد بلکه جان و مال و زن و فرزندان خود را فدای تو می کنیم.»

یکی از یاران آن حضرت، محمد بن بشر حضر می بود قبل از عاشورا به او خبر دادند که پسرش را یکی از قبایل به اسیری گرفتند. او گفت: «دوست نداشتم که پسرم اسیر گردد و من بعد از اسارت او زنده باشم.»

امام علیه السلام سخن او را شنید و فرمود:

«خداوند ترا بیامرزد، من بیعت خود را از گردن تو برداشتم، برخیز برو و برای رهایی فرزندت اقدام کن.» محمد بن بشر در پاسخ گفت: «گرگ ها مرا زنده زنده بخورند اگر از تو جدا شوم. آنگاه امام وسیله آزادی پسرش را فراهم کرد...» (3)

مسلم بن عقیل که در رسانیدن پیام نهضت حسینی بر دیگران گوی سبقت را ربوده بود، به هنگام مواجهه و رویارویی با سپاه ابن زیاد در رزم خویش چنین رجز می خواند :

(أَقْسَمْتُ لا أُقْتَلُ إلاّ حُرّاً وَ إِنْ رَأَیْتُ الْمُوْتَ شَیْئاً نُکراً) (4)

«هر چند که مرگ را چیز ناخوشایندی می بینم ولی سوگند خورده ام که جز با آزادگی کشته نشوم.»

1- فرهنگ سخنان امام حسین علیه السلام ، 46 .

2- فرهنگ سخنان امام حسین علیه السلام ، 47 .

3- همان، 50-51 .

4- لهوف: ص 71 .

ج) منشوری جهانی و جاودانه از قربانگاه آزادی

اسوه آزادگان و سالار غیرت منـدان، نه تنها به ترویج و تقویت روحیه آزادگی در بین یاران خویش - جبهه خودی - اهتمام می نمود، بلکه مخالفان جبهه حق را نیز به داشتن چنین صفاتی ارزشمند و انسانی فرا می خواند:

(.... یا شیعة آل أبي سفیان إِنْ لَمْ یَکُنْ لَکُمْ دین وکُنتُمْ لا تَخافُونَ المَعادَ فَکُونُوا آخراراً في دُنْیا کُم....) (1)

«ای پیروان خانـدان ابی سـفیان، اگر دین نداریـد و از روز جزا و معاد نمی هراسـید، پس بیاییـد در دنیای خویش آزاد مرد باشـید، و اگر به راستی خود را از نژاد عرب می پندارید، به نیاکان خویش بیندیشید و شرف و غیرت انسانی پیشینیان خود را به یاد آورید»

گر شما را به جهان بینش و آیینی نیست *** لااقل مردم آزاده به دنیا باشید

به راستی اگر حاکمان، فرمانروایان و نظامهای حکومتی و صاحبان قـدرت - جـدای از اندیشه و تفکر دینی که همگان را به قسط و عدل فرا می خوانـد - به نـدای فطرت خویش ارزش های والای انسانی پایبند باشـند، آیا در جامعه جهانی، و به ویژه جهان اسـلام، آتش ظلم و بی عدالتی این گونه شعله ور می شد؟

5- روحیه ایثار و شهادت طلبی

اشاره

انسان در مسـیر زندگی، برای تکامل خویش (رهایی از اسارت های درون و برون) و دست یابی به وضـعیت مطلوب - که شایسته و زیبنده اوست - و دفاع از ارزش ها، با مشـکلات و موانعی مواجه می شود که جز ایثار و فـداکاری و جـد جهـدی عظیم از میان برداشـته نخواهد شد. در چنین مواقعی نوع گزینش آدمی است که ارزش عمل و سرانجام کار را رقم خواهد زد.

یعنی اگر کسـی در رویارویی با آن موانع طریق رفاه و آسایش در پیش گیرد و به وضـعیت موجود تن در دهد بالطبع چنین موضع و انتخابی نتیجه ای جز توقف در نیمه راه و مهیا شدن برای پوشیدن لباس ذلت و خواری در پی نخواهد داشت. اما اگر برای تحقق اهداف متعالی و

1- سخنان امام حسین علیه السلام از مدینه تا شهادت، ص 331 .

دفاع از ارزش ها مهیای ایثار (برترین نوع سخاوت و بخشندگی) (1) گردد و لباس جهاد (به تعبیر امام علی جامه خویشتن بانی و زره نفوذ ناپذیر الهی) (2) را بر تن کند، به عزت و عظمت دست خواهد یافت. امام علی علیه السلام درباره اهمیت و پیامدهای جهاد در راه خدا، خطاب به مردم کوفه فرمود:

«بی تردید، جهاد دری از درهای بهشت است که خدایش تنها به روی اولیای خاص خویش گشوده است، و آن جامعه خویش تن بانی است و زره نفوذناپذیر الهی بر پیکر پیکار جویان و سپر اطمینان بخش او برای مجاهدان. پس هر که از سر بی میلی جهاد را وا نهد، خدای جامه ذلت بر اندامش فروپوشد و در گرفتاریش بپیچد... و به کیفر تباه کردن جهاد حق از او روی بگرداند به سختی و رنج گرفتار شود و از عدل و انصاف محروم بماند». (3)

شهادت جولانگاه کرامت

شهادت در کلام و نگاه حسین بن علی علیه السلام که سیراب شده از سرچشمه فیض نبوی و پرورش یافته مکتب علوی است، از جایگاه و منزلتی رفیع برخوردار بوده و از اسباب عزت و کرامت انسان محسوب می شود. لذا خود و یاران شریفش برای حفظ دین و احیاء سنت نبوی، نوع کمال یافته تری از حیات شهادت را برگزیدند و جاودانه تاریخ شدند.

امام حسین علیه السلام آنگاه که یاران و پیش کسوتان جهاد و شهادت در مسلخ عشق آرمیدند، تنها و غریب مهیای رزم و در هنگامه پیکار با دشمن زبون، از معبود کریمش تمنای کرامت شهادت نمود و فرمود:

«... من از خدا امیدوارم که در برابر خواری شما، کرامت شهادت به من عطار کند و از راهی که گمان نمی برید انتقام مرا از شما بگیرد؟» (4)

و سرانجام دعایش به هدف اجابت نشست و در پرتو شهادتی شکوهمند به عزت شرافتی ابدی نایل آمد و سیدالشهدای همه قرون و اعصار گردید. از این روست که در یکی از زیارت های آن حضرت می خوانیم :

1- افضل السخاء الایثار. مجموعه موضوعی نهج البلاغه، علیرضا برارزش، ص 19.

2- نهج البلاغه، ترجمه عبدالحمید معادیخواه، خطبه 27 .

3- همان.

4- فرهنگ سخنان امام حسین علیه السلام ، ص 306 .

«خدایا گواهی می دهم که این جا قبر حبیب و برگزیده توست، آن که به کرامت تو نایل آمده است، آن که با شـهادت به او عزت و شـرافت بخشیده ای و میراث پیامبران را به او عطا کرده ای و او را حجت بر بندگان خود قرار داده ای.....» (1)

امام خمینی رحمه الله علیه نیز، در تجلیل از مقام والای شهیدان که اسباب عزت و سربلندی انقلاب را فراهم آورده اند می فرماید:

«اینک ما شاهد آنیم که سـبک باران عاشق شـهادت بر توسن عزت و شـرف به معراج خون تاخته اند و در پیشـگاه عظمت حق به شهود و حضور رسـیده انـد و بر بسـیط ارض، ثمرات رشادت ها و ایثارهای خود را نظاره می کننـد که از همت بلندشان جمهوری اسـلامی ایران پایدار و انقلاب ما در اوج قله عزت و شرافت، مشعل دار هدایت نسل های تشنه است....» (2)

شهادت رمز بقاء و احیاء دین

امـام علی علیه السـلام به منظور ترغیب مردم برای جهـاد و رویاروی با معاویه در صـفین، از جهاد و مبارزه و شوق شـهادت طلبی یاران و همرزمان رسول خدا صلی الله علیه وآله وسلم و نقش این فداکاری ها در حفظ و نشر اسلام ذکری به میان آورده و سپس فرمود:

«... پس چون خداوند صداقت ما را دید، پیروزی و نصـرت را بر ما و شـکست و زبونی را برای دشمنانتان فرو فرستاد، تا آن که اسلام ثبات یافت. پایگاه هایشان را به تصـرف درآورد، و سـینه بر زمین نهاد به جان خویش سوگنـد که اگر ما را نیز کارنامه ای چونان شـما بود (اگر در مبـارزه مثـل شـما بودیم) نه دین بر پـای می ایسـتاد و نه جوانه هایی بر نهال ایمان می رست و خرمی می یافت. به خـدا سوگنـد (با چنین کارنامه) از پستان این نظام به جای شیر، خون بدوشید و در پیامد آن به پشیمانی دچار شوید.» (3)

باید پذیرفت که اگر آن روز سالار شهیدان با شهادت خویش، اسلام را حیاتی دوباره اش نمی بخشید. نه پایه های دین استوار می ماند و نه شاخه ای از درخت ایمان سبز و خرم می گردید. لذا امام حسین علیه السلام همواره از خدای خویش چنین شهادتی را طلب می نمود :

1- پیام های عاشورا، 38 به نقل از تهذیب الاحکام، ج 6، ص 59 .

2- صحیفه نور، ج 10، ص 110 .

3- نهج البلاغه، ترجمه معادیخواه، خطبه 50 .

«ای خـدای من، ای بزرگ من، دوست دارم که هفتاد هزار بار در راه اطاعت و محبت کشـته شوم و زنده گردم، به خصوص آنگاه که کشـته شدن من عامل پیروزی دین تو، و زنده شدن فرمان تو، و محفوظ ماندن شریعت تو باشد...» (1)

دین خدا عزیزتر است از وجود ما *** این دست و پا و چشم و سر و جان فدای دوست

حضرت امام خمینیرحمه الله علیه می فرماید :

«شخصـیت عظیمی که از عصاره وحی الهی تغذیه و در خاندان سـید رسل محمد مصـطفی و سـید اولیاء علی مرتضی تربیت و در دامن صـدیقه طـاهره بزرگ شـده بود، قیام کرد و با فـداکاری بی نظیر و نهضت الهی خود واقعه بزرگی را به وجود آورد که کاخ سـتم گران را فرو ریخت و مکتب اسـلام را نجات بخشـید.» (2) و امروز ملت مظلوم فلسـطین، پس از سـال هـا مبارزه بر این عقیـده انـد که تنها راه آزادی فلسـطین و پایان بخشـیدن به حیات سـتم گران غاصب، ادامه راه امام حسـین علیه السـلام است، لذا با انتخاب استراتژی شهادت و ترویج فرهنگ شـهادت طلبی تمامی محاسـبات و معادلات صـهیونیست های غاصب و اربابان جنایت کار آنان را به هم ریخته اند به گونه ای که سردمداران آن ها – با وجود همه امکانات و تجهیزات – به عجز خویش در برابر این گزینه – شهادت طلبی فلسطینیان – اعتراف نموده اند.

پیوند شهادت و عزت

آن گاه که حربن یزید ریاحی در منزل ذی حسم، عواقب مقاومت و خطرات احتمالی برای اسـتمرار مبارزه را به امام حسـین علیه السـلام با شجاعت و رشادتی تمام پاسخ می دهند:

«آیا مرا از مرگ می ترسانی؟ و آیاکار دیگری جز قتل من دارید؟ نمی دانم با تو چه بگویم. شـعر آن مرد اوسـی را که با پسـر عموی خویش گفت، با تو می گویم که وقتی به یاری پیغمبر خدا می رفت به او گفته بود کجا می روی که کشته می شود؟ در پاسخ گفته بود:

«من به راه خود می روم که مرگ برای جوانمرد اگر نیت پـاک دارد و مسـلمان است و پیکار می کنـد و به جان از مردان پارسا پشتیبانی می کند کار نیست.» (3)

1- فرهنگ سخنان امام حسین علیه السلام ، ص 270، موسوعه کلمات الامام حسین، 534 .

2- تبیان، آثار موضوعی، دفتر یازدهم، ص 223 .

3- مقتل ابی مخنف، ص 110، تاریخ طبری، ترجمه: ابوالقاسم پاینده، ج 7، ص 2995 .

و سپس فرمود:

(لَيْسَ شَأنی شَأنَ مَنْ يَخافُ الْمُوتَ، مَا أَهْوَنَ الْمَوتَ عَلی سَبيلِ نيلِ الْعِزّ وَ إحياءِ الحقّ، لَيْسَ الْمَوْتَ في سَبيلِ الْعِزّ الحياة خالِدَهُ ولَيْسَتِ الْحَياهُ مَعَ الذُّلّ إلا الْمَوْتَ الّذی لا حَياهَ مَعَهُ...)

«شأن من این نیست که از مرگ بترسم، هر مرگی در راه رسیدن به عزت و احیای حق چه آسان است، مرگ در راه عزت اسلام جز زندگی جاوید نیست و زندگی با ذلت جز مرگی که از زندگی تهی است نخواهد بود... آیا از مرگ بیم می دهی؟ هیهات که نشانت نگرفت و پندارت ناکام ماند، من آن نیستم که از مرگ بهراسم. روحم برتر و همتم والاتر از آن است که از بیم مرگ به زیربار ستم روم... خوشا به مرگ در راه خدا، شما نمی توانید مجدد عزت و شرف مرا نابود کنید. پس مرا کشته شدن چه باک» (1)

قلمرو شهادت فراتر از کشته شمشیر

زید بن ارقم می گوید از حضرت اباعبدالله علیه السلام شنیدیم که فرمود:

«فردی از شیعیان ما وجود ندارد جز آن که راستگو و شهید است».

پرسیدم فدای تو شوم یا اباعبدالله، اکثر شیعیان شما در خانه خود به مرگ طبیعی می میرند، چگونه شهیدند. امام پاسخ داد :

«آیا آیات قرآن را در سوره حدید مطالعه نکرده ای که می فرماید: آنان که به خدا و پیامبرش ایمان آوردند آنان راست گویان و شهیدان در نزد پروردگارند.»

سپس در ادامه فرمود :

«اگر چنین بود که شهدا بر کشتگان شمشیر اطلاق می شد تعداد شهیدان بسیار اندک بود.» (2)

1- موسوعه کلمات الامام حسین علیه السلام ، ص 403، فرهنگ سخنان امام حسین علیه السلام ، 455، زندگانی امام حسین، زین العابدین رهنما، ص 333 .

2- فرهنگ سخنان امام حسین علیه السلام ، 475 .

جلوه هایی از روحیه جهاد و شهادت طلبی

الف) آگاهی امام از شهادت و فرجام کار

وقتی ام سلمه در مدینه با نگرانی فراوان از سرانجام قیام و نهضت امام علیه السلام می پرسد، حضرت فرمود:

«ای مـادر، به خـدا سوگنـد من بهتر از هر کس می دانم که سـرانجام قیـام من چه خواهـد بود؟ به ناچار مرا می کشـند، و من چاره ای جز شهادت ندارم، و سوگند به خدا روزی را که کشته می شوم می دانم و آن کس که مرا می کشد می شناسم و مکانی را که در آن دفن می شوم را می دانم، و چه تعداد از خانواده و پیروان من کشته می شوند را اطلاع دارم، اگر بخواهی محل کشته شدن و قبر خود را به تو نشان خواهم داد.» (1)

و یا در اجتماع عظیم حج سخنرانی افشاگرانه ای نمود که در فرازی از آن چنین آمده است:

«... گویا به چشم خود می بینم که درندگان بیابان ها (لشـکر کوفه) و شکم های گرسنه خود را اسیر می کنند، از پیش آمدی که به قلم قضا نوشته شده است چاره و مفری نیست، به آنچه خدا راضی است ما نیز راضی و خشنودیم....» (2)

از مضامین سـخنان امام علیه السلام چنین بر می آید که آن حضرت خود را بر سر دو راهی می دید: یک راه، راه عظمت و شرف و عزت که سرانجامش شهادت بود، و یک راه، پذیرش ذلت و در نتیجه حیات و زندگی زودگذر دنیا را حفظ کردن .

امام حسـین بن علی علیه السلام همان راه روشن و جاویدی را برگزید که قلم قضای الهی بر صفحه حیات با برکتش رقم زده بود. مسأله ای که در این میـان شـگفتی انسـان را بر می انگیزد، قـاطعیت و انعطاف ناپـذیری امام در ادامه این راه است، با وجود توصـیه ها ،هشـدارها و دلایلی که از سوی چهره های نام آشنای آن عصر برای انصراف آن حضرت و تغییر مسیر ارایه گردید، کوچک ترین تردیدی در عزم راسخ و روحیه شـهادت طلبی ابا عبـدالله ایجاد نشـد. زیرا مؤثرترین و به بیانی تنها راه رسوا سازی دسـتگاه اموی و برچیدن پایه های ظلم و سـتم، فداکاری و شـهادت است. و این مطلبی است که فهمش برای برخی از مورخین و صاحب نظران به ویژه کسانی که با این جهان بینی بیگانه اند – بسیار دشوار است.

1- همان، 65 .

2- موسوعه کلمات الامام حسین ،369 سخنان حسین بن علی از مدینه تا شهادت، ص 63 .

چنان که در دوران هشت سال دفاع مقدس، ایثار و فداکاری و شوق و شـهادت طلبی رزمندگان و بسـیجیان این مرز و بوم برای بسـیاری از نظریه پردازان غربی و چهره های سیاسی و نظامی جهان قابل هضم و درک نبود، چنان که یکی از چهره های شاخص رژیم صهیونیستی از لشـکریان و بسیجیان مخلص ایران اسلامی که حسین گونه راه شهادت و عزت را در پیش می گرفتند، به عنوان لشکر خودکشی یاد میکرد و حل این معما به تعبیر حضرت امام رحمه الله علیه به مدد کتاب تعقل و هنر تخیل میسر نگردد، جز به عشق .

ب) شاهدانی که گوی سبقت ربودند

اشاره

امام حسـین علیه السلام به اصحاب و یاران وفادار و فداکارش در رأس همه آن ها عباس بن علی علمدار رشیدش ارادت و علاقه ای خاص داشت لـذا در وصف آنـان می فرمود: از یـاران خود بهتر و باوفا تر نمی شـناسم (1) و آنگاه که حلقه محاصـره دشـمن شرایط را بر امام و خاندانش سخت تر می نماید، حضرت زینب علیها السلام با نگرانی پرسید آیا یاران همراه تو، فردا در هنگامه نبرد تو را رها نخواهند کرد؟

امام علیه السلام فرمود:

«... به خـدا سوگنـد، آن ها را آزموده ام و نیافتم مگر دلاور و غرنـده و با صـلابت و اسـتوار، آنان به کشـته شدن در پیش روی من مشـتاقند چونان اشتیاق طفل شیرخوار به پستان مادر.» (2)

از آن جا که ارایه تصویری گویا از وفاداری و شوق شـهادت طلبی همه یاران امام در این مقال مقـدور نیست، لـذا به ذکر چنـد نمونه از آن جلوه های زیبا و تحسین برانگیز بسنده می شود :

سعید بن عبدالله حنفی

«به خدا قسم ای پسـر پیغمبر ما تو را تنها نمی گذاریم... اگر بدانم که در راه تو کشـته می شوم و سپس زنده می گردم و پس از آن زنده زنده می سوزم و بـدانم که هفتـاد مرتبه با من چنین می شود، از تو دور نمی شوم تا قبل از مرگ خویش را ببینم. چگونه در راه تو جانبازی نکنم؟ در صورتی که کشته شدن یک مرتبه بیش نیست و بعد از آن به عزت و سعادت جاودانی خواهم رسید.» (3)

1- ارشاد، شیخ مفید، ص 93، لهوف، ص 109، فتوح ابن اعثم کوفی، 896 .

2- فرهنگ سخنان امام حسین علیه السلام ، 528 .

3- لهوف، ص 111 مقتل ابی مخنف، ص 139، ارشاد 95 .

زهیر بن قین

«والله دوست داشتم کشته می شدم، سپس دوباره زنده شده بعد کشته می شدم، تا جایی که هزار بار این چنین کشته می شدم تا خداوند بدین وسیله، کشته شدن را از شما و جوانان اهل بیت شما دور می گردانید.» (1)

ج) جلوه ای با شکوه از سبقت در خیر

اشاره

فخر بانوان و پیام آور کربلا حضرت زینب علیها السلام فرمود:

«شب عاشورا از خیمه خود بیرون آمدم تا حال برادرم حسین و یارانش را بجویم. او را در خیمه خود تنها دیدم که با خدای سبحان مناجات می کند و قرآن می خواند... به سوی خیمه عباس آمدم، بنی هاشم اطراف او حلقه زده، همچو شیر بر زانو تکیه داشت و خطبه ای همانند حسین علیه السلام ایراد کرد و در آخر گفت: برادران، برادر زادگان، فردا صبح چه می کنید؟

گفتند: هر چه تو دستور دهی، عباس فرمود: بار سنگین را جز صاحبانش بر نمی دارند. این اصحاب با امام خویشی ندارند. پس چون صبح در آید اولین کسی که به کارزار می پردازد، شمایید. ما پیش از آنان کشته می شویم تا مردم نگویند اصحاب خود را پیش انداختند. بنی هاشم برخاسته شمشیرها از نیام کشیدند و به برادرم عباس گفتند» ما بر همانیم که تو بر آنی (با تو هم عقیده ایم).

زینب علیها السلام گوید: چون تصمیم قاطع و استوار این جمع را دیدم قلبم آرام گرفت و چشمانم اشکبار گردید. خواستم به سوی برادرم حسین رفته و بازگو کنم، که ناگاه از خیمه حبیب بن مظاهر نیز همهمه ای شنیدم، بدان سو رفته و پشت خیمه ایستادم و گوش کردم، دیدم که اصحاب، همانند بنی هاشم برگرد حبیب حلقه زده اند، حبیب پرسید:

همراهانم، برای چه به اینجا آمده اید؟ سخنانتان را واضح بگویید.

گفتند: آمده ایم تا حسین فاطمه را یاری کنیم .

گفت: چرا همسرانتان را طلاق داده اید؟

گفتند: برای یاری حسین .

گفت: صبح که شود چه می کنید؟

1- مقتل ابی مخنف، 139 ، لهوف، 111 .

گفتند: تو فرماندهی، جز به سخن تو رفتار نخواهیم کرد.

حبیب گفت: چون صبح درآید، اول کسی که به میدان نبرد می رود شمایید. ما بیش از بنی هاشم به پیکار می پردازیم و تا خون در رگ ماست نباید یک نفر از ایشان کشته شود، مباد که مردم بگویند: بزرگان خود را پیش انداختند و خود از بذل جان دریغ ورزیدند.

همه با شمشیرهای به اهتزاز درآمده گفتند: ما با تو هم عقیده ایم.

با دیدن این صحنه ها خوشحال شدم و نزد برادرم حسین رفتم. فرمود:

«خواهرم از وقتی که از مدینه کوچ کردیم تبسم تو را ندیده بودم. اینک چرا خندانی؟ عرض کردم : برادر جان، به سبب این رویدادها که از بنی هاشم و اصحاب دیدم.... » (1)

وجود چنین روحیه ای است که رهبر و پیشوای امت اسلامی اسباب عزت و عظمت اسلام و نظام اسلامی را فراهم می آورد، به امام و رهبر جامعه اسلامی قدرت، اقتدار و پشتوانه ای برتر می بخشد و توطئه ها و ترفندهای دشمنان اسلام را نقش بر آب می کند. حضرت امام خمینی رحمه الله علیه بر این عقیده بودند که: سرافرازی در دنیا، رسیدن به شرافت و عزت انسانی، و بیرون آمدن از تحت سلطه ظالمان، بدون تحمل سختی ها و ایثار و شهادت مقدور نیست. (2) در دیدگاه آن بزرگوار، به اهتزاز درآمدن پرچم پرافتخار اسلام، حفظ اسلام، استقلال و آزادی، سربلندی ملت ایران، تقویت ارزش های معنوی، عزت دین، تحول روحی ملت، عجز و وحشت دشمنان، رهایی از اسارت جباران، خنثی شدن توطئه ها و.... همه از برکات و آثار ایثار و فداکاری شهیدان است. (3)

تجلیل و تکریم از پیشگامان جهاد و شهادت

از آنجا که سعادت و سربلندی، استقلال و آزادی و حفظ ارزشهای اسلامی در یک جامعه، مرهون و مدیون ایثار و فداکاری مجاهدان و انسان های وارسته ای است که با تحمل سختی ها، رنج اسارت و شکنجه، و یا تقدیم بهترین گوهر هستی خویش اسلام را حیاتی دوباره اش بخشیدند، لذا بر آنانی که مانده اند فرض است تا مقام شامخ شهیدان راه فضیلت را ارج نهند و از ارزشمند ترین اسناد و میراث پرافتخار دوران دفاع از ارزش ها، یعنی جانبازان

1- موسوعه کلمات الامام الحسین، ص 459 و 460 .

2- تبیان، آثار موضوعی ص 73 .

3- همان، از ص 5 الی 100 .

و ایثارگران، و اسیران آزادی بخش و عزت آفرین (آزادگان) همواره تکریم و تجلیل شایسته ای - در گفتار و کردار به عمل آورند، و در نکوداشت و زنده نگه داشتن یاد و نام و کارنامه درخشان آنان از هیچ کوششی دریغ ننمایند. چرا که نبرد حق و باطل تا استقرار حکومت جهانی حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف ادامه خواهد داشت و این مبارزه بدون داشتن چنین پشتوانه ای از ایثار و شهادت به مقاصد مقدس خویش دست نخواهد یافت.

سالار شهیدان و سرور آزادگان به وجود چنین یارانی مباهات می نمود و علی رغم شرایط سخت سیاسی و اجتماعی، و هجوم حوادث غم باری که هر یک به تنهایی برای به انزوا کشانیدن، و یا تسلیم انسان کفایت می کرد، هرگز از تقدیر و تکریم یاران فداکارش غفلت ننمود و به مقتضای شرایط زمان و مکان - آن هم در هنگامه نبرد - آنان را مشمول الطاف و محبت خویش می نمود که به مواردی چند اشاره می شود :

قدردانی برای تیراندازی ابی الشعشاء

یزید بن زیاد کندی معروف به «ابی الشعشاء» یکی از تیراندازان با تجربه بود، وی روز عاشورا در کنار امام ایستاد و دفاع کرد، هر بار که تیراندازی می کرد رجز می خواند، و امام حسین علیه السلام در قدردانی از او می فرمود:

«خدایا او را در تیراندازی محکم و قوی گردان و اجر و مزدش را بهشت برین قرار بده» (1)

دعا و قدردانی از «جون» غلام اباذر

امام علیه السلام به وی فرمود: «ای جون، من بیعت خود را از تو برداشتم و آزاد گذاشتم، زیرا تو به امید عافیت و آسایش تا اینجا به همراه ما آمده ای و در راه ما خود را به ناراحتی و مصیبت مبتلا مگردان.» (2)

گفت: ای پسر پیغمبر، آیا رواست من در زمان خوشی و نعمت نان خور شما باشم و در سختی ها شما را تنها گذارم؟ درست است بویم بد، و جسم پست و رنگم سیاه است، شما بر من منت گذارید و به آسایش جاویدان بهشتی برسانید تا بدنم خوشبو، جسم شریف، و رویم سفید شود. نه، به خدا قسم از شما دور نمی شوم تا این که خون سیاه خویش را با خون پاک شما در آمیزم.» (3)

1- مقتل ابی مخنف، ص 178 فرهنگ سخنان امام حسین علیه السلام ، 512 .

2- لهوف، ص 127.

3- همان.

پس از شهادت، امام در کنار او حاضر شد و فرمود:

«خدایا رویش را سفید و بدنش را خوشبو و با ابرار و نیکان محشورش بگردان و میان او با محمد و خاندانش آشنایی بیشتر برقرار کن.» (1)

قدردانی از حبیب بن مظاهر

وقتی حبیب به شهادت رسید، امام علیه السلام خود را به او رسانید و فرمود:

«ای حبیب، من تو را از خود می دانستم و از بزرگان یاران من به حساب می آمدی، مردی با فضیلت بودی که در یک شب قرآن را ختم می کردی.» (2)

حضرت امام خمینی رحمه الله علیه و مقام معظم رهبری حضرت آیت الله خامنه ای که در چنین مکتبی - مکتب حسینی - پرورش یافته اند، در مقاطع و شرایط مختلف، دولت و ملت شریف ایران را به انجام این رسالت خطیر فراخوانده و بر تحقق آن به شکلی شایسته و متناسب با شأن و کرامت اسوه های جهاد و شهادت و یادگاران نور و معنویت اصرار ورزیده اند.

حضرت امام رحمه الله علیه می فرماید:

«من در میان شما باشم یا نباشم به همه شما وصیت و سفارش می کنم که نگذارید انقلاب ما به دست نااهلان و نامحرمان بیفتد، نگذارید پیشکسوتان شهادت و خون در پیچ و خم زندگی روزمره خود، به فراموشی سپرده شوند (3) ... بر دست اندرکاران نظام است که همه ذوق و استعداد و توان خود را در هر چه بهتر رسیدن به امور معنوی و مادی و ارزشی و فرهنگی این یادگاران هدایت و نور به کار گیرند.... که هر چه انقلاب اسلامی ایران دارد از برکت مجاهدت شهدا و ایثارگران است.» (4)

6- غیرت دینی

اشاره

غیرت که نتیجه شجاعت و قوت نفس است، و از شرایف ملکات و فضایل صفات، که ضد این صفت، بی غیرتی و بی حمیتی است. (5)
غیرت آن است که: آدمی نگاهبانی کند دین خود

1- فرهنگ سخنان امام حسین علیه السلام ، ص 515 .
2- فرهنگ سخنان امام حسین علیه السلام ، 517، موسوعه الکلمات الامام حسین، 500 .
3- تبیان، ص 161 .
4- همان، 171 .

5- معراج السعاده، ملا احمد نراقی، ص 221 .

و عرض و نـاموس خود و اولاـد و اموال خود را. و از برای محافظت و نگاهبانی هر یک، طریقه ای است که صاحب غیرت و حمیت از آن تجاوز نمی کند. (1) و غیرت دینی تلاشـی در نگاهبانی دین از آفت، و حمیت در حفظ آن از بدعت و کوشـش در ترویج آن است. (2) و کسی که واجد چنین صفتی ارزش مند باشد غیرت مند و عزیز بوده و در پیشگاه خداوند محبوب است. (3) و بی شک یکی از رموز عزت و کرامت حسـین بن علی علیه السـلام و یارانش را باید در این عامل – غیرت – جستجو کرد چرا که مصادیق و جلوه های زیبایی از هر سه نوع غیرت (نـاموس دین، اموال) و به ویژه غیرت در دین و حریم خـانواده در این واقعه عظیم مشـهود است و حمـاسه بزرگ عـاشورا نیز بر اساس – غیرت و حمیت – خلق شد.

جلوه هایی از غیرت و حمیت

الف) غیرت در حفظ اموال

زمینی در شـهر مدینه به امام حسین علیه السلام تعلق داشت و معاویه به واسطه مرغوبیت زمین، در آن طمع کرد و دستور داد عوامل او در مدینه آن را تصاحب کنند که با برخورد قاطعانه امام علیه السلام مواجه شد. که فرمود :

«معـاویه یکی از سه راه حـل را انتخاب کن، یا زمین را خریـداری کن و قیمت عادلانه آن را به من برگردان، یا زمین را به من برگردان، یا ابن زبیر ابن عمر را دستور ده که قضاوت کنند وگرنه هم پیمان های خود را فرا می خوانم و با شمشیر زمین را از تو خواهم گرفت.» (4)

ب) غیرت دینی

امام علیه السلام برای بیان فلسفه قیام و آگهی کوفیان فرمود:

«.... کارهـا بـدین جـا کشـیده است که می بینیـد، دنیا تغییر یافته و به زشتی گراییـده است، نیکی های دنیا به عقب می رود و هم چنان با شتاب رویه زوال است، از نیکی ها چیزی باقی نمانده جز ته مانده هایی مانند ته مانده آبشخورها و پستی های زندگی، همانند چراگاه

1- همان.

2- همان، جامع السعادات محمد مهدی نراقی، ج 1، ص 266 .

3- از امـام صـادق علیه السـلام مروی است که خداونـد غیور است و صـفت غیرت را دوست می دارد، و از غیرت اوست که همه اعمال ناشایسته ظاهریه و باطنیه را حرام کرده است.» (معراج السعاده، 221)

4- فرهنگ سخنان امام حسین علیه السلام ، 330 .

زیان بخش و بیمار کننده است. آیا نمی بینید که به حق عمل نمی شود؟ و از باطل نهی نمی گردد؟ پس سزاوار است که در چنین وضعی انسان با ایمان مرگ و ملاقات با خدا را آرزو کند. آری من مرگ را جز سعادت و خوشبختی نمی بینم، و زندگی با ستمگران را جز خواری و ذلت. (1)

... آگاه باشید که اینها به پیروی از شیطان تن داده اند و اطاعت خدای رحمان را رها کرده اند، آشکارا فساد می کنند و به حدود الهی عمل نمی نمایند، فی (بخشی از بیت المال مسلمین) را به خود اختصاص داده اند، حرام خدا را حلال و حلال خدا را حرام کرده اند، و من برای تغییر این وضعیت سزاوار ترم.» (2)

یاران فداکار و غیور و سلح شور امام علیه السلام نیز چنین بودند و تا آخرین لحظات زندگی از حریم دین و اهل بیت امام خویش دفاع نمودند. آنگاه که از سوی دشمن زبون، برای عباس بن علی علیه السلام امان نامه آوردند، مظهر غیرت و وفا چنان خروشی برآورد که حامل نامه از صلابت و اقتدار او فرار را بر قرار ترجیح داد .

ج) غیرت در عرض و حرم (ناموس)

اهل بیت و خانواده شریف سرور آزادگان که برای انجام رسالتی الهی و تحقق بخشیدن به رکن دوم نهضت - ابلاغ پیام - و اتمام حجت به همه مسلمانان، با کاروان نور و معنویت همراه شدند، پیوسته و در تمامی مراحل قیام، تحت مراقبت و محافظت حضرت اباعبدالله علیه السلام ، بنی هاشم و اصحاب فداکار بودند. جوانان بنی هاشم به ویژه در شرایط حساس مبارزه، خواب و آسایش را بر خود حرام نموده تا اهل حرم آسوده و بی هراس بیاسایند. سالار شهیدان نیز هرگاه به فرجام کار، و مشکلات احتمالی بعد از شهادت خویش اشاره می نمودند، از اهل بیت به ویژه حضرت زینب علیها السلام می خواستند که ره صبر و استقامت در پیش گرفته و رسالت خود را با حفظ حدود الهی - در برابر دشمن - استمرار بخشند. حتی در واپسین لحظات زندگی، آنگاه که از طرح تعرض به خیمه ها مطلع گردید، به منظور انصراف دشمنان بی بصیرت از این تصمیم شوم، از غیرت و شرافت پیشینیان آنان سخن به میان آورد، و در منشوری جاوید فرمود:

«وای بر شما، ای پیروان آل ابوسفیان، اگر دین ندارید و از معاد نمی ترسید، پس در

1- تاریخ طبری، ج 7، ص 2994، لهوف، 96، فرهنگ سخنان امام حسین، 278.

2- مقتل ابی مخنف، 109 .

دنیای تان آزاده باشید، و اگر عربید، به اصل و تبار خود برگردید.... این من هستم که با شما جنگ می کنم، و شما هم با من مبارزه می کنید، زنان که گناهی بر آنان نیست، پس متجاوزان و ستم گران و جاهلان خود را، مادام که زنده ام از خیمه گاه من باز دارید.» (1)

گرچه این هجوم به طور موقت متوقف گردید اما لحظاتی بعد از به خون نشستن خورشید ولایت، قوم جفاپیشه و منحرف، خیمه های اهل بیت امام را مورد حملات وحشیانه خود قرار دادند و برگی سیاه و تیره بر صفحات و کارنامه ننگین خویش افزودند.

بی شک اگر افراد جامعه بدین صفت ارزشمند - غیرت دینی - متصف نباشند و یا درجات آن ضعیف باشد، نتیجه ای جز عدم احساس مسئولیت و بی تفاوتی در برابر مظالم و انحرافات، رشد و ترویج منکرات و کم رنگ شدن ارزش ها، و در نهایت ذلت جامعه در برنخواهد داشت. این که امام حسین علیه السلام و یاران فداکارش برای دفاع از حریم دین و آیین احمدی، از هیچ ایثار و فداکاری، حتی بذل جان دریغ نمی نمایند، و مرگ با عزت را بر ننگ ذلت و تسلیم ترجیح می دهند ریشه در غیرت و حمیت سالار غیرتمندان و یاران غیورش دارد، زیرا خلق حماسه ای بزرگ و باشکوه نظیر حماسه حسینی جز در پرتو غیرت دینی میسر نمی شود.

7- پاسداری از ارزش های دینی

تأمل در فرهنگ سخنان امام حسین علیه السلام و پی جویی به منظور احصاء و یا شناخت نکته ها و موارد دارای اهمیت در اندیشه، کلام و سیره آن حضرت، توجه به تعالیم دینی و تلاش در جهت حفظ و ترویج ارزش ها و اجرای حدود الهی، از اولویت ویژه ای برخوردار است. تا حدی که برای حفظ و احیای دین از بذل جان به جانان دریغ ندارد. که نمونه های زیر گواه صادقی بر این مدعاست:

الف) در بخشی از مناجات و راز و نیاز عارفانه امام علیه السلام با معبود بی انباز چنین آمده است که فرمود:

«ای خدای من، ای بزرگ من، دوست دارم که هفتاد هزار بار در راه اطاعت و محبت تو کشته شوم و زنده گردم، به خصوص آنگاه که کشته شدن من عامل پیروزی دین تو، و زنده شدن فرمان تو و محفوظ ماندن شریعت تو باشد.» (2)

1- لهوف، 139 ، مقتل ابی مخنف ،186 فرهنگ سخنان امام حسین علیه السلام ، 52.

2- فرهنگ سخنان امام حسین علیه السلام ، 470 .

و یا در شعری که از زبان امام حسین علیه السلام مطرح می شود نیز بقا و قوام دین را در سایه شهادت و عاشورای آن حضرت می توان دید:

(لَوْ کانَ دینُ مُحَمّدٍ لَمْ یَسْتَقِمْ إلا بِقَتْلی یا سُیُوفُ خُذینی) (1).

اگر دین جدم رسول الله صلی الله علیه وآله وسلم جز با کشته شدن من باقی نمی ماند، ای شمشیرها بر من فرود آیید.

ب) علمدار رشید کربلا نیز در رجز حماسی روز عاشورا، پس از قطع شدن دست راست خویش بر «حمایت از دین» تأکید می نماید :

«وَاللهِ إنْ قَطَعْتُمُوا یَمینی *** إنّی أحامي أبَداً عَنْ دیني» (2)

برای تحقق چنین هدفی - حمایت، حفظ و ترویج ارزش ها - خواص و بزرگان هر جامعه - با توجه به میزان تأثیرگذاری و نقش الگویی شان - از رسالت و مسئولیت سنگین تری برخوردارند زیرا نوع موضع گیری، عملکرد و یا ریزش و رویش آنان در هر مقطعی، پیامدهای مثبت و یا منفی زیادی در برخواهد داشت، چنان که برخی از رخدادها که خواص در آن نقش تعیین کننده ای داشته اند (3) سرچشمه و خاستگاه برخی از انحرافات و اختلافات در جوامع اسلامی گردید.

سخن در این باب را با فرازهایی از فرمایشات و رهنمودهای مقام معظم رهبری در مورد نقش تعیین کننده خواص به پایان می برم:

«... کربلا- یعنی حرکت خواص که به دنبال خود، حرکت عوام را می آورد. نمی دانم عظمت این حقیقت که برای همیشه گریبان انسان های هوشمند را می گیرد درست برای ما روشن می شود یا نه... (4) تصمیم گیری خواص در وقت لازم، گذشت خواص از دنیا در لحظه لازم، و اقدام خواص برای خدا در وقت لازم، تاریخ را نجات می دهد، و ارزش ها را حفظ می کند. باید حرکت لازم را انجام داد.» (5)

1- پیام های عاشورا، 224 .

2- همان.

3- نظیر ماجرای سقیفه بنی ساعده .

4- عبرت های عاشورا، 21 .

5- همان، 27 .

8- صداقت در گفتار و کردار

صـداقت و راست گویی در کلاـم امام علیه السـلام از جمله ارزش هایی است که زمینه عزت و سـربلندی فرد و جامعه را فراهم می آورد و کذب و دروغ ثمره ای جز بی اعتباری و عجز و ناتوانی و سـلطه ستمگران در برنخواهد داشت. چنان که در یکی از رهنمودهای اخلاقی آن حضرت - که چون نسیم بهاری جان را طراوت و حیاتی دوباره می بخشد - آمده است :

(الصِّدْقُ عِةٌ، وَالْكِذْبُ عَجْزٌ، والسّرُ أمانَ ...)

«در راسـتگویی عزت است و دروغ گویی عجز و نـاتوانی راز امانت است، یاری و کمک صـداقت و پاکـدلی است و کار و عمل تجربه، و اخلاق نیک عبادت است، و سـکوت زینت و آرایش، و طمع و آزمندی، فقر و گدایی است، و بخشـش، بی نیازی و مدارا کردن، نشانه عقل است.» (1)

و آن گاه که عمر بن خطاب را به جهت غصب حق آل محمد صلی الله علیه وآله وسلم مورد سرزنش قرار می دهد می فرماید:

«... سوگنـد به خدا، اگر زبان ها می توانسـتند راست بگویند و در عمل مؤمنین هم دیگر را کمک می کردند، کار به این جا نمی کشـید که حق آل محمد صلی الله علیه وآله وسلم را غصب کنید، و بر بالای منبرشان قرار گیرید و حاکم مسلمین گردی.....» (2)

9- پرهیز از تملق و چاپلوسی

آن گاه که امام حسین علیه السلام برخی از کوفیان منحرف و متملق را مورد نکوهش قرار می دهد می فرماید:

«... کورها، لال ها و فلج ها در شـهرها، بی سرپرست ماندهاند و شما نه رحمی بر آنان می کنید، و عملی را که در خورشان خودتان باشد در مورد آن ها انجام نمی دهید، و نه قصد آن را دارید، فقط با چاپلوسـی و تملق پیش سـتم گران، رفاه و آسایش خویش را می جویید، خدا دستور فرموده است از این اعمال پلید جلوگیری شود، ولی شما از آن غافلید.» (3)

1- همان، 81 .

2- همان، 177 .

3- فرهنگ سخنان امام حسین علیه السلام، 270 .

امام علی علیه السلام نیز آنگاه که از روابط سالم و متقابل بین مردم و مسئولان سخن به میان می آورد می فرماید:

«... مردم، از پست ترین حالات زمام داران در نزد صالحان این است که گمان برند آن ها دوست دار ستایش اند و کشورداری آنان بر کبر و خودپسندی استوار باشد... من از شما می خواهم که مرا با سخنان زیبای خود مستایید، تا از عهده وظایفی که نسبت به خدا و شما دارم برآیم....» (1)

و مالک اشتر را نیز از مشورت با چنین افرادی بر حذر داشته و می فرماید:

«کسانی را مورد مشورت خود قرار ده که در حق گویی از همه صریح ترند، چه خوشایند تو باشد یا نباشد.» (2)

ج) مبانی سیاسی و اجتماعی

1- آگاهی و بصیرت

اشاره

اگر بصیرت را داشتن شناختی عمیق و صحیح نسبت به یک اندیشه، دین، شخصیت، واقعه و یا طریق حق و باطل بدانیم، بالطبع بسیاری از موارد فردی و اجتماعی نظیر: نحوه موضع گیری، چگونگی گزینش، میزان علاقه مندی و اشتیاق، ثبات قدم و جد و جهد انسان نسبت به یک موضوع و یا پدیده، متأثر از نوع بینش و بصیرت افراد خواهد بود. بر این اساس است که در تعالیم دینی، عنصر «آگاهی و بصیرت» و ژرف اندیشان، از جایگاه و منزلتی رفیع و ممتاز برخوردارند. چنان که امام علی علیه السلام از دست دادن چشم سر را بهتر از فقدان بصیرت می دانند (3) و با نکوهش سطحی نگری و بی بصیرتی، همگان را به نگاهی بینش زا و حرکت آفرین دعوت نموده می فرماید:

«.... صاحب بینش کسی است که از پی شنیدن بیندیشد، و با هر نگاه بینشی نو بیابد و از عبرت ها همواره سودی برد». (4)

بود کور چشم بصیرت اگر *** چه سودی دهد دیدن چشم سر

1- نهج البلاغه، خطبه ،216، ترجمه: محمد دشتی.

2- همان، نامه 53 .

3- غرر الحکم، ج 1، ص 160 .

4- فرهنگ آفتاب، معادیخواه، 202.

نه هر باطنی همچو ظاهر نکوست *** بسا دوست کاندر حقیقت عدوست (1)

امام حسین علیه السلام در جبهه خود یاران آگاه و بصیری دارد که به علت داشتن شناختی درست از امام و راه سعادت آفرینش، به آرمان های پیشوای خویش و فادار ماندند، حماسه ای باشکوه آفریدند، و با ترجیح عزت و شرافت بر ننگ ابدی، جاودانه تاریخ شدند. و در جبهه مقابل، با فرومایگان و پیمان شکنانی مواجه بود که به واسطه ضعف ایمان و بی بصیرتی، امام نور را رها کرده و به طمع دنیا در جبهه باطل جای گرفتند و سرانجام با پرپر نمودن گل های خاندان نبوت و ولایت، ننگ ابدی را نصیب خود ساختند .

امام حسین علیه السلام در دعایی چنین فرمود:

(اللّهُمَ اَجْعَلَ عَلی البَصیرَه مَدْرجَتي وَ عَلی الهِدَایَةَ مَحَبّتی، و عَلی الرشادِ مَسْلکی، حَتی تُنیلَني و تُنیلَ بي أُمنیَتي...)

«خدایا حرکتم را بر اساس بینایی و راهم را با هدایت و روش و طریقه ام را قرین رشد و تعالی قرار ده تا مرا به مقصد نایل گردانی و دیگران را به وسیله من به مقصد برسانی.» (2)

جلوه هایی از بصیرت حماسه آفرینان عاشورا

ضرورت آگاهی و بصیرت در کلام امام علیه السلام

وقتی از آن حضرت درباره بهترین مردم سؤال می شود، فرمودند:

(مَنْ اِتّعَظَ قَبْلَ أَنْ یُوعَظَ ، وَاسْتَیْقَظ قَبْلَ أَنْ یُوقَظَ) (3)

«کسی که پیش از پند دادن، بپذیرد و پیش از آن که بیدارش کنند بیدار باشد».

و آنگاه که درباره ارزش کار فکری برای افزایش میزان معرفت و تعمیق بینش مذهبی شیعیان آل محمد صلی الله علیه وآله وسلم سخن به میان آمد، امام علیه السلام فرمود:

«ارزش کسی که یتیمان خاندان محمد صلی الله علیه وآله وسلم را از نظر فکری اداره می کند که از رهبران خود جدا شده و در جهل و نادانی سقوط کرده اند، و آن ها را از نادانی می رهاند، و به شک و تردید و

1- گنجینه حکمت، مجدی، 316 .

2- ابن طاووس، مهج الدعوات، ص 59 .

3- فرهنگ سخنان امام حسین علیه السلام ، 553 .

اشکالات آن ها پاسخ می دهد، در مقایسه با کسی که به آن ها غذا و آشامیدنی می خوراند همانند خورشید است نسبت به ستاره کم رنگ سهاء» (1)

آگاه نمودن یاران از فرجام کار

سید الشهداء علیه السلام در منازل مختلف یاران خود را از سرانجام این سفر بی بازگشت و مشکلات احتمالی

آگاه می نمودند تا بصیرت آنان فزونی گیرد و با آگاهی و استواری بیش تری پای در این میدان نهند. لذا در شب عاشورا به همراهان مشتاق خود فرمود :

«... ای یاران من فردا کشته خواهم شد و شما هم با من کشته می شوید، و یک نفر از شما باقی نخواهد ماند (2) اینان هیچ آهنگی جز کشتن من و مجاهدان همراه من و اسارت پس از غارت حریم من ندارند، بیم دارم که ندانید، یا بدانید و شرم کنید. نزد ما خاندان پیامبر صلی الله علیه وآله وسلم مکر حرام است. پس هر کس کشته شدن با ما را نمی پسندد، برگردد که شب پوشش است و راه بی خطر ...» (3)

آگاهی و بصیرت یاران امام

سخنان، رجزها، اشعار منسوب به یاران امام و عکس العمل آن ها در شرایط مختلف گویای این واقعیت است که آنان کورکورانه در این وادی پای ننهاده اند، بلکه با آگاهی و شناخت و آزادانه به چنین انتخابی دست یازده اند.

روایت شده است که بریر بن خضیر همدانی و عبدالرحمن بن عبدربه انصاری، پشت خیمه منتظر امام حسین علیه السلام بودند در این هنگام بریر شروع به مزاح با عبدالرحمن نمود. عبدالرحمن با تعجب گفت: چرا می خندی؟ آیا حالا وقت خنده و مزاح است؟

بریر گفت: «طایفه من می دانند که من بیهوده گویی را در جوانی و پیری دوست نداشته ام، و لیکن از جهت خوشحالی ای که از وصال به شهادت دارم این عمل را انجام می دهم.» (4) بریر

1- فرهنگ سخنان امام حسین علیه السلام، 478 .

2- همان، 671 .

3- موسوعه کلمات الامام حسین علیه السلام ، 446 .

4- لهوف، 113 .

در صحنه کربلا وقتی با بعضی از چهره های خبیث از سپاه دشمن گفتگو می کرد، گفت: (الْحَمْدُ لله الذی زادَني فیکُمْ بَصیراً.) «سپاس خدایی را که بصیرت و شناخت مرا درباره شما افزون ساخت.» (1)

نافع بن هلال، پس از اتمام حجت امام حسین علیه السلام در شب عاشورا، برخاست و چنین ابراز داشت: (فَاِنّا عَلی نیّاتِنا و بصایِرِنا.) «ما همان انگیزه ها و بصیرت هایمان را داریم و از دست نداده ایم» (2) دیگر اصحاب نیز ضمن اعلام و فاداری چنین گفتند:

«سپاس خداوندی را که ما را در یاری تو کرامت بخشید و با شهادت در راه تو شرافت عطا فرمود، حسین جان، آیا رضایت نمی دهی که با درجات معنوی تو همراه باشیم» (3)

و حبیب بن مظاهر در مقابل سپاه دشمن از حقانیت راه امام و یارانش به میان آورده و می گوید :

«من حبیبم و پدرم مظاهر است، اسب سوار جنگ و نبرد شعله و رم، شما در عِده و عُدّه فزون ترید، لیک ما از شما باوفاتر و پایدار تریم. ما برهانی برتر داشته و حقانیت مان آشکارتر است، از شما با تقواتریم و عذری برای کسی باقی نگذاشته ایم.» (4)

نکوهش کوفیان بی بصیرت

اشاره

از جمله عواملی که اسباب انحراف و ذلت کوفیان را فراهم آورده و آنان را مستحق نکوهش و سرزنش نموده است، بی بصیرتی و بی ثباتی کوفیان است. لذا از سوی امام علی علیه السلام، امام مجتبی علیه السلام و امام حسین علیه السلام به واسطه همین صفات و کارنامه ننگین خود مورد هشدار و انتقاد واقع می شدند :

الف) انتقاد از کرگوشی و بی بصیرتی کوفیان

امام علی علیه السلام خطاب به آنان فرمود:

«ای کوفیان، گرفتاری من با شما در چند چیز خلاصه شدنی است: کرهایی صاحب گوش، لالانی زبان دار و کورانی چشم دارید. نه در برخوردها آزادگی و صداقت تان هست، نه در

1- پیام های عاشورا، 204 .

2- همان، 205 .

3- فرهنگ سخنان امام حسین علیه السلام ،67 مقتل ابی مخنف 139، موسوعه کلمات الامام حسین علیه السلام ، 442 .

4- مقتل ابی مخنف، 171 .

هنگامه گرفتاری برادرانی مورد اعتمادید. جز خاک تیره دستاوردیتان مباد... (1) چرا شما را به هیأت کالبدهایی بی روح و جان هایی بی کالبد می بینم، چرا به صورت عابدان ناصالح، سوداگران بی سود، بیداران خفته، حاضرین غایب از صحنه، تماشاگرانی کور، شنوایانی کر و سخنورانی لال در آمده اید؟» (2)

ب) انتقاد و نکوهش امام حسین علیه السلام

«... مرگتان باد و غم و اندوه یارتان، مگر نه هنگامی که حیرت زده استغاثه کردید و ما را به یاری خود طلبیدید، ما سریع به یاری تان برخاستیم؟ ولی اکنون شمشیرهایی که برای دفاع از ما به دست گرفته بودید، بر ضد ما مهیا کرده اید، آتشی را متوجه ما ساخته اید که آن را برای نابودی دشمنان ما و شما برافروخته بودیم، چه شد که بر ضد دوستان خود گرد آمدید؟ و به نفع دشمنان تان دست بر دوستان تان بالا بردید... پس ذلت و خواری بر شما باد، ای بردگان کنیز زاده (یزید)» (3)

2- دشمن شناسی

اشاره

پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله وسلم فرمودند:

«بدانید که فرزانه ترین مردمان بند های است که پروردگار خود را بشناسد و فرمان او برد، و دشمن خود را بشناسد و نافرمانی او کند». (4)

امام حسین علیه السلام که نسبت به اهداف، ماهیت و تفکر حاکم بر جبهه مخالف و دشمنان دین کاملاً واقف است در مراحل مختلف نهضت و به اقتضای شرایط به معرفی دشمنان، تبیین اهداف و تشریح ماهیت آنان برای آگاهی یاران خویش مبادرت نموده تا دشمن را نیک بشناسد، و به منظور هوشیاری و بیداری هر چه بیشتر افکار عمومی و به تصویر کشیدن سیمای حقیقی کافران و منافقان مسلمان نما، توطئه ها، ترفندها و اهداف شیطانی آنان را بر ملا می سازد. که به ذکر چند نمونه بسنده می شود :

1- فرهنگ آفتاب، 4255 .

2- همان، 4257 .

3- فرهنگ سخنان امام حسین علیه السلام ، 297-296 .

4- الحیاه، محمدرضا حکیمی، ترجمه: محمد آرام، 171 .

الف) افشای جنایات و ترفندهای معاویه

«ای معاویه، به خـدا سوگند، تو آن قدر از روش باطل و سـتم گرانه خود و ادامه تجاوز و ظلم دست برنداشتی تا کاسه های صبر مردم لبریز گردیـد، اینـک بین مرگ و تو بیش از یک چشم بر هم زدن فرصتی باقی نیست، پس به سوی عملی بشـتاب که برای روز رسـتاخیز و حضور همگان مفید باشد.... ای معاویه چگونه مصاحبت کسی (با عمرو عاص) را پذیرفته ای که نه صاحبی بودنش قابل اعتماد است، و نه دین و خویشاونـدیش مورد اطمینـان است. تو می خواهی بـا این مصـاحبت رسوا، مردم را به سوی فردی اسـراف گر، و دیوانه سوق دهی؟ تو می خواهی لباس شک و تردیـد بر اندام مردم بپوشانی تا دیگران از لذت های دنیا کامیاب شوند، و شـقاوت آخرت نصـیب تو گردد، این همان خسران آشکار و ضرر واضح و روشن است.» (1)

ب) افشای ماهیت یزید

«ای معاویه، آن چه درباره کمالات یزید و لیاقت وی برای امت محمد صـلی الله علیه وآله وسلم بر شمردی، شنیدیم، قصد داری به مردم و انمود کنی که گویا فرد ناشـناخته ای را توصـیف می کنی، یا فرد غایبی را معرفی می کنی، در حالی که یزید ماهیت خود را آشکار کرده و موقعیت سیاسی، اجتماعی و اخلاقی خودش را شناسانده است. از یزید آن گونه که هست سخن بگو، از سگ بازیش بگو، از کبوتر بازیش بگو، از بوالهوسـی و عیاشی او بگو که کنیزکان را به رقص و آواز و امی دارد... آیا گناهانی که تاکنون درباره این امت بر دوش خود باز کرده ای ترا کافی نیست؟» (2)

و در خطبه ای دیگر ضمن برشمردن جنایات معاویه و شهادت چندین تن از مؤمنان توسط معاویه و عمالش، می فرماید :

«.... من هیچ فتنه ای را در این امت بزرگ تر از خلافت و حکومت تو نمی دانم و از برای خود و دین خویش و امت محمد صلی الله علیه وآله وسـلم هیچ سودی افضل از آن ندانم که با تو جهادکنم، اگر این جهاد را بپای دارم به قرب حق نزدیک تر باشـیم و اگر مهلتی خواهم یا سست شوم از این گناه

1- فرهنگ سخنان امام حسین علیه السلام ، 257-256.

2- همان، 456 .

باید استغفار کنم و از خدا رشد خویش می جویم.» (1)

ج) خطابه آتشین حضرت زینب علیها السلام در اسارت

حضرت زینب علیها السلام پس از حمد و ثنای الهی فرمود:

«ای مردم کوفه و ای فریب کاران مکار، آیا بر ما اشک می ریزید و به خاطر ما ناله می کنید، اشک بریزید، که خدا کند هیچ گاه چشم تان از اشک باز نایستد... شما مانند آن پشم ریسی هستید که با زحمت رشته ای را می تابد و سپس دوباره آن را باز کرده و می گشاید، شما نیز عهد بستید، و با رشته ایمان پیوند گرفتید، ولی سرانجام عهد و پیمان را شکستید و رشته ایمان را از هم گسستید و به سوی کفر بازگشتید... آه که چه بد مردمی هستید، جز لاف زدن و خودستایی کردن سرمایه ای ندارید، سرمایه شما مکر است، دشمن داری و دروغ گویی است.... شما همانند آن گیاهی هستید که در مزبله روییده است، صورتی بسان چهره ای سبز دارد، ولی ریشه اش از لجن زار مزبله ارتزاق می کند... گل های خاندان نبوت را پرپر کردید و آل پیغمبر را از دم شمشیر گذراندید، اکنون بر ما اشک می ریزید؟ این گناه بزرگ را با چه می توان جبران کرد و این لکه ننگ را با کدام آب می توان شست؟... هلاکت ارزانی شما بادای مردم خیانت پیشه ....» (2)

از آنجا که انقلاب اسلامی ایران با الهام از حماسه حسینی به وقوع پیوسته و خطری بزرگ برای استکبار جهانی محسوب می شود، لذا شناخت چهره دقیق دشمنان و ترفندهای آنان از جمله مواردی است که جامعه اسلامی باید نسبت به آن ها توجه بیش تری داشته و از آن غفلت ننماید، چرا که پیامدهای ناگواری را در پی خواهد داشت. مقام معظم رهبری «دشمن شناسی» را حساس ترین و فوری ترین مسایل جامعه بر شمرده و فرمودند:

«امروزه مسأله شناسایی دشمنان انقلاب و نظام جمهوری اسلامی و تحقیق درباره آن ها، یکی از حساس ترین مسایل جامعه ماست، ما در شناسایی دشمن ها نباید غافل باشیم. دشمن را باید درست شناخت و در همه زمان ها هم باید شناخت. ما باید (همواره) آرایش جدید دشمن را بشناسیم... و اگر نشناختیم... قطعاً از بین خواهیم رفت.» (3)

1- همان، 366 .

2- الفبای فکری امام حسین علیه السلام ، محمدرضا صالحی کرمانی، ص 36-332 .

3- نسل کوثر، مرکز تحقیقات اسلامی ص 139 .

3- تولی و تبری (دوستی با دوستان خدا و دشمنی با دشمنان خدا)

اشاره

در حدیثی از امام صادق علیه السلام درباره اهمیت تولی و تبری روایت شده است که فرمود:

«روزی پیامبر صلی الله علیه وآله وسلم به یارانش فرمود: کدام یک از دستگیره های ایمان محکم تر و مطمئن تر است؟ یاران گفتند: خدا و رسولش آگاه ترند، برخی گفتند: نماز، بعضی گفتند: زکات، بعضی روزه، برخی جهاد. رسول خدا صلی الله علیه وآله وسلم فرمود: همه آن چه را گفتید دارای فضیلت است ولی پاسخ سؤال من نیست، محکم ترین و مطمئن ترین دستگیره های ایمان، دوستی برای خدا و دشمنی برای خداست، و دوست داشتن اولیاء الله و تبری از دشمنان خدا». (1)

به امام صادق علیه السلام گفتند: «فلانی دوست دار شماست، اما در بیزاری و برایت از دشمنان شما ضعیف است و ناتوان.» حضرت فرمود :

«هیهات، دروغ می گوید کسی که مدعی ولایت ماست، ولی از دشمنان ما برائت ندارد.» (2)

جلوه هایی از تولی و تبری

برائت از منافقین

یکی از منافقین مدینه مرد، امام حسین علیه السلام در مسیر راه یکی از دوستانش را دید با شتاب رد می شود، علت را پرسید، پاسخ داد چون دوست ندارم در نماز و مراسم آن فرد منافق شرکت کنم، می خواهم از شهر خارج شوم، امام علیه السلام فرمود: «در کنار من به هنگام نماز بایست، هر چه را شنیدی که من می گویم تو هم بگو.» (3)

وقتی نماز شروع شد، امام فرمود :

«خدایا بنده تو در میان بندگان و شهرهایت فساد کرده، خدایا حرارت آتش را به او بچشان، خدایا سخت ترین عذاب را به او روا دار، که او دشمنان تو را رهبری می کرد، و با دوستان تو دشمنی می کرد، و با خاندان پیامبرت دشمنی می ورزید.»

شخصی که لعنت ها را شنید گفت: «آیا شما بر مردگان خود این گونه نماز می خوانید؟»

1- اصول کافی، کلینی، ترجمه سید جواد مصطفوی، ج 3، ص 19، اخلاق در قرآن، آیت الله مکارم شیرازی، ج 1، ص 377 .

2- پیام های عاشورا، 175 .

3- فرهنگ سخنان امام حسین علیه السلام ، 776-575 .

امام علیه السلام فرمود: «نه بلکه این نماز بر دشمنان ماست.» (1)

لعنت و نفرین بر ستم گران

امام حسین علیه السلام پس از شهادت علی اصغر و دفن او دست به دعا برداشت و قوم جفاکار و ستم پیشه را چنین نفرین کرد :

«خداوندا، تو می دانی که آن ها ما را دعوت کردند تا ما را یاری کنند، در حالی که دست از ما کشیده و بر ضد ما وارد جنگ شدند.... خداوندا باران آسمانی را از آن ها دریغ دار و برکات و نعمت های خودت را بر آنان حرام کن، خداوندا از آن ها هرگز راضی نشو...» (2)

یاران امام علیه السلام نیز به تبعیت از پیشوا و مقتدای خویش دارای چنین موضعی بودند:

بریدبن خضیر هنگامه نبرد می گوید :

«خدایا من از کار این گروه به پیشگاه تو تبری می جویم» (3)

نافع بن هلال نیز در شب عاشورا خطاب به امام خود می گوید :

«با هر که دوست دار تو باشد، دوستی می کنیم و با هر که دشمنت باشد، دشمنی می کنیم » (4)

از آنجا راه سعادت و عزت ما نیز مسیری است که پیامبر اکرم صلی الله علیه وسلم و ائمه اطهار علیهم السلام به ما معرفی نموده اند، لذا باید به پیروی از آن بزرگواران که عزیز و مقرب رب العالمین اند، در تنظیم رابطه و برقراری پیوند دوستی و اتحاد با دیگران به این دو معیار توجه و اهتمامی ویژه روا داشت تا در دنیا و عقبی سربلند باشیم. بر این اساس است که در زیارت نامه های مختلف و فاداری خود به این اصل را با مضامین متفاوتی اعلام می نماییم .

چنان که در زیارت عاشورای سیدالشهداء می خوانیم :

(..... إنّی سِلمُ لِمَنْ سالَمَکُمْ وَحَرْبٌ لِمَنْ حارَبَکُمْ، وَ وَلِيٌّ لِمَنْ والاکُمْ، وَ عَدُوٌّ لِمَنْ عاداکُمْ...) (5)

امام خمینی رحمه الله علیه نیز بر این عقیده اند که این پیام برخاسته از تعالیم دینی محصور و محدود به عصر و یا نسل خاصی نیست، بلکه فریاد همه قرن ها برای مبارزه با ستم گران و استمرار راه

1- همان.

2- فرهنگ سخنان امام حسین علیه السلام ، 1، 581 .

3- پیام های عاشورا، 176 .

4- همان.

5- مفاتيح الجنان، زيارت عاشورا .

حق است، برخلاف کسانی که معتقدند این شعارها رنگ و بوی خشونت دارد و طرح آن در شرایط فعلی ضرورتی ندارد؟

امام رحمه الله علیه فرمودند:

«لعن و نفرین و فریاد از بیداد بنی امیه لعنه الله علیهم با آن که آنان منقرض و به جهنم رهسپار شده اند، فریاد بر سر ستم گران جهان و زنده نگه داشتن این فریاد ستم شکن است.» (1)

4- روحیه تسلیم ناپذیری و استکبار ستیزی

اشاره

در جای جای سخنان و مواضع امام حسین علیه السلام و یاران کفر ستیزش، روحیه مقاومت و سازش ناپذیری در برابر متکبران و ظالمان دیده می شود روحیه و صفتی که برای همه کسانی که گام در میدان مبارزه با ظلم و ستم نهاده اند و می خواهند آزاد و سربلند زندگی کنند، الگوی همیشگی است. که به ذکر جلوه هایی از آن میان، اکتفا می شود :

هیهات از ذلت و خواری

امام علیه السلام در مقابل سپاه نابرابر دشمن، با شجاعت و رشادیت کم نظیر فرمود :

(أَلَا إِنّ الدّعی ابْنَ الدّعی قَدْرکَزَ بین اثْنَتَیْنِ بَیْنَ السِّلَهِ وَالذِّلّه و هیهات من الذله ....) (2)

آگاه باشید، زنازاده، فرزند زنازاده، مرا بین دو چیز مجبور کرده است، بین مرگ و ذلت، اما هیهات که ما ذلت و خواری بپذیریم، خداوند پذیرش ذلت را بر ما و بر پیامبر و مؤمنین روا نداشته است. و دامن های پاک و دارای اصالت و شرف خاندان دارای همت والا و عزت نفس ما، هرگز اجازه نمی دهند که اطاعت فرومایگان را بر مرگ شرافت مندانه ترجیح دهیم، بدانید من با وجودی که یار و یاورم کم است با شما می جنگم.»

وقتی محمدبن حنیفه از امام علیه السلام می خواهد که خاموشی پیشه خود نموده و به مکانی امن نظیر مکه باز گردد، در پاسخ وی می فرماید:

«والله اگر مرا در دنیا هیچ یاری نباشد و خویش را هیچ پناهی و ملجأیی نیابم، هرگز با یزید بیعت نکنم...» (3)

1- صحیفه نور، ج 21، ص 173 .

2- لهوف، 115 فرهنگ سخنان امام حسین علیه السلام ، 297، تحف العقول، 275 .

3- فتوح ابن اعثم، ص 832 فرهنگ سخنان امام حسین علیه السلام ، 377 .

شهید مطهری می گوید :

«چه در وقتی که امـام در مـدینه بود و چه در مکه و چه در بین راه و چه در کربلاـ آن ها از امام فقط یک امتیاز می خواسـتند و اگر آن یک امتیـاز را امـام به آن هـا می داد، نه تنها کاری به کارش نداشـتند، انعام ها هم می کردنـد، اما امام هم همه آن تحمل رنـج ها را کرد، تن به شهـادت خود و کسـانش داد که همـان یـک امتیـاز را ندهـد، و آن امتیاز فروختن رأی و عقیـده (بیعت با یزیـد) بود. اگر امام یک رأی غیر وجدانی و غیر مشروع می داد شهید نمی شد، لذا شهید شد که رأی و عقیده خودش را نفروخته باشد.» (1)

نفرین ابدی بر اندیشه سازش با ستم گران

وقتی عبـدالله بن عمر به دلیل عدم بصـیرت و درک عمق تحولات سیاسـی، امام را به صـلح و سازش در برابر نظام اسـتکباری یزید فرا می خواند با موضع قاطع امام علیه السلام مواجه می شود که فرمود:

(أُفٍّ لِهَذَا الْكَلَامِ أَبَداً مَا دَامَتِ السَّمَاوَاتُ وَالأَرضِ ...)

«نفرین بر این (بیعت با یزیـد) نفرینی جاودانه تا آسـمان ها و زمین برقرارنـد... ای پـدر عبدالرحمن، آیا من با یزید بیعت کنم؟ با او صـلح نمایم؟ و حال آن که پیامبر اسلام صلی الله علیه وآله وسلم آن همه از لعن و نفرین ها و رهنمودها را نسبت به او و پدرش فرمود.»

این کلام امام علیه السلام مانند دیگر سخنان آن حضرت در بردانده پیام هایی برای ما و همه عصرهاست که به چند مورد اشاره می شود :

1- داشـتن روحیه سازش ناپذیری و اسـتکبار ستیزی تا اسـتقرار کامل نظام عدل و حکومت جهانی حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف و رفع فتنه ها در عالم. چنان که آن حضرت، تنفر عمیق و همیشگی خود را نسبت به حکام جور ابراز نموده اند.

2- پای بنـدی و توجه به توصـیه ها و مواضع پیشوایان عادل و صالـح، در تنظیم رابطه با گروه ها، صاحبان قـدرت و دیگر ملل و دول. امام علیه السـلام با وجود برخورداری از عصـمت و منصب امامت، بعـد از قریب نیم قرن از ارتحال پیامبر اکرم صـلی الله علیه وآله وسـلم از توصیه ها و مواضع جد بزرگوارش به عنوان مبنای کردار و گفتار - سیاست - خود در مواجه با جبهه باطل یاد

1- حماسه حسینی، ج 3، ص 71 .

می نماید. لذا جای بسی شگفتی است این که هر از گاهی، افراد یا گروهی، بدون توجه به توصیه ها و مواضع حضرت امام رحمه الله علیه و مقام معظم رهبری، زمزمه و شعار سازش با ام الفساد قرن – آمریکای جهان خوار – را سر دهند. نفرین بر این سخن ...

وجود صفات برجسته ای نظیر: شهامت، شجاعت، مهر و رأفت، فضیلت، بصیرت، غیرت... در شخصیت و ابعاد وجودی امام حسین علیه السلام موجب شد تا آن حضرت همواره کانون توجه بسیاری از اندیشمندان، نویسندگان و چهره های نام آشنا در عرصه های مختلف علمی، فرهنگی و سیاسی و اجتماعی – واقع شوند، به گونه ای که هر یک به قدر قابلیت خویش از عظمت و معنویت آن حضرت سخن به میان آورده و مقام رفیع اش را ستوده اند که با ذکر دو نمونه از آن میان، سخن در این باب را به پایان می بریم :

– ابن ابی الحدید می نویسد: «سرور کسانی که زیر بار خواری نرفته اند، کسی که به مردم، مردانگی و غیرت و مرگ زیر سایه های شمشیر را آموخته و چنین مرگی را بر خواری و زبونی ترجیح داده است، اباعبدالله الحسین علیه السلام است.» (1)

– ماربین آلمانی می نویسد «.... حسین به شعار همیشگی خود می گفت من در راه حق و حقیقت کشته می شوم و دست بناحق نخواهم داد... این سرباز رشید عالم اسلام به دنیا نشان داد که ظلم و بیداد و ستم گری پایدار نیست و بنای ظلم هر چند ظاهراً عظیم و استوار باشد، در برابر حق و حقیقت چون پرکاهی بر باد خواهد رفت....» (2)

5- امر به معروف و نهی از منکر

امر به معروف و نهی از منکر، مبنای حرکت عزت بخش امام علیه السلام

امام حسین علیه السلام در وصیت به محمد بن حنیفه می فرماید :

«من نه از روی خودخواهی و یا برای خوش گذرانی و نه برای فساد و ستم گری از مدینه خارج می گردم، بلکه هدف من از این سفر امر به معروف و نهی از منکر است، و خواسته و مقصدم از این حرکت اصلاح مفاسد امت و احیاء و زنده کردن سنت و قانون جدم رسول

1- شرح نهج البلاغه، ابن ابی الحدید، ج 3، ص 249 .

2- نگرشی بر تاریخ عاشورا، فاضل بخشی، 257 .

خدا صلی الله علیه وآله وسلم و راه و رسم پدرم علی بن ابی طالب است.» (1)

زندگی جوامع بشری دارای دو وضعیت است، وضعیت موجود یعنی وضعتی که شایسته و زیبنده انسان مسلمان نباشد، و وضعیت مطلوب که زیبنده شأن او و زمینه ساز تقرب و تکاملش باشد. امر به معروف یعنی اعتراض به شرایط و وضعیتی که شایسته انسان نیست، برای رسیدن به وضعیت مطلوب. و معنای پذیرش دعوت کوفیان از سوی امام علیه السلام این است که: ای امام عزیز، ما به شرایط و وضعیت موجود حاکم بر کوفه - سلطه اشرار و ستم گران - معترضیم و می خواهیم به وضعیت مطلوب برسیم، یاری مان کن که شرایط برای این تحول فراهم است. به تعبیری دیگر مبنای اجابت دعوت کوفیان، تحقق امر به معروف و نهی از منکر است. بر این اساس است که بسیاری از متفکران و صاحب نظران، آن گاه که به تحلیل قیام و حماسه حسینی مبادرت می نمایند، در بین همه عوامل مؤثر و زمینه ساز، برای عنصر امر به معروف و نهی از منکر اهمیت بیشتری قائل اند.» (2)

امر به معروف و نهی از منکر، مسئولیت همگانی

امام علی علیه السلام درباره اهمیت این فریضه الهی می فرماید:

«تمام کارهای نیکو، و جهاد در راه خدا، برابر امر به معروف و نهی از منکر، چونان قطره ای بر دریای مواج و پهناور است و همانا امر به معروف و نهی از منکر، نه اجلی را نزدیک می کنند و نه از مقدار روزی می کاهند، و از همه این ها برتر، سخن حق در پیش روی حاکمی ستم کار است.» (3)

حسین بن علی علیه السلام با اشاره به این مسئولیت خطیر و نظارت ملی و همگانی فرمود:

«سزاوار نیست برای انسان مؤمن که نافرمانی خدا را بنگرد و از آن بیزاری نجوید... (4) کار ما بدین جا کشیده که می بینید، دنیا بسیار زشت و ناپسند گردیده است، نیکی های دنیا به عقب می رود و همچنان رو به زوال است، از نیکی ها چیزی باقی نمانده جز ته مانده هایی همانند ته مانده آبشخورها و پستی های زندگی، همانند

1- فتوح ابن اعثم 833 فرهنگ سخنان امام حسین علیه السلام 570 .

2- حماسه حسینی، ج 2، ص 43 .

3- نهج البلاغه، حکمت 374.

4- سخنان امام حسین علیه السلام ، 596 .

چراگـاه زیـان بخش و بیمار کننـده است. آیا نمی بینیـد که به حق عمل نمی شود، از باطل نهی نمی گردد؟ پس سـزاوار است که در چنین وضـعی، انسان با ایمان، مرگ و ملاقات با خـدا را آرزو کند. آری من مرگ را جز سـعادت نمی بینم. و زندگی با سـتم گران را جز خواری و ذلت نمی دانم.» (1)

امام رضا علیه السلام از پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله وسلم نقل می کند که فرمود:

«هرگاه مردم، امر به معروف و نهی از منکر را به عهده همدیگر بگذارند یعنی هر کسـی سکوت کند به انتظار این که دیگری انجام داده و در نتیجه کسی قیام به این امر نکند، پس برای عذاب الهی منتظر و آماده باشند.» (2)

سقوط و ذلت، ره آورد ترک امر به معروف و نهی از منکر

ابی جحیفه از امیر مؤمنان علیه السلام نقل می کند که فرمود:

«اولین مرحله از جهاد که در آن باز می مانید، جهاد با دستان تان، سپس جهاد با زبان، و آنگاه جهاد با قلب هایتان می باشد، پس کسی که با قلب، معروفی را ستایش نکند و منکری را انکار نکند، قلبش واژگون گشته، بالای آن پایین و پایین قلب او بالا قرار خواهد گرفت.» (3)

امام حسـین علیه السـلام نیز، آن گاه از علل سقوط قدم یهود و امت اسلامی - در عصر خویش - به قصد آگاهی و عبرت آیندگان سخن به میان می آورند، می فرماید:

«هان ای مردم، عبرت بگیریـد و پنـد بیاموزیـد از آن چه خـدا دوسـتان خود را با سـرزنش کردن علما (یهود) پند داده است، آن جا که می فرماید: چرا خداشـناسان و بزرگان آن ها را از ناسزا گفتن و حرام خوردن شان منع نمی کنند. تا آن جا که فرمود: و چه بد اعمالی انجام می دادنـد، برای این که آنـان سـتم گران را می دیدنـد که سـتم روا می دارنـد، و فساد بر می انگیزنـد، ولی آن ها را نهی نمی کردنـد، تا توسـط ستمگران به نوایی برسند و از گزند آنان در امان باشند...» (4)

1- لهوف 97-95 فرهنگ سخنان امام حسین علیه السلام ، 277 .

2- حماسه حسینی، ج 3، ص 45-44 .

3- نهج البلاغه، حکمت 375 .

4- فرهنگ سخنان امام حسین علیه السلام ، 268 .

و خطاب به خواص و بزرگان جامعه اسلامی که به این فریضه بی توجه بوده و اسباب ذلت خود و جامعه را فراهم نموده اند، فرمود:

«شـما می بینید که پیمان های الهی در هم شکسته می شود ولی هیچ دم نمی زنید و به هراس نمی افتید، در حالی که برای در هم شکستن بعضـی از پیمان های پدران تان ناله سـر می دهید. شما مصیبت بارترین مردم هستید زیرا از مسئولیت ها عالمانه آگاهانه دست کشیدید و علت همه گرفتاری ها آن است که زمام امور و اجرای احکام باید به دست علمای الهی باشد که در رعایت حلال و حرام خدا امین هستند، ولی این مقام و منزلت از شـما سـلب شده است، زیرا از محور حق پراکنده شدید، و با وجود دلایل روشن، در سنت پیامبر صلی الله علیه وآله وسلم اختلاف گردید...» (1)

شهید بزرگوار مرتضی مطهری با الهام از حدیث رسول اکرم صلی الله علیه وآله وسلم در باب امر به معروف می نویسد :

«.... وقتی که مردم امر به معروف و نهی از منکر را ترک کنند، آن قدر پست می شوند، آن قدر رعب شان، مهابت شان، عزت شان، کرامت شان از بین می رود که وقتی به درگاه همان ظلمه (که به دلیل ترک این فریضه مسـلط شـده اند) می روند، هر چه ندا می کنند به آن ها اعتنا نمی شود. یعنی پیامبر صلی الله علیه وآله وسلم فرمود: اگر می خواهید عزت داشته

باشـید و دیگران روی شـما حساب کنند، امر به معروف و نهی از منکر را ترک نکنید، اگر چنین شود، اولین خاصـیت آن ضعف شماست، پستی و ذلت شماست، دشمنی هم برای شما حسابی باز نمی کند.» (2)

6- تقویت بنیه دفاعی و حضور فعال در عرصه های سیاسی و اجتماعی

امام حسـین علیه السـلام برای بسـیج کوفیان به جهاد خطبه ای حماسـی ایراد فرمود و از میزان آمادگی و قدرت تحمل سختی ها، به عنوان عوامل مؤثر و تعیین کننده در سرنوشت مبارزه یاد نمود :

«... آگاه باشـید، که جنگ گزندی بازدارنده و طعمی تلخ و ناگوار دارد، که باید آن را جرعه جرعه نوشید، پس کسی که برای آن آماده باشد، و وسایل و مقدمات آن را فراهم

1- همان، 270 .

2- حماسه حسینی، ج 3، ص 45 .

آورد، و از زخم های آن آزرده خاطر نشود، برنده جنگ است، و آن کس که پیش از فرارسیدن فرصت ها، بدون شناخت، عجولانه دست به پیکار زند، او بازنده و چنین شخصی سزاوار است که سودی به ملت خود نرساند، و خود را نیز به هلاکت اندازد» (1).

بی شک آن گاه که ضرورت حمایت از ارزشهای دینی و دفاع از امامت و رهبری امت اسلامی در برابر توطئه ها و تبلیغات زهرآگین دشمنان دین مطرح می شود، بر هر مسلمان مؤمنی فرض است که با پیروی از سالار شهیدان و بر اساس مسئولیت دینی، با حضور در صحنه، حمایت عملی خویش را در دفاع از حریم دین خدا و مواضع بر حق پیشوا و رهبر صالح جامعه اسلامی را به نمایش بگذارد. زیرا بر چنین حضوری که با آمادگی و آگاهانه صورت پذیرفته فواید و برکات زیادی مترتب است که به برخی از آثار آن اشاره می شود:

1- نمایشی با شکوه از صلابت، عزت و قدرت جامعه اسلامی در برابر دیدگاه دشمنان.

2- فراهم شدن زمینه تقویت و گسترش هر چه بیش تر ارزش های دینی .

3- تقویت روحیه و امیدواری دیگر مسلمانان و مظلومانی که نجات و سعادت خود را در اسلام جستجو می کنند .

4- خنثی شدن توطئه دشمنان و ایجاد یاس در جبهه باطل .

7- تدبیر و برنامه ریزی در امور

بی شک دست یابی به اهداف، به ویژه مقاصد بلند و عالی، بدون توجه به عنصر برنامه ریزی و دوراندیشی و تدبیری دقیق ممکن نیست، و ثمره ای جز بلاتکلیفی، اتلاف وقت و عمر، و فرجامی غیر قابل دفاع نخواهد داشت. اگر نهضت و قیام امام حسین علیه السلام از ابعاد مختلف و به دقت مورد بررسی قرار گیرد، با نمونه های زیادی از تدبیر، آینده نگری و برنامه ریزی برای دست یابی به اهداف این حرکت الهی مواجه می شویم که هر یک به تناسب شرایط زمانی و مکانی، و ضرورت استمرار نهضت اتخاذ شده است.

البته مراد از برنامه ریزی در این نهضت مترادف با مفهوم برنامه ریزی در معنای امروزی آن، یا طراحی یک برنامه دقیق و جامع برای یک سازمان یا یک پروژه نیست، چراکه به لحاظ ماهیت دو مقوله کاملاً متفاوت اند، بلکه مقصود آن است که امام حسین علیه السلام به لطف الهی و با

1- فرهنگ سخنان امام حسین علیه السلام ، 279 .

درایت و آینـده نگری در مواجه با رخـدادها و به اقتضای وضـعیتی که در آن قرار می گرفت، مؤثرترین تـدبیر و بهترین تصـمیم را اتخاذ می نمود که در نگـاه کوته نظران بی بصـیرت، امری سـاده و عـادی قلمـداد می شود، امـا برای صاحبان خرد و انـدیشه و چهره های نام آشـنا و مجرب ر عرصه های سیاسی و اجتماعی، فرهنگی و تبلیغی، نظامی.... الهام بخش آموزه های فراوانی است.

به عنوان نمونه، ضـرورت حضور و همراهی زنان و اطفال و خانواده امام علیه السـلام با کاروان – از مدینه تا کربلا – از جمله مواردی است که تعجب و شـگفتی معاصـران و نزدیکان آن حضـرت را برانگیخت و حتی برای نسل های بعـدی نیز به عنوان یک سؤال جدی و اساسـی مطرح بوده است .

اما بعـد از ارائه تحلیلی درست و واقع بینانه از اهـداف قیام و به ویژه نقش اسـناد و شاهـدان موثق، اسـیران آزادی بخش در تشـریح و تبیین درست وقایع، افشای ماهیت پلید و جنایت دستگاه اموی و انتقال پیام عزت آفرین و سعادت بخش نهضت حسینی به نسل های بعدی، راز این تـدبیر و تصـمیم که به مشـیت الهی و انتخاب امام علیه السـلام رقم خورده بود بر همگان آشـکار شـد، و آن اینکه بدون حضور چنین شاهدان و پیام آوران و گزارش گرانی امین، حماسه حسینی با همه عظمتش و آموزه هایش تا ظهر عاشورا و در کربلا باقی می ماند.

سرنی در نینوا می ماند، اگر زینب نبود *** کربلا در کربلا می ماند، اگر زینب نبود

چشمه فریاد مظلومیت لب تشنگان *** در کویر تفته جا میماند اگر زینب نبود (1)

نویسـنده محترم کتاب «فرهنگ عاشورا» نیز به نمونه هایی از این تدبیرها و برنامه ریزی در واقعه عاشو را اشاره نموده است که به ذکر برخی از موارد اکتفا می شود:

– حفاظت شخصی (در دیدار امام با ولید در مدینه و مراقبت جوانان بنی هاشم از امام)

– تعیین نیروی گزارشگر در مدینه برای رساندن اطلاعات لازم به امام (محمد حنیفه)

– جمع آوری اطلاعات از رهگذران و مسافران در طول مسیر به سمت کوفه

– جذب نیروی پشتیبان برای جبهه حق، نمونه اش زهیر بن قین

– تصفیه نیرو از عناصر نامطمئن و بدون انگیزه شهادت طلبانه

– مهلت خواهی شب عاشو را برای تقویت روحیه معنوی یاران

1– کاروانی از شعرهای عاشورایی، ص 16 .

- نامشروع دانستن خلافت یزید

- جذب عاطفی حر و یاران دیگر

- بهره گیری از حضور زنان و کودکان در تأثیر عاطفی بر مردم

- اعلام مشروعیت حرکت خویش و استناد به سخن پیامبر صلی الله علیه وآله وسلم

- خطابه های مکرر امام و اصحاب برجسته در عاشورا، برای ایجاد تزلزل در دشمن... (1)

خدایا چنان کن سرانجام کار *** تو خشنود باشی و ما رستگار

اللهم اجْعَل مَحْیَایَ مَحْیَا مُحَمد وَ آل مُحمد

وَ مَماتی ممات مُحمد و آل مُحمد

کتاب نامه

1- اخلاق در قرآن، مکارم شیرازی با همکاری جمعی از فضلاء و دانشجویان، قم، مدرسه الامام علی بن ابیطالب، چاپ دوم، 1379

2- اصول کافی (3)، ثقه الاسلام کلینی، مترجم: مرحوم حاج سیدجواد مصطفوی، چاپ اول 1375 چاپ پیام، انتشارات ولی عصر عجل الله تعالی فرجه الشریف.

3- الفبای فکری امام حسین علیه السلام ، دکتر محمدرضا صالحی کرمانی، چاپ دوم، کانون انتشار 1351

4 - الفتوح ابو محمد احمد بن علی اعثم کوفی، ترجمه محمد بن احمد مستوفی هروی از محققان قرن ششم ه-. ق، شرکت انتشارات علمی و فرهنگی، چاپ دوم، 1374 تهران.

5- ایثار و شهادت در مکتب امام خمینی رحمه الله علیه، مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی با همکاری بنیاد شهید مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی، خرداد 1375

6- پیام های عاشورا، جواد محدثی، پژوهش کده تحقیقات اسلامی نمایندگی ولی فقیه در سپاه، اول، اردیبهشت 1377.

7- تاریخ اسلام به روایت امام علی علیه السلام، محمد حسین دانش کیا، نهاد نمایندگی مقام معظم رهبری در دانشگاه ها و معاونت امور اساتید و دروس معارف اسلامی چاپ اول، بهار 1380

1- پیام های عاشورا، ص 200 .

8- تاریخ تحلیلی اسلام، دکتر غلامحسین زرگری نژاد، ناشر: بضعه الرسول، قم، اول زمستان 1381، چاپخانه پرسش

9- تاریخ طبری تا تاریخ الرسل والملوک، محمد بن جریر طبری، جلد هفتم، ترجمه ابوالقاسم پاینده، انتشارات بنیاد فرهنگ ایران، سال 1352 .

10- تاریخ و تاریخ نگاری در اسلام (بخش دوم) - فرانتس روزنتال، مترجم: دکتر اسدالله آزاد، مؤسسه چاپ و انتشارات آستان قدس رضوی، مشهد، 1368

11- تحف العقول عن آل الرسول، ابو محمد الحسن بن علی بن الحسین بن شیعه الحرانی، علمای قرن چهارم، ترجمه آقای احمد جنتی عطایی، انتشارات علمیه اسلامیه .

12 - ترجمه الحیاة، مؤلفان: محمدرضا حکیمی - محمد حکیمی - علی حکیمی، مترجم: احمد آرام، مرکز انتشارات دفتر تبلیغات اسلامی قم، 1363 .

13- ترجمه لهوف علی قتلی الطفوف، سیدبن طاووس، ترجمه عبدالرحیم عقیقی بخشایشی، نشر بخشایش، پاییز 1377 .

14- تشیع در مسیر تاریخ، سیدحسین جعفری، ترجمه: دکتر سید محمد تقی آیت اللهی.

15- حماسه حسینی، شهید مطهری، انتشارات صدرا، چاپ چهارم 1366 .

16- در کربلا چه گذشت، ترجمه نفس المهموم، حاج شیخ عباس قمی، ترجمه آیت الله محمدباقر کمره ای، مسجد مقدس جمکران، چاپ ششم، 1375 .

17 - درس ها و عبرت ها از قرآن و کربلا، اسدالله محمدی نیا، قم نشر بسط اکبر، 1379، اول.

18- رمز پیروزی مردان بزرگ، جعفر سبحانی، قم، انتشارات نسل جوان، هشتم .

19- روش شناسی مطالعات دینی، احد فرامرز قراملکی، مشهد، انتشارات علوم اسلامی رضوی، چاپ اول 1380 .

20 - ره توشه راهیان نور، ویژه محرم الحرام و صفر المظفر (1422 ق، 1380ش)، دفتر تبلیغات اسلامی، حوزه علمیه قم، 1379.

21- زندگانی امام حسین علیه السلام ، زین العابدین رهنما، چاپ پانزدهم، 1365، کتاب فروشی زوار.

22- سخنان حسین بن علی علیه السلام از مدینه تا شهادت، محمد صادق نجمی، دفتر انتشارات حوزه علمیه قم.

23- شخصیت شناسی عاشورا، سید رسول علوی، ناشر: مرکز پژوهش های اسلامی صدا و سیما، چاپ اول، 1380 .

24- شرح نهج البلاغه، ابن ابی الحدید، چاپ اول، دار احیاء الکتب العربیه، چاپ اول.

25- عبرت های عاشورا، سخنان مقام معظم رهبری، واحد تبلیغات جمعیت مؤتلفه اسلامی، بهار 1377

26- فرهنگ بزرگ جامع نوین، ضمیمه رجال نامی شیعه، احمد سیاح، چاپ نهم، انتشارات کتابفروشی اسلام .

27- فرهنگ جامع سخنان امام حسین علیه السلام ، سازمان تبلیغات اسلامی. نشر معروف و مشرقین قم، ششم خرداد 1381، چاپ دانش قم .

28 - فرهنگ سخنان امام حسین علیه السلام ، محمد دشتی، پنجم 1381 مؤسسه انتشارات مشهور قم.

29- قیام الحسین علیه السلام یا نگرشی بر تاریخ عاشورا، شیخ آقا فاضل بخششی، سوم 1366، چاپخانه سعید مشهد، انتشارات بنیاد فرهنگی حسینیه و کتابخانه طبسی حایری، مشهد .

30- کاروانی از شعرهای عاشورایی در هفت منزل، مرکز پژوهش های فرهنگی بنیاد شهید و انجمن ادبی شاعران انقلاب اسلامی، بنیاد شهید انقلاب اسلامی، زمستان 1374 .

31- مجموعه موضوعی نهج البلاغه و غرر الحکم، جلد 1 (ایثار، شجاعت، جهاد، شهادت)، علیرضا برازش، انتشارات میقات، زمستان 1361 .

32- معراج السعاده، عالم ربانی مرحوم ملا احمد نراقی، ناشر: مؤسسه انتشارات هجرت، اول آذرماه 1371، قم.

33- موسوعه کلمات الامام حسین علیه السلام ، ترجمه علی مؤیدی.

34 - مهج الدعوات، ابن طاووس، چاپ سنگی، تهران، 1330 .

35- نخستین گزارش مستند از نهضت عاشورا یا وقعه الطف، تحقیق محمدهادی یوسفی غروی، ترجمه جواد سلیمانی، انتشارات مؤسسه آموزش و پژوهشی امام خمینی رحمه الله علیه، چاپ اول زمستان 1377 .

36- نسل کوثر، مرکز تحقیقات اسلامی نمایندگی ولی فقیه در سپاه، ناشر: مرکز تحقیقات اسلامی نمایندگی ولی فقیه در سپاه، دوم، زمستان 1376.

37- نهج البلاغه، ترجمه محمد دشتی، دفتر نشر الهادی، ششم، پاییز 79، قم.

درباره مرکز

بسمه تعالی

جَاهِدُواْ بِأَمْوَالِكُمْ وَأَنفُسِكُمْ فِي سَبِيلِ اللّهِ ذَلِكُمْ خَيْرٌ لَّكُمْ إِن كُنتُمْ تَعْلَمُونَ

با اموال و جان های خود، در راه خدا جهاد نمایید، این برای شما بهتر است اگر بدانید.

(توبه : 41)

چند سالی است که مرکز تحقیقات رایانه‌ای قائمیه موفق به تولید نرم‌افزارهای تلفن همراه، کتاب‌خانه‌های دیجیتالی و عرضه آن به صورت رایگان شده است. این مرکز کاملا مردمی بوده و با هدایا و نذورات و موقوفات و تخصیص سهم مبارك امام علیه السلام پشتیباني مي‌شود.

براي خدمت رسانی بیشتر شما هم می توانید در هر کجا که هستید به جمع افراد خیراندیش مرکز بپیوندید.

آیا می‌دانید هر پولی لایق خرج شدن در راه اهلبیت علیهم السلام نیست؟

و هر شخصی این توفیق را نخواهد داشت؟

به شما تبریک میگوییم.

شماره کارت :

6104-3388-0008-7732

شماره حساب بانک ملت :

9586839652

شماره حساب شبا :

IR390120020000009586839652

به نام : (موسسه تحقیقات رایانه ای قائمیه)

مبالغ هدیه خود را واریز نمایید.

آدرس دفتر مرکزی:

اصفهان -خیابان عبدالرزاق - بازارچه حاج محمد جعفر آباده ای - کوچه شهید محمد حسن توکلی -پلاک 129/34- طبقه اول

وب سایت: www.ghbook.ir

ایمیل: Info@ghbook.ir

تلفن دفتر مرکزی: 03134490125

دفتر تهران: 88318722 ـ 021

بازرگانی و فروش: 09132000109

امور کاربران: 09132000109

مرکز تحقیقات رایانه‌ای
قائمیه
اصفهان
www
برای داشتن کتابخانه های تخصصی
دیگر به سایت این مرکز به نشانی
www.Ghaemiyeh.com
www.Ghaemiyeh.net
www.Ghaemiyeh.org
www.Ghaemiyeh.ir
مراجعه و برای سفارش با ما تماس بگیرید.
۰۹۱۳ ۲۰۰۰ ۱۰۹